

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ  
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

# ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

*Науковий журнал*

**Випуск 57**

**Том 2**



Видавничий дім  
«Гельветика»  
2023

**Головний редактор:**

**Терешкінас Артурас** – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

**Члени редакційної колегії:**

**Байша Кіра Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

**Благуна Наталія Михайлівна** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**Боровик Людмила Андріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

**Бочелюк Віталій Йосипович** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

**Галацин Катерина Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Козяр Микола Миколайович** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, інженерної графіки та машинознавства Національного університету водного господарства та природокористування

**Кочарян Артур Борисович** – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

**Кузьменко Ольга Степанівна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, старший науковий співробітник Національного центру «Мала академія наук України»

**Невмержицька Олена Василівна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**Пермінова Владислава Анатоліївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

**Пушкарьова Тамара Олексіївна** – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член-кореспондент НАПН України

**Шапошникова Ірина Василівна** – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

**Шкабаріна Маргарита Андріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

**Алісаускіене Мілда** – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

**Гражісене Віталія** – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

**Конрад Яновський** – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – [www.innovpedagogy.od.ua](http://www.innovpedagogy.od.ua)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet  
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту  
економіки та інновацій (протокол № 3 від 27.03.2023 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)  
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,  
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта  
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)  
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International  
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України  
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації  
серія KB № 22897-12797P від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32782/2663-6085>

## ЗМІСТ

## РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

<b>Приймас Н.В., Новак Т.В.</b> ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА.....	11
<b>Скоромна М.В., Шарапова Г.М.</b> ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ .....	16
<b>Ткачова Н.О., Попова О.В., Кін О.М.</b> ЗАСТОСУВАННЯ ТВОРЧИХ ДОРОБОК К. ОРФА, З. КОДАЯ, Е. ЖАК-ДАЛЬКРОЗА В МУЗИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ КНР .....	22
<b>Ягоднікова В.В., Кравець Н.Ю.</b> ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	26
<b>Янься Ван, Лі Ма, Цяньє Лі</b> ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ШКІЛЬНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	32

## РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

<b>Комар О.С.</b> ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НА ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	36
<b>Кучинська Л.Ф., Харченко Г.І.</b> ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	40
<b>Кьон Н.Г., Степанова Л.В., Толстова Н.М.</b> ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ .....	46
<b>Маринченко І.В.</b> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ.....	52
<b>Михаськова М.А.</b> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ З ІНКЛЮЗИВНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	56
<b>Москва О.М.</b> ДІАГНОСТИКА РІВНІВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	62
<b>Негрівода О.О., Трубіцина О.М.</b> РОЗВИТОК ГОВОРІННЯ ТА ПИСЬМА ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	68
<b>Ronomarenko N.M., Rybchuk L.I.</b> QUALITY SPEAKING ACTIVITIES FOR ADVANCED ESL STUDENTS .....	72
<b>Стрига Е.В.</b> НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ АНГЛОМОВНОГО МОВЛЕННЯ У ЗВО.....	79
<b>Хорошайло О.С., Кочергіна С.С., Яковенко Ю.Л.</b> M-LEARNING ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ...83	83
<b>Ципанова Н.Я.</b> ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ДОШКИ MIRO ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	89

**Чижська Т.Г., Штофель О.О.**

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАЦІКАВЛЕННЯ У ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТУ ФІЗИКА У ЗСО ТА ЗВО.....93

## РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

**Кожевникова А.В., Воронка М.І., Бунчук О.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФО-МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ  
У ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....98

**Козяр М.М., Козловський Ю.М., Гаврилук М.В.**

МОДЕЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ  
В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПІДХОДУ.....102

**Кравченко Т.М., Маркова Е.В.**

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ .....106

**Майданенко С.В.**

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ..111

**Осіпова Т.Ю., Бєлітченко Д.М.**

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКО-  
МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....116

**Павлюк В.І., Бондар Г.О.**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ  
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО.....120

**Повч О.А., Курбанов А.К., Пруднікова О.Б.**

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ  
УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ.....125

**Рум'янцева К.Є.**

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ЙМОВІРНОСТЕЙ  
ТА МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА» МАЙБУТНІМИ ЕКОНОМІСТАМИ.....130

**Rusalkina L.H., Grigoriev E., Lazor N.**

FORMATION OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE SPEECH SKILLS  
OF MEDICAL SPECIALISTS BY MEANS OF GAME MODELING.....134

**Сідорова І.С., Стребкова Д.В., Науменко І.В.**

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА, КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА  
І СТУДЕНТА У ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН.....137

**Стечкевич О.О., Козловський П.-В.Ю.**

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІА ДЛЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ  
НА ЗАСАДАХ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ.....141

**Тарапата Є.В.**

МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ  
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....145

**Трофименко О.А.**

ІННОВАЦІЙНА ПОЗИЦІЯ ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ.....151

**Федоренко О.І., Забора А.В.**

ВІТЧИЗНЯНІ І ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА».....156

**Чаговець А.І., Колосова С.В., Сирова Ю.В., Пивоваренко М.С.**

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ  
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....162

**Чиж С.Г.**

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО УПРАВЛІННЯ МОРСЬКОЮ  
ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ.....168

**Шабала Ю.А.**

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ  
І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....172

<b>Яструб О.О.</b> ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КУЛЬТУРИ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	176
<b>Яценко В.В., Пехарева С.В.</b> ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	181
<b>РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ</b>	
<b>Вінтоняк О.В., Зварич Г.І.</b> ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	186
<b>Врочинська Л.І., Вербовський І.А., Котломанітова Г.О.</b> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	190
<b>Попова І.І., Діхтяренко С.В.</b> ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕТОДУ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ.....	195
<b>Романенко С.С., Бандура В.А., Панасюк О.В.</b> ПОЗИТИВНА МОТИВАЦІЯ ДО ЗАНЯТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК УСПІШНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	201
<b>Сойчук Р.Л., Лісова С.В.</b> ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	204
<b>Шлеїна Л.І., Зімонова О.В.</b> КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	209
<b>РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА</b>	
<b>Іншаков А.Є.</b> ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАУКОВІЙ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	213
<b>Іншакова І.Є.</b> ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	217
<b>Маляр Л.В., Шикітка Г.М.</b> ДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ....	221
<b>Пономаренко Т.О., Лахман Д.О.</b> ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ..	226
<b>РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ</b>	
<b>Гречаник С.В.</b> ПРОГРАМОВЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	230
<b>Громик А.П., Семенишина І.В., Брюховецька І.В.</b> ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ЧИ КЛЮЧОВА ПОТРЕБА.....	234
<b>РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ</b>	
<b>Романов І.В., Кочкін В.Г., Демченко О.М.</b> СИСТЕМА ЛАЗЕРНОГО СИМУЛЯТОРА ДВОСТОРОННЬОГО ВОГНЕВОГО КОНТАКТУ: АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УЧАСТІ В СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХ..	238
<b>Sytailo N.M., Doronkina N.Ye., Ivasiuk O.V.</b> THE ZOOM EFFECT: CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF ONLINE ESL LESSONS.....	248

**Черниш О.А., Вергун Т.М., Білошицька З.А.**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКА У ВИВЧЕННІ/ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....252

**Shcherbyna Y.M.**

DIGITAL COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN A VIRTUAL LEARNING

ENVIRONMENT.....257

**Яндола К.О.**

ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....261

## CONTENTS

### SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

<b>Pryimas N.V., Novak T.V.</b> PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE INTERCONNECTION OF PERSONALITY AND SOCIETY.....	<b>11</b>
<b>Skoromna M.V., Sharapova H.M.</b> FEATURES OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER.....	<b>16</b>
<b>Tkachova N.O., Popova O.V., Kin O.M.</b> APPLICATION OF CREATIVE WORKS BY K. ORF, Z. KODAYA, E. JACQUES-DALCROZA IN MUSICAL PEDAGOGY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	<b>22</b>
<b>Yahodnikova V.V., Kravets N.Yu.</b> TEACHER'S INNOVATIVE COMPETENCE PRIMARY SCHOOLS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT .....	<b>26</b>
<b>Yansia Van, Li Ma, Tsianie Li</b> FORMS AND METHODS OF IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY LINKS IN SCHOOL MUSIC EDUCATION IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	<b>32</b>

### SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING (IN THE FIELDS OF KNOWLEDGE)

<b>Komar O.S.</b> THE IMPACT OF INNOVATIVE METHODS ON THE QUALITY OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	<b>36</b>
<b>Kuchynska L.F., Kharchenko H.I.</b> SOFT SKILLS DEVELOPMENT TECHNIQUES AMONG STUDENTS IN UKRAINIAN CLASSES.....	<b>40</b>
<b>Kon N.H., Stepanova L.V., Tolstova N.M.</b> TO THE PROBLEM OF THE METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING.....	<b>46</b>
<b>Marynchenko I.V.</b> FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF TEACHING SKILLS OF A TEACHER IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN ACCORDANCE WITH THE REQUIREMENTS OF THE LABOR MARKET....	<b>52</b>
<b>Mykhaskova M.A.</b> THE MAIN DIRECTIONS OF WORK WITH INCLUSIVE CHILDREN AT THE LESSONS OF MUSIC ART....	<b>56</b>
<b>Moskva O.M.</b> DIAGNOSTICS OF LEVELS OF CREATIVITY DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING.....	<b>62</b>
<b>Nehrivoda O.O., Trubitsyna O.M.</b> DEVELOPMENT SPEAKING AND WRITING DURING DISTANCE LEARNING: PROBLEMS AND PROSPECTS.....	<b>68</b>
<b>Ponomarenko N.M., Rybchuk L.I.</b> QUALITY SPEAKING ACTIVITIES FOR ADVANCED ESL STUDENTS .....	<b>72</b>
<b>Stryha E.V.</b> TEACHING ENGLISH LISTENING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	<b>79</b>
<b>Khoroshailo O.S., Kocherhina S.S., Yakovenko Yu.L.</b> M-LEARNING AT STUDY OF FOREIGN LANGUAGES AND HISTORICAL DISCIPLINES AT HIGHER SCHOOL.....	<b>83</b>
<b>Tsypanova N.Ya.</b> VIRTUAL MIRO BOARD FOR REMOTE ENGLISH TEACHING.....	<b>89</b>

<b>Chyzhska T.H., Shtofel O.O.</b> RESEARCH AS A MEANS OF INTEREST IN STUDYING PHYSICS IN A SECONDARY EDUCATION INSTITUTION AND HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	93
<b>SECTION 3. THEORY AND METHODOLOGY OF VOCATIONAL EDUCATION</b>	
<b>Kozhevnykova A.V., Vorovka M.I., Bunchuk O.V.</b> THE FEATURES OF THE FUTURE TEACHERS' INFO-MEDIA LITERACY FORMATION DURING THE PROCESS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES.....	98
<b>Koziar M.M., Kozlovskiy Yu.M., Havryliuk M.V.</b> MODELING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ACTIVITY IN THE CONTEXT OF INTEGRATIVE AND INFORMATION APPROACH.....	102
<b>Kravchenko T.M., Markova E.V.</b> THE EUROPEAN MODEL OF TRAINING SPECIALISTS IN THE ECONOMIC SPECIALIZATION.....	106
<b>Maidanenko S.V.</b> CONDITIONS OF THE EFFICIENCY OF THE ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION.....	111
<b>Osyova T.Iu., Bielitchenko D.M.</b> THE FORMATION OF SCIENTIFIC AND RESEARCH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL AND MATHEMATICAL DISCIPLINES AT THE PRESENT STAGE.....	116
<b>Pavliuk V.I., Bondar H.O.</b> SPECIAL ASPECTS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES USING IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	120
<b>Povch O.A., Kurbanov A.K., Prudnikova O.B.</b> ON IMPROVING THE QUALITY OF DISTANCE EDUCATION IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF MARITAL STATE: INFORMATION SECURITY AND DIGITALIZATION.....	125
<b>Rumiantseva K.Ye.</b> PROFESSIONAL DIRECTION OF STUDYING THE DISCIPLINE "THEORY OF PROBABILITY AND MATHEMATICAL STATISTICS" BY FUTURE ECONOMICS.....	130
<b>Rusalkina L.H., Grigoriev E., Lazor N.</b> FORMATION OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE SPEECH SKILLS OF MEDICAL SPECIALISTS BY MEANS OF GAME MODELING.....	134
<b>Sidorova I.S., Strebkova D.V., Naumenko I.V.</b> ORGANIZATION OF CREATIVE INTERACTION OF TEACHER, CONCERT MASTER AND STUDENT IN THE PROCESS OF LEARNING VOCAL AND CHORAL DISCIPLINES.....	137
<b>Stechkevych O.O., Kozlovskiy P.-V.Yu.</b> THE USE OF THE MEDIA FOR ADVERTISING ACTIVITIES IN THE FIELD OF EDUCATION ON THE BASIS OF A SYNERGETIC APPROACH.....	141
<b>Tarapata Ye.V.</b> GRAMMAR TEACHING METHODS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DISTANCE EDUCATION.....	145
<b>Trofymenko O.A.</b> THE INNOVATIVE POSITION OF THE EDUCATOR: ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT.....	151
<b>Fedorenko O.I., Zabora A.V.</b> DOMESTIC AND FOREIGN APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF "PROFESSIONAL CULTURE".....	156
<b>Chahovets A.I., Kolosova S.V., Syrova Yu.V., Pyvovarenko M.S.</b> INCREASING THE LEVEL OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE IN FUTURE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS.....	162



<b>Chyzh S.H.</b> PROBLEMS OF TRAINING FUTURE MANAGERS FOR OPERATION THE MARINE LOGISTICS SYSTEM.....	<b>168</b>
<b>Shabala Yu.A.</b> NEW UKRAINIAN SCHOOL: STATE OF IMPLEMENTATION OF MODERN FORMS AND METHODS OF TEACHING STUDENTS .....	<b>172</b>
<b>Yastrub O.O.</b> FORMATION OF THE CULTURE OF INTERPERSONAL INTERACTION IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PROPEDEUTIC PRACTICE.....	<b>176</b>
<b>Yatsenko V.V., Piekharieva S.V.</b> PROFESSIONAL SELF-FULFILLMENT OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION.....	<b>181</b>
<b>SECTION 4. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION</b>	
<b>Vintoniak O.V., Zvarych H.I.</b> FORMATION OF SPEECH COMPETENCE OF STUDENTS OF PRIMARY GRADES AGE IN THE LESSONS OF LITERATURE READING.....	<b>186</b>
<b>Vrochynska L.I., Verbovskiy I.A., Kotlomanitova H.O.</b> INNOVATIVE APPROACHES TO SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS..	<b>190</b>
<b>Popova I.I., Dikhtiarenko S.V.</b> EDUCATION OF SOUND SPEECH CULTURE OF YOUNGER PRESCHOOL STUDENTS USING THE CASE TECHNOLOGY METHOD.....	<b>195</b>
<b>Romanenko S.S., Bandura V.A., Panasiuk O.V.</b> POSITIVE MOTIVATION FOR CLASSES AS A SIGNIFICANT FACTOR IN THE SUCCESS OF SCHOOLCHILDREN IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES.....	<b>201</b>
<b>Soichuk R.L., Lisova S.V.</b> A VIEW OF THE PROBLEM OF FORMING TOLERANCE OF YOUTH STUDENTS.....	<b>204</b>
<b>Shlieina L.I., Zimonova O.V.</b> COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF THE FORMATION OF GENDER CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	<b>209</b>
<b>SECTION 5. PRESCHOOL PEDAGOGY</b>	
<b>Inshakov A.Ye.</b> THE PROBLEM OF THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCES IN PRE-SCHOOL CHILDREN IN SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-METHODICAL LITERATURE.....	<b>213</b>
<b>Inshakova I.Ye.</b> SIGNS AND FEATURES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN.....	<b>217</b>
<b>Maliar L.V., Shykitka H.M.</b> DIDACTIC APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL STUDENTS IN THE SENSORY-COGNITIVE SPACE.....	<b>221</b>
<b>Ponomarenko T.O., Lakhman D.O.</b> FORMATION OF THE BASIS OF RESEARCH COMPETENCE IN CHILDREN IN THE THIRD YEAR OF LIFE.....	<b>226</b>
<b>SECTION 6. LEARNING THEORY</b>	
<b>Hrechanyk S.V.</b> SOFTWARE, LEARNING AND TEACHING MATERIALS FOR THE FORMATION OF EMOTIONAL AND ETHICAL COMPETENCY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE LESSONS OF MUSICAL ART IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	<b>230</b>
<b>Hromyk A.P., Semenyshyna I.V., Briukhovetska I.V.</b> DIGITAL COMPETENCIES: THE BASIS OF EDUCATION TRANSFORMATION OR A KEY NEED.....	<b>234</b>

**SECTION 7. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION****Romanov I.V., Kochkin V.H., Demchenko O.M.**TWO-SIDED FIRE CONTACT LASER SIMULATOR SYSTEM: ASPECTS OF TRAINING HIGHER EDUCATION GRADUATE STUDENTS FOR PARTICIPATION IN SPECIAL OPERATIONS..... **238****Sytailo N.M., Doronkina N.Ye., Ivasiuk O.V.**THE ZOOM EFFECT: CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF ONLINE ESL LESSONS..... **248****Chernysh O.A., Verhun T.M., Biloshytska Z.A.**THE USE OF ELECTRONIC DICTIONARIES IN ESL..... **252****Shcherbyna Y.M.**DIGITAL COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT..... **257****Yandola K.O.**USING THE CHATGPT IN THE EDUCATIONAL PROCESS..... **261**

## РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

### ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА

### PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE INTERCONNECTION OF PERSONALITY AND SOCIETY

Стаття присвячена одній з актуальних проблем педагогічної науки, а саме – проблемі взаємозв'язку особистості та суспільства, зокрема, визначенню та розумінню українського виховного ідеалу у філософсько-педагогічному контексті даної проблематики. Звертаючись до особистісно-орієнтованого підходу виховання нової генерації молоді, у дослідженні розглядаються питання свободи та відповідальності особистості, взаємозалежність вибору життєвої позиції особистості та становлення суспільства, мети життєдіяльності та виховного ідеалу.

Питання національного виховання аналізуються у відповідності з тими аспектами філософії освіти, які стосуються ролі освіти у вирішенні глобальних проблем розвитку нації, розв'язання проблем людського буття, формування внутрішнього світу особистості здатної стати рушієм розвитку суспільства. Наголошуючи на свободі, як одній з основних рис особистості, говоримо про роль індивідуальних здібностей і творчості як для розвитку суспільства, так і для самореалізації особистості. Звертаючись до вихідних понять позитивної Я-концепції, зосереджено увагу на важливому значенні переконань та моральних цінностей особистості для вирішення суперечностей під час вибору життєвих орієнтирів.

У статті розкрито морально-філософський підходи щодо розуміння взаємозв'язку самореалізації особистості та її потреби служити своєму народові, своїй державі. Принцип європейзму у вихованні ставить людину у центрі суспільства, водночас у суспільстві мають бути належні умови для розвитку людської гідності. При висвітленні даного питання звернено увагу на погляди відомих українських ідеологів Д. Донцова, У. Самчука. Аналіз соціально-філософського значення свободи доводить залежність реалізації українського національного виховного ідеалу від суспільних процесів і взаємозв'язку особистості та суспільства. Від взаємообумовленості свободи і відповідальності особистості залежить обов'язок перед державою і народом. Таким чином, відповідальність патріотичного характеру має значення для розуміння національного виховного ідеалу. Зокрема, у статті акцентується увага на ролі європейської цивілізації у формуванні українського виховного ідеалу.

**Ключові слова:** особистість, суспільство, національне виховання, освіта, виховний

ідеал, народ, людська гідність, держава, європейська цивілізація.

The article is devoted to one of the current problems of pedagogical science, namely, the problem of the relationship between the individual and society, in particular, the definition and understanding of the Ukrainian educational ideal in the philosophical and pedagogical context of this issue. Turning to a person-oriented approach to the education of a new generation of youth, the study examines the issues of freedom and responsibility of the individual, the interdependence of the choice of the life position of the individual and the position of society, the purpose of life and the educational ideal.

The question of national upbringing are analyzed in accordance with those aspects of the philosophy of education that relate to the role of education in solving global problems of the nation's development, solving the problems of human existence, forming the inner world of an individual capable of becoming a driver of social development. Emphasizing freedom as one of the main features of the individual, we are talking about the role of individual abilities and creativity both for the development of society and for the self-realization of the individual. Turning to the original concepts of a positive self-concept, attention is focused on the importance of the beliefs and moral values of an individual for resolving contradictions when choosing life orientations.

The article reveals moral and philosophical approaches to understanding the relationship between self-realization of an individual and his need to serve his people, his state. The principle of Europeanism in education places the person at the center of society, while at the same time society must have the proper conditions for the development of human dignity. When covering this question, attention was drawn to the views of famous Ukrainian ideologues D. Dontsov and U. Samchuk. The analysis of the socio-philosophical meaning of freedom proves the dependence of the realization of the Ukrainian national educational ideal on social processes and the relationship between the individual and society. The duty to the state and the people depends on the interdependence of freedom and individual responsibility. Thus, the responsibility of a patriotic nature is important for understanding the national educational ideal. In particular, the article focuses on the role of European civilization in the formation of the Ukrainian educational ideal.

**Key words:** personality, society, national education, education, educational ideal, people, human dignity, the state, European civilization.

УДК 37.036

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.1>

**Приймас Н.В.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки,  
дошкільної та початкової освіти  
Кременецької обласної  
гуманітарно-педагогічної академії  
імені Тараса Шевченка

**Новак Т.В.,**

канд. пед. наук, доцент,  
завідувачка кафедри психології  
і соціальної роботи  
Кременецької обласної  
гуманітарно-педагогічної академії  
імені Тараса Шевченка

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах побудови нової української школи особливого значення набуває проблема формування особистості, котра здатна повноцінно взаємодіяти з суспільством, реалізовувати в ньому свої плани

і цілі, свідомо нести відповідальність за наслідки власних дій. Проблема взаємозв'язку людини і суспільства є однією з найгостріших. Зокрема, питання свободи особистості, як однієї з фундаментальних потреб людини, що є критерієм

розвитку суспільства та взаємообумовленість цієї свободи з відповідальністю особистості становить одну з найважливіших проблем особистісно-орієнтовного підходу у процесі становлення нової генерації молоді.

Зміни становища людини в суспільстві, обумовлені кардинальними зрушеннями сучасної епохи, призводять до зростання цінності свободи, потреби і необхідності вільного вибору своєї долі, водночас – проблеми та ризикованості такого вибору.

Суспільство створює умови для розвитку особистості, але слід пам'ятати, що від моральної та громадської позиції окремих індивідів залежить становище суспільства, рівень його людяності. Залежність людини від суспільства визначається моральними, духовними, соціальними умовами, відносинами з іншими людьми. Саме завдяки цьому людина формується як особистість, що здатна до самовизначеності, спроможності робити вибір життєвої позиції, а це у свою чергу означає відносну незалежність від суспільства.

На сучасному етапі розвитку суспільства система національного виховання базується на передачі молоді духовної культури народу у багатогранному її розмаїтті. Надзвичайно гострою є проблема розбіжності між духовними та матеріальними цінностями людини, а також виникають значні суперечності між рівнями моральної вихованості особистості та новими соціально-економічними умовами, в яких вона існує.

Сьогодні Україна переживає час реформ, які проводяться чи не у кожній сфері життєдіяльності людини. Але основною була і буде в усі часи та для всіх поколінь проблема філософії освіти. Адже, від того, чи зуміє кожне наступне покоління пізнати і зрозуміти усе те, що виробили для них їхні попередники, залежить значною мірою їх розвиток. З іншої сторони, людство має чітко з'ясувати для себе, що і як воно передасть нащадкам у спадок, якими мають бути соціальні умови їхнього розвитку, як їх взагалі виховувати і чому навчати. Кожна доба вирішувала цю проблему відповідно до суспільного світогляду. Але проблеми особистості, її самореалізації, мети життєдіяльності, зрештою, щастя залишаються актуальними і сьогодні. На початку третього тисячоліття залишається актуальним і питання виховного ідеалу. Будуючи свою державу, ми шукаємо тих чинників, які б допомогли виростити молодь національно свідомою, патріотично відданою державі і народові. Для обґрунтування сучасної системи національного виховання важливе значення має історіософський аналіз національної ідеї в українській науковій та культурній спадщині.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З перших років незалежності України багато педагогічних досліджень спрямовано на вивчення вічних цінностей українського народу, що відповідають

його ментальності, національному характеру, світогляду. Важливе значення мають праці М. Стельмаховича, І. Беха, О. Вишневського, В. Євтуха, М. Євтуха, Г. Лозко, П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кононенка, А. Кузьмінського, В. Кузя, А. Марушкевич, Ю. Руденка, Б. Ступарика, П. Щербаня, М. Антонця, О. Березюк, В. Гнатюка, Л. Горяної, І. Маруненко, В. Мосіяшенка, В. Постоного, В. Скуратівського, О. Сухомлинської, Є. Савявко, А. Фасолі та ін.

Аналізуючи філософсько-педагогічні аспекти взаємозв'язку особистості та суспільства, звертаємо увагу на дослідження проблем соціального виховання (А. Капська, І. Бех), виховання в контексті інтересів суспільства (Черняк С.), різноманітні напрямки дослідження сучасного суспільства, зокрема, сучасної американської філософії освіти і виховання (І. Радіонова), формування громадянського суспільства в Україні, завдяки впливу громадянської культури та ціннісних орієнтацій (О. Рацул).

Висвітленню сучасних інноваційних психолого- та соціально-педагогічних проблем гуманітарної освіти та морально-духовного виховання учнівської молоді присвячені праці В. Онищенко. Зокрема, у контексті проблеми людина і суспільство, розглядаються такі питання як ноологічне (духовно-розумове, морально-духовне та духовно-естетичне) виховання учнів, найактуальніші питання християнсько-філософської ноології, психології, соціології, етики у контексті соціалізації особистості учнівської молоді.

Розглядаючи питання взаємозв'язку особистості та суспільства, також звертаємо увагу на наукові дослідження таких питань: проблеми соціології (В. Андрущенко, І. Попова), соціалізація особистості (В. Москаленко), можливості самореалізації людини (Л. Сохань), життєві цінності та ціннісні орієнтації (І. Жданова, У. Михайлишин).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одвічним завданням теорії і практики виховання є формування особистості – людини-громадянина, корисної для себе, громади і суспільства. Мета життєдіяльності, становлення особистості, її свобода й відповідальність, а разом з тим пізнання душі української людини взагалі і в досвіді років воєн і революцій ХХ ст. – є однією з основних філософсько-педагогічних проблем.

Постійне відставання освіти від вимог суспільства потребує обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти, як нового рівня дослідження і розв'язання багатьох проблем людського буття.

**Мета статті.** Розкрити окремі питання взаємозв'язку особистості та суспільства у контексті філософсько-педагогічної проблематики, зокрема, розуміння сучасних підходів до визначення національного виховного ідеалу.

**Виклад основного матеріалу.** Філософія освіти формує образ „людини майбутнього”, зорієнтовуючи та змістовно наповнюючи педагогіку новими знаннями, методами, способами, цілями, які через процес освіти втілюються у формуванні внутрішнього світу конкретного покоління. А. Запісоцький наголошує, що інтерес дослідників до філософської проблематики в освітній діяльності спричинений насамперед об’єктивною та усвідомлюваною роллю освіти у вирішенні глобальних проблем. Фактор розвитку нації та поглиблення її інтелектуального потенціалу є гарантом її самостійності та міжнародної конкурентоздатності.

Е. Дж. Паувер вважає, що філософія освіти дає нам основи і переконання для педагогічної діяльності, визначаючи природу людини, секрети навчання, напрям, якому освіта повинна слідувати. Призначення філософії – дати відповіді на основні питання освіти, що ґрунтуються на філософському знанні: що таке вихована людина, яка природа особистості, які результати і цілі виховання та освіти, і які основні засоби повинні бути використані для досягнення цих цілей.

Під терміном „education” Паувер розуміє рівною мірою проблеми виховання людини як особистості, виховання характеру, підготовку людини до участі в суспільному житті. Філософія освіти – це дослідницька область освітнього знання на його стику з філософією, що аналізує підстави педагогічної діяльності та освіти, їх цілі та ідеали, методологію педагогічного знання, методи проектування і створення нових освітніх інституцій та систем.

Будучи залежною від середовища, соціальних умов свого життя, маючи відповідний соціальний статус людина має обмежені індивідуальні можливості. Однак, індивідуальність, яка є сукупністю якостей і властивостей, має надати можливість особистості проявити свою винятковість, неповторність та здатність до творчості у всіх її проявах. Істотна риса особистості – це здатність не просто залежати від суспільства, а бути діючою особою з притаманною свободою волі і вибору. Сформована особистість має свідомо обирати свою лінію поведінки, своє місце в житті, а водночас – нести відповідальність за свої вчинки. Таким чином, свобода – одна з основних рис особистості, яка проявляється у самостійності, автономії, моральності, здатності до творчості.

Техногенна цивілізація сприяє мобілізації творчого потенціалу, ініціативи, заповзятливості кожного індивіда. Однак, для індивідуальної діяльності потрібна свобода, яка вимагає автономії щодо соціальної групи. Розширення меж свободи особистості дозволяє розширення меж поля реалізації індивідуальних здібностей, творчості. Таким чином, свобода індивідів, які, преслідуючи власні інтереси, стають рушіями розвитку суспільства, його економічного зростання, є засобом соціального розвитку.

Прагнучи пристосуватися до соціуму, включитися в спільноту, яка відповідає смакам, уподобанням, особистість намагається знайти себе, реалізувати свої потреби у різноманітних об’єднаннях, асоціаціях, групах, співтовариствах, неформальних рухах тощо. Пошук свого самостійного і вільного вибору форм спілкування обумовлено не масовою культурою суспільства, а особистісною культурою, потребами людини. Однією з таких фундаментальних потреб є потреба у творчості, в свободі самореалізації, самовизначенні в житті.

Розглядати відповідні об’єктивні та суб’єктивні обставини буття людини, становлення особистості, необхідно поетапно: спочатку – це вплив різноманітних факторів на побудову світогляду на етапі дитинства; наступний крок – вибір життєвого шляху та визначення мети життєдіяльності – процес самовизначення особистості на етапі юнацтва; в кінцевому результаті постає зріла людина з притаманною їй відповідальністю та людською гідністю. Особливе значення має формування дитини-підлітка в цілісну особистість, коли дитина поступово починає усвідомлювати себе у стосунках з людьми, природою, релігією, історією свого краю. Вагоме значення на цьому етапі має жага знань, прагнення знайти відповіді на свої запитання, пізнання навколишнього світу, осягнення просторів рідної землі.

Говорячи про початок становлення і самовизначення особистості вже з раннього дитинства, необхідно пам’ятати про особливий вплив на це родинного виховання з притаманними йому певними формами духовності, зокрема релігійною. Особливо слід пам’ятати про вплив історичних подій, суспільного життя, на фоні яких і відбувається становлення особистості, зокрема, дитини. Пошук відповіді на питання щодо оточуючого світу, суспільства – це свого роду початок пошуку життєвого шляху, що приводить у подальшому до зрілого питання: „Куди прямує Батьківщина та яке її місце в світі?”

Духовна еволюція, саморозвиток людської особистості виникає в процесі співтворчості зі світом. Конкретні шляхи для цього – справа власного вибору особистості, особистого ризику віри і долі. Людина сама повинна вибирати свій життєвий шлях і нести відповідальність за цей вибір.

Морально-філософські роздуми про шляхи пошуку сенсу життя, важкі ситуації вибору життєвих орієнтирів і світоглядних засад, розкривають різноманітні сторони душевних суперечностей та конфліктів, що становить проблему взаємозв’язку особистості і суспільства. Ця проблема включає становище людини в суспільстві, цінність свободи, потребу і необхідність вільного вибору своєї долі і проблематичність та ризикованість такого вибору.

За словами філософа Е. Фромма, в самих основах людського існування укорінена потреба

в об'єкті для служіння. Служіння своєму народові, своїй державі, своїй рідній землі має бути в основі формування та становлення особистості. Аналізуючи дану проблему, звертаємо увагу на теорію ідеальної особистості, зокрема, думки А. Маслоу (особистість – це та, „що самоактуалізується”) і К. Роджерса (особистість – це та, „яка повністю функціонує”). Теорії А. Маслоу відповідає прагнення самореалізації, у вченні К. Роджерса вихідним є поняття „Я – концепції”. Говорячи про образ гармонійної особистості з притаманним їй почуттям власної вартості, віри в себе і в успіх справи, зі сталими переконаннями та життєвими цінностями, акцентуємо на тому, що зробивши свідомий вибір і визначивши мету життєдіяльності, людина прагне до самоактуалізації і самовираження, які А. Маслоу вважає „основним джерелом людської діяльності, поведінки, вчинків” [1, с. 37].

Поняття „особистість” можемо аналізувати з точки зору наявності у неї самодетермінації, самовизначеності, спроможності робити власний вибір життєвої позиції. Такій особистості притаманні гаряча віра в себе і в успіх своєї справи: „Людина може здійснити те, у що вона вірить, відповідно до своїх знань, та здійснювати все те, чого вона бажає, відповідно до того, в що вона вірить і що знає” [2, с. 149]. Варто згадати погляди відомого українського ідеолога Д. Донцова про те, що лише гаряча віра допоможе знайти правильний життєвий шлях, „молодь, яка цієї віри не матиме, не буде в стані відіграти належної ролі” [3, с. 23]. Особистість лише тоді чогось може добитися, коли вірить в себе і свої сили (думка, яку зазначив ще Л. Фейєрбах). Джерелом очікування щодо самого себе є позитивна Я – концепція. Особистості має бути притаманне прагнення зберегти „свої” цінності та уявлення про себе (self concept), яке базується на них, і будувати систему захисту проти несумісного з Я-концепцією.

Саме із віри в себе розпочинається переможний шлях самореалізації в професійній сфері, а продуктивність праці залежить від самооцінки і рівня прагнень людини. Розвиток гармонійної особистості починається з виховання любові до себе, що є необхідною передумовою розвитку позитивної Я-концепції.

Активна життєва соціальна позиція, яка визначає передусім ставлення молодого людини до себе, свого місця і ролі в навколишньому світі і разом з тим визначає її світозмінюючу діяльність, згідно із деякими теоріями йде паралельно із віталізмом – життєвою силою, яку філософ А. Бергсон вважав головною силою в людині. Це сила, яка не дає знищити ділове, активне ставлення до життя.

Таким чином, ми підійшли до проблеми свободи особистості як однієї з фундаментальних потреб людини, що є критерієм розвиненої особистості, критерієм розвитку суспільства. У розглянутому

вище формуванні та самовизначенні людини як особистості, що спроможна робити власний вибір життєвої позиції і своєї долі, проглядається внутрішній фактор, що визначає міру свободи й самореалізації людини, тобто розвиток особистісного начала в людині. У цьому випадку людина виступає суб'єктом, діючою істотою, якій притаманна свобода волі й вибору, яка розвивається на основі власних обдарувань і власної ініціативи. Своїми досягненнями вона зобов'язана насамперед самій собі, своїм власним зусиллям. Але свобода, як основна риса особистості, залежить і від зовнішнього фактору – від типу і характеру суспільних відносин. Людина є залежною від об'єктивних обставин життя, але водночас створює і змінює їх.

Свобода особистості є одним із найважливіших питань взаємозв'язку особистості і суспільства. Соціально-філософське значення свободи пов'язане з прагненням до особистісної незалежності як індивідуальної потреби. Принцип європеїзму у вихованні, на перший план висуває людину як структурний складник суспільства, а не середньоарифметичний безликий складник колективу, що поглинає, нівелює індивідуальність, приводить до втрати свого Я.

Однак, необхідно пам'ятати, що людина не вільна у виборі об'єктивних умов свого життя, її свобода не є абсолютною незалежністю від історичної необхідності, але людина вільна у виборі своїх цілей та засобів їх реалізації.

Звертаючись до проблеми людської гідності, видатний український письменник, громадсько-культурний діяч У. Самчук у статті „Нарід чи чернь?” ставить питання: „Що ж таке людська гідність?” і дає на нього відповідь: „Наша душа приготвлена для сприйняття лише таких суспільних форм, у яких може вільно діяти і розвиватися наша людська гідність. Почувати себе людиною, почувати себе тим, як це колись казали, першим творінням Найбільшого Творця, почувати себе свідомим у всіх своїх вчинках та поступованнях – ось основна заповідь людини-європейця... Основою життя є не клас, а людина” [8, с. 80] .

Індивідуальні зусилля людини є двигунами руху до кращого життя. Індивідуальна ініціатива і незалежність – це те, що є справжньою цінністю, адже сильні індивідууми можуть піднести вище не лише духовий, але й матеріальний рівень народу. Однак, не варто протиставляти індивідуальності масі, адже вони повинні один одного доповнювати.

Проблема свідомого і вільного вибору особистістю свого місця в житті, своєї лінії поведінки, породжує іншу проблему – відповідальність особистості. Здійснення своїх обов'язків, через служіння своїм ідеалам – саме в цій площині міститься проблема людської відповідальності перед самим собою, а також перед людством і світом. Свобода і відповідальність взаємозумовлені і чим більше

у людини свободи, тим більша у неї повинна бути відповідальність. Обов'язок перед народом і державою, містить відповідальність патріотичного характеру. Ця відповідальність спонукає використати власні сили для блага народу і держави.

Розглядаючи український виховний ідеал, звертаємо увагу на погляди У. Самчука, – він був переконаний, що людину, яка відповідатиме його ідеалу, сформує європейська цивілізація. У центрі філософсько-педагогічної концепції У.Самчука – ідеал повноцінної, глибокомислячої і діяльної людини прямого характеру, яка народилася у важкі періоди нашої історії. Це людина, яка, не зважаючи ні на що, знаходила в собі силу протестувати і боротися проти ворогів свого народу. Герой Самчука – це той, хто „міг власти окривавлений, бути побитий, але не упокорений” [7, с. 266]. За словами М. Жулинського, ідеалом письменника є „сильна, незнищена, готова до самопожертви українська людина, яку не можуть упокорити ні голодомори, ні цілі полки дияволів, наче скинутих Богом з небес, ні ураження в саму душу чужою ідеологією і зрадницькими потугами близьких сусідів розчленувати народ, сусідів, які залишили нам у спадщину гостроту стосунків та внутрішню несформованість” [4, с. 3].

Визначення і розуміння національного виховного ідеалу є важливим моментом для сучасної теорії виховання. Ідеал філософсько-педагогічної концепції У. Самчука відповідає критеріям, які показують, що сила і впевненість людини, запорука її моральності, патріотизму, громадянськості, інтелегентності полягає саме в ідеалізмі. У центрі світоглядних засад – ідеал „сильної української людини, діяльної, яка при критичному самоаналізі сягає глибинного самопізнання, самообнови й почуття моральної вищості над злом епохи” [5, с. 35]. Погляди У.Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання. Вони відповідають принципам європеїзму, народності,

культуровідповідності, історизму, гуманізму у національному вихованні.

**Висновки.** Аналіз філософсько-педагогічних концепцій щодо проблеми взаємозв'язку особистості і суспільства, формування національної ідеї на тлі суспільних процесів допоможе визначити основні засади сучасної національної системи виховання, виховного ідеалу нового покоління української нації. На подальші дослідження заслуговує проблема національної ідеї у філософії освіти відомих представників української наукової думки.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук І. Християнська мораль і позитивна Я-концепція практичного психолога. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Педагогіка*. Тернопіль, 2001. Вип. 1. С. 37–40.
2. Безукладова Л. Поняття духовності в Біблії та його екзогенетика. *Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Острог, 16–18 травня 1997 р.* Острог, 1998. С. 147–149.
3. Донцов Д. Московська отрута. Торонто, Монреаль: Спілка визволителів України, 1955. 296 с.
4. Жулинський М. „Я був повний Україною...” *Літературна Україна*. 1995. 30 березня. С. 3.
5. Пашук Р. Творчість Уласа Самчука в оцінці критики. *Улас Самчук: до 90-річчя від дня народження письменника*. Рівне, 1994. С. 33–35.
6. Рацул О. Вплив громадянської культури та ціннісних орієнтацій на формування громадянського суспільства. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (206), 69–74. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-206-69-74>.
7. Самчук У. Волинь : трилогія. Ч. 3 : Батько і син. 3-є вид. Торонто: Громадський комітет для видання творів Уласа Самчука, 1969. 396 с.
8. Самчук У. Нарід чи чернь? *Волинські дороги Уласа Самчука: збірник*. Рівне, 1993. С. 79–81.
9. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. Радула. К.: «ЕксОб», 2004. 304 с.

## ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

### FEATURES OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Стаття присвячена одній з основ професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів – професійно-педагогічному спілкуванню. Розкривається сутність таких понять, як професійно-педагогічне спілкування, комунікація, стиль спілкування. Основна увага зосереджується на важливій складовій професійної діяльності вчителя початкової школи, тобто на його комунікативній діяльності. У рамках професійно-педагогічного спілкування формуються педагогічно доцільні стосунки з учнями, батьками, а також стосунки між учнями. На думку вчених, професійно-педагогічне спілкування складається з двох компонентів: вербального і невербального. З одної сторони, ці компоненти є доповненням один одного, з іншої — є причиною ряду проблем. Взаємовідносини між учителем та учнями під час процесу навчання - є величезною умовою вдалого вирішення завдань навчання та виховання. У період спілкування відбувається ефективне формування комунікативної якості майбутнього фахівця, оскільки лідером спілкування вважається проблемна ситуація, яка стимулює комунікативний процес людини. Висвітлюються стилі та структурні компоненти професійно-педагогічного спілкування (від субординації до партнерства та відсутності спрямованого впливу), які зумовлюють складність і різноманітність стосунків «учитель-учень». Велику роль у стосунках з учнями відіграє стиль спілкування, який обирає для себе вчитель, адже саме вчитель відповідає за створення сприятливих умов для психологічного комфорту дитини. Також було наголошено, що структура педагогічного спілкування складається з чотирьох основних етапів, а саме: моделювання вчителем майбутнього спілкування зі студентами; організація безпосереднього спілкування з дитиною (початковий період спілкування); управління спілкуванням під час педагогічного процесу; проведення аналізу комунікаційної системи для майбутньої діяльності.

Слід також зазначити, що комунікативна якість, інтегрована у професійне спілкування майбутнього вчителя початкових класів, свідчить про його готовність до педагогічної діяльності в цілому. Тому зрозумілою є проблема професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

**Ключові слова:** професійно-педагогічне спілкування, стилі спілкування, функції спілкування, культура спілкування, комунікативна

The article is devoted to one of the foundations of the professional activity of the future primary school teacher - professional and pedagogical communication. The essence of such concepts as professional and pedagogical communication, communication, communication style is revealed.

The main focus is on an important component of the primary school teacher's professional activity, that is, on his communicative activity. Within the framework of professional and pedagogical communication, pedagogically appropriate relationships with students, parents, as well as relationships between students are formed. According to scientists, professional and pedagogical communication consists of two components: verbal and non-verbal. On the one hand, these components complement each other, on the other hand, they cause a number of problems. The relationship between the teacher and students during the learning process is a huge condition for successfully solving the tasks of learning and education. During the period of communication, effective formation of the communicative quality of the future specialist takes place, since the leader of communication is considered to be a problem situation that stimulates the communicative process of a person. The styles and structural components of professional-pedagogical communication (from subordination to partnership and lack of directed influence) are highlighted, which determine the complexity and diversity of the "teacher-student" relationship. A great role in the relationship with students is played by the style of communication that the teacher chooses for himself, because it is the teacher who is responsible for creating favorable conditions for the child's psychological comfort. It was also emphasized that the structure of pedagogical communication consists of four main stages, namely: modeling by the teacher of future communication with students; organization of direct communication with children (initial period of communication); management of communication during the pedagogical process; conducting an analysis of the communication system for future activities.

It should also be noted that the communicative quality integrated into the professional communication of the future primary school teacher indicates his readiness for pedagogical activities in general. Therefore, the problem of professional-pedagogical communication as the basis of the professional activity of future primary school teachers is understandable.

**Key words:** professional-pedagogical communication, communication styles, communication functions, communication culture, communicative quality, future teacher, conversation, professional activity.

УДК 378:37.011.3-051:373.3+316.454.52-027.561(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.2>

**Скоромна М.В.,**  
канд. пед. наук,  
доцент кафедри педагогічних  
технологій початкової освіти  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського

**Шарапова Г.М.,**  
студентка IV курсу факультету  
початкового навчання  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського

**Мета статті.** Розкрити теоритичні, практичні, педагогічні, психологічні, вербальні та невербальні аспекти професійно-педагогічного спілкування, які створюють умови для його ефективного

формування у майбутнього вчителя початкових класів.

Для досягнення цієї мети перед нами поставили такі завдання:



1. Провести аналіз літературних джерел за проблемою дослідження.

2. Розкрити поняття професійно-педагогічного спілкування, його стилів та структури.

3. З'ясувати основні методи формування культури професійно-педагогічного спілкування як ґрунту професійної діяльності.

4. Провести дослідження у вигляді експерименту.

5. За результатами проведеного дослідження, інтерпретувати отримані дані та зробити висновки.

**Актуальність дослідження.** Через стрімкий розвиток освіти в Україні зростає запит на покращення процесу навчання, яке вимагає від вчителя початкових класів не тільки гарно, злагоджено та стисло вміти висловлювати свої думки, а ще й наявність у нього дуже важливого фактора – вміння слухати співбесідника. У цьому випадку необхідно обрати власний професійно-педагогічний стиль спілкування, який буде характерним для певної людини. Шлях формування стилю професійно-педагогічного спілкування – це забарна робота для кожного майбутнього педагога, яка виявляється у формуванні вчителя як кваліфікованого спеціаліста. Це свідчить про актуальність проблеми формування професійно-педагогічного спілкування у аспектах як теоретичних, так і практичних. Також вона знаходить свій відбиток у багатьох великих вчених, педагогів та психологів.

Слід підкреслити, що як ґрунт майбутньої педагогічної діяльності вчителя професійно-педагогічне спілкування має такі складові у понятті взаєминах між учителем та учнем: пильна увага до розумової діяльності молодших школярів; наявність експансії — уміння поставити себе на місце школяра, зрозуміти його через зрозуміння його мети, цілей та ознак поведінки; бути зацікавленим в успіхах учня; рефлексувати, тобто проводити постійний та твердий аналіз своєї діяльності як педагога.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти проблеми досліджені в працях О. О. Бодальова, В. С. Грехнева, А. Б. Добровича, І. А. Зимньої, В. А. Кан-Каліка, С. В. Кондратьєвої, Н. В. Кузьміної та інших [2; 8; 10; 11; 13; 16; 18]. Окрім цього, багато робіт психологів та педагогів присвячено проблемі підготовки майбутнього педагога до професійно-педагогічного спілкування: І. М. Богданової, О. О. Бодальова, Л. І. Божовича, Я. Л. Коломінського, О. М. Леонтьєва та інших [1; 3; 4; 15; 19].

#### **Виклад основного матеріалу.**

У науковій літературі педагогічне спілкування трактується як форма професійного спілкування викладача та студентів, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату в колективі, а також на різноманітну психологічну оптимізацію навчальної діяльності та стосунків між учасниками спілкування (Зимня І. А., Кан-Калік В. А., Леонтьєв О. М.) [11; 14; 19]; система, прийоми

й навички соціально-психологічної взаємодії педагога та вихованців, змістом якої є обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємостосунків за допомогою різних комунікативних засобів [7, с. 143]; необхідні умови для розвитку особистості, її соціалізації, індивідуалізації, багатогранного процесу організації, встановлення і розвитку спілкування, взаєморозуміння і взаємодії між педагогами й вихованцями, що виробляється метою їх спільної діяльності [24, с. 224]; сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію мети і завдань навчання і виховання, визначають характер взаємодії педагога й учнів [17, с. 132].

Педагогічне спілкування характеризується як загальними рисами людського спілкування, так і властивими навчальному процесу. Специфіка педагогічного спілкування полягає в його багаточільовій спрямованості. Вона спрямована на саму навчальну взаємодію, на учнів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагогічне спілкування характеризується органічним поєднанням особистісних, соціальних і предметно-орієнтованих елементів спілкування. Учитель, працюючи разом з учнем над засвоєнням навчального матеріалу, завжди контролює результати всіх учнів класу, і навпаки, працюючи з класом (диференційно), впливає на кожного окремого учня.

Говорячи про соціальну роль педагогічного спілкування та його функції, необхідно зазначити:

1. Взаємодія викладачів і вихованців полягає, по-перше, в обміні інформацією пізнавального та афективно-оцінного характеру. У такий спосіб реалізується інформаційна функція педагогічного спілкування.

2. Спілкування як діалог відбувається в умовах складного пізнавального відображення людьми. Психологічно грамотне сприйняття викладачами учнів сприяє налагодженню на цій основі взаєморозуміння та ефективної взаємодії. Ми говоримо про соціально-перцептивну функцію спілкування.

3. Коли педагог вступає у взаємодію з дітьми, він пропонує себе як партнера по спілкуванню. Це вимагає певної діяльності вчителя. Краще, щоб він справляв на учнів позитивне враження. Здатність суб'єктів спілкування створювати про себе позитивне враження називається самопрезентацією.

4. Під час комунікації, відбувається взаємодія розумової діяльності людей, їх емоційного оточення, їх бажань, а тобто взаємодія характерів і, звичайно, індивідуальна взаємодія: вчителя і учнів, вчителя і батьків, батьків і дітей, фактично безперервно відбувається в педагогічному спілкуванні. Все це знаходить відображення в інтерактивній функції педагогічного спілкування.

5. Інтерактивна функція педагогічного спілкування полягає, найголовніше, в організації взаємодії між педагогом та вихованцями, тобто в обміні не лише знаннями та ідеями, а й діями [6, с. 203].

6. Афективна функція спілкування полягає в емоційному стимулюванні, розвантаженні, зниженні, психологічному комфорті та контролі афектів, їх нейтралізації та корекції.

Одним із компонентів оптимального педагогічного спілкування є досконале володіння вчителем засобами педагогічного впливу – педагогічною технікою, всім спектром вербального і невербального спілкування.

Професійно-педагогічне спілкування – явище складне. Воно має певну структуру, що відповідає загальній логіці педагогічного процесу. Якщо врахувати, що педагогічний процес має такі етапи: задум, реалізація задуму, аналіз та оцінка, то можна виділити відповідні етапи професійного спілкування.

**I етап:** моделювання спілкування - передуюче безпосередній зустрічі вчителя і учнів, пов'язане з реалізацією певної організації комунікативної структури взаємодії, яка відповідає педагогічним задачам складеної ситуації, індивідуальності вчителя, особливостям особистості вихованця і групи в цілому.

**II етап** - безпосереднє спілкування. На цьому етапі відбувається обмін інформацією, обмін оцінками щодо цієї інформації, взаємооцінка співрозмовників і самих себе. Часто трапляється так, що задумана система спілкування раптово руйнується на тлі непередбачених обставин самого міжособистісного процесу. Педагогічне спілкування має будуватися на взаємній довірі між вчителем і учнями. Для цього необхідно створити атмосферу дружньої прихильності.

**III етап** - проводиться аналіз комунікаційної технології. Це дуже важливо для формування культури спілкування, оскільки досягається змістовне й емоційне узагальнення міжособистісної взаємодії. Аналіз спілкування дозволить виробити більш плідну модель міжособистісної взаємодії, тонко відчувати партнера, знайти точний психологічний рух у взаємодії з ним.

У педагогічній літературі та практиці категорія «педагогічний стиль спілкування» часто використовується для визначення вчителів як професіоналів, для яких здебільшого характерні стосунки з учнями. Велику роль у стосунках з учнями відіграє стиль спілкування, який обирає для себе вчитель, адже саме вчитель відповідає за створення сприятливих умов для психологічного комфорту дитини. Сьогодні існують різноманітні стилі педагогічного спілкування (від підпорядкування до партнерства та відсутності спрямованого впливу), що зумовлює складність і різноманітність стосунків учитель-учень, але зупинимось більш загально.

**1. Авторитарний:** характеризується схильністю до наказового тону, різкої мови вчителя. Будь-яка ініціатива з боку учня розцінюється як небажаний прояв свавілля [12, с. 85].

**2. Демократичний:** тут оцінюють насамперед факти, а не особистість. Головною особливістю цього стилю спілкування є те, що клас бере активну участь в обговоренні всієї майбутньої роботи та її організації, а вчитель лише стимулює самостійність учнів, намагаючись зайняти позицію «першого серед рівних» [12, с. 85].

**3. Дружба і захопленість спільною справою:** два стилі спілкування тісно пов'язані один з одним. Проте не слід забувати, що дружба повинна бути педагогічно доцільною, не суперечити загальній системі взаємин вчителя і дитини. Такий стиль спілкування вважається необхідною умовою успішного спільного навчання.

**4. Жажливе спілкування:** пов'язане з нездатністю вчителя керувати продуктивним спілкуванням. Виникає внаслідок нерозуміння вчителем педагогічного завдання відповідальності, що стоїть перед ним, страху спілкування з класом і водночас бажання налагодити контакт з учнями, а також відсутності комунікативних навичок.

**5. Комунікативно-дистанційована:** дистанція є показником лідерської ролі вчителя, яка базується на його авторитеті, але вона має впливати із загальної логіки стосунків між учнями та вчителем, а не диктуватися вчителем. Спілкування-дистанція певною мірою є етапом переходу до такої негативної форми спілкування, як спілкування-заликування [12, с. 86].

**6. Заликування спілкуванням:** цей стиль пов'язаний з нездатністю керувати продуктивним спілкуванням, заснованим на пристрасті до спільної справи.

**7. Підтримка:** терпіння до людей, людина, до якої можна звернутися за допомогою. Проявляє лояльність і турботу [12, с. 86].

Безперечно, рівень професійної підготовки, риси характеру та темперамент педагога суттєво впливають на його стиль спілкування. Але незважаючи ні на що, слід пам'ятати, що найкращим помічником, який допоможе кожному знайти унікальний стиль спілкування зі студентами, є ваш життєвий досвід, моральні цінності та особисті погляди.

Основними ознаками педагогічного спілкування є:

1. Особистісна орієнтація співрозмовників – це готовність бачити і розуміти співбесідника; самоповажне ставлення до інших. М'які слова захищають гідність учнів і вчителів, виявляють неправильну поведінку і спонукають до праці [1, с. 56].

2. Рівність у психологічних позиціях співрозмовників. Незважаючи на те, що вчителі та учні соціально не однакові (різний життєвий досвід, ролі у взаємодії), щоб забезпечити активність вихованця, через яку можемо сподіватися на розвиток особистості, ми повинні уникати домінування вчителя та визнавати учнівське право на думку,

позицію, готовність змінювати себе. Вихованці потребують, щоб з ними порадилися, врахували їхні думки та позиції, і завдання педагога - врахувати цю потребу.

3. Занурення у світ почуттів і переживань, готовність стати на позицію співбесідника. Це спілкування за правилом взаємодовіри, коли партнери слухають один одного, діляться почуттями, співпереживають.

4. Нестандартний спосіб спілкування, який є наслідком відходу від чистої позиції, заснованої на ролі вчителя [1, с. 57].

Якщо дивитися з боку психології, то зміст педагогічного спілкування може бути найрізноманітнішим за позицією ролі партнера, а правильність обраної вчителем позиції може мати значення для всього діалогу.

Розглядаючи психолого-педагогічні аспекти спілкування, виділяють кілька рольових позицій учителя:

1) ставлення вчителя до учня як «Батько – дитина».

2) ставлення вчителя до учня як «Батько – дорослий».

3) ставлення вчителя до учня як «Дорослий – батько».

4) ставлення вчителя до учня як «Дорослий – дорослий».

Для подолання труднощів педагогічної праці вчителі повинні володіти компонентами педагогічної техніки:

– *техніка мовлення*: граматична правильність, виразність, образність, гумор, техніка мовлення (позиція і тембр голосу, емоції, переконливість, багато інтонацій і відтінків, дикція, темп);

– *техніка зовнішнього вигляду*: вміння правильно сидіти і стояти, виявляти впевненість, спокій, доброзичливість (постава, одяг, зачіска, міміка, пантоміміка, емоційна експресія);

– *техніка педагогічного спілкування*: вміння слухати; задавати питання; аналізувати відповідь; бути уважним, спостережливим; розуміти інших; встановити контакт; бачити і розуміти реакцію аудиторії; передавати своє ставлення до обговорюваного; інтерес, привабливості з поясненням, розповідь, повідомлення; орієнтуватися в ситуації;

– *психотехніка*: уміння створити необхідний настрій, зняти зайву напругу, хвилювання, подолати власну нерішучість і мобілізуватися, витримати себе в стресових ситуаціях; здатність перетворюватися, грати, керувати своїм настроєм [9, с. 149].

Спілкування — це процес взаємодії людей, у якому відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями та навичками, результатами праці. У вужчому розумінні – це процес обміну інформацією та досвідом, невід’ємний і дуже важливий аспект людського буття, важлива передумова

формування людей як соціальних істот, здатних жити разом з іншими [22, с. 112].

Головне місце у процесі спілкування займають як *вербальні* (мовні), так і *невербальні* (немовні) засоби спілкування, які мають тісний зв’язок.

*Вербальне* (лат. *verbalis*, від *verbum* – слово) спілкування - це процес обміну інформацією за допомогою мови (усної, письмової, внутрішньої), який відбувається за своїми законами, потребує активної розумової діяльності й ґрунтується на певній системі встановлених норм [5, с. 4].

*Невербальне спілкування* – це система немовних знаків, які виконують роль засобів для обміну інформацією між особами. Дуже відомий фахівець з приводу спілкування А. Піз вважає, що словами передається всього 7% інформації, тоді як за допомогою звука – 38%, а вже використовуючи міміку, жести і позу – 55% [21, с. 40].

Для відповіді на поставлене завдання емпіричного дослідження за основу професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів ми обрали такі методи діагностики показника сформованості професійно-педагогічного спілкування:

I. Анкета «Визначення схильності до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталярєнко, С. І. Самігін) [20, с. 36-41]. Ця методика дозволяє, за допомогою наведеної моделі, створити наочне уявлення про специфіку педагогічного спілкування та виявити незвичайні стилі педагогічного спілкування.

II. Методика «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер) [23, с. 338]. Сутність даної методики полягає у визначенні якостей індивідуального самовираження в ситуаціях комунікації, ступеня управління емоціями, які виникають, проявів у ситуації спілкування майбутніх учителів початкової школи.

Наше психолого-експериментальне дослідження покликане показати специфіку розвитку професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Воно відбувалось на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. В ньому брали участь студенти III-IV курсів спеціальності «Початкова освіта».

Експеримент мав три етапи:

На першому етапі уточнюється теоретико-експериментальний підхід до визначення розвитку професійно-педагогічного спілкування.

На другому етапі ми визначили список психологічних особливостей формування професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

На третьому етапі відбулася демонстрація отриманих даних за методиками дослідження: «Виявлення тенденцій стилю педагогічного спілкування» та «Діагностика комунікативного контролю».

Інтерпритація результатів дослідження:

I. Для створення наочного уявлення про характер професійно-педагогічного стилю спілкування майбутніх учителів початкової школи та студентів, ми використали анкету «Виявлення схильностей до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталяренко, С. І. Самигін). Результати заносять у таблицю 1.

Таблиця 1

**Результати за анкету «Виявлення тенденції до стилю педагогічного спілкування»**

№	Модель спілкування	Кількість респондентів	Відсоток (%)
1	Монблан	9	7,9
2	Союз	73	64,1
3	Китайська стіна	12	10,6
4	Тетерів	0	0,0
5	Локатор	8	7,2
6	Гамлет	7	6,5
7	Я-сам	3	2,4
8	Робот	2	1,3
	Всього	114	100

II. Наступним напрямком емпіричного дослідження комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи є вивчення комунікативних умінь та комунікативного контролю у спілкуванні. Для цього використовується методика «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер), отримані показники представлені у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати за методикою «Діагностика комунікативного контролю»**

№	Рівень контролю	Кількість респондентів	Відсоток (%)
1	Високий	44	39
2	Середній	47	41
3	Низький	23	20
	Всього	114	100

**Висновки.**

1. Ми виявили основний шлях побудови культури професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності. Важливо зазначити, що робота з підготовки майбутнього вчителя початкової школи до спілкування має проводитися протягом усього періоду навчання у ВНЗ. У результаті занять у навчально-тренувальних групах формуються навички соціальної перцепції, підвищується рівень адекватності самоаналізу партнерів по спілкуванню та ситуації в цілому. Такі заняття сприяють розвитку власного кругозору студентів, розвитку ініціативи, творчості, а також дають вчителям багатий діагностичний матеріал про особистісні якості майбутніх учителів початкової школи.

2. Наведено основні компоненти техніки професійно-педагогічного спілкування, якими повинні володіти майбутні вчителі для подолання труднощів педагогічної праці.

3. Узагальнено культурні вимоги викладачів, які включають такі показники: ораторські навички, вміння обирати стилістичні варіанти, чітко та лаконічно висловлювати думку. Узагальнюючи, робиться висновок, що важливу роль у процесі спілкування відіграють обидва засоби спілкування, як вербальні (мовні), так і невербальні (немовні), які тісно пов'язані між собою.

4. Провівши аналіз літературних джерел за темою, ми виявили, що найкраще опрацьовувати таке визначення професійно-педагогічного спілкування: по-перше, як форма спілкування вчителя та учнів, метою якої є для створення сприятливого психологічного клімату в колективі, а також у різноманітних психологічних оптимізації навчальної діяльності та стосунків між учасниками спілкування. По-друге, це завжди система, прийом і навик соціально-психологічної взаємодії вчителя та учнів, що містить у собі обмін інформацією, виховний вплив, організацію взаємовідносин із застосуванням різноманітних засобів спілкування. По-третє, як сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань навчання і виховання та визначають характер взаємодії педагога і учнів.

5. Визначено, що на сучасному етапі існують різноманітні стилі та структури професійно-педагогічного спілкування (від субординації до партнерства та відсутності спрямованого впливу), які зумовлюють складність і різноманітність стосунків «учитель-учень».

6. Під час проведення емпіричного дослідження узагальнено методи, які використовуються у навчанні професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Розроблено програму експерименту, обрану методикою, а також математичне планування обробки експериментальних даних. Для вирішення завдання наукового дослідження нами обрано тест «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер) та опитувальник «Виявлення схильності до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталяренко, С. І. Самигін).

7. Результатами опитування «Визначення схильності до стилю педагогічного спілкування» зафіксовано специфіку та схильність до стилю професійно-педагогічного спілкування майбутніх учителів початкової школи. Домінуючим стилем спілкування є «Об'єднання» (64,8%), що свідчить про високий рівень комунікативних навичок студентів, вміння гнучко реагувати на зміни психологічного клімату групи, заохочувати навчальну ініціативу тощо. Порівняно з «дружньою взаємодією», є кілька респондентів, які віддають перевагу іншим

моделям спілкування. Мабуть, ніхто з опитаних (0%) не використовував модель монорефлектора «Тецер».

8. Методика М. Шнайдера «Діагностика комунікативного контролю» дозволяє виявити оцінку самоконтролю в спілкуванні та рівень (високий, середній, низький) розвитку здатності контролювати та керувати поведінкою під час взаємодії з майбутнім первинком. шкільний вчитель Домінуючим рівнем експресії у 41% студентів є середній рівень контролю, який демонструє щирість і стриманість в емоційних проявах. Виявилось, що 20% опитаних ставлять погані або неправильні комунікативні цілі. Отже, аналіз професійно-педагогічного спілкування дозволяє зробити висновок про необхідність підвищення рівня комунікативного контролю студентів даного напрямку підготовки, а також збільшення частки вибору стилю «дружньої взаємодії» у спілкуванні.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданова І. М. Особистісна змобілізованість майбутнього вчителя як предмет психолого-педагогічних досліджень: навч. посібник. Одеса: Букаєв В. В., 2013. 122 с.
2. Бодальов О. О. Сприйняття та розуміння людини людиною. Київ: Академвидав, 2001. 200 с.
3. Бодальов О. О. Спілкування та формування особистості школяра: досвід експерим. психологічного дослідження. Київ: Академвидав, 2001. – 152 с.
4. Божович Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці. Київ: Академія, 2004. 464 с.
5. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 329 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.
7. Гамезо М. В., Домашенко І. А. Атлас по психології: Інформ.-метод. посібник до курсу «Психологія людини». Київ.: Професіонал, 2006. 272 с.
8. Грехнев В. С. Культура педагогічного спілкування. Київ: Просвіта, 2005. 144 с.
9. Гриньова В. М. Професіоналізм і професійна підготовка як підґрунтя надійності професійної діяльності фахівця. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2009. № 1-2. С. 147-150.
10. Добрович А. Б. Вихователю про психологію та психогігієну спілкування: кн. для вчителя та батьків. Харків: «ОВС», 2007. 207 с.
11. Зимня І. А. Педагогічна психологія: підруч. для ВНЗ. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Вища школа, 2006. 384 с.
12. Зінченко В. П. Стилі педагогічного спілкування. *Відкритий урок*. 2008. № 10. С. 85-86.
13. Кан-Калик В. А. Вчителю про педагогічне спілкування: Кн. для вчителя. Київ: КНЕУ, 2004. С. 12-27.
14. Ковальов О. Г., Бодальов О. О. Психологія та педагогіка самовиховання. Харків: Видавництво «Ранок», 2007. 88 с.
15. Коломінський Я. Л., Плєскачєва Н. М., Заяц І. І. Психологія педагогічної взаємодії. Київ: Вища школа, 2007. 240 с.
16. Кондратьєва С. В. Психолого-педагогічні проблеми спілкування: навч. посібник. Київ: Академія, 2002. 64 с.
17. Крисько В. Г. Соціальна психологія: словник-довідник. Київ: Вища школа, 2004. 688 с.
18. Кузьміна Н. В. Педагогічне майстерність вчителя як чинник розвитку здібностей учнів. *Питання психології*. 2001. №1. С. 12-19.
19. Леонтєв О. М. Діяльність. Свідомість. Особистість. Київ: Вища школа, 2000. 304 с.
20. Акімова М. М., Ількxхін О. О. Самопізнання – шлях професійного становлення вчителя. Київ: Академія, 2011. С. 36-41.
21. Піз А. Мова рухів тіла. Київ: Академвидав, 2007. 107 с.
22. Погиба Л. Г., Голіченко Л. М. Українська мова фахового спрямування: підручник. Київ: Кондор, 2011. 352 с.
23. Райгородський Д.Я. Практична психодіагностика. Методики та тести: навчальний посібник. Харків: «ОВС», 2002. 672 с.
24. Сластьонин В.О. Педагогіка: навч. посіб. для студентів педаг. ВНЗ. К.: Кондор, 2009. 576 с.

## ЗАСТОСУВАННЯ ТВОРЧИХ ДОРОБОК К. ОРФА, З. КОДАЯ, Е. ЖАК-ДАЛЬКРОЗА В МУЗИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ КНР

### APPLICATION OF CREATIVE WORKS BY K. ORFF, Z. KODAYA, E. JACQUES-DALCROZA IN MUSICAL PEDAGOGY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

У дослідженні визначено, що після отримання першими китайськими музикантами на початку ХХ ст. європейської музичної освіти розпочався процес активного поширення зарубіжної музики та західної моделі музичної освіти в цій країні. Чільне місце серед європейських музикантів-педагогів, доробки яких широко використовують у КНР, займають видатні розробники унікальних систем музичної освіти К. Орф, З. Кодая і Е. Жак-Далькроз. Проте під час проведення дослідження встановлено, що комплексний аналіз проблеми використання їхніх творчих напрацювань у музичній педагогіці КНР науковцями не проводився. Метою статті є розкриття суті й педагогічної цінності творчих доробок К. Орфа, З. Кодая, Е. Жак-Далькроза, виявити і проаналізувати досвід їх творчого застосування в музичній освіті й вихованні дітей у КНР.

Як з'ясовано в дослідженні, основною в музичній системі К. Орфа є ідея про те, що елементарна музична освіта дітей має поєднувати в собі різні педагогічні засоби (мову, спів, рухи та прості інструменти в цілісний комплекс, дія якого забезпечує різнобічний розвиток дитини. Сьогодні в Китаї майбутнім педагогам викладають інтегровані навчальні курси, в яких ідеї К. Орфа поєднуються з музикальними китайськими традиціями. Згідно з музично-виховною концепцією З. Кодая, дітей слід спочатку залучати до участі в пісенних іграх та виконанні народних пісень як важливих чинників музичного й морального виховання дитини та тільки після проходження цього підготовчого етапу залучати до гри на музичних інструментах. Майбутні вчителі музики вивчають у вищій школі КНР курси, за якими етапами слід реалізовувати музичну освіту та виховання дітей. Е. Жак-Далькроз розробив оригінальну систему музичної ритміки, що сприяє розвитку внутрішнього слуху та почуття ритму в дитини. Упровадження цієї системи в Китаї забезпечує розвиток внутрішнього слуху та почуття ритму у дітей.

**Ключові слова:** музично-педагогічна система, К. Орф, З. Кодая, Е. Жак-Далькроз,

Орф-підхід, ритміка, музично-виховна концепція.

The study determined that after receiving the first Chinese musicians at the beginning of the 20th century of European music education, the process of actively spreading foreign music and the Western model of music education in this country began. Prominent developers of unique systems of music education K. Orff, Z. Kodai and E. Jacques-Dalcroze. However, during the research, it was established that a comprehensive analysis of the problem of using their creative works in the music pedagogy of the People's Republic of China was not conducted by scientists. The purpose of the article is to reveal the essence and pedagogical value of the creative works of K. Orff, Z. Kodai, E. Jacques-Dalcroze, to reveal and analyze the experience of their creative application in musical education and upbringing of children in the People's Republic of China.

As revealed in the research, the main idea in K. Orff's musical system is the idea that the elementary musical education of children should combine various pedagogical tools (speech, singing, movements and simple instruments into a coherent complex, the action of which ensures the versatile development of the child. Today in China, future teachers are taught integrated educational courses in which K. Orff's ideas are combined with Chinese musical traditions. According to the musical and educational concept of Z. Kodai, children should first be involved in singing games and the performance of folk songs as important factors in the child's musical and moral education, and only after passing this preparatory stage should they be involved in playing musical instruments. Future music teachers are studying courses in a Chinese higher education institution on the stages of musical education and upbringing of children. E. Jacques-Dalcroze developed an original system of musical rhythms that promotes the development of a child's inner hearing and sense of rhythm. The implementation of this system in China ensures the development of inner hearing and sense of rhythm in children.

**Key words:** music-pedagogical system, K. Orff, Z. Kodai, E. Jacques-Dalcroze, Orff-approach, rhythm, musical-educational concept.

УДК 78.421

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.3>

**Ткачова Н.О.,**

докт. пед. наук, професор,  
професор кафедри освітології  
та інноваційної педагогіки  
Харківського національного  
педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди

**Попова О.В.,**

докт. пед. наук, професор,  
професор кафедри освітології  
та інноваційної педагогіки  
Харківського національного  
педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди

**Кін О.М.,**

докт. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри освітології  
та інноваційної педагогіки  
Харківського національного  
педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Музика традиційно займає центральне місце в житті кожного члена китайського суспільства, значною мірою впливаючи на формування його світогляду та естетичної культури. Тривалий час музичне мистецтво на теренах Китаю розвивалося ізольовано від західної музичної культури.

Після отримання першими китайськими музикантами на початку ХХ ст. європейської музичної освіти розпочався процес активного поширення зарубіжної музики та західної моделі музичної освіти в цій країні. Серед цінних доробок

європейських музикантів, композиторів, учителів музичного мистецтва, які викликають особливий інтерес серед музичної спільноти Китаю, чільне місце займають моделі музичної освіти К. Орфа, З. Кодая та Е. Жак-Далькроза.

**Аналіз досліджень і публікацій.** На основі аналізу наукової й методичної літератури встановлено, що дослідження багатьох учених присвячено вивченню цінних доробок провідних західних музикантів і педагогів, зокрема К. Орфа, З. Кодая, Е. Жак-Далькроза, визначенню можливостей запровадження цих доробок в інших країнах.

Так, суть Орф-підходу й перспективи його впровадження у навчання й музичне виховання дітей наведено в працях таких дослідників, як А. Азарова, К. Завалко, Т. Медвідь, О. Ростовський, В. Черкасов та ін. Музично-педагогічну концепцію З. Кодая, її роль та значення для формування музичної культури сучасного підростаючого покоління висвітлено в працях Ю. Будченко, О. Коваль, Е. Тайнел, С. Човрій та ін. Систему музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза та шляхи її творчої реалізації в сучасних умовах розкрито в наукових доробках Г. Ніколаї, І. Сташевської та ін. Досвід закладів дошкільної та середньої освіти КНР щодо реалізації прогресивних ідей вищевказаних педагогів-музикантів докладно представлено в наукових розвідках таких дослідників, як Ван Чункей, Ке Гоу, Сівен Ван та ін.

**Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.** Аналіз наукових джерел та методичних праць свідчить про активний пошук дослідниками цінних теоретичних ідей та перспективного досвіду педагогів-музикантів минулої доби, виявленню можливостей застосування цих доробок у сучасній моделі освіти. Проте в процесі дослідження з'ясовано, що комплексний аналіз проблеми використання творчих напрацювань К. Орфа, З. Кодая, Е. Жак-Далькроза в музичній педагогіці КНР науковцями не проводився. Однак в умовах реформування вітчизняної системи освіти на засадах принципу дитиноцентризму ці напрацювання представляють значний інтерес для українських фахівців у галузі музичної освіти та виховання дітей.

**Мета статті** – розкрити суть та педагогічну цінність творчих доробок К. Орфа, З. Кодая, Е. Жак-Далькроза, виявити й проаналізувати досвід їх творчого застосування в музичній освіті й вихованні дітей у КНР.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз наукової літератури засвідчує, що К. Орф, З. Кодай та Е. Жак-Далькроз створили свої унікальні системи музичної освіти й виховання дітей, які мають значний педагогічний потенціал для їх ефективного застосування вихователями та педагогами в сучасну добу.

Так, К. Орф запропонував оригінальний метод навчання дітей музиці шляхом залучення їх до ігрової та інших видів творчої діяльності, що отримав на честь свого фундатора назву Orff Schulwerk. Ця система звичайно фігурує в науковій літературі під терміном «Орф-підхід». Як стверджував К. Орф, музичний розвиток дітей найбільш ефективно відбувається не в процесі прослуховування ними музичних творів, а під час практичного здійснення виконавської та інших видів творчої діяльності. Педагог пояснював, що елементарна музика тісно пов'язана з рухом, мовою та танцем людини, тому важливо залучати дітей до цього виду мистецтва

насамперед не як слухів, а як співвиконавців музичних творів. У зв'язку з цим дослідник запропонував поєднати різні педагогічні засоби (мова, співи, рухи й прості музичні інструменти) в цілісний комплекс, дія якого забезпечувала різнобічний вплив на розвиток дитини з опорою на її природні інстинкти як сукупність рухових дій [5; 9].

Важливо відзначити, що за своєю суттю методологія К. Орфа є дуже близькою до китайського традиційного музичного мистецтва. Нагадаємо, що в пекинській опері органічно поєднуються елементи музики, танцю, співу, акробатики, прийоми військового мистецтва з текстовим супроводом. Тому питанням реалізації цього підходу приділяється значна увага китайських педагогів-музикантів та представників органів управління освітою.

Так, Ван Чункей стверджує, що система К. Орфа є однією з трьох основних систем музичної освіти у світі, тому музичний освітній курс К. Орфа викладається в багатьох коледжах, університетах та консерваторіях Китаю. Основною ідеєю зазначеної системи є імпровізація, що тісно поєднує танець, співи, рух і музику в цілісну композицію. Як уточнює авторка, поширення Орф-підходу на теренах Китаю розпочалося з 80-х років ХХ ст. і спочатку передбачало копіювання зарубіжного досвіду. Пізніше було реалізовано ідею про необхідність інтеграції орфівської музично-педагогічної практики з традиціями китайського музичного мистецтва. Такі інтервовані курси вивчають сьогодні багато майбутніх учителів музики та вихователів закладів дошкільної освіти [6].

За Ке Гоу, особливу значущість Орф-підхід має для залучення до своєї традиційної культури дітей з родин, які належать до малочисельних етносів, а також вивчення цієї культури представниками інших народів. Наприклад, мови представників народів дун і мяо не мають письмової форми. Тому культурні традиції свого народу вони можуть передавати насамперед шляхом залучення дітей до своїх традицій та звичаїв [3].

Значна увага фахівців у галузі музичного мистецтва та освіти приділяється також вивченню творчої спадщини творця унікальної музично-виховної концепції З. Кодая. Як наголошував відомий педагог-музикант, дітей слід залучати до музики не на раціональному рівні, коли вона буде сприймати її як систему знаків, а через забезпечення особистістю безпосереднього почуттєвого сприймання музичного твору, що зумовлює появу в неї незабутніх вражень. Провідна ідея концепції музичного виховання З. Кодая полягає в необхідності здійснення цього процесу через залучення дітей до вивчення фольклору й народної музики, адже саме вони складають базис традиційної музичної культури будь-якого народу та виступають підґрунтям для музичного й національного виховання особистості, забезпечують формування її етнічної самосвідомості.

Національна культура народу є також невичерпним джерелом морального й духовного формування людини, її прилучення до фундаментальних загальнолюдських цінностей [8; 12].

Важливо також відзначити, що основним інструментом музичного виховання дитини З. Кодая вважав її голос. Спів сприяє розвитку музичного слуху й почуття ритму виконавця, відчуття ним сильних переживань від власного виконання. Педагог також вважав, що заняття співом сприяє підготовці дитини до наступних кроків у музичному вихованні – прослуховуванню й інструментальному виконанню музичних творів. Основними принципами реалізації музично-виховної системи З. Кодая є такі: відносна сольмізація, використання ручних знаків-символів, чітка метро-ритмічна основа виконавської діяльності, творчість та співпраця виконавців [4; 8; 12].

Як підкреслює Сівен Ван, концепція музичного виховання З. Кодая є однією з найбільш впливових систем музичного виховання в світі, а тому вона має високу значущість для музичної педагогіки КНР. Оволодіваючи цією системою в закладах освіти, майбутні педагоги засвоюють рекомендації З. Кодая про те, що музична освіта й виховання мають починатися розпочинатися з організації пісенних ігор та виконання народних пісень, які мають значну музичну та виховну цінність. Студенти музичних спеціальностей аналізують також висновки педагога про те, що виконання музики – це не лише технічна справа, а й комплексна форма мистецтва. При цьому людині для виконання музики треба мобілізувати й координувати різні органи свого тіла (руки мають опанувати навички гри, очі бачити ноти й визначити висоту тону й ритм, вуха уважно слухати, чи правильними є звуки). Тому, за З. Кодеєм, дітей доцільно залучати до гри на музичному інструменті тільки після того, коли вони вже здатні освоїти базові ритмічні вправи та сольфеджіо, а також зможуть плавно читати п'ять музичних рядків [4].

Значна увага науковців та вчителів музики в Китаї приділяється також опануванню системи музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроз. Вважаючи, що консерваторська освіта не забезпечує емоційну виразність музикантів, він розробив власну педагогічну концепцію, що ґрунтувалася на ідеї триєдності музики, руху й слова, причому музика сприймалася як системоутворювальною

силою, а не музичним тлом. За поглядами розробника, важливо забезпечити готовність м'язів і нервової системи дітей до відтворення різних ритмічних рухів й резонування на звуки, а їхнє вухо правильно їх сприймати. З урахуванням цієї ідеї Е. Жак-Далькроз включив до комплексу ритмічної гімнастики різноманітні вправи, що забезпечували реакцію організму на такі характеристики музики: темп, акцентуацію паузи, модуляційні процеси, агогіку, динаміку, особливості фразування й інтонування, звуковисотність, а як наслідок – ці вправи понукали людину до соматичного переживання ритму, вільного вираження нею емоцій без додаткових пояснень. Загалом Е. Жак-Далькроз використовував три основні методи музичного виховання особистості: ритміку, сольфеджіо й імпровізацію. Запропонований відомим педагогом-музикантом підхід забезпечував розвиток у дітей «внутрішнього слуху» та ритму, допомагали краще розуміти музику, підвищували загальний інтерес до музики [1; 7].

Як відзначає у своїй науковій праці Денніс Пінг-Чен Ван, проведені в Китаї численні експериментальні дослідження довели, що впровадження системи музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза в роботі з китайськими дітьми дійсно забезпечує підвищення ефективності музичного виховання, розвиток музичного слуху й відчуття ритму в кожній дитині, мотивування її до занять музикою [2].

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Як визначено в попередніх авторських публікаціях [10; 11], проблема підвищення ефективності музичної освіти й виховання особистості, розвиток її музичної культури є актуальною проблемою сьогодення. У цьому контексті доцільним кроком є проведення глибокого аналізу творчих доробок видатних європейських музикантів-педагогів К. Орфа, З. Кодая, Е. Жак-Далькроза, а також узагальнення багаторічного досвіду реалізації їхніх ідей у КНР, що може стати підставою для творчого застосування виявлених цінних напрацювань у вітчизняній системі музичної освіти та виховання дітей. У подальшому дослідженні передбачається висвітлити шляхи і напрями підготовки вчителів для використання творчого наробку західноєвропейських педагогів-новаторів при викладанні музичних дисциплін в закладах освіти КНР.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Anderson W. T. The Dalcroze Approach to Music Education: Theory and Applications. General Music Today. Vol. 26(1). P. 27-33.
2. Dennis Ping-Cheng Wang. The quantifying analysis of effectiveness of music learning through the Dalcroze musical method. US-China Education Review. 2008. Vol. 5. No.9 (Serial No. 46). P. 32-41.
3. Ke Guo. Creating a Cultural Context for Dong and Miao Folk Music Using an Orff-Inspired Methodology. San Jose State University, 2019. . 2019. DOI: <https://doi.org/10.31979/etd.qdzu-4xbz>.



4. Siwen Wang. Enlightenment of Kodai Teaching Method in Piano Teaching of Preschool Education Major. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2019. Vol. 325. EMEHSS 2019: 3rd International Conference on Economics and Management, Education, Humanities and Social Sciences. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/emehss-19/125910255>
5. Sülün E., Arikhan, E. A General View on How the Orff Approach is Understood and Practiced in North Cyprus. *Journal of History Culture and Art Research*. 2019. No. 8(3). P. 32-45.
6. Wang Chunmei. Practical Application of Orff Schulwerk Mode in College Music Teaching. ICEMEET-2019: 3rd International Conference on Economics, Management Engineering and Education Technology. Francis Academic Press (UK). DOI: 10.25236/icemeet.2019.235.
7. Барабаш О. Музично-ритмічне виховання за системою Еміля Жак-Далькроза у запитаннях і відповідях. *Музичний керівник*. 2016. № 9. С. 10-21.
8. Будченко Ю. О. Особливості музичного виховання дошкільнят: концепція З. Кодая. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/15658/Особливості%20музичного%20виховання%20дошкільнят.%20Концепція%20З.Кодая.pdf?sequence=2>
9. Медвідь Т. Творчий розвиток учнів у музично-педагогічній концепції К. Орфа. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2021. Вип. 23. С. 118-125.
10. Ткачова Н. О., Ван Янь. Порівняльна характеристика поглядів китайських та українських учених щодо визначення суті, структури та змісту музичної культури особистості. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022 р. Випуск 52. С. 34-41.
11. Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Кін О. М. Інструментально-виконавська підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 52, Т.2. С. 80-82.
12. Човрій С. Музично-педагогічна концепція Золтана Кодая. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Педагогіка, соціальна робота». 2011. Вип. 23. С. 204-206.

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:  
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТTEACHER'S INNOVATIVE COMPETENCE PRIMARY SCHOOLS:  
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT

У статті запропоновано аналіз науково-педагогічних досліджень щодо визначення змісту та компонентів інноваційної компетентності вчителя початкової школи, уточнено поняття «інноваційна компетентність вчителя початкової школи». Досліджено поняття інновацій в освіті, які є результатом наукового аналізу, сприйняття та впровадження передового педагогічного досвіду, реалізації індивідуальних доробок і надбань вчителя. Визначено поняття «інноваційність» як здатність особи до нових ідей, ініціювання змін, спроможність визначати й ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб займатись навчанням упродовж усього життя та досягати успіхів у ньому. Розглянуто компетентність, як сукупність особистісних якостей, знань та умінь, які забезпечують успішну професійну діяльність учителя, наголошено, що ця категорія постійно оновлюється відповідно до умов, запитів та перспектив розвитку системи освіти і суспільства. Проаналізовано ряд визначень інноваційної компетентності вчителя, зміст якої визначається через загальнонаукові підходи: системний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, інноваційно-технологічний. Вона складається з таких взаємопов'язаних компонентів, як: проєктивного, когнітивного, мотиваційного, комунікативного, креативного, технологічного і рефлексивно-регулятивного. Інноваційна компетентність вчителя початкової школи визначена, як інтегрована особистісна якість, яка реалізується в інноваційній педагогічній діяльності, в процесі розробки та впровадження креативних ідей, інноваційних освітніх конструктів, засобів, технологій та моделей, зорієнтованих на сучасні запити суспільства та особистісні інтереси й потреби учнів, забезпечує формування програмних компетентностей учнів і розвиток системи початкової освіти. Це необхідна умова професійної компетентності вчителя, яка сприяє цілісній реалізації науково-методичного, методологічного і педагогічного потенціалу вчителя.

**Ключові слова:** інновація, компетентність, інноваційність, інноваційна компетентність

вчителя початкової школи, компоненти інноваційної компетентності.

The article presents an analysis of scientific and pedagogical research to determine the content and components of the innovative competence of a primary school teacher, the concept of "innovative competence of a primary school teacher" is clarified. The concepts of innovations in education, which are the result of scientific analysis, the perception and implementation of advanced pedagogical experience, the implementation of individual heritages and teacher's assets, are studied. The concept of "innovation" is defined as the ability of a person to new ideas, initiating changes, the ability to define and set goals, motivate oneself and develop stability and confidence in oneself in order to engage in lifelong learning and achieve success in it. Competence is considered as a set of personal qualities, knowledge and skills that ensure the successful professional activity of a teacher, it is noted that this category is constantly updated in accordance with the conditions, demands and prospects for the development of the education system and society. A number of definitions of a teacher's innovative competence are analyzed, the content of which is determined through general scientific approaches: systemic, personal-activity-based, competence-based, innovative-technological. It consists of such interconnected components as: projective, cognitive, motivational, communicative, creative, technological and reflexive-regulatory. The innovative competence of a primary school teacher is defined as an integrated personal quality that is realized in innovative pedagogical activity, in the process of developing and implementing creative ideas, innovative educational constructs, tools, technologies and models focused on modern society needs and personal interests and needs of students. formation of program competencies of students and development of the primary education system. This is a necessary condition for the professional competence of a teacher, contributing to the holistic implementation of the scientific, methodological, methodological and pedagogical potential of the teacher.

**Key words:** innovation, competence, innovation, innovation competence of a post-school teacher, components of innovative competence.

УДК 373.3.011.3-051:005.336.2] (045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.4>

**Ягоднікова В.В.,**

докт. пед. наук, професор,  
проректор з наукової та інноваційної діяльності  
Комунального закладу вищої освіти  
«Одеська академія неперервної освіти  
Одеської обласної ради»

**Кравець Н.Ю.,**

здобувач освіти ступеня доктора філософії (поза аспірантурою),  
завідувач науково-методичної лабораторії початкової освіти кафедри дошкільної і початкової освіти  
Комунального закладу вищої освіти  
«Одеська академія неперервної освіти  
Одеської обласної ради»

**Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Сучасний стрімкий соціально-економічний, технологічний розвиток суспільства, введення інноваційних технологій та зміна суспільних запитів призводять до зміни змісту і форми освіти. Сучасні зарубіжні дослідники стверджують, що з таким стрімким рівнем розвитку технологій та змінами професійного ринку, більшість сучасних дітей через 15-20 років опануватимуть такі професії, які сьогодні ще невідомі, тому дуже важко визначити обсяг і зміст необхідних для майбутнього знань, які потрібні сучасним дітям. Відтак, першочергове

завдання вчителя початкової школи – навчити дитину вчитися і саморозвиватися в майбутньому, на основі розвинутих в дитинстві здібностей, отриманих знань, умінь, навичок і компетентностей. Все це вимагає від вчителя початкової школи постійного оновлення власних знань, самовдосконалення і саморозвитку, відповідності сучасним тенденціям розвитку суспільства, науки і техніки.

Саме тому українська система освіти націлена на створення умов, які сприятимуть не тільки досягненню освітніх результатів, а й розвитку особистості учнів, оволодіння ними технологіями

життєтворчості, інтеграції та самореалізації. Тільки вчитель нової формації, який приймає інновації, прагне до нового і залучає до цього своїх учнів; здатний втілювати в життя кардинальні трансформації в галузі освіти, які висуває сучасність і які визначені в законодавчих актах України: закони України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про Національну програму інформатизації», Державний стандарт початкової освіти (2018), Концепція Нової української школи (НУШ) (2016), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, здатен виплекати покоління конкурентоспроможних, успішних громадян майбутнього суспільства.

У цьому контексті в системі вищої педагогічної освіти і неперервної освіти реалізуються програми інноваційного розвитку, оскільки інноваційна діяльність в нових умовах стає важливою складовою професійної компетентності вчителя. Інноваційні технології – невід’ємна складова освітнього процесу, тому інноваційна компетентність вчителя початкової школи є основоположною професійної компетентності, адже вчитель має володіти педагогічними технологіями, бути гнучким, мобільним і готовим до експериментально-пошукової роботи. Це потребує від вчителя початкової школи інноваційного і творчого підходу до професійної діяльності, гнучкого соціально-педагогічного мислення, креативності, гуманістичної спрямованості та активної життєвої позиції.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Введення інноваційних процесів у систему загальної середньої освіти та підготовки вчителів до їх впровадження розкриваються у працях Н. Бахмат, Н. Василенко, Л. Ващенко, С. Безбородих, І. Гавриш, Л. Даниленко, З. Залібовської-Ільницької, О. Козлової, О. Попової, В. Тюріної та ін.

Низку педагогічних досліджень присвячено питанням формування інноваційної компетентності педагога, свою увагу на ній зосередили науковці М. Волюкова, С. Данильченко, І. Дерновський, І. Дичківська, А. Дрокіна, Н. Калюжка, К. Ляшенко, Л. Петриченко, А. Шерудило та ін.

Розкриттю сутності та визначенню компонентів інноваційної компетентності вчителя у своїх наукових розвідках приділяли увагу І. Данченко, О. Дубасенюк, Ю. Дзюбенко, С. Загородній, Н. Калюжка, І. Коновальчук, О. Проценко, М. Радченко, В. Тюріна, Л. Штефан та інші.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на численні дослідження з питань інноваційної компетентності педагога, слід зазначити, що недостатньо розкриті особливості інноваційної компетентності вчителів

саме початкової школи, умови і компоненти її розвитку, крім того саме визначення інноваційної компетентності вчителів початкової школи потребує уточнення, оскільки в загальноприйнятих визначеннях поза увагою залишається полікомпонентність цього поняття.

**Мета статті** – на основі аналізу теоретичних джерел уточнити сутність поняття «інноваційна компетентність вчителя початкової школи» і його структуру.

**Виклад основного матеріалу.** Сутність поняття «інноваційна компетентність вчителя початкової школи» визначається, розкривається і конкретизується в таких поняттях як «інновація», «інноваційність», «компетентність», «інноваційна компетентність».

Аналіз наукової і довідникової літератури засвідчив, що під поняттям «інновація» (від англ. innovation – введення нового) учені розуміють: нововведення, зміна, оновлення, впровадження нового підходу, все, що сприяє отриманню якісно нового освітнього продукту, або використання традиційного матеріалу в нових умовах та з новою метою [5, 45]; введення нового в цілі, зміст, форми та методи освітнього процесу [2, с. 6]. Інновації в освіті є результатом наукових досліджень, сприйняття та впровадження передового педагогічного досвіду, реалізації індивідуальних доробок і надбань вчителя, за сприянням всього педагогічного колективу. Отже, незважаючи на різні підходи до визначення поняття «інновації», загальноновизначим є розуміння інновацій як нові зміни, які ведуть до покращення, оновлення, удосконалення, оптимізації, відтворення.

Щодо поняття «інноваційність», то варто зазначити, що у Енциклопедії освіти дефініція визначається як здатність особи до нових ідей, ініціювання змін, спроможність визначати й ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб займатись навчанням упродовж усього життя та досягати успіхів у ньому [9].

Аналізуючи ключові поняття нашого дослідження, слід зазначити, що одним з пріоритетних напрямків модернізації сучасної національної освіти є компетентнісна парадигма, яка визначає цінність освіти в здатності застосовувати набуті знання на практиці.

Компетентність (від лат. competens (competentis) – належний, відповідний) за словником іншомовних слів – це поінформованість, авторитетність в певній сфері, обізнаність [20, с. 182]. Компетентність є ключовим критерієм професійної діяльності вчителя, тому стало предметом чисельних досліджень українських і зарубіжних учених (Н. Бібік, С. Вітвицька, Т. Вороніна, В. Коваль, А. Коломієць, К. Ляшенко, Н. Маркова, О. Пометун, Дж. Равен, О. Романчук, Н. Сегеда, О. Семінова, І. Сидорук, та ін.).

Так, С. Безбородих розуміє компетентність, як наявність у фахівця знань та умінь, що дають змогу формулювати професійні судження, оцінки та думки [3, с. 46]. Більш широко трактує означене поняття С. Вітвицька. Дослідниця тлумачить компетентність як певну властивість тобто «здатність особистості до адекватного й глибокого розуміння реальності, вміння правильно оцінювати професійно зумовлену ситуацію і, відповідно, використовувати свої знання. Практично, компетентність – це здатність людини вирішувати проблеми» [4, с. 52-58].

Важливим для нашого дослідження є визначення компетентності як якості, особистісного надбання особи, що дозволяє їй вирішувати певні завдання, приймати рішення, формулювати судження в певній галузі. Основою цієї якості, на думку В. Берека та А. Галас, є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Тобто підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність». Відтак, дослідники вважають, що компетентність характеризує особистість стосовно ступеня відповідності виконаного нею завдання тій вимозі, яка означена компетенцією. Компетентність не є характеристикою якості особистості, а її якість, набута в процесі навчально-пізнавальної та позанавчальної діяльності [17, с. 22].

Компетентність, згідно з Законом України «Про освіту», це – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [16]. Подібне за змістом трактування пропонуване і в Концепції Нової української школи [14].

Отже, незважаючи на різні підходи до тлумачення поняття «компетентність», слід зазначити, що спільним у цих визначеннях є те, що акцентується увага на динамічності і гнучкості комбінації складових компетентності та її сприяння для вирішення як певних професійних завдань, так і здійснення успішної професійної діяльності загалом.

Ключовим в нашому дослідженні є поняття «інноваційна компетентність», яка на думку І. Дичківської, є здатністю педагога організувати педагогічний процес на основі новітніх педагогічних технологій, стимулювати пізнавальний процес, підвищувати мотивацію до навчання, надавати ціннісного значення як набутих знанням, так і навчальному процесу [7, с. 58–59]. А зміст цієї компетентності дослідниця розкриває через інтегрування мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечують ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі.

Останні дослідження цього феномену (Н. Калюжка, Л. Петриченко, В. Тюріна) дають

підстави розширити визначення поняття «інноваційна компетентність педагога» з позиції динамічного підходу, акцентуючи увагу на забезпечені цією компетентністю всіх етапів інноваційної діяльності, «починаючи від моделювання і прогнозування, завершуючи впровадженням нововведень» [12, с. 273; 15, с. 11; 21, с. 75].

Подібної позиції дотримується О. Проценко, яка розглядає інноваційну компетентність педагога як інтегральну характеристику, що включає здатності до розробки, освоєння та втілення інновацій в практику педагогічної діяльності, ґрунтуються на відповідних знаннях, уміннях фахівця, сформованих необхідних особистісних якостей та досвіду педагога [19, с. 53].

Слушною є думка О. Євдокімової та Н. Алексєнко, які вважають, що інноваційну компетентність варто розглядати з різноманітних точок зору й поглядів, враховуючи вимоги суспільства щодо постійного оновлення і модернізації підготовки сучасного фахівця, формування його готовності до інноваційної діяльності, як професійно важливу рису, що обумовлює його конкурентоздатність та ефективність в умовах виконання професійної діяльності [10, с. 150].

Сутність і зміст інноваційної компетентності в контексті праксеологічного підходу, на нашу думку, визначено у «Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти» і включає: здатність до застосування наукових методів пізнання (спостереження, аналіз, формулювання гіпотези, проведення експерименту, збір, обробка і аналіз даних та отриманих в ході роботи результатів, створення моделей) в освітньому процесі; здатність до використання освітніх інновацій у професійній діяльності (аналіз інформації щодо освітніх інновацій та умов їхнього впровадження, інтеграція інновацій до особистої методичної системи, їхня адаптація до умов освітнього процесу, з урахуванням особливостей закладу освіти, колективу учнів, оцінювання результативності їхнього впровадження та корегування власної інноваційної педагогічної діяльності, застосування в освітній діяльності наукових методів пізнання; використання інновацій в освітньому процесі; впровадження різноманітних підходів щодо вирішення педагогічних проблем [18].

Узагальнюючи вище зазначене, слід відмітити, що за відсутності єдиного погляду у науковців щодо визначення інноваційної компетентності, спільним можна визначити знання, уміння, навички та особистісні характеристики педагога, що забезпечують його професійну діяльність з використанням інновацій.

Що стосується інноваційної компетентності вчителів початкової школи, то слід визначити особливості професійної діяльності вчителів початкової школи, які характеризуються віковими

особливостями молодших школярів, специфікою форм і методів навчання й виховання, а в контексті Нової української школи новими підходами до організації освітнього процесу, впроваджуючи у свою роботу технології й методики особисто зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та інтегрованого навчання, виховання й розвитку учнів.

Аналіз наукових джерел свідчить, що визначення інноваційної компетентності вчителів початкової школи дослідниками (Л. Барановська, С. Данильченко, І. Дичківська, А. Дрокіна, З. Залібовська-Ільницька, А. Шерудило) здійснювалось у межах таких загальнонаукових підходів:

- системний – пізнання здійснюється від окремого до загального, від абстрактного до конкретного, тобто кожен компонент системи або явища, це не самостійна одиниця, а складова загальної системи, яка спрямована на отримання певного результату; всі складові розглядаються у взаємодії і забезпечують системоутворювальні зв'язки [8, с. 56], тому визначення інноваційної компетентності вчителів початкової школи відбувається через її компоненти, які складають її цілісну структуру.

- особистісно-діяльнісний – дозволяє враховувати індивідуальні особливості всіх учасників освітнього процесу, їхні потенційні можливості, здібності, знання, уміння тощо. Все це сприяє визначенню шляху і мети розвитку кожного учня, тобто орієнтація на особистість спрямована на організацію сприятливих психолого-педагогічних умов і комунікативного простору. Такий підхід вимагає від вчителя певних особистісних якостей (пізнавального інтересу, інноваційної культури, інноваційної спрямованості), формування готовності до інноваційної діяльності. Особистісно-діяльнісний підхід забезпечує практичну реалізацію інноваційної складової в професійній діяльності вчителя початкової школи [6, с. 41; 7, с. 59].

- інноваційно-технологічний підхід – розкриває сутність педагогічної технології та освітньої діяльності з врахуванням надбань різних наукових напрямів (педагогічні і психологічні дослідження, доробки соціології, теорії управління та менеджменту, а також інформатика і кібернетика). Такий підхід зумовлює створення нового, сприйняття і використання звичного явища в нових умовах і з новою метою, перебудову соціально-педагогічних відносин. Він заснований на творчості, винахідничстві та особистісних надбаннях [22, с. 245–269], що складає основу інноваційності.

- компетентнісний підхід забезпечується оволодінням низкою ключових компетенцій та компетентностей вчителями початкової школи з метою реалізації інноваційної компетентності в професійній діяльності. Цей підхід спрямований на визначення життєвої і професійної компетентностей з метою їх ефективною реалізації, застосуванню технологій, що сприятимуть оволодінню компетентностями

і компетенціями, створенню моделей інноваційної поведінки і діяльності, впровадженню інновацій в компетентнісно-орієнтований освітній простір, з метою формування і становлення особистості молодшого школяра, апробація і введення інтерактивних технологій в освітній процес [11, с. 125]. Доцільно назвати особливості реалізації інноваційної компетентності вчителя початкової школи, зокрема: особистісно-розвивальний характер освіти та її гуманізація, компетентнісний підхід, як критерій визначення навчальних досягнень, варіативність впроваджуваних педагогічних підходів, організація вчителем моніторингу якості навчання дітей у початковій школі [1, с. 134].

Слушними для нашого дослідження є висновки Н. Калужки, яка досліджуючи проблему принципів і закономірностей формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи, включає до неї систему мотивів, знань, умінь навичок, особистісних якостей спеціаліста (педагога), що забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності, починаючи від моделювання та прогнозування, закінчуючи впровадженням інновації [12, с. 273].

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо, що інноваційна компетентність вчителя початкової школи є інтегрованою особистісною якістю, яка реалізується в інноваційній педагогічній діяльності, в процесі розробки та впровадження креативних ідей, інноваційних освітніх конструктів, засобів, технологій і моделей, зорієнтованих на сучасні запити суспільства та особистісні інтереси й потреби молодших школярів, забезпечує формування предметних і ключових компетентностей учнів початкової школи, розвиток системи початкової освіти.

Зазначимо, що різноманітні підходи до трактування поняття інноваційної компетентності детально розкривають структурні компоненти та зміст цього феномена, що дозволяє визначити специфіку інноваційної компетентності вчителя початкової школи.

Аналіз наукових джерел засвідчив багато підходів щодо визначення структури інноваційної компетентності, так, наприклад, Л. Штефан вважає, що інноваційна компетентність охоплює установчий, когнітивний, операційний та особистісний компонент [23, с. 11].

На думку В. Тюріної та І. Данченко інноваційна компетентність вчителя містить ряд взаємозумовлених і взаємопов'язаних компонентів, які поглиблюють сучасне розуміння досліджуваного феномену, зокрема: проєктивний (спроможність вчителя спрогнозувати результати розвитку учня, параметри впливу і взаємодії, застосовуючи інноваційні методи оновлення навчання, поєднання традиційних і інноваційних засобів і методів навчання, врахування позитивних і негативних

наслідків освітньої діяльності); когнітивний (складається з пізнавальних елементів, що забезпечують інноваційну діяльність вчителя, сукупності його науково-практичних знань); креативний (здатність вчителя організувати освітній процес з використанням оригінальних і нестандартних, творчих методів, ефективно продукувати педагогічні рішення, враховуючи проблеми і особливості педагогічної діяльності в початковій школі); технологічний (здатність розробляти і впроваджувати інноваційну діяльність, творчо поєднуючи традиційні і інноваційні способи і прийоми навчання, розробляти і реалізовувати педагогічний експеримент); регулятивний (використання елементів проведення, контролю та корекції інноваційних процесів, управління власним психоемоційним станом, самоорганізація, що дозволяє визначати ефективність і результативність освітнього процесу) [21, с. 74–76].

Слугує до уваги більш загальне визначення компонентів інноваційної компетентності педагога, запропоноване Н. Калюжкою, до яких належить: поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом та методикою, висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі, особиста переконаність у необхідності впровадження інноваційних технологій [12, с. 275].

В контексті технологічності і цифровізації освітнього процесу, нам вдається більш відповідна сучасним тенденціям розвитку освіти структура інноваційної компетентності визначена І. Коновальчуком, який вважає, що компонентами цієї компетентності виступають соціальна, мотиваційно-ціннісна, теоретико-методологічна, технологічна, інформаційно-комунікативна і рефлексивно-регулятивна складові [13, с. 87].

Враховуючи специфіку початкової школи, що виявляється у новому змісті, нових підходах до організації освітнього процесу, зміщенні акцентів у взаємодії учасників освітнього процесу, зміні ролі вчителя і його відкритості до змін, мобільності і готовності до активної діяльності з впровадження сучасних педагогічних технологій, на нашу думку, компонентами інноваційної компетентності вчителя початкової школи є: проєктивний (здатність до проєктування освітнього середовища та прогнозування результатів розвитку молодшого школяра), когнітивний (здатність до опанування, систематизації знань педагогіки, психології, інноватики та застосування їх для організації освітнього процесу), мотиваційний (бажання застосовувати освітні інновації, досягаючи ситуації успіху, прагнення до самореалізації в професійній діяльності), комунікативний (здатність до налагодження ефективної, конструктивної комунікації та застосування інформаційних технологій для віддаленого спілкування), креативний (здатність

генерувати нові ідеї), технологічний (здатність до усвідомленої послідовності дій щодо реалізації інновацій) і рефлексивно-регулятивний (здатність до самоаналізу власної діяльності, визначення позитивних моментів впровадження інновацій, з'ясування труднощів та корегування). Всі означені компоненти взаємопов'язані та взаємозумовлені, вони формуються комплексно і визначають доцільність і ефективність реалізації інноваційної компетентності в освітній діяльності вчителя початкової школи.

**Висновки.** Отже, тенденції розвитку початкової освіти свідчать, що інноваційна компетентність вчителя початкової школи є необхідною складовою професійної компетентності педагога, яка сприяє цілісній реалізації науково-методичного, методологічного і педагогічного потенціалу вчителя, його успішної професійної діяльності на основі застосування інновацій.

Перспективи подальших розвідок нашого дослідження вбачаємо у визначенні педагогічних умов розвитку інноваційної компетентності вчителя початкової школи в системі неперервної освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановська Л. В. Навчання студентів професійного спілкування: монографія. Біла Церква: Сектор поліграфії РВІКВ БДАУ, 2002. 256 с.
2. Бахмат Н. В. Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічного моделювання: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищої освіти НАПН України. Київ, 2011. 20 с.
3. Безбородих С. М. Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. 272 с.
4. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 57. Педагогічні науки. С. 52–58.
5. Волошина О. В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник. Вінниця: Планер, 2014. 161 с.
6. Данильченко С. Сутність професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія. 2013. №2 (14). С. 41–45.
7. Дичківська І. Методологічні підходи у побудові системи вимог до сучасного фахівця дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні*. 2019. №10. С. 58–66.
8. Дрокіна А. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2020. 308 с.
9. Енциклопедія освіти / Нац. Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень та ін.]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

10. Євдокімова О. О., Алексєєнко Н. В. Інноваційна компетентність як професійно важлива риса сучасного фахівця. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 146-152.
11. Залібовська-Ільницька З. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету*. 2003. №13. С. 124–127.
12. Калюжка Н. С. Закономірності та принципи формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 2. С. 270–277.
13. Коновальчук І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія: Педагогіка. Вип. XL. Івано-Франківськ, 2011. С. 85-88.
14. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 10.01.2023).
15. Петриченко Л. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кропивницький. держ. пед. універ. імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 30 с.
16. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
17. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів / Автори-упоряд.: В. Є. Берека, А. В. Галас. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
18. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. №373, URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення: 11.01.2023).
19. Проценко О., Юрочко С. Інноваційна компетентність педагога: зміст і структура. *Молодь і ринок*. №5 (124), 2015. С. 51 – 55.
20. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
21. Тюріна В. О., Данченко І. О. Структура інноваційної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. С. 74–76.
22. Шерудило А. В. Сутність, зміст, структура і функції інноваційної діяльності вчителя в умовах модернізації педагогічної освіти. *Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: компетентнісний та інтегрований підходи*: монографія / за наук. ред. Л. Я. Бірюк. Суми: Вінниченко М. Д., 2019. С. 245–269.
23. Штефан Л. В. Інноваційна компетентність педагога. 2022, 10 с. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18550-innovacijna-kompetentnist-inzhenera-pedagoga.html> (дата звернення: 24.02.2023).

## ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ШКІЛЬНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

### FORMS AND METHODS OF IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY LINKS IN SCHOOL MUSIC EDUCATION IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

У статті розкриваються організаційні форми та методи реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті в Китайській Народній Республіці. Визначено зв'язки музичного мистецтва з іншими навчальними предметами (література та мови: рідні й іноземна, історія, географія, математика, народознавство, малювання, інформаційні технології тощо). Характеризовано організаційні форми і методи навчання, що сприяють реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні музиці, зокрема: інтегровані уроки, театр тіней, конкурси, змагання, шоу талантів, ігри тощо. Так, інтегровані уроки передбачають орієнтацію на розвиток соціально-пізнавального досвіду учнів, урахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей, спрямованість на організацію цілісної навчально-пізнавальної діяльності, усвідомлення зв'язків між речами, що існують у природі, формування в учнів цілісних знань та реалізацію виховної функції навчання. Театр тіней є різновидом народної драми і передбачає зв'язок музики, малювання, скульптури, історії, літератури, театрального мистецтва, народознавства, практичної діяльності тощо, що здійснюється завдяки інсценізації школярами оповідань за допомогою тіньового персонажів-ляльок, зроблених зі шкіри тварин або картону. Організація і проведення різноманітних творчих конкурсів, змагань, шоу талантів, ігор передбачають застосування онлайн-курсів, інтерактивних навчальних програм, онлайн-платформ, онлайн-дошок (Chaoxing, XuetangX, Wisdom Tree, Seewo, Padlet тощо) і спрямовані на розвиток індивідуальних здібностей учнів, їхніх пізнавальних процесів, активізацію навчально-пізнавальної діяльності, оптимізацію навчання тощо. Виокремлено проблеми застосування організаційних форм і методів, що сприяють реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті Китайської Народної Республіки, зокрема: недостатнє обладнання закладів загальної середньої освіти (особливо в сільській місцевості) потрібною технікою для застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; недостатня підготовка вчителя до проведення занять, на яких поєднується навчальний матеріал із різних навчальних дисциплін.

**Ключові слова:** міждисциплінарні зв'язки, форми, методи, шкільна музична освіта,

школярі, урок, театр тіней, Китайська Народна Республіка.

The article depicts the organizational forms and methods of implementing interdisciplinary links in school music education in the People's Republic of China. The connections of musical art with other subjects (literature and languages: native and foreign, history, geography, mathematics, ethnology, art, information technologies, etc.) are determined. The organizational forms and teaching methods that contribute to the implementation of interdisciplinary links in music education are characterized. They are integrated lessons, shadow theatre, contests, competitions, talent shows, games, etc. Integrated lessons involve orientation towards the development of schoolchildren's socio-cognitive experience, taking into account their age and individual characteristics, focusing on the organization of holistic educational and cognitive activities, awareness of the connections between things that exist in nature, formation of schoolchildren's holistic knowledge and implementation of bringing-up functions of learning. Shadow theatre is a type of folk drama and involves music, painting, sculpture, history, literature, theatrical art, folklore, practical activities, etc. It is carried out due to the staging of stories by schoolchildren with the help of shadow puppet characters, made of animal skin or cardboard. The organization and holding of various creative contests, competitions, talent shows, games involve the use of online courses, interactive educational programs, online platforms, online boards (Chaoxing, XuetangX, Wisdom Tree, Seewo, Padlet, etc.) and are aimed at development of schoolchild's abilities, their cognitive processes, activation of their educational and cognitive activities, optimization of learning etc. The problems with using organizational forms and methods that contribute to the implementation of interdisciplinary links in school music education in the People's Republic of China are singled out. They are: insufficient equipment of general secondary education institutions (especially in rural areas) with the necessary tools for the use of modern information and communication technologies; insufficient teachers' training for conducting classes that combine educational material from different subjects.

**Key words:** interdisciplinary links, forms, methods, school music education, schoolchildren, lesson, shadow theatre, the People's Republic of China.

УДК 373.5.016:78](510)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.5>

#### Янься Ван,

аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

#### Лі Ма,

аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

#### Цяньє Лі,

аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Формування цілісних знань особистості, її широкого світогляду, усвідомлення зв'язків, що існують між різними об'єктами та явищами у світі є важливими завданнями сучасної освіти. Цілісні знання дозволяють уникнути фрагментарного, однобічного погляду на природу та світ навколо й сприяють усвідомленню учнями природних і соціальних закономірностей

і зв'язків. З огляду на це з метою організації ефективного навчання вчителям потрібно встановлювати зв'язки, що існують між різними навчальними предметами, та сприяти їх вивченню й усвідомленню учнями за допомогою різних організаційних форм і методів навчання.

Слід відзначити, що система освіти в Китаї перебуває у стадії активного реформування, орієнтованість на підвищення ефективності навчання, розвиток індивідуальних талантів учнів та їх можливості



самореалізуватися в соціумі. Відповідно, перед системою освіти постає завдання якісної професійної підготовки вчителів, які прагнуть до організації ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, здійснення індивідуальної та соціальної орієнтації освітньої діяльності, розвиток потенціалу кожного учня тощо. Це досягається, зокрема, завдяки посиленню уваги до вивчення мистецьких дисциплін і залученню елементів мистецтва у викладання всіх навчальних предметів, що передбачає підготовку вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання.

У свою чергу, музичне мистецтво дозволяє встановити зв'язки практично з усіма навчальними дисциплінами, а музика, здійснюючи гармонізуючий вплив на особистість, сприяє зниженню втомлюваності учнів, активізації їхньої емоційно-почуттєвої сфери, пробудженню творчих сил особистості і, загалом, підвищенню її розумової активності.

З огляду на це корисним і цікавим є вивчення специфіки реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті в КНР через різні організаційні форми і методи навчання.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Слід відзначити, що сучасними вітчизняними та закордонними науковцями досліджуються окремі аспекти проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті КНР. Так, О. Іонова, С. Лупаренко і Ю. Лахмотова [2], С. G. Martin [5], Z. Wang, P. Wang [8], D. Zheng [9] розкривають теоретичні засади здійснення естетичного виховання школярів у КНР, у тому числі інтегрованого підходу до естетичного виховання. Ван Юечжи [1], С. Martin [5], Zhuo Yu і Bo-Wah Leung [11] аналізують міжпредметні зв'язки у змісті навчальної програми з музики в Китаї та принципи їх реалізації в освітньому процесі. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва висвітлено у роботах Чжоу Мінъ [3], Zhuo Yu, Bo-Wah Leung [11]. Окремі науковці досліджують міжпредметні зв'язки, що існують між музичним мистецтвом та іншими навчальними предметами, зокрема: математикою (Qian Wang, Junyi Luo [6], A. Song, O. Kulm Gerald, Ma Tingting [7]), мовами (Cuishan Shi [4]), історією (J. Znidarsic [12]), малюванням (Го Мінъ [14]), інформаційними технологіями (Хе Лінгна [15]).

Утім, питання практичної реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті в КНР через різні організаційні форми і методи навчання не стало предметом досліджень учених, що і зумовило цей науковий пошук.

**Мета статті** – розкрити форми та методи реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті в Китайській Народній Республіці.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

У шкільній музичній освіті в Китаї велике значення

має розвиток творчих здібностей учнів, їхніх талантів і індивідуальних особливостей. Це досягається, зокрема, завдяки встановленню міждисциплінарних зв'язків між музичним мистецтвом та іншими навчальними предметами, що дозволяє учням цілісно усвідомити навчальну інформацію та зрозуміти природу речей. Так, музичне мистецтво тісно пов'язане з літературою та мовами (рідною та іноземною), історією, географією, математикою, народознавством, малюванням, інформаційними технологіями тощо (Чжоу Мінъ, Bo-Wah Leung, Cuishan Shi, Junyi Luo, Cr. Martin, Qian Wang, A. Song, O. Gerald, Tingting Ma, Zhuo Yu) [3- 7; 11].

Основною формою реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній музичній освіті в Китаї є інтегровані уроки, які передбачають орієнтацію на розвиток соціально-пізнавального досвіду учнів, урахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей, спрямованість на організацію цілісної навчально-пізнавальної діяльності та реалізацію виховної функції навчання. Під час інтегрованих уроків активно застосовується навчальний матеріал з різних предметів, що допомагає краще усвідомити зв'язки між явищами та об'єктами, що існують у природі, та сформувати в учнів цілісні знання.

Наприклад, інтегровані уроки проводяться для вивчення музичного мистецтва та мандаринської мови, її синтаксису, вимови, а також формування здібностей учнів зрозуміти усне мовлення [4].

Окрім того, поширеними є уроки, де інтегруються музика та інші види мистецтва. Наприклад, під час інтегрованих уроків школярі вивчають навчальний матеріал, що поєднує китайське класичне художнє мистецтво та класичну музику, китайське народне мистецтво та народну музику. Так, китайський класичний пейзаж «Подорож горами та струмками» є репрезентативним твором художника династії Північна Сун Фань Куана. Відчуття величних гір та дзюрчання води у класичній музиці допомагає учням глибше зрозуміти величний та піднесений художній задум твору та поглибити його розуміння. Також на інтегрованих уроках учні можуть оцінювати селянські картини, що розкривають китайське народне мистецтво, прослуховуючи народну музику «Гірський мінор Імен» [14]. Поєднання аудіовізуальних відчуттів допомагає покращити розуміння учнями суті певного напрямку художнього мистецтва та оцінити красу музики і живопису, щоб досягти оптимізації навчання [14].

Інтеграція викладання художнього мистецтва та музики може здійснюватися за рахунок поєднання окремих елементів художнього мистецтва та музичних творів. Зокрема, з точки зору художньої освіти контраст між високими та низькими, швидкими та повільними ритмами та тембрами в музиці

відповідає щільності, товщині та глибині ліній, а також зміні відтінку, легкості та чистоти в музиці й кольорі. Наприклад, на уроці вчителі можуть пов'язати тембр звучання музичних інструментів з характеристиками ліній у декоративному штриховому малюнку, а товщину і тонкість ліній – виразити через мелодії. Зміна світла і тіні під час малювання схожа на ефект тембру в музиці. Звичайно, це не просте накладення курсів мистецтва та музики; основна увага приділяється внутрішньому зв'язку та проникненню знань двох навчальних предметів для досягнення спільного навчальної мети [14].

Завдяки вільній творчій діяльності під час інтегрованих уроків учні мають можливість краще зрозуміти основні елементи музики (швидкість, сила, ритм та коливання висоти тону), а потім виявляти емоції в музиці. Це сприяє розвитку уяви і творчості учнів, їхнього творчого мислення й ентузіазму в навчанні [14].

Окрім того, реалізація міжпредметних зв'язків здійснюється завдяки організації театру тіней (гра тіней або гра ліхтарів), що виступає різновидом народної драми і передбачає зв'язок музики, малювання, скульптури, історії, літератури, театрального мистецтва, народознавства, практичної діяльності тощо. Театр тіней є одним із найдавніших видів драматичного мистецтва Китаю та визнаним надбанням китайської культури та мистецтва. Він передбачає інсценізацію оповідань за допомогою тінювих персонажів-ляльок, зроблених зі шкіри тварин або картону.

Для організації вистави театру тіней школярі пишуть сценарій, знайомляться з відповідною літературою, визначають план роботи і розподіляють відповідальність за виконання різних завдань між собою, вигадують образи тінювих лялькових персонажів, обирають потрібні матеріали для їх виготовлення, вирізання і збирання, оцінюють їхню динаміку та емоційну експресію, підбирають відповідну сценарію музику і саундтреки, виготовляють декорації та потрібне обладнання, здійснюють монтаж тінювої лялькової вистави [13].

Театр тіней сприяє сприйняттю і кращому розумінню школярами музики та мистецтва, загалом, розвитку їхніх практичних, організаторських і координаційних умінь і навичок, естетичних здібностей, навичок групового співробітництва в музиці та мистецтві, умінь спілкуватися, слухати та вносити пропозиції при груповому співробітництві, формуванню критичного мислення, здатності ідентифікувати та розв'язувати організаційні, виконавські та особисті проблеми тощо [13].

Уроки із залученням сучасних інформаційних технологій також допомагають реалізовувати міждисциплінарні зв'язки у закладах освіти КНР. Так, вчителі використовують смартфони, комп'ютери та інше обладнання протягом занять. Їм непотрібно бігати між музичними інструментами і дошкою, що

дуже зручно для вчителів музики. Коли учні працюють у групах, вчителі використовують смартфони та інше обладнання для запису музики, виступу або результатів виконаних завдань, а потім проєктують записану на смартфон інформацію на інтерактивну дошку, передаючи запис на екран та надаючи можливість іншим учням побачити результати діяльності групи чи окремого школяра [15]. Це сприяє підвищенню рівня успішності дітей, їхньої впевненості у собі, пошкваленню освітнього процесу, його оптимізації та унаочненню навчання.

Окрім того, останні роки поширення набувають й інші можливості інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема освітні онлайн-курси, інтерактивні навчальні програми й різноманітні онлайн-платформи, онлайн-дошки (Chaoxing, XuetangX, Wisdom Tree, Seewo, Padlet тощо), які також сприяють реалізації міжпредметних зв'язків [3; 8; 9].

Міжпредметні зв'язки реалізуються і при організації різних творчих конкурсів, змагань, шоу талантів, ігор тощо. Так, при проведенні конкурсу давньої поезії вчителі використовують інтерактивні навчальні програми для організації навчання, веселі змагання, співи, гру на музичних інструментах, ігри та інші методи, щоб спонукати учнів до навчання та активізації їхніх пізнавальних процесів. При проведенні конкурсу декламації безпосередньо використовується дошка Seewo: завдяки функції «Давні вірші» в меню «Інструменти» учитель визначає майстерність учнів у читанні стародавніх віршів з китайських підручників. При декламації «Безсмертної поезії» Лі Бай перед уроком учитель використовує функцію Seewo «Класна діяльність», щоб розробити завдання «Вибрати вірші, написані Лі Бай» і дозволити учням змагатися, застосовуючи інтерактивну дошку. Окрім того, для кращого вимовлення стародавніх рими та сучасних звуків школярі можуть заспівати стародавні вірші й пісні (зокрема, на мелодію «Тихих нічних дум» тощо). Цікаво, що китайська стародавня поезія має довгу історію розвитку та вивчення, тому і вчителі, і школярі прагнуть урізноманітнити процес вивчення стародавніх віршів, декламуючи і співаючи їх.

Загалом, вчителі часто використовують онлайн-платформи для організації навчання та надання допомоги учням у вивченні та розумінні стародавньої китайської поезії. Онлайн-платформа може бути викликана у будь-який час і для виконання різних завдань відповідно до різного рівня успішності учнів, їхнього віку, здібностей, а таке навчання стає більш гнучким та відкритим. Ці заняття сприяють не лише захопливій та ефективній організації навчання і підвищенню пізнавальної активності дітей, але й збереженню і розвитку традиційної культури Китаю.

Організація шоу талантів у класі передбачає інтеграцію різних мистецьких дисциплін із технічною підтримкою: завдяки онлайн-платформам

і онлайн-дошкам школярі можуть показувати свої виступи, заздалегідь підготовлені та записані завдання та оцінювати один одного. Учні записують відео зі співом, грою на музичних інструментах та іншими виступами вдома та завантажують їх на онлайн-платформи, що дозволяє чітко розрахувати час заняття й оптимізувати навчання. Якщо дозволяють умови, учні також можуть організувати обміни думками й дискусії (у класі чи онлайн).

Утім, проблемою такої організації навчання є те, що не всі заклади загальної середньої освіти в Китаї (особливо в сільській місцевості) мають необхідне обладнання, щоб проводити заняття із застосуванням сучасних освітніх технологій. Тому зараз все ще дещо складно реалізувати інтегроване навчання з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій по всій країні. Окрім того, проведення занять, на яких поєднуються навчальний матеріал із різних навчальних дисциплін, вимагає особливої підготовки вчителя: широких і різнобічних знань, умінь поєднувати різний навчальний матеріал, знаходити точки дотику між різною інформацією, використовувати обладнання й новітні освітні технології, виявляти знання дитячої психології та гнучкість у підборі й застосуванні організаційних форм і методів навчання тощо. Однак, не всі вчителі музики можуть пройти якісне навчання і підвищення кваліфікації через недостатню якісну професійну підготовку педагогів у закладах вищої освіти, відсутність постійного доступу вчителів (особливо із закладів освіти, розташованих у сільській місцевості) до навчальних, методичних і дослідницьких заходів та навчання, що проводяться з метою підготовки вчителів.

**Висновки і подальші перспективи.** Отже, міждисциплінарні зв'язки у шкільній музичній освіті в Китаї реалізуються завдяки різним організаційним формам і методам навчання, як-от: інтегровані уроки, театр тіней, конкурси, змагання, шоу талантів, ігри тощо. Велику роль в організації та проведенні таких занять відіграють новітні інформаційно-комунікаційні технології (освітні онлайн-курси, інтерактивні навчальні програми й різноманітні онлайн-платформи, онлайн-дошки), що дозволяють цікаво й ефективно організувати заняття, оптимально використовувати навчальний час, захоплювати дітей вивченням нового матеріалу, активізувати їхню навчально-пізнавальну діяльність та пізнавальні процеси.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними вважаємо визначення напрямів використання досвіду Китаю щодо реалізації міжпредметних зв'язків у процесі музичної освіти школярів у закладах загальної середньої освіти України.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ван Юежчи. Музичне виховання молодших школярів у Вальдорфських школах КНР та України:

дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 197 с.

2. Іонова О., Лупаренко С., Лахмотова Ю. Інтегрований підхід до естетичного виховання школярів у КНР. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 1(28). С. 143-154. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.1.12>

3. Чжоу Мін. Виховання естетичного смаку в майбутніх музично-педагогічних працівників у закладах вищої освіти Китаю засобами вокальної майстерності : дис... доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2022. 234 с.

4. Cuishan Shi. Developing Mandarin and music interdisciplinary lesson plans. *Interdisciplinary lesson plans for teaching Mandarin and music to elementary school students : practicum*. Bloomington : Indiana University Jacobs School of Music, 2020. 104 p.

5. Martin Cr. G. Discovering the East of China: Chinese Music in Elementary School. URL : <https://folkways.si.edu/discovering-east-china-elementary-school/lullaby-vocal-outdoor-solo-programmatic/music/tools-for-teaching/smithsonian> (дата звернення: 08.12.2019).

6. Qian Wang, Junyi Luo. Chinese folk music and its effect on human mathematical thinking skills. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2022. Issue 47(1). Pp. 97-106, DOI: 10.1080/03080188.2021.1956798

7. Song A. An, Gerald O. Kulm, Tingting Ma. The Effects of a Music Composition Activity on Chinese Students' Attitudes and Beliefs towards Mathematics: An Exploratory Study. *Journal of Mathematics Education*. 2008. Vol. 1. № 1. P. 96-113.

8. Wang Z., Wang P. Consideration on Network Aesthetic Education. *China Adult Education*. 2009. Vol. 15. p. 63.

9. Zheng D. Consideration on New Media Aesthetic Education. *Journal of Changchun University*. 2013. Vol. 23. pp. 362-365.

10. Zhuo Yu, Bo-Wah Leung. Music teachers and their implementation of the new Music Curriculum Standards in China. *International Journal of Music Education*. 2019. Vol. 37(2). Pp. 178-197. DOI: 10.1177/0255761418820647

11. Znidarsic J. Interdisciplinary interaction between music education and history: shaping the musical preferences in classical music of the 20th century. *CEPS Journal*. 2022. Vol. 12. № 2. Pp. 197-216. DOI: 10.25656/01:25228

12. 教学观察 | 音乐、美术跨学科PBL项目式学习 : 皮影戏《广陵散》, 2022. URL : [http://www.bfsutw.com/News/news\\_item/id/204](http://www.bfsutw.com/News/news_item/id/204) (дата звернення: 07.02.2023).

13. 郭敏. 美术与音乐跨学科教学促进美术教师课程融合能力提升. 2020. URL : <https://zjyxx.net/newsinfo/1307145.html> (дата звернення: 07.02.2023).

14. 何玲娜. 乡村学校“音乐+X”跨学科教学研究. 中国教育新闻网. 2022 URL : [https://k.sina.com.cn/article\\_7517400647\\_1c0126e4705902kq7l.html](https://k.sina.com.cn/article_7517400647_1c0126e4705902kq7l.html) (дата звернення: 06.02.2023).

## РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НА ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ  
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИTHE IMPACT OF INNOVATIVE METHODS ON THE QUALITY OF ENGLISH  
LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті розглянуто особливості навчання англійської мови у закладах вищої освіти, проаналізовано доцільність використання новітніх методів навчання іноземної мови та їх вплив на якість освітнього процесу. Сьогодні, інноваційні методи та технології навчання іноземної мови надають все більше можливостей для ефективної підготовки фахівців різних галузей освіти. Визначено ряд завдань, спрямованих на підвищення якості освіти у закладах вищої освіти та необхідні умови для їх ефективної реалізації. Проведено аналіз змістового наповнення підручників та навчально-методичних посібників, запропоновано шляхи для їх удосконалення за рахунок використання автентичних компонентів. Автор зосереджує увагу на важливості правильно обраних майбутнім вчителем англійської мови методів навчання відповідно до віку, рівню знань, навичок учнів, наповненості класу та матеріально-технічного забезпечення закладу, в якому відбувається навчання. Окреслено діяльність міжнародних організацій, основним напрямком дослідження яких є підвищення рівня підготовки майбутніх вчителів англійської мови та пошук нових підходів, методів та технологій до ефективного навчання іноземної мови. Сучасний процес навчання іноземної мови представлено як педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток знань, вмінь, навичок, компетентностей майбутнього вчителя англійської мови і, відповідно, рівень та якість знань тих, кого він навчає. Охарактеризовано головні якості, які повинен мати майбутній вчитель англійської мови для ефективної взаємодії зі своїми учнями. Надзвичайна важливість участі майбутніх вчителів англійської мови у міжнародних проектах, тренінгах та семінарах для вчителів іноземної мови в Україні, де вони можуть отримати нові знання та навички, обмінятися досвідом з колегами та отримати сертифікати підвищення кваліфікації. Співпраця з європейськими партнерами у розробці нових стандартів підготовки майбутніх вчителів англійської мови, які враховують сучасні тенденції та вимоги ринку праці є основним напрямком до важливих змін на шляху розвитку іншомовної освіти в Україні.

**Ключові слова:** інноваційний метод, підготовка вчителя, англійська мова, ЗВО, Британська рада, міжнародні організації.

The article discusses the peculiarities of teaching English in higher education institutions, analyzes the feasibility of using the latest methods of teaching a foreign language and their impact on the quality of the educational process. Today, innovative methods and technologies of teaching a foreign language provide more and more opportunities for effective training of specialists in various fields of education. The article identifies a number of tasks aimed at improving the quality of education in higher education institutions and the necessary conditions for their effective implementation. The author analyzes the content of textbooks and teaching aids and suggests ways to improve them through the use of authentic components. The author focuses on the importance of the teaching methods chosen by the future English teacher in accordance with the age, level of knowledge, skills of students, class size and material and technical support of the institution where the training takes place. The article outlines the activities of international organizations whose main research focus is improving the level of training of future English teachers and finding new approaches, methods and technologies for effective foreign language teaching. The modern process of teaching a foreign language is presented as a pedagogical activity aimed at developing the knowledge, skills, abilities, competencies of a future English teacher and, accordingly, the level and quality of knowledge of those whom he/she teaches. The main qualities that a future English teacher should have for effective interaction with his/her students are characterized. The extreme importance of future English teachers' participation in international projects, trainings and seminars for foreign language teachers in Ukraine, where they can gain new knowledge and skills, exchange experience with colleagues and receive certificates of advanced training. Cooperation with European partners in the development of new standards for the training of future English teachers that take into account current trends and labor market requirements is the main direction towards important changes in the development of foreign language education in Ukraine.

**Key words:** innovative method, teacher training, English language, higher education institution, British Council, international organizations.

УДК 378.016:811.111]:37.014.6:004-043.2(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.6>

**Комар О.С.,**

ст. викладач кафедри іноземних мов  
Уманського державного педагогічного  
університету імені Павла Тичини

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Кожна держава, яка прагне стрімкого розвитку в різних сферах, перш за все, усвідомлює необхідність виховання зрілого та творчого підростаючого покоління. Особлива роль у досягненні цієї мети належить системі педагогічної освіти.

Пріоритетним напрямком у розвитку державної системи освіти є підвищення якості закладів вищої освіти. Щоб збільшити їх ефективність, необхідно спочатку оцінити не лише знання студентів, але і якість викладання та навчання.

Очевидно, що ці завдання пов'язані з матеріально-технічною базою навчального закладу, знаннями та потенціалом кадрів, використанням

сучасних інноваційних інформаційних та комунікаційних педагогічних технологій. При цьому, лише високі моральні якості педагогів можуть гарантувати належні знання учнів та високу якість навчання.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

В Україні в останні роки були проведені реформи в системі вищої освіти, зокрема була прийнята нова «Концепція розвитку вищої освіти України на 2015 – 2025 роки», яка передбачає ряд заходів щодо покращення якості вищої освіти, підвищення доступності освіти для різних категорій студентів, модернізації інфраструктури та розвитку наукових досліджень [5].

У контексті дослідження інноваційних методів до навчання англійської мови у закладах вищої освіти особливе місце належить працям українських методистів Д. Приходько, Т. Дрофи, Ф. Ващука, В. Редька, та ін. [1, 2,3,4]. Їх теоретичні дослідження показали, що саме використання нових підходів та методів навчання, може підвищити якість педагогічної освіти та покращити рівень знань та вмінь тих, хто навчається.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Постанови та положення прийняті в Україні останніми роками мають на меті покращити якість вищої освіти та забезпечити більш ефективне функціонування системи вищої освіти в країні. Україна активно розвивається як країна, яка залучає іноземні інвестиції та розвиває міжнародні зв'язки. Однією з ключових умов для забезпечення комунікації в таких сферах є англійська мова. Тому важливо визначити умови, необхідні для забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів англійської мови з використанням інноваційних методів навчання цієї дисципліни.

**Мета статті.** Розглянути особливості навчання англійської мови у закладах вищої освіти, проаналізувати доцільність використання інноваційних методів навчання іноземної мови та їх вплив на якість освітнього процесу.

**Виклад основного матеріалу.** Якість освіти оцінюється показниками, що описують різні сторони навчальної діяльності навчального закладу. Ці показники включають зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення тощо, що забезпечує розвиток компетентностей студентів.

У 2019 році Міністерство освіти і науки України прийняло рішення про реформування системи підготовки вчителів англійської мови, в якій Британська рада взяла активну участь. Мета реформи полягає в покращенні якості навчання англійської мови в Україні, забезпеченні вчителів необхідними знаннями та навичками для ефективного викладання мови та сприяння міжнародному співробітництву в галузі освіти [6].

Британська рада вже має багаторічний досвід розробки та впровадження навчальних програм для вчителів англійської мови в різних країнах світу.

У рамках співпраці з Міністерством освіти і науки України, Британська рада надає підтримку у розробці та впровадженні нових програм, зокрема забезпечує навчання вчителів англійської мови за новими методиками, пропагує використання інтерактивних технологій та ігрових форматів у навчанні, а також підтримує підвищення кваліфікації вчителів за допомогою онлайн-курсів та інших форм професійного розвитку. Спільні проекти, спрямовані на постійне підвищення якості та рівня викладання англійської мови в Україні, вдосконалення процесу навчання майбутніх учителів англійської мови та засвоєння вимог до випускників, що відповідають чітким міжнародним стандартам [6].

Висновки, які ми зробили, перед зміною методів навчання: - зростає інтерес до професії вчителя англійської мови; - навчальна програма підготовки майбутніх вчителів включає предмети, що не відповідають професійним і мовним потребам учнів; - заклади вищої освіти навчають переважно граматико-перекладними методами (українською), що не дозволяє здобувачам розвивати комунікативну компетентність в англійській мові; - не усі викладачі і студенти мають чіткого уявлення про комунікативні типи завдань та критерії оцінювання; - у навчальних планах більше уваги приділяється теоретичним мовним дисциплінам, менше часу витрачається на практичні заняття; - навчання англійській мові та методиці викладання англійської мови, на основі програм, які базуються на застарілих підручниках не відповідають потребам студентів як учителів англійської мови.

Реформи, реалізовані в рамках співпраці між Міністерством освіти та науки України та Британської Ради дали поштовх до позитивних змін у системі підготовки вчителів. Реалізований проєкт «Шкільний вчитель нового покоління» мав на меті оновити зміст та підходи до мовної та методичної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ЗВО України. Мета проєкту полягала у створенні та впровадженні нової програми підготовки вчителів англійської мови у вищих закладах педагогічної освіти в Україні [6].

Підвищення якості освіти у ЗВО передбачає досягнення таких завдань: -підвищити рівень підготовки майбутніх вчителів;- розробити інноваційні інформаційні ресурси;- сучасна підготовка висококваліфікованих спеціалістів, впровадження інноваційних ідей на основі впровадження нових методів навчання;- забезпечення безперервності навчання;- постійне підвищення професійних навичок та кваліфікацій викладачів;- постійне вдосконалення процесу навчання на основі використання нових інноваційних технологій;- виховувати у студентів творче та критичне мислення у вирішенні професійних завдань [4, с. 30].

Важливе місце в освітньому процесі відіграє вчитель. Педагог не лише передає знання, але

і відіграє важливу роль у формуванні особистості, світогляду та духовності студентів. Отже, важливі характеристики вчителя включають:- високий рівень знань і досвіду в певній галузі науки і практики;- талант до викладацької діяльності та наявність відповідних навичок;- спостережливість, вміння помічати здібності та індивідуальні особливості студентів;- здатність спілкуватися в межах аудиторії та поза її межами;- визнання у своїй сфері;- наукова діяльність тощо [3, с.65].

Якість знань та умінь учнів є основним і найважливішим показником професійної діяльності вчителя. Бо в центрі освітнього процесу знаходяться ті, хто навчається. Саме для них проводяться заняття, пишуться підручники, розробляються нові освітні технології. Лише в результаті якісного навчального процесу формуються конкурентоспроможні та професійні фахівці своєї справи. Компетентність сучасних майбутніх вчителів англійської мови можна оцінити за такими ознаками-показниками:- рівень професійних знань у галузі навчання; - рівень знання інформаційних (комп'ютерних) технологій;- знання іноземної мови;- бажання навчатися за певним напрямком (спеціальністю);- здатність до запам'ятовування великого об'єму інформації.

Велику роль у забезпеченні якості та ефективності надання освітніх послуг відіграє також система перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Забезпечення наступності та спорідненості між системами державної середньої освіти і вищої освіти в процесі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, інформування вчителів про інновації в методиці навчання, теорії виховання і викладання потребують реформ у вищій освіті та запозичення передового міжнародного досвіду. В цьому ключі заслуговує на увагу підтримка Британської ради, яка організовує проекти, тренінги та семінари для вчителів англійської мови в Україні, де вони можуть отримати нові знання та навички, обмінюватися досвідом з колегами та отримати сертифікати підвищення кваліфікації [6].

Відповідно до державних постанов, перепідготовка та підвищення кваліфікації вчителів включає наступне: впровадження передових форм і педагогічних методів в навчально-виховний процес відповідно до методичних потреб вчителів; вчитель відповідно до навчальних програм розвиває свої індивідуальні навички до виконання навчально-методичної роботи; подальше вдосконалення методів та технологій дистанційного навчання; модернізація відповідних навчально-методичних ресурсів для вдосконалення професійної майстерності студентів; постійне вдосконалення освітніх програм; навчання на основі сучасних методик і технологій, участі та організації різних освітніх заходів [2, с. 78].

Ми прийшли до висновку, що якість освіти в нашій країні визначається насамперед якістю, рівнем і кваліфікацією носіїв знань. Вони використовують різноманітні педагогічні технології, впроваджують новітні підходи та методики аби передати знання тим, кого вони навчають. Тому сучасні технології поширення та передачі інформації, рівень володіння ними відіграє також важливу роль в можливості оперувати отриманими знаннями.

Сьогодні матеріально-технічна база навчальних закладів, комп'ютерна техніка, сучасні інноваційні технології навчання, інформаційні ресурси, необхідний інвентар та обладнання є запорукою доступу до матеріалів і достатніх фінансових ресурсів, та можливістю їх ефективного використання для досягнення якісних освітніх результатів. Інноваційним в освіті в досягненні якісних результатів навчання є використання технологій, що мають вирішальне значення.

Зокрема, хотілося б навести з власного досвіду приклад використання методу «мотивації», який можна використовувати у вищих закладах освіти. Цей метод відповідає своїй назві та спрямований на формування індивідуальних стимулів в учнів до навчальної діяльності. Перед початком уроку учням демонструється певне відео мовою, яку вони вивчають. Матеріал може містити постери - заклики, які б заохочували учнів до навчання, позитивних змін, розвитку та бажання здобувати гарні знання. Інноваційний аспект полягає: по-перше, цей метод дає учням завдання в якості «розминки»; по-друге, той факт, що відео є іноземною мовою, змушує учасників залучатися в процес реального живого спілкування; по-третє, формується позитивна емоційна мотивація в учнів.

Є ще один метод «навчання за допомогою фільмів». У цьому випадку урок проводиться іноземною мовою через фільм за вибором учителя. Нові слова, фрази, які зустрічаються в цьому фільмі, граматики, записуються на дошці, або ж виводяться окремо на екран, також надаються роздаткові матеріали. У цьому випадку вчитель на певний час зупиняє фільм і привертає увагу учнів до нових слів, граматичних структур, коментарів [1, с. 293].

Підсумовуючи важливість інноваційного підходу до підвищення якості навчання, узгодження структури, змісту навчальної літератури, важливо враховувати міжнародні вимоги. Через освітній процес формується нове покоління у суспільстві, здатне виконувати майбутні завдання.

З огляду на це, відбувається зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів, особлива увага приділяється створенню необхідних умов і можливостей для отримання підростаючим поколінням всебічної освіти. Наразі в усьому світі існує низка тестів, які визначають рівень володіння іноземною мовою, включаючи IELTS, TOEFL. Тому важливим є не тільки знати іноземну мову, а й вміти відповідати вимогам світових стандартів.

**Висновки.** Враховуючи вищезазначене, доцільним вважаємо визначити наступні рекомендації: по-перше, необхідність роботи авторської групи над створенням підручників, а також створення кількох підручників з одного предмета; по-друге, наближеність компонентів підручників до європейських стандартів; по-третє, доцільність створення підручників і посібників на прикладі матеріалу, авторитетних міжнародних підприємств і організацій. Ці заходи сприятимуть покращенню змісту викладання дисципліни. Це, в свою чергу, є основою для підвищення якості освіти. Саме якісний процес викладання іноземних мов є рушійною силою для вирішення таких проблем, як потреба у підготовці досвідчених спеціалістів, які вільно володіють іноземною мовою у кожній сфері нашого суспільства.

#### **БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Ващук Ф. Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу: монографія. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560с.

2. Дрофа Т. П. Використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій під час викладання іноземної мови. *Сучасні освітні стратегії формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи*: зб. матеріалів міжкафед. метод. семін. Київ, 2011. С. 77 – 81.

3. Приходько Д. С. Інтеграція сучасних технологій у процес вивчення та викладання іноземних мов. *Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов*: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 65 – 68.

4. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна школа*. 2011. № 8. С. 28–36.

5. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL: <https://pon.org.ua/novyny/3549-konceptsiya-rozvitku-osviti-ukrayini-na-2015-2025.html> (дата звернення: 30.03.2023).

6. New EFL curriculum (New Generation School Teacher): веб-сайт. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/english/highereducation/new-generation-school-teacher> (дата звернення: 30.03.2023).

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS УЧНІВ  
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИSOFT SKILLS DEVELOPMENT TECHNIQUES AMONG STUDENTS  
IN UKRAINIAN CLASSES

У статті обґрунтовано актуальність дослідження педагогічних технологій формування soft skills з огляду на те, що на сучасному етапі розвитку освітнього процесу провідними напрямками оновлення змісту освіти є особистісна орієнтація, пріоритет загальнолюдських і національних цінностей та забезпечення ефективності освіти новітніми досягненнями.

Проаналізовано різні підходи до розуміння поняття «soft skills». Розглянуто педагогічні технології формування soft skills в учнів на уроках української мови. Метою статті є характеристика сучасних педагогічних технологій, які використовуються для формування soft skills. Акцентовано увагу на релевантності комунікативної технології як одного з основних механізмів набуття учнями вищезазначених навичок, яка спирається на взаємопов'язане комплексне навчання всіх видів мовної діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письма. Зазначено, що дана технологія спрямована на пошук активних методів та форм організації роботи учнів на уроках української мови, втілення так званого «навчання у співпраці», у парах та групах тощо. Зауважено, що комунікативна технологія дозволяє усвідомити та використати на практиці функціональний арсенал мови, зокрема інструментальну, регулятивну, інтерактивну, особистісну, евристичну, образну та репрезентативну функції.

У статті представлено аналіз проєктної технології як методу, основним призначенням якого є формування в учнів soft skills. Відзначено, що дана технологія ґрунтується на основі чотирьох принципів: принципі феерверка, принципі терезів, принципі рейтингу та принципі успіху.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше розроблено рекомендації щодо використання сучасних технологій формування soft skills на уроках української мови. Проведений аналіз даних дослідження дозволяє зробити висновок, що діяльність педагога щодо формування soft skills учнів лише тоді може вважатися ефективною, якщо повною мірою професійно і творчо в єдиній системі реалізуються різні сучасні технології.

**Ключові слова:** педагогічна технологія, проєктна діяльність, soft skills, комунікативна технологія, дискусії, диспути.

The article shows the relevance of studying the pedagogical techniques used for the soft skills development considering that nowadays the leading directions of reforming educational sphere are personal orientation, the priority of universal and national values, and ensuring the effectiveness of education by implementing the latest achievements in the field.

It analyzes the different approaches to understanding the concept of "soft skills". It examines the soft skills development techniques among students in Ukrainian classes. The key purpose of the article is to characterize modern pedagogical techniques used for the soft skills development. It focuses on the relevance of communication technique as one of the main mechanisms for the students to acquire these skills, which is based on the interconnected complex teaching of all types of language activities: listening, speaking, reading and writing. The article points out the fact that this technique is aimed at finding new methods and forms of organizing students' work in Ukrainian classes, implementing the so-called "cooperative learning", learning in pairs and groups, etc. It shows that the communicative technique allows students to understand and use in practice a functional arsenal of language, in particular, instrumental, regulatory, interactive, personal, heuristic, figurative and representative functions.

The article gives a brief analysis of the project technique as a method aimed mainly at developing soft skills among students. It is specified that this technique is based on four principles: the principle of fireworks, the principle of scales, the principle of rating and the principle of success.

The scientific novelty of the obtained results includes the fact that for the first time it has been developed a set of recommendations as of how to use modern techniques in order for students to acquire soft skills in Ukrainian classes. The analysis of the research data proves the point that the work of a teacher in the process of soft skills development among students can be considered effective only if various modern techniques are fully implemented professionally and creatively in a single system.

**Key words:** pedagogical techniques, project technique, soft skills, communicative technique, discussions, disputes.

УДК 37.014.3:37.091.33:811.161.2  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.7>

**Кучинська Л.Ф.,**

канд. пед. наук,  
викладач кафедри  
суспільно-гуманітарних дисциплін  
Комунального закладу «Житомирський  
обласний інститут післядипломної  
педагогічної освіти» Житомирської  
обласної ради

**Харченко Г.І.,**

викладач кафедри суспільно-  
гуманітарних дисциплін  
Комунального закладу «Житомирський  
обласний інститут післядипломної  
педагогічної освіти» Житомирської  
обласної ради

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Сьогодні темп науково-технічного прогресу такий, що необхідно постійно удосконалювати свої компетенції для того, щоб бути конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці. У наш час особливо актуально розвивати трендові навички XXI століття.

Одними з таких навичок, що дозволяють оперувати в соціальній сфері світу, що стрімко розвивається, є soft skills, роль яких не потрібно недооцінювати. Сучасна наука не дає чіткого визначення

терміну «soft skills». Основними ключовими навичками на теперішньому етапі можна вважати мовну компетенцію, уміння грамотно висловлювати свої думки; уміння працювати з цифрами та даними; наукову грамотність; комп'ютерну грамотність; фінансову грамотність; культурну та цивільно-правову грамотність.

Необхідно також відзначити, що для того, щоб успішно функціонувати в нинішньому суспільному середовищі, потрібно володіти такими якостями характеру, як адаптивність, ініціативність, стресостійкість, лідерські якості, соціальна



та культурна поінформованість, а також набуті такі важливі компетенції, як критичне мислення та вміння розв'язувати проблеми, креативність, здатність до комунікації, уміння співпрацювати. Крім володіння основними знаннями, які учні отримують у процесі навчання, необхідні соціальні та когнітивні здібності, що формують школярів як майбутніх спеціалістів у вибраній ними професійній діяльності, а саме: бути пунктуальним, уміти дотримуватися загальноприйнятих норм та правил, конструктивно реагувати на критику, говорити чітко й чемно, точно формулювати й виразно озвучувати власні думки. Ці якості формуються, і вони є проявом упевненості та психологічної стійкості майбутнього фахівця.

Сучасні навички розподіляють на дві групи: *hard skills* («тверді» навички) та *soft skills* («м'які» навички). Дослідники визначають *soft skills* через призму свого сприйняття та сферу наукових інтересів. Однак більшість науковців погоджуються з тим, що «м'які навички» – це особисті якості людини, що дозволяють їй ефективніше та гармонійніше взаємодіяти з іншими людьми [6, с. 102].

Найбільш значною компетенцією є вміння розв'язувати складні завдання. На другому місці за значущістю – критичне мислення, а на третьому – креативність. Відтак уміння працювати в команді, приймати рішення, переконувати, уміння спілкуватися, керувати своїм часом, мотивувати себе та інших. Одним з найбільш ефективних способів формування та розвитку *soft skills* в учнів, що навчаються, є сучасні технології.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питанню технологій, їх визначенню й ознакам у зарубіжній педагогіці присвячено багато досліджень, зокрема роботи Е. де Боно, Б. Блума, Дж. Брунера, П. Мітчела, К. Річмонда, Т. Сакамото, Р. Томаса та ін.

Окремі аспекти проблеми педагогічних технологій висвітлені в працях українських учених (В. Беспалько, А. Бойко, В. Бондар, Н. Волкова, С. Сисоєва, Т. Дмитренко, В. Кремень, О. Пехота, І. Прокопенко, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Євтух та ін.), а саме: теоретичні, методологічні засади проєктування технологій, організаційно-педагогічні умови впровадження технологій, моделювання змісту технологій та ін.

**Мета статті** – схарактеризувати сучасні педагогічні технології, які використовуються на уроках української мови для формування *soft skills*.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Згідно з Законом України «Про освіту» серед професійних компетентностей педагогічного працівника є практичні вміння застосування сучасних технологій навчання [1].

У широкому значенні педагогічна технологія – сукупність засобів та методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та

виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі [4, с. 25]. Педагогічна технологія передбачає відповідне наукове проєктування, коли цілі задаються однозначно, і зберігається можливість об'єктивних поетапних вимірювань та підсумкової оцінки досягнутих результатів. В інноваційній парадигмі особливої значущості набуває проєктна технологія. Основним призначенням проєктної технології є формування в учнів *soft skills*. Технологія використовує чотири основні принципи: принцип феєрверка, принцип терезів, принцип рейтингу та принцип успіху.

Програма реалізації проєктної діяльності розрахована на учнів 9–11 класів та забезпечує індивідуально-особистісний підхід. Програма включає п'ять взаємопов'язаних розділів, що забезпечують цілісність цілеспрямованого професійного становлення учнів у досягненні життєвого успіху:

- завдання для розвитку мотивації щодо професійного особистісного зростання;
- завдання на самопізнання та управління професійним становленням;
- завдання для розвитку особистісних якостей майбутнього працівника;
- завдання для розвитку ефективної комунікації та мовного етикету;
- оцінка своїх досягнень.

Очікуваний результат проєктної діяльності на уроках української мови – це сформовані в школярів навички XXI століття (рис. 1).

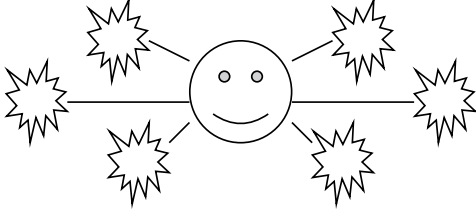
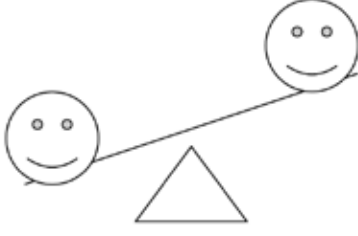

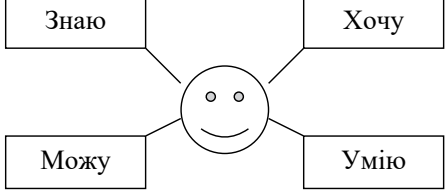
Шкільна освіта сьогодні є найдовшим етапом формального навчання кожної людини і є одним із вирішальних факторів як індивідуального успіху, так і довгострокового розвитку всієї країни [2].

Комунікативна технологія спрямована на пошук активних методів та форм організації роботи учнів на уроках української мови, втілення так званого «навчання у співпраці», у парах та групах та ін. Провідний метод навчання з використанням комунікативної технології – спілкування, навчання в діалозі та полілозі [7]. Комунікативне навчання визначають як «функціонально-смысловий підхід» або «функціональний підхід» до оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками.

Формування комунікативної доміанти освіти змінює позицію вчителя: він рівноправний співрозмовник, консультант та помічник учня. Розвивати комунікативні компетентності – означає «розвивати вміння активного слухання та говоріння», навички публічного виступу, переказу, оповідання, уміння дискутувати, відстоювати свою думку, робити висновки та узагальнювати інформацію.

Комунікативна компетентність – це здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних завдань: визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри та способи комунікації, бути готовим до зміни відповідної мовної поведінки [5]. Вимоги, що висуваються до

Принципи організації проєктної діяльності на уроках української мови

№ з/п	Принципи	Педагогічний задум
1.	<p>«Принцип феєрверка»: Розкрий себе!</p> 	<p>Усі учні – зірки: близькі та далекі, великі та маленькі, однаково гарні. Кожна зірочка обирає свій шлях польоту: в одних він довгий, а в інших ні. Головне – це хотіти сяяти.</p>
2.	<p>«Принцип терезів»: Знайди себе! Твій вибір – твої можливості!</p> 	<p>Немає великих істин, вони народжуються в суперечці. Навколо вирує ураган соціальних суперечностей. Важливо бути самостійним у цьому світі. Терези – це символ постійного пошуку, прагнення виробити свою позицію, вміння зробити правильний вибір у житті.</p>
3.	<p>«Принцип рейтингу»:</p> 	<p>У кожного учня своя програма розвитку, свої цілі та завдання. Кожен обирає шлях руху до успіху, який йому під силу і проявляє себе в різних життєвих ситуаціях.</p>
4.	<p>«Принцип успіху»: Реалізуй себе!</p> 	<p>Створення ситуації успіху. Головне відчутти смак перемоги. Учитель – рівноправний партнер та консультант, який враховує інтереси кожного учня, індивідуальні здібності та потреби.</p>

комунікативної компетентності, передбачають як усну (дискусії, доповіді, презентації), так і письмову (читання, розуміння та написання різноманітних текстів) форми комунікації. Комунікативна компетентність формує одну із важливих soft skills – комунікабельність. Комунікативна технологія базується на взаємопов'язаному комплексному вивченні всіх видів мовної діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо та дозволяє усвідомити й використовувати на практиці механізми функціонування мови:

- інструментальна функція – використання мови з метою отримання інформації;
- регулятивна функція – використання мови для контролю над поведінкою людей, що оточують;
- інтерактивна функція – використання мови для взаємодії з іншими людьми;
- особистісна функція – використання мови для вираження власних почуттів та думок;
- евристична функція – використання мови для вивчення та пізнання світу;
- образна функція – використання мови для створення світу фантазій;



Рис. 1. Графічний організатор «стратегії успіху» технології проєктної діяльності

– репрезентативна функція – використання мови для передачі інформації.

Враховуючи зазначене вище, можна виокремити основні завдання, що постають перед сучасною освітою в комунікативному плані:

– сформувати в школярів уміння та навички вільно висловлювати свої думки в усному та письмовому мовленні;

– сформувати потребу постійно поповнювати свій словниковий запас;

– розвивати вміння використовувати в мовленні граматичні конструкції, що вивчаються;

– забезпечити засвоєння учнями норм (орфографічних, лексичних, граматичних) української літературної мови;

– розвивати вміння конструювати та оцінювати свої висловлювання [3, с. 10].

Комунікативна технологія передбачає функціональність навчання (діяльність учня): учень запитує; учень підтверджує свою думку; учень спонукає до дії співрозмовника за допомогою запитань, тверджень тощо; учень висловлює сумніви і створює ситуацію новизни:

– нова мовна задача,

– новий співрозмовник,

– новий предмет обговорення.

Основним способом опанування комунікативною компетенцією є різні види діяльності, саме в діяльності виникає: усвідомлення необхідності спілкування, потреба у використанні української мови, формування уявлень про мовленнєву

поведінку. Найважливішою одиницею організації та ядром процесу навчання з використанням комунікативної технології є комунікативна ситуація. За допомогою створення комунікативної ситуації встановлюється система взаємовідносин тих, хто спілкується, мотивується спілкування, презентується (подається) мовний матеріал, формуються мовні навички, розвивається активність учнів та самостійність спілкування, закріплюються комунікативні навички учнів.

Види уроків на основі комунікативної технології:

– уроки із нетрадиційними формами організації: лекція, семінар, публічний захист проєктів, залік, майстерня, учнівська конференція тощо;

– уроки, що базуються на фантазії та творчості: спектакль, колективний твір, концерт, дебати, дискусія, диспут (з наступною усною чи письмовою рефлексією);

– уроки, що імітують будь-які заняття чи види робіт: екскурсія, прогулянка, ярмарок, вітальня, подорож у минуле (майбутнє), подорож країною, інтерв'ю, пресконференція тощо;

– уроки-ігри: дидактичні, рольові, ділові, змагальні;

– уроки комплексного аналізу тексту, творча робота з ним, створення власних текстів.

Форми та прийоми роботи на уроках української мови:

– багатоаспектна робота зі словом, що передбачає звернення до різних словників, видів розбору; аналіз та підбір асоціативних рядів до

розглянутого слова; створення з його основи образотворчих і виразних мовних засобів; створення контексту для слова тощо;

- інноваційні прийоми словникової роботи: диктанти-кросворди, диктанти «з ілюстраціями», вільні диктанти тощо;

- відтворення культурного фону окремих слів та виразів;

- етимологічні коментарі, оповідання у формі «етимологічних етюдів та історій»;

- аналіз смислових відтінків значень слова в контексті;

- зіставлення українських слів зі словами та їх перекладними аналогами в інших мовах, підбір синонімів, антонімів, порівняння паронімів та омонімів та ін;

- складання тематичних словників;

- розширена робота з фразеологізмами: з прислів'ями, приказками, афоризмами, з крилатими висловами:

- створення контексту для образотворчого й виразного засобів;

- поєднання в одному реченні далеких за змістом слів;

- створення пропозицій щодо заданого початку/кінця тощо;

- поширення пропозицій шляхом запровадження різних другорядних членів, образотворчих і виразних засобів, звернень, вступних слів тощо;

- усі види аспектного та комплексного аналізу тексту;

- метод розгортання слова до тексту та згортання тексту до ключового слова (слово – словосполучення – проста пропозиція – проста, ускладнена різними синтаксичними одиницями пропозиція – складна пропозиція – мікротекст – текст);

- «кристалізація» сенсу тексту та мікротексту шляхом складання «денотатних графів», складання синквейнів («смислових анаграм», «смислових пірамід» тощо).

Дискусія як мовний жанр та форма проведення уроку. Дискусія (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження), публічне обговорення будь-якого дискусійного питання, проблеми в бесіді, на зборах, у пресі, суперечка.

Найважливіші характеристики дискусії: публічність (наявність аудиторії) та аргументованість. Обговорюючи суперечливу проблему, у якій кожна сторона, опонуючи думку співрозмовника, аргументує свою позицію.

Уроки-дискусії сприяють розвитку мовлення, активізують розумову діяльність, прищеплюють інтерес до предмета. Уроки-дискусії формують культуру полеміки, вміння вислуховувати опонента, толерантність до іншої точки зору, і в цьому проявляється їх велика роль у навчальному процесі. Для того, щоб дискусія була результативною та педагогічно ефективною, необхідно, щоб

обрана проблема мала різні варіанти розв'язання, які заслуговують на обговорення, і щодо яких немає однозначних відповідей;

- була актуальною, гострою, важливою (для цієї групи людей, регіону чи країни загалом);

- вимагала для вирішення спільних дій, організації спільної діяльності;

- мала особистісно значущий характер (її рішення передбачає обговорення особистих пріоритетів та мотивів, що лежать в основі вибору конкретних шляхів вирішення).

Головною метою дискусії є розгляд та дослідження спірних питань, проблем, різних підходів під час аргументації суджень, вирішення завдань.

Правила підготовки до дискусії:

- Уявіть себе людиною, яка приймає відповідальне рішення, тому зважуйте кожне слово, намагайтеся бути переконливим.

- Визначте основну проблему та підберіть докази, факти для аналізу.

- Майте на увазі, що всі учасники процесу мають право на власну думку, тому поважайте чужу думку та шукайте альтернативу.

- Заздалегідь продумайте відповіді на можливі питання та варіанти рішення, які можуть стати основою для згоди учасників дискусії.

- Будьте готові до того, що вибір способів розв'язання проблеми – справа складна і не впадайте у відчай у разі невдачі.

Уроки-диспути. Диспут – це суперечка, полеміка. Якщо до якоїсь проблеми можуть бути принципово різні підходи або щодо неї існують протилежні думки, вона може стати темою уроку-диспуту. Головна цінність цього уроку в тому, що у ньому формується діалектичне мислення школярів. Але такі уроки дозволяють вирішувати й багато інших педагогічних завдань.

По-перше, вони залучають до невимушеної, живої розмови учнів і цим допомагають уникнути формалізму в знаннях. По-друге, учать висловлювати свою думку та обґрунтовувати її. По-третє, привчають до діалогу, тобто навчають заглиблюватися у доводи опонента, виявляти в них слабкі місця, ставити питання, що допомагають розкрити хибні твердження, шукати й спокійно наводити контрдокази, а це все надзвичайно важливо в сучасних умовах свободи слова та плюралізму думок. По-четверте, щоб брати участь у диспуті, потрібно знати фактичний матеріал теми, і тому до уроку-диспуту учень повторює пройдене та читає додаткову літературу. По-п'яте, уроки-диспути активно сприяють перетворенню знань на переконання.

Уроки-диспути тільки входять у практику шкіл. Теми для диспуту мають бути проблемними, які сприяють розв'язанню поставлених проблем та мають різні варіанти відповідей. Уроки-диспути краще проводити як підсумкові, але можна

проводити і вивчаючи новий навчальний матеріал. Урок-диспут можна провести у формі захисту виконаної дослідницької роботи за зразком захисту проекту з наявністю рецензентів, опонентів, публічним обговоренням та голосуванням наприкінці диспуту.

Дебати – форма організації усного діалогічного мовлення, в основі якого лежить обговорення актуальних питань соціального, літературного, філософського характеру. У процесі дебатів зіставляються різні (зокрема і протилежні) погляди, дозволяється розкрити проблему з різних позицій. Дебати можуть бути різного ступеня підготовленості, але тема, що виноситься на обговорення, має бути відома всім заздалегідь. Здійснюються дебати, зазвичай, під керівництвом учителя. Педагог викликає в учасників дебатів (учнів) бажання виступати, доводити свою думку, переконувати. Учитель підтримує контакт з учасниками дебатів, звертає їхню увагу на дотримання основних правил для тих, хто сперечається. Особливо важливо наголосити на тому, що саме вчитель спрямовує суперечку в потрібне русло, не дає учасникам відхилитися від теми, здійснює перехід до наступної теми.

Для дебатів як форми організації публічної суперечки характерні такі ознаки:

- а) наявність протилежних точок зору;
  - б) наявність учителя, який організовує дискусійне спілкування;
  - в) можлива участь третьої сторони: експертів, спостерігачів, учасників, які мають зробити свій вибір, стати на чийсь бік після закінчення дебатів.
- Головною метою дебатів є навчання культурі ведення публічної дискусії. Дебати допомагають учасникам:
- інтелектуально брати участь у житті суспільства;
  - виступати лідерами;
  - брати на себе відповідальність за збагачення своїх знань та розвиток здібностей;
  - вивчати, досліджувати та аналізувати важливі сучасні проблеми;
  - синтезувати знання;
  - злагоджено працювати в колективі;
  - уміти писати ефектні та ефективні промови та набувати навичок презентації;
  - бути критичним слухачем;

- приймати добре продумані рішення;
- розвивати сміливість та впевненість у собі.

Застосовувані технології використовуються як у навчальній, так і позанавчальній діяльності, відрізняються педагогічною новизною і відповідають сучасному освітньому запиту батьків та учнів.

**Висновки та подальші перспективи в цьому напрямку.** Результат впровадження педагогічних технологій – це:

- гармонійний розвиток усіх комунікативних навичок: розмовної мови, сприйняття на слух, читання, аналітичне перероблення інформації;
- подолання страху публічного виступу;
- вільне орієнтування в реальних життєвих ситуаціях;
- розширення словникового запасу;
- дотримання та застосування нової інформації в галузі комунікацій.

Отже, у ході проведеного дослідження було встановлено, що комунікативна технологія активно сприяє формуванню soft skills учнів. Комунікація завжди вбудована в будь-яку діяльність. Впровадження сучасних педагогічних технологій створюють умови для підвищення якості навчання, пізнавальної активності й формування soft skills учнів.

Перспективи подальшого пошуку передбачають створення методичного доробку (тематичні уроки-диспути, уроки-дискусії, уроки-ігри та ін.) для використання на уроках української мови.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 28.01.2023).
2. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання Прес, 2003. 418 с.
3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : А.С.К., 2007. 144 с.
4. Прокопенко І., Євдокимов І. Педагогічні технології : навч. посібник. Харків : Колегіум, 2005. 244 с.
5. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І. М. Забіяка. Київ : Арій, 2007. 512 с.
6. Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.
7. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеевська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навч. метод. посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.

## ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

### TO THE PROBLEM OF THE METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING

Стаття присвячена актуальній проблемі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Увага акцентується на необхідності оновлення методологічного забезпечення формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті оновленої парадигми НУШ, нових освітніх стандартів і поліпарадигмальної орієнтації наукової та освітньої галузей. Відзначається, що завдання освіти щодо підготовки компетентних фахівців освітньої галузі, здатних працювати в мінливих умовах сьогодення, є одним з першорядних в педагогічній науці та практиці.

На основі теоретичного аналізу джерел обґрунтовано важливість методологічного забезпечення освітніх процесів як важливої підстави для визначення стратегічних орієнтирів у педагогічній діяльності учителів музичного мистецтва. Увагу сфокусовано на важливості формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як складної багаторівневої структури, що складається з фахово значущих знань, умінь, педагогічного досвіду та особистісних якостей учителя музичного мистецтва. Особливе значення надається вокальній підготовці, яку визначено ключовим компонентом фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Розкрито роль та значення методологічного забезпечення в галузі вокальної освіти. Представлено результати порівняльного аналізу сучасних дисертаційних досліджень, дотичних питанням фахового становлення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки, в яких науково обґрунтовано та експериментально доведено дієвість інноваційного методологічного забезпечення освітнього процесу в галузі вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Пріоритетно вагу специфіці формування вокально-виконавської та вокально-викладацької складових фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, визначено інноваційні змістові аспекти її методологічної складової. Порівняння наукових підходів, презентованих в сучасних дисертаційних дослідженнях, засвідчують науково-теоретичну та практично-методичну значущість оновлення методологічного забезпечення формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

**Ключові слова:** музичне мистецтво, майбутні вчителі мистецтва, музичного мистецтва, майбутні викладачі вокалу, освітній процес, вокальна підготовка, фахова компетентність, наукові підходи, методологічне забезпечення.

The article is devoted to topical issues of professional training of future teachers of musical art. This article also notes on the renovation of the methodological support for the process of forming the professional competence of future teachers of musical art. This definition is carried out in the context of the updated NUS paradigm, new educational standards and the paradigm of the educational field. The task of education to train competent specialists in the educational field is very important for pedagogical science and practice. Music teachers must be able to work in today's changing environment. On the basis of theoretical analysis of sources, the importance of methodological support of educational processes is substantiated. This is an important basis for determining the strategy of pedagogical activity of musical art teachers. Attention is focused on the importance of forming the professional competence of future teachers of musical art. This is a complex multi-level structure, which consists of professionally significant knowledge, skills, pedagogical experience, personal qualities of a musical art teacher. Particular importance is given to vocal training. It is defined as a key component of the professional competence of future teachers of musical art. The role and importance of methodological support in the field of vocal education is disclosed. There are the results of the theoretical analysis of modern dissertation research, which are related to the professional formation of future teachers of musical art in the process of vocal training. In these dissertations, the effectiveness of the updated understanding of the methodological support of the educational process is scientifically substantiated and experimentally proved. The choice of innovative approaches to vocal training of future teachers of musical art is also substantiated. In the context of vocal training, it is noted on the specifics of the formation of vocal-performing and vocal-teaching components of the professional competence of future teachers of musical art. The innovative content's aspects of its methodological component are defined. Comparison of scientific approaches, presented in modern dissertation research, confirms the scientific-theoretical and practical-methodological significance of methodological support's renovation for the formation of professional competence of future teachers of musical art.

**Key words:** musical art, future teachers of musical art, future teachers of art, future teachers of vocal, educational process, vocal training, professional competence, scientific approaches, methodological support.

УДК 378.011.3-051:78

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.8>

**Кьон Н.Г.,**

канд. пед. наук, професор,  
завідувачка кафедри теорії  
музики і вокалу  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського

**Степанова Л.В.,**

канд. пед. наук,  
ст. викладач кафедри музичного  
мистецтва і хореографії  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського

**Толстова Н.М.,**

канд. пед. наук,  
ст. викладач кафедри  
теорії музики і вокалу  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Важливою ознакою сьогодення є переосмислення та модернізація багатьох

сфер людської життєдіяльності, що також стосується і освіти, і педагогічної науки (як загальної, так і мистецької). Ці дві галузі – освіта та наука, мають нерозривні взаємозв'язки, які виникають

на перетині теоретичних та практичних потреб і завдань, спрямованих на оновлення освітнього простору та навчально-виховних процесів. Адже в умовах трансформації та модернізації освіти, з урахуванням нової концепції НУШ і нових стандартів середньої та вищої освіти виникає нагальна потреба в оновленні розуміння феномену фахової компетентності вчителя музичного мистецтва та пошуку новітніх підходів до її формування.

Сьогодні, в умовах поліпарадигмальної орієнтації освітнього простору, одне з головних завдань науки та вищої освіти полягає в підготовці конкурентоспроможних фахівців освітньої галузі, які володіють широким колом загальних та предметних знань, спеціальних умінь і навичок, мають розвинені особистісні та міжособистісні якості та здібності й здатні діяти в мінливих умовах тощо. Усе перераховане акумулюється в емке поняття – фахова компетентність.

У руслі зазначених тенденцій відбувається активне збагачення наукових підходів, які спрямовуються на вирішення проблем, пов'язаних із формуванням в студентів фахових компетенцій, що складають основу навчально-виховної діяльності педагога в сучасних умовах. Методологічне забезпечення освітнього процесу є важливим чинником визначення стратегічних освітніх орієнтирів, їхнього осмислення на засадах положень, обґрунтованих у межах філософських, культурологічних та психолого-педагогічних досліджень.

Ознайомлення вчителів мистецтва / музичного мистецтва з важливими напрацюваннями сучасних науковців у цих галузях має сприяти підвищенню рівня їхньої теоретико-методологічної підготовки та ефективності практичної діяльності. Важливим завданням у цьому аспекті є створення уявлень щодо цілісності та конвергентності багатофункціонального й багатофакторного процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій,** свідчить, що формування компетентностей майбутніх учителів є усталеною науково-педагогічною проблемою. Різні аспекти зазначеної проблеми висвітлюються в чисельній кількості досліджень. Термін «компетентність» уперше використав Н. Хомський, який трактував це поняття як особистісний досвід соціалізації та професійної діяльності індивідуума. Дж. Равен впроваджує «компетентність» в науковий дискурс та розширює галузевонаукове поле її використання. Теоретичне обґрунтування впровадження категорії «компетентність» в освітню галузь здійснено німецькими вченими Д. Мертенсом та А. Шелтенем. На їхню думку, нагальність нового терміну «компетентність» визначається назрілою потребою в конкретизації найсуттєвіших характеристик високого рівня підготовки студентів до майбутньої фахової діяльності, рівня знань, умінь, навичок та якостей, що були

здобуті, опановані або розвинені під час навчання в освітньому закладі. За А. Шелтенем, феномен компетентності розуміється як сукупність знань, навичок, вмінь та особистісних якостей, якими має оволодіти майбутній фахівець [15]. Д. Мертенсом доведено, що рівень оволодіння компетентністю визначається здатністю фахівця працювати в сучасних умовах, його готовністю адаптуватися до динамічних змін в роботі та спроможністю переходити від одного виду діяльності до іншої [14].

У вітчизняній педагогічній науці, феномен компетентності трактується науковцями як: системно нормативна характеристика спеціаліста освітньої галузі (І. Зязюн, В. Сластьонін та ін.), здатність педагога кваліфіковано виконувати професійні функції (І. Бех, Т. Сулима та ін.), здатність практично діяти, застосовуючи в різних ситуаціях набуті знання, уміння, навички та досвід (В. Химінець, О. Пометун та ін.). У працях науковців розробляються чільні положення компетентнісно-зорієнтованої освіти (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина та ін.), визначаються провідні шляхи підвищення якості освітнього процесу (О. Олексюк, Г. Падалка, В. Свистун, В. Ягупов та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність певної кількості досліджень щодо формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, сьогодні означена проблема знову актуалізується та набуває інноваційного смислу на усіх етапах здобуття освіти. Тим більш, варто підкреслити важливість вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка є ключовим компонентом його фахової компетентності. З огляду на зазначене, можна зауважити, що інноваційні шляхи розв'язання проблеми формування вокально-виконавського та вокально-викладацького компонентів фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва потребують оновленого змістовного наповнення її методологічної складової.

З урахуванням вищевказаного, у межах даної статті особливу увагу приділено розробці методологічного забезпечення в галузі вокальної освіти. Вибір зазначеного аспекту проблеми пояснюється тим, що у вокально-педагогіці практиці все ще віддається перевага емпіричним методам навчання співу, які є традиційними для цієї сфери діяльності. У зв'язку з чим, у значній кількості викладачів вокалу виникають певного роду ускладнення в переході до наукового осмислення й побудови своєї викладацької діяльності на засадах врахування теоретико-методологічних здобутків сучасної педагогічної науки щодо вибору найбільш ефективних наукових підходів у вокально-викладацькій діяльності.

**Мета статті** полягає у визначенні провідних векторів оновлення методологічних засад

сучасних досліджень у галузі музичної педагогіки. У контексті визначеної мети постає завдання висвітлити результати теоретичного аналізу сучасних досліджень у галузі музичної педагогіки, у яких обґрунтовуються інноваційні підходи до проблеми формування фахових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

**Виклад основного матеріалу.** Фахова компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва – це складне, багатоаспектне утворення, яке забезпечує екстраполяцію теоретичних знань та практичних умінь, здобутих студентами під час навчання у вищих, у педагогічну діяльність. З огляду на те, що становлення здобувачів освіти як майбутніх компетентних фахівців освітньої галузі є складним і довготривалим процесом, він не може залишатися поза увагою педагогів та науковців педагогічної галузі. З цих позицій, формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва являє собою актуальну науково-педагогічну проблему, яка вимагає не тільки вивчення її різноманітних аспектів, а й потребує на оновлення методологічного забезпечення такого роду досліджень.

У світлі положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті сучасні дослідники зосередили увагу на пошуках інноваційних підходів до вирішення проблем підготовки музично-педагогічних кадрів, зокрема фахівців-вокалістів. Саме таких підходів, які націлюють освітній процес на розвиток і самореалізацію кожного індивіда, на його здатність до творчості та життєдіяльності за умов ринкових відносин.

У пошуках наукових підходів до вирішення проблеми формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва неможливо обійти увагою дисертаційні розвідки суголосної тематики останніх років. У сучасних дослідженнях обґрунтовується доцільність використання методологічного потенціалу наукових підходів: культурологічного, технологічного, компетентнісного і творчого, що мають забезпечити ефективність формування технологічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки (О. Москва) [5]; поліхудожнього, індивідуально-особистісного, технологічного, компаративного, рефлексивного, компетентнісного – щодо формування вокально-орфоепічної культури іноземних магістрантів (Лоу Яньхуа) [4]; соціокультурного, суб'єктного та технологічного – щодо формування вмінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки (Хань Юйцень) [12]; міждисциплінарного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного акмеологічного та культурологічного наукових підходів – щодо формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки (Лі Ліцюань) [3] тощо.

Т. Ткаченко, розробляючи теоретико-методичні основи формування вокально-звукової культури вчителя музики в ході професійної підготовки, використовує такі наукові підходи: гуманістичний (людина розглядається як неповторна унікальна цінність); особистісно-діяльнісний (цілісний образ сучасного вчителя, спроможного виконувати різноманітні види діяльності); культурологічний (самовизначення, самореалізації особистості в культурі); системний (усвідомлення професійної культури вчителя музики як певної педагогічної системи); компетентнісний (вокально-звукова культура як сукупність компетентностей); акмеологічний (орієнтація майбутнього вчителя музики на акмеорієнтований розвиток); інноваційний (творча позиція і впровадження новітніх педагогічних технологій у власній професійній діяльності) [10, с. 6].

Обґрунтування низки наукових підходів – гуманістичного, акмеологічного, індивідуально-особистісного, синергійного, герменевтичного, творчо-інноваційного запропоновано в дослідженні Ван Чень [1]. Учена запропонувала зазначені підходи для вирішення проблеми формування виконавського артистизму магістрантів у процесі їхньої вокально-фахової підготовки. На думку дослідниці, у підготовці магістрантів до вокально-викладацької діяльності гуманістичний підхід має спрямовувати освітній процес на розвиток унікальної творчої індивідуальності кожного студента, акмеологічний підхід – на послідовний саморозвиток і творчо-продуктивну самореалізацію у виконавському артистизмі, а індивідуально-особистісний – конкретизує гуманістичний та акмеологічний підходи щодо ефективного використання «природних властивостей співаків, їхнього всебічного розвитку, знаходження способів компенсації менш сильних сторін на тлі прояву відносно розвинених позитивних якостей, що зумовлює важливість застосування індивідуально-особистісного підходу до формування в студентів виконавського артистизму» [1, с. 90]. Важливо, що Ван Чень зосередила увагу на когерентності обраних наукових підходів. Зокрема, на засадах творчо-інноваційного підходу розробляються й застосовуються новітні й запозичені з інших видів мистецько-виконавської діяльності вміння та навички виконавського артистизму, які адаптовані до завдань досліджень. Гедоністичний підхід спрямовує на фасилітацію захоплення здобувачів вокальним мистецтвом, власною виконавською діяльністю, на стимуляцію на означених засадах цілеспрямованості й наполегливості магістрантів у досягненні акмеологічного рівня прояву виконавського артистизму [1, с. 100].

Серед оригінальних наукових підходів найбільш дотичним до проблеми формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва вважаємо культурологічно-контекстний. Цей підхід, на думку Ся Гаоян, визначає організацію



навчального змісту кожного конкретного заняття з історії музики, художньої культури та аналізу музичних творів, а також способи опанування художнього образу світу через сприйняття, і переживання, а потім і осмислення музичних образів як невіддільного атрибуту загальнокультурних процесів. У цьому зв'язку згадаємо положення контекстного навчання про те, що зазвичай інформація привласнюється особистістю в контексті її власних практичних дій, які наближені до предметного і соціального контекстів професійної праці. Отже, зміст навчальної діяльності китайських студентів слід проєктувати не тільки за логікою музичної педагогіки, а й за логікою майбутньої професії – вокального виконавства – у соціокультурному контексті діалогу «Схід – Захід». Це надає цілісності та особистісної значущості засвоєним знанням і умінням, системному опануванню доробків вокальних шкіл різних регіонів планети у процесі формування вокально-виконавської майстерності студентів з Китаю.

У такому руслі варто зауважити, що процес формування вокально-виконавської майстерності китайських здобувачів передбачає, між іншим, включення до навчального репертуару творів, що написані різноманітними мовами слов'янської та романо-германської групи, опанування орфоепіки яких передбачає кропітку працю. І більш за те, маємо підкреслити на важливості збагачення знань китайських студентів щодо особливостей європейських вокальних шкіл і, зокрема, цілеспрямованого розвитку фонематичного слуху в процесі набуття досвіду розрізнення специфіки вимови фонем, близьких за звучанням, які є незвичними для вуха студентів-іноземців (Н. Кьон) [2]. У контексті цього важливого аспекту вокальної освіти майбутніх учителів музичного мистецтва актуалізується проблема орфоепії, яка в дослідженнях мистецького профілю потребує свого методологічного обґрунтування й розв'язання в контексті інтернаціоналізації міжнародного простору вищої освіти. Зокрема, у дисертаційному дослідженні Лоу Яньхуа, присвяченого питанням формування вокально-орфоепічної культури іноземних магістрантів, остання визначається як необхідний компонент здатності до інтерпретації та стилістично-достовірного виконання інокультурних творів, а з цим визнається і провідна роль полікультурного, індивідуально-особистісного, технологічного, компаративістського, рефлексивного та компетентнісного наукових підходів [4].

Визнаючи важливість наявності в учителя музичного мистецтва значущість фахових якостей, таких як: здатність до художнього мислення та художньо-емоційного переживання, розвиненість художнього світогляду та ціннісних орієнтацій тощо, звертаємо увагу на художньо-ментальний підхід. У дослідженнях О. Ребрової, художня

ментальність визначається як особливого роду склад художнього мислення, розуміння, переживання та вираження, який є притаманним для індивідуумів та суспільства конкретної історичної епохи. Художньо-ментальний підхід обґрунтовується як найбільш дієвий для розвитку вищезазначених якостей, адже, забезпечує поєднання декількох впливових факторів, а саме: «...комунікативності фахового середовища навчання, ...регіональних цінностей та традицій, які системно не враховуються під час підготовки вчителя мистецтва...», також залучаються «...фактори полікультури та поліхудожності, координації взаємовпливу свідомого та позасвідомого, інтуїтивного та дослідницького в мистецькій творчості та художньо-педагогічному процесі, у цілому» [7, с. 27].

У ході теоретичного аналізу сучасних досліджень звернено увагу, що деякі дослідники прагнуть до вибудовування ієрархічної системи наукових підходів за принципом сходження від абстрактного до конкретного в думках. Так, Н. Овчаренко, розробляючи методологічну ієрархію обґрунтування теоретико-методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності, виокремлює в ній чотири рівні – філософський, загальнонауковий, конкретно науковий та технологічний, серед яких тільки два рівні охоплюють наукові підходи. На рівні загальнонаукової методології науки виокремлює компетентнісний, культурологічний та аксіологічний підходи до формування змісту освіти, а на рівні конкретно наукової методології – системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, аксіологічний, семіотичний, герменевтичний [6, с. 14].

Оригінальну ієрархію наукових підходів, урахування яких дозволяє обрати оптимальний напрямок у формуванні художньо-пізнавальної компетентності магістрантів-вокалістів, розробляє Чжу Юньжуй. Дослідник декларує «парадигмальну значущість компетентнісного підходу, наскрізну роль технологічно-інноваційного підходу та значущість настановних положень особистісно-персоналізованого й герменевтичного підходів» [13, с. 133].

Ідею ієрархічного розгалуження наукових підходів підтримують не всі науковці. Існує думка, що можна не вибудовувати ієрархію методологічних підходів, а розглядати їх як більш або менш важливі. Так, наприклад, у дослідженні Тао Жуй, присвяченій проблемі формування художньо-педагогічної майстерності майбутніх викладачів вокалу, обрані підходи доречно розподіляються на домінуючі (аксіологічний, компетентнісний, акмеологічний) і допоміжні (особистісний, інтердисциплінарний, герменевтичний, полікультурний, технологічний, творчо-діяльнісний, рефлексивний та комунікативний) [9, с. 115-116]. Виокремлення на окремих етапах дослідження домінуючих

підходів дозволило оптимізувати процес формування художньо-педагогічної майстерності майбутнього викладача вокалу. Застосування домінуювальних підходів не завадило науковцю додатково користатись широкою палітрою інших підходів. Так, завдяки інтердисциплінарному підходу в змісті підготовки викладачів-вокалістів відбувається інтеграція відомостей з різних галузей знання, яка сприяє формуванню в кожного з них власної цілісної й гармонійної картини світу. У той же час компаративний підхід спонукає китайських здобувачів порівнювати вокальні культури європейського та азійського регіонів, а рефлексивно-акмеологічний забезпечує розвиток їхніх навичок самооцінки, самоконтролю й самокорекції (там само).

У своєму дисертаційному дослідженні М. Томашівська ранжує методологічні підходи до вирішення проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики таким чином: за основні вважає компетентнісний, етнокультурний та особистісно-діяльнісний підходи, а за додаткові – аксіологічний та середовищний [11]. Характеризуючи основні підходи, учена зазначає, що використання компетентнісного підходу стає системоутворювальним фактором науково-педагогічних розвідок. Етнокультурний підхід дозволяє дослідниці окреслити значимість українського народного музичного мистецтва для формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Особистісно-діяльнісний підхід, на думку М. Томашівської, «відображає діяльнісний характер процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та необхідність з'ясувати особистісні характеристики формування означеної компетентності з використанням українського народного музичного мистецтва як засобу» (там само, с. 102).

Щодо проблеми формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва вважаємо необхідним розглянути окремо категорію педагогічної майстерності. У річищі концепцій театральної (К. Станіславський) й педагогічної (І. Зязюн) майстерності інтерес викликає пропозиція М. Суholової стосовно основних наукових підходів до розкриття сутності і способів забезпечення формування сценічного іміджу викладача вокалу. Учена виокремлює контекстний підхід, що передбачає систематизацію й узагальнення типів функціонування означеного іміджу в залежності від контексту його реалізації; функціональний підхід, згідно з яким рекомендується узгоджувати процес типізації іміджу за основними напрямками функціонування; креативний підхід, що декларує необхідність диференціації інструментарію задля вивчення першоджерел творчо-змістової характеристики іміджу [8]. Наголошено, що низка особистісно-професійних характеристик і архетипів становить основу формування означеного феномену, оскільки сценічний імідж мусить бути природним,

корисним вокалісту, відповідати його характеру, фаху, темпераменту, зовнішнім даним, створювати певну особисту чарівливість, що акумулює унікальне поєднання кращих якостей людини та її потужний інформаційно-творчий потенціал (там само). Очевидно, що обрані М. Суholовою підходи конкретизують загальнонаукові. У контексті проблеми формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва означені підходи можуть виступати як допоміжні. Це дає змогу доповнювати методіку формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва вказівками щодо педагогічного та сценічно-виконавського іміджу.

**Висновки.** На підставі результатів теоретичного аналізу наукових досліджень, методологічне забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначено як складне утворення, стратегією якого є наукові підходи. Порівняння наукових підходів, що презентуються в сучасних дослідженнях, дотичних до зазначеної проблеми, засвідчує, що під час модернізації освітнього простору оновлення методологічного забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва набуває науково-теоретичної та практично-методичної значущості. Також з'ясовано, що комплекс методологічних підходів має охоплювати усі аспекти освітнього процесу та забезпечувати цілісність і конвергенцію різних видів освітньої діяльності студентів, що дозволить останнім досягти усвідомленого ставлення до майбутньої професії, прагнення до піднесення особистісних фахових якостей та удосконалення предметних умінь і навичок.

Багатоаспектність фахової підготовки студентів в педагогічних ЗВО та багатовекторність освітніх завдань потребують цілеспрямованого методологічного забезпечення та усвідомленого відбору наукових підходів на засадах екстраполяції основних положень філософії, психології, фізіології, мистецької педагогіки в наукове поле музичної педагогіки (і зокрема вокальної педагогіки) крізь призму завдань предмету музичного мистецтва.

Подальші розвідки зазначеної проблеми цілеспрямовані на розробку важливих складових методологічного забезпечення – педагогічних принципів та спеціальних умов формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ван Чень. Методика формування виконавського артистизму учнів магістратури в процесі вокально-фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. наук : 13.00.02. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 244 с.
2. Кьон Н. Г. Досвід формування вокально-орфоепічної культури іноземних магістрантів у процесі підго-

товки до фахової діяльності. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2018. Вип. 2. С. 141-149. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/артов\\_2018\\_2\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/артов_2018_2_16)

3. Лі Ліцюань. Формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. Дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.02 Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2020. URL: [https://sspu.edu.ua/images/2020/doc/dis\\_2202e.pdf](https://sspu.edu.ua/images/2020/doc/dis_2202e.pdf)

4. Лоу Яньхуа. Наукові підходи та педагогічні принципи формування вокально-орфоепічної культури іноземних студентів – майбутніх викладачів вокалу. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 2. С. 53-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk\\_2019\\_2\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2019_2_8).

5. Москва О. М. Формування технологічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. Дис. на здоб. ... доктора філософії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса. 2021. URL: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2020/moskva/dis.pdf>

6. Овчаренко, Н. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : Криворізький педагогічний інститут Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет». Кривий Ріг. 2016.

7. Реброва О. Є. Художньо-ментальний підхід у фаховому навчанні майбутнього вчителя хореографії. Науковий часопис нац. пед. ун-ту імені М. п. Драгоманова. Сер. 14: Теорія і методика мистецької освіти. Київ: Вид-во НПУ, 2014. Вип. 16 (21). С. 25–30.

8. Сухолова М.А. Педагогічні умови формування сценічного іміджу викладача вокалу у процесі професійної підготовки. Дис. на здоб. Наук.о ступ. доктора

філософії. Мукачівський державний університет, Мукачево, 2020.

9. Тао Жуй. Методика формування художньо-педагогічної майстерності майбутніх викладачів вокалу. Дис. на здоб. ... доктора філософії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса. 2022.

10. Ткаченко, Т. В. Теоретико-методичні основи формування вокальнозвучкової культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здоб. д-ра пед. наук. Київський національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010.

11. Томашівська, М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. Дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Т. Шевченка. Житомир. 2019. URL: [http://eprints.zu.edu.ua/30399/1/avt\\_Tomashivska.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/30399/1/avt_Tomashivska.pdf)

12. Хань Юйцень Формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки. / автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02. Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019.

13. Чжу Юньжуй. Формування художньо-пізнавальної компетентності майбутніх викладачів вокалу засобами інноваційних технологій. Дис. на здоб. ... доктора філософії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса. 2021.

14. Mertens D. Schlueselqualifikation. Thesen zur Schulung für eine Moderne Gesellschaft. Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1974.

15. Schelten A. Einführung in die Berufspädagogik. Stuttgart. 1991.

## ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

## FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF TEACHING SKILLS OF A TEACHER IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN ACCORDANCE WITH THE REQUIREMENTS OF THE LABOR MARKET

У статті висвітлено результати теоретичного аналізу досвіду впровадження методики розвитку педагогічної майстерності серед викладачів закладів вищої освіти. Проаналізовано можливості запровадження напрямків розвитку педагогічної майстерності у практику закладів вищої освіти України як засобів розвитку фахової компетентності педагогів професійного навчання. З'ясовано, що в сучасних умовах технологічного та цифрового розвитку суспільства існує необхідність у впровадженні ефективних технологій і методик розвитку педагогічної майстерності педагогів професійного навчання. На підставі аналізу літературних джерел та освітянської практики окреслено методичні особливості застосування найперспективніших напрямків розвитку педагогічної майстерності, необхідних сучасному педагогу професійного навчання: проблемне та ігрове навчання, технологія розвитку критичного мислення, технологія проектування, зокрема під час фронтального опитування викладачів. Визначено шляхи формування педагогічної майстерності, а саме: самовиховання загальної та педагогічної культури, засвоєння професійних знань, вмінь, навичок, громадська активність, педагогічна практика, вивчення передового педагогічного досвіду. Визначені нами технології стимулюють у майбутніх педагогів професійного навчання розвиток мотиваційної сфери в освітній діяльності, сприяють формуванню логічного та творчого мислення, загалом формують у педагогів професійного навчання фахову компетентність. Представлені технології у повній мірі реалізують завдання, що сприяють формуванню фахівців конкурентоспроможних на ринку праці. За результатами проведеного анкетування педагогів професійного навчання виявлено основні недоліки запровадження методики розвитку педагогічної майстерності в освітній процес. Зокрема, підтверджено недостатню підготовку педагогів професійного навчання до використання цифрових технологій в самостійному навчанні. З'ясовано, що низький рівень запровадження технологій для розвитку педагогічної майстерності зумовлений недостатнім методичним забезпеченням і неналежним описом способів використання таких технологій у конкретних дидактичних ситуаціях. Підкреслюється, що стрімкий розвиток цифрових технологій та технологій для розвитку педагогічної майстерності в освітній діяльності дають підстави для оптимістичних прогнозів щодо запровадження методики розвитку педагогічної майстерності педагогів професійного навчання у закладах вищої освіти.

**Ключові слова:** педагогічна майстерність; професійна компетентність; професійна (професійно-технічна) освіта; модернізація професійної освіти, заклад вищої освіти,

заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

The article highlights the results of a theoretical analysis of the experience of implementing the methodology of pedagogical skill development among teachers of higher education institutions. The possibilities of introducing directions for the development of pedagogical skills into the practice of higher education institutions of Ukraine as a means of developing the professional competence of teachers of vocational training have been analyzed. It was found that in the modern conditions of technological and digital development of society, there is a need to implement effective technologies and methods of developing the pedagogical skills of teachers of vocational education. On the basis of the analysis of literary sources and educational practice, methodological features of the application of the most promising directions for the development of pedagogical skills necessary for a modern teacher of vocational training are outlined: problem-based and game-based learning, technology for the development of critical thinking, design technology, in particular during face-to-face interviews of teachers. Ways of formation of pedagogical mastery are determined, namely: self-education of general and pedagogical culture, assimilation of professional knowledge, abilities, skills, public activity, pedagogical practice, study of advanced pedagogical experience. The technologies identified by us stimulate the development of the motivational sphere in educational activities among future teachers of vocational training, contribute to the formation of logical and creative thinking, and in general form the professional competence of teachers of vocational training. The presented technologies fully implement the tasks that contribute to the formation of specialists who are competitive in the labor market. According to the results of the survey of teachers of professional training, the main shortcomings of the introduction of the methodology of pedagogical skill development into the educational process were revealed. In particular, the insufficient preparation of vocational training teachers for the use of digital technologies in independent learning was confirmed. It was found that the low level of introduction of technologies for the development of pedagogical skills is due to insufficient methodological support and inadequate description of the ways of using such technologies in specific didactic situations. It is emphasized that the rapid development of digital technologies and technologies for the development of pedagogical skill in educational activities give grounds for optimistic forecasts regarding the introduction of the methodology for developing the pedagogical skill of teachers of vocational training in institutions of higher education.

**Key words:** pedagogical skills; professional competence; professional (vocational and technical) education; modernization of professional education, institution of higher education, institution of professional (vocational and technical) education.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.9>

**Маринченко І.В.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій  
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

### **Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Сучасні умови реформування системи освіти актуалізують проблему переорієнтації освітнього процесу на запити суспільства та потреби ринку праці. Розвиток професійно важливих якостей викладача професійної освіти у закладах вищої освіти сприяє розвитку педагогічної майстерності на високому рівні. На теренах сьогодення процес підвищення педагогічної майстерності супроводжується використанням інноваційних технологій навчання, які активізують навчально-пізнавальну діяльність викладача, мотивацію, професійну ідентичність, розвивають особистісні якості, дозволяють будувати індивідуальну траєкторію розвитку педагогічної майстерності [5].

Здійснення професійної підготовки педагога професійного навчання, який здатен працювати за вимогами сучасної цифровізації освітнього процесу повинна ґрунтуватись на формуванні професійних цінностей, потребує чітко визначених освітніх цілей і мотивів, організації та проектування психолого-педагогічних умов освітнього процесу, спрямованого на фахівця з сучасним типом професійного мислення, здатного до ефективного професійного саморозвитку і самореалізації на сучасному ринку праці [2].

Окреслені умови вимагають від педагогів професійного навчання вмінь до організації освітнього процесу. Існуючі стилі й методики навчання є застарілими та потребують оновлення. Вирішення окресленої проблеми можливе шляхом формування та розвитку вмінь добирати й застосовувати такі стилі та методи викладання, які сприятимуть засвоєнню знань і розвитку загальної здатності до творчого мислення й активної поведінки. Реалізація окреслених вимог можлива в разі реформування загальної структури навчання, оновлення навчальних програм, адаптування їх до сьогоденних умов і використання сучасних методів навчання [4].

Сучасному педагогу професійного навчання необхідно оволодіти методиками, які стимулюють конструктивно-критичне мислення, розвивають творчі здібності. Досягнути цих завдань можливо тільки за умови реалізації інноваційного та творчого підходу до процесу навчання. Застосування інноваційних підходів до навчання на основі сучасних методик і технологій навчання передбачає докорінну зміну методичних стереотипів, які сформувалися у педагогів [1; 2; 3; 4].

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питання присвячені безперервній професійній (професійно-технічній) освіті, її кадровому забезпеченню, знаходять відображення в педагогічних дослідженнях С. Гончаренко, Р. Гуревич, М. Кадемія, О. Коваленко, В. Ковальчук, М. Копельчак, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Радкевич, В. Скакун, Я. Собко, С. Сисоєва, І. Стариков, Л. Суценцева, О. Щербак.

**Методи (методологія) виконання дослідження.** Під час дослідження нами використано такі методи: анкетування, тестування, бесіда, діалог, спостереження, опитування.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Упродовж останнього десятиліття розвиток педагогічної майстерності педагогів професійного навчання забезпечує значні можливості щодо створення та застосування інформаційних ресурсів. Тому актуальною є потреба сучасного суспільства в підготовці висококваліфікованих та компетентних педагогів професійного навчання за вимогами ринку праці.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Завдання дослідження полягає у дослідженні результатів розвитку педагогічної майстерності у педагогів професійного навчання як сучасної стратегії модернізації професійної освіти за вимогами ринку праці.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В сучасних умовах технологічного та цифрового розвитку суспільства існує необхідність щодо впровадження ефективних технологій і методик розвитку педагогічної майстерності педагогів професійного навчання, яка спонукає їх до самовдосконалення, бо переважно її сприймають як найважливішу професійну якість особистості педагога.

Під поняттям «майстерність» розуміється уміння в певній галузі та пов'язана з креативною діяльністю людини. Необхідність проявляти педагогічну майстерність в професійній діяльності покладено на педагога професійного навчання. Педагогічна майстерність виявляється як у теоретичних знаннях, так і в умінні їх застосовувати у конкретній діяльності [1].

За визначенням академіка І. А. Зязюна, педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Спираючись на дослідження, можна виокремити такі шість провідних здібностей до педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, організаторські, конструктивні, гностичні здібності, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність. Здібності до педагогічної діяльності можна оцінити залежно від того, як легко і швидко оволодіває педагог своєю професійною діяльністю [1].

Для визначення шляхів формування педагогічної майстерності на думку педагогів професійного навчання нами проведено експериментальне дослідження на факультеті технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. У експерименті взяли участь 26 викладачів професійного навчання. До експериментальної групи залучено 12 респондентів, а до контрольної 14 осіб.

Респондентам було запропоновано визначити найперспективніші напрямки розвитку педагогічної майстерності, необхідних сучасному педагогу професійного навчання.

Серед запропонованих були наступні:

1. *Проблемне навчання*. Суть такого навчання полягає у проблемному викладанні навчального матеріалу. Створення систем послідовних проблемних ситуацій і управління процесом їх вирішення, а також проблемне учіння – особливу форму творчої навчальної діяльності студентів щодо засвоєння знань і способів діяльності з наявністю аналізу проблемних ситуацій, формулювання проблем і їх розв'язання шляхом висунення припущень, обґрунтування і доведення гіпотез.

2. *Ігрове навчання*. Ігрове середовище спонукає студента до вияву «надситуативної активності», коли він виходить за межі того, що об'єктивно вимагає від нього певна роль, і на основі ініціативно-творчого підходу продукує нові ідеї, способи вирішення професійних завдань тощо. Застосування дидактичних ігор сприяє перетворенню студента з об'єкта навчання в суб'єкта професійно спрямованої праці, що викликає його цілеспрямовану діяльність та творчу участь у самостійному формуванні професійної компетентності.

3. *Технологія розвитку критичного мислення* включає цілі, завдання, принципи побудови, етапи та умови формування, методи, прийоми і способи навчання мисленню, форми організації діяльності учнів і способи оцінювання результатів формування мислення.

Основною метою розвитку критичного мислення студентів – розширення розумових компетенцій для ефективного вирішення соціальних, наукових і практичних завдань.

Критичне мислення – це комплекс когнітивних навичок і умінь, який передбачає, що людина, що володіє ним.

4. *Технологія проектування* – розв'язання студентом або групою студентів якої-небудь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Метод проектів дозволяє перетворити заняття в дискусійний, дослідницький клуб, в якому вирішуються цікаві, практично значимі проблеми [8].

Проектна технологія є однією з інноваційних технологій навчання і виховання, яка поєднує теоретичні знання та їх практичне застосування для розв'язання конкретних життєвих чи професійних проблем [6].

Результати опитування педагогів професійного навчання подано на рисунку 1.

Виокремлений перелік, на нашу думку є базовим, і не вичерпує повного переліку методів і технологій, які використовуються у підготовці майбутнього педагога професійного навчання. Надзвичайно важливо використовувати прогностичний підхід до підготовки оскільки в цифрову епоху технології змінюються дуже швидко. Педагоги повинні пам'ятати, що навчають майбутніх фахівців, які будуть використовувати технології, які сьогодні ще не відомі. Тих, кого ми навчаємо сьогодні на першому курсі будуть працювати з 2024 по 2064 роки, а діти, яких вони будуть вчити, почнуть працювати з 2040 року. Тому найвищий рівень педагогічної майстерності буде полягати в формуванні і розвитку тих навичок, які допоможуть сьогоднішнім студентам реалізуватися в майбутньому [7].

Основними шляхами формування педагогічної майстерності є: 1. Самовиховання загальної та педагогічної культури. 2. Засвоєння професійних знань, вмінь, навичок. 3. Громадська активність. 4. Педагогічна практика, вивчення передового педагогічного досвіду.

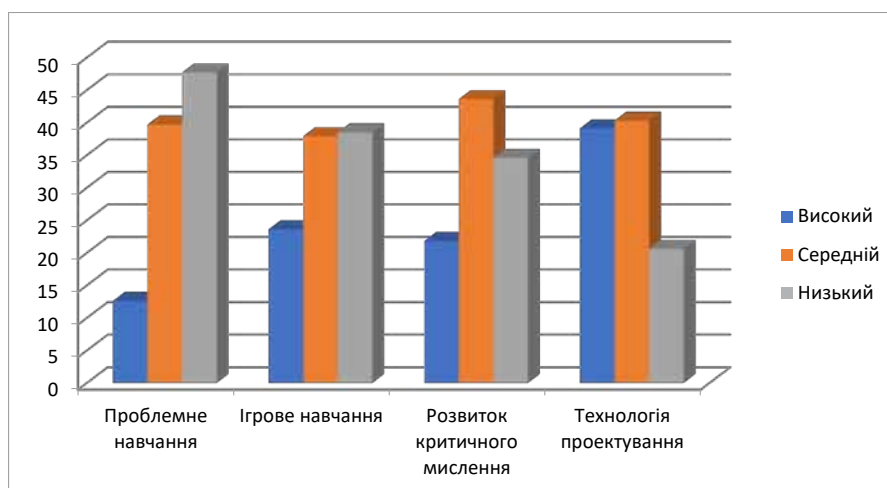


Рис. 1.

### Висновок

Освіта педагогів професійного навчання має забезпечувати розвиток їхньої професійної компетентності, який виявляється у ставленні педагога до світу і самого себе, способі самоствердження, досягнення вищого ступеня професійної активності та майстерності. Це дає змогу подолати певну абсолютизацію індивідуалістського або колективістського принципу організації системи підготовки педагога професійного навчання на основі поєднання спільної мети з безпосередніми інтересами особистості, необхідності зі свободою у виборі змісту і форм навчання.

Досягнення педагогом вищого рівня майстерності суттєво змінює педагогічну дійсність, яка сприяє формуванню творчої спрямованості особистості й гарантує повне розкриття творчих здібностей кожного педагога професійного навчання. Завдяки майстерності педагога створюється атмосфера діловитості й взаєморозуміння, заснована на відносинах участі, активної взаємодопомоги. Отже, можемо підсумувати, що педагог-майстер – це високорозвинена особистість, фахівець високої культури, майстер своєї справи, який досконало володіє психологічними знаннями, знаннями в різних галузях науки і мистецтва і знанням предмета, який викладає, методикою навчання й виховання.

Для розвитку педагогічної майстерності необхідно використовувати різні форми освітнього процесу та самоосвіти, що сприятиме формуванню педагога нової формації.

Розвитку педагогічної майстерності сприяють інноваційні технології та методи навчання. Ми виокремили: тренінгові технології; ігрові технології; технології проектного навчання; технології розвитку критичного мислення; технології розвитку цифрової компетентності; комунікативні технології тощо.

### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої

освіти. Монографія – Житомир: «Полісся», 2015. – 416 с.

2. Пилипчук В. В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в предметних методиках навчання. – К. 2007. – С. 127-140

3. Шелудько І. В. Фахова підготовка педагогів професійного навчання в умовах інноваційних технологій як педагогічна проблема, Молодь і ринок, № 6 (149), с 124–130, 2017.

4. Sheludko I. V. «Achievements in Training of Future Technology Teachers: European Experience», *Comparative professional Pedagogy*, Vol. 5, Issue 2, pp. 92–96, 2015.

5. Kovalchuk V., Marynchenko I., Hrytsenko L. Development of pedagogical mastery of future vocational training teachers under conditions of educational transformations. New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph. Riga, Latvia: Publishing House "Baltija Publishing". 2019. С. 186–208. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-15-0-10>

6. Vasyl Kovalchuk, Inna Marynchenko, Andrii Sherudylo, Bohdan Vovk, Tatiana Samus, Valerii Soroka. Implementation of the learning model based on the results of future vocational teachers' professional training. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. 11. Issue 2, Special Issue XXI. Pp. 214–219. URL: [http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/papers/A\\_38.pdf](http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/papers/A_38.pdf)

7. Vasyl Kovalchuk, Ivan Prylepa, Oleksandra Chubrei, Inna Marynchenko, Vitalii Opanasenko, Yevhenii Marynchenko. Development of Emotional Intelligence of Future Teachers of Professional Training. *International Journal of Early Childhood Special Education*. Volume 14. No 1. 2022. Pp. 39 – 51. DOI: 10.9756/INT-JECSE/V14I1.221006 URL: <https://www.int-jecse.net/data-cms/articles/20220317114217am221006.pdf>

8. Inna Marynchenko, Oksana Braslavska, Oleh Levin, Yuliia Bielikova, Tetyana Chumak. Modern tools for increasing the efficiency of distance education in the conditions of digitalization. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13. Issue 1, Special Issue XXXII. Pp. 87–92. URL: <http://www.magnanimitas.cz/13-01-xxxii>

## ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ З ІНКЛЮЗИВНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

### THE MAIN DIRECTIONS OF WORK WITH INCLUSIVE CHILDREN AT THE LESSONS OF MUSIC ART

Автором статті аналізуються позитивні та негативні сторони роботи з інклюзивними дітьми на уроках музичного мистецтва, виділяються можливі напрямки діяльності та методичні поради щодо їх реалізації. У процесі аналізу досліджуються психологічні, розумові, фізичні можливості дітей із дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, із порушенням слуху та порушенням зору, з аутизмом, із синдромом Дауна, з порушенням розумового розвитку та мовлення, із затримкою психічного розвитку.

Серед видів музичної діяльності, які рекомендуються застосовувати в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, слід виділити музично-ритмічні рухи (евритмію, руханки, пантоміму), пальчикові ігри, вокальну діяльність (спів, дихальну та артикуляційну гімнастику), тільовий та ляльковий театр, музично-дидактичні та ритмічні ігри (ритмограми), фонетичну ритміку, драматизацію під музику, спільне малювання, логоритмічні вправи, слухання музики з корекційною метою тощо.

Спільним практичним засобом і дієвим механізмом розвитку дітей з особливими освітніми потребами визначено релаксаційні вправи (рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; музичну психосоматичну релаксацію; вокалотерапію; гру на музичних інструментах і ритмічну декламацію; рецептивне сприйняття музики; музичне малювання; пантоміму; рухову драматизацію під музику; музичну розповідь; гру з лялькою та дихальні вправи з музичним супроводом).

Музична діяльність розглядається як корисна і рекомендована робота для дітей з особливими освітніми потребами для розслаблення, заспокоєння, стимуляції емоцій, настрою, інтелектуальної сфери, розвитку фантазії, уяви, образності, активізації творчих здібностей, мовлення.

**Ключові слова:** інклюзивні діти, види музичної діяльності, робота з дітьми з особли-

вими освітніми потребами, урок музичного мистецтва.

The author of the article analyzes the positive and negative aspects of work with inclusive children at the lessons of music art, highlights effective areas of work and methodological tips for their implementation. In the process of analysis, the psychological, mental, and physical capabilities of children with attention deficit and hyperactivity disorder, cerebral palsy, hearing impairment, visual impairment, autism, Down syndrome, mental retardation, speech impairment, and mental retardation have been investigated.

Among the types of musical activities that are recommended to be used in work with children with special educational needs, it should be noted musical and rhythmic movements (eurhythm, moving games, pantomime), finger games, vocal activity (singing, breathing and articulation gymnastics), shadow and puppet theater, musical-didactic and rhythmic games (rhythmograms), phonetic rhythms, dramatization to music, joint drawing, logorhythmic exercises, listening to music for corrective purposes, etc.

A common type of work and the effective mechanism of the development of children with special educational needs are relaxation exercises (motor relaxation and fusion with the rhythm of music; musical-motor games and exercises; musical psychosomatic relaxation; vocal therapy; playing musical instruments and rhythmic recitation; receptive perception of music; musical drawing; pantomime; movement dramatization to music; musical storytelling; playing with a doll and breathing exercises with musical accompaniment).

Musical activity is considered as a useful and recommended work for children with special educational needs for relaxation, calming, stimulation of emotions, mood, intellectual sphere, development of fantasy, imagination, imagery, activation of creative abilities, speech.

**Key words:** inclusive children, types of musical activities, work with children with special educational needs, lesson of music art.

УДК 37.091.3:159.922:7(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.10>

**Михаськова М.А.**,  
докт. пед. наук, доцент,  
професор кафедри музикознавства,  
інструментальної підготовки  
та методики музичної освіти  
Хмельницької гуманітарно-педагогічної  
академії

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Вивчення музичного мистецтва дітьми з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти є тим навчально-виховним потенціалом, який допоможе адаптуватися і соціалізуватися цим дітям. Складність полягає в тому, що такі діти часто потребують сторонньої допомоги, тому вчителям музичного мистецтва можуть допомагати батьки, волонтери, асистенти вчителів, помічники тощо. На уроках музичного мистецтва чи інтегрованого курсу «Мистецтво» діти за допомогою ритму, інтонації, пластики, голосу, здатні корегувати та виправляти фізіологічні та психологічні розлади.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед наукових педагогічних досліджень останніх років виділяється низка, присвячених безпосередньо особливостям роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, Т. Швабська, О. Яскевич та ін.), змісту та специфіці взаємодії з інклюзивними дітьми на уроках музичного мистецтва та на музикотерапевтивних заняттях (Н. Квітка, М. Лопатіна, І. Ярошенко та ін.). Однак виділенню основних напрямів роботи на уроках музичного мистецтва з інклюзивними дітьми було приділено, на нашу думку, недостатньо уваги.

**Формулювання цілей статті.** Мета статті – розкрити позитивні та негативні сторони роботи з інклюзивними дітьми на уроках музичного



мистецтва, виділити можливі напрями роботи та методичні поради щодо їх реалізації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.**

У законодавстві України до дітей з особливими освітніми потребами віднесено дітей з інвалідністю [3] (з порушенням слуху/зору/порно-рухового апарату, з аутизмом/синдромом Дауна, з порушенням інтелектуального/психоемоційного розвитку, з порушенням мовлення, з інвалідністю тощо). Такі діти потребують реалізації своїх наявних можливостей, сильних сторін, поваги з боку однолітків та вчителів. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» та музичного мистецтва зокрема мають свій потенціал, оскільки мова спілкування і взаємодії – музика. Спробуємо проаналізувати можливі напрями музично-педагогічної роботи з різними групами інклюзивних дітей у залежності від особливостей відхилень.

Однією з розповсюджених форм розладів є дефіцит уваги та гіперактивність. Негативними сторонами роботи з цими дітьми є розпорошеність уваги та концентрації дітей, неспроможність доводити розпочату роботу до кінця та її коротка тривалість за часом, балакучість під час виконання завдань. Однак такі діти переважно активні та імпульсивні, неординарні та зацікавлені. Їм подобається займатися творчими видами діяльності на роках музичного мистецтва. Особливістю музичних занять з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю є необхідність частішої зміни видів діяльності, використання форм роботи з рухами (пластичні етюди, музично-рухові вправи, пальчикові ігри тощо), використання методів інтерактивного навчання (робота в парах та трійках, змінювані трійки,  $2+2=4$  тощо). Крім того, виникає потреба в унаочненні матеріалу, що вивчається, в укрупненні та акцентуації тієї інформації (виділенні ключових слів), яку необхідно донести до дітей учителю музичного мистецтва.

На нашу думку, на уроках музичного мистецтва дітей із дефіцитом уваги та гіперактивністю потрібно залучати до релаксаційних вправ, евримії (ритмічні рухи, руханки), пантоміми, пальчикових ігор, артикуляційної та дихальної гімнастики, вокальних вправ, музично-дидактичних і ритмічних ігор, ритмограм, слухання музики з корекційною метою. Наприклад, граючи в гру «Знайди помилку в мелодії», можна запропонувати дитині віднайти пропущені ноти або ритмічні групи та відновити мелодичний малюнок. У вправі «Завмири» – пластикою відтворити запропоновану картинку осіннього листочка (виконується під звучання «Осінньої пісні» Ю. Щуровського). У процесі співу пропонується дітям давати додаткове завдання – тактувати або відтворювати мелодію рухом (показувати рух мелодії сидячи).

Особливістю дітей із дитячим церебральним паралічем є неспроможність контролювати

координацію рухів, викривлення слуху, зору і мовлення, порушена увага, сприйняття, пам'ять, коливання емоційних станів. Ці діти на уроках музичного мистецтва потребують допомоги і підтримки сторонніх осіб, оскільки вимагають частішої зміни положення тіла і контролю м'язових утисків.

Практика роботи з такими дітьми доводить користь виконання ритмічних вправ під музичний супровід, виконання релаксаційних вправ, пальчикових ігор, осмислення сюжетних картинок на музичну тематику, використання тіньового театру, малювання (спільне малювання, малювання пальцями, обведення контурів та домальовування), виконання вокальних вправ (артикуляційної та дихальної гімнастики), слухання музики з корекційною метою тощо. Ці напрями роботи на уроках музичного мистецтва передбачають активне розслаблення, корекцію рухів, розвиток психічних та розумових процесів.

Наприклад, індивідуальна вправа «Піаніно» знімає м'язове напруження у дитини з ДЦП. Артотерапія (за методикою В. Козьякіна) передбачає використання елементів малювання, ліплення, конструювання за зразком. З цією метою використовуються елементи ігор «Лабіринт» та «Поштова скринька». Для розвитку слуху і уваги застосовується прослуховування коротких за обсягом пісень, казок, віршів, оповідань. При цьому використовуються музичні інструменти для відчуття ритму і тривалості звуків, тембру, контрасту голосу [4, с.175-176].

Для зосередження уваги і розвитку пам'яті дітям з ДЦП на уроках музичного мистецтва потрібна укрупнена наочність (з виділенням окремих елементів), для розвитку стереогнозу – роздатковий матеріал різної структури.

У процесі роботи з дітьми з порушенням слуху слід звертати увагу на недорозвинуте словесне мислення та невміння розрізняти звуки та слова. Оскільки діти мають слухові вади, то їх потрібно розташовувати ближче до першої лінії, додатково готувати навчально-тематичну наочність та слідкувати за чіткістю артикуляції і дикції вчителя музичного мистецтва.

Порушення слуху негативно позначається на розвитку мовлення дитини, тому в роботі з такими дітьми вчителю музичного мистецтва слід звертати увагу під час співу на роботу над диханням і дикцією, працювати над відтворенням інтонації з різними емоціями (радість, гнів тощо) та мімікою, залучати у роботі над інтонацією малюнки, які пояснюють інтонацію. Серед рекомендованих видів діяльності на уроках музичного мистецтва виділимо такі: ритмічні вправи (ритмограми), фонетичну ритміку, музично-дидактичні ігри. Для роботи з дітьми з порушенням слуху можна використовувати набори карток із зображеннями різноманітних засобів музичної виразності або дитячі

музичні інструменти. Наприклад, картки із зображенням нот (до, ре, мі тощо), ритму (ціла, половинна, четвертна, восьма тощо), динаміки (форте, піано, мецо піано, мецо форте та ін.).

Наприклад, дитина стоїть у центрі класу із заплющеними очима. Спереду, ззаду, праворуч і ліворуч – задіяні у грі діти. Учасники гри по черзі подають звукові сигнали за допомогою музичних інструментів, а дитина ручкою вказує звідки чує звук (час від часу можна змінювати розташування).

На уроках музичного мистецтва учитель може допомогти сурдопедагогу або дефектологу в роботі з дітьми з порушенням слуху. Науковці рекомендують в роботі з мовленнєвим матеріалом використовувати звуки, склади, беззмістовні ритмічні моделі з дотриманням умовної структури та наголосу (та, та-та, та-та-та), слова, прості короткі тексти [4, с. 92].

Наприклад, використовуючи фонетичну ритміку на уроці музичного мистецтва, під час вимови а\_ дитина розводить ручки у сторони; під час вимови о\_ – піднімає руки вгору над головою і зводить кисті до утворення кола; вимовляючи у\_ – витягує руки вперед, е\_ – підводить руки вгору та опускає кисті на плечі, и\_ – руки з розкритими долонями піднімає вгору, і\_ – вказівний палець піднятий, решта пальців зімкнуті у кулачок, гвинтовий рух рук вгору [4, с.95].

У дітей з порушенням зору на уроках музичного мистецтва спостерігається погана моторика і координація рухів, недостатньо сформовані графічні навички. Це унеможлиблює проведення деяких видів музичної діяльності та виводить на перший план сприйняття навчальної інформації через слух і дотик.

Роботу з такими дітьми пропонується проводити за допомогою дорослого (асистента, волонтера, батьків, помічника тощо). Так, проведення музично-ритмічних рухів, руханок та пантоміми краще здійснювати разом із асистентом. Ритмічні ігри та ритмограми за допомогою об'ємних карток (на аркуші паперу вибивають або наклеюють фактурні ритмічні фігури, ритмічні малюнки). Драматизація під музику, пальчикові ігри, спільне малювання здійснюється за аналогією з рухами асистента. Вдалим видом роботи є спів пісень і розспівок за методом співу з голосу (на слух) та релаксаційні вправи.

Прикладом музично-дидактичних ігор (для формування графічних навичок) є гра «Знайди місце», для проведення якої використовують заготовлені об'ємні малюнки-схеми (бажано укрупнені). Педагог, обравши ведучою дитину з вадами зору, допомагає їй олівцем, не відриваючи руки, рухатися цим звивистим шляхом до визначеного місця. Наприклад, знак (фа дієз) рухається в країну Знаки; ритмічний знак рухається до країни Ритм тощо.

Гра «Ти моє люстерко» сприяє координації рухів. Дитині пропонується бути люстерком і повторювати всі рухи вчителя, які вчитель робить руками дитини. Гру краще проводити під музику із використанням пластичних рухів (за методикою В. Коен). Розвиткові моторики і координації рухів сприяють також доступні дітям музично-ритмічні рухи та руханки.

Для розвитку тактильних відчуттів пропонується гра «Чарівний мішечок», до якого вкладаються предмети, виготовлені з різних матеріалів, різні за розміром, формою (дитячі музичні інструменти, нотки тощо). Дитина виймає з мішечка по одному предмету, обстежує і називає їх властивості. Музичні інструменти відкладає ліворуч, нотки (фігурні) – праворуч. Корисним продовженням є гра «Що звучить?», під час якої дитина має впізнати за звуком музичний (шумовий, ударний) інструмент.

Під час роботи з дітьми з порушенням зору на уроках музичного мистецтва рекомендується використовувати додаткові засоби навчання (фланелеграф, магнітна дошка із намальованим фарбою нотоносцем, магніти у формі нот, ритму тощо). Наприклад, у грі «Де стояла нота?» на фланелеграфі або на магнітній дошці закріплюються предмети довільно (магніти, тканеві ноти, ритм, знаки, невеличку мелодію). Після того, як дитина їх обстежить і запам'ятає, забирається один предмет (або міняється місцями). Дитина має визначити, якого предмета не вистачає і де він стояв, або які предмети поміняли місцями.

Розвитку рухливості пальців та їх чутливості сприяють розкладання фігурок за ознаками (в одну коробочку нотки, в іншу – знаки). Можна використовувати щоденні заняття (3–5 хвилин) на іграшковому музичному інструменті (дитяче фортепіано, синтезатор) [4, с. 129-132].

Діти з аутизмом сприйнятливі до занять музичним мистецтвом, але погано взаємодіють з людьми в соціумі, мають стереотипну поведінку, не проявляють емоційного співпереживання. Діти з аутичним спектром розладів мають свій індивідуальний ритм роботи і своє бачення світу, тому з ними складно проводити уроки в закладах загальної середньої освіти.

Серед різних видів діяльності, які залучають на уроках музичного мистецтва, вони можуть брати участь у всіх діях (спільне малювання, ляльковий (тіньовий) театр, логоритмічні (ритмічні) ігри, руханки, музично-ритмічні рухи, пальчикова гімнастика, слухання музики з корекційною метою, релаксаційні вправи, вокальна діяльність, пластична драматизація під музику, створення віршів, малюнків, оповідань після прослуховування музики тощо). Однак під час роботи з такими дітьми педагогу-музиканту слід дотримуватись частої зміни видів діяльності і залучати до

діяльності поопераційні картки (з малюнками-схемами послідовності дій).

Науковці пропонують фізичну допомогу в організації дії, коли дорослий в буквальному розумінні «працює» руками дитини, пише або малює разом з нею, тримаючи один олівець [4, с.225].

На думку І. Ярошенко, дитина з аутичним спектром розладів може слухати музику з зацікавленістю і задоволенням, зокрема: В. Моцарта Концерт для труби або валторни, деякі квартети та симфонії; Б. Сметана «Моя Батьківщина», Г. Гендель «Прибуття цариці Савської», К. Глюк «Танець фурій», українська народна танцювальна музика, африканські барабани, імпровізації К. Штокхаузена, коліскові пісні Ф. Шуберта та Ф. Шопена [2, с. 3-4].

Діти з синдромом Дауна характеризуються м'язовою млявістю, низьким рівнем посидючості та уваги, порушенням фонематичного слуху. На уроках музичного мистецтва такі діти потребують допомоги помічників у процесі роботи над ритмічними вправами під музичний супровід, під час виконання релаксаційних вправ, пальчикових іграх, осмислення сюжетних картинок на музичну тематику, при показі тіньового театру, малюванні (спільному малюванні, малюванні пальцями, трубочками, ватними паличками тощо), виконанні вокальних вправ (артикуляційної та дихальної гімнастики), слуханні музики з корекційною метою тощо.

Під час роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку вчителю музичного мистецтва слід звернути увагу на мовленнєві порушення, низьку емоційну реакцію, недостатньо розвинутий рівень уваги та зосередження, обмежену увагу. Діти з такими порушеннями швидко втомлюються, тому потребують частішої зміни видів музичної діяльності та невеликого обсягу навчальної інформації. Однак вони спроможні контролювати свою поведінку в соціумі та позитивно реагують на тілесний контакт під час гри та спільних дій.

На уроках музичного мистецтва діти з ПРР можуть брати участь у вокальній діяльності, оскільки дихальна та артикуляційна гімнастика допомагає виправити мовленнєві вади. Вправлення у пальчиковій гімнастиці, ритмограмах та спільному малюванні корегують мозкові функції. Релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою корегують увагу і зосередження, драматизація казок допомагають розширити увагу.

Слід у формі гри вирішувати проблеми щодо подолання труднощів навчання. Наприклад, разом з дитиною придумувати слова, щоб на початку була нота: «До» (дім, дорога, дощ тощо). Або вибрати із запропонованого мелодичного малюнку тільки ноти «до» і підкреслити їх.

Корисно прочитати текст пісні та запропонувати дитині відповісти на запитання: «Про що тут говорить?», «Перекажи», або запропонувати знайти

в тексті якісь слова, прочитати заголовок, знайти запитання, завдання до вправи [4, с.157].

У дітей з порушенням мовлення спостерігається не диференційованість артикуляційних рухів і пальців рук, низький рівень емоційності, уваги та пам'яті. Тому на уроках музичного мистецтва рекомендується ухилятися від пальчикових ігор, тіньового (лялькового) театру, логоритмічних вправ, оскільки ці види роботи будуть складними для дітей з ПМ.

Натомість, корисними для таких дітей будуть ритмічні рухи (руханки, пантоміма), вокальна діяльність, ритмічні, музично-дидактичні ігри, ритмограми, драматизація під музику, спільне малювання, слухання музики з корекційною метою та релаксаційні вправи.

Наприклад, вправа «Шторм на морі» [5] застосовується для розвитку дихання і артикуляційного апарату. Для її проведення у мисочку чи пляшечку наливають воду. Дітям дають коктейльну трубочку. Трохи відкривши рота і витягнувши злегка плаский язичок, діти мають дмухати повітря в трубочку так, щоб створити «шторм». Треба стежити, щоб діти не надували щічки, а видихали легеньми. Щоб дітям було цікаво, в «морі» можна випустити маленькі паперові кораблики, зроблені заздалегідь. Можна використовувати пляшку з водою і трубочку як шумовий музичний інструмент, який грає під музику.

Вправа на тренування артикуляційного апарату може включати відтворення ображеної, веселої чи дикої гримаси; ніс, очі, рот (зображення злої кішки); «в мене ротик маленький»; хрестик-нулик (з фонопедичної методики В. Емел'янова).

Вправи з написання тренують дрібну моторику кисті руки і сприяють підготовці до письма нот. Вчитель може підготувати малюнки, які пунктиром чи крапками окреслюють обриси знайомих дітям знаків, або заготовки письма нот на нотному стані, ключі, ритмічні групи. Дитина має з'єднувати крапки (пунктири) плавною або прямою лінією. Після з'єднання крапок за заздалегідь заготовленими схемами-малюнками (для розвитку тактильних відчуттів) рекомендовано під музику проводити ігри-ритмограми. Ноти і ритмічні групи можна «писати пальцем на вологому піску, висипати їх піском (манкою) на картоні; ліпити з пластиліну (тіста); викладати з квасолин (гудзиків) тощо. Писати один одному на спині пальцем і відгадувати, який це ритм; обмальовувати шаблони або ж малювати в шаблонах» [1]. Вправи можна супроводжувати змаганням «Хто придумає мелодію на цю ноту (ритм)». Можна заготувати ноти і ритмічні групи на фланелеграфі з різних матеріалів (наждачний папір, картон, тканина тощо). Із зав'язаними очима дитина може вгадувати ноти та ритмічні групи, попередньо обстеживши її руками.

Із метою засвоєння інформації щодо засобів музичної виразності можна застосовувати вправи

із складання мелодій із карток за наочним зразком (за принципом пазлів), або виставляти мелодичну лінію з пропущеними елементами (нота, пауза, тактова риска тощо) на фланелеграфі. Дитині пропонують вставити в пропущені місця знаки із заготовлених карток (часто різнокольорових). Потім вчать правильно називати ці позначки і знаки; поступово вводять нові. Шляхом вправ на різних предметах, групуючи їх і називаючи колір, дитина вчиться правильно розпізнавати і називати кольори. Можна використовувати об'ємні фігурки нот, ритмічних груп, знаків.

Діти із затримкою психічного розвитку часто схильні до музики, емоційні та надмірно чутливі. Однак вади, пов'язані з умінням правильно орієнтуватися у ситуації, розпорошеність уваги та низька продуктивність і втомлюваність не дозволяють їм реалізувати свої можливості.

На уроках музичного мистецтва під час роботи з цими дітьми рекомендується більше часу відводити на ігрову діяльність, де етапи гри мають бути описані у схемах і малюнках для чіткого розуміння послідовності дії. Для закріплення результату психологи радять залучати різноманітні форми тактильної взаємодії.

Серед видів роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку пропонується використовувати релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою, евритмію, пальчикові ігри, ритмічні та музично-дидактичні ігри, драматизацію під музику та різноманітні види малювання. Наприклад, музично-дидактичні ігри для ознайомлення з нотами, як-от гра «Де чия нота». Для її проведення учитель дає дитині кружечки семи нот, які розташовані на кольоровому фоні (червоний (до), помаранчевий (ре), жовтий (мі), синій (фа), зелений (соль), голубий (ля), фіолетовий (сі) ) і пропонує поставити на кожен із них об'ємні фігурки нот із відповідним кольором. Дії супроводжуються називанням нот та їх кольорів.

Для проведення гри «Добери ритм і ноту» учитель пропонує основні картки з нотами, ритмом і 4–5 карток з різновидами цих нот і ритмів. Дитина має дібрати до основної картки її прототип і назвати його: «нота до», «восьма», «нота ре», «четвертна».

Для гри «Склади мелодію за кольором» потрібно заготувати кольорову мелодію на картоні. За вказівкою викладача дитина складає мелодію у відповідності до кольорів, підбираючи ноти. Можна зробити кишеньки із вкладками до кожної долі мелодії. Розміщення картки супроводжується називанням ноти і ритму: «нота до, четвертна», «нота фа, восьма».

Вивчення засобів музичної виразності полягає у тому, щоб навчити дитину розрізняти ноти від ритму, від динаміки, ключів тощо. Дитину слід ознайомити з об'ємними фігурами або малюнками (ключ

соль, нота мі, форте, восьма); навчити розрізняти, знаходити їхні обриси в різних навколишніх предметах. Навчання починається з виділення конкретної форми, наприклад, овалу ноти, риски ритму. Викладач показує, з яких елементів складається той чи інший предмет, і разом із учнем знаходить ті предмети, які схожі на овал або риску, серед різних предметів, на малюнках. Дитину слід вчити порівнювати між собою фігури або обриси на картинках.

Варто пам'ятати, що під час виконання всіх видів діяльності учень має розповідати про те, що він робить, називати кожний знак, що вивчається, відповідним словом.

Вивчення тривалості ритму можна здійснювати за допомогою гри «Велике – мале». Для її проведення на столі виставляються картки із зображенням тривалості нот різної величини. На пропозицію вчителя здобувач освіти спочатку збирає всі короткі тривалості, називаючи їх: «восьма нота», «шістнадцята нота», а потім добирає великі тривалості і називає їх: «половинна нота», «четвертна нота». Можна запропонувати учню знайти найменшу тривалість, найбільшу тривалість, поставити їх поряд і порівняти.

Складним завданням є формування уявлень про напрями музики і рух голосу. У дітей із затримкою психічного розвитку вміння орієнтуватися у напрямках формується зі значним запізненням. З цією метою можна скористатися такими ігровими прийомами: викладач показує дитині рух мелодичної лінії, але напрям руху і словесні позначення змінюються. Наприклад, вчитель практично показує і співає, пояснюючи: «Мелодія рухається вгору», «Мелодія рухається вниз», «Мелодія кружляє», «Мелодія стрибає вгору» тощо. Потім мелодія міняється, а напрям руху та його позначення зберігаються.

Серед видів роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку пропонується використовувати релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою, евритмію, пальчикові ігри, ритмічні та музично-дидактичні ігри, драматизацію під музику та різноманітні види малювання.

На нашу думку, спільним видом діяльності, який можливо застосовувати в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках музичного мистецтва, є релаксаційні вправи. До них І. Ярошенко віднесла такі: рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; музичну психосоматичну релаксацію; вокалотерапію; гру на музичних інструментах і ритмічну декламацію; рецептивне сприймання музики; музичне малювання; пантоміму; рухову драматизацію під музику; музичну розповідь; гру з лялькою та дихальні вправи з музичним супроводом [2, с.11-12].

**Висновки.** Отже, серед найбільш дієвих і продуктивних видів діяльності з інклюзивними дітьми

на уроках музичного мистецтва є вокальна діяльність, дихальна та артикуляційна гімнастика. Ці види роботи можна застосовувати з усіма категоріями дітей з ООП (складності є в роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку). Музично-ритмічні рухи, а також руханки і пантоміму рекомендується залучати до роботи з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з порушенням зору, з аутизмом, з синдромом Дауна, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку. Пальчикові ігри – це можливий вид діяльності із дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом, з синдромом Дауна, із затримкою психічного розвитку, з порушенням розумового розвитку. Тіньовий театр на уроках музичного мистецтва може бути ефективний для роботи з особами з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом та синдромом Дауна. Музично-дидактичні, ритмічні ігри та ритмограми рекомендується використовувати для занять із дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з порушенням слуху, зору, з аутизмом, з порушенням розумового розвитку, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку. Фонетична ритміка як вид діяльності застосовується з дітьми з порушенням слуху та мовлення. Особи із порушенням зору, з аутизмом, з порушенням розумового розвитку, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку із задоволенням виконують драматизацію під музику. Спільне малювання залучається до роботи зі всіма категоріями інклюзивних дітей (крім осіб із порушенням слуху). Логоритмічні вправи та ляльковий театр рекомендовані для занять із

дітьми з аутизмом. Слухання музики з корекційною метою є корисним для роботи з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом, з синдромом Дауна, з порушенням розумового розвитку. Отже, музична діяльність є корисною і рекомендованою для дітей з особливими освітніми потребами для розслаблення, заспокоєння, стимуляції емоцій, настрою, інтелектуальної сфери, розвитку фантазії, уяви, образності, активізація творчих здібностей, мовлення.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Для дітей з порушеннями мовлення. URL: <https://mologa-osvita.gov.ua/dlya-ditej-z-porushennyami-movlennya%C2%A015-25-47-01-03-2021/> (дата допуску 12.02.2023)
2. Музична скарбничка сайт Інни Ярошенко. URL: <https://muzika-dityam3.webnode.com.ua/muzikoterapiya-u-roboti-z-ditmi-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami/> (дата звернення 11.02.2023)
3. Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, універсальний дизайн, розумне пристосування. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/a/FAQ1.html#:~:text=Відповідно%20до%20ширшого%20розуміння%20інклюзивної,діти-мігранти%2C%20діти%20-%20представники> (дата звернення 11.02.2023)
4. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупасової А.А. К., 2010. 363 с. URL: [http://osvitalviv1.at.ua/INKLUZIJA/putivnik\\_dlja\\_batkiv-n.pdf](http://osvitalviv1.at.ua/INKLUZIJA/putivnik_dlja_batkiv-n.pdf) (дата звернення 11.02.2023)
5. Швабська Т.М. Корекційні ігри та вправи для дітей з особливими освітніми потребами. URL: <http://desnyachka.ukr/?p=14439> (дата допуску 12.02.2023).

## ДІАГНОСТИКА РІВНІВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

### DIAGNOSTICS OF LEVELS OF CREATIVITY DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING

У статті запропоновано діагностику рівнів розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Висвітлено аналіз останніх публікацій щодо означеної теми дослідження. Окреслено мету статті, яка полягала у проведенні діагностики стану та рівнів розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Автором означено мету та завдання констатувального експерименту. Стан розвитку креативності автором оцінювався за такими загальними критеріями як: мотиваційно-пізнавальний, емоційно-регулятивний та креативно-діяльнісний. Детально описані критерії (ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним; міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору; міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності) та показники розвитку означеного феномену. Відповідно до визначених критеріїв було обґрунтовано суттєві ознаки низького (репродуктивно-традиційного), середнього (частково-продуктивного) та високого (продуктивно-творчого) рівнів розвитку креативності майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Запропоновано п'ятибальну систему оцінювання відповідно до рівнів (низький, достатній, високий) розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Автор пропонує увазі цікавий діагностичний інструментарій, в який увійшли: методика визначення рівня загальної мотиваційної спрямованості студентів, анкетування, метод аналізу виконавської інтерпретації студентів. У статті детально описані результати констатувального етапу експерименту, в якому взяло участь 120 студентів I-IV курсів вищих закладів освіти мистецького спрямування України. Отримані кількісні та процентні показники констатувального зрізу експерименту дозволили стверджувати про недостатній рівень розвитку креативності у респондентів, що засвідчує необхідність подальшого розгляду означеного феномену. **Ключові слова:** розвиток, креативність, вища школа, майбутні вчителі музичного

мистецтва, дослідно-експериментальна робота, критерії та показники, рівні.

The article introduces a diagnosis of the levels of creativity development of future teachers of musical art in the process of vocal training. The analysis of the recent publications on the specified research topic is highlighted. The purpose of the article has been outlined, which was to diagnose the state and levels of creativity of future teachers of musical art in the process of vocal training. The author has defined the purpose and task of the ascertainment experiment. The state of creativity development has been evaluated by the author according to such general criteria as: motivational and cognitive, emotional and regulative, creative and activity-related. The criteria have been described in detail (the degree of awareness of the importance of vocal art and interest in it; the degree of ability to regulate the emotional evaluation of a vocal work; the degree of ability to creatively interpret a vocal work in the process of performance) and indicators of the development of the specified phenomenon. In accordance with the defined criteria, essential signs of low (reproductive and traditional), medium (partially productive) and high (productive and creative) levels of creativity development of future teachers of musical art in the process of vocal training have been substantiated. A five-point evaluation system has been suggested according to the levels (low, satisfactory, high) of creativity development of future teachers of musical art in the process of vocal training. The author suggests some interesting diagnostic tools, that include: a method of determining the level of general motivational orientation of students, a questionnaire, a method for analyzing of performance interpretation of students. The article describes in detail the results of the ascertainment stage of the experiment, in which 120 students of I-IV academic years of studies of higher education institutions of the artistic direction of Ukraine took part. The obtained quantitative and percentage data of the ascertaining stage of the experiment allowed us to assert the insufficient level of creativity development among the respondents, which proves the need for further consideration of this phenomenon.

**Key words:** development, creativity, higher education institution, future teachers of musical art, research and experimental work, criteria and indicators, levels.

УДК 378.091.33-026.15:784.95]:[373.3/5.011.3-051:78]  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.11>

Москва О.М.,  
докт. філософії,  
ст. викладач кафедри естрадного співу  
Київської муніципальної академії  
музики імені Р.М. Глієра

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Підготовка професіоналів для всіх сфер людської діяльності в сьогоденній соціокультурній ситуації є особливо пріоритетною стратегією розвитку та становлення сучасної української держави. Визнання провідної ролі вчителя в реформуванні системи національної освіти зумовило необхідність принципового переосмислення цілей, завдань, змісту педагогічної діяльності та сутності процесу підготовки фахівця нового

покоління. Без зміни установок мислення вчителя та способу виконання ним професійно-педагогічної діяльності не може здійснюватися оновлення системи освіти та удосконалення її структурних компонентів. Сучасний етап розвитку національної освіти потребує від викладача особливого способу життєдіяльності, який він має реалізовувати через свою професійну діяльність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Соціальна потреба в педагогах – професіоналах, необхідність розробки моделі нової педагогічної освіти

репрезентовано низкою психолого-педагогічних досліджень. Вивченням психологічних аспектів педагогічної праці та створенням професіограми викладача займалися такі наукоці: Н. В. Кузьміна, Д. Ф. Николенко, В. О. Сластьонін, О.І. Щербаків). Визначенням структури, змісту, оптимальних форм та методів підготовки майбутнього вчителя присвячені праці О. О. Абдуліна,

Л. М. Проколієнко, В. А. Семіченко, О. В. Скрипченко, Т. С. Яценко. Розробка методик, які забезпечували б розвиток педагогічних здібностей, формування професійно-значущих якостей особистості, її педагогічних умінь цікавила Ф. І. Гоноболіна, Л. В. Долинську, А. Й. Капську, Л. Ф. Спирін та ін. Проблема розвитку креативності у майбутніх педагогів-музикантів цікавить таких сучасних науковців, як: Т. М. Іщенко, Т. О. Ланіну [1], С. Л. Леонтієву [2], Ю. В. Мережко [4], О. П. Петрикова [6], Н. В. Твердохліб [8] та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Актуальність обраної теми визначається насамперед завданнями реформування освіти в Україні, необхідністю підготовки високо кваліфікованих і психологічно грамотних учителів з особистісно орієнтованою спрямованістю. Нажаль, питання розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки є недостатньо розкритим та є, на сьогоднішній день, своєчасним для розгляду.

**Формулювання цілей статті** – діагностувати стан та рівні розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** З метою виявлення стану та рівнів розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки було проведено діагностування досліджуваного феномена за розробленими критеріями та показниками. Педагогічна діагностика вихідних даних розвитку креативності в процесі вокального навчання студентів мала виключне значення у нашому дослідженні, оскільки саме з'ясування початкового рівня досліджуваного явища давало змогу визначити окремі недоліки та окреслити схему використання методів та прийомів подальшої педагогічної роботи у даному напрямку [5].

Так, термін «діагностика» (походить від грецьких коренів «діа» і «гнозис») тлумачиться як «розпізнавальне пізнання» [3, с. 25] і широко використовується у педагогічних дослідженнях, зокрема у дослідно-експериментальній роботі.

Дослідно-експериментальною роботою на констатувальному етапі нашого дослідження було охоплено 120 студентів I-IV курсів вищих закладів освіти мистецького спрямування.

**Мета констатувального експерименту** полягала у діагностуванні стану та рівнів розвитку

креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки.

**Завдання констатувального експерименту:**

1. Визначити критерії та показники розвитку креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з постановки голосу.

2. Встановити рівні розвитку креативності у студентів експериментальної та контрольної груп до початку експерименту.

3. Перевірити стан розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва за означеними критеріями та показниками.

4. Зафіксувати отримані результати, проаналізувати їх і зробити загальні висновки.

Стан розвитку креативності ми оцінювали за такими загальними критеріями як: мотиваційно-пізнавальний, емоційно-регулятивний та креативно-діяльнісний.

У процесі вивчення вокальної підготовки перевірка стану розвиненості креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва відбувалась за наступними критеріями:

– Ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним;

– Міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору;

– Міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності.

Розробка критеріїв та показників розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у нашому дослідженні неодмінно пов'язується із визначеною загальною структурою креативності, що охоплює взаємодію мотиваційного, регулятивного і креативного компонентів.

Визначити рівні креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва за раніше окресленими критеріями допомогли використані нами методики: прийом анкетування, методика визначення рівня загальної емоційної спрямованості студентів, метод аналізу виконавської інтерпретації студентів.

Так, досліджуючи розвиток креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва під час вокальної підготовки критерій «*Ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним*» дозволяє з'ясувати ступінь внутрішньої потреби у спілкуванні з мистецтвом та зацікавленість процесом музичної творчості, ступінь готовності виконувати різні музичні завдання.

Основними показниками цієї групи критеріїв можна виділити наступні:

– ступінь розуміння ролі та значення вокального мистецтва у світовій практиці;

– виявлення позитивного ставлення до вокальної музики та бажання проявляти себе у виконавській діяльності;

– наявність теоретичних знань та практичних умінь у галузі вокального мистецтва;

– вияв інтересу до пошуку оригінальних методів і прийомів вокального навчання.

Специфіка та роль мотивації у складному процесі розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки полягає в тому, що мотивація виступає передумовою розвитку їх креативності. Тому показниками цього критерію визнано нами також прагнення до здобуття нових знань та потреба в отриманні нових художньо-естетичних вражень в галузі вокального мистецтва тощо.

Критерій *«Міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору»* дозволяє визначити здатність студента до оцінювання вокального твору по визначеним критеріям.

Даний критерій включає такі показники, як:

– ступінь регуляції процесу емоційного сприймання вокальних творів;

– вміння об'єктивно оцінювати вокальні твори на професіональному рівні;

– міра здатності активно виявляти емоційну реакцію під час прослуховування і виконання вокальних творів.

Критерій *«Міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності»* дозволяє визначити міру кмітливості, гнучкості у процесі розв'язання музично-творчих завдань під час виконання вокальних творів; визначити рівень надситуативної активності у музично-творчій діяльності; дозволяє визначити ступінь володіння вокально-виконавськими вміннями, навичками, визначити ступінь артистизму у виконанні, міру виразності сценічного втілення вокального твору (відповідність міміки, жестів художньому змісту твору; музично-виконавський ентузіазм).

Показниками даного критерію ми вважаємо:

– цілісне відтворення художнього змісту твору та виражальних засобів вокального твору;

– здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності;

– вияв почуття міри під час створення власної сценічної інтерпретації вокального твору.

Відповідно до визначених критеріїв було обґрунтовано суттєві ознаки низького (**репродуктивно-традиційного**), середнього (**частково-продуктивного**) та високого (**продуктивно-творчого**) рівнів розвитку креативності майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки.

**«Ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним»:**

– *Низький рівень (0-1)*. Головними показниками є: несформований ступінь розуміння ролі та значення вокального мистецтва у світовій практиці; несформований ступінь внутрішньої потреби у спілкуванні з мистецтвом; незацікавленість процесом музичної

творчості; низький ступінь готовності виконувати різні музичні завдання; відсутність позитивного ставлення до вокальної музики та бажання проявляти себе у виконавській діяльності не виявлено.

– *Достатній рівень (2-3)* – це частковосформована внутрішня потреба у спілкуванні з мистецтвом; часткове усвідомлення ролі вокального мистецтва; наявність базових навичок та умінь в галузі музичного мистецтва; недостатня зацікавленість у пошуку оригінальних методів та прийомів вокального навчання.

– *Високий рівень (4-5)*. Його показниками є: велика внутрішня потреба у спілкуванні з мистецтвом; виявляється позитивне ставлення до вокальної музики; у студента з'являється бажання проявляти себе у виконавській діяльності; вирізняється високий рівень володіння теоретичними знаннями та практичними вміннями в галузі вокального мистецтва.

**«Міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору»:**

– *Низький рівень (0-1)*. Його показниками є: відсутність активної емоційної реакції під час прослуховування і виконання музики, зокрема вокальних творів; відсутній вияв адекватної реакції на зміст музичного твору.

– *Достатній рівень (2-3)*. Основні показники: недостатня активність емоційної реакції під час прослуховування і виконання музики; недостатній вияв адекватної реакції на зміст музичного твору; ступінь регуляції процесу емоційного сприймання вокальних творів не достатній.

– *Високий рівень (4-5)* – це достатній ступінь регуляції процесу емоційного сприймання вокальних творів; досконале вміння об'єктивно оцінювати вокальні твори на професіональному рівні; виявлення великої емоційної реакції під час прослуховування і виконання вокальних творів.

**«Міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності»:**

– *Низький рівень (0-1)*. Його показниками є: відсутнє вміння відтворити художній образ у єдності змісту і виражальних засобів вокального твору; не розвинуте почуття міри у сценічній інтерпретації вокальної музики; відсутня здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності.

– *Достатній рівень (2-3)*. Основними показниками є: не достатнє почуття міри під час створення власної сценічної інтерпретації вокального твору; недостатня здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; не цілісне, а часткове відтворення художнього змісту твору та виражальних засобів вокального твору.

– *Високий рівень (4-5)* – це досконале цілісне відтворення художнього змісту твору та виражальних



засобів вокального твору; висока здатність до креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; вияв почуття міри під час створення власної сценічної інтерпретації вокального твору.

Для отримання об'єктивних результатів експерименту було розроблено та впроваджено п'ятибальну систему оцінювання відповідно до рівнів розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки (див. табл.1):

Таблиця 1

**П'ятибальна система оцінювання рівнів розвитку креативності майбутніх вчителів музичного мистецтва**

Рівень	Бал	Характеристика
Низький	0-1	Показники не виявляються
Достатній	2-3	Показники виявляються частково
Високий	4-5	Показники виявляються у повному обсязі

Отримані показники рівнів розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва були результатом проведення різних форм та методів – від спостереження за навчально-виховною діяльністю на заняттях з постановки голосу до оцінювання їх під час виступів у класі та на сцені.

Для перевірки розвитку креативності за критерієм – «*Ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним*» ми запропонували методику визначення рівня загальної мотиваційної спрямованості студентів.

Студентам пропонувалось виконати ряд цікавих завдань згідно із запропонованою інструкцією: поставити позитивну або негативну оцінку прослуханому вокальному твору (для прослуховування ставилось 10 вокальних прикладів) у подану таблицю та визначити його жанр.

Зіставлення відповідей студентів з ключем тесту дало можливість зрозуміти ступінь зацікавленості класичним вокальним мистецтвом, а також перевірити певні знання з музичного мистецтва.

Ключем до тесту були наступні ознаки:

- Якщо студент позначав послуханий твір знаком «+» це означає, що твір йому вже знайомий;
- Якщо студент позначав прослуханий твір двома знаками «+», це означає, що твір студентові знайомий і сподобався;
- Якщо студент позначав прослуханий твір знаком «-», це означає, що твір студентові не знайомий;
- Якщо студент позначав прослуханий твір двома знаками «-», це означає, що твір студентові не знайомий, а також не прийшов до вподоби;
- Якщо студент зміг визначити вірний жанр твору – це означає, що студент має певні знання в галузі музичного мистецтва;

– Якщо студент не зміг визначити вірний жанр твору – це означає, що студент має певні прогалини в своїх знаннях в галузі музичного мистецтва.

Студентам були запропоновані наступні приклади:

1. Українська народна пісня в обробці М. Лисенка «Ой не світимісяченьку»;
2. Романс Оксани «Місяцюясний» з Ідії опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»;
3. Музика О. Білаша на слова Д. Павличка «Як надійшлалюбов»;
4. Арія Charlotte Watson з кінофільму «The Devil's Violinist» у виконанні David Garret та Nicole Scherzinger – «Io TiPenso Amore»;
5. Музика Дж. Верді Арія Віолетти (Акт №3) з опери «Травіата» у виконанні М. Каллас;
6. Лемківська пісня «Ой верше, мій верше» у виконанні Квітки Цісик. (Слова і музика народні);
7. Лемківська пісня «Под облачком» у виконанні Христини Соловій;
8. В. Івасюк «Червона рута» у виконанні Софії Ротару;
9. Лемківська пісня «Пливекача по Тисині» у виконанні гурту «Черемшина»;
10. Пісня з рок-опери «Моцарт» «L'Assasymphonie» у виконанні Флорана Мота.

За загальними даними проведеної методики визначення типу загальної мотиваційної спрямованості студентів були виявлені рівні розвитку креативності за критерієм «*Ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним*».

Результати застосованої методики показали, що 68 студентів (56,6 %) мають досить низький ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва, а також малий відсоток зацікавленості вокальним мистецтвом взагалі. Студенти старших курсів переважно зацікавлені сучасною музикою легких жанрів. 37 студентів (30,9 %) мають середній ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва. У них слабо сформована потреба у спілкуванні з вокальним мистецтвом, на недостатньому рівні сформоване бажання до вокального навчання. Лише 15 студентів (12,5%) мають високий рівень зацікавленості мистецтвом, та свідомо розуміють значущість вокального мистецтва у світовій практиці. В них добре розвинена уява та фантазія, вони мають велике бажання до вокального навчання, коло їх музичних смаків досить широке і виходить за межі сучасної музики на користь класичної музики.

Для перевірки рівня розвитку креативності за критерієм – «*Міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору*» у студентів, нами був використаний метод анкетування. Анкета складалася з 10 запитань, на які студенти мали відповідати самостійно. Обстеження

проводилося на спеціальних анкетах, де були чітко зафіксовані відповіді студентів. Анкетування дозволило визначити міру здатності студентів до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору.

За допомогою цього методу ми перевірили рівень розвитку креативності за таким критерієм як «*Міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору*». Результати дослідження показали, що у 59 студентів (49,2 %) слабо сформоване вміння об'єктивно оцінювати вокальні твори, емоційна реакція під час прослуховування і виконання вокальних творів майже не проявляється, ступінь регуляції процесу емоційного сприймання дуже низький. 42 студенти (35 %) на достатньому рівні можуть дати словесну характеристику музичним образам вокального твору, вони проявляють емоційну активність під час прослуховування та аналізу вокальних творів. І лише у 19 студентів (15,8 %) на високому рівні сформоване вміння дати словесну характеристику музичним образам вокального твору, переважає активна емоційна реакція на прослуховування та виконання вокальних творів, простежується адекватна реакція на зміст музичного твору.

Для перевірки рівня розвитку креативності за критерієм – «*Міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності*» був використаний та проведений метод аналізу виконавської інтерпретації студентів, який ми розробили власноруч. Студенти мали можливість самостійно обрати, вивчити та підготувати вокальний твір для подальшої креативної інтерпретації його на концерті класу свого викладача.

Оцінювання креативної інтерпретації твору відбувалося за наступними показниками: власна креативна інтерпретація вокального твору за допомогою виражальних музичних засобів; володіння основами елементарної вокальної техніки; здатність розкрити художній образ за допомогою сценічної майстерності; вияв почуття міри у сценічній креативній інтерпретації вокальної музики. Кожний показник оцінювався за восьмибальною шкалою:

– 1-2 бали – відсутнє цілісне відтворення студентом художнього образу у єдності змісту і виражальних засобів; відсутність здатності креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; відсутнє почуття міри у сценічній інтерпретації вокальної музики;

– 3-4 бали – слабка здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; недостатньо сформоване почуття міри у сценічній інтерпретації вокальної музики; часткове відтворення художнього образу у єдності змісту і виражальних засобів;

– 5-6 балів – достатня здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності;

прослідковується часткове вміння розкрити художній образ засобами музичної виразності; з'являється почуття міри у сценічній креативній інтерпретації вокальної музики;

– 7-8 балів – досконале цілісне відтворення художнього змісту твору та виражальних засобів вокального твору; висока здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; бездоганне почуття почуття міри під час створення власної сценічної інтерпретації вокального твору. За результатами даного експериментального методу ми встановили, що 51 респондент (42,5%) не володіє основами елементарної вокальної техніки, не здатний доцільно розкрити художній образ засобами музичної виразності, не має почуття міри у сценічній креативній інтерпретації вокальної музики. 46 студентів (38,3%) показали не достатній рівень володіння основами вокальної техніки, продемонстрували лише часткове вміння розкрити художній образ засобами музичної виразності; в них з'являється почуття міри у сценічній креативній інтерпретації вокальної музики. І лише 23 студенти (19,2%) показали високі показники щодо цілісного відтворення художнього змісту твору та виражальних засобів вокального твору; продемонстрували здатність креативного застосування вокально-виконавських умінь та навичок у процесі практичної діяльності; виявили почуття міри під час створення власної сценічної інтерпретації вокального твору. Вихідні дані свідчать про великі процентні показники низького рівня розвитку креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки за критерієм «*Міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності*» та недостатні показники середнього та високого рівнів.

#### **Висновки і перспективи в цьому напрямку.**

Проведення констатувального експерименту дало нам змогу дослідити питання розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва за такими критеріями, як ступінь усвідомлення значущості вокального мистецтва та зацікавленість ним; міра здатності до процесу регуляції емоційного оцінювання вокального твору; міра здатності до креативної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської діяльності.

Кількісні та процентні показники констатувального експерименту дозволили стверджувати про недостатній рівень розвитку креативності у респондентів, що засвідчує необхідність подальшого розгляду означеного феномену.

#### **БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Ланіна Т. О. Педагогічні умови розвитку креативності студентів на заняттях з постановки голосу : веб-сайт : URL : <https://elibrary.kubg>.

edu.ua/id/eprint/41282/1/T\_Lanina\_PFTOVZCH\_80\_T1\_.pdf (дата звернення 13.03.2023).

2. Леонтієва С. Л. Методика розвитку креативності студентів на заняттях із сольного співу у вищих закладах освіти : веб-сайт : URL : [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41237/1/S\\_Leontieva\\_PFTOVZSH\\_80\\_2022.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41237/1/S_Leontieva_PFTOVZSH_80_2022.pdf) (дата звернення 13.03.2023).

3. Лисак Г. (2015). Інноваційні педагогічні технології як умова підвищення якості освіти. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, присвячена 150-річчю ОНУ ім. І. І. Мечникова та 55-річчю факультету романо-германської філології, 17.04. 2015 р. Дніпро. 10 с.

4. Мережко Ю. В. Стимулювання творчої самореалізації майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі вокально-виконавської діяльності : веб-сайт : URL : [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14621/1/Y\\_Merejko\\_2016\\_14\\_04\\_konf\\_IM.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14621/1/Y_Merejko_2016_14_04_konf_IM.pdf) (дата звернення 13.03.2023).

5. Окса М. М. (2005). Методологія і методика науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник. Мелітополь. 164 с.

6. Петрикова О. П. (2022). Методика формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 76. Т. 2. м. Запоріжжя. С. 184–188.

7. Пехота О. М. (2013). Основи педагогічних досліджень : навчальний посібник / О.М. Пехота, І.П.Єрмакова. 2-ге вид., переробл. І доповн. Київ. : Знання. 287 с. (Вища освіта ХХІ століття).

8. Твердохліб Н. В. (2018). Розвиток креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ. 273 с.

## РОЗВИТОК ГОВОРІННЯ ТА ПИСЬМА ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

## DEVELOPMENT SPEAKING AND WRITING DURING DISTANCE LEARNING: PROBLEMS AND PROSPECTS

Стаття присвячена виявленню проблем, пов'язаних з розвитком говоріння та письма на заняттях англійської мови під час дистанційного навчання, а також зроблено спробу окреслити шляхи їх подолання. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку дієвих способів реалізації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. Мета статті полягає у виявленні складнощів та окресленні перспектив, пов'язаних з розвитком говоріння та письма на заняттях англійської мови під час дистанційного навчання. У статті дистанційне навчання розглядається і як форма, і як компонент загальної системи освіти та трактується як навчання, за якого взаємодія викладача і здобувача освіти відбувається на відстані, відображаючи всі притаманні освітньому процесу елементи, що здійснюються за допомогою Інтернет-технологій та інших засобів взаємодії. Важлива роль говоріння в дистанційній освіті пояснюється необхідністю підтримувати усне спілкування із здобувачами освіти, як і до початку дистанційного навчання. Автори статті наголошують, що для розвитку навичок усного іншомовного мовлення необхідне обговорення тематичних відеоматеріалів за комунікативними темами, що вивчаються, практика монологічного та діалогічного мовлення. Виявлено, що виникає потреба у навчанні електронного листування англійською мовою, що містить важливі екстралінгвістичні завдання. На це потрібно звертати увагу під час розвитку писемного мовлення. Автори наголошують, що здобувачі освіти мають усвідомлювати комплекс екстралінгвістичних чинників, які визначають мовленнєву поведінку під час написання електронного листа. Під час навчання писемного мовлення необхідно звертати увагу на культуру письма, здатність виражати різні інтенції в письмовій формі, вирішувати комунікативні завдання в умовах дистанційної взаємодії. У статті запропоновано деякі вправи для розвитку письма, зокрема електронних листів, з урахуванням норм етикету.

**Ключові слова:** дистанційне навчання, Інтернет-технологія, компетенція, розвиток говоріння, розвиток письма.

The article is devoted to identifying problems associated with the development of speaking and writing in English classes during distance learning, and an attempt is made to identify ways to overcome them. The relevance of the study is due to the need to find effective ways to implement the educational process in the context of distance learning. The purpose of the article is to identify the difficulties and determine the prospects associated with the development of speaking and writing in English classes during distance learning. In the article, distance learning is considered both as a form and as a component of the general education system and is interpreted as learning, in which the interaction between the teacher and the applicant takes place at a distance, reflecting all the elements inherent in the educational process, carried out through Internet technologies and other means of interaction. An important role in distance education is explained by the need to maintain oral communication with students, as before the start of distance learning. The authors of the article emphasize that in order to develop the skills of oral foreign speech, it is necessary to discuss thematic video materials on the studied communicative topics, the practice of monologue and dialogic speech. It was revealed that there is a need for teaching electronic correspondence in English, which contains important extralinguistic tasks. This should be taken into account in the development of written language. The authors note that students should be aware of the complex of extralinguistic factors that determine speech behavior when writing an e-mail. When teaching written speech, it is necessary to pay attention to the culture of writing, the ability to express different intentions in writing, to solve communication problems in conditions of remote interaction. The article proposes some exercises for the development of writing, in particular emails, taking into account the norms of etiquette.

**Key words:** distance learning, Internet technology, competence, development of speaking, development of writing.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.12>

**Негрівода О.О.,**

канд. пед. наук,  
викладач кафедри германської  
філології та методики викладання  
іноземних мов  
Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Трубіцина О.М.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри германської філології  
та методики викладання іноземних мов  
Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Постановка проблеми.** Всебічний комплексний розвиток здобувачів освіти є «масштабною практико-орієнтованою діяльністю, яка потребує ґрунтовної теоретико-методологічної підготовки та ретельного відбору відповідних мовних засобів і методів навчання» [6]. З огляду на нові реалії дистанційного навчання, що складаються нині в українській освіті, особливу увагу слід приділити такому аспекту навчальної діяльності, як розвиток говоріння та письма. У сучасних умовах важко уявити життя без комп'ютерів, Інтернету та мобільних гаджетів. Глобальний розвиток технологій вплинув на сферу освіти, виводячи освітній процес на новий рівень. Інформаційні технології

в навчанні забезпечують освітній процес засобами електронних пристроїв і ресурсів. Головною тенденцією розвитку електронних технологій у навчанні іноземних мов є інтеграція комп'ютера, мобільного телефону та Інтернету в єдине інформаційно-комунікаційне середовище. Дистанційне навчання міцно увійшло в наше життя після 2019 року у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції, яке призвело до локдаунів.

Оскільки в розпорядженні здобувачів освіти з'являється дедалі більше електронних і цифрових ресурсів, неможливо заперечувати ефективність і необхідність їхнього використання для вивчення «живої» мови з орієнтацією на постійно мінливі

мовні норми, тому методика викладання іноземних мов зазнає серйозних змін. Від викладачів іноземних мов вимагається посилення механізмів удосконалення міждисциплінарного спілкування, більш детальний аналіз індивідуальних особливостей та інтересів здобувачів освіти. Розвиток навичок говоріння здобувачів освіти пов'язаний з оновленням низки універсальних компетенцій у нових програмах навчання. В академічній спільноті дистанційне навчання розглядається і як форма, і як компонент загальної системи освіти, за яких взаємодія викладача і здобувача освіти відбувається на відстані, відображаючи всі притаманні освітньому процесу елементи (мету, зміст, методи, форми організації, засоби навчання), що здійснюються за допомогою Інтернет-технологій та інших засобів взаємодії [7]. Розглядаючи мету та завдання навчання іноземної мови, необхідно зазначити, що викладання цього предмета – це навчання діяльності, яка є функцією тієї чи іншої групи людей [5]. Іншими словами, вивчення іноземної мови має освітні та комунікативні цілі, причому останні підкреслюють відмінність іноземних мов від інших предметів.

На сучасному етапі дистанційне навчання іноземних мов покликане доповнити аудиторне навчання і досягти конкретних цілей з урахуванням різноманітних потреб здобувачів освіти. Ця система постійно розвивається. Зокрема, у дистанційній освіті стає зрозумілим, що цілі та завдання освіти виходять не від навчального закладу або викладача, а від здобувачів освіти, тобто споживача освітніх послуг. Ці цілі та завдання визначаються соціальним середовищем, у якому живе і діє здобувач, і тими інформаційними потоками, що формують стосунки у віртуальній спільноті [5; 7]. Дистанційне навчання на основі нових комунікаційних технологій стає для здобувачів освіти альтернативою традиційній освіті. Воно характеризується «можливістю організації активної пізнавальної діяльності кожного здобувача, ефективним зворотним зв'язком, інтерактивністю, індивідуалізацією та диференціацією освітнього процесу, формуванням стійкої мотивації до навчання та пізнавальної діяльності» [1]. У цьому полягає можливість створити умови, достатньо сприятливі для розвитку навчальної самостійності та автономної самостійної діяльності здобувачів освіти [6].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз теоретичної та методичної літератури засвідчує значну увагу науковців до дистанційного навчання, як-от роботи О. Малихіна та Т. Ярмольчук [1], В. Степанова [4], І. Сімкової [2] та ін. Зі свого боку, німецький методист В. Штангль [7] вивчав особливості дистанційного навчання у психологічному аспекті, а Р. Джурадо провів дослідження у шведських університетах з метою виявлення перешкод, які виникають під час дистанційного навчання [5].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Попри значну кількість робіт, присвячених проблемам дистанційного навчання, розвиток говоріння та письма на заняттях англійської мови не розглядався, тому цей аспект потребує розробок.

**Формулювання цілей статті.** Мета статті полягає у виявленні складнощів та окресленні перспектив, пов'язаних з розвитком говоріння та письма на заняттях англійської мови під час дистанційного навчання, що визначило актуальність нашої розвідки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Основним завданням навчання іноземних мов у дистанційній освіті має стати створення необхідного комфортного віртуального середовища для всіх учасників освітнього процесу, зі зручним інтерфейсом і зручними механізмами зворотного зв'язку. Специфіка предмета «іноземні мови» корелює зі специфікою дистанційної освіти, основними особливостями якої є мережева взаємодія всіх учасників освітнього процесу та відносно великий обсяг самостійної роботи, що виконується в режимі онлайн, інтерактивність, вибір і структурування навчальних матеріалів (автентичних текстів), методики викладання. Як правило, на сучасному етапі організації процесу дистанційного навчання використовуються такі форми організації навчальної діяльності: представлення навчального матеріалу; організація тренувальних завдань; використання «електронних тренажерів» (вправи з «налаштуванням» на рівень знань користувача, підказками та повтореннями); групова робота у віртуальному навчальному середовищі (телеконференції); індивідуальна робота під керівництвом викладача за допомогою електронної пошти або в реальному часі; виконання індивідуальних навчальних проєктів; вимірювання успішності навчання на основі об'єктивно спостережуваних індикаторів (навчальних показників) [7].

Здатність здобувачів освіти спілкуватися іноземною мовою забезпечується розвитком комунікативних компетенцій, зміст яких зумовлений такими видами компетенцій: мовною, мовленнєвою та соціокультурною. Ці компетенції також містять низку інших компетенцій. Мовні компетенції включають знання мови (лексика, граматики, фонетика та орфографія) та відповідні навички, а мовленнєві компетенції складаються з чотирьох видів компетенцій: аудіювання, говоріння, читання та письма. Слід зазначити, що мовленнєва компетенція не може бути сформована без оволодіння мовним матеріалом (фонетика, лексика та граматики). Однак знання лише мовного матеріалу не забезпечує формування мовленнєвих навичок, необхідні також навички розпізнавання інформації. Іншими словами, мовні навички є складовою частиною мовленнєвих умінь.

В умовах дистанційного навчання для розширення діапазону та обсягу як усного, так і писемного спілкування, можна використовувати такі Інтернет-технології, як блоги, форуми та чати. Особливу роль у вивченні іноземної мови відіграє спілкування з носіями мови та можливість почути різні акценти й діалекти. У сучасному інформаційному суспільстві люди спілкуються за допомогою різних видів цифрових пристроїв (мобільні телефони, смартфони, айфони, планшети тощо). Фахівці у галузі освіти наголошують, що говоріння є одним із найскладніших аспектів вивчення іноземної мови для здобувачів освіти на різних етапах української системи освіти [3, с. 23]. Дослідники виявили, що це проблемний вид діяльності в тому сенсі, що здобувачам освіти дуже складно подолати мовний бар'єр, правильно оформити думки іноземною мовою, зібратися психологічно.

Психологи виокремлюють у структурі акту говоріння чотири етапи:

1. Спонукально-мотиваційний, який полягає у тому, що певний мотив і певна мета висловлювання виявляють потребу людини у спілкуванні.

2. Аналітико-синтетичний етап, за якого механізм внутрішнього оформлення висловлювання забезпечує вибір слів і граматичне прогнозування.

3. Виконавчий етап призначений для інтонаційного та звукового оформлення думки.

4. Етап контролю пов'язаний з наявністю у мовця еталона, що формується в результаті мовної практики. Під час навчання іноземної мови, зокрема англійської, педагогу рекомендується враховувати всі зазначені етапи [6].

Комфортні умови для роботи над мовним матеріалом (наприклад, удома), можливість обрати зручний для себе темп виконання завдань і доступність різноманітних інформаційних ресурсів в Інтернеті в будь-який час порівняно зі звичайними умовами навчання (перебування в класі, неможливість сконцентруватися на груповій роботі, психологічний дискомфорт від усного мовлення) є потужним мотиватором для кращого засвоєння програмного матеріалу. Водночас викладачі можуть забезпечити певну ефективність спілкування в класі у створених інтерактивних ситуаціях. Крім того, такі інноваційні методи навчання пропонують різноманітні режими роботи, що сприяє залученості здобувачів освіти у спільну роботу, розвитку рефлексії та підвищенню інтересу до англійської мови [5].

Відомо, що розуміння мови на слух є одним із чинників розвитку навичок усного мовлення здобувачів освіти. Сприйняття іноземного мовлення на слух – це і мета, і засіб навчання. Висловлювання викладача, прості команди та короткі повідомлення мають бути зрозумілі повністю та точно. Здобувачі освіти мають бути забезпечені засобами, які підходять для усного спілкування і дозволяють їм

засвоювати інформацію іноземною мовою з мінімальними труднощами. Такими інструментами можуть бути програми відеоконференцій, доступні широкому колу користувачів різного рівня – Skype, Zoom, Google Hangouts тощо. У процесі спілкування здобувачі освіти використовують усі види діяльності, такі як розуміння іншомовних текстів, навички письма (спілкування через письмо), навички аудіювання та говоріння (спілкування через мовлення). Важлива роль говоріння в дистанційній освіті пояснюється необхідністю підтримувати усне спілкування зі здобувачами освіти, як і до початку дистанційного навчання.

Для розвитку навичок усного іншомовного мовлення необхідне обговорення тематичних відеоматеріалів за комунікативними темами, що вивчаються, практика монологічного та діалогічного мовлення з використанням граматичних часів англійського дієслова в активному й пасивному станах для опису розпорядку дня (наприклад, порівняння режиму дня до переходу на дистанційне навчання та під час дистанційного навчання, звичок, хобі тощо). З-поміж завдань, представлених на аудиторних заняттях, можна обрати вже звичні для здобувачів освіти види роботи, які можна використовувати під час дистанційного навчання. Завдання «Снігова куля» полягає в тому, щоб кожен учасник відеоконференції доповнив розпочате іншим здобувачем освіти речення, наприклад, «*Tom wakes up at half past six. After that he has a shower and ...*». Виконуючи завдання *Spot the lie* здобувач освіти надає інформацію про себе, при цьому одне з трьох тверджень є неправильним і його потрібно відгадати. Суть завдання *Question relay* полягає в тому, що викладач ставить тему для обговорення, наприклад, «*My free time*», ставить запитання за цією темою і просить одного зі здобувачів освіти відповісти на нього, далі той, хто відповів, обирає у випадковому порядку наступного здобувача освіти, який відповідатиме на запитання.

Здобувачі освіти часто не готові до спілкування через Інтернет англійською мовою. В умовах дистанційного навчання здобувачі освіти повинні вміти оформити електронного листа викладачеві для надсилання виконаних завдань на перевірку. Особливо складним для здобувачів освіти є усвідомлення комплексу екстралінгвістичних чинників, що визначають мовленнєву поведінку. Готуючи електронного листа, здобувачам освіти слід знати про вимоги до його оформлення: 1) тема, 2) привітання, звернення, 3) запитання, прохання до викладача за необхідності, 4) прикріплені файли.

Іншими словами, виникає потреба у навчанні електронного листування англійською мовою, що містить важливі екстралінгвістичні завдання. Під час навчання здобувачів освіти письма ставляться різноманітні цілі та завдання. Як правило,

месенджери та соціальні мережі визнаються основними засобами комунікації під час вивчення тем та навігаторами освітнього процесу, а оформлення електронних листів сприймається як другорядне завдання. Однак мовної комунікації в електронній формі необхідно навчати. Не можна нехтувати важливими структурними елементами письма та етикету, які свідчать про національну культуру. Спілкування в Інтернеті – це відкладений діалог, а інтерактивний діалог розглядається як невід’ємна частина освітнього процесу для забезпечення розвитку комунікативної культури здобувачів освіти. Культура у цьому разі – розуміння комунікативної ситуації та знання особливостей відповідної мовленнєвої поведінки.

Електронні листи і висловлювання-повідомлення слід розглядати як одиниці мовленнєвого спілкування, що мають смислову цілісність. У результаті вивчення електронних листів з’явився вид дискурсу, який відтворюють реальні користувачі мови під час реальних життєвих ситуацій, але часто ігнорують рольові стосунки, не враховують мовленнєву компетенцію, клішовані формули англійської мови, прив’язані до комунікативної ситуації, та нехтують вмінням спілкуватися в письмовій формі. Під час роботи з електронним листом від здобувачів освіти очікується чітке розуміння того, навіщо вони пишуть, кому і з якою метою. Найважливішою особливістю електронного листа є поєднання елементів усного та писемного етикету.

Під час заняття, що реалізує навчання комунікативного письмового мовлення, необхідно сформувати у здобувачів освіти уміння оцінити навчальні мовленнєві ситуації, усвідомити комунікативні завдання, що їх треба розв’язати в таких ситуаціях, а також реалізувати завдання спілкування адекватними мовними засобами. Для цього рекомендуються такі види завдань, як прочитати електронного листа та назвати тему листа; пояснити, навіщо потрібно заповнювати рядок «Тема», як автор починає лист, які ще варіанти звернення та привітання можна використати в електронному повідомленні, як автор закінчує свій лист. Корисним буде завдання на відновлення повного тексту листа, можна при цьому запропонувати список слів, що пропущені. Наприкінці навчання електронному листуванню можна запропонувати здобувачам освіти написати листа викладачу англійської мови. Усі завдання такого типу мають супроводжуватися скріншотами екрана.

**Висновки.** Для розвитку навичок говоріння на заняттях англійської мови важливим постає обговорення тематичних відеоматеріалів за комунікативними темами, що вивчаються, а також практика монологічного та діалогічного мовлення. Важлива роль говоріння в дистанційній освіті пояснюється необхідністю підтримувати усне спілкування зі здобувачами освіти, як і до початку дистанційного навчання. Під час навчання письмового мовлення необхідно звертати увагу на культуру письма, здатність виражати різні інтенції в письмовій формі, вирішувати комунікативні завдання в умовах дистанційної взаємодії. Електронне листування, у зв’язку з конкретними умовами та залежно від його призначення, – це вже не тільки письмове мовлення, яке використовується для підтримання особистісного спілкування, воно використовується з навчальною метою, а тому має стати об’єктом навчання на заняттях англійської мови.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробці вправ для розвитку говоріння та письма в умовах дистанційного навчання.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Малихін О. В., Ярмольчук Т. М. Фахова підготовка майбутніх фахівців-філологів засобами інформаційного середовища. *Суб’єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти*: монографія / за ред. О. В. Малихіна. Частина 1. Київ, НУБіП України. 2017. С. 202–229.
2. Сімкова І. О. Інноваційний підхід до формування фахової компетентності у майбутніх перекладачів. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали II Міжнар. наук.-прак. конф. Суми, 2015. С. 43–45.
3. Скоблікова О. В. Розвиток комунікативного мовлення першокласників. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 159 с.
4. Степанов В. Про дистанційне навчання. URL: <http://www.iatp.kharkov.ua/cat/sites/stepanov/>
5. Jurado R. G. Barriers to a wider Implementation of LMS in Higher Education: a Swedish case study, 2006-2011. *Eleed (e-learning and education)*. 2012. Iss. 9.
6. Online Lexikon für Psychologie & Pädagogik – Online-Enzyklopädie aus den Wissenschaften Psychologie und Pädagogik. URL: <https://lexikon.stangl.eu/>
7. Stangl W. Was Sie immer schon über Psychologie wissen wollten. Arbeitsblätter zur wissenschaftlichen Psychologie. URL: <https://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/>

## QUALITY SPEAKING ACTIVITIES FOR ADVANCED ESL STUDENTS

## ЯКІСНІ КОМУНІКАТИВНІ ВПРАВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИСОКОГО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

*Speaking skills are an integral part of ESL teaching, and their development requires learners to focus on accuracy, fluency, appropriacy, and communicative competence. To achieve this, effective ESL speaking instruction should include a variety of teaching strategies that engage learners in authentic and meaningful communication, while also providing opportunities for explicit instruction on language structures and functions. Developing strong speaking skills can help learners communicate effectively in English and participate fully in social, academic, and professional contexts.*

*This article provides a comprehensive review of quality speaking activities for advanced ESL learners, highlighting several effective approaches and activities. Drawing on research and publications on task-based language teaching (TBLT), debate activities, drama activities, innovative and varied speaking activities, authentic and relevant speaking activities, and technology-mediated speaking activities, this review shows how these approaches can significantly improve advanced ESL learners' speaking skills and communicative competence. TBLT approach is particularly effective in developing learners' communication skills as it provides opportunities for learners to practice their speaking skills in authentic and relevant contexts. Technology-mediated speaking activities that utilize online resources, such as video chats and voice messaging, are also valuable in helping learners improve their speaking skills in a digital age.*

*Incorporating various speaking activities into ESL teaching can significantly improve learners' speaking skills and communicative competence. By providing diverse and engaging opportunities for learners to practice their speaking skills, teachers can ensure that their students develop their language proficiency and participate fully in social, academic, and professional contexts. This review serves as a valuable resource for educators seeking to design and implement effective speaking activities that cater to the varied needs of advanced ESL learners.*

**Key words:** *speaking activities, advanced ESL students, speaking skills, teaching practice, level of language proficiency.*

*Навички усного мовлення є невід'ємною частиною навчання англійської мови як іноземної і їхній розвиток вимагає від студентів зосередити увагу на правильності,*

*вільному володінні мовою, доцільності та комунікативній компетентності. Щоб досягти цього, ефективне навчання говорінню англійською мовою повинно включати різноманітні стратегії викладання, які залучають студентів до автентичної та змістовної комунікації. Розвиток стійких навичок говоріння може допомогти студентам ефективно спілкуватися англійською мовою та брати повноцінну участь у соціальній, академічній та професійній сферах.*

*Ця стаття містить вичерпний огляд ефективних розмовних вправ для просунутих студентів, які вивчають англійську мову як іноземну, та висвітлює кілька ефективних підходів і вправ. Спираючись на дослідження та публікації, що розглядають викладання мови на основі завдань, дебатів, театральних вправ, інноваційних та різноманітних видів мовленнєвої діяльності, автентичних та релевантних видів мовленнєвої діяльності, а також технологічно опосередкованих видів мовленнєвої діяльності, наша розвідка демонструє, як ці підходи можуть суттєво покращити навички говоріння та комунікативну компетентність студентів, які вивчають англійську мову як іноземну, на просунутому рівні. Підхід TBLT є особливо ефективним для розвитку комунікативних навичок студентів, оскільки він дає можливість студентам практикувати свої навички мовлення в автентичному та актуальному контексті. Технологічно опосередкована мовленнєва діяльність з використанням онлайн-ресурсів, таких як відеочати та голосові повідомлення, також допомагає студентам покращити свої комунікативні навички в цифрову епоху.*

*Впроваджуючи ці підходи та вправи у свою практику викладання, викладачі іноземної мови можуть забезпечити своїх студентів різноманітними та цікавими можливостями для розвитку їхніх мовленнєвих навичок. Ця стаття є корисним ресурсом для викладачів, які прагнуть розробити та впровадити ефективні вправи з розвитку говоріння, що задовольняють різноманітні потреби просунутих студентів.*

**Ключові слова:** *розмовні вправи, просунути студенти, що вивчають англійську мову, мовленнєві навички, практика викладання, рівень володіння мовою.*

UDC 371.33

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.13>

**Ponomarenko N.M.,**

Lecturer at the Applied Linguistics Department  
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

**Rybchuk L.I.,**

Lecturer at the Applied Linguistics Department  
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

**Problem Statement.** The development of speaking skills is a crucial component of second language acquisition, as it enables learners to engage in meaningful communication and express their thoughts and ideas in the target language. However, advanced ESL students often encounter challenges in further enhancing their speaking abilities. These learners have already attained a basic level of fluency, but they may struggle to find suitable opportunities to engage in more complex and sophisticated speaking activities that cater to their advanced language proficiency level. This lack of adequate speaking practice can impede their language development and

lead to frustration, hindering their overall progress in language learning.

Recent research indicates that providing quality speaking activities is essential to address the specific needs of advanced ESL students. These learners require engaging and challenging speaking activities that stimulate their communicative competence, promote critical thinking, and enhance their language proficiency. However, educators and language practitioners may find it strenuous to design speaking activities that are appropriate for advanced ESL learners and meet their diverse needs.



Therefore, it is vital to explore the effectiveness of different speaking activities and approaches in addressing the specific needs of advanced ESL learners. This research will facilitate the development of quality speaking activities that cater to the unique needs of advanced ESL learners and support their continued language development.

**Analysis of Recent Research and Publications.**

Several studies have explored the effectiveness of various speaking activities for advanced ESL students. For instance, a study by Afria, Yenni and Ratmanida found that task-based language teaching (TBLT) can significantly improve advanced ESL learners' speaking skills. The study demonstrated that TBLT is an effective approach for enhancing learners' communicative competence, as it allows them to engage in realistic and meaningful communication while developing their language skills [1].

Another study by J. Bellon investigated the use of debate activities in promoting advanced ESL students' speaking skills. The study found that debate activities can significantly improve learners' speaking accuracy, fluency, and complexity [2]. Additionally, it was shown that debates can promote critical thinking and develop learners' argumentative skills.

Galante and Thomson examined the effectiveness of using drama activities. The study found that drama activities can significantly enhance learners' speaking proficiency, as they provide opportunities for learners to practice using the target language in a contextually relevant and engaging way. The study showed that drama activities promote learners' confidence, creativity, and cultural awareness, while also developing their communication skills [3].

Furthermore, recent publications have highlighted the importance of providing advanced ESL learners with diverse and challenging speaking activities. For instance, Al-Hassaani and Qaid suggest that educators should incorporate innovative and varied speaking activities in their teaching practice to meet the diverse needs of advanced ESL learners [4]. The authors argue that such activities should focus on developing learners' discourse skills, such as turn-taking, interrupting, and repairing conversational breakdowns.

Similarly, Alshahrani emphasizes the importance of promoting advanced ESL learners' speaking skills through authentic and relevant speaking activities [5]. The author suggests that authentic speaking activities, such as role-plays, simulations, and discussions, provide learners with opportunities to use the target language in real-life situations and develop their communicative competence. Additionally, the author suggests that incorporating technology-mediated speaking activities, such as video conferencing and online discussions, can further enhance learners' speaking proficiency.

The findings of these studies and publications indicate that providing quality speaking activities that

cater to the specific needs of advanced ESL learners is essential. Approaches such as TBLT, debates, and drama activities can significantly improve learners' speaking skills, while innovative and varied speaking activities can meet their diverse needs and enhance their discourse skills. Authentic and relevant speaking activities, as well as technology-mediated activities, can further support advanced ESL learners' language development.

**Aim of the Article.** This article aims to provide a comprehensive overview of quality speaking activities for advanced ESL students. The study will analyze recent research and publications on effective speaking activities for advanced ESL learners, explore different approaches and strategies in promoting learners' speaking skills, and provide practical suggestions for educators and language practitioners to develop engaging and challenging speaking activities.

**Presentation of the Main Material.** Advanced ESL students are those who have already reached an impressive level of proficiency in the English language. They have typically gone beyond basic grammar rules, memorized a wide range of vocabulary, and have the ability to comprehend complex reading materials. Their focus has now shifted towards developing their speaking skills, which are the most challenging of all language skills. To attain advanced proficiency, students need to master the ability to use English accurately, fluently, and appropriately, in addition to demonstrating communicative competence. One of the main features of advanced ESL students is their capacity to use the language with precision and effectiveness, conveying their intended message with clarity and confidence. They are skilled at expressing their thoughts and ideas clearly, using appropriate vocabulary and grammar structures, and are confident in handling various communication situations with native speakers. These learners are also adept at adapting their communication style to suit different contexts and audiences, making them highly versatile and effective communicators.

Speaking skills are a fundamental component of foreign language learning, and their development is crucial for effective communication in social, academic, and professional contexts [6]. In the context of English as a Second Language (ESL) teaching, speaking skills refer to learners' ability to express themselves fluently, accurately, and appropriately in English, using a variety of language functions, structures, and vocabulary.

The main features of speaking skills in ESL teaching include accuracy, fluency, appropriacy, and communicative competence. Accuracy refers to the correctness of learners' language use in terms of grammar, vocabulary, and pronunciation. While accuracy is important, it should not be the only focus of ESL speaking instruction, as learners may become overly concerned with making mistakes

and miss opportunities to develop their fluency and communicative competence.

Fluency, on the other hand, refers to learners' ability to speak smoothly and coherently, without unnecessary pauses or hesitations. Developing fluency requires learners to practice speaking regularly and to build confidence in expressing themselves in English. Fluency can also be enhanced through the use of speaking strategies, such as paraphrasing, self-correction, and chunking.

Appropriacy refers to the social and cultural conventions of language use, such as using formal or informal language depending on the situation or addressing people with the appropriate level of politeness. Learners must develop an awareness of appropriacy in different contexts and be able to adjust their language use accordingly.

Finally, communicative competence refers to university students' ability to use language effectively and appropriately to achieve communication goals. This includes using language to convey meaning, negotiate meaning, and express opinions, feelings, and ideas. Developing communicative competence requires learners to engage in authentic and meaningful communication, using language in real-life situations and contexts.

To promote the development of speaking skills in ESL teaching for advanced university students, a range of instructional strategies can be used, including task-based language teaching, communicative language teaching, and language-focused learning. Task-based language teaching involves learners in communicative tasks, such as role-plays, debates, or discussions, etc. that require the use of language to achieve a specific goal. Communicative language teaching focuses on using authentic and meaningful communication to promote language learning, while language-focused learning involves explicit instruction on language structures, functions, and vocabulary.

**Task-based language teaching** (TBLT) has gained popularity in recent years as an effective approach for promoting language learning. The approach is characterized by a focus on the use of authentic and meaningful tasks that require learners to use the target language in contextually relevant situations. According to R. Ellis, the approach is grounded in the belief that language learning is most effective when learners are engaged in authentic communication, rather than rote memorization and repetition of isolated vocabulary and grammar structures [7, P. 12].

One of the main benefits of TBLT is its ability to foster learners' communicative competence. Communicative competence refers to the ability to use language effectively in real-life situations, taking into account social, cultural, and pragmatic factors [8]. TBLT allows learners to engage in realistic and meaningful communication, which helps

them develop their communicative competence by providing opportunities for them to practice using the target language in contextually relevant situations. As such, TBLT can be particularly beneficial for advanced ESL learners who need to develop more complex and sophisticated language skills to communicate effectively in academic and professional settings.

TBLT is also well-suited to promoting learners' autonomy and independence. D. Nunan believes that the approach encourages learners to take ownership of their language learning by setting goals, planning their learning, and reflecting on their progress [9, P. 4]. This is particularly important for advanced ESL learners, who often have specific language learning goals related to academic and professional success. TBLT can help these learners develop the skills and strategies they need to achieve their goals and become more effective and autonomous language learners.

Overall, TBLT is an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. The approach emphasizes the use of authentic and meaningful tasks that require learners to use the target language in contextually relevant situations. TBLT fosters learners' communicative competence and autonomy, which are essential for success in academic and professional settings.

**Debate activities** have emerged as an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. Debate is a structured form of argumentation that involves presenting arguments for or against a particular topic, with the aim of persuading an audience [10]. Debates provide learners with opportunities to engage in extended and complex discourse, which can help them develop their language proficiency and fluency. In addition, debates provide learners with opportunities to develop their critical thinking skills by analyzing arguments, identifying fallacies, and evaluating evidence.

A. Derakhshan et al. provide evidence of the effectiveness of debates in promoting advanced ESL learners' speaking skills. The study found that debate activities can significantly improve learners' speaking accuracy, fluency, and complexity [11, P.183]. The study also showed that debates can promote critical thinking and develop learners' argumentative skills. Debate activities require learners to use a range of language skills, including vocabulary, grammar, and discourse strategies, to present and defend their arguments. By engaging in debate activities, learners can develop these skills and become more confident and effective speakers.

Debate activities can also promote learners' cultural awareness and intercultural communication skills. Debates often involve discussing controversial topics that may be culturally sensitive or controversial in different contexts. By engaging in debates, learners can develop their awareness of different cultural

perspectives and learn to communicate effectively with people from different backgrounds. This is particularly important for advanced ESL learners who may need to communicate with people from diverse cultural backgrounds in academic and professional settings.

Thus, debate activities are an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. Debate activities provide learners with opportunities to engage in meaningful communication, develop their language proficiency, critical thinking skills, and intercultural communication skills. By engaging in debate activities, learners can become more confident and effective speakers, which is essential for success in academic and professional contexts.

**Drama activities** have started to be extensively employed in recent years as an innovative and effective approach to promoting advanced ESL learners' speaking skills. These activities involve the use of theatrical techniques to create scenarios where learners can practice using the target language in a contextually relevant and engaging way. This approach allows learners to engage in imaginative and creative communication, which can help them develop their language proficiency, as well as their confidence and creativity.

L. Rastelli's study provides evidence of the effectiveness of drama activities in promoting advanced ESL learners' speaking skills. The study found that drama activities can significantly enhance learners' speaking proficiency by providing opportunities for learners to practice using the target language in a fun and engaging way [12, P. 90]. Drama activities also help learners develop their cultural awareness, as they often involve exploring different cultural perspectives and values. Additionally, drama activities promote learners' communication skills by requiring them to engage in dialogue and interact with other learners in a collaborative way.

Drama activities can also promote learners' cognitive and social-emotional development. Drama activities require learners to use their imagination, creativity, and critical thinking skills to create and perform different scenarios. This can help learners develop their cognitive skills, such as problem-solving and decision-making. Drama activities also promote learners' social-emotional development by encouraging them to express their emotions, work collaboratively, and develop empathy towards others.

Summing up, drama activities are an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. Drama activities provide learners with opportunities to engage in imaginative and creative communication, develop their cultural awareness, communication skills, cognitive skills, and social-emotional development. By engaging in drama activities, learners can become more confident and effective speakers, which is essential for success in academic and professional contexts.

**Innovative and varied speaking activities** are an additional means to enhance advanced ESL learners' speaking skills. These activities are designed to create a more engaging and stimulating learning environment that motivates learners to participate actively and develop their language proficiency.

Various studies highlight the importance of incorporating innovative and varied speaking activities in teaching advanced ESL learners. Scholars suggest that these activities should focus on developing learners' discourse skills, such as turn-taking, interrupting, and repairing conversational breakdowns. These skills are essential for effective communication and are critical for success in academic and professional settings.

Innovative and varied speaking activities provide learners with opportunities to engage in authentic and relevant communication, which can help learners develop their language proficiency in a more natural way. These activities can include role-plays, simulations, debates, group discussions, and storytelling, among others. The use of technology, such as online games and virtual reality, can also provide learners with interactive and engaging opportunities to practice their speaking skills.

Moreover, innovative and varied speaking activities can cater to the diverse needs of advanced ESL learners. For instance, learners who struggle with traditional classroom activities may find it easier to engage in more creative and interactive activities, such as role-plays or simulations. Similarly, learners who are more proficient in the language may benefit from more challenging activities, such as debates or group discussions, that require them to use more complex language and critical thinking skills.

In conclusion, innovative and varied speaking activities are essential in promoting advanced ESL learners' speaking skills. These activities provide learners with opportunities to engage in authentic and relevant communication, develop their language proficiency, and cater to the diverse needs of learners. Incorporating these activities in teaching practice can create a more engaging and stimulating learning environment that motivates learners to participate actively in their language development.

According to N. Politykina, **authentic speaking activities** are those that simulate real-life situations in which learners use English to communicate. These activities, such as role-plays, simulations, and discussions, provide learners with opportunities to use the target language in real-life situations and develop their communicative competence [13]. In contrast, traditional classroom activities that involve memorizing vocabulary and grammar rules in isolation do not provide learners with the necessary skills to communicate effectively in real-life situations.

The author suggests that authentic and relevant speaking activities provide learners with opportunities

to use the target language in authentic contexts and develop their language proficiency. For instance, a role-play that involves learners taking on the roles of customer and salesperson in a shop can provide learners with the opportunity to use language related to shopping, such as negotiating prices, describing products, and making purchases. Such activities help learners develop their communicative competence and enhance their confidence in using the language.

Moreover, scholars note that authentic speaking activities should be relevant to learners' interests and needs. When activities are relevant, learners are more motivated to participate and engage in the task. For instance, if learners are interested in sports, an activity that involves discussing the latest sports news or debating the merits of different sports teams can be highly engaging and effective in promoting their speaking skills.

Overall, promoting advanced ESL learners' speaking skills through authentic and relevant speaking activities is crucial to developing their communicative competence and language proficiency. Teachers should design activities that simulate real-life situations, provide opportunities for learners to use the target language in authentic contexts, and are relevant to learners' interests and needs. By doing so, teachers can help learners develop the necessary skills and confidence to communicate effectively in English.

**Technology-mediated speaking activities** provide learners with opportunities to engage in meaningful communication and develop their language skills in authentic contexts. H. Reinders and C. White suggest that incorporating technology-mediated speaking activities, such as video conferencing and online discussions, can be particularly effective for learners [14, P. 63].

Video conferencing tools, such as Skype or Zoom, allow learners to engage in real-time communication with native speakers or other learners from around the world. These activities provide learners with opportunities to practice their speaking skills in a naturalistic and authentic environment, where they can receive immediate feedback on their language use and interact with a variety of speakers.

Online discussions, on the other hand, allow learners to participate in group conversations or debates, exchanging ideas and opinions with their peers. These activities can promote learners' critical thinking and analytical skills, as well as their ability to express themselves clearly and persuasively in English. Online discussions also offer learners the opportunity to interact with a diverse group of individuals from different cultures and backgrounds, further enhancing their communicative competence.

Furthermore, technology-mediated speaking activities can be personalized and tailored to learners' interests and proficiency levels. Teachers can use a variety of online resources and tools to design

activities that are engaging and relevant to learners' needs and goals. These activities can also be used to provide learners with opportunities to practice different language skills, such as pronunciation, intonation, and fluency.

It is important to note that technology-mediated speaking activities require careful planning and preparation to ensure their effectiveness. Teachers should provide learners with clear instructions and guidelines, and ensure that they have the necessary technical skills and resources to participate in these activities. Moreover, teachers should monitor and provide feedback on learners' language use, promoting accuracy and fluency in their speaking skills.

Thus, technology-mediated speaking activities can be an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. These activities provide learners with opportunities to engage in authentic communication, interact with native speakers and peers, and develop their communicative competence. Successful implementation of technology-mediated speaking activities requires careful planning and preparation, but the benefits for learners are numerous, including improved language proficiency, critical thinking, and intercultural communication skills.

**Discussion-based activities** are a common instructional approach in second language teaching, as they provide an opportunity for students to practice communication skills in a low-stakes, collaborative environment. Such activities can be particularly beneficial for advanced ESL students. Through discussions, learners can engage in informal conversations and express their opinions and ideas freely, contributing to the development of their communicative competence.

Discussion-based activities typically involve learners participating in group discussions or pair conversations, with a focus on topics that interest them or relate to their lives. These activities provide learners with a platform to practice their language skills and use language in authentic contexts. Moreover, they can help students improve their comprehension, develop their vocabulary, and enhance their ability to express themselves fluently and accurately.

According to Th. Oradee, discussion-based activities can promote learners' confidence in expressing themselves in English, as they allow students to practice their speaking skills without the pressure of performing in front of an audience [15, P. 532]. Additionally, learners have the opportunity to receive feedback and corrections from their peers and teachers, enabling them to improve their language proficiency.

Effective discussion-based activities require careful planning and facilitation. Teachers should design activities that are appropriate for learners' proficiency levels and interests, and provide clear instructions and guidelines for participation.

Furthermore, teachers should encourage active participation and ensure that all learners have equal opportunities to contribute to the discussion.

In general, discussion-based activities are an effective approach for promoting advanced ESL learners' speaking skills. Through discussions, learners can engage in informal conversations, express their opinions and ideas freely, and develop their communicative competence. Effective implementation of discussion-based activities requires careful planning and facilitation, but the benefits for learners are numerous.

**Presentation activities** are a widely used approach in language teaching, particularly in developing learners' public speaking skills. C. Goh and A. Burns highlight the value of presentation activities for advanced ESL students, noting their potential to enhance learners' ability to organize and present information in a coherent and engaging way [16].

In presentation activities, learners typically research and prepare presentations on a given topic, utilizing a variety of media and resources to support their delivery. Presentations may involve individual or group work, and the focus may vary depending on learners' interests and goals. Presentation activities provide learners with the opportunity to practice their language skills in a challenging and engaging way, and develop their confidence and proficiency in public speaking.

Presentation activities can also promote learners' research skills and expand their knowledge on different topics. Through the process of preparing for their presentations, learners can develop critical thinking skills, learn how to evaluate sources, and organize information in a logical and effective way. Moreover, presentation activities can be tailored to different learning styles and preferences, providing learners with a personalized learning experience.

It is worth noting that successful presentation activities require careful planning and preparation. Teachers should provide learners with clear instructions and guidelines, and support them throughout the process of researching, organizing, and delivering their presentations. Furthermore, learners should be encouraged to provide constructive feedback to their peers, promoting a collaborative and supportive learning environment.

Thus, presentation activities are an effective approach for developing advanced ESL learners' public speaking skills, promoting their research skills, and expanding their knowledge on different topics. Successful implementation of presentation activities requires careful planning and preparation, but the benefits for learners are numerous, including improved confidence, proficiency, and critical thinking skills.

In **conclusion**, the provision of high-quality speaking activities that are tailored to the specific needs of advanced ESL learners is crucial. An

approach that works for one learner may not be as effective for another, so it is essential for educators to consider learners' individual abilities, interests, and language goals when designing speaking activities.

The approaches discussed in this article, such as TBLT, debates, and drama activities, have all shown promise in improving learners' speaking skills. However, it is worth noting that the effectiveness of these activities can vary depending on factors such as learners' level of proficiency, cultural background, and language experience. Therefore, educators should be flexible and adaptable in their approach, using a range of approaches and activities to engage learners in meaningful communication.

Furthermore, incorporating innovative and varied speaking activities can provide learners with opportunities to develop their discourse skills and enhance their overall language proficiency. Authentic and relevant speaking activities, such as role-plays, simulations, and discussions, can help learners use the target language in real-life situations and foster their communicative competence. Additionally, technology-mediated activities like video conferencing and online discussions can also be effective in promoting advanced ESL learners' speaking proficiency.

Ultimately, it is essential for educators and language practitioners to incorporate these insights and recommendations into their teaching practice to support advanced ESL learners' language development. By creating engaging and meaningful speaking activities that cater to learners' individual needs, educators can help learners become confident and effective communicators in English. Ultimately, the goal is to equip learners with the skills and knowledge they need to succeed in academic, professional, and social settings.

#### REFERENCES:

1. Nita A., Rozimela Y., Ratmanida R. The Use of Task-Based Learning to Enhance Speaking Skill of Senior High School Students. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2020. Vol. 463. P. 161-165.
2. Bellon J. A research based justification for debate across the curriculum. *Argumentation and Advocacy*. 2000. №36. P. 161–175.
3. Galante A., Thomson I. R. The effectiveness of drama as an instructional approach for the development of second language oral fluency, comprehensibility, and accentedness. *Tesol Quarterly*, 2017. № 5 (1). P. 115-142.
4. Al-Hassaani A. M. A., Qaid A. F. M. Challenges and Strategies in Teaching Speaking Skills to the Yemeni EFL Learners at Aden University: A Case Study. *Arab World English Journal*, 2021. №12 (1). P. 498 -514.
5. Alshahrani A. A. Communicating Authentically: Enhancing EFL Students' Spoken English via Videoconferencing. *Computer Assisted Language Learning Electronic Journal*, 2016io № 17. P. 1-17.

6. Бичок А. В. Говоріння як мета і засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. 2014. Випуск 32. С. 22-24.
7. Ellis R. *Task-Based Language Learning and Teaching*. New York : Oxford University Pres, 2003. 387 p.
8. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied linguistics* 1980. № 1.1. P. 1-47.
9. Nunan D. *Task-Based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 238 p.
10. Johnson R.H. *Manifest rationality: A pragmatic theory of argument*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2000. 406 p.
11. Derakhshan A., Khalili A., Beheshti F. Developing EFL Learner's Speaking Ability, Accuracy and Fluency. *English Language and Literature Studies*. 2016. № 6. P. 177-186.
12. Rastelli L. R. Drama in language learning. *Encuentro Journal of Research and Innovation in the Language Classroom*, 2006. № 16. P. 82-94.
13. Політикiна Н.І. Використання автентичних текстiв пiд час навчання усного мовлення. *Англійська мова та лiтература*. №7. 2007. С.2-3
14. Reinders H., White C. The theory and practice of technology in materials development and task design. *Materials in ELT: Theory and practice/* N. Harwood (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 2010. P. 58-80.
15. Oradee Th. Developing speaking skills using three communicative activities (discussion, problem-solving, and role-play). *International Journal of Social Science and Humanity*, 2012. № 2(6). P. 532- 53
16. Goh, C. C. M., Burns A. *Teaching speaking: A holistic approach*. New York, US: Cambridge University Press, 2012. 322 p.

## НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ АНГЛОМОВНОГО МОВЛЕННЯ У ЗВО TEACHING ENGLISH LISTENING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

У статті висвітлюються питання навчання англomовного аудіювання у закладах вищої освіти. Відповідно до Концепції розвитку англійської в університетах та Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти незалежним користувачем є той, хто опанував рівні B1 та B2 та здатний: розуміти основні ідеї текстів конкретної, абстрактної та фахової тематики; вільно спілкуватися з носіями мови; чітко, детально висловитись на широке коло тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи. Методика навчання іноземних мов надає багато ідей щодо пошуків дієвих технік та способів, навчальних платформ та ресурсів для набуття компетенції з аудіювання. Аудіювання є непростим видом мовленнєвої діяльності для усіх, хто вивчає англійську мову, в тому числі і здобувачів закладів вищої освіти. У загальному сенсі аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. Як і говоріння, воно реалізує усне безпосереднє спілкування і тому протистойть читальному і письмовому мовленню, які реалізують спілкування опосередковане. Це комбінована мовленнєва розумова діяльність, що базується на природній здатності і може удосконалюватися в процесі індивідуального розвитку. Аудіювання постає складним та багатобічним процесом, оскільки уміння розуміти англійську мову на слух є важливим комунікативним умінням для здобувачів закладів вищої освіти. Виокремлюють основні три види аудіювання: всебічне або глобальне (передбачає усвідомлення загального змісту повідомлення, тобто розуміння тексту в цілому); детальне (передбачає повне усвідомлення всіх елементів повідомлення, тобто зрозуміти всіх подробиць повідомлення); критичне (передбачає власне висловлювання з приводу почутого, тобто висловлення свого ставлення до почутого з метою погодження або не погодження з почутим та обов'язкове надання аргументів). Тематика для прослуховування: освіта, актуальні питання екології, професійного розвитку, розвитку технологій, розваг та гумору тощо представлена на платформах Youtube, Facebook, TED Talks, Big Think, Talks at Google, PopTech, IdeaCity, The Gel Conference.

**Ключові слова:** аудіювання, англійська мова, мовленнєва діяльність, аудіо- та відео-матеріали, освітні платформи.

The article highlights the issues of teaching English listening in institutions of higher education. According to the Concept of the Development of English in Universities and the All-European Recommendations on Language Education, an independent user is someone who has mastered levels B1 and B2 and is able to: understand the main ideas of texts on specific, abstract and professional topics; communicate freely with native speakers; to speak clearly and in detail on a wide range of topics, to express one's opinion on a certain problem, giving various arguments. Foreign language teaching methodology provides many ideas for finding effective techniques and methods, learning platforms and resources for acquiring listening competence. Listening is a difficult part of speech activity for everyone who learns English, including students of higher education institutions. In a general sense, listening is the understanding of oral speech received by ear. Like speaking, it implements oral direct communication and therefore opposes reading and written speech, which implement indirect communication. This is a combined speech and mental activity based on natural ability and can be improved in the process of individual development. Listening appears to be a complex and multifaceted process, since the ability to understand the English language by ear is an important communicative skill for applicants of higher education institutions. There are three main types of listening: comprehensive or global (presupposes awareness of the general content of the message, i.e. understanding the text as a whole); detailed (presupposes full awareness of all elements of the message, that is, to understand all the details of the message); critical (presupposes one's own statement about what has been heard, that is, expressing one's attitude to what has been heard with the aim of agreeing or disagreeing with what has been heard and providing arguments). The topics for listening are education, current issues of ecology, professional development, technology development, entertainment and humor, etc. are presented on YouTube, Facebook, TED Talks, Big Think, Talks at Google, PopTech, IdeaCity, The Gel Conference.

**Key words:** listening, the English language, speech activity, audio and video materials, educational platforms.

УДК 811.111'367.625  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.14>

**Стрига Е.В.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри західних  
і східних мов та методики їх навчання  
Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний освітній простір неможливий для його учасників без знання англійської мови. Для цього МОН створило Концепцію розвитку англійської в університетах: рівень B1 – обов'язкова умова вступу, B2 – випуску [3]. Дослідження доводять, що економічний розвиток країни залежить від того, наскільки добре громадяни володіють англійською мовою, а відтак задіяні у різних міжнародних галузях. За допомогою Британської Ради та активної участі представників закладів вищої освіти, громадських організацій було розроблено цю Концепцію.

Відповідно до загального опису рівнів володіння іноземною мовою, незалежним користувачем є той, хто опанував рівні B1 та B2 та здатний:

- розуміти основні ідеї текстів конкретної, абстрактної та фахової тематики;
- вільно спілкуватися з носіями мови;
- чітко, детально висловитись на широке коло тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи за і проти [2, с. 47].

Серед видів мовленнєвої діяльності аудіювання постає складним та багатобічним процесом, тому і цікавим, оскільки уміння розуміти англійську мову на слух є важливим комунікативним

умінням для здобувачів закладів вищої освіти [5, с. 156-157].

За Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти аудіювання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності означено незалежного рівня вбачає:

– розуміння об'ємних висловлювань та лекцій, текстів зі складною аргументацією на досить знайомі теми;

– розуміння більшості телевізійних новин та програм про поточні події;

– розуміння більшості фільмів на літературній мові [2, с. 52].

У методиці навчання іноземних мов постає велике завдання щодо пошуків дієвих технік та способів, навчальних платформ та ресурсів для набуття компетенції з аудіювання.

Серед усіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності аудіювання або слухання є найважчим. Це зумовлено наступними факторами:

– індивідуально-психологічні особливості слухача (рівень розвитку у мовленнєвого слуху, пам'яті, уваги, зацікавленості до того, що необхідно прослухати, загальні інтелектуальні передумови, знання та вміння з рідної мови, рівень розвитку іншомовних знань, навичок та вмінь, мотиваційна складова);

– мовні особливості аудіо– та відеоматеріалів та відповідність мовленнєвому досвіду і знанням слухачів;

– умов сприймання аудіо– та відеоматеріалів.

Аудіювання є нелегким і навіть складним видом мовленнєвої діяльності для усіх, хто вивчає англійську мову, в тому числі і здобувачів закладів вищої освіти, відтак це націлює них на опанування цим видом рецептивної мовленнєвої діяльності задля отримання ефективного результату у вивченні англомовних дисциплін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питання навчання англомовному аудіюванню є цікавим для вітчизняної наукової спільноти та розглянуто у працях О. Голотюк, Т. Лазаренко, В. Триндюк, С. Лобанової та інших.

Аудіювання в загальному сенсі є розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. Так само, як і говоріння, реалізує усне безпосереднє спілкування і тому протистоїть читальному і письмовому мовленню, які реалізують спілкування опосередковане. Це комбінована мовленнєва розумова діяльність, що базується на природній здатності і може удосконалюватися в процесі індивідуального розвитку.

Виокремлюють основні три види аудіювання:

– всебічне або глобальне (передбачає усвідомлення загального змісту повідомлення, тобто розуміння тексту в цілому);

– детальне (передбачає повне усвідомлення всіх елементів повідомлення, тобто зрозуміти всіх подробиць повідомлення);

– критичне (передбачає власне висловлювання з приводу почутого, тобто висловлення свого ставлення до почутого з метою погодження або не погодження з почутим та обов'язкове надання аргументів).

Краще починати аудіювальну активність здобувачів на аудіоматеріалах глобального характеру для того, щоб на просунутому етапі навчання зосереджуватися не детальному розумінні почутого. Звісно, що кінцевим результатом має стати критичне ставлення до почутого тексту. Слухачі мають ставити для себе цілі та пріоритети щодо тематики та ступеню розуміння та подальшого аналізу прослуханого контенту [4, с. 136].

Також, щоб сформувати компетенцію з аудіювання, необхідно враховувати соціокультурну складову, як таку, що концентрує на собі ті відмінності, які між іноземною (у даному випадку англійською) та рідною мовами [1, с. 220].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.**

Аналіз наукових джерел показав, вчені приділяють багато уваги вивченню питання аудіювання з психологічного та методичного боку. Проте недостатньо висвітлено особливості роботи над цим видом іншомовної мовленнєвої діяльності у закладах вищої освіти.

Відтак **мета статті** постає в уточненні визначення поняття аудіювання як рецептивного виду мовленнєвої діяльності, що належить до усної форми мовлення; створенні переліку начасної тематики та джерел для прослуховування за напрямками для здобувачів закладів вищої освіти; наведенні прикладу розробленої інструкції щодо опрацювання аудіо– та відеоматеріалів.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до підготовки здобувачів спеціальності 014 Середня освіта за спеціалізаціями в освітньо-професійній програмі серед переліку дисциплін можна знайти такі англомовні дисципліни, як-от «Іноземна мова за професійним спілкуванням (англійська)» та «Практичний курс англійської мови». Серед переліку очікуваних результатів навчання є такі, що націлюють здобувачів на демонстрацію навичок усної й письмової комунікації англійською мовою, зокрема розуміння аутентичного англійського мовлення в межах тематики, яка вивчалась і вести бесіду на її основі; користування англійською мовою як засобом вирішення соціально-побутових і професійних завдань. Результатом цього має стати набуття здатності спілкуватися англійською мовою на соціальному та професійному рівнях, а також здатності до усної та писемної комунікації англійською мовою.

Щодо тематики для слухання та розмови, то проаналізовані джерела дозволяють звести її до такого переліку: Special Days. Customs and Traditions. Life Choices. Carrier Choices. Disasters



and Emergencies. Inventions and Discoveries. New Information Technologies. Nature Protection. Books. Mass Media. Controversial Issues. Cultural Literacy. New Perspectives. Local and World Community. Money Matters. History's Mysteries. Fashion and Style. Advertising. Family Trends. Leisure Time and Hobbies. Healthy Nutrition Animals.

Корисними веб-сайтами можуть стати такі:

- <https://listenaminute.com/>;
- <https://ello.org/>;
- <https://www.voanews.com/>;
- <https://learnenglish.britishcouncil.org/>;
- <https://www.englishclub.com/>;
- <https://www.real-english.com/> та ін.

Серед тем, що вивчають здобувачі за цими дисциплінами за змістовим модулем «My future profession» є такі: «I am a student», «University life», «Philology. Translation and interpretation», «English as a global language» і т. ін.

Для здобувачів розробляються інструкції з процедури опрацювання різних аудіо– та відеоматеріалів. На прикладі відео «Student Life» на <https://www.youtube.com/watch?v=GX8YF1C15A0>, то наведемо зразок однієї з таких інструкцій. Зазначимо, що здобувачі можуть опрацьовувати це відео під час аудиторних занять і представляти результати самостійно, в парах чи в команді. Також працювати самостійно в позааудиторний час та індивідуально надавати відповіді.

Таблиця 1

Level: B2 Student Life
Instruction
In this activity students can be divided into teams or pairs
Watch and listen to the video, then be ready to answer the following questions:
1. What is the speaker's name? 2. What does she do? 3. What is her brief going to be about? 4. Name all opportunities of the University of Suffolk.
Make the list of the key words and phrases to this video.
Give the main idea of this video.

Також ця тема може бути відпрацьована на сайті <https://listenaminute.com/c/careers.html>. Інструкція є така.

Схожі відеоматеріали можна знайти в рубриках «Introduction», «Location», «Lectures» та ін. Тематика студентського життя в іноземних університетах, актуальні питання екології, професійного розвитку, розвитку технологій, розваг та гумору тощо може бути знайдена на платформах TED Talks, Big Think, Talks at Google, PopTech, IdeaCity, The Gel Conference. Ці та інші платформи-аналоги стають в нагоді викладачам у підготовки до занять з англійських дисциплін для розвитку навичок аудіювання. Зміст платформ є надихаючий та скерований на якісні зміни навколо, іншими словами – ідеї, що ватро поширити. Він гарно відображує поняття

«Edutainment» (education+entertainment), тобто освіта з елементами розваг.

Таблиця 2

Level: B2 Choosing a career
Instruction
Listen to the audio.
Fill in the gaps. Choosing a career _____ biggest decisions we make in life. It used to be that we _____ career. People _____ a job when they were 18, 19 or 20 and _____ same career for life. Their career path _____ straightforward. Nowadays, it is normal for people to change careers, five, six, seven times. New technology and globalization means things change quickly. We need to study and _____ all the changes. I've had four different careers now. I like moving from _____ another. It means life _____ boring. It's much better to keep learning different things in different careers. I _____ what career I'll choose next. Perhaps one that doesn't _____.
Put your attention to the spelling of the key words.
Formulate the issue discussed in the audio.
Give the idea of challenges of choosing a career.

Формат лекцій дещо відрізняється від серіалів, фільмів та ток-шоу. Різниця полягає в тому, останні носять розважальний формат і лексика має розмовний характер. Тоді як з лекцій можна дізнатися багато корисних термінів. Лексична робота є обов'язковою. Слова можна виписувати вручну до зошита, також є можливість створити персональний електронний словник за лекціями та тематикою. Вони збережуться в онлайн-тренажері. У зручний час та місці їх можна відпрацьовувати у безкоштовному додатку ED Words. Для самоконтролю час від часу рекомендовано вмикати англійські субтитри для перевірки розуміння лекцій. Також це необхідно для перевірки правопису незнайомих слів. Ще однією з переваг є те, що будь-яку лекцію або конференцію можна призупинити у будь-який момент, а потім продовжити прослуховувати.

Корисною річчю є те, що аудіо– та відеоматеріали можна слухати та дивитися не тільки в онлайн-режимі, але й в офлайн-режимі. Потрібний матеріал необхідно завантажити на гаджет, щоб опрацьовувати в придатних для навчання умовах, якщо це є самостійна, а не аудиторна робота.

Щодо труднощів в сприйманні аудіювання, то науковці наголошують на неоднозначності у сприйманні дитячих голосів та голосів літніх людей. Також значення мають темп, ритм мовлення, обсяг та складність, джерела, стиль повідомлення, фоновий шум та інші подразники. На початковому етапі цю проблему можна вирішити за рахунок уповільнення, однак не рекомендовано цього дотримуватися і далі, оскільки в реальному

аутентичному мовленні цього не відбувається.

Отже, щоб набути компетенції в аудіюванні здобувачі мають слухати і дивитися різні навчальні матеріали, що мають бути наближені до реальних умов комунікації з наявністю різновікових голосів, різного темпу та тембру, сучасної соціально-побутової та професійної тематики у цікавій формі.

**Висновки.** Навчання аудіювання англомовного мовлення у закладі вищої освіти вбачає тенденцію щодо опанування іноземною мовою та пошуків оптимальних шляхів для набуття компетенції в цій активності. Наведемо кілька вихідних положень з матеріалів даної статті. Отже, аудіювання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, належить до усної форми мовлення. Аудіювання є динамічним процесом, який здійснюється на основі антиципації, тобто передбачення (прогнозування) того, що буде сказано в тексті. Розвинені навички та вміння слухати забезпечують мовленнєву компетенцію в аудіюванні, що в свою чергу пов'язано з мовною та соціокультурною компетенцією, необхідні у цьому виді мовленнєвої діяльності. Аудіювання, як і говоріння, реалізує усне безпосереднє спілкування і тому протистоїть читальному і письмовому мовленню, які реалізують спілкування опосередковане. Розрізняють три види аудіювання: всебічне або глобальне; детальне; критичне. Актуальна тематика для прослуховування представляє такі напрями: освіта, актуальні

питання екології, професійного розвитку, розвитку технологій, розваг та гумору тощо представлена на платформах Youtube, Facebook, TED Talks, Big Think, Talks at Google, PopTech, IdeaCity, The Gel Conference.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голотюк О. В. Особливості аудіювання у ВНЗ. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 64. С. 220-225.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. ред. укр. видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Концепція розвитку англійської мови в університетах: URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-konceptiyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi> (дата звернення 17.03.2023).
4. Lazarenko T. V. Teaching auding to students of non language specialities using the "Flipped classroom" model. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 94. С. 135-142.
5. Триндюк В. А., Лобанова С. І. Використання вебресурсів для розвитку навичок аудіювання у студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 4. С. 156-160.

## M-LEARNING ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

## M-LEARNING AT STUDY OF FOREIGN LANGUAGES AND HISTORICAL DISCIPLINES AT HIGHER SCHOOL

Стаття присвячена проблемі використання можливостей мобільного навчання у вищій школі при вивченні іноземних мов та історичних дисциплін. Пропонується поєднувати використання додатків, які є доступними для сучасного студента в його смартфоні, з традиційним навчанням, електронним навчанням. M-learning – навчання за допомогою мобільних пристроїв, яке характеризується гнучкістю, динамічністю, доступністю. Останні роки інформатизація процесу навчання значно поглибилась, тому запровадження m-learning в навчальний процес є актуальною тенденцією. Обмін досвідом між викладачами, які використовують мобільні додатки під час аудиторних занять чи рекомендують їх своїм студентам для виконання домашніх завдань, дозволить накопичити необхідну інформацію та зробити впровадження подібних інновацій більш організованим. Це дозволить підвищити показники ефективності навчального процесу у закладі освіти. Серед переваг мобільного навчання можна підкреслити гнучкість, доступність, економічність, портативність, можливість побудови індивідуальної освітньої стратегії. Серед недоліків слід підкреслити ускладнення контролю за результатами, індивідуальне несприйняття такої форми здобувачами, відсутність необхідних мобільних додатків для більш широкого їх використання при вивченні окремих предметів. Врахування переваг та недоліків m-learning, гармонійне поєднання різних форм навчання, методів, технологій та засобів урізноманітнює, осучаснює освітній процес, мотивує студентів на нові досягнення, вдосконалює викладацьку компетентність. Особливо актуальним є використання мобільних додатків в умовах дистанційного навчання, військового стану, пандемії. Автори статті наголошують, що m-learning не повинен повністю замінити інші форми навчання, тому що має обмеження та недоліки. Але використання смартфона чи планшета студента в навчальних цілях зробить освітній процес більш цікавим та сучасним. У статті пропонується огляд окремих мобільних додатків для вивчення іноземних мов та історичних дисциплін.

**Ключові слова:** m-learning, мобільне навчання, мобільний додаток, дистанційна

форма освіти, іноземна мова, історичні дисципліни.

The article is devoted to the problem of using the opportunities of mobile learning in higher education while studying foreign languages and historical disciplines. It is proposed to combine the use of applications, which are available on modern students' smartphones, with traditional training and e-learning. M-learning is learning with the help of mobile devices which is characterized by flexibility, dynamics, accessibility. In recent years the informatization of the learning process has deepened significantly, therefore the introduction of m-learning into the learning process is a relevant trend. The exchange of experiences between teachers who use mobile applications during classroom classes or recommend them to their students for homework will allow to accumulate the necessary information and make the implementation of such innovations more organized. This will increase the efficiency of the educational process at the educational institution. Among the advantages of mobile learning one can emphasize flexibility, accessibility, economy, portability and the possibility of building an individual educational strategy. Among the shortcomings, the complexity of monitoring the results, the individual non-acceptance of this form by the applicants, the lack of the necessary mobile applications for their wider use when studying foreign languages and historical disciplines should be emphasized. Taking into account the advantages and disadvantages of m-learning, the harmonious combination of different forms of learning, methods, technologies and tools diversify, modernize the educational process, motivate students to new achievements, improve teaching competence. The use of mobile applications is especially relevant in conditions of distance learning, martial law and a pandemic. The authors of the article emphasize that m-learning should not completely replace other forms of education, because it has limitations and disadvantages. But using a student's smartphone or tablet for educational purposes will make the educational process more interesting and modern. The article offers an overview of some mobile applications for learning foreign languages and history.

**Key words:** m-learning, mobile learning, mobile application, distance form of education, foreign language, historical disciplines.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.15>

**Хорошайло О.С.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри психології  
та суспільно-гуманітарних наук  
Закладу вищої освіти «Міжнародний  
науково-технічний університет  
імені академіка Юрія Бугая»

**Кочергіна С.С.,**

канд. філол. наук,  
доцент кафедри загальноосвітніх  
дисциплін  
Товариства з обмеженою  
відповідальністю «Технічний  
університет «МЕТІНВЕСТ  
ПОЛІТЕХНІКА»

**Яковенко Ю.Л.,**

канд. іст. наук,  
доцент кафедри філософії  
та соціально-політичних наук  
Донбаської державної  
машинобудівної академії

### Постановка проблеми в загальному вигляді.

Останні роки принесли Україні багато випробувань, серед яких пандемія вірусу Ковід-19, яка забрала із собою сотні тисяч життів по всьому світу. Карантинні обмеження вплинули на навчальний процес та навчальне середовище, які перемістились у віртуальний простір. Вчителі та викладачі швидко адаптувались до дистанційного навчання, оволоділи необхідними інструментами, почали використовувати Zoom, Google Meet, Google Classroom,

Viber та інші додатки, програми, які допомагають працювати зі здобувачами освіти, підтримувати з ними постійний зв'язок та забезпечувати безперервний процес навчання та розвитку. 2023 рік приніс нові випробування (війна та військовий стан, евакуація, зміна місця проживання, необхідність адаптації, стрес) та продовження навчання в дистанційному режимі. Тому питання вдосконалення методики дистанційної освіти, запровадження інновацій, підвищення ефективності такої форми

навчання залишаються актуальними. Важливим аспектом викладацької діяльності є підвищення рівня вмотивованості самих здобувачів освіти, активності, відповідальності в процесі отримання знань та їх практичного застосування. Одним із шляхів активізації навчального процесу, його урізноманітнення є використання мобільних додатків в освітніх цілях.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** M-learning як сучасна тенденція в освіті активно обговорюється у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Навчання за допомогою мобільних пристроїв розглядається як окрема проблема або в контексті аналізу електронного навчання. Дослідники аналізують сутність поняття «m-learning», його головні ознаки, переваги, недоліки, діляться власним досвідом. Мобільне навчання розглядається як інструмент для самоосвіти та додаток до традиційного навчання при вивченні окремих дисциплін [1-10].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Цікавою залишається проблема доцільності використання m-learning в конкретних умовах, в конкретному середовищі, а також аналізу результатів змішаного навчання. Оскільки ефективність навчання залежить від багатьох факторів, то актуальним стає накопичення досвіду викладачів по впровадженню інновацій, які відповідають потребам часу. Обмін такою інформацією з урахуванням вікових та інших особливостей здобувачів освіти, специфіки предмета можуть дати цінний матеріал для вдосконалення навчального процесу, його осучаснення.

**Мета даної статті** – проаналізувати використання можливостей m-learning у вищій школі при вивченні іноземних мов та історичних дисциплін.

**Виклад основного матеріалу.** Оскільки молодь часто використовує смартфони та планшети для розваг та спілкування, то можна запропонувати їм використовувати їх і в навчальних цілях. Звичайно, що вони не замінять живого спілкування під час дискусій, конференцій, ділових ігор, не замінять проблемних чи дослідницьких завдань, але допоможуть попрацювати з іншомовною лексикою чи історичними датами та фактами. Особливо в умовах дистанційної освіти, карантину чи військового стану, коли молодь відірвана від звичних умов життя та знаходиться у стані стресу, мобільні освітні додатки допоможуть вирішувати одразу декілька проблем: допомога у навчанні, відволікання від негативних подій дійсності завдяки ігровій формі, яскравому інтерфейсу, створенню ситуації успіху. Використання однокласниками чи одногрупниками одного і того ж додатку додають тему для спілкування та підтримки постійного зв'язку.

M-learning передбачає отримання знань за допомогою мобільних пристроїв та додатків. Ця система гнучка і доступна, актуальна та цікава для всіх. Навчання за допомогою мобільних

додатків стає персоналізованим, відкриває можливості для самостійного планування і реалізації плану навчальної діяльності. Створено велику кількість спеціальних програм для мобільних пристроїв, за допомогою яких можна навчатись або підвищувати кваліфікацію, проходити тестування, читати електронні видання, слухати аудіо-лекції, дивитись навчальні відео-матеріали [4, с. 128]. При цьому той, хто навчається, не прив'язаний до якогось місця чи часу [1, с. 376].

Сьогодні m-learning широко використовується у вищих навчальних закладах по всьому світу, оскільки пропонує зручний, гнучкий і економічно ефективний спосіб доступу до освітнього контенту та ресурсів.

M-learning, або мобільне навчання, існує з початку 2000-х років, тобто вже з часу, коли були випущені перші мобільні телефони та планшети. Спочатку ці пристрої використовувалися в основному для зв'язку, але незабаром стали настільки потужними, що їх почали використовувати і в освітніх цілях. На першому етапі мобільні пристрої стали в нагоді в процесі доставки навчального контенту, наприклад, лекцій, інших текстів. Але з часом в процес навчання були включені інтерактивні дії, наприклад, вікторини, симуляції та ігри. Сьогодні m-learning використовується в університетах по всьому світу, щоб доповнити традиційне навчання в аудиторії та надати студентам легкий доступ до навчальних матеріалів. Він став важливою частиною процесу навчання і продовжує швидко розвиватися та вдосконалюватися. Хронологічно дослідження можливостей використання мобільних пристроїв в освіті можна поділити на три фази: перша фаза – це зосередження на пристроях та їх можливостях; друга фаза – це зосередження на мобільному навчанні поза класом, в позаурочний час для відпрацювання вмій та закріплення знань; третя фаза – це зосередження на мобільності учня, на перевагах існуючих програм і додатків, на гнучкості мобільного навчання [5].

За словами дослідників Х. Фомбони, М. Паскуалья-Севільяни та М. Гонсалеса-Відегарая, m-learning пропонує такі можливості та інновації, як більш широкий та різноманітний доступ до інформації, збільшення кількості неформальних та ігрових заходів, знакове віртуальне членство та мережі дружньої взаємодії в рамках нових шкал цінностей [6].

Звичайно, що навчання за допомогою мобільних додатків не є і не може бути основним для здобувача освіти у вищому навчальному закладі, не скасовує читання підручників, художньої літератури, наукових статей, виконання дослідницьких проектів, але навчальний процес таким чином стає більш сучасним та зрозумілим для молоді.

M-learning – це форма електронного навчання, яка спеціально розроблена для мобільних

пристроїв. Цей тип навчання значно полегшує співпрацю між студентами та викладачами. Використання мобільного навчання в університетах має численні переваги, включно з більшою залученістю, ефективнішою подачею контенту та більшою гнучкістю процесу навчання.

Мобільні пристрої в звичайних класах можуть бути використані для покращення навчання, орієнтованого на здобувачів освіти, групової співпраці між здобувачами за допомогою комунікаційних додатків, інтерактивних дисплеїв, кодів швидкого реагування [7] та відео-функцій [8]. Існуючі мобільні технології можуть з часом замінити громіздкі ресурси, такі як підручники, наочні посібники та презентаційні технології [9].

Інтерактивна та багаторежимна технологія дозволяє студентам взаємодіяти з інформацією та використовувати її. Доступ до занять у класі та інформації на мобільних пристроях забезпечує безперервність навчання всередині класу та за його межами [10].

В огляді літератури, проведеному FutureLab, дослідники виявили, що поліпшення комунікації, співпраці та розуміння ідей чи концепцій було результатом застосування саме мобільних технологій [10].

M-learning включає безліч різних форм навчання. В широкому сенсі можна визначити цей вид навчання як процес пізнання та набуття вміння успішно діяти в нових та мінливих контекстах, включаючи навчання на роботі та через неї, за допомогою мобільних пристроїв. Деякі дослідники наголошують на тому, що одним з результатів запровадження мобільного навчання стає зміна поведінки та менталітету студентів [1, с. 376].

Мобільні програми стають все більш популярними в процесі вивчення іноземних мов, оскільки пропонують зручний і доступний спосіб навчання. На даний момент існують безліч програм, яку пропонують різні варіанти побудови навчальної стратегії від засвоєння базової лексики та граматики до більш глибоких знань та вмінь. Мобільні додатки також можна використовувати для тренування розмови та вимови з носіями мови, а також доступно кілька додатків для обміну мовами.

M-learning можна ефективно використовувати в процесі самостійного вивчення іноземної мови, а також як доповнення до традиційного навчання в класах чи аудиторіях. Є безліч чудових онлайн-додатків для мобільних пристроїв, які допомагають бажаним зробити свій процес оволодіння англійською чи будь-якою іншою мовою більш яскравим, цікавим та ефективним. Розглянемо декілька, які самі студенти визначили як найбільш результативні.

1. Duolingo – популярна та загальновідома програма, яка пропонує комплексний підхід до вивчення іноземної мови. Студенти можуть

використовувати її для вивчення правил англійської граматики, тренування вимови та розширення словникового запасу. Додаток в процесі роботи швидко виявляє помилки студентів, дає поради стосовно їх виправлення та уникнення в процесі подальшого навчання. Обраний курс логічно та раціонально поділений розробниками на етапи з контрольними точками за принципом збільшення складності завдань.

2. Memrise – ще один корисний додаток, який зосереджується на розширенні словникового запасу та довгостроковому запам'ятовуванні. Він пропонує широкий спектр вправ, які допоможуть закріпити іноземні слова в пам'яті надовго.

3. Busuu – чудовий додаток для вивчення англійської мови, оскільки він надає інтерактивні аудіо- та відеоуроки.

4. Lingualo – освітня платформа, на якій зібрано різноманітні матеріали – відеоролики, аудіоматеріали, статті, інтерв'ю. Основним її схвищем є офіційний сайт, на якому розміщені різноманітні освітні тренінги, відео та навчальні курси, включаючи і платні. Є мобільний додаток з широкими навчальними можливостями. Здобувач отримує індивідуальний план свого навчання в залежності від його здібностей, вмінь, а також потреб.

5. Tandem – одна з багатьох програм для мовного обміну. Концепція її полягає в об'єднанні людей, які вивчають англійську мову як іноземну, із мовцями, які вільно володіють англійською та намагаються відповідно вивчити рідну мову цих учнів. Tandem дає можливість студентам попрактикуватись у спілкуванні з носіями англійської мови.

6. EnglishCentral – це чудовий додаток для відпрацювання англійської вимови. Він містить ряд аудіо- та відеоуроків, а також вікторин і тестів, які допомагають студентам удосконалити англійську.

7. Quizlet. В процесі своєї викладацької діяльності одним з авторів даної статті широко використовувався цей додаток. В ньому викладач може створити необхідні йому флешкартки зі словами з тих тем, що вивчаються студентами, або знаходити та використовувати вже готові. Також програма пропонує кілька видів тренажерів для перевірки перекладу, написання, розуміння на слух. У режимі заучування формується індивідуальна стратегія навчання, яка передбачає певну послідовність вивчення різних модулів та їх наповнення. За результатами виконання плану вивчені слова групуються за рівнем оволодіння ними. Ігри типу Live доступні у платній версії. У цьому випадку викладач може створювати будь-які матеріали, використовуючи власні аудіозаписи, діаграми, зображення, роблячи розширене форматування тексту. Quizlet спрощує з одного боку та вдосконалює з іншого процес засвоєння іншомовної лексики. Окрім перекладів, є ігри на знання антонімів, синонімів, ідіом, словотвору і т.п.

Отже, в процесі вивчення іноземної мови за допомогою мобільних додатків студенти отримують доступ до різноманітних навчальних матеріалів, тренажерів, можливість спілкуватись з носіями мови, викладачами, іншими здобувачами освіти в будь-який час і в будь-якому місці. Таким чином забезпечується безперервність, динаміка навчального процесу, недоступна в традиційному класі.

Але слід зауважити, що на даний момент не існує такої програми, яка б дозволяла ідеально відпрацювати всі мовні навички. Кожна програма має свої переваги й недоліки, тому краще в процесі вивчення мови поєднувати кілька ресурсів, різні методики та форми навчання, враховуючи можливості та побажання усіх учасників освітнього процесу. Вивчення англійської за допомогою мобільних додатків є зручним, захоплюючим, різноманітним, систематичним, ефективним. Однак викладачу, який використовує m-learning, важко контролювати результати в межах всієї групи здобувачів освіти (результат фіксується в гаджеті кожного студента), окремі студенти за своїми індивідуальними особливостями можуть відставати від одногрупників. Крім того, цей вид навчання залежить від стану та технічних характеристик пристрою, якості інтернету.

Система m-learning може бути використана і в процесі вивчення або повторення подій вітчизняної чи світової історії. При підготовці до ДПА, ЗНО, НМТ (якщо обрана історія України) можна скористатись відповідними додатками. Їх можна умовно поділити на три групи:

1) повна інформація для підготовки до ЗНО (теорія, практика, картосхеми, фото);

2) лише практична складова у вигляді тестів різного типу;

3) тренування окремого елемента для підготовки (лише впізнати діяча або архітектурну пам'ятку, витвір мистецтва, потренувати дати).

Повні версії цих додатків частіше є платними, але вони зручні, дозволяють досягнути поставленої мети при належному рівні відповідальності та дисциплінованості користувача, фіксують досягнення. Теорія у першій групі додатків пропонується по темах відповідно до програми зовнішнього незалежного оцінювання. Завдання поділяються на декілька типів. Перший тип дозволяє тренувати знання дат та основних подій з історії України. Можливість багаторазового проходження тестів дозволяє повертатись до тих тем, які ще не засвоєні, відповідного, до повного їх засвоєння. Питання типу «Вірю/Не вірю» дозволяють перевірити та закріпити знання. Важливою допомогою є завдання третього типу, де необхідно впізнати історичного діяча. Але для цього можна завантажити ще один додаток – на розпізнавання видатних особистостей з історії України. Обов'язковим елементом підготовки є робота з картосхемами.

Додатки високо оцінені користувачами, отже, багаторазове повторення та залучення різних видів пам'яті допомогли в досягненні поставленої абітурієнтом мети.

Студентам подібні додатки з підготовки до ЗНО та ДПА теж стануть у нагоді, враховуючи, що частина інформації з часом забувається. При вивченні у вищому навчальному закладі курсів «Історія України», «Історії культури» або інтегрованого курсу «Історія України та української культури» можна використовувати згадані додатки при підготовці до контрольних робіт, тестів або вікторин, тренувати або перевіряти знання дат, впізнавати історичних діячів, запам'ятовувати культурні пам'ятки, працювати з картами.

Всесвітня історія також представлена у вигляді мобільних додатків для усіх, хто нею цікавиться. Школярам пропонується цей предмет по класах для тренування дат та подій. Додатки містять тестові завдання, карти та ілюстрації.

Студенти, які за своїми навчальними програмами мають вивчати всесвітню історію (майбутні історики, політологи), можуть використовувати інші додатки. Серед них можна виділити «мобільні енциклопедії» та «журнали в телефоні».

Додаток «BBC History Magazine» – це можливість читати статті з журналу з відповідною назвою. Тематика різноманітна, статті доступні англійською мовою, отже, одночасно з отриманням нової інформації історичного характеру можна тренувати англійську. Пошук дозволяє знайти архівні статті про той історичний період або особу, які цікавлять користувача найбільше. Додаток містить матеріали від давнини до сучасності. Це означає, що він максимально корисний для тих, хто цікавиться подіями минулого в країнах світу. Здобувач освіти за допомогою цього додатку розширює кругозір, може поділитись з іншими набутими знаннями під час проблемних лекцій чи семінарів. Також він може, зацікавившись змістом прочитаної статті з додатку, дізнатись про події, описані в ній, з інших джерел, тобто розпочати дослідницьку роботу, підготувати проект, потім виступити з доповіддю.

Платний додаток «World History» побудований як хронологічне викладення основних тем та подій всесвітньої історії від давнини до наших днів. Зручний в користуванні та насичений інформацією, схожий на мобільну енциклопедію, яка завжди під рукою. Він допоможе краще орієнтуватись в історичних подіях, дізнатись про видатних історичних діячів, зібрати на екрані смартфона важливі події конкретного року. Більш повну картину історичного розвитку країн світу можна отримати, завантаживши також додаток «World History Atlas», тобто бачити події із зазначенням їх дат і на карті. Ці додатки допоможуть здобувачу освіти підготуватись до іспиту, почуватись більш впевнено на опитуваннях під час занять.

Додатки іншого характеру пропонують лише тести з всесвітньої історії у вигляді цікавої гри, вікторин та тестів. Вони можуть стосуватись подій та явищ з усіх сфер життя (економіка, політика, культура), а можуть бути присвячені лише культурним пам'яткам чи персоналіям.

«World History Quiz» – англomовний додаток з вікторинами на історичну тематику для тих, хто вже має достатньо знань та хоче їх перевірити. Різноманітні типи завдань та ігрова форма роблять його корисним та зручним. Подібними додатками є «History Trivia Quiz» та «Світова історія: Вікторина».

Додатковою допомогою при вивченні всесвітньої історії можуть стати наступні додатки, які є у Інтернет-магазині:

– «Відомі люди: Вікторина-гра», яка містить 465 відомих людей з різних країн та різних історичних періодів, серед яких науковці, письменники, художники, композитори;

– «Сьогодні в історії», додаток, який допоможе зорієнтуватись у пам'ятних датах та закріпити історичні знання;

– «Історичний календар»;

– «Документальні фільми з історії» та інші.

M-learning стає актуальною тенденцією в освіті XXI століття. Після апробації інновацій цікавим є обмін досвідом між викладачами, які включають в освітній процес нетрадиційні компоненти, наприклад, навчання за допомогою мобільних додатків. Аналізуючи наукову літературу, власний досвід та досвід колег, автори статті вважають, що m-learning має ряд переваг:

– доступність (користувач може перебувати в будь-якому місці, де є доступ до інтернету та можливість зарядити свій гаджет);

– індивідуальний графік, коли здобувач освіти може заходити в свій додаток тоді, коли зручно, є можливість та бажання, а також користуватись ним стільки, скільки йому потрібно;

– індивідуальний план (користувач підбирає певну кількість мобільних додатків, з яким може працювати в цей період ефективно, на високий результат);

– економність (навіть платні мобільні додатки не коштують занадто дорого, є вибір безкоштовних додатків та безкоштовних версій, бюджетні смартфони дозволяють користуватись більшістю з них);

– портативність та контекстна чутливість (смартфони чи планшети не займають багато місця в сумці, їх легко переносити, брати з собою; вони можуть збирати та зберігати дані, необхідні в процесі навчання, фіксувати рівень досягнень, нагадувати про необхідність повторення уроку чи проходження нового матеріалу);

– гнучкість, можливість поєднання навчання з роботою, іншими формами навчання, стажуванням і т.п.

Звичайно, що слід сказати і про недоліки m-learning. Це:

– відсутність прямого та живого спілкування (але цей недолік ліквідується за допомогою офлайн чи онлайн-зустрічей викладача зі своїми студентами, учнями, оскільки m-learning є лише доповненням до основного навчання);

– додаткові витрати часу на пошук та вивчення тих чи інших додатків (компенсується за рахунок зменшення повторення здобувачами освіти простих іншомовних слів чи важливих дат, які будуть відпрацьовані за допомогою додатків; здобувачі легко адаптуються та швидше будуть орієнтуватись в тому матеріалі, який вони вже добре опрацювали за допомогою свого смартфона);

– відсутність можливості внесення змін у додатки (компенсується за рахунок інших форм робіт, які пропонує викладач);

– відсутність необхідних корисних додатків, які варто було б розробити (наприклад, мобільну хрестоматію історичних джерел по темах, яка містила б тексти договорів, статистичні дані, укази та постанови, фотографії, життєві історії, спогади, уривки з листів, щоб аналізувати та розбирати їх і вдома, і під час практичних занять);

– ускладнення контролю результатів, відстежування досягнень усієї групи тощо (викладач в цьому випадку має розробити свою систему контролю, працювати додатково під час консультацій з тими студентами, які відстають від інших, мають низькі результати).

Отже, використання мобільних пристроїв в освітніх цілях є актуальною тенденцією, це осучаснює процес навчання. Студенти позитивно сприймають використання викладачем сучасних технічних засобів під час занять (інтерактивні дошки, ноутбуки з проекторами, спеціальні програми). Це стосується смартфонів та планшетів. Змішане навчання передбачає використання традиційного та інноваційного підходів до навчання, дає кращі результати. M-learning не замінює, а урізноманітнює навчальний процес, створює нові можливості. Врахування його переваг та недоліків дозволяє викладачу побудувати власну систему навчання в кожній окремій групі та досягати кращих результатів. M-learning може бути використаний в процесі вивчення іноземних мов та інших предметів. Необхідно зауважити, що цей вид навчання може стати корисним інструментом в процесі навчання студентів з особливими потребами.

**Висновки.** Використання мобільних додатків при вивченні іноземних мов та історії дозволяють активізувати та урізноманітнити навчальний процес, зробити його більш насиченим, спростити вивчення іншомовної лексики чи історичних подій. Навчальні мобільні додатки можуть бути неймовірно корисними для сучасних студентів вищих навчальних закладів. Вони забезпечують

зручний спосіб отримати доступ до матеріалів курсу, знайомитись з лекційним матеріалом, навчальними програмами, завданнями в зручний час. Багато програм та додатків пропонують такі функції, як сповіщення в реальному часі, робота з картками, тести та аудіозаписи, збереження результатів, цілодобовий доступ. Мобільні додатки також можуть допомогти студентам бути більш вмотивованими, відповідальними, організованими, постійно моніторити перелік завдань та їх виконання, відстежувати свій прогрес, ставити цілі. При досягненні цілей створюється ситуація успіху, яка мотивує рухатись далі. Крім того, багато навчальних програм для мобільних пристроїв пропонують такі інтерактивні функції, як віртуальне навчання, онлайн-навчальні групи та дошки обговорень, що дозволяє студентам співпрацювати та отримувати відгуки від однолітків. Освітні мобільні програми можуть бути чудовим інструментом, який поєднується з традиційним навчанням та покращує загальний результат, сприяє вдосконаленню вмінь, розширенню кругозору, лексичного запасу і т.д. Вони привчають систематично працювати самостійно. Переваги m-learning дозволяють викладачу будувати викладацьку діяльність як синтетичну, багатокomпонентну. Недоліки вимагають урахування специфіки предмету, наявних ресурсів та засобів, індивідуальних та групових особливостей здобувачів освіти, їх технічних можливостей.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кабаль М. В. M-learning як різновид дистанційного навчання *Молодий вчений*. 2020. № 3(79). С. 375-378. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1699/1665> (дата звернення 22.02.2023).
2. Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2013. Вип. 27. с. 31-34.
3. Рогульська О. О. M-learning як інноваційна технологія у навчанні іноземної мови. *Збірник науковий праць «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми»*. Київ-Вінниця, 2016. Вип. 45. С. 318-321.
4. Кадемія М. Ю. Використання інформаційних технологій навчання. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 125-132.
5. Cochrane Th. A Summary and Critique of M-Learning Research and Practice. New York : Routledge, 2013. 680 p. ISBN 9780415503693.
6. Fombona J., Pascual-Sevillano M., s; González-Videgaray M. M-learning and augmented reality: A review of the scientific literature on the WoS repository. *Comunicar*. 2017, 1 July. № 25 (52): p. 63–72. URL: [file:///C:/Users/jully/Downloads/10.3916\\_C52-2017-06-english.pdf](file:///C:/Users/jully/Downloads/10.3916_C52-2017-06-english.pdf) (дата звернення 17.02.2023).
7. Yfantis V., Kalagiakos P., Kouloumperi C., Karampelas P. Quick response codes in E-learning. *International Conference on Education and e-Learning Innovations*. 2012. 1 July. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Quick-response-codes-in-E-learning-Yfantis-Kalagiakos/3dbce61aee8916895679b477eb8918ad9b421cc0> (дата звернення 18.02.2023).
8. Murray O., Nicole O. Teaching and Learning with iPads, Ready or Not? *TechTrends*. 2011, November–December. № 55 (6). p. 42–48. URL: [https://www.researchgate.net/publication/257692789\\_Teaching\\_and\\_Learning\\_with\\_iPads\\_Ready\\_or\\_Not](https://www.researchgate.net/publication/257692789_Teaching_and_Learning_with_iPads_Ready_or_Not) (дата звернення 21.02.2023).
9. 7 things you should know about mobile apps for learning. *Educause Learning Initiative*. 2010, May 4. URL: <https://library.educause.edu/resources/2010/5/7-things-you-should-know-about-mobile-apps-for-learning> (дата звернення 21.02.2023).
10. Naismith L., Lonsdale P., Vavoula G., Sharples M. Literature Review in Mobile Technologies and Learning: Report 11. *FutureLab*. 2004. URL: <https://www.nfer.ac.uk/publications/futl15/futl15.pdf> (дата звернення 15.02.2023).



## ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ДОШКИ MIRO ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ VIRTUAL MIRO BOARD FOR REMOTE ENGLISH TEACHING

У цій статті розглядаються плюси та мінуси дистанційного навчання. З початком пандемії коронавірусної інфекції суттєво зросла роль технічних засобів навчання, а з початком повномасштабних бойових дій у лютому 2022 року очне навчання стало в багатьох випадках неможливим. Дана коротка історична довідка щодо розвитку віддаленого навчання, що в жодному випадку не є новітнім винаходом. Автор демонструє, як за допомогою новітнього програмного забезпечення можна вирішити проблему відсутності аудиторної дошки. Актуальність теми роботи показана через перелік численних труднощів (як технічних, так і методологічних), з якими під час дистанційного навчання об'єктивно стикається викладач незалежно від його навичок та досвіду роботи. Головний з них – брак уваги та численні відволікаючі фактори (спливаючі вікна, повідомлення у месенджерах, тощо), для нейтралізації яких важливо використовувати допоміжні засоби навчання. Великим недоліком віддаленого навчання узагалі є відсутність вбудованих (у звичайні засоби групового відеозв'язку, зокрема Zoom) засобів імітації класної дошки. Описується специфіка одного із найсучасніших інструментів для спільної віддаленої роботи – віртуальної дошки Miro. У статті розкриті переваги та недоліки онлайн-дошки при навчанні англійської мови. Автор пропонує конкретні приклади типових завдань із використанням інтерактивної дошки Miro для проведення практичних занять. В роботі наводяться приклади, як викладач може запровадити нову лексику, закріпити та ввести її в активний вокабуляр, а також того як зробити вивчення граматики через екран монітора цікавим та різноманітним. Для викладача найбільш ефективним інструментом дошки Miro є функція перенесення (Drag-and-drop), що дає можливість всім студентам працювати одночасно над одним завданням. Це надзвичайно важливо для залучення усіх студентів до співпраці та утримання їх уваги протягом заняття. Також показані засоби вирішення проблеми відсутності функції додавання на дошку та відтворення аудіо та відео, що легко компенсується за рахунок функції показу екрану одного з учасників (викладача в даному випадку).

**Ключові слова:** англійська мова, дистанційне навчання, синхронне навчання, віртуальна дошка, завдання.

This article discusses the pros and cons of remote education. With the world-wide pandemic of COVID-19 the role of technical facilities for remote education has increased dramatically, and with the start of the Russia-Ukraine war in February 2022 classroom-based education has become unavailable for the vast majority of the students in Ukraine. The paper starts with brief historical overview of remote education which is not a modern invention at all. The author demonstrates addressing the problem of missing classroom board with some of the modern software. The need for the study is demonstrated via numerous examples of obstacles (both technical and methodological), a teacher is facing through remote teaching regardless of their skills and professional experience. The main of them is lack of attention and numerous distracting agents (pop-up windows, incoming messages in Telegram, Viber, etc.) that can be neutralized with technical means only. The huge disadvantage of remote education is lack of built-in substitutions for classroom board in common tools for remote conference calls e.g., in Zoom. The specifics of one of the most modern tools for collaborative remote work – Miro virtual whiteboard – are described and assessed. The article reveals both the advantages and disadvantages of virtual boards when teaching English as a foreign language remotely. The author also suggests particular examples of typical exercises involving the interactive whiteboard Miro for students doing remote education. The article provides some examples of how a teacher can introduce new vocabulary, as well as how to make learning grammar through the monitor screen interesting and diverse. For the teacher the Drag-and-drop function appears to be the most useful as it allows to involve students into collaborative work over the same task. This is extremely important for attracting all the students into study and holding their attention through the whole class. The workaround for missing built-in tools for adding audio and video content via screen sharing is demonstrated.

**Key words:** English, remote education, synchronous learning, virtual board, task.

УДК 37.211.24  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.16>

**Ципанова Н.Я.,**  
викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації  
Національного університету харчових технологій

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Поширення в усьому світі коронавірусної інфекції призвело до впровадження режиму жорсткого обмеження пересування людей та їх комунікації. У лютому 2022 році з початком активних бойових дій в Україні єдиним можливим варіантом продовження навчання для більшості учнів і студентів стало дистанційне навчання [1].

Взаємодія педагога та учня на відстані не є новою формою роботи, що виникла у XXI столітті. Дистанційне навчання бере початок наприкінці XVIII століття (так зване «кореспондентське

навчання»). Учні поштою отримували навчальні матеріали, переписувалися з викладачами, посилали вчителю на перевірку свої письмові роботи та отримували поштою коментарі наставника. Подальший розвиток технологій (поява персональних комп'ютерів та Інтернету) лише сприяло розвитку цього напрямку. Сьогодні фахівці розробляють програмне забезпечення для комп'ютерів та мобільних пристроїв, що полегшують вивчення багатьох предметів, у тому числі англійської мови (LinguaLeo, Duolingo, Поліглот-16, BBC Learning English). Особливою популярністю користується соціальна мережа Instagram, на теренах якої

можна знайти відеозаписи, тексти блогерів і педагогів на різні теми [2].

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Тема використання новітніх інформаційних технологій та програмного забезпечення у процесі повністю (а не частково) дистанційного навчання є порівняно новою, але вже висвітленою у численних працях, зокрема в статті [3].

**Мета статті** – проаналізувати можливості, які надає викладачеві віртуальна дошка Miro Board для дистанційного навчання англійської мови та показати типові приклади вправ із її застосуванням.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Виділяють два формати дистанційного навчання: синхронний (онлайн-зустріч згідно фіксованого розкладу) та асинхронний (учні освоюють нові знання за своїм індивідуальним графіком, часто без обмежень за часом). Статистика показує, що заняття із застосуванням синхронного методу навчання значно ефективніші і, відповідно, більш затребувані порівняно з навчанням, що проводиться в асинхронному цифровому освітньому середовищі. Навчання відбувається у режимі реального часу і вимагає від викладача глибокого розуміння особливостей комунікації та володіння цілим комплексом спеціальних навичок [4, с. 1].

Синхронний формат навчання передбачає залучення і аудіального, і вербального каналів комунікації. З одного боку, студенти слухають голос викладача, висловлюють свою думку, з іншого – бачать міміку та жести педагога, різні картини, фотографії, написи, графіки, таблиці тощо. Під час таких занять активно використовується як усне спілкування, так і письмове (наприклад, через чат або функції «Коментарі»).

Говорячи про дистанційне навчання, не можна оминути притаманні йому плюси та мінуси. Серед переваг зазвичай виділяють такі: 1) можливість навчатися з будь-якої точки планети, де є хороший Інтернет; 2) економія часу на дорогу; 3) у деяких випадках наявність гнучкого графіка проведення занять (немає прив'язки до певного часу); 4) нижча вартість проти очним форматом навчання; 5) застосування сучасних інтерактивних технологій навчання, що підвищують мотивацію студентів та динамічність уроку; 6) можливість використання численних електронних ресурсів та бібліотек під час занять [5].

До недоліків навчання на відстані відносяться: 1) залежність від якості сигналу зв'язку та швидкості Інтернету; 2) велике навантаження на очі; 3) відсутність звичного зорового контакту; 4) тривале перебування без руху; 5) неможливість пересування по аудиторії, необхідного для виконання деяких завдань (наприклад, різні естафети, активні ігри на вивчення дієслів руху, «Знайди в аудиторії певний предмет і доторкнися до нього» тощо); 6) психологічний дискомфорт, викликаний

практично неминучими перешкодами, що у ході навчального спілкування «через екран» протягом досить багато часу; 7) проблема утримання уваги у цифровому середовищі, пов'язана з ймовірним браком самодисципліни та посидючості студентів, з їх бажанням відволіктися на перегляд спливаючих вікон, соціальних мереж, електронної пошти, сайтів; 8) відсутність можливості взаємодіяти із матеріальними об'єктами; 9) складності контролю та оцінювання роботи учнів. Деякі з перерахованих вище недоліків дистанційного навчання відносяться саме до викладання онлайн.

На момент введення обмежень на роботу освітніх установ багато педагогів вже були знайомі з особливостями дистанційного навчання. Одні були спікерами або слухачами вебінарів, веб-конференцій, авторами дистанційних курсів (наприклад, на платформі Coursera), інші практикували навчання за допомогою Skype, використовували Telegram, Viber та інші месенджери. Проте перехід на віддалену форму навчання виявився серйозним викликом навіть багатьом досвідчених викладачів. Педагоги зіткнулися не тільки з такими проблемами, як вибір відповідної платформи та періодично виникаючі технічні неполадки, а й зі складнощами, пов'язаними з організацією роботи в групі, утриманням уваги студентів через екран комп'ютера, контролем їх роботи та ін.

Найбільшою перешкодою для заняття стала відсутність вірного помічника викладачів і студентів — класної дошки. Актуальність цієї проблеми очевидна, тому що на аудиторних заняттях дошка використовується і для ілюстрації навчального матеріалу, і для введення, відпрацювання нової лексики та граматики, і для контролю засвоєння пройдених тем, і для навчальних ігор, і для запису, а потім перевірки домашнього завдання. Завдяки сучасним інформаційним технологіям ця проблема легко вирішується за допомогою інтерактивної дошки, яка може бути не тільки аналогом звичайної білої дошки, а й засобом для втілення нових ідей, місцем для створення безлічі цікавих вправ. На даний момент педагог може самостійно вибрати та скористатися різними навчальними платформами, які допоможуть йому замінити аудиторну дошку та провести онлайн-заняття у синхронному форматі: наприклад, AMW Board, Miro, Whiteboard Fox, Limnu Scribble. Мета цієї статті – описати специфіку роботи з інтерактивною дошкою Miro, а також запропонувати викладачам англійської мови вправ та завдань для проведення уроку в синхронному онлайн-середовищі.

Віртуальна дошка Miro (колишня назва RealimeBoard) є одним із найсучасніших інструментів для спільної віддаленої роботи у сфері освіти і не тільки. Серед головних зручностей Miro – те, що програму не потрібно завантажувати та встановлювати. Необхідно лише спочатку

zareєstrуватися на сайті (і викладачеві, і студентам), а потім поділитися з учнями посиланням на його дошку онлайн.

Платформа Miro призначена для спільної дистанційної роботи та може вмістити величезну кількість інформації. Дана онлайн-дошка передбачає використання різних функцій та інструментів: робота з ручкою та гумкою, додавання картинок (зазначимо, що у Miro є прискорений пошук картинок та фотографій), кольорових стікерів, а також прикріплення документів, навчальних посібників (цілком) або окремих сторінок з книг, відео; створення різноманітних схем, таблиць, ментальних карт; написання тексту, коментарів, спілкування у чаті, експорт дошок у форматі PDF.

Інтерактивна дошка Miro не тільки дозволяє візуалізувати багато ідей, але і може стати основою для проведення цілого заняття. За допомогою цього сервісу можна створювати та класифікувати різноманітні матеріали для уроків, пояснювати та відпрацьовувати різні лексичні та граматичні теми, влаштовувати мозкові штурми, організувати проектну роботу.

Дошка Miro також може стати альтернативою або чудовим доповненням до інтерактивних підручників, які, найімовірніше, почнуть активно з'являтися на ринку освітніх продуктів найближчим часом.

Згідно з психолінгвістичними спостереженнями, для високої ефективності засвоєння матеріалу на заняттях необхідно задіяти різні види пам'яті: емоційну, рухову, словесну та образну. Застосування віртуальної дошки Miro є чудовим способом емоційного залучення слухачів. Інтерактивні завдання забезпечують рухову активність. Вправи на говоріння, лист, аудіювання, підкріплені візуальним рядом, забезпечують роботу словесної пам'яті. Інструменти та функції Miro також можуть полегшити викладачеві процес комплексної подачі матеріалу.

Використання віртуальної дошки робить незвичайними і такими, що запам'ятовуються як індивідуальні заняття, так і заняття з невеликою групою. Безперечним плюсом Miro є можливість одночасної роботи на дошці кількох людей. Викладач може бачити дії кожного учня та стежити за його переміщеннями.

Говорячи про роботу з онлайн-дошкою, не можна не згадати і про деякі мінуси цієї програми. Одним із головних недоліків є відсутність можливості прикріплювати аудіофайли. Ця проблема легко вирішується, якщо викладач та вчений паралельно з роботою в Miro спілкуються за допомогою інших месенджерів та платформ, наприклад Zoom, Telegram або Viber. При роботі з віртуальною дошкою важливо мати хороший Інтернет. При поганому з'єднанні зображення завантажуються дуже повільно. Далі розглянемо деякі

варіанти роботи з віртуальною дошкою Miro під час навчання англійської мови. Форма організації навчального процесу, а також застосування інтерактивних технологій не повинні впливати на зміст заняття [6].

Наведемо приклади використання інтерактивної дошки на уроках англійської мови. Використовуючи технологію Drag&Drop (виділити об'єкт і перетягнути в потрібне місце) виконайте завдання (поділити наведені правила на 2 групи).

Associate the rules into 2 groups:

**Golden rules for participating in a business meeting.**

- be flexible and willing to improvise.
- leave meetings to make 'important' phone calls.
- leave the meeting without clearly understanding the decision
- listen and check to ensure you understand.
- speak with sufficient volume and clarity for everyone to hear you.
- respect and support other speakers: develop their ideas.
- read the agenda before and bring supporting documentation.
- interrupt too much or disagree too strongly.
- react personally to difference of opinion.
- give direct replies: don't digress.
- pretend to understand.
- use over-complex language.

Do	Don't
1.	1.
2.	2.

Встановіть відповідність (використовуючи інструменти Стрілочка, або Олівець):

**Match the most common categories of meetings (1-10) with their definitions (a-j).**

- |                           |  |
|---------------------------|--|
| 1. work meeting           | a. a meeting called together for a special purpose   |
| 2. staff meeting          | b. an internal meeting of all members of the organization  |
| 3. team meeting           | c. a meeting between two individuals   |
| 4. ad-hoc meeting         | d. a meeting of the Board of directors of an organization  |
| 5. management meeting     | e. a meeting among colleagues working on various aspects of a team project                                       |
| 6. board meeting          | f. a meeting where shareholders discuss the company's annual report  |
| 7. annual general meeting | g. the first meeting with the project team and the client of the project to discuss the role of each team member |
| 8. one to one meeting     | h. a meeting taking place away from an organization, e.g. in a hotel conference hall                             |

9. awayday meeting i. typically a meeting between a manager

(US. off-site meeting/retreat meeting) and those that report to the manager (possibly indirectly)

10. kick-off meeting j. a meeting among managers

Використовуючи технологію Drag&Drop встановіть слова у пропущені місця:

Fill in the suitable words from the list above.

report	finish	agenda	purpose	move on items
close	summarize	questions	postpone	
discussion		welcome		

1. \_\_\_\_\_ to the meeting.
2. We have three \_\_\_\_\_ on the \_\_\_\_\_.
3. The main \_\_\_\_\_ of the meeting is to reach a decision on the Almanac Project.
4. I'd like to hear John's \_\_\_\_\_ and then we can have a \_\_\_\_\_.
5. I hope we can \_\_\_\_\_ by 4 o'clock.
6. John, can you \_\_\_\_\_ your main points?
7. Does anyone have any \_\_\_\_\_?
8. Let's \_\_\_\_\_ to the next point.
9. There is not enough time to discuss this. Can we \_\_\_\_\_ this discussion to a later meeting?
10. I think we should \_\_\_\_\_ the meeting now, as it's after 4 o'clock.

**Висновки.** Віртуальна дошка Miro є незамінним інструментом дистанційного навчання англійської мови, що значно спрощує процес сумісного використання навчального матеріалу, а також дозволяє всім учням бачити результат роботи інших без необхідності надання доступу до екрану

та їх перемикання. Вбудовані засоби дошки Miro дають значно ширший функціонал ніж традиційні класні дошки, зокрема можливість одночасної роботи декількох студентів над однією ділянкою. О окремих випадках дошка також дозволяє замінити собою роздатковий матеріал.

### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про освіту»: редакція від 6.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Козлакова Г.О. Використання засобів Інтернету у науково-Педагогічних дослідженнях. Нові інформаційні технології в навчальних закладах України. – Матеріали Міжнародної конференції пам'яті проф. І. І. Мархеля. – Одеса, 2005.
3. Ірина Когут, Роксолана Машкова. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/>
4. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
5. Вікіпедія. Інформальна освіта: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0\\_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0)
6. Мартинець Л. А. Залучення педагогів до професійного розвитку у неформальній та інформальній освіті: Освіта та розвиток обдарованої особистості. № (61). 06. 2017. С. 15-16.

## ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАЦІКАВЛЕННЯ У ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТУ ФІЗИКА У ЗСО ТА ЗВО

### RESEARCH AS A MEANS OF INTEREST IN STUDYING PHYSICS IN A SECONDARY EDUCATION INSTITUTION AND HIGHER EDUCATION INSTITUTION

*Запити сьогодення роблять кожен наступний рік життя більш динамічним ніж попередній. Під час вивчення матеріалу учні мають засвоїти достатньо велику кількість інформації. Проте, з кожним роком все більше запитів у учнів та їх батьків йде на додаткове джерело отримання знань, це можуть бути додаткові курси, або позакласні гуртки, але найчастіше обирають індивідуальні заняття із репетитором. Адже, важливу роль у сприйнятті інформації грає перш за все саме подача певної інформації. У нашому дослідженні ми зіткнулись із тим, що у учнів та студентів найчастіше виникає труднощі із розумінням матеріалу викладеним вчителем за певної методикою. На даний момент існує безліч методик навчання, захищаються дисертації та пишуться публікації, педагоги періодично сперечаються чия методика краща та ефективніша, але чи існує така методика, яка підійшла б по сприйняттю кожному учню і, в той же момент, кожен викладач або вчитель зміг її опанувати? Отже, наша задача полягала у пошуку мотиваційно-зацікавлюючої методики для учнів та студентів природничих, технічних та фізико-математичних напрямків освіти. У даній публікації описано проведене нами дослідження із вступниками та студентами за технічним та фізико-математичним напрямком. У роботі обґрунтований вибір такого виду діяльності як дослідження. Він не є популярним, проте показує себе більш ефективним, адже включає в себе всі види сприйняття: візуальний, аудіальний та кінестетичний. Цей підхід дає можливість якісніше засвоїти опрацьований матеріал. Дослідження – це невід’ємна частина науки про природу, яка є мотиваційною складовою. Дослідження допомагає учням та студентам навчитися вчитися, робити аналіз, розвинути в учнях творчі здібності та логічне мислення. Слід звернути увагу, що дослідження, яке виконується в команді, дає можливість розвинути у учнів ще і соціальні навички, такі як вирішення поставленої задачі (проблеми), творче мислення, робота у команді, внутрішньо-особистісні навички (вміння розуміти себе), лідерські здібності, вміння слухати та сприймати конструктивну критику.*

**Ключові слова:** методика, мотивація, зацікавлення, міжпредметні зв'язки, подача інформації, фізика.

*Demands of nowadays make each subsequent year of life more dynamic than the previous one. During studying a material, students should absorb a sufficiently large amount of information. However, every year, more and more requests from students and their parents go to an additional source of knowledge, it can be other courses or extracurricular groups, but most often they choose individual classes with a tutor. After all, the presentation of certain information plays an important role in the perception of information. In our research, we encountered the fact that pupils and students often have difficulty understanding the material taught by the teacher using a certain method. At the moment, there are many teaching methods, these are defended and publications are written, teachers periodically argue about whose method is better and more effective. But is there such a method that would be suitable for the perception of every student and, at the same time, every teacher was able to master it? So, our task was to find a motivational and interesting method for pupils and students of natural, technical (engineer) and physical-mathematical education. This publication describes the research we conducted with entrants and students of technical (engineer) and physical-mathematical education. The work substantiates the choice of such educational method as research. It is not popular, but it shows itself to be more effective, because it includes all types of perception: visual, auditory and kinesthetic. This approach makes it possible to better assimilate the studied material. Research is an integral part of natural science, which is a motivational component. Research helps pupils and students to learn to study, to do analysis, to develop creative abilities and logical thinking. It should be noted that the research, which is carried out in a team, gives students the opportunity to develop social skills as well, such as solving a given task (problem), creative thinking, teamwork, intra-personal skills (the ability to understand oneself), leadership abilities, the ability to listen and accept constructive criticism.*

**Key words:** methodology, motivation, interest, interdisciplinary connections, information presentation, physics.

УДК 372.853, 373.57  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.17>

**Чижська Т.Г.,**

ст. викладачка кафедри загальної фізики та моделювання фізичних процесів  
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Штофель О.О.,**

канд. тех. наук,  
ст. викладачка кафедри загальної фізики та моделювання фізичних процесів  
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

#### **Постановка проблеми у загальному вигляді.**

З кожним роком освіта все більше і більше модернізується та змінюється під натиском затребувань сьогодення. З 2017/2018 навчального року розпочали апробацію Нового Стандарту початкової школи у 100 школах по всій Україні. А з 2018/2019 навчального року за цим стандартом розпочали навчання першокласники по всій Україні. Як вважає МОН: «Ключова зміна для учнів стосується підходів до навчання та змісту освіти, адже мета НУШ – виховати новатора та громадянина, який вмє ухвалювати відповідальні рішення та

дотримується прав людини» [1]. Починаючи із 2021 року школярі та студенти вимушено перейшли на дистанційну освіту чи частково дистанційну, для якої в свою чергу також змінились вимоги - скільки часу діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку, щоб не завдавати шкоди здоров'ю. Ці вимоги сформульовані, зокрема, у Санітарному регламенті [2] для закладів загальної середньої освіти: при здвоєних навчальних заняттях для учнів 10-11(12) класів — не більше 25-30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше

15-20 хвилин на другому навчальному занятті. З початку 2022 року на території нашої країни розпочалася війна, яка наклала на освітній процес ще додаткові обмеження - в умовах воєнного стану освітні, навчальні програми та навчальні плани рекомендували виконувати, ущільнюючи навчальний матеріал, організовуючи самостійну навчальну діяльність учнів, додаткові консультації з використанням технологій дистанційного навчання [3].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Виклики сьогодення все більше схиляють вчителів та викладачів до перегляду та переформатування класичної структури заняття [4 стор. 22, 5]. Дистанційне навчання ставить перед нами нові виклики, які ми маємо вирішувати вже зараз: кількість часу біля екрану монітора, смартфона чи ноутбука; зацікавленість у більш візуалізованому матеріалі; мотивацію до вивчення матеріалу; самостійну роботу учня. Більшість педагогів проводить онлайн заняття за старою звичкою від дзвоника до дзвоника, не даючи здобувачу освіти дійсно зануритись у предмет вивчення [6, 14]. Проте, є і такі, хто впровадив ігри на уроках фізики [7] чи використання онлайн симуляції [8].

**Мета статті.** Проаналізувати сприйняття учнів та студентів до вивчення матеріалу на заняттях з фізики у ЗСО та описати мотиваційно-зацікавлюючу методику із використанням проєкту Дослідження.

**Виклад основного матеріалу.** Нами було проведено анонімне опитування у вигляді анкетування із різними типами запитань: на вибір та відкритими. Нами були анонімно опитані студенти бакалаврату, магістратури та аспірантури технічних та фізико-математичних спеціальностей. Особливу увагу треба приділити тому, що студенти, які навчаються на бакалавраті, а їх відповіло на анкету майже 88% (рис. 1), весь час або майже весь час навчались дистанційно.

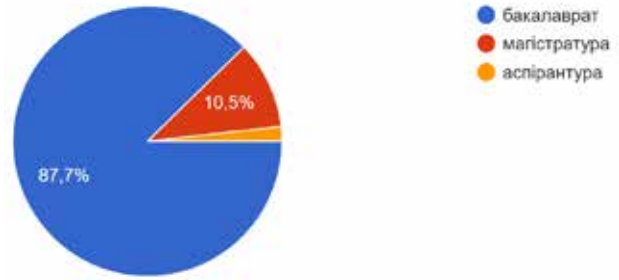


Рис. 1. Рівень освіти, який на даний момент здобуває опитан(ий/а)

У світі технологій, однією із проблем є зацікавлення учнів у навчанні, мотивація їх до навчання та до дослідження світу в цілому. Під мотивацією розуміють сукупність спонукаючих чинників, що визначають активність особистості, до яких належать мотиви, стимули, ситуативні чинники, потреби, що детермінують поведінку людини. Мотиваційна сфера будь-якої діяльності виконує ряд функцій: спонукаючу (викликає активність людини до діяльності); спрямовуючу (визначає характер мети в діяльності); регулюючу (визначає ціннісні орієнтації, мотиви діяльності) [9]. Для визначення функції необхідно досліджувати особистість учня, розуміти його життєву ситуацію, оточення поза навчальним закладом тощо. Але чи є у вчителя можливість та час дізнатись про кожного із учнів таку кількість інформації, опрацювати її та напрацювати в одному класі різні методики навчання, в залежності від обраної функції. Дане риторичне питання наштовхнуло на питання до здобувачів вищої освіти щодо їх мотивації щодо вступу (рис.2.). Як можемо спостерігати більше 90% студентів відповіли, що вступали за власним бажанням, а це означає, що певна картина світу у них вже була сформована, але за рахунок чого.

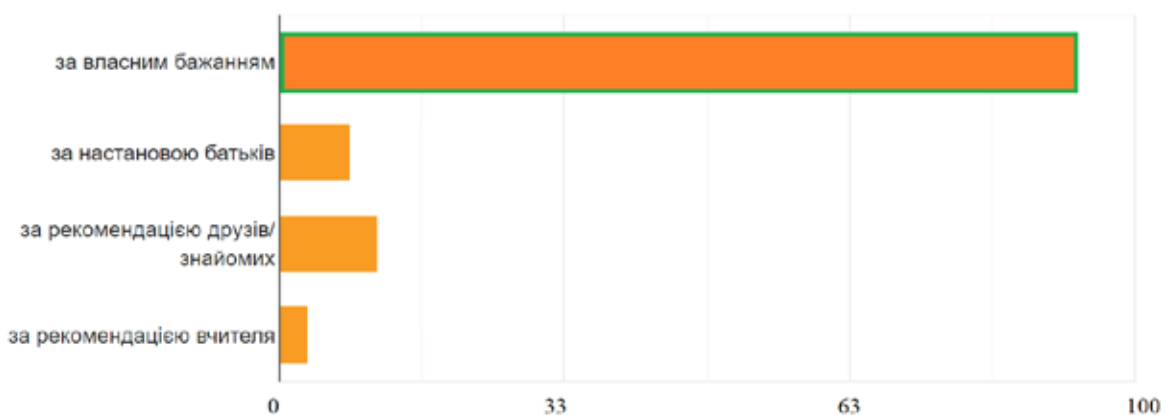


Рис. 2. Яка була мотивація до вступу

За рахунок яких чинників вступники усвідомлено подавали заявки, вступали до ЗВО, тим паче, що в цьому році велика кількість опитаних вступників вступала за 1 пріоритетом (рис. 3), що також є показником усвідомленості вибору.

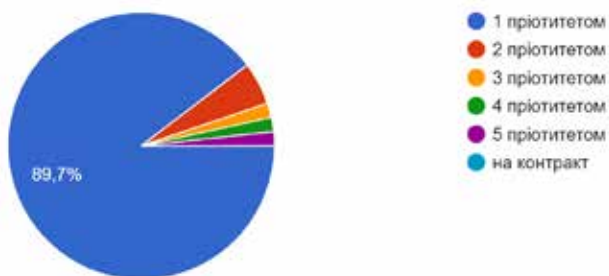


Рис. 3. Пріоритет заявки для вступу на бюджет

Якщо звернути увагу на рис. 4 – які предмети давались легко у ЗСО, то можна винести трійку лідерів: математика, хімія та література. Отже, як бачимо предмет фізика не увійшов у трійку, хоча вступники усвідомлено подавали заявки на технічні та фізико-математичні спеціальності, де з першого семестру починається вивчення предмету Загальна фізика.

Зазвичай даються у вивченні легко ті предмети, які цікаві, де у учня виходить розібратися із матеріалом, виконати задачі та застосувати ці знання у житті. На рис. 5 показано чого не вистачало учням для досягнення відмінних результатів у вивченні предмету фізика у ЗСО. Як бачимо, розуміння методики викладання матеріалу вчителем набрало більшу кількість голосів. На перший погляд це здається дивним, адже і програми

наразі адаптовані під потреби сьогодення і багато прогресивних методик викладання, але все одно ця проблема залишається нерушною. Також, трійку найбільших за голосами відповідей закривають зацікавленість та візуалізація матеріалів, і ось тепер повернемося до початку цієї публікації. Якщо з мотивацією до навчання більш менш зрозуміло, то із зацікавленістю у вивченні певного предмету, в нашому випадку, фізики є труднощі.

До речі, було декілька на наш погляд цікавих відповідей у відповіді «інше», наводимо варіанти відповідей: 1) поглибленого рівня навчання (навчалась у звичайній школі); 2) у мене БУВ відмінний результат. Тобто всього вистачало. Але в старших класах вчитель не подобався – усе на зазубрюванні; 3) вчителя; 4) уроки фізики були дуже цікаві і залюбки на них сиділа та вивчала фізику, але фізика це не моє.

Що нам, вчителям, рекомендує МОН: «Замість запам'ятовування фактів та понять учні набувають компетентностей» [1]. Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [10]. Отже, за великим рахунком, мета навчання або вивчення будь якого предмета це скомбінувати отримані знання, уміння, налаштувати та допомогти у розвитку логічного послідовного мислення для успішної реалізації сукупності всього перерахованого на практиці.

Один із можливих інструментів роботи із учнями та студентами полягає у наштовхуванні їх на вивчення чогось, і це є дослідження світу навколо.

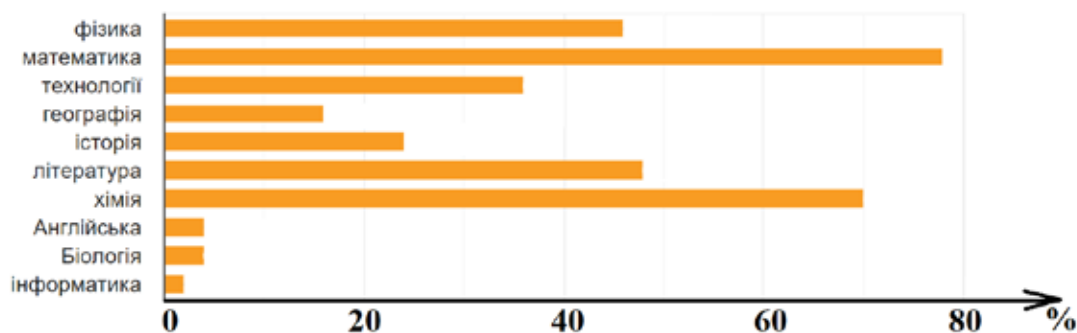


Рис. 4. Які предмети давались легко у школі/ліцеї/гімназії тощо

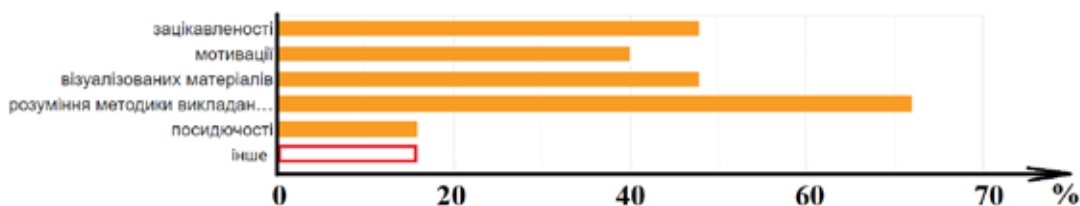


Рис. 5. Чого не вистачало для досягнення відмінних результатів у вивченні предмету фізика

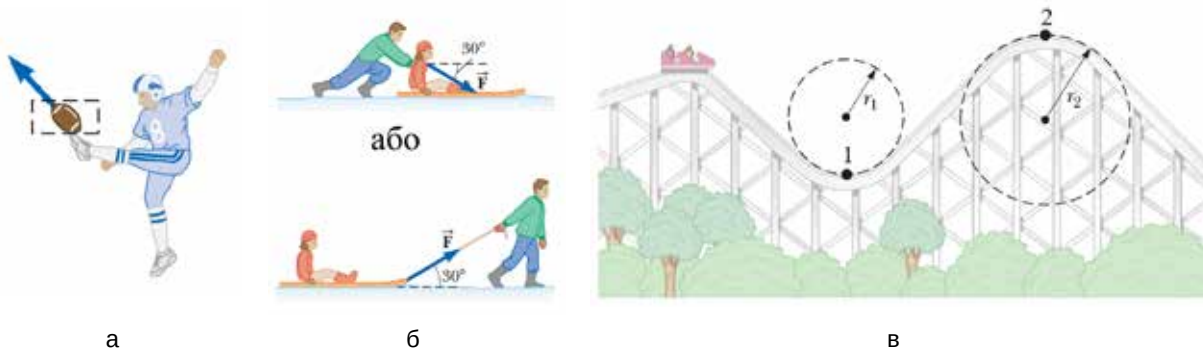


Рис. 6. Візуальні зображення до проєкту «Дослідження» [16]

**Дослідження** – (широко розуміючи) пошук нових знань або систематичне розслідування з метою встановлення фактів; (вузько розуміючи) науковий метод (процес) вивчення чого-небудь [11].

У віці 3-6 років діти найчастіше запитують «Чому?», цей вік навіть називають віком чомучки, але починаючи із шкільних лав починається виховання вміння мовчки слухати. Але чи вірно це? Якщо дитина немає можливості задавати питання, які цікавлять її саме в цей момент саме на цьому уроці, то процес навчання перетворюється лише на заучування чогось, про що і писав опитуваний здобувач. **Фізика** – це наука про вивчення світу навколо, фізика – це будь-який процес, який відбувається у нашому житті. Отже, варто робити акцент на вивченні саме світу навколо [13, 15], наприклад на початку теми механіка можна учням дати дослідити фізику процесу їх улюбленого виду спорту або хоббі. Проєкт «Дослідження» може тривати як всю тему механіка, допомагаючи розібратися із тими силами, які діють в певний момент, відповідаючи на запитання «Чому?», так і впродовж декількох тем, об'єднуючи набуті знання в одному проєкті. Можна привести : Чому на футбольному полі (рис. 6 а) із одним покриттям по м'ячу треба бити сильніше ніж на іншому? Коли прикладається менше сил (рис. 6 б), коли ви тягнете санчата чи коли штовхаєте? На американських гірках (рис. 6 в), у якій точці буде максимальна швидкість, а у якій мінімальна і чому?

**Висновки.** Обравши певну тему для свого дослідження на першому уроці фізика, учні починають процес спостереження, вивчення, вони починають задавати питання «Чому», вони починають цікавитись як і що відбувається і тим самим вслухаються у задачі, приклади, теоретичний матеріал на уроці, бо ця інформація може дати їм відповіді на їх власні запитання. Цей процес дослідження і допомагає відродити зацікавленість до вивчення предмету. Власне дослідження діти можуть доповнювати не лише схематичними малюнками, а і анімувати, знімати відео процесу або фотографувати, що зробить роботу учнів ще цікавішою (рис. 7). Подібні дослідження можна вигадувати, та давати приклади на будь які розділи фізики.

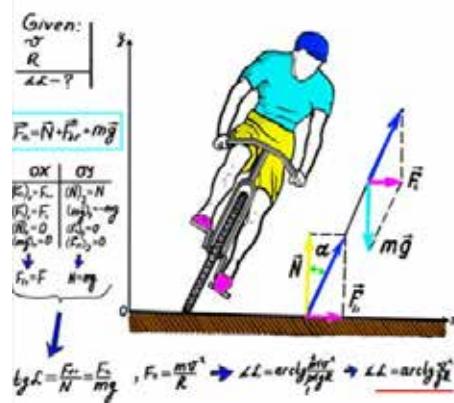


Рис. 7. Оформлення розрахункової частини дослідження [17]

Одним із аспектів зацікавлення учнів у навчанні, як у ЗСО так і у ЗВО може бути такий вид діяльності, як власний проєкт «Дослідження», де учні зможуть набувати необхідних компетентностей із предмету, засобами спостереження, вивчення, аналізом та синтезом певного явища чи процесу.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Нова Українська Школа URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Наказ «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20>
3. Наказ про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>
4. «Технології освіти – від початкової до вищої»: Матеріали регіональної науково-педагогічної дистанційної конференції, Харків, 22 – 23 січня 2021 р. ; гол. ред. Т.О.Стрілкова. Харків: Колеріум, 2021. 80 с. ISBN 978-617-7687-17-6 URL: [https://nure.ua/wp-content/uploads/2020/Scientific\\_editions/materiali-konferencii.pdf](https://nure.ua/wp-content/uploads/2020/Scientific_editions/materiali-konferencii.pdf)
5. Носачов, Ю. Ф., Савченко, Д. В., Чижська, Т. Г., & Штофель, О. О. (2021). Актуалізація нового матеріалу з фізики як один з основних методів адаптації першокурсників у ЗВО в умовах дистанційного навчання. Збірник наукових праць Кам'янець-



Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна, (27), 21-24.

6. Пастернак Н.В., Лах Х.Г. планування і проведення уроків фізики, Методичні вказівки. - Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000, 17 с. URL: <https://physics.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/PlanProvUrok.pdf>

7. Владика Л.Р. Методичні засади реалізації дистанційного навчання фізики у технічному університеті, магістерська дисертація, КПІ ім. Ігоря Сікорського 2021, 139 с. URL: [https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41187/1/Vladyka\\_magistr.pdf](https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41187/1/Vladyka_magistr.pdf)

8. Пешко В.С. Інтерактивні форми роботи на уроках фізики, 2019 <https://naurok.com.ua/interaktivni-formi-roboti-na-urokah-fiziki-105655.html>

9. Гордієнко В. В. , Застосування комп'ютерної симуляції на уроках фізики під час дистанційного навчання , 2022 URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-komp-yuternih-simulyaciy-na-urokah-fiziki-pid-chas-distancijnogo-navchannya-292037.html>

10. Шарко В.Д., Гончаренко Т.Л. Ш 26 Проектування навчального процесу з фізики: [Навчально-методичний посібник для організаторів і викладачів післядипломної педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, методистів системи післядипломної педагогічної освіти] /В.Д. Шарко, Т.Л. Гончаренко. – Херсон. Грінь Д.С., 2013. – 196 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7501/5-0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BD%20>

[%D0%9D%D0%9F%20%D0%A8%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%20%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1](https://www.facebook.com/groups/305923774044687)

11. Компетентність // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. — Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. — 1960. — Т. 3, кн. VI : Літери Ком — Ле. — С. 696-697. — 1000 екз.

12. Дослідження // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — 5-те вид. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — ISBN 966-569-013-2.

13. Гайдучок Г.М., Нижник В.Г. Фронтальний експеримент з фізики в 7-11 класах середньої школи: Посібник для вчителя. -К.: Рад. школа, 1989. - 175 с

14. Н. П. Коваленко, Н. О. Боброва, О. В. Ганчо, С. В. Зачепило Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку, ISSN 1681-2751. МЕДИЧНА ОСВІТА. 2020. № 3 с. 43-48.

15. Брижіцький Г.В. Роль і місце фізичного експерименту у навчальному процесі, Методичний посібник. – Іллінці, 2018, 34 с. URL: <https://naurok.com.ua/rol-i-misce-fizichnogo-eksperimentu-u-navchalnomu-procesi-15696.html>

16. Raymond A. Serway and John W. Jewett, Jr. Physics for Scientists and Engineers with Modern Physics, Eighth Edition. USA, 2010. – 1558 p. URL: <https://zfftt.kpi.ua/images/books/Serway.pdf>

17. Physics and Art from Yuri Kovalenok URL: <https://www.facebook.com/groups/305923774044687>

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФО-МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

## THE FEATURES OF THE FUTURE TEACHERS' INFO-MEDIA LITERACY FORMATION DURING THE PROCESS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

В публікації піднімається питання формування інфо-медійної грамотності майбутніх педагогів у процесі освітньої діяльності. Спираючись на різні точки зору відносно поняття «інфо-медійна грамотність», авторами проаналізовано та узагальнено зміст означеного терміну: окреслено поняття відображає не тільки процес вільного використання та розуміння впливу засобів масової інформації, а й спроможність встановлювати справжній посил меседжей, розпізнавати фейки та створювати власні медійні продукти. Також уточнено, що інфо-медійна грамотність інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність. Дослідниками в тексті акцентовано увагу, що одним із головних завдань педагога є навчити верифікувати отримані дані, критично мислити, мати власний «сканер» інформаційного простору. Узагальнено, що процес формування інфо-медійної грамотності спрямований на здатність людини до аналізу потоку інформації від мас-медіа, відрізняти головну та об'єктивну інформацію від спроб маніпуляцій та фейків. Розкрито особливості формування інфо-медійної грамотності в процесі освітньої діяльності: формування інфо-медійної грамотності майбутніх педагогів відбувається під час проведення практичних та лекційних занять, які побудовано на інтерактивних методах навчання (проблемних, евристичних, ігрових та ін.) та які розвивають індивідуальність здобувача вищої освіти, самостійність його мислення, спонукання творчих здібностей через безпосереднє залучення до активної діяльності, сприйняття, перетворення та аналіз структури медійного тексту, засвоєння знань про медійну культуру. Підсумовуючи зазначене вище, автори публікації прийшли до наступних висновків: особливістю підготовки майбутніх педагогів до впровадження інфо-медійної грамотності в закладах загальної середньої освіти є розвиток творчого потенціалу здобувачів вищої освіти, оволодіння вмінням проводити інтерактивні лекції, практичні заняття, швидко оновлювати освітню програму відповідно до сучасних можливостей та ЗМІ. Майбутній педагог має вчити здобувачів закладів загальної середньої освіти працювати з інформаційними інноваціями, а головно, готувати до життя в сучасному світі медіа.

**Ключові слова:** інфо-медійна грамотність, мас-медіа, заклад освіти, заклад вищої педагогічної освіти, здобувачі вищої освіти, здобувачі, освітня діяльність, критичне мислення.

The publication highlights the question of the formation of future teachers' information and media literacy during educational activity. Based on different points of view regarding the concept of "info-media literacy", the authors analysed and summarised the meaning of the definition: the outlined concept reflects not only the process of free use and understanding of the influence of mass media but also the ability to establish the valid content of messages, recognise fakes and create your media products. It was also clarified that info-media literacy integrates several components: information literacy, media literacy, critical thinking, social tolerance, resistance to media influences to our emotions, fact-checking, digital security, visual literacy, innovation, and creativity. The researchers emphasised that one of the main teachers' tasks is teaching to verify the received data, to think critically, and have own "scanner" of the information space. It is summarized that the process of forming info-media literacy is aimed at a person's ability to analyse the flow of information from the mass media, distinguishing the general and objective information from attempts at manipulation and fakes. The peculiarities of the formation of info-media literacy in the process of the educational process are revealed: the formation of future teachers' info-media literacy takes place during practical and lecture classes, which are built on interactive learning methods (problematic, heuristic, game-based, etc.) and which develop the students' individuality, independence of its thinking, encouragement of creative abilities through direct involvement in activities, perception, transformation and analysis of the media text's structure, assimilation of knowledge about media culture. Summarizing, the authors of the publication make a conclusions: a feature of the future teachers' training for the introduction of information and media literacy in institutions of secondary education is the development of the student's creative potential, mastering the ability to conduct interactive lectures, practical classes, quickly update the educational program by current opportunities and mass media. The future teacher should teach pupils of secondary education institutions to work with information innovations and, most important, prepare them for life in the modern media world.

**Key words:** info-media literacy, mass media, educational institution, the institution of higher pedagogical education, the applicant of higher education, applicants, educational activity, critical thinking.

УДК 378.015.31:316.776:004  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.18>

**Кожевникова А.В.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри педагогіки  
і педагогічної майстерності  
Мелітопольського державного  
педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького,  
м. Запоріжжя

**Воровка М.І.,**

докт. пед. наук,  
професор кафедри педагогіки  
і педагогічної майстерності  
Мелітопольського державного  
педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького,  
м. Запоріжжя

**Бунчук О.В.,**

канд. пед. наук, доцент кафедри  
педагогіки і педагогічної майстерності  
Мелітопольського державного  
педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького,  
м. Запоріжжя

**Постановка проблеми.** Формування у студентства закладів вищої педагогічної освіти навичок критичного мислення та інфо-медійної грамотності, усвідомлення цінності високоякісної і достовірної інформації в контексті вивчення дисциплін психолого-педагогічного напрямку завжди є актуальним, особливо, сьогодні, через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що призвело до постійної інформаційної війни.

Сьогодні інформація є одним з основних ресурсів, який визначає не тільки рівень розвитку суспільства, а і його суспільно-економічний, політичний та культурний потенціал. У зв'язку з цим істотно зростає значення підготовленості суб'єктів освітнього процесу до активного творчого пошуку інформації, адекватного самостійного усвідомлення медійного змісту. Сучасні педагогічні працівники повинні все це робити достатньо швидко, використовуючи сучасні професійні і медійні технічні засоби, спираючись на інноваційні наукові досягнення. Саме тому важливою є здатність майбутніх освітян активно діяти, швидко приймати рішення, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж усього життя, а інфо-медійна та медіаграмотність особистості стають складовими їх професійної компетентності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вимоги інформатизації суспільства на сьогоднішній день диктують такі правила, що виникає необхідність підготовки таких педагогічних фахівців, які в професійному плані спиратимуться не тільки на вимоги сучасності, але й на перспективу розвитку себе як особистості. Все це величезний поштовх у вдосконаленні процесу педагогічної освіти, визначенні пріоритетних напрямів у фаховій підготовці майбутніх освітян.

На сьогоднішній день педагогу, який володіє медійними та цифровими технологіями не на надто високому рівні, на жаль, важко орієнтуватися у стрімкому вирі інформації, ресурсів та інноваційних засобів навчання.

У галузі медіаграмотності широко відомі праці О. Баранова, О. Волошенюк, Н. Габор, В. Іванова, Л. Мастермана, Н. Найдьонової, Г. Поличко, О. Пометун, С. Пензіна, І. Сущенко, О. Спичкіна, О. Федорова, Н. Хилько, О. Шарикова та ін. Роботи цих науковців присвячені проблемам медіаосвіти, медіаграмотності, інфо-медійної грамотності, висвітленню різних аспектів теорії та практики. Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що більшість науковців М. Антонченко, О. Будник, О. Волошнюк, Г. Дегтярьов, В. Іванов, Н. Курмишева, О. Кучерук, О. Лукашевич, Г. Онкович, Т. Устищенко та інші розуміють під поняття інфо-медійна грамотність – компетентність особистості, яка включає вміння отримувати інформацію з різних джерел, критично осмислювати її та ухвалювати після обробки певні рішення; створювати й поширювати

інформацію за допомогою медіа; розуміти ролі та вплив медіа на свідомість особистості.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на охоплення вченими кола проблем підготовки майбутніх педагогів, усе ж науковцями недостатньо уваги приділено питанню формування інфо-медійної грамотності, як складової професіоналізму майбутніх педагогів.

**Мета статті:** розкрити особливості формування інфо-медійної грамотності, як складової професіоналізму майбутніх педагогів.

**Виклад основного матеріалу.** Дослідження означеної проблеми передбачає розкриття сутності поняття «інфо-медійної грамотності» та процесу її формування у майбутніх педагогів.

Науковець В. Іванов, вказує, що інфо-медійна грамотність є масовою комунікацією, яка спрямована на оволодіння вміннями використання медіа у спілкуванні з іншими; вона забезпечує людину знаннями щодо того, як: 1) аналізувати, критично підходити до осмислення й створення медіатекстів; 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні й культурні інтереси, їх таємний зміст; 3) трансформувати медіатексти й моральні цінності, що з'являються на медійних просторах; 4) відбирати відповідні медіа для створення й поширення своїх власних медіатекстів і знаходження зацікавленої в них аудиторії; 5) одержувати можливість вільного доступу до медіа, як для сприйняття, так і для виготовлення власної медіапродукції [5, с. 9].

Ми погоджуємося із О. Волошенюком, що інфо-медійна грамотність ґрунтується на: осмисленні різноаспектного впливу медіа на особистість і соціум; розумінні того, як побудований процес масової комунікації; спроможності критично ставитись та обговорювати медійні тексти; розумінні сутності медіа продукції і що за цим стоїть; здатності до творчості у створенні та аналізу медійних текстів; традиційних та нетрадиційних навичках грамотності; отриманні задоволення від розуміння та критичної оцінки змісту медійних текстів [6, с. 40].

Слід відмітити, що медіакомпетентна аудиторія здобувачів вищої освіти розуміє, що: медійні засоби транслюють інформацію, ідеї, новини з точки зору автора; для того, щоб аудиторія емоційно відгукувалась на інформацію, мають місце спеціальні інформаційні технології, які можна розпізнати та зрозуміти, якого ефекту намагались досягти творці медіа тексту і якого результату досягли; підтекст медіа-месенджерів завжди вигідний одним людям, і не потрібен іншим [8, с.10].

Отже, інфо-медійна грамотність інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність [8, с. 10].

Слушною є думка А.Фокшек, що специфіка готовності до управління педагогічним процесом буде залежати від того, наскільки педагог зуміє залучити дітей до спільної колективної діяльності, допомогти учневі визначити свою роль відповідно його можливостям, умінням, інтересам, з тим щоб забезпечити кожному учасникові активну позицію, захопити його корисними цілями, перспективами, викликати бажання докласти до справи свої сили, проявити кмітливість, творчість, перебороти труднощі, які виникли [9, с. 151]. Саме ці якості і необхідно розвинути у майбутнього педагога та сприяти формуванню інфо-медійної грамотності для ефективного управління педагогічним процесом. Якщо вести мову про формування не просто кваліфікованого фахівця, а творчої особистості, то необхідно надати студентству можливість для самореалізації, саморозвитку, самовиховання [1, с. 31].

Слід відмітити, що сучасна особистість є дуже вразливою до фейків, маніпуляцій, недостовірної інформації, саме тому одним із головних завдань педагога є навчити верифікувати отримані дані, критично мислити, мати власний «сканер» інформаційного простору. Процес формування інфо-медійної грамотності спрямований на здатність людини до аналізу потоку інформації від мас медіа, відрізнити головну та об'єктивну інформацію від спроб маніпуляцій та фейків.

Проаналізувавши сутність поняття «інфо-медійної грамотності» в науковій літературі, ми можемо зробити висновок, що окреслене поняття відображає не тільки процес вільного використання та розуміння впливу засобів масової інформації, а й спроможність встановлювати справжній посил меседжей, розпізнавати фейки та створювати власні медійні продукти.

Значне застосування медійної продукції та відсутність контролю за змістом інформації ставить споживачів інформаційного простору у залежність від думки автора, коли людина не може відрізнити факти від фейків. Беручи до уваги значення медіа, дослідники зосереджують увагу на необхідності формування інфо-медійної грамотності у дорослих, молоді і дітей. Саме тому вкрай важливим на сьогоднішній день є питання підготовки майбутніх викладачів, які спроможні компетентно та цілеспрямовано інтегрувати медіаосвіту в освітні компоненти психолого-педагогічного напрямку.

Процес формування інфо-медійної грамотності у майбутніх педагогів передбачає також підвищення професійної компетентності у сприйнятті та розумінні інформації, психологічних аспектах впливу ЗМІ на цінності особистості та взаємовідносини з іншими. Доцільно відмітити, що інфо-медійна грамотність направлена також на забезпечення професійно-педагогічної комунікації усіх суб'єктів освітнього процесу та формування навичок безпечної роботи з комп'ютерними мережами в Інтернеті.

Із зазначеного вище випливає, що однією з основних компетентностей майбутнього педагога є інфо-медійна грамотність, яка ідентифікується як спроможність виважено взаємодіяти з надходженням інформації в глобальному інформаційному просторі: шукати, аналізувати, критично оцінювати і створювати власні медійні твори, поширювати за допомогою найрізноманітніших засобів масової інформації і комунікації у всій різноманітності їх форм [3, с. 380].

В окреслених умовах виникає потреба в критично мислячих та медіакомпетентних майбутніх педагогах, які зможуть ефективно застосовувати медійне середовище для вирішення різноманітних професійних, соціальних та особистих дилем.

Науковці різних країн світу у своїх дослідженнях часто наголошують на присутності компетентності інфо-медійної грамотності майбутніх педагогів як необхідної складової їх професійної підготовки. За даним твердженням, медіаграмотний педагог повинен уміти:

- мотивувати і розвивати у здобувачів освіти бажання ставити обґрунтовані проблемні дилеми, пов'язані зі ЗМІ;

- застосовувати в освітньому процесі дослідницьку методичку, згідно якої здобувачі освіти матимуть можливість самостійно шукати медійну інформацію, для того, щоб відповідати на всілякі проблемні питання, застосовувати знання, отримані в процесі вивчення освітнього компоненту, у нових галузях знань;

- всіляко допомагати здобувачам розвивати здатність застосовувати багатоаспектність первинних джерел медійної інформації, щоб винайти дилеми і потім зробити узагальнені висновки;

- організовувати проведення дискусій та диспутів, де здобувачі вищої освіти матимуть можливість навчитися толерантно слухати інших і тактовно висловлювати власні думки;

- підтримувати відкриті дискусії та диспути, де відсутніми будуть категоричні відповіді на більшість проблемних питань [4, с. 43].

Ми погоджуємося із думкою В. Федоренко, що формування інфо-медійної грамотності майбутніх педагогів відбувається під час проведення практичних та лекційних занять, які побудовано на інтерактивних методах навчання (проблемних, евристичних, ігрових та ін.) та які розвивають індивідуальність здобувача вищої освіти, самостійність його мислення, спонукання творчих здібностей через безпосереднє залучення до активної діяльності, сприйняття, перетворення та аналіз структури медійного тексту, засвоєння знань про медійну культуру. При цьому, навчання інфо-медійної грамотності та медіаграмотності, являє собою своєрідне включення здобувачів вищої освіти у процес творення творів медіакультури, тобто занурює аудиторію у внутрішню лабораторію

основних медіапрофесій, що стає можливим як в чистому варіанті, так і в процесі включення в традиційні освітні компоненти [2, с. 367].

Підсумовуючи, зазначимо, що особливістю підготовки майбутніх педагогів до впровадження інфо-медійної грамотності в закладах загальної середньої освіти є розвиток творчого потенціалу здобувачів вищої освіти, оволодіння вмінням проводити інтерактивні лекційні, практичні заняття, швидко оновлювати освітню програму відповідно до сучасних можливостей та ЗМІ. Майбутній вчитель має вчити здобувачів закладів загальної середньої освіти працювати з інформаційними інноваціями, а головне, готувати здобувачів до життя в сучасному світі медіа.

Процес підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності конче важливий, оскільки саме вчитель, викладач є представником сучасної медіа культури і носієм базових моральних цінностей в соціумі здобувачів освіти. Від рівня інформаційно-комунікативних знань та вмінь майбутніх педагогів залежить рівень розвитку медіакультури та інфо-медійної грамотності підростаючого покоління.

**Висновки.** Отже, процес формування інфо-медійної компетентності включає сукупність знань, наявність інфо-медійних умінь та навичок (здійснювати збір та аналіз необхідної інформації; верифікувати отримані інформаційні данні; критично мислити та «просканувати» інформаційний простір щодо фейків; використовувати різні інтерактивні методи, інноваційно-медійні та цифрові технології для опанування навичками інфо-медійної грамотності та медіа компетентності), здатності застосовувати ці знання та вміння в професійно-педагогічній діяльності. Вона зумовлюється розвитком і саморозвитком особистості як викладача так і здобувача вищої освіти, що виявляється у творчому характері колективної співпраці та педагогічної діяльності й сприяє формуванню і розвитку інфо-медійної грамотності майбутніх педагогів.

Інфо-медійна грамотність майбутніх педагогів формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, розвитку педагогічних здібностей та значущих особистісних

якостей, гармонійне поєднання яких разом із інноваційно-медійною діяльністю дає оптимальний результат в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронка М.І. Творчий підхід до проведення ділових ігор. *Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка і психологія*. Чернівці: Рута, 2001. Вип. 127. С. 30–34.
2. Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник матеріалів / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2021. 400 с.
3. Кожевникова А.В. Специфіка інфо-медійної грамотності як складової громадянської культури сучасного вчителя. Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики: збірник матеріалів конференції / За заг. ред. Г. Єфремової, С.Луценко, Л.Івашини. РВВ СОІППО, Суми, 2020. с., С.378–383.
4. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу/ Перекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
6. Медіаосвітній поради́ник для педагога професійної освіти. Навчально-методичний посібник / Зоря Ю.М., Волошенюк О.В./ За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 61 с.
7. Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрзняй: інфо-медійна грамотність»: збірник матеріалів / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2022. 160 с.
8. Поради́ник з інфомедійної грамотності для учнів та вчителів сучасних закладів освіти: Практикум [Текст] / Упорядники: С.М. Гергуль та ін. Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 212 с.
9. Фокшек А.В. Формування готовності майбутніх педагогів до управління педагогічним процесом. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2009. №3. 172 с., С. 149-151.

## МОДЕЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

### MODELING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ACTIVITY IN THE CONTEXT OF INTEGRATIVE AND INFORMATION APPROACH

Стаття містить результати дослідження щодо моделювання науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти, яка характеризується низкою особливостей (оптимізація співвідношення наукового та освітнього компонентів діяльності викладачів; єдність галузевих та педагогічних знань викладача; поєднання наукової і навчальної діяльності викладача тощо). Обґрунтовано теоретико-методологічні засади інтеграції складових полімоделей наукової діяльності закладів вищої освіти (розвиток сучасної цифровізації відкриває якісно нові можливості для планування, розвитку та оцінювання наукової діяльності закладів вищої освіти; кожна з часткових моделей наукової діяльності повинна мати властивості, які забезпечують її здатність до узгодженої взаємодії з іншими моделями; моделі мають бути достатньо близькими, щоб зберігати здатність до взаємодії, і, водночас, достатньо різними, щоб досягнути позитивного ефекту від інтеграції; для кожної моделі визначається її значущість на кожному етапі та на кожному ступені навчання; в процесі інтеграції моделей повинні з'являтися нові якісні властивості компонентів; змістове наповнення моделі повинно мати системно-структурний характер; складові моделі в процесі взаємодії повинні зберігати індивідуальні ознаки; передбачається можливість існування декількох стабільних станів полімоделей моделі, зокрема часткові моделі можуть по-різному структуруватися у кінцевій полімоделі; інтеграція моделей дозволяє зменшити обсяг практичних проблем за рахунок якісних перетворень і взаємодії компонентних моделей). Визначено умови оптимізації полімоделей та ефективного використання окремих моделей в різних комбінаціях (оптимізація співвідношення традиційного та цифрового забезпечення наукової діяльності закладів вищої освіти; визначення значущості конкретної моделі на певному етапі; наявність стрижневої ідеї, яка забезпечує їхню ієрархічність та послідовність використання; можливість варіативності комбінацій конкретних моделей у інтегрованій моделі залежно від реальних потреб; застосування інформаційних технологій для моделювання; наукове обґрунтування доцільності застосування кожного виду моделей; урахування статистичного характеру педагогічних систем тощо). Розглядаються конкретні приклади складових моделей, таких як змістова та діяльнісна.

**Ключові слова:** моделювання, полімодель, наукова діяльність, заклади вищої освіти, інтегративно-інформаційний підхід, інтеграція.

This article presents the results of research on modeling the scientific research activities of higher education institutions, which are characterized by a number of features (optimization of the relationship between the scientific and educational components of teachers' activities; unity of industry and pedagogical knowledge of a teacher; combination of scientific and educational activities of a teacher, etc.). The theoretical and methodological foundations of the components integration of the polymodel of higher education institutions' scientific activities have been justified (the development of modern digitization opens up qualitatively new opportunities for planning, development and evaluation of scientific activities of higher education institutions; each of the partial models of scientific activities should have properties that ensure its ability to interact coherently with other models; the models should be close enough to maintain the ability to interact and at the same time, sufficiently different to achieve a positive effect from integration; the significance of each model is determined at each stage and at each level of education; new qualitative properties of components should appear in the process of integrating models; the content of the model should have a systemic-structural character; component models should maintain individual features in the interaction process; the existence of several stable states of the polymodel has been envisaged, in particular, partial models may be structured differently in the final polymodel; integration of models allows reducing the volume of practical problems through qualitative transformations and interaction of component models). The conditions for optimizing the polymodel and effective use of individual models in different combinations have been determined (optimization of the relationship between traditional and digital support of higher education institutions' scientific activities; determination of the significance of a specific model at a certain stage; the presence of a core idea that ensures their hierarchy and sequence of use; the possibility of variability of combinations of specific models in the integrated model depending on the real situation).

**Key words:** modeling, polymodel, scientific activity, higher education institutions, integrative and information approach, integration.

УДК 378.147:51.1:06  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.19>

#### Козяр М.М.,

докт. пед. наук, професор,  
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,  
заслужений працівник освіти України,  
професор кафедри практичної психології та педагогіки  
Львівського університету безпеки життєдіяльності

#### Козловський Ю.М.,

докт. пед. наук, професор,  
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти  
Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

#### Гаврилюк М.В.,

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри іноземних мов  
Національного університету «Львівська політехніка»

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Однією з характерних особливостей сучасного етапу вирішення проблем моделювання складних систем є створення і дослідження комплексів взаємопов'язаних моделей, що відображають різноманітні аспекти функціонування системи та її взаємозв'язки з середовищем.

Водночас, коректна взаємодія окремих моделей стає можливою за умови використання комбінованих методів, алгоритмів і методик, що дозволяють на конструктивній основі досліджувати такі види моделювання. З огляду на те, що в процесі моделювання реальні ситуації свідомо спрощуються, стає можливим застосування кількісних методів аналізу та отримувати на їх основі науково

обґрунтовані відомості про процес. Загалом, отримання нової інформації за допомогою моделювання не є самоціллю, а служить лише засобом вдосконалення досліджуваного процесу. Моделювання виступає як етап діяльності, спрямованої на зміну стану системи або об'єкта у бік поліпшення його функціонування.

В сучасних умовах спостерігається тенденція інтеграції різних наукових напрямів, пов'язаних з проблематикою системного моделювання об'єктів і процесів. Це найяскравіше проявляється у дослідженні одного з найскладніших видів моделювання, до якого відносяться моделі вибору та прийняття рішень. Властивості моделі безпосередньо пов'язані з явищами простоти і оптимальності. Адекватність моделювання визначається не лише властивостями кожної моделі зокрема, а також характеристиками взаємодії моделей. У конкретних ситуаціях моделі можуть використовуватися кожна окремо або групами.

Для досліджуваного нами об'єкту моделювання – наукової діяльності закладу вищої освіти – загальні закономірності конкретизуються та, з урахуванням специфіки закладу вищої освіти, трансформуються у специфічні закономірності наукової діяльності закладу вищої освіти, пов'язані між собою як стійкими зв'язками загальних закономірностей, так і менш стійкими, але не менш важливими специфічними зв'язками. Оскільки наукову діяльність закладу вищої освіти ми трактуємо в подальшому як складну систему, то розглядаємо закономірності руху в контексті системного підходу. Водночас, процеси інформатизації в суспільстві суттєво впливають не лише на освітні процеси, але й на розвиток наукової діяльності закладів вищої освіти.

Актуальність даної проблеми посилюється в тому випадку, коли досліджуваний об'єкт описується не однією моделлю, а полімодельним комплексом, до складу якого входять різноманітні моделі, кожна з яких має свою системою показників оцінювання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор.** Моделювання нині до певної міри стає «синонімом пізнання, що виражає ті характерні риси сучасного етапу дослідження, які пов'язані з єдністю строгих і нестрогих (формалізованих і неформалізованих) прийомів, з єдністю неперервності і розривності процесу отримання нової інформації. Найбільш узагальненим є підхід до моделювання, який пов'язаний із розвитком системних досліджень і їх об'єднанням з методологією моделей» [4, с. 266].

Вичерпний опис різноманітних моделей наводить у своєму дослідженні М. Якубовського [10]: *нечітка* модель використовується через неможливість повного і чіткого опису об'єкта;

*феноменологічна* модель відображає тимчасові і причинно-наслідкові зв'язки між параметрами; *кібернетична* модель базується на отриманні співвідношень між вхідними і вихідними функціями для деякого "чорного" або "сірого ящика"; *функціональна* модель імітує поведінку об'єкта; *описова* модель відображає існуючі правила, виражені формально за допомогою рівнянь алгебри; *структурна* модель будується з урахуванням структури об'єкта, що відображає його ієрархічні рівні; *логічна* модель будується за допомогою апарату математичної логіки; *логіко-лінгвістична* модель управління відрізняється наявністю логічних засобів, представлених у лінгвістичній формі; *нейромережева* нечітка модель будується з використанням нейронних мереж для класифікації нечітких профілів професійної діяльності та інші.

В. Володько [3] виділяє ієрархію мети педагогічної системи: мета суспільства (соціальне замовлення); позиція особистості; загальна мета функціонування педагогічної системи; мета функціонування педагогічної системи на різних рівнях її вияву та існування; мета педагогічного процесу, що відбувається в його елементарних формах (заняття, лекція тощо).

Сутність, значення та перспективи наукових досліджень у закладів вищої освіти висвітлено в роботах Л. Жук [5], стан і розвиток організації наукових досліджень в університетах досліджувала Т. Корольова [8]. Значна кількість публікацій присвячена особливостям цифровізації вищої освіти, зокрема праці таких вчених як О. Базелюк [1], О. Буйницька, Л. Варченко-Троценко та Б. Грицеляк [2], А. Саюн та О. [9]. Поняття системи у контексті сучасної кібернетики та моделювання ґрунтовно описано в роботі М. Мазура [11] та ін.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** У сучасних умовах назріла гостра необхідність створення таких інформаційних технологій, які на рівні відчуженості моделей від своїх розробників мають властивості відповідних програмних продуктів. Однак, практично залишається невирішеною проблема аналізу та впорядкування різних класів моделей, обґрунтованої інтеграції концептуальних моделей, а також пошук серед існуючих моделей найоптимальніших, призначених для вирішення конкретних прикладних завдань.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні доцільності інтегративно-інформаційного підходу до моделювання наукової діяльності закладів вищої освіти.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Складність проблеми моделювання посилюється, коли при оцінюванні якості моделей доводиться враховувати чинник часу. До таких систем

повноправно відносять усі освітні системи. Умовою того, щоб модель зберігала свою точність і корисність, є адаптація параметрів і структур цієї моделі до змінних умов. Тому необхідно, заздалегідь, на етапі синтезу моделі, до складу її параметрів і структур вводити додаткові елементи, які в процесі використання моделі дозволять управляти її якістю, знизять її чутливість до змін складу, структури і змісту даних.

Особливості вибору критеріїв оптимізації полімоделі полягають у тому, що таких критеріїв є доволі багато, причому часто суперечливих. Найчастіше «вибирають один критерій, а для інших установлюють межові гранично-допустимі значення. Іноді застосовують мішані критерії, які є функцією від первинних параметрів» [11, с.25]. Згідно з цим положенням, висувуються такі вимоги до моделювання: системи мають бути відокремлені, враховуючи виконувані функції; системи повинні бути чітко визначені, щоб знати, які елементи до них належать; визначеність системи має бути незмінною протягом усього періоду дослідження, а елементи системи під час системних досліджень повинні весь час належати тільки тій самій системі; розділення системи на підсистеми має бути повне, тобто кожен елемент цієї системи повинен належати якійсь із її підсистем; системи мають бути відокремлені, тобто якщо елемент належить одній системі, то він не може належати ніякій іншій.

Особливості науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти зумовлюють низку специфічних закономірностей, зокрема: від співвідношення наукового та освітнього компонентів діяльності викладачів залежить результативність їх наукової діяльності; ефективна наукова діяльність працівника передбачає єдність галузевих та педагогічних знань; ефективність наукової діяльності залежить від рівня її забезпечення науковим відділом; поєднання наукової і навчальної діяльності викладачів та студентів підвищує її загальний рівень; рівень наукової діяльності залежить від рівня підготовки кадрів та якості підвищення наукової кваліфікації; рівень наукової діяльності залежить від рівня співпраці з науковими установами, виробництвом, бізнесом та міжнародними організаціями.

Моделювання наукової діяльності закладів вищої освіти здійснюється у три етапи: постановка мети та відповідних завдань, побудова моделі та досягнення мети шляхом розв'язання поставлених завдань. Процес наукової діяльності як образ моделювання можна визначати на інтуїтивному рівні, а також описувати з різних точок зору, які можуть суттєво відрізнятися. Підготовчим етапом моделювання є опис системи наукової діяльності вищого навчального закладу, а саме її структури, типу зв'язків, властивостей поведінки тощо.

Розглянемо деякі приклади моделей, які можуть слугувати складовими полімоделі наукової діяльності закладу вищої освіти.

Основними принципами побудови *змістової моделі* є: принцип єдності структури та цілей навчальних закладів (детермінує інтеграцію на різних ступенях діяльності) та принцип ефективності (передбачає досягнення очікуваного результату з мінімальними зусиллями та мінімальними затратами навчального часу). Відзначимо, що в змісті ми приділили значну увагу використанню можливостей нових інформаційних технологій.

Модель припускає можливість втілення теоретичних положень у реальну структуру – професійну діяльність. Системний підхід до розв'язання різного роду проблем має багато переваг, а саме: він збільшує точність розв'язання проблем; сприяє одержанню більш якісних результатів, навіть таких, які неможливо отримати іншим способом; здійснює синтез результатів, одержаних в окремих дисциплінах, тощо.

Переваги, які впливають із застосування системної методології, виникають з її загальних основних правил, до яких треба зарахувати: повне охоплення проблем та їх всебічне з'ясування; урахування і представлення великої складності проблем та великої різноманітності причин, які їх зумовлюють; урахування процесів і змін, які відбуваються в об'єкті дослідження, а також в його оточенні; прагнення до точнішого аналізу та високої ефективності очікуваного результату; оцінювання розв'язків за допомогою застосування щораз повніших критеріїв якості; доповнення неповної інформації про досліджувану проблему тощо.

*Діяльнісна модель* відображає процесуальну сторону процесу. Взаємодія, на наш погляд, повинна мати інтегративний характер, тобто максимально використовувати можливі взаємозв'язки і, водночас, зберігати особливості на кожному ступені навчання. Зауважимо, що в складних системах функціональні залежності між параметрами інтегрованої системи будуть нелінійними. Це означає, що, по-перше неможливо однозначно передбачити результати певного процесу чи виду діяльності, по-друге, незначні зміни в одній ланці системи можуть спричинити значні збурення в інших ланках. Діяльнісна модель базується на загальнонауковому діяльнісному підході, зміст якого полягає в тому, що людська психіка не тільки проявляється, але й формується в діяльності.

Застосування діяльнісного підходу дозволяє глибоко дослідити механізми формування структурних компонентів діяльності. З позицій цього підходу можна простежити взаємозумовленість між цілями діяльності, визначити операційний склад дій, класифікувати їх особливості відповідно до рівня продуктивності, визначити шляхи її вдосконалення.

Таким чином, можна сформулювати *теоретико-методологічні засади інтеграції складових полімоделі наукової діяльності закладів вищої освіти*: розвиток сучасної цифровізації відкриває



якісно нові можливості для планування, розвитку та оцінювання наукової діяльності закладів вищої освіти; кожна з часткових моделей наукової діяльності повинна мати властивості, які забезпечують її здатність до узгодженої взаємодії з іншими моделями; моделі мають бути достатньо близькими, щоб зберігати здатність до взаємодії, і, водночас, достатньо різними, щоб досягнути позитивного ефекту від інтеграції; для кожної моделі визначається її значущість на кожному етапі та на кожному ступені навчання; в процесі інтеграції моделей повинні з'являтися нові якісні властивості компонентів; змістове наповнення моделі повинно мати системно-структурний характер; складові моделі в процесі взаємодії повинні зберігати індивідуальні ознаки; передбачається можливість існування декількох стабільних станів полімоделі моделі, тобто окремі моделі можуть по-різному структуруватися у кінцевій полімоделі; інтеграція моделей дозволяє зменшити обсяг проблем за рахунок якісних перетворень і взаємодії компонентних моделей.

Умовами оптимізації полімоделі та ефективного використання окремих моделей в різних комбінаціях є: оптимізація співвідношення традиційного та цифрового забезпечення наукової діяльності закладів вищої освіти; визначення значущості конкретної моделі на певному етапі; наявність стрижневої ідеї, яка забезпечує їхню ієрархічність та послідовність використання; можливість варіативності комбінацій конкретних моделей у інтегрованій моделі залежно від реальних потреб; застосування інформаційних технологій для моделювання; наукове обґрунтування доцільності застосування кожного виду моделей; урахування статистичного характеру педагогічних систем тощо.

**Висновки.** Таким чином, метою моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу є удосконалення та підвищення її ефективності. Побудова полімоделі не може претендувати на універсальність, а виступає лише одним з можливих варіантів опису та прогнозування діяльності у сфері науки. Водночас, дослідження в напрямі моделювання, що в тій чи іншій мірі описують діяльність людини є вимогою сьогодення і активно використовується у вітчизняній та зарубіжній практиці. Відшукання закономірностей розвитку та функціонування системи дозволяє вносити

корективи в її діяльність з метою удосконалення існуючих та побудови нових систем наукової діяльності закладів вищої освіти.

**Подальшими напрямками** є дослідження побудови інтегративних полімоделей для профілів закладів вищої освіти, зокрема технічного.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базелюк О. Особливості цифровізації вищої освіти в сучасних умовах. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. С. 37–43.
2. Буйницька О. Варченко-Троценко Л., Грицеляк Б. Цифровізація закладу вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 1 (28). С. 64–79.
3. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, перспективи, практика. Київ: Пед. преса, 2000. 148 с.
4. Дутка Г. Я. *Фундаменталізація математичної освіти майбутніх економістів*: монографія. Київ: УБС НБУ, 2008. 478 с.
5. Жук Л. В. Наукові дослідження у закладах вищої освіти : сутність, значення та перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Проблеми економіки та управління*. 2017. № 873. С. 146–153.
6. Козловський Ю.М. Методологічні основи моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу в контексті законів філософії. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. Вип. 34–35. С. 30–36.
7. Козяр М. М., Козловський Ю.М. Інноваційні підходи до наукової діяльності вищого навчального закладу в контексті теорії прийняття рішень *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. 2009. Ч. 1. С. 194–198.
8. Королева Т. Організація наукових досліджень в університетах: стан і розвиток. *Економіка*. 2019. Вип. 2 (203). С. 46–53.
9. Саюн А., Бунда О. Цифровізація діяльності закладів вищої освіти в умовах післявоєнного відновлення України. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., с. Київ, 7 жовтня. Київ: КНУТД, 2022. С. 110–111.
10. Якубовскі М.А. Онтологічні передумови моделювання складних дидактичних процесів у професійній освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2001. № 4. С. 33-40.
11. Mazur M. Pojęcie systemu i rygoru jego stosowania. *Postępy cybernetyki*. 1987. Z. 10 (2). S. 21–29.

## ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ

### THE EUROPEAN MODEL OF TRAINING SPECIALISTS IN THE ECONOMIC SPECIALIZATION

*У статті розглянуто основні закономірності професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією в розвинених країнах світу для вирішення проблеми підвищення якості їх професійної підготовки в Україні.*

*Визначено, що в зарубіжних країнах для професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією функціонують американська, японська та європейська моделі її організації.*

*Проаналізовано особливості професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у США, Німеччині, Республіці Польщі, Франції та Японії.*

*З'ясовано, що в європейських країнах було реалізовано систему заходів які спрямовані на забезпечення успішної професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією в інтегрованому освітньому просторі на міжнародному рівні, а саме: оптимізація законодавчої бази; посилення зв'язків з науково-виробничим потенціалом; коригування завдань підготовки майбутніх фахівців; оновлення змісту навчальних програм; впровадження дистанційної форми навчання; застосування інформаційно-комунікативних технологій рівня для забезпечення індивідуалізації професійної підготовки майбутніх фахівців-економістів.*

*На основі проведеного аналізу, сформувано висновки, що до структури професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю на обов'язкових засадах входять такі компоненти, як: соціо-гуманітарний та професійно-фаховий, для оволодіння студентами практичних навичок професійної діяльності в сучасних умовах.*

*Крім того, було визначено, що на практиці європейські країни застосовують змішані моделі професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією, враховуючи виявлені недоліки, а також традиції своєї країни. Змістовне наповнення професійної підготовки таких фахівців має варіативний характер згідно спеціалізації підготовки майбутнього економіста та специфіки його майбутнього фаху.*

**Ключові слова:** модель, професійна підготовка, економічна спеціалізація, інформа-

*ційно-комунікативні технології, інноваційні методи.*

*The article examines the main patterns of professional training of specialists in economic specialization in the developed countries of the world in order to solve the problem of improving the quality of their professional training in Ukraine.*

*It has been determined that the American, Japanese, and European models of its organization function in foreign countries for professional training of future specialists in economic specialization. The peculiarities of the professional training of future specialists in the economic profile in the USA, Germany, the Republic of Poland, France and Japan have been analyzed.*

*It has been found that a system of measures aimed at ensuring successful professional training of specialists in economic specialization in an integrated educational space at the international level was implemented in European countries, namely: optimization of the legislative framework; strengthening of ties with research and production potential; adjustment of training tasks of future specialists; updating the content of educational programs; implementation of distance education; application of information and communication technologies to ensure the individualization of professional training of future economists.*

*On the basis of the conducted analysis, the conclusions were drawn that the structure of professional training of future specialists in the economic profile on a mandatory basis includes such components as: social-humanitarian and professional, for students to master practical skills of professional activity in modern conditions.*

*In addition, it has been determined that in practice European countries apply mixed models of professional training of future specialists in economic specialization, taking into account the identified shortcomings, as well as the traditions of their country. The content of the professional training of such specialists varies according to the specialization of the training of the future economist and the specifics of future profession.*

**Key words:** model, professional training, economic specialization, information and communication technologies, innovative methods.

УДК 378.091.2(4)-049.7:378.011.  
3-057.4:330(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.20>

**Кравченко Т.М.,**  
докт. філософії,  
ст. викладач кафедри англійської мови,  
літератури з методиками навчання  
Мукачівського державного університету

**Маркова Е.В.,**  
докт. філософії,  
асистент кафедри менеджменту,  
управління економічними процесами  
та туризму  
Мукачівського державного університету

**Постановка проблеми.** В умовах розгортання процесів глобалізації та динамічних інноваційних змін будь-яке суспільство прагне забезпечити свою конкурентоспроможність інтелектуальних ресурсів на світовому ринку. Для забезпечення якості освітніх послуг у сучасних умовах, реформування освіти виступає одним із пріоритетних напрямів освітньої політики більшості розвинених країн. Як відомо, у документах таких міжнародних організацій, як Європейського Союзу, Світового банку, ЮНЕСКО, Організації економічного співробітництва та розвитку, які здійснюють вплив на формування сучасних уявлень про розвиток

цивілізації, саме людський капітал виступає ключовим фактором підтримки конкурентоспроможності економіки держави на глобальних ринках. На основі цього, світова спільнота Акцентує увагу на головній ролі освіти з метою підвищення соціального і економічного добробуту будь-якої держави.

До основної проблеми вітчизняного ринку праці є невідповідність між професійною підготовкою фахівців за економічною спеціалізацією та їх попитом на конкурентному ринку праці. На даний час, існує багато дискусій щодо розвитку економічної освіти в Україні та професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією, насамперед,

стосовно якості підготовки таких фахівців, формування ключових компетентностей майбутніх економістів, гуманізації економічної діяльності та освіти. Відповідно до цих умов, одним з головних завдань системи вищої економічної освіти є удосконалення ефективності професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією.

У країнах Європейського Союзу було реалізовано систему заходів (удосконалення законодавчої бази підготовки майбутніх економістів; посилення зв'язків з науково-виробничим потенціалом; коригування завдань підготовки фахівців за економічною спеціалізацією; оновлення змісту навчальних програм; впровадження дистанційної форми навчання; застосування інформаційно-комунікативних технологій рівня для забезпечення індивідуалізації професійної підготовки майбутніх фахівців-економістів), які спрямовані на забезпечення успішної професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією в інтегрованому освітньому просторі на міжнародному рівні [9].

У зв'язку з цим та з подальшим приєднанням до європейських стандартів підготовки спеціалістів для успішної модернізації вищої економічної освіти в Україні, і насамперед, підготовки фахівців за економічною спеціалізацією актуальним є вивчення досвіду країн Європейського Союзу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На основі проведеного аналізу наукових поглядів вчених, які активізували увагу на вивченні підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, особливе значення у контексті нашого дослідження відіграють наукові дослідження таких вчених, як Н. Войнаровської О.Н. та Л. Огнівка, які у своїх працях висвітлювали особливості підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією у США [2].

Інша дослідниця О. Огієнко у своїх дослідженнях вивчала проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у вищих освітніх закладах Республіки Польща. У своїх наукових працях вона зазначала, що така підготовка орієнтована на формування економічного мислення, ключових компетентностей та вміння покращувати рівень знань впродовж всього життя.

Крім того, такі науковці, як М. Атаманчук, Н. Боярчук, Н. Кузьміна, О. Романовський, Г. Чередніченко вивчали особливості професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією, і акцентували свою увагу на формуванні професійних компетентностей та особистісно-професійних якостей майбутніх фахівців економічного профілю.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на те, що значна кількість науковців зосереджує свою увагу на темі професійної підготовки, зростає інтерес до особливостей системи вищої освіти за кордоном,

у зв'язку з цим, актуальним, на наш погляд, є вивчення європейської моделі професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією.

**Мета дослідження** – визначити основні закономірності професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією в розвинених країнах світу для вирішення проблеми підвищення якості їх професійної підготовки в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сьогодні однією з найбільш необхідних та розповсюджених у всіх державах світу є професія економіста.

Професійна підготовка майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією у наукових джерелах розглядається як системний процес формування професійних знань, умінь і практичних навичок, позитивної мотивації до навчальної діяльності, саморозвиток та вміння організувати своє навчання самостійно.

Основними завдання діяльності фахівців за економічною спеціалізацією зазначеної є вивчення розвитку економічних процесів в суспільстві, і визначення основних напрямів і побудови нових методів для досягнення поставлених цілей, що ставляться перед сучасними фахівцями в наш час. В сучасних умовах набула розширення та ускладнилася економічна наука, у зв'язку з цим, кожен фахівець економічного профілю стоїть перед вибором важливого для нього напрямку діяльності, а саме: робота в державній службі, в комерційній сфері чи академічній науці [6, с. 295]. Рішення, яке буде зроблене майбутнім фахівцем економічного профілю визначає вибір їх професійного постулату – кредо.

Аналізуючи професійну підготовку майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією в Україні, та відповідно до Концепції розвитку економічної освіти важливо зазначити, що отримання такої освіти включає в себе наступні блоки навчальних дисциплін: загальноосвітні, фундаментальні, інноваційно-практичні та блок спеціальних навчальних дисциплін, які забезпечують формування у майбутніх фахівців світоглядних орієнтирів сучасного суспільства, визначають важливість постійної модернізації соціальних та економічних знань і вмінь, а навчальні дисципліни, які входять до зазначених блоків забезпечують поглиблене вивчення особливості економічної сфери сучасного суспільства. Формування економічних знань здійснюється шляхом поєднання пізнавального, теоретичного та практичного компоненти навчання.

Сучасні науковці О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк у своїх дослідженнях запропонували паралельну (побудована за принципом паралельності вивчення всіх складників навчальної програми впродовж усього терміну навчання у вищому освітньому закладі), інтегровану

(вивчення компонентів навчальної програми реалізується у взаємозв'язку одна з одною в цілому на відповідних професійних темах та шляхом поєднання теорії з практикою) та послідовну (вивчення на I етапі навчання дисциплін нормативного та професійно-орієнтованого циклів, а на II етапі – вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу та проходження практики) моделі професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією [4, с. 24]

Як відомо, в Україні найбільш поширеною є паралельна модель підготовки майбутніх фахівців економічного профілю.

Отже, відповідно до представлених моделей підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією, необхідно зазначити, що вони мають характеризуватися прогностичністю, що передбачає врахування сучасних потреб суспільства в реаліях сьогодення, прогнозувати майбутні потреби стосовно перспективи професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, які є всебічно розвиненими, активними та відповідальними особистостями.

Входження України в європейський простір вищої освіти потребує вивчення досвіду країн Європейського Союзу щодо системи професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне здійснити порівняльний аналіз професійної підготовки фахівців економічного профілю у вищих освітніх закладах країн з розвинутою ринковою економікою, що дозволить визначити відповідні кроки та рекомендації стосовно підвищення якості вищої економічної освіти в Україні.

В зарубіжних країнах для професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією функціонують американська, японська та європейська моделі її організації.

Перш за все, проаналізуємо закономірності економічної освіти в США.

Особливістю системи економічної освіти у США є постійне використання методів активного навчання, з метою активізації навчальної та пізнавальної діяльності, які спонукають майбутніх фахівців активно включатися в інтелектуальну і практичну діяльність.

Зазначені методи навчання почали застосовуватися в Україні, насамперед, студентам дозволяється організувати самостійно заняття у бажаній для них формі.

Аналізуючи стандарти американської освіти, необхідно зазначити, що вони поділяють систему навчальних дисциплін на такі розділи: базові економічні принципи, мікроекономіка, макроекономіка і загальноекономічні поняття. Але особливе значення надається вивченню мікроекономічних аспектів функціонування економічної системи [8, с. 137].

Слушним на наш погляд, є позиція дослідниці Н. Войнаровської, яка вивчала основні закономірності професійної підготовки бакалаврів спеціалізація «Економіка» у вищих освітніх закладах США [2] та визначила, що на даному етапі успішної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю успішне забезпечується ефективна організацією змістовного наповнення навчання. Крім того, вона підкреслювала, що зміст професійної підготовки бакалаврів з економіки у американських вищих освітніх закладах США є ліберальним, це пов'язано з тим, що майбутні фахівці за економічною спеціалізацією наділені можливостями розподілу обраних курсів відповідно до їхніх подальших освітніх планів.

Магістерська програма підготовки фахівців за економічною спеціалізацією у вищих освітніх закладів США, що триває 2 роки, забезпечує вивчення прикладних спеціалізованих курсів, які є важливими для поглиблених прикладних досліджень (економічна теорія, фінанси, організація галузевих ринків, міжнародна економіка, економіка праці, політична економіка, економіка міста [8, с. 139].

Проаналізувавши професійну підготовку майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією у США, необхідно зазначити, що вона спрямована на визначення професійної компетентності майбутніх фахівців і складається з компетенції у сфері економічної діяльності; компетенції в інших галузях професійної діяльності (наприклад, аудиту, маркетингу, менеджменту); інформаційна компетенція; комунікативна компетенція; компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей [10].

Крім того, вища економічної освіти США має переваги, які полягають у забезпеченні доступу до її елементів всім бажаючим, які прагнуть підвищити власний професійний рівень з дотриманням принципу «безперервна освіта протягом життя».

Таким чином, можемо констатувати, що імплементація американського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією на основі застосування провідних підходів до підготовки таких фахівців, відповідно з урахуванням особливостей, заходів інтернаціоналізації навчального процесу та реалізації сучасних інформаційно-комунікативних технологій в системі економічної освіти, буде корисним для підвищення якості економічної освіти в Україні.

Слушним, на наш погляд, є системи економічної освіти Франції, яка характеризується значною кількістю типів вищих освітніх закладів, уніфікованою, централізованою системою управління вищою освітою. У Франції студенти після закінчення свого навчання в університетів, мають можливість отримати поглиблену підготовку за конкретними економічними спеціальностями [12, с. 22]. Вищі освітні

заклади здійснюють професійну підготовку фахівців у сфері бізнесу і менеджменту, а їх основною метою є підготовка економістів-керівників вищого рангу. В процесі реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією основний акцент робиться на практичну спрямованість. Відповідно до сучасних вимог ринку праці у навчальні плани майбутніх фахівців вводяться навчальні дисципліни комп'ютерного циклу з метою підготовки їх до практичної діяльності.

Аналізуючи професійну підготовку майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією в Німеччині, важливо зазначити, що система освіти цієї країни характеризується поєднанням національних університетських традицій та інноваційних методів управління освітою [11, с. 29]. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у Німеччині пов'язаний з практичною діяльністю, при цьому економічні дисципліни характеризуються достатнім рівнем фундаменталізації [3; 7, с. 87]. Процес навчання у вищому навчальному закладі Німеччини побудований таким чином, щоб майбутній фахівець якомога швидше почав працювати самостійно. Система вищої економічної освіти Німеччини має чітку структуру; вибір вищого освітнього закладу залежить від здібностей та можливостей студента.

Слушним на наш погляд, є аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією в Республіці Польщі, що має спільні й відмінні ознаки професійної підготовки таких фахівців в Україні.

Так, у Польщі домінуючою є інтегрована модель професійної підготовки фахівців економічного профілю, яка характеризується вивченням основних компонентів навчальної програми, що реалізується одночасно та у взаємозв'язку одна з одною на професійних темах за допомогою поєднання теорії з практикою.

Відповідно до ступенів професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери у вищих освітніх закладах Польщі характерна двоциклічність професійної підготовки, де перший цикл є початковим (бакалавр) і навчання триває 3 роки, другий – завершальний (магістр) і триває 1,5 – 2 роки.

У вищих освітніх закладах Республіки Польщі переважають індивідуально-групові форми навчання з застосуванням інтерактивних методів навчання та інноваційних технологій організації освітнього процесу.

Крім того, у цій країні розвинена мережа підготовки бакалаврів і магістрів за різними напрямками, що у більшості випадків є недотичними одне до одного, що передбачає розширені можливості для працевлаштування [5].

Професійна підготовка майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією в університетах Республіки Польщі ґрунтуються на таких засадах:

індивідуальний підхід до студента, що характеризується індивідуалізацією навчального процесу, наукова співпраця майбутніх фахівців і науково-педагогічних працівників, активне застосування індивідуальних форм роботи, дотримання принципу «освіта протягом всього життя»; поєднання теорії та практики; застосування інноваційних, насамперед, інтерактивних технологій; проведення рейтингової системи оцінювання, яка здійснюється на основі систематичному оцінюванні всіх завдань, що були виконані студентами, а також урахуванні коефіцієнтів різних видів робіт [5, с. 24].

Особливе значення для нашого дослідження має досвід Японії щодо підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією, які відмовились від американської моделі і економічна вища освіта цієї країни орієнтована на забезпечення всебічного розвитку особистості. При цьому, важливо зазначити, що у Японії зовсім відсутня вузька спеціалізація. Професійна підготовка майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією здійснюється на основі японської моделі, що спрямована на формування особистості з високо етичними моральними якостями, розвиток професійних вмінь, орієнтованість на готовність вирішувати термінові завдання [1, с. 149].

Аналізуючи японську модель, важливо зазначити, що для неї характерна комплекс таких систем, як працевлаштування на все життя, переміщення співробітників у рамках однієї компанії, професійна підготовка, репутація, достойна оплата праці.

Взаємозв'язок і зазначених систем сприяє мотивації до реалізації ефективної праці на високому рівні, максимальної реалізації професійних і особистісних якостей. Таким чином, у системі вищій освіти економічно розвинених країн, сьогодні відмічаються радикальні зміни, основних завданням яких є досягнення відповідності міжнародним стандартам за допомогою внесення змін до способу надання освіти, крім того, продовжуються пошуки сучасних моделей підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією відповідно до сучасних вимог на ринку праці.

Отже, на основі проведеного аналізу організації професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією у розвинутих країн, можемо констатувати, що пряме перенесення будь-якої моделі, які були описані у рамках нашого дослідження, в українські умови неможливо впровадити, оскільки, як відомо, модель формується і діє у відповідному контексті. У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно створювати свою українську модель професійної підготовки майбутніх фахівців економічної спеціалізації, враховуючи національні та соціально-економічні умови України та практичного досвіду розвинутих країн у відношенні економічної вищої освіти.

**Висновки.** Відповідно до мети дослідження визначено основні закономірності професійної підготовки фахівців за економічною спеціалізацією в розвинених країнах світу. На основі проведеного аналізу професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією визначено, що у зарубіжних країнах існує американська, європейська, японська моделі підготовки. До структури професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю на обов'язкових засадах входять такі компоненти, як: соціогуманітарний та професійно-фаховий, для оволодіння студентами практичних навичок професійної діяльності в сучасних умовах.

Крім того, було визначено, що на практиці європейські країни застосовують змішані моделі професійної підготовки майбутніх фахівців за економічною спеціалізацією, враховуючи виявлені недоліки, а також традиції своєї країни. Змістовне наповнення професійної підготовки таких фахівців має варіативний характер згідно спеціалізації підготовки майбутнього економіста та специфіки його майбутнього фаху.

Перспективами подальших досліджень є побудова моделі професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю за допомогою посилення практичної спрямованості процесу підготовки, що буде адаптована до сьогоденних реалій.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беньковська Н. Б. Порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо підготовки економістів у вищих навчальних закладах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 2. С. 146–151.
2. Войнаровська Н. В. Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Вінниця, 2011. 20 с.
3. Дзюба Г. І. Професійна підготовка майбутніх економістів в Україні і Німеччині: загальні тенденції і відмінності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. Педагогіка, психологія, філософія.* 2015. Вип. 220. С. 20–26.
4. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки: Монографія / Дубасенюк О. А. та ін. ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. Вид. 2-е, доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 8–29.
5. Загородня А. А. Професійна підготовка фахівців економічної галузі у закладах вищої освіти Республіки Польща та України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2020. 40 с.
6. Кубанов Р. Вимоги до професійної підготовки фахівців економічних спеціальностей та їх реалізація в освітньому процесі вищого навчального закладу. *Науковий Вісник МДПУ. Сер. Педагогіка.* 2014. Вип. 2 (13). С. 294–301.
7. Ничкало Н.Г., Кудін В.О. Професійна освіта в зарубіжних країнах. Київ: Вища шк., 2002. 322 с.
8. Палінчак В. *Особливості підготовки економістів у вищих навчальних закладах США. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота.* 2013. Вип. 29. С. 135–140.
9. Поясок Т.Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Київ, 2009. 559 с.
10. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2011. Вип. 3 URL: [http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011\\_3/11tovspr.pdf](http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf)
11. Шульга Н.В. Стохастична підготовка майбутніх економістів у навчальних закладах Німеччини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. Вип. 5 (39). С. 27–39.
12. Enseignement supérieren France. Collection franco-russe dedocuments d'information. Ambassade de France à Moscou. Paris, 2000. P. 5-41.

## УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

### CONDITIONS OF THE EFFICIENCY OF THE ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем ефективної організації методичної роботи в сучасних закладах освіти. Зокрема, розкривається сутність таких понять як поняття «умови». Основна увага зосереджується на визначенні психолого-педагогічних умов, що сприяють підвищенню рівня педагогічної культури у викладачів. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури накреслено, що проблема виявлення педагогічних умов з організації методичної роботи в основному представлена в педагогічному ракурсі, а у психологічній літературі висвітлено невелику частину проблеми.

Зазначається також, що технологія інноваційної організації методичної роботи має свою логіку, орієнтує на певну мету, завдання й етапи навчання. Причому взаємодіють дві лінії в організації методичної роботи: одна – в логіці забезпечення фахової підготовки керівників до інноваційної організації методичної роботи, що включає етику службових відносин, виявлення «реальних» управлінських проблем у вирішенні конфліктів, які супроводжують будь-який трудовий колектив; інша – простежується в рамках конкретної освітньої діяльності викладачів щодо засвоєння змісту інноваційної технології навчання. Зроблено акцент на тому, що цілеспрямована програма з розвитку інноваційної організації методичної роботи в закладах освіти, використання ігрової техніки і сюжетних комунікативних ситуацій та створення позитивного соціально-психологічного клімату сприяють: а) формуванню готовності керівників до науково-методичного управління педагогічним колективом у методичній роботі; б) розвитку мотивованої участі викладачів у підвищенні рівня педагогічної культури; в) подоланню стереотипів щодо використання інноваційної технології, кредитно-модульної системи та комп'ютерної техніки. Виявлено найбільш поширені напрями у створенні педагогічних умов ефективної діяльності викладачів засобами методичної роботи. Перший напрям передбачає пріоритетну роль наукового дослідження в підвищенні педагогічної культури. Другий напрям полягає в акцентуванні уваги на плануванні методичної роботи й контролі за її виконанням, аналізі педагогічної діяльності викладачів, практичному спрямуванні та наданні конкретної допомоги педагогам у підвищенні професійної кваліфікації та педагогічної майстерності. Третій напрям зорієнтований на педагогічні умови, ґрунтується на використанні форм методичної роботи.

**Ключові слова:** методична робота, організація методичної роботи, педагогічна куль-

тура, керівництво методичною роботою, психолого-педагогічні умови.

The article is devoted to one of the urgent problems of effective organization of methodical work in modern educational institutions. In particular, the essence of such concepts as the concept of "conditions" is revealed. The main attention is focused on the definition of psychological and pedagogical conditions that contribute to raising the level of pedagogical culture among teachers. Based on the analysis of the psychological and pedagogical literature, it is drawn that the problem of identifying pedagogical conditions from the organization of methodical work is mainly presented from a pedagogical perspective, and a small part of the problem is covered in the psychological literature. It is also noted that the technology of innovative organization of methodical work has its own logic, orients to a certain goal, tasks and stages of training. Moreover, two lines interact in the organization of methodical work: one – in the logic of ensuring professional training of managers for the innovative organization of methodical work, which includes the ethics of service relations, the identification of "real" management problems in resolving conflicts that accompany any labor team; the other is traced within the framework of specific educational activities of teachers regarding the assimilation of the content of innovative learning technology. Emphasis is placed on the fact that a purposeful program for the development of innovative organization of methodical work in educational institutions, the use of game technology and story-based communicative situations, and the creation of a positive social and psychological climate contribute to: a) the formation of leaders' readiness for scientific and methodical management of the teaching staff in methodical work; b) development of motivated participation of teachers in raising the level of pedagogical culture; c) overcoming stereotypes regarding the use of innovative technology, credit modular system and computer equipment. The most common trends in creating pedagogical conditions for the effective activity of teachers by means of methodical work have been identified. The first direction provides for the priority role of scientific research in improving pedagogical culture. The second direction consists in emphasizing the planning of methodical work and control over its implementation, analysis of the pedagogical activity of teachers, practical direction and provision of specific assistance to teachers in improving their professional qualifications and pedagogical skills. The third direction is oriented to pedagogical conditions, based on the use of forms of methodical work.

**Key words:** methodical work, organization of methodical work, pedagogical culture, management of methodical work, psychological and pedagogical conditions.

УДК 37.018:[005.961:005.22](045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.21>

**Майданенко С.В.**,  
канд. пед. наук,  
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти  
Комунального закладу вищої освіти  
«Дніпровська академія неперервної освіти»

**Постановка проблеми.** Сучасні тенденції розвитку України, демократизація суспільства ставлять перед вітчизняними педагогами нові завдання, одним з яких є вдосконалення процесу підвищення рівня професійної підготовки викладачів закладів освіти. Вирішення цих проблем

актуалізує значимість методичної роботи завданням якої є підвищення професійної кваліфікації педагогів.

Як свідчить аналізований матеріал, традиційна система організації методичної роботи не задовольняє повною мірою запит сучасної нової освіти.

Треба зазначити, що поряд із визначенням змісту структури основних тенденцій розвитку організації методичної роботи в закладах освіти та факторів, які на неї впливають, важливу роль відіграє *визначення психолого-педагогічних умов*, що сприяють підвищенню рівня педагогічної культури у викладачів.

#### **Аналіз останніх досліджень та публікацій.**

Проблема виявлення і вибору оптимальних психолого-педагогічних умов з питань підвищення кваліфікації педагогічних кадрів висвітлюється дуже різноманітно і поняття «умови» використовується дослідниками неоднозначно [5;4;8]. У словнику зміст умови представлений як те, від чого залежить інше; суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, стану, взаємодії), за наявності якого можливе існування даного явища. Увесь цей комплекс у цілому називається «достатньою умовою явища». В енциклопедичному словнику термін *умова* розглядається як сукупність факторів, які впливають на щось, створюють середовище функціонування чи протікання будь-якого процесу. У науковій літературі найчастіше тлумачення поняття «умова» розглядається через сукупність об'єктів, необхідних для виникнення, існування, зміни даного об'єкту [1;5;8].

Поняття «умова» Л.Б. Білієнко розглядає як «правило, яке забезпечує нормальну роботу чогонебудь» [1]. Про необхідність створення спеціальних умов говорить Л.В.Кондрашова: «У процесі професійного становлення майбутнього учителя важливо забезпечити такі умови, в яких він міг би зіштовхнутися з різноманітністю педагогічних ситуацій, необхідністю пошуку виходу з них, ухваленням оптимального рішення» [4]. Щодо безпосереднього змісту формування комунікативної особистості, то Є.І.Головаха та Н.В.Паніна виділяють серед основних умов ефективного педагогічного співробітництва знання *норм і правил* взаємодії, вміння підкорити свою поведінку цим правилам та вміння допомогти іншому. Крім того, автори акцентують увагу на емоційному показникові як психологічному механізмі формування особистості [2].

Аналіз стану розробки проблеми в науковій літературі показав, що перед початком нашого дослідження проблема виявлення *педагогічних умов з організації методичної роботи* в основному представлена в педагогічному ракурсі, а у психологічній літературі висвітлено невелику частину проблеми. Основну кількість досліджень цього напрямку складала роботи, присвячені питанням підготовки та підвищення кваліфікації директорів загальноосвітніх шкіл. Серед них можна виділити роботи В.І.Бондаря, І.П.Жерносека, М.Ю.Красовицького, Р.Ф.Кулдаветов та ін.

**Мета статті** – обґрунтувати психолого-педагогічні умови для підготовки керівників і викладачів

до інноваційної організації методичної роботи. Комплексне дотримання перерахованих умов, на наш погляд, забезпечить результативність застосованої технології у підготовці педагогічного колективу до методичної роботи.

**Виклад основного матеріалу.** У літературі накопичено певний досвід обґрунтування різних підходів у визначенні умов підвищення професійної компетентності засобами методичної роботи. Автори робили акцент на визначенні педагогічних умов підвищення рівня професійної підготовки, питання *організації методичної роботи* залишалося поза увагою дослідників. Проте теоретичний аналіз дозволив нам визначити найбільш поширені напрямки у визначенні педагогічних умов ефективної діяльності викладачів засобами методичної роботи у таких напрямках.

Перший пов'язаний із визначенням ролі *наукового дослідження* в підвищенні педагогічної культури. Автори відзначають системність методичної роботи [3;4;8]; цілеспрямованість методичної роботи на досягнення цілей закладу освіти [1;4;6;7]; єдність між змістом методичної роботи та справжнім станом освітнього процесу в педагогічному колективі та узгодженість між теорією і практикою у методичній роботі [1;6;8]; орієнтацію на сучасні наукові досягнення й організацію науково-дослідної діяльності викладачів [2;5;6]; науково-методичне забезпечення методичної роботи [2;4;6; 7]; організацію спільної діяльності викладачів та вчених, створення творчої атмосфери для науково-педагогічного пошуку [5;7;8].

*Другий напрямок* визначається акцентуванням уваги на плануванні методичної роботи і контролі за її виконанням, на аналізі педагогічної діяльності викладачів, на практичному спрямуванні та наданні конкретної допомоги викладачам у підвищенні професійної кваліфікації та педагогічної майстерності.

*Третій напрямок* визначає педагогічні умови, представлений у значимості використання форм методичної роботи; у визначенні форм методичної роботи з розвитку педагогічної освіченості та саморозвитку особистості педагога; у створенні творчого характеру методичної роботи, максимальної активізації діяльності педагогів.

*Четвертий напрямок* визначаємо як розробку змісту методичної роботи. Акцент в основному зроблений на складанні навчально-тематичних планів, програм курсової підготовки, практичних занять.

Отже, значущість педагогічних умов важко переоцінити. Про готовність керівників до управлінської діяльності найбільше подано в психологічних роботах з менеджменту в комерційних організаціях. Проте майже не висвітлені умови зі створення продуктивного психологічного клімату серед учасників методичної роботи, із



забезпечення самореалізації творчої особистості викладача та професійної майстерності, з упровадження інноваційних технологій в навчання здобувачів освіти. Не визначено в наукових дослідженнях і технології моделювання комунікативних ситуацій як умов розвитку професійної компетенції викладачів з використання інноваційної стратегії навчання здобувачів освіти.

Підтвердженням такої ситуації є і те, що на сьогодні недостатньо розроблені умови організації методичної роботи, зокрема підготовка керівного складу методичної роботи закладів освіти розглядається через умови здійснення організаційно-педагогічного рівня. Аналіз організації методичної роботи дозволяє стверджувати, що низький рівень результативності підвищення педагогічної компетентності викладачів пояснюється тим, що викладачі не мають чітких уявлень та не дотримуються умов, які забезпечували б формування педагогічної компетентності в навчання дітей. Про це свідчать і результати проведеного нами разом із експертами мозкового штурму «Як організувати методичну роботу у сучасних умовах в закладах освіти?». Отримані результати показали, що лише незначна частина керівників методичної роботи здатні «піднятися» до «бачення» проблеми та аналізу психолого-педагогічного рівня, пов'язаних з управлінням методичною роботою.

Відповідно до цього ми пропонуємо змінити ставлення до організації методичної роботи в сучасних закладах освіти. Це можливо за умов реалізації: а) цілеспрямованої програми інноваційної організації методичної роботи; б) комунікативних ситуацій для керівників методичної роботи; в) ігрового підходу до засвоєння інноваційних технологій навчання здобувачів освіти; г) соціально-психологічного клімату зі створенням стимулювання професійного саморозвитку і творчого потенціалу кожного учасника методичної роботи.

Розглянемо більш детально запропоновані нами педагогічні умови. **Перша психолого-педагогічна умова** – розробка цілеспрямованої програми, в якій представлені оновлені зміст і форми методичної роботи в умовах ступеневої професійної освіти на системне включення викладачів у інноваційну педагогічну діяльність. Для визначення цієї умови, на наш погляд, слід особливу увагу звернути на обґрунтування теоретичної бази, що має змістовне наповнення категоріального апарату, теоретичних основ інноваційної педагогіки.

Теоретико-методологічною основою визначення змісту організації методичної роботи були: 1) загальнонаукові принципи методології пізнання; 2) принцип цілісності і системності як системно-структурний підхід до моделювання змісту ОМР; 3) єдність теорії та практики; 4) урахування цінностей і особистісних смислів в мотивуванні із

засвоєння змісту ОМР; 5) принципи управління інноваційними освітніми процесами.

**Друга психолого-педагогічна умова:** впровадження тематичних комунікативних ситуацій з управління педагогічним колективом у методичній роботі. Для обґрунтування цієї умови необхідно:

- теоретичний аналіз із визначення знань про зміст, структуру та психологічні компоненти процесу управління методичною роботою (планування, керівництво, контроль, корекція і координація методичної роботи);

- визначити зміст та структуру психологічної готовності з управління методичною роботою керівниками і викладачами.

- провести аналіз рольової взаємодії та узагальнити стиль взаємодії;

- врахувати розвиток професійного світогляду у зміні традиційної стратегії навчання здобувачів освіти на інноваційну;

- здійснювати контроль за процесом оволодіння навичками продуктивного ділового спілкування, вміннями встановлювати контакти, адекватно реагувати на поведінку співрозмовників.

Урахування цих вимог не може не впливати позитивно на динаміку від нижчого до вищого рівня готовності керівників до педагогічної діяльності. Процес навчання у такому випадку розглядається як «активна пізнавальна діяльність у комунікативних ситуаціях». У процесі гри моделюються різні педагогічні і психологічні ситуації освітнього процесу закладу освіти. Керівники мають змогу апробувати свої знання, вміння і навички своєї педагогічної культури та обізнаності в наукових досягненнях з певних питань, завдяки яким вирішується ситуація.

Цілеспрямовані комунікативні ситуації забезпечують професійне зростання керівників і педагогів. Входячи у певну роль у невимушеному оточенні, в атмосфері психологічного комфорту, учасники комунікативної ситуації перевтілюються, виявляють творчість, стають активними і зацікавленими учасниками комунікативного процесу. Комунікативні ситуації змушують викладачів зайняти позицію активного суб'єкта навчання, організувати освітній процес як вирішення навчально-пізнавальних проблем на основі зміни рольової позиції із авторитарного стилю на демократичний стиль.

Аналіз комунікативних ситуацій дозволив нам визначити дві типові управлінські ситуації для керівників методичної роботи.

**Першу групу комунікативних ситуацій** складають типові управлінські ситуації, що виникають на рівні управління «керівник методичної роботи – викладач закладу освіти». Сюди належать такі управлінські ситуації: добір керівником методичної роботи форм і методів упровадження інноваційних технологій та основних напрямків планування методичної роботи з предметних

комісій; здійснення контролю; забезпечення успішної взаємодії учасників методичної роботи закладу освіти відповідно до навчальних дисциплін; взаємодія керівників методичної роботи з викладачами; попередження та розв'язання конфліктних ситуацій, які виникають між керівником методичної роботи та викладачами, між директором та його заступниками.

*Друга група комунікативних ситуацій* включає типові управлінські ситуації, які виникають на рівні управління «директор (заступники директора) закладу освіти – педагогічний колектив». У цю групу входять ситуації, пов'язані а) з добром викладачів, які відповідають високому рівню підготовленості проведення заходу з методичної роботи; б) з розподілом обов'язків щодо проведення методичних нарад та практичних занять; в) з відвідуванням занять та наданням відповідної методичної допомоги викладачам; г) із забезпеченням морального, психологічного стимулювання викладачів; ґ) із проведенням атестації педагогів та створенням умов для їх професійного розвитку; д) із підвищенням кваліфікації викладачів; ж) із формуванням сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі; з) із взаємодії з певними категоріями викладачів (молодими педагогами, пенсіонерами, викладачами, що мають певні труднощі або не виконують сумлінно свої функціональні обов'язки тощо).

*Третя група комунікативних ситуацій* включає типові управлінські ситуації, що виникають на рівні управління «директор (заступники директора, викладачі) – здобувачі освіти та їх батьки». До цієї групи належать комунікативні ситуації, пов'язані із залученням батьків до організації освітнього процесу у закладі освіти; організацією дозвілля здобувачів освіти у процесі проведення позашкільних заходів; взаємодії з певними групами здобувачів освіти та їх батьками (такими, що порушують режим закладу освіти, конфліктують із викладачами, чинять правопорушення тощо), а також певними типами сімей (неповними сім'ями, сім'ями, що ведуть асоціальний спосіб життя тощо).

Для успішного функціонування запропонованих нами типових управлінських ситуацій для керівників методичної роботи потрібна комплексна реалізація *принципів індивідуалізації і диференціації* при моделюванні комунікативних ситуацій.

Зауважимо, що принципи індивідуалізації та диференціації в нашому дослідженні враховують особливості функціональних обов'язків керівників і викладачів закладу освіти. Реалізуючи ці принципи, ми мали на увазі не стільки різні види обов'язків, скільки показник усвідомленого розуміння *організації* щодо виконання функціональних обов'язків. Так, наприклад, до обов'язків керівників входить уміння складати *поточний і перспективний зміст методичної роботи*

з колективом. Діагностичний підхід у визначенні змісту методичної роботи дає змогу виявити слабкі сторони у навчально-методичній підготовці кожного викладача, причини, що їх породжують, намітити на цій основі у кожному конкретному випадку індивідуальні заходи щодо їх усунення; визначити значущі для більшості членів педагогічного колективу питання удосконалення професійного рівня; позбутися формалізму планування змісту й організації методичної роботи.

Визначений обсяг знань і вмінь у складанні та впровадженні поточного і перспективного змісту методичної роботи, як ми бачимо, багатогранний і складний. Тому, реалізуючи принцип індивідуалізації та диференціації в ігровій технології, ми враховували особливості кожного учасника комунікативної ситуації. Відповідно до цього ми надавали додаткові консультації, ґрунтовні пояснення чи рекомендації; окремим учасникам ми допомагали під час виконання завдання в комунікативних ситуаціях (залежно від мети завдання). Були розроблені опорні поняття, ключові слова, короткі плани, а також короткий словник «Тезаурус сукупності понять педагогічної інноватики».

Підбір завдань, посилені ціннісними орієнтаціями, установами, переконаннями викладачів, стимулює в них *позитивну мотивацію*, яка сприяє їх професійному зростанню і формує достатній рівень їх готовності навчати здобувачів освіти.

**Третя психолого-педагогічна умова:** *впровадження ігрового підходу до навчання викладачів інноваційним технологіям, комп'ютерної техніки.* Для обґрунтування цієї умови необхідно провести теоретичний аналіз:

- із визначення знань про зміст і структуру інноваційних систем, технологій і моделей навчання;
- із виявлення мінімального рівня знань, умінь і навичок користування комп'ютерною технікою.

Здійснення ефективного втілення цієї психолого-педагогічної умови передбачає звернення до аналізу використання ділових ігор для педагогічного колективу.

Розробкою ділових ігор займалися Я.М.Бельчиков, М.М. Бирштейн, В.П.Галушка, Ю.Д.Красовський, Є.О. Хруцький та інші. Суть цього підходу полягає в активізації учасників гри з питань відпрацювання послідовних рішень, що імітують реальне господарське (у нашому дослідженні – освітній процес закладу освіти) оточення.

Залучення ділових ігор, зміст яких спрямований на пізнання особливостей інноваційної педагогіки, створює ситуації формування педагогічної культури і *сприяє* забезпеченню засвоєння необхідних знань, умінь і навичок.

У зв'язку з дослідженням сутнісних якостей особистості, психологічного діагностування, спрямованого розвитку особистості в процесі виховання і навчання до гри звертається Н.І.Непомняца.

Результати її дослідження засвідчують, що гра є такою формою творчості, яка реалізує сутнісні здібності і потреби людини, тісно пов'язана з розвитком базових засад особистості.

Теоретичний аналіз сутнісних якостей («сутнісних сил») особистості дозволяє стверджувати:

- гра тісно пов'язана з потенційною універсальністю людини, вона дозволяє їй привласнювати найрізноманітніший зміст, що змінюється історично, онтогенетично, етнографічно тощо (потенційна еквівалентність природи в цілому);

- гра працює на забезпечення потенційної нескінченності людини, її віри у свою спорідненість з безкінечним всесвітом. Сприяючи забезпеченню «некінченності» (за С.Л.Рубінштейном) людини, її відкритості світу, гра дає змогу в процесі пізнання і присвоєння людиною навколишнього середовища виходити за межі відомого, засвоєного, в тому числі – за межі самої людини (трансцендувати), творити нове;

- у процесі гри забезпечується особливий взаємозв'язок з іншими людьми (як умова присвоєння людського досвіду), який характеризується здатністю ототожнювати себе з іншими. Цей зв'язок дозволяє брати новий зміст від іншої людини і «обумовлювати себе, своє «Я», що дозволяє робити даний зміст своїм.

**Четверта умова** – створення соціально-психологічного клімату стимулювання професійного саморозвитку і творчого потенціалу у керівників та викладачів в організації методичної роботи.

Ускладнення завдань, які постали перед колективом закладу освіти у плані вдосконалення підготовки педагогічних кадрів нового типу, вимагає перегляду усталеної системи стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. Тому ми вважаємо, що ефективність технології моделювання соціально-психологічного клімату можна забезпечити завдяки формуванню та розвитку у викладачів: а) особистісно-орієнтовного підходу до кожної людини, що задіяна в освітньому процесі; б) комунікативних умінь; в) передбачення та професійного вирішення конфліктних ситуацій і попередження деструктивних конфліктів.

Гармонійно сформована особистість, яка, на наш погляд, демонструє професійну готовність до взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, здатна створити позитивний, продуктивний, творчий соціально-психологічний клімат. Ця готовність визначається морально-етичними показниками - повага до прав і свободи кожного учасника освітнього процесу; розуміння внутрішньої самотності викладачів і здобувачів освіти; позитивні

настанови на особистість у різних видах взаємної діяльності; визначення права особистості на повну відмову від формування тих якостей, котрі суперечать її переконанням.

**Висновки.** Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми.

Підготовка керівників методичної роботи і викладачів закладів освіти до інноваційної організації методичної роботи передбачає цілеспрямовану, організовану діяльність, яка відбувається у спеціально створених психолого-педагогічних умовах. У нашому дослідженні ми виявили сукупність таких умов, за яких, з нашої точки зору, підвищиться ефективність методичної роботи у сучасних закладах освіти. Комплексне виконання й дотримання сукупності виділених психолого-педагогічних умов забезпечить сприятливу атмосферу для удосконалення педагогічної діяльності викладачів закладів освіти.

До подальших наукових пошуків можна віднести питання конкретизації програми розвитку готовності керівників до інноваційної організації методичної роботи, розвитку педагогічної культури, ширшого залучення спеціалістів-психологів з вивчення проблеми мотивації активної участі педагогів у методичній роботі.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білієнко Л.Б. Розвиток педагогічної творчості вчителів у системі внутрішкільної методичної роботи: автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.04. Київ, 1994. 22 с.
2. Головаха О.І., Паніна Н.В. Психологія людського порозуміння. Київ, 1989. 189 с.
3. Коломінський Н.Л. Директор школи як менеджер освіти (індивідні та особистісні властивості). Київ, 2000. 175 с.
4. Кондрашова Л.В. Гуманізація освітнього процесу школи: історія, теорія, пошуки. Кривий Ріг: КГПІ, 1996. 76 с.
5. Литвиненко Г., Зінченко О. Діяльність методичних кабінетів в умовах реформування загальної середньої освіти: Управління школою, 2004. № 29. С. 2-5.
6. Майданенко С.В. Організація методичної роботи в педагогічному училищі в умовах реалізації ступеневої професійної освіти вчителя: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Кривий Ріг, 2007. 275 с.
7. Руссол В. Внутрішкільна методична робота як одна з основних форм післядипломної освіти педагогічних працівників: Обрії, 1995. № 1. С. 29–34.
8. Сидоренко О.А. Педагогічні умови ефективності науково-методичної роботи з учителями загальноосвітніх навчально-виховних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 1996. 23 с.

## ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

### THE FORMATION OF SCIENTIFIC AND RESEARCH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL AND MATHEMATICAL DISCIPLINES AT THE PRESENT STAGE

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах приєднання України до європейського освітнього простору значно підвищуються вимоги до особистості вчителя. Основним завданням якого є формування різнобічно розвинутої, творчої, допитливої особистості майбутніх громадян України. Зазначено, що сучасна школа потребує вчителя, який виступає не лише транслятором знань, а й здатний здійснювати дослідження у своїй сфері діяльності, пробуджувати інтерес в учнів до науково-дослідницької діяльності під час навчання закладах загальної середньої освіти. Установлено, що, у формуванні культури особистості, значну роль відіграє саме освіта, яка забезпечує розвиток її світогляду, наукового мислення, її здібностей і задатків. Зазначено, що у формуванні культури особистості, значну роль відіграє саме освіта, яка забезпечує, формування цінностей, розвиток її світогляду, наукового мислення, її здібностей і задатків. Визначено, що професійна культура вчителя фізико-математичних дисциплін є особистісним утворенням, що поєднує в собі різні види особистісної культури, у тому числі фізико-математичної, і характеризується ґрунтовним знанням матеріалу в галузі фізики та математики, здатністю до вирішення професійних завдань, науковим мисленням, наявністю сформованих життєвих і професійних цінностей. Зроблено висновок, що науково-дослідницька культура майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін є цілісним інтегративним утворенням, що характеризується сформованістю наукового мислення, дослідницьких, аналітичних, рефлексивних умінь, готовністю студентів до розв'язання педагогічних проблем засобами наукового пізнання, забезпечує їхню самореалізацію в науково-дослідницькій діяльності, розкриває інтелектуальний потенціал, сприяє формуванню вмінь впроваджувати інноваційні та новаторські ідеї в практику, дотримуватися академічної доброчесності у висвітленні результатів науково-дослідницької діяльності. Зазначено, що перспектива подальших наукових розвідок полягає у висвітленні методологічних засад формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін.

**Ключові слова:** майбутні вчителі фізико-математичних дисциплін, культура, про-

фесійна культура, науково-дослідницька культура.

The relevance of the study is due to the fact that in the conditions of Ukraine's accession to the European educational space, the requirements for the personality of the teacher are significantly increased, the main task of which is the formation of a multi-educational, creative and inquisitive personality of future citizens of Ukraine. It is noted that a modern school needs a teacher who acts not only as a translator of knowledge, but also is able to develop research in his field of activity, to arouse the interest of students in scientific and research activities while studying in institutions of general secondary education. It has been established that, in the formation of the culture of personality, education itself plays a significant role, which ensures the development of its worldview, scientific opinion, its abilities and tasks. It is noted that in the formation of the culture of the individual, it is education that plays a significant role, which provides, the formation of values, the development of its worldview, scientific opinion, its abilities and tasks. It is determined that the professional culture of the teacher of physical and mathematical disciplines is a personal education that combines various types of personal culture, including physical and mathematical, and is characterized by a thorough knowledge of the material in the field of physics and mathematics, the ability to solve professional problems, scientific opinion, the presence of formed life and professional values. It is concluded that the scientific and research culture of future teachers of physical and mathematical disciplines is a holistic integrative formation, characterized by the formation of scientific thinking, research, analytical, reflective skills, readiness of students to solve pedagogical problems by means of scientific cognition, ensures their self-realization in scientific and research activities, reveals intellectual potential, promotes the formation of skills to introduce innovative and groundbreaking ideas into practice, adhere to academic integrity in reporting the results of scientific and research activities. It is noted that the prospect of further scientific research is to highlight the methodological foundations of the formation of the scientific and research culture of future teachers of physical and mathematical disciplines.

**Key words:** teachers, future teachers of physical and mathematical disciplines, culture, professional culture, scientific and research culture.

УДК 378:37.011.3-051:[51+53] (045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.22>

**Осипова Т.Ю.,**  
докт. пед. наук,  
професор кафедри педагогіки  
Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Белітченко Д.М.,**  
аспірант кафедри педагогіки  
Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** В умовах приєднання України до європейського освітнього простору значно підвищуються вимоги до особистості вчителя, Основним завданням якого є формування різнобічно розвинутої, творчої, допитливої особистості майбутніх громадян України. Сучасна школа потребує вчителя, який виступає не лише

транслятором знань, а й здатний здійснювати дослідження у своїй сфері діяльності, пробуджувати інтерес в учнів до науково-дослідницької діяльності під час навчання закладах загальної середньої освіти. З огляду на це, одним із основних завдань вищої педагогічної освіти України є підготовка конкурентоспроможного, високоосвіченого вчителя, у якого сформована професійна культура, який вмотивований на постійне

збагачення власних знань, а також удосконалення практичних умінь і навичок та здійснення науково-дослідницької діяльності у професійній діяльності відповідно до отриманої спеціальності. Формування особистості майбутнього вчителя розпочинається в педагогічних закладах вищої освіти і, як наголошено в Законі України «Про вищу освіту», не може повноцінно відбуватися без розвитку його загальної і професійної культури, володіння науковим апаратом тощо. Важливим складником професійної культури майбутніх учителів, у тому числі і фізико-математичних дисциплін, є науково-дослідницька культура.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Зазначимо, що проблема формування професійної культури майбутніх учителів постійно перебуває в центрі уваги дослідників була предметом досліджень таких науковців, як І. Богданова, В. Гриньова, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, З. Курлянд, Н. Ничкало, Л. Нікіфорова, І. Пальшкова, О. Пехота, О. Рудницька, С. Сисоєва, О. Семенов, О. Цокур, Р. Хмелюк та ін. Різні аспекти професійно-педагогічної культури студентів та вчителів розглянуто у працях І. Бартеневої, О. Галицян, Т. Іванової, С. Ісаєнка, І. Княжевої, Т. Койчевої, О. Ноздрової, В. Радула, Т. Осипової, Г. Соцької, Т. Спіріної та ін. Питання щодо формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів розглядали А. Байдан, І. Бех, С. Гончаренко, О. Дмитришин, А. Єріна, О. Крушельницька, В. Радул, М. Труфкіна, В. Тушева тощо. Проблеми щодо формування дослідницьких умінь стали предметом наукових розвідок В. Андреева, С. Балашової, С. Буднік, С. Бризгалової, Н. Галицької, Ю. Громико, І. Зверевої, М. Кожухової, Н. Недодатко, Г. Лиходєєвої, В. Литовченко, Т. Мишковської, П. Мороза, Н. Москалюк, А. Степанюка та ін. Незважаючи на значну кількість наукових доробок, питання формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів під час навчання в закладах вищої педагогічної освіти висвітлено недостатньо.

**Мета дослідження** полягає у дослідженні сутності науково-дослідницької культури майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін на сучасному етапі.

**Виклад основного матеріалу.** З метою визначення сутності науково-дослідницької культури майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін, необхідно визначити поняття «культура».

Досліджуючи сутність поняття «культура», О. Білякова зауважує, що латинське «culture», за твердженням лінгвістів, походить від латинського «colere», що означає обробіток, обробка, поліпшення людиною чогось природного. Спочатку цей термін вживався у зв'язку з провідним видом матеріальної діяльності людини – обробкою землі («agri culture»). Цей термін мав також і друге значення: «cultura animi» або точніше «cultura

litterarumis» культивування духу. Панувало і третє його значення, що стосується манери поведінки. Згодом, зауважує автор, цей термін був перенесен римлянами на людину і став означати його виховання та освіту, тобто «обробіток людини». На підставі аналізу різних визначень поняття «культура» науковець доходить висновку, що культура – це: сукупність матеріальних і духовних цінностей; система формоутворюючих початків діяльності; специфічний спосіб людської діяльності; продукт творчої діяльності людини; процес творчої самореалізації сутнісних сил людини [2].

За визначенням С. Гончаренка: «Культура є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства й людини і втілюється в результатах продуктивної діяльності» [3, с. 182]. Більш широко розглядає поняття «культура» В. Радул, наголошуючи на тому, що «Культура передбачає пробудження історичної пам'яті в духовному світі, емоційне зближення етнічних досягнень різних народів, об'єднання людей на основі природодоцільного, культуродоцільного, етично й естетично значущого виховання [11, с. 67].

Слушною є думка В. Огнев'юка, який розглядає роль освіти у культурному становленні особистості, наголошує на тому, що, «будучи складовою культури, сучасна освіта водночас є і її способом існування, оскільки надбання культури не змогли б зберігатися та передаватися у спадок майбутнім поколінням, якби не існувало створеного суспільством інституту освіти» [9, с. 32]. Аналогічну думку виголошує І. Бех, який, обґрунтовуючи філософські засади освіти, зазначає, що вона розвивається в межах філософської культури, розглядається як історично перехідні, «кінцеві» способи трансляції культурного досвіду [1, с. 42].

Інші науковці (В. Радул, В. Кравцов, М. Михайличенко В.) зазначають, що Культура – це міра розвитку людини, яка характеризується не лише і не стільки обсягом засвоєння цінностей суспільної життєдіяльності людей протягом усієї їх історії, скільки з способом, за допомогою якого людина залучається до цих цінностей [10, с. 49].

З огляду на вищезазначене, доходимо висновку, що у формуванні культури особистості, значну роль відіграє саме освіта, яка забезпечує формування цінностей, розвиток її світогляду, наукового мислення, її здібностей і задатків.

Іншим поняттям, яке доречно розкрити в аспекті розпочатого дослідження, є поняття «професійна культура», «професійна культура вчителя».

У довідникових джерелах визначено, що професійна культура містить сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють процес, діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях

її життєдіяльності (за О. Донцем, Ю. Мішиним, О. Шабаліним) [6, с. 126]; є дефініцією з широким сутнісним колом, через те, що нею повинні володіти фахівці різних професій. Професійна культура – це рівень освіченості, виховання людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю» [3, с. 182].

Дещо інакше розглядає це поняття Т. Спіріна, Зазначаючи, що «професійна культура – це сукупність інтелектуальних, духовних, творчих здібностей, якостей і властивостей особистості та стилю діяльності, який передбачає усталений спосіб життя, сформовані на основі загальних і специфічних професійних знань загальну культуру, позитивний досвід, що дозволяють особистості ефективно та якісно вирішувати професійні завдання» [13, с. 14].

Професійна культура, акцентує Т. Іванова, є «інтегральною якістю особистості, що проектує її загальну культуру в сферу професії. Професійна культура – це спосіб та міра привласнення загальнотворчого досвіду людства та використання його кращих надбань у власній професійній діяльності, синтез високого професіоналізму та духовних якостей особистості» [7, с. 87].

За визначенням С. Ісаєнка, професійна культура є цілісним особистісним утворенням, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів культури індивіда, що динамічно та нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері професійної діяльності та спілкування» [8, с. 28];

Культура професійної діяльності, наголошує В. Гриньова, характеризує певний рівень виконання людиною своїх службово-кваліфікаційних обов'язків. При цьому вчена акцентує увагу на тому, що рівень сформованості цього феномена залежить від: спрямованості й стійкості соціально значущих мотивів діяльності (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; ступеня розвитку психічних процесів особистості (мислення, пам'ять, почуття, емоції, воля); повноти й глибини засвоєних спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого досвіду; соціальної активності особистості [4, с. 124].

Розглядаючи сутність професійної культури вчителя, О. Рудницька наголошує, що вона є сукупністю сформованих якостей особистості вчителя, які знаходять свою проекцію в його вміннях та проявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності [12, с. 132].

Інші науковці (В. Радул, В. Кравцов, М. Михайліченко) зазначають, «що професійна культура вчителя є складовою його загальної культури, складним утворенням у цілісній структурі особистості, що характеризує всю сукупність відносин у сфері

педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних та фізичних якостей, мотиваційної сфери, забезпечує високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності» [10, с. 85].

У цілому погоджуючись і поданими визначеннями науковців, професійну культуру вчителя фізико-математичних дисциплін будемо розглядати як особистісне утворення, що поєднує в собі різні види особистісної культури, у тому числі фізико-математичної, і характеризується ґрунтовним знанням матеріалу в галузі фізики та математики, здатністю до вирішення професійних завдань, науковим мисленням, наявністю сформованих життєвих і професійних цінностей.

Невід'ємною складовою професійної культури вчителя фізико-математичних дисциплін є його науково-дослідницька культура. Розглянемо як визначають це поняття науковці.

Науково-дослідницька культура педагога за визначенням М. Труфкіної, є самостійною підсистемою, що має свій предмет і методи дослідження, сьогодні, зазначає вчена, вона інтенсивно збагачується ідеями глобалістики й синергетики, інформатизації та комп'ютеризації, методами математичної статистики, формальної логіки, сучасними філософськими, психологічними, соціологічними, культурологічними, етичними ідеями, методами, засобами, технологіями. Завдяки цьому формується новий стиль наукового мислення й наукової діяльності в педагогіці, а також новий образ науково-дослідницької культури – педагогічного співтовариства [14].

Саме науково-дослідницька культура майбутнього вчителя, наголошує В. Тушева, стає важливим феноменом у контексті сучасних уявлень про культуру в умовах фундаменталізації навчання, варіативності і полікультурності освітніх систем, інтенсивного зростання обсягів наукової і науково-педагогічної інформації, частих змін наукових парадигм і педагогічних технологій, стрімкого оновлення системи наукових знань; [16, с. 6]

Формування культури науково-дослідницької діяльності майбутнього вчителя, на думку Т. Туркот, розпочинається з перших років навчання в закладах вищої педагогічної освіти і здійснюється переважно під час виконання студентами самостійної роботи, яка передбачає: аналіз наукової психолого-педагогічної і фахової літератури з певної проблеми; систематизацію матеріалів, опрацювання літературних джерел; добір наукової літератури, складання бібліографій з певної тематики, ; підготовку презентацій для практичних занять, наукових доповідей на семінарських заняттях; тез, наукових статей, освітніх проектів, курсових магістерських робіт з відповідної спеціальності тощо [15, с. 392]. Науково-дослідницька

діяльність студентів як одна із форм пізнавально-творчої діяльності, забезпечує формування інтелектуальної активності, яка є складовою професійної компетентності майбутнього фахівця [17, с. 244]. Самостійно-дослідницька діяльність, уточнює М. Труфкіна, сприяє формуванню умінь та навичок науково-дослідницької діяльності студентів, допомагає розвинути такі якості особистості, як-от: самостійність, творчість, наукове мислення, інтуїтивність, принциповість, добросовісність, тактовність, толерантність, критичність, цікавість, компетентність тощо [14].

Суголосні з твердженням В. Тушевої, що сформована науково-дослідницька культура майбутнього вчителя дозволить забезпечити ефективність, навчально-пізнавальної діяльності, завдяки оволодінню різними способами мисленнєвої діяльності (аналітико-синтетичними діями, узагальнення, виділення головного, систематизація тощо), а також сприятиме розвитку розумової культури, формуванню «метазнань» і «метавмінь», що дозволяють швидко адаптуватися в інформаційних потоках, критично оцінювати дійсність тощо [16, с. 7].

На підставі вищезазначеного, під науково-дослідницькою культурою майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін будемо розуміти цілісне інтегративне утворення, що характеризується сформованістю наукового мислення, дослідницьких, аналітичних, рефлексивних умінь, готовністю студентів до розв'язання педагогічних проблем засобами наукового пізнання забезпечує їхню самореалізацію в науково-дослідницькій діяльності, розкриває інтелектуальний потенціал, сприяє формуванню вмінь впроваджувати інноваційні, новаторські ідеї в практику, дотримуватися академічної добросовісності у висвітленні результатів науково-дослідницької діяльності.

**Висновки.** Підсумовуючи, доходимо висновку, що формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін є важливим завданням закладів вищої педагогічної освіти. Формування зазначеного феномена повинно здійснюватись упродовж усього періоду навчання і має за мету навчання студентів формувати науково-досліднику культуру в учнів закладів загальної середньої освіти в подальшій професійній діяльності

**Перспектива подальших наукових розвідок** полягає у висвітленні методологічних засад формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Радул В. В. Педагогічна культура і розвиток соціальної зрілості особистості вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2001. Вип. 32. Кіровоград: РВЦ КДПУ імені В. Вінниченка. С. 12–17.
2. Белякова О. С. Сутність поняття культура. URL :[http://www.rusnauka.com/28\\_PRNT\\_2009/Pedagogica/53180.doc.htm](http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2009/Pedagogica/53180.doc.htm)
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти. Харків, 1998. 300 с.
5. Дмитришин О. Б. Формування культури науково-дослідницької діяльності у майбутнього педагога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 27. С. 46-48.
6. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 724 с.
7. Іванова Т. В. Професійна культура майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 2. С. 86-94.
8. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови : дис канд. пед. наук : 13.00.04 Київ, 2009. 227 с.
9. Огнев'юк В. О. Роль суспільства у формуванні цінностей демократичного суспільства *Освітологія : витоки наукового напрямку* : монографія / За ред. В. О. Огнев'юк; Київ : ВП «Едельвейс», 2012. С. 32–59.
10. Радул В. В. Кравцов В. О., Михайліченко М. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя : навчальний посібник. / Кіровоград, «Імекс-ЛТД», 2007. 252с.
11. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості. Харків : Мачулін, 2017. 441 с.
12. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навчальний посібник Київ, 2002. 270 с.
13. Спіріна Т. П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2009. 22 с.
14. Труфкіна М. Науково-дослідницька культура педагога як ціль сучасної освіти. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/921>
15. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с
16. Тушева В. В. Теоретико-методичні засади формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки: монографія. Харків: Видавництво «Федорко», 2013. 428 с.
17. Уйсімбаєва Н. В. Науково-дослідницька діяльність майбутнього фахівця.. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград

## ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО

## SPECIAL ASPECTS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES USING IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT HIGHER EDUCATION INSTITUTION

У статті розглядаються особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземної мови в ЗВО. Досліджено шляхи використання, застосування, відбору інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземної мови відповідно до рівня та інтересів студентів. Проаналізовано ресурси використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення якості освіти та створення індивідуальної траєкторії розвитку іноземної комунікативної компетенції студентів. Проведено аналіз сайтів, присвячених вивченню іноземної мови, використання яких значною мірою розширить спектр реальних комунікативних ситуацій, підвищить мотивацію студентів, дозволить застосовувати набуті знання, сформовані навички, мовні вміння для вирішення реальних комунікативних завдань. Переваги – доступність автентичної інформації, природне лексичне та граматичне наповнення, які можуть бути використані під час навчання іноземної мови. Результати наукових досліджень дозволили визначити підготовку майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови до використання інформаційно-комунікаційних технологій як цілісну систему. Ця система включає теоретичну підготовку, практичну підготовку та психологічну підготовку. Теоретична підготовка – оволодіння студентами таким обсягом психолого-педагогічних та спеціальних знань, який є необхідним для ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні студентів іноземної мови. Практична підготовка – формування у майбутніх фахівців у процесі навчання іноземної мови умінь та навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями. Психологічна підготовка – формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтересу до роботи з інформаційними технологіями у процесі навчання іноземної мови. **Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, іноземна мова, студенти, інтернет-ресурси, освіта, заклад вищої освіти.

The article considers special aspects of information and communication technologies using in the process of teaching foreign language at higher education institution. The ways of using, applying, selecting information and communication technologies in the process of teaching foreign language in accordance with the level and interests of students are investigated. The resources of using information and communication technologies are analyzed in order to improve the quality of education and create individual path for the development of foreign-language communicative competence of students. The analysis and classification of sites, devoted to the study of English language, whose use is necessary to expand the range of real communication situations, foster students' motivation, allowing acquired knowledge to be applied, formed skills, language skills for communication problems solution, are carried out. Advantages – the availability of authentic information, natural lexical and grammatical content, which can be used for teaching foreign language. The results of scientific research, made it possible to determine future specialists training in the process of studying foreign language to information and communication technologies using as an integral system. This system includes theoretical training, practical training and psychological training. Theoretical training – students mastering content psychological, pedagogical and special knowledge, needed for effective using information and communication technologies in teaching foreign language for students. Practical training – providing future specialists with information and communication technologies necessary skills in the process of teaching foreign language. Psychological training – fostering positive motivation for information and communication technologies using in the process of foreign language students teaching and interest in working with information technologies.

**Key words:** information and communication technologies, foreign language, students, Internet resources, education, institution of higher education.

УДК 378.016:81'243]:004  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.23>

**Павлюк В.І.,**  
канд. пед. наук,  
доцент кафедри іноземних мов  
Уманського державного педагогічного  
університету імені Павла Тичини

**Бондар Г.О.,**  
канд. пед. наук,  
доцент кафедри іноземних мов  
Уманського державного педагогічного  
університету імені Павла Тичини

**Постановка проблеми в загальному вигляді** та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями;

Сьогодні лінгвістична освіта займає одну з провідних позицій у загальній системі освіти та у професійній підготовці фахівців різного профілю. Адже практичне володіння іноземною мовою – одна з найважливіших характеристик фахівця різного профілю.

Але на сучасному етапі розвитку методи та засоби навчання іноземної мови постійно

змінюються. Щоб йти в ногу з часом, сучасний викладач іноземної мови не може ігнорувати використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, які є життєво важливим професійним інструментарієм, оволодіння яким визначає затребуваність людини як фахівця на ринку праці.

Інформаційно-комунікаційні технології надають необмежені можливості спілкування іноземною мовою у будь-якому місці та у будь-який час, таким чином, ліквідуючи обмеження, властиві традиційному викладанню іноземної мови.



У типовій програмі «Методика навчання англійської мови. Освітній ступінь бакалавр», яка розроблена в рамках спільного проекту Міністерства освіти і науки України та Британської Ради в Україні «Шкільний вчитель нового покоління», як наголошують Коноваленко Т. В., Бондар Н. В., використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземної мови в ЗВО є важливою методичною проблемою. Програма наголошує, що засвоївши знання з теми та користуючись методичними рекомендаціями, студенти мають застосовувати різноманітні комп'ютерні програми, соціальні мережі, блоги у процесі навчання англійської мови, оцінювати можливі ризики використання тих чи інших Інтернет-ресурсів, добирати корисні матеріали та використовувати сучасні гаджети у процесі навчання англійської мови [3, с. 106].

Отже, питання інтеграції Інтернету у процес навчання іноземної мови в ЗВО нині надзвичайно актуальне.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;**

Аналіз наукових досліджень (Бєбко С.В. (Віртуальна реальність як інструмент вивчення іноземних мов); Васюкович О.М. (Інноваційні технології навчання у вивченні професійної англійської мови у вищих технічних навчальних закладах Європи); Коноваленко Т. В., Бондар Н. В. (Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання англійській мові); Кошарна Н., Бондар В. (Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у навчанні іноземної мови із використанням інформаційно-комунікаційних технологій); Крюкова Є. С., Павлович А. В. (Використання сучасних технологій у вивченні іноземної мови); Кузьміна І. П. (Використання сучасних інформаційних технологій на заняттях з іноземної мови); Лозинська О. В. (Використання інноваційних технологій у процесі викладання іноземних мов); Рагільська О. О., Тарасова О. В. (Інтернет-технології у навчанні іноземних мов: переваги та недоліки); Рожкова Н. (Використання інформаційно-комп'ютерних технологій як інноваційного методу в навчанні іноземних мов); Саєнко Н. С. Крюкова Є. С. (Інформаційні технології дистанційного навчання іноземної мови технічного спрямування); Шмирова О.В., Носенко М.М. (Сучасні підходи використання ІКТ у підвищенні пізнавальної активності студентів під час викладання іноземної мови) показує, що, незважаючи на значне просування, що намітилося останнім часом у реалізації різних інформаційно-комунікаційних технологій навчання, їх потенціал реалізується у навчально-виховному процесі ще недостатньо через відсутність методичних рекомендацій щодо їх ефективного застосування у процесі навчання іноземної мови.

Результати наукових досліджень дозволили визначити підготовку майбутніх фахівців у процесі

вивчення іноземної мови до використання інформаційно-комунікаційних технологій як цілісну систему, що включає:

- теоретичну підготовку (оволодіння студентами таким обсягом психолого-педагогічних та спеціальних знань, який є необхідним для ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні студентів іноземної мови);

- практичну підготовку (формування у майбутніх фахівців у процесі навчання іноземної мови умінь та навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями);

- психологічну підготовку (формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтересу до роботи з інформаційними технологіями у процесі навчання іноземної мови).

На першому етапі навчання актуальними видаються візуальні навчальні програми, що націлені на формування лексичних та граматичних навичок та умінь читання, що допускають однозначні вірні відповіді до завдань та перевірку за ключами.

На другому етапі необхідні наступні засоби навчання: аудіовізуальні засоби навчання, метою яких є взаємопов'язане навчання вмінням усного та письмового мовлення, які допускають різні варіанти правильних відповідей.

На третьому етапі доцільними є відкриті засоби навчання (електронні навчальні формати), що передбачають звернення до матеріалів сайтів та порталів мережі Інтернет та подальше виконання завдань до них, що мають на меті організацію творчої, пошукової діяльності з опорою на іноземну мову та розвиток індивідуальності студента.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Отже, незважаючи на численні психолого-педагогічні дослідження, що проводяться в галузі інформатизації навчального процесу та підвищення ефективності формування готовності майбутніх фахівців у процесі навчання іноземної мови в ЗВО до застосування інформаційно-комунікаційних технологій, чинна система не забезпечує необхідного рівня знань та умінь студентів різного профілю у цій галузі.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання):** дослідити особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземної мови в ЗВО.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;**

Можна погодитися, з визначенням Кошарної Н., Бондар В., що інформаційно-комунікаційні технології являють собою сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються для добору, опрацювання, зберігання, подання, передавання

різноманітних даних і матеріалів, необхідних для підвищення ефективності різних видів діяльності [4, с. 341].

Таким чином, як зазначає Лозинська О. В., використання у навчальному процесі інноваційних технологій – це створення умов, що сприяють ефективності і якості навчального процесу на основі комплексного підходу до вдосконалення методики викладання, змісту навчального матеріалу та організації навчально-виховного процесу [7, с. 89].

Сучасні технології у викладанні іноземної мови як на мовних, так і на немовних факультетах – це професійно-орієнтоване навчання, проектна робота в навчанні, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами, дистанційні технології у навчанні іноземних мов, створення презентацій в програмному середовищі Microsoft PowerPoint, використання ресурсів всесвітньої мережі Internet [9, с. 121-122].

Перше покоління мережевих сервісів Інтернету, Web 1.0 давало можливість простого, широкого використання споживачами наявного контенту. Це був період персональних сайтів, сторінок що розміщувалися на веб-серверах. Це дозволяло людям шукати та користуватися інформацією. Взаємодія між користувачами не здійснювалася. На той час інтернет використовувався як засіб до швидкого доступу до інформаційних масивів. Було знято географічне обмеження з обміну інформацією.

Web 1.0 це як дивитися телевізор. Ви можете бачити лише те, що транслює хтось інший. Ви не можете змінити канал або взаємодіяти з шоу. Деякими прикладами веб-сайтів Web 1.0 є Yahoo.com і Wikipedia.org.

Друге покоління мережевих сервісів Інтернету, Web 2.0 можна характеризувати безкоштовним доступом до великої кількості глобальної інформації. Поява динамічної складової сайтів, що відображалась в реагуванні на введення користувачем додаткових даних.

Web 2.0. це як користування телефоном. Ви можете зателефонувати кому завгодно та поговорити з ним. Ви також можете надсилати повідомлення та фотографії друзям і родині. Прикладами веб-сайтів Web 2.0 є Facebook.com і YouTube.com.

Третє покоління мережевих сервісів Інтернету, Web 3.0 – розумний помічник. Ви можете запитати, що завгодно, і він дасть вам найкращу відповідь. Ви також можете керувати своїми даними та налаштуваннями конфіденційності. Прикладами веб-сайтів Web 3.0 є Grave.com і Uniswap.org.

Четверте покоління мережевих сервісів Інтернету, Web 4.0 це як використання голодеки (вигаданого пристрою, який створює реалістичні симуляції). Ви можете досліджувати будь-який світ, який забажаєте, і взаємодіяти з ним так, ніби ви були там. Ви також можете використовувати

штучний інтелект для створення власних сценаріїв і персонажів. Деякими прикладами технологій Web 4.0 є Oculus Rift і Siri.

Отже, на сьогоднішній день існує велика кількість онлайн-інструментів, які можуть бути використані для навчання іноземної мови. Інформаційно-комунікаційні технології пропонують студентам та викладачеві велику кількість викладацьких та освітніх ресурсів. Можна виділити дві їх категорії: офлайн та онлайн.

У технологічно розвинених країнах відзначається тенденція до поступового зникнення відмінностей між оффлайн та онлайн. Оффлайн продукція стає більш доступною в мережі та, отже, більш розробленою.

Онлайн курси дозволяють реалізовувати принципи диференційованого та індивідуального підходу до навчання і тим самим сприяти розвитку особистості в процесі своєї діяльності, вони орієнтовані на розвиток дослідницьких умінь студентів, ефективно впливають на підвищення рівня успішності оволодіння іноземною мовою [6].

Комунікація онлайн може здійснюватися за допомогою програмного забезпечення та онлайн-сервісів, таких як обмін повідомленнями, чати, відео-конференції тощо. Йдеться про програмне забезпечення або послуги онлайн, які дозволяють надсилати повідомлення або моделювати синхронні чати, часто із супроводом звукових файлів, зображень, коротких відеороликів. За допомогою цих інструментів можна досягти синхронного зв'язку (текстового, усного та візуального) між двома або більше учасниками, незалежно від їхнього географічного положення. З погляду вивчення мови, ці інструменти можуть дозволити студентам безпосередньо спілкуватися з носіями мови та пропонують хорошу можливість покращити навички читання, письма, монологічних висловлювань [8, с. 298].

За допомогою електронної пошти передача повідомлень, тексту, зображення, звуку або відео до одного чи кількох кореспондентів здійснюється за лічені секунди. Її можна використовувати для розсилки домашнього завдання та повідомлень. Крім того, електронною поштою можна надіслати інформацію про зміст курсу, публікації, статті, адреси веб-сайтів з вивчення мови.

Чат – це місце, де члени групи можуть спілкуватися в електронному, діалоговому, текстовому та асинхронному режимах. У чаті кожен учасник може розпочати тему для обговорення, інші можуть вільно вступати в дискусію, висловити свою думку, запитання чи відповіді. На форумах, присвячених викладанню та вивченню іноземної мови як іноземної, викладачі та студенти можуть обговорювати методи викладання, стратегії навчання, навчальні джерела, мовні питання, орфографію, граматику тощо.

Але використання соціальних мереж для спілкування в навчальному процесі передбачає, що студенти повинні бути активними учасниками, а не пасивними слухачами [5, с. 55].

Платформи – це програмне забезпечення або послуги он-лайн: календарі, адресна книга, управління документами, управління завданнями, заходи, проекти, листи та ресурси. Що стосується навчання, платформи пропонують навчальні заняття та репетиторство онлайн, надають освітні ресурси, моніторинг та оцінки студентів, адміністративні аспекти навчання.

Наприклад, платформа Mondly VR допомагає зануритися у мовне середовище завдяки спілкуванню з віртуальними співбесідниками. Після закінчення розмовної ситуації, користувач відразу отримує оцінку своєї вимови та вказівки для вдосконалення словникового запасу [1, с. 5].

Навчальні інтернет-ресурси Cake, DuoLingo, Italki, Lingualeo – це текстові, аудіо, відео та візуальні матеріали різної тематичної спрямованості, мета яких полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетенції та розвитку комунікативно-когнітивних умінь здійснювати пошук, відбір, класифікацію, аналіз та узагальнення інформації.

Інформаційно-комунікаційні технології роблять навчання іноземної мови ефективнішим порівняно з традиційними методами.

Як зазначає Васюкович О.М., студент отримав можливість побудови більш гнучкого і самостійного способу навчання, більш широкого вибору кращих технологій процесу навчання. Тепер завдання студентів полягає не стільки в набутті певного обсягу знань, скільки в ухваленні рішення про те, що необхідно вивчити, як знання відповідають потребам і як адаптувати технологію навчання до свого способу життя [2, с. 54].

Викладач – це лише помічник студентів, який дає можливість повною мірою виявляти та розвивати їхній потенціал.

Для використання інформаційно-комунікаційних технологій необхідно, щоб викладач вмів: обробляти текстову, цифрову, графічну та звукову інформацію для підготовки дидактичних матеріалів (варіанти завдань, таблиці, схеми, малюнки), щоб працювати з ними на заняттях; створювати слайди з даного навчального матеріалу, використовуючи редактор презентації Power Point та демонструвати презентацію на занятті; використовувати наявні готові програмні продукти для своєї дисципліни; застосовувати навчальні програмні засоби; здійснювати пошук необхідної інформації в Інтернеті у процесі підготовки до аудиторних та позааудиторних занять; організувати роботу зі студентами щодо пошуку необхідної інформації в Інтернеті; самостійно розробляти тести або використовувати готові програми-оболонки, проводити комп'ютерне тестування.

Повинен бути розроблений відповідний план навчання, щоб студент міг скористатися всіма функціональними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, змінюються, як відмічають Саєнко Н. Крюкова Є., вимоги до викладачів вищих навчальних закладів, які повинні не лише володіти теоретичними основами, а й проявляти нестандартне, креативне мислення, гнучку уяву, здатність сприймати й розвивати інновації, володіти вміннями роботи з інформаційними технологіями, користуватись технічно прогресивним обладнанням, використовувати нові платформи для організації своєї роботи [10, с. 110].

Сьогодні у вік комп'ютерних технологій та розквіту глобальної мережі Інтернет дуже важливо знайти правильне та оптимальне поєднання, співвідношення, золоту середину між соціальними сервісами Інтернету та традиційними методиками викладання іноземних мов, щоб створити сприятливі умови для студентів.

Доведено, зокрема у дослідженні Шмирова О.В., Носенко М.М., що застосування інформаційно-комунікаційних технологій скорочує час навчання майже втричі, а рівень запам'ятовування через одночасне використання зображень, звуку, тексту зростає на 30-40 відсотків [11, с. 85].

Отже, поєднання освітніх інновацій та новітніх технологій зробить процес навчання більш швидким, ефективним та цікавим. Це покладе край навчальним курсам, які не враховують досвід та запити студентів, багатогодинним переглядам нудних відеоматеріалів та обговоренням тих тем, знання яких ніколи не буде використано ними в реальному житті.

Таким чином, аналіз Інтернет-ресурсів з вивчення іноземної мови як іноземної дозволяє зробити висновок, що використання Інтернету не є саме собою методикою, Інтернет виступає як середовище, де може бути реалізовано безліч методів і підходів.

#### **Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі**

Отже, узагальнюючи все вищезазначене можна зробити висновок про те, що інформаційно-комунікаційні технології допомагають вдосконаленню базових навичок володіння мовою: робота з електронними словниками іноземних слів; публікації робіт студентів в Інтернеті; пошук матеріалу для досліджень; аудіо- та відеоконунікації застосування лінгвістичних програм, що імітують читання тексту іноземною мовою; захист дослідницьких та творчих робіт з обов'язковим мультимедійним супроводом; отримання додаткової інформації з будь-якого питання через спілкування за допомогою електронної пошти.

Положення та висновки, що містяться в статті, створюють реальні передумови для

науково-методичного забезпечення освітнього процесу, спрямованого на формування готовності у майбутніх фахівців до використання інформаційних технологій у професійній діяльності.

Водночас дослідження не вирішує проблеми у повному обсязі. Актуальними залишаються такі питання, як: організація науково-дослідної діяльності студентів у галузі інформаційних технологій; проектування технологій управління пізнавальною діяльністю студентів різного профілю.

Перспективність цього дослідження полягає в тому, що розроблена в ньому система навчання може бути використана при навчанні англійської мови в ЗВО не тільки в рамках базового курсу, але й під час навчання магістрів та аспірантів. Запропоновані в роботі підходи до розробки методичної системи навчання іноземним мовам можуть бути використані для розробки інших систем навчання іншим мовам у ЗВО різного профілю.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бебко С.В. Віртуальна реальність як інструмент вивчення іноземних мов. *Інноваційні методи викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції. К.: НУХТ, 2019. С. 5-7.
2. Васюкович О.М. Інноваційні технології навчання у вивченні професійної англійської мови у вищих технічних навчальних закладах Європи. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2020. № 191. С. 52–55.
3. Коноваленко Т. В., Бондар Н. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання англійській мові. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2020. С. 106-110.
4. Кошарна Н., Бондар В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у навчанні іноземної мови із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. *Grail of Science*, 2022. № 17. С. 338-344.
5. Крюкова Є. С., Павлович А. В. Використання сучасних технологій у вивченні іноземної мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 62. Т. 1. С. 54 – 58.
6. Кузьміна І. П. Використання сучасних інформаційних технологій на заняттях з іноземної мови. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. К, 2008. № 3(24). С. 186–190.
7. Лозинська О. В. Використання інноваційних технологій у процесі викладання іноземних мов. *Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права* : тези доп. наук.-теорет. конф. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 89–91.
8. Рагільська О. О., Тарасова О. В. Інтернет-технології у навчанні іноземних мов: переваги та недоліки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. К, 2016. Вип. 46. С. 296-299.
9. Рожкова Н. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій як інноваційного методу в навчанні іноземних мов. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*, 2014. Вип. 132. С. 121-125.
10. Сасенко Н. С. Крюкова Є. С. Інформаційні технології дистанційного навчання іноземної мови технічного спрямування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*: зб. наук. пр.. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. Т. 3. С. 110-115.
11. Шмирова О.В., Носенко М.М. Сучасні підходи використання ІКТ у підвищенні пізнавальної активності студентів під час викладання іноземної мови. *Молодий вчений*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 12.1 (52.1). С. 84-86.

## ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ

### ON IMPROVING THE QUALITY OF DISTANCE EDUCATION IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF MARITAL STATE: INFORMATION SECURITY AND DIGITALIZATION

Стаття присвячена висвітленню питання дистанційної освіти в медичних закладах освіти України, яке актуалізувалося в період воєнного стану. У науковій розвідці зазначається, що кількісні характеристики дистанційного формату навчання достатньо широко представлені в літературі, оскільки активно впроваджується протягом останніх років (починаючи з пандемічних обмежень COVID-19). Науково-педагогічний дискурс кластеру медичної освіти готовий до розгляду якісних вимірів дистанційного навчання на основі наявних досліджень. Першочерговими проблемами дистанційного навчання є інноваційність цифровізації та безпекові питання інформатизації. Ключове завдання дослідження полягає у визначенні балансу між затребуваністю дистанційного формату та доцільністю його використання у медичній освітній системі. З одного боку, цифровізація демонструє гнучкість освітнього формату, що є перевагою за умов потенційних обмежень у період воєнного стану; а з іншого – формується низка загроз, пов'язаних з інформаційною безпекою та повноцінністю навчального процесу (особливо в його практико-орієнтованому складнику підготовки майбутнього медичного фахівця). У статті пропонуються настанови методологічного характеру, які покликані корелювати інноваційні альтернативні навчальні середовища з традиційними освітніми парадигмами. Перспективним напрямом досліджень дистанційного формату в українській медичній освіті є орієнтація на інноваційні навчальні стратегії, основою яких є цифрові та інформаційно-комунікативні технології. Водночас варто враховувати вітчизняний досвід організації освітнього процесу в закладах медичної освіти, набутий за останні роки в екстремальних умовах (починаючи з пандемії COVID-19, завершуючи воєнним станом). У статті здійснюється спроба систематизувати сегменти дистанційного навчання в медичній освіті задля розробки уніфікованої стратегії організації освітнього процесу в несприятливих соціокультурних умовах.

**Ключові слова:** заклади медичної освіти, дистанційне навчання, якість освіти, іннова-

ційні освітні стратегії, цифровізація медичної освіти.

The article is devoted to the coverage of the issue of distance education in medical educational institutions of Ukraine, which has been actualized during the martial law period. The scientific intelligence notes that the quantitative characteristics of distance learning format are widely enough represented in the literature, as it has been actively implemented in recent years (starting with pandemic COVID-19 restrictions). The scholarly and pedagogical discourse of the medical education cluster is ready to address the qualitative dimensions of distance learning based on the available research. The primary concerns of distance learning are the innovativeness of digitalization and informatization issues. The key research challenge is to determine the balance between the demand for the distance format and the feasibility of using it in the medical education system. On the one hand, digitalization demonstrates the flexibility of the educational format, which is an advantage in conditions of potential restrictions during martial law; on the other hand, a number of threats related to information security and completeness of the educational process (especially in its practice-oriented component of future medical specialist training) are formed. The article offers guidelines of methodological nature designed to correlate innovative alternative learning environments with traditional educational paradigms. A promising direction of research of distance format in Ukrainian medical education is the focus on innovative learning strategies, the basis of which are digital and information and communication technologies. At the same time, domestic experience in organizing the educational process in medical education institutions acquired in recent years in extreme conditions (starting with the COVID-19 pandemic and ending with martial law) should be taken into account. The article attempts to systematize the segments of distance learning in medical education to develop a unified strategy for organizing the educational process in adverse socio-cultural conditions.

**Key words:** medical education institutions, distance learning, quality of education, innovative educational strategies, digitalization of medical education.

УДК 378.018.43:378.4:61(477)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.24>

**Повч О.А.,**

канд. мед. наук,  
доцент кафедри хірургії № 3  
Національного медичного університету  
імені О.О. Богомольця

**Курбанов А.К.,**

канд. мед. наук,  
асистент кафедри хірургії № 3  
Національного медичного університету  
імені О.О. Богомольця

**Пруднікова О.Б.,**

пошукач, асистент кафедри хірургії № 3  
Національного медичного університету  
імені О.О. Богомольця

#### Постановка проблеми в загальному вигляді.

Дистанційний формат навчання в медичних закладах освіти України утвердився з періоду обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19. З упродовженням на території України воєнного стану український досвід дистанційного навчання суттєво розширився [17]. Навчання в режимі онлайн пройшло кілька етапів позиціонування в освітній системі: допоміжний, альтернативний, основний. Така еволюція дистанційного навчання викликана

соціокультурними реаліями та нагальною потребою використання в освітньому процесі інноваційних навчальних середовищ. Перехід до дистанційного навчання в перші дні воєнного стану в Україні не став несподіванкою для учасників освітнього процесу, оскільки всі мали практичний досвід роботи/навчання в онлайн-режимі. Набуття навичок роботи в альтернативному навчальному середовищі є феноменом сучасного педагогічного простору. Унікальність цього явища полягає

в синергії між учасниками освітнього простору, оскільки як викладацький склад, так і здобувачі медичної освіти готові до використання дистанційного формату на організаційному, технологічному й навчально-методичному рівнях.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблема дистанційного формату навчання в закладах медичної освіти України набула суттєвого поширення після початку пандемії COVID-19. У цей період було досліджено навчально-методичні та організаційно-технологічні аспекти дистанційного навчання. Після впровадження в Україні воєнного стану науково-педагогічний дискурс у питанні дистанційного навчання майбутніх медичних фахівців доповнився елементами психологічної та безпекової тематики.

Загальний стан організації дистанційного навчання в Україні висвітлено в дослідженні Mintii et al. [5]. Shevchenko et al. [3] виокремили моделі дистанційного навчання, які впроваджувалися в Україні в період воєнного стану. Особливості дистанційного навчання в закладах медичної освіти висвітлені в праці Tsekhmister et al. [6].

Armitage & Pavlenko [14] у своєму дослідженні роблять акцент на проблемах дистанційного навчання, з якими зіткнулися українські та іноземні студенти в закладах медичної освіти України після початку повномасштабного російського вторгнення. Mospan & Slipchuk [7] провели порівняльний аналіз щодо особливостей організації дистанційного формату навчання в медичних закладах освіти різних країн.

Вплив війни на українських студентів-медиків досліджували не лише вітчизняні науковці, а й представники закордонних наукових спільнот, зокрема Srichawla et al. [2]. Урахування різноманітних оцінок щодо навчання майбутніх медичних фахівців в Україні дає змогу отримати більш повну картину ефективності дистанційного формату освіти в цій сфері.

На сьогодні ми маємо достатньо багато досліджень, які висвітлюють кількісні показники дистанційного навчання в медичних закладах освіти в Україні в період воєнного стану. Водночас проблема якості дистанційної освіти для медичних фахівців не повністю висвітлена в науково-педагогічному дискурсі сучасності. У дослідженні пропонується проаналізувати шляхи підвищення рівня якості медичної освіти в Україні в екстремальних соціокультурних умовах, спричинених воєнним станом. Пропонується аналіз перспектив освіти на основі досвіду застосування передових світових освітніх стратегій дистанційного навчання та практичних результатів впровадження інноваційних навчальних середовищ в Україні з початком повномасштабного вторгнення.

Незважаючи на готовність учасників освітнього процесу до роботи в дистанційному форматі

навчання, воєнний стан виявив нові аспекти, які потребують адаптації до реалій сьогодення. Зазначимо такі виклики, що актуалізувалися для дистанційного формату підготовки майбутніх медичних фахівців у період воєнного стану: психолого-педагогічний аспект [1], який полягає у потребі психологічної стійкості учасників навчального процесу, набуття якої в дистанційному форматі ускладнилася із втратою безпосереднього контакту між викладачами, студентами, адміністрацією закладу освіти; організаційно-безпековий фактор [2], орієнтований на необхідність дотримання норм безпеки в навчальному процесі (йдеться як про організацію безпосередньої безпеки життя і здоров'я учасників освітнього процесу під час дистанційного навчання, так і про дотримання інформаційної безпеки).

**Мета статті** полягає у висвітленні нових вимог щодо якості освіти, які актуалізуються в період воєнного стану та викликані суттєвими корективами в організації навчального процесу. Завдання наукової розвідки полягають у розвитку принципів самоорганізації учасників освітнього процесу в умовах дистанційного формату навчання в закладах медичної освіти України для підвищення показників якості освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Медична освіта має багато особливостей організації навчального процесу, оскільки набуття професійних компетенцій майбутнім медичним фахівцем є доволі складним процесом, який потребує узгодження теоретико-методологічної підготовки і практичних занять. Якщо теоретичний складник має багато спільного з іншими освітніми сферами та достатньо вивчений з точки зору його реалізації в дистанційному форматі, то практико-орієнтована підготовка в онлайн-режимі досі викликає багато запитань як стосовно формату, так і у вимірі змісту освіти.

Особливістю впровадження дистанційного навчання в медичних закладах України стала безальтернативність цього процесу. Починаючи з часів пандемії і в період воєнного стану онлайн-режим навчання тимчасово був упроваджений в усіх без винятків закладах освіти. Безальтернативність має як позитивні моменти, так і негативні, які проявилися саме в якості надання освітніх послуг. Функціонування освітньої системи в Україні в період форс-мажорних обставин підтвердило адаптованість до кардинальних соціокультурних потрясінь [3]. А окремі дослідження [4] навіть виявили збільшення можливостей, пов'язаних із впровадженням інноваційних освітніх стратегій.

Єдиним правильним шляхом збереження системи медичної освіти в умовах неможливості організації аудиторного навчання стало впровадження інноваційних навчальних стратегій. Використання дистанційного формату навчання потребувало суттєвих трансформацій усього освітнього комплексу.

Варто зазначити, що перетворення в медичній освіті є не лише наслідком форс-мажорних обставин, а й складником тренду формування медицини майбутнього [16]. Традиційна взаємодія викладача та здобувача освітнього рівня збереглася у вимірі надання та отримання знань, умінь і навичок. Водночас повністю змінився формат цієї взаємодії. Застосування різних форматів навчального процесу під час здобуття медичної освіти відіграє важливу роль у формуванні професійних компетенцій, оскільки надання медичних послуг у сучасному світі відрізняється динамічністю [18].

Варто зазначити, що сучасний освітній простір дуже залежить від глобальних соціокультурних тенденцій цивілізаційного розвитку. У нинішній картині світу важливого значення набувають прагматичні підходи завдяки яким досягається ефективність і результативність. Такі реалії відіграють позитивну роль у розвитку світової медичної освіти загалом і медичної освіти в Україні за умов воєнного стану зокрема. Відтак аспект самоорганізації стає домінуючим принципом, який є важливим стабілізаційним фактором при впровадженні дистанційного навчання. Процес розвитку самоорганізації визначають якісні складники медичної освіти в умовах воєнного стану (рис. 1).

Самоорганізація сприяє підвищенню рівня якості освіти. Підвищення показників якості медичної освіти збігається з удосконаленням особистісних елементів розвитку учасників освітнього процесу. Результати опитування студентів щодо

надання освітніх послуг в українських закладах освіти демонструють стійкий ріст саме показників якості освіти [5].

Викладачі та здобувачі освітнього рівня практично не вказують як на проблему на технологічний фактор [6]. Такі реалії є результатом активного використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в буденно-побутовій сфері. Тому жодних проблем в учасників освітнього процесу з освоєнням нових технологічних навичок зазвичай не виникає.

Серед проблем дистанційної форми навчання, які називають учасники освітнього процесу в закладах медичної освіти, можна виокремити виснажливість, характерну для умов воєнного стану [7]. Це свідчить про потребу актуалізації психолого-педагогічного супроводу навчального процесу. Важливе значення для підготовки майбутнього медичного фахівця має діяльнісно-творчий елемент [8]. Креативний складник у медичній освіті наразі відіграє роль домінуючого фактора в кластері soft-skills. Цифровий навчальний простір є сприятливим середовищем для формування таких навичок.

Важливим аспектом організації навчання в медичних закладах освіти є взаємодія різноманітних форматів навчального процесу. Воєнний стан в Україні не зупинив повністю традиційного аудиторного навчального процесу, тимчасово призупиняючи його в деяких виявах. Відтак перспективи розвитку медичної освіти полягають у вмілому поєднанні аудиторного, дистанційного,



**Рис. 1. Процес розвитку самоорганізації учасників освітнього процесу в закладах медичної освіти**

*Джерело: власна розробка авторів*

електронного та змішаного форматів навчання [9]. Зміни полягають вже не тільки в оволодінні різноманітними форматами навчання, а й у здатності учасників освітнього процесу обирати оптимальний варіант навчання в конкретно взятих короткострокових умовах. Так формується цілісна парадигма [10] функціонування медичної освіти.

Яскравим прикладом може слугувати блискавичний перехід на дистанційний формат навчання закладів освіти в Україні 22-24 лютого 2023 року у зв'язку з потенційною загрозою воєнного характеру в річницю повномасштабного вторгнення. Моделювання, прогнозування ситуації у воєнний період дає змогу оперативного реагувати на загрози. Цифрові технології є оптимальним інструментом для забезпечення безперервності медичної освіти в Україні.

Водночас актуалізується потреба розробки короткострокових та довгострокових стратегій розвитку дистанційної освіти [11]. Завдяки систематизації цифрових та безпекових елементів розвитку медичної освіти в Україні в умовах воєнного стану досягається збалансованість освітньої системи [12]. На прикладі впровадженій в НМУ імені О. О. Богомольця платформи дистанційного навчання LIKAR\_NMU бачимо, що планування інформаційно-освітнього середовища навчального закладу стає одним із пріоритетних завдань сучасної медичної освіти [13]. Якісні показники освіти передбачають пріоритетність двох аспектів: доступності освіти [14] та спроможності до інноваційного навчання [15]. Цифрові та інформаційно-комунікаційні технології є оптимальними інструментами для забезпечення зазначених пріоритетів розвитку української медичної освіти.

**Висновки.** Отже, підвищення якості дистанційної освіти в Україні є ключовим завданням для медичної освітньої спільноти в умовах воєнного стану. Українські заклади медичної освіти успішно впоралися з організаційними та навчально-методичними труднощами, пов'язаними з впровадженням дистанційного навчального середовища. Наступним кроком має стати стабілізація процесу надання освітніх послуг, що досягається гнучкістю та динамічністю форматів навчання. Це дасть змогу поступово сконцентрувати основні зусилля на проблемах якості освіти. Серед основних кроків, які необхідні для підвищення рівня якості медичної освіти в дистанційному форматі, зазначимо такі: потреба в узгодженні інноваційних та традиційних елементів навчання в екстремальних соціокультурних умовах; організаційно-технологічна робота щодо забезпечення безпеки навчальних середовищ в умовах воєнного стану; впровадження цифрових елементів до навчального процесу, що сприятиме повноцінній реалізації освітньої стратегії.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The Ukrainian paediatric mental health system: challenges and opportunities from the Russo-Ukrainian war / D. Martsenkovskiy et al. *The Lancet Psychiatry*. 2022. URL: [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(22\)00148-1](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(22)00148-1) (date of access: 17.03.2023).
2. War on Ukraine: Impact on Ukrainian Medical Students / B. S. Srichawla et al. *International Journal of Medical Students*. 2022. Vol. 10, no. 1. P. 15–17. URL: <https://doi.org/10.5195/ijms.2022.1468> (date of access: 17.03.2023).
3. Shevchenko V., Malyshev N., Tkachuk-Miroshnychenko O. Distance learning in Ukraine in COVID-19 emergency. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*. 2021. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.1080/02680513.2021.1967115> (date of access: 17.03.2023).
4. Emergency Distance Education in the Conditions of COVID-19 Pandemic: Experience of Ukrainian Universities / I. Bakhov et al. *Education Sciences*. 2021. Vol. 11, no. 7. P. 364. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11070364> (date of access: 17.03.2023).
5. Mintii I., Vakaliuk T., Ivanova, S., Chernysh, O., Hryshchenko, S., & Semerikov, S. Current state and prospects of distance learning development in Ukraine CEUR Workshop Proceedings: 4th International Workshop on Augmented Reality in Education. Kryvyi Rih, 2021. No.2898. P. 41–55.
6. Evaluation of Virtual Reality Technology and Online Teaching System for Medical Students in Ukraine During COVID-19 Pandemic / Y. V. Tsekhmister et al. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*. 2021. Vol. 16, no. 23. P. 127–139. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i23.26099> (date of access: 17.03.2023).
7. Evaluation of Virtual Reality Technology and Online Teaching System for Medical Students in Ukraine During COVID-19 Pandemic / Y. V. Tsekhmister et al. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*. 2021. Vol. 16, no. 23. P. 127–139. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i23.26099> (date of access: 17.03.2023).
8. Kononets N., Zhamardiy V., Nestulya O., Nestulya S., Tsina V., Petrenko L., Nikolashyna T., Ilchenko O., Polyakova-Lahoda M., & Borodai E. Examining the Fundamental Elements of Physical and Health-Enhancing Educational Activity of Student in Distance Learning. *Journal of Research in Medical and Dental Science*. 2021. №9(7). P. 419–424.
9. Use of modern technologies and digital tools in the context of distance and mixed learning / V. L. Dudar et al. *Linguistics and Culture Review*. 2021. Vol. 5, S2. P. 733–750. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns2.1416> (date of access: 17.03.2023).
10. Babbar M., Gupta T. Response of educational institutions to COVID-19 pandemic: An inter-country comparison. *Policy Futures in Education*. 2021. P. 147821032110219. URL: <https://doi.org/10.1177/14782103211021937> (date of access: 17.03.2023).
11. Fate and Future of the Medical Students in Ukraine: A Silently Bubbling Educational Crisis / N. Jain et al. *Medical Education*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1111/medu.14818> (date of access: 17.03.2023).
12. Health Problems of Students during Distance Learning in Central and Eastern Europe: A Cross-



Sectional Study of Poland and Ukraine / P. Długosz et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, no. 16. P. 10074. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph191610074> (date of access: 17.03.2023).

13. Creating the Informational and Educational Environment of the University Based on the Distance Learning Platform LIKAR\_NMU/L. Kuchyn, et al. *Archives Of Pharmacy Practice*. 2021. Vol. 12, no. 3. P. 66–74. URL: <https://doi.org/10.51847/5zzeroabwa> (date of access: 17.03.2023).

14. Armitage R., Pavlenko M. Medical education and war in Ukraine. *British Journal of General Practice*. 2022. Vol. 72, no. 721. P. 386. URL: <https://doi.org/10.3399/bjgp22x720329> (date of access: 17.03.2023).

15. Shevchenko V. V. The reform of the higher education of Ukraine in the conditions of the military-political crisis. *International Journal of Educational Development*. 2019. Vol. 65. P. 237–253. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2018.08.009> (date of access: 17.03.2023).

doi.org/10.1016/j.ijedudev.2018.08.009 (date of access: 17.03.2023).

16. Raza A., & Hussain N. Problems and challenges of future medical education: current state and development prospects. *Futurity Education*. 2022. P. 31–43. URL: <https://doi.org/10.57125/fed/2022.10.11.32> (date of access: 17.03.2023).

17. Bader S., Oleksienko A., & Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). *Futurity Education*. 2022. P. 21–33. URL: <https://doi.org/10.57125/fed/2022.10.11.26> (date of access: 17.03.2023).

18. Rakhimov T., & Ibragimov M. Regarding the prospects for the introduction of the budgeting system of international financial organizations of the future. *Futurity Economics & Law*. 2022. P. 38–47. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2022.09.25.05> (date of access: 17.03.2023).

## ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ЙМОВІРНОСТЕЙ ТА МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА» МАЙБУТНІМИ ЕКОНОМІСТАМИ

### PROFESSIONAL DIRECTION OF STUDYING THE DISCIPLINE "THEORY OF PROBABILITY AND MATHEMATICAL STATISTICS" BY FUTURE ECONOMICS

Стаття присвячена проблемі професійної спрямованості вивчення дисципліни «Теорія ймовірностей та математична статистика» майбутніми економістами.

Показано, що найузагальненішою формою ставлення людини до професії є професійна спрямованість, що визначається як інтерес до професії та схильність працювати за даною професією. Професійна спрямованість охоплює приватні, локальні оцінки суб'єктом ступеня привабливості/непривабливості професійної діяльності, її змісту й умов здійснення. У процесі навчання таке бачення видозмінюється і стає адекватним образу майбутньої професії. Отже, формування професійної спрямованості студентів – процес двобічний. З одного боку, це науково обґрунтований вплив на мотиваційну сферу особистості, з іншого, – щоденне формування в системі навчальної діяльності.

Зазначено, що курс теорії ймовірностей та математичної статистики є складовою частиною математичних дисциплін і відіграє важливу роль у базовій освіті фахівців економічного профілю. Це зумовлено, тим, що економічна інформація найчастіше має випадковий характер і економічні задачі моделюються та досліджуються за допомогою ймовірнісних і статистичних методів. У процесі дослідження було виокремлено передумови, дотримання яких необхідно під час планування навчального курсу теорії ймовірностей та математичної статистики.

Сфокусовано увагу на тому, що зміст професійної підготовки майбутніх економістів в процесі вивчення курсу теорії ймовірностей та математичної статистики має бути відображенням взаємозв'язку між суспільними вимогами та економічною освітою, а якість професійної підготовки повинна розглядатися як готовність до впровадження ймовірнісно-статистичних методів у майбутній професійній діяльності в умовах конкуренції.

Доведено, що важливим засобом професійної спрямованості навчання майбутніх економістів є математичні завдання з економічним змістом. Запропонована класифікація таких завдань, відповідно до їх дидактичних функцій. Сформульовані вимоги до організації процесу навчання теорії ймовірностей та математичній статистиці майбутніх економістів.

**Ключові слова:** професійна спрямованість навчання, майбутні економісти, теорія ймо-

вірностей та математична статистика, ймовірнісно-статистичний апарат.

The article is devoted to the problem of the professional orientation of studying the discipline "Probability Theory and Mathematical Statistics" by future economists.

It is shown that the most generalized form of a person's attitude to a profession is professional orientation, which is defined as an interest in a profession and a tendency to work in a given profession. Professional orientation includes private, local assessments by the subject of the degree of attractiveness/unattractiveness of professional activity, its content and conditions of implementation. In the process of learning, this vision changes and becomes an adequate image of the future profession. Therefore, the formation of students' professional orientation is a two-way process. On the one hand, this is a scientifically based influence on the motivational sphere of the individual, on the other hand, it is a daily formation in the system of educational activities.

It is noted that the course of probability theory and mathematical statistics is an integral part of mathematical disciplines and plays an important role in the basic education of economic specialists. This is due to the fact that economic information is often random and economic problems are modeled and studied using probabilistic and statistical methods. In the process of the research, prerequisites were identified, which must be followed when planning a training course in probability theory and mathematical statistics.

Attention is focused on the fact that the content of the professional training of future economists in the process of studying the course of probability theory and mathematical statistics should be a reflection of the relationship between social requirements and economic education, and the quality of professional training should be considered as readiness for the introduction of probabilistic statistical methods in the future professional activity in conditions of competition.

It has been proven that mathematical problems with economic content are an important means of professional training of future economists. The proposed classification of such tasks, according to their didactic functions. Formulated requirements for the organization of the process of learning probability theory and mathematical statistics for future economists.

**Key words:** professional orientation of education, future economists, probability theory and mathematical statistics, probabilistic statistical apparatus.

УДК 378:51

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.25>

Рум'янцева К.Є.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри правознавства

і гуманітарних дисциплін

Вінницького навчально-наукового

інституту економіки Західноукраїнського

національного університету

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема адаптування вітчизняної системи вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору є надзвичайно актуальною. Вона потребує, зокрема, якісної професійної підготовки майбутніх економістів. Основна відповідальність за якісне

і професійне викладання математичних дисциплін покладається на викладачів, а тому важливого значення набуває правильно поставлена і добре продумана методика їх викладання.

Математична освіта в сучасних умовах її розвитку має за мету формування у майбутніх

економістів: наукового світогляду, математичної та інформаційної культури, інтелектуальної підготовки до майбутньої професії та до життя у суспільстві.

Вивчення різних економічних явищ сьогодні неможливе без використання економіко-математичних моделей, які є спрощеним їх описом та враховують найбільш суттєві і визначальні фактори досліджуваного явища.

Саме економіка максимально використовує ймовірно-статистичні методи. Вміння застосовувати ймовірно-статистичний апарат до економічних розрахунків, аналізу, прогнозу закладає основи успішного засвоєння дисциплін економічного циклу, а саме: статистики, економіки підприємства, економетрики, інституціональної економіки, глобальної макро- та мікроекономіки, економічного аналізу, бізнес-аналітики, моделювання економіки, ризикології та прогнозування та ін.

Однією з головних проблем у вивченні математичних дисциплін в економічних закладах вищої освіти є, на наш погляд, зниження інтересу студентів до їх вивчення. Такий стан пов'язаний, в першу чергу, із сьогоdnішнім економічним станом країни, зі знаннями, які не використовуються належним чином у суспільстві. Тому для викладачів математичних дисциплін ЗВО першочерговою є проблема покращення якісної сторони підготовки економістів нового покоління.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблема прикладної спрямованості математичних дисциплін є об'єктом дослідження та активного обговорення науковців, методистів та педагогів і посідає одне з центральних місць у теорії та методиці навчання математики. Актуальність досліджуваної проблеми підтверджується увагою Міністерства освіти і науки України, за участю якого проводяться різноманітні заходи (конференції, вебінари, круглі столи тощо) на яких обговорюються сучасний стан і перспективи розвитку математичної освіти в Україні. Науковці наголошують на тому, що сучасна функція математичної освіти полягає не лише в озброєнні сучасної молоді системою математичних знань і вмінь, а й в забезпеченні цілісного орієнтування кожного учня (студента) у світі з позицій інтересів особистості, ефективного використання учнем (студентом) математичних знань і умінь для неперервної освіти протягом усього життя.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемами професійної спрямованості навчання математичним дисциплінам у вищих навчальних закладах з урахуванням сучасних вимог опікуються вчені: І.П. Васильченко, Л.П. Гусак, Г.Я. Дудка, Т.В. Крилова, О.В. Левчук, Л.І. Нічуговська, В.А. Петрук та ін. Аналіз сучасної практики навчання теорії ймовірностей та математичній статистиці студентів економічних спеціальностей дає можливість виявити недоліки, що певною мірою гальмують досягнення мети і вирішення

завдань професійної підготовки майбутніх економістів. Серед них: слабкі навички використання математичних методів під час вивчення дисциплін економічного циклу; недостатнє розуміння і усвідомлення значущості математичної підготовки для практичної діяльності.

**Метою статті** є визначення шляхів та напрямків професіоналізації навчальної діяльності майбутніх економістів під час вивчення дисципліни "Теорія ймовірностей та математична статистика".

**Виклад основного матеріалу.** Методологічний рівень організації професійної підготовки майбутніх економістів характеризується не лише відповідністю навчальних програм освітньо-професійним програмам, але й якістю добору організаційно-методичних засобів їх реалізації в навчальному процесі. Відповідно, планування навчального курсу теорії ймовірностей та математичної статистики необхідно здійснювати із дотриманням таких передумов:

1) дотримання принципу проблемності, який є основою професійно орієнтованої підготовки;

2) поєднання теоретичного і практичного матеріалу математичних дисциплін з ілюстрацією застосування отриманих знань під час розв'язування конкретних завдань, підсиленних реальними прикладами (можливе використання даних підприємств, які співпрацюють з навчальним закладом, відокремлених підрозділів університету, тощо);

3) створення сприятливих умов для формування індивідуального банку базових знань, математичних методів і моделей як основи оволодіння методологією соціально-економічного прогнозування;

4) формування управлінської культури студентів шляхом їх мотивації до участі в реалізації науково-дослідних проектів, ініційованих вищим навчальним закладом, органами місцевої влади, бізнесом;

5) підвищення якості навчально-виховного процесу шляхом введення у процесі математичної підготовки таких компонентів як рефлексія, формування професійно-особистісних цінностей.

Теорія ймовірностей та математична статистика є складовою частиною математичних дисциплін і відіграє важливу роль у базовій освіті фахівців економічного профілю. Це зумовлено, насамперед, тим, що економічна інформація найчастіше має випадковий характер і економічні задачі моделюються та досліджуються за допомогою ймовірнісних і статистичних методів.

Дисципліна "Теорія ймовірностей та математична статистика" знайомить студентів із застосуванням методів вищої математики у разі дії випадкових факторів на ті чи інші процеси і вивчає теорію випадкових подій та методику їх дослідження; випадкові величини, їх числові характеристики і закони розподілу; функції випадкових аргументів; граничні теореми теорії ймовірностей; випадкові процеси; методику

обробки та аналізу статистичних даних; точкові та інтервальні оцінки параметрів розподілу; статистичну перевірку гіпотез; основи кореляційного, дисперсійного та регресійного аналізу [1, с. 270]. В курсі теорії ймовірностей та математичної статистики вивчається теорія випадкових процесів. Це математична наука, яка вивчає закономірності випадкових явищ в динаміці їх розвитку. Так випадкові процеси описують багато фізичних, економічних та виробничих явищ. До них належать броунівський рух дрібної частинки, який виникає внаслідок взаємодії частинки з молекулами рідини, коливання валютних курсів, курсів акцій, ціни на певний товар, сподівана вартість грошей, банківські активи, довжина черг та кількість заявок на обслуговування в кожний момент часу з деякого проміжку часу в різних системах надання послуг тощо. Теорія ймовірностей має ще одне важливе застосування в економічній та соціальній сфері. Ці застосування можна охарактеризувати як опис конфліктних ситуацій. Ця галузь математики має назву теорії ігор, а спосіб дії гравців визначається як стратегії. Основним результатом для теорії скінчених антагоністичних ігор є теорема Неймана-Моргенштерна про те, що кожна матрична гра має розв'язок принаймні на множині змішаних стратегій, тобто на множинах скінченновимірних розподілів випадкових величин. Аналогічні підходи використовуються при дослідженні так званих ігор з природою, коли стратегії протилежної сторони не тільки невідомі, а й визначаються деякою величиною. Ці задачі мають важливе застосування при еколого-економічному моделюванні природничо-економічних процесів.

Практика викладання математичних дисциплін для студентів економічних спеціальностей свідчить, що засвоєння програми з теорії ймовірностей та математичної статистики викликає в них певні труднощі, які пов'язані з розумінням основних понять і методів та застосуванням їх для розв'язування економічних задач.

Основними методами дослідження і оцінки ризиків залишається теорія ймовірностей, математична статистика та пов'язані з ними дисципліни. Тому ознайомлення студентів з основними принципами побудови і дослідження імовірнісних моделей має не лише математичний, а й соціально напрямлений інтерес. Таким чином, ми переконані в тому, що при ознайомленні з найпростішими моделями імовірнісних явищ можна ілюструвати застосування їх до конкретних соціально затребуваних потреб.

Математичні завдання з економічним змістом як засіб взаємодії фундаментальних і професійних знань студентів займають важливе місце у математичній освіті економістів. Відбір і складання таких завдань передбачає логічне поєднання змісту навчального матеріалу з математики та економіки.

Дослідниця К.М. Некислих у своїй роботі [2, с. 58] пропонує уточнену класифікацію математичних завдань враховуючи їх дидактичні функції та прикладну спрямованість навчання:

1) підготовчі – завдання, мета яких підготувати студентів до вивчення нового матеріалу;

2) завдання на закріплення. До цього типу відносяться завдання, за допомогою яких закріплюють вивчений матеріал: визначення, поняття, формули тощо;

3) тренувальні – завдання, спрямовані на формування умінь і навичок. У розв'язанні завдань цього типу студентам необхідно застосувати відомий алгоритм, загальний метод, традиційний спосіб розв'язання задачі;

4) пошукові – завдання, які сприяють закріпленню і поглибленню вивченого матеріалу, вимагають від студентів нестандартних прийомів розв'язання. Вмілого поєднання декількох традиційних прийомів, використання відомих алгоритмів в нестандартних ситуаціях. У завданнях цього типу чітко визначена мета, але невідомий алгоритм розв'язання. Найчастіше завдання такого типу використовуються в індивідуальній підготовці та можуть бути сформульовані на занятті, а їх розв'язання винесено на самостійне опрацювання;

5) творчі – завдання, що сприяють формуванню та розвитку навичок дослідницької діяльності. У завданнях цього типу мета може бути не визначена, змінена, або скоригована в процесі розв'язання. Комплекс необхідних умов, шляхів і засобів для досягнення цієї мети студентам слід встановити самостійно;

6) контрольні – завдання, за допомогою яких визначається міра засвоєння студентами вивченого матеріалу.

Наведемо приклад завдання з економічним змістом з курсу теорії ймовірностей та математичної статистики, яке відноситься до четвертого типу завдань.

Середній місячний прибуток однотипних приватних підприємств регіону становить 10000 грн. і є нормально розподіленою випадковою величиною із середнім квадратичним відхиленням 250 грн. В яких межах можна практично гарантувати прибуток цих підприємств?

Розв'язання.

За правилом «трьох сигм» подія  $|X - a| < 3\sigma$  є майже вірогідна і  $P(|X - a| < 3\sigma) = 0,9973$ . Використовуючи це правило, маємо:

$$|X - 10000| < 3 \cdot 250$$

$$-750 < X - 10000 < 750$$

$$10000 - 750 < X < 10000 + 750$$

$$9250 < X < 10750.$$

Отже, можна практично гарантувати (з ймовірністю 0,9973), що прибуток підприємств коливається у межах від 9250 до 10750 грн. [3, с. 25].

**Висновки.** В результаті проведеного дослідження можна виокремити вимоги до організації процесу навчання теорії ймовірностей та математичній статистиці майбутніх економістів, які передбачають систему теоретичних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності, а саме: вміти застосовувати ймовірно-статистичний апарат до розв'язання економічних проблем; аналізувати та науково обґрунтовувати ймовірно-статистичні результати економічних розрахунків; використовувати сучасну комп'ютерну підтримку в процесі дослідження і моделювання економічних процесів; мати достатній рівень розвитку математичної інтуїції, логічного мислення та творчих здібностей для майбутньої багатоаспектної практичної діяльності в умовах конкуренції.

**Перспективу подальших досліджень** убачаємо в удосконаленні методики організації занять з курсу теорії ймовірностей та математичної

статистики враховуючи професійну спрямованість навчання, а також створення збірника професійно орієнтованих завдань з усіх розділів курсу, які доцільно пропонувати студентам економічних спеціальностей для розв'язування на практичних заняттях та для самостійної роботи.

#### **БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Дутка Г.Я. Фундаменталізація математичної освіти майбутніх економістів: монографія. К.: УБС НБУ, 2008. 478 с.

2. Некислих К.М. Взаємозв'язок професійно-прикладної спрямованості навчання математики з компетентнісним підходом у формуванні професійної компетентності студентів аграрних університетів. *Фізико-математична освіта*. 2020. Випуск 3 (25). Частина 1. С. 55-61.

3. Рум'янцева К. Є. Методичні вказівки та завдання до виконання індивідуальних робіт з дисципліни "Теорія ймовірностей та математична статистика". Вінниця, 2021. 77 с.

## FORMATION OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE SPEECH SKILLS OF MEDICAL SPECIALISTS BY MEANS OF GAME MODELING

## ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ІГРОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ

*The article contains a description of the technology of game modeling, which is used in the practice of teaching medical students and the formation of their professional communication skills. The business game is an effective method of forming professional skills and abilities and contributes to the quality of specialist training as a whole. Knowledge of a foreign language is a professional necessity for many professionals. Medical specialists are no exception. The specificity of their professional activity is to help people to be treated from diseases, as well as to save their health, and often their lives.*

*The urgent task of the higher school is to train highly qualified specialists who would meet the ever-growing needs of modern society and be competitive on the labor market. The improvement of the integral pedagogical process of the higher educational institution, its technologization, which is carried out through the introduction of new modern learning and education technologies, innovative methods of activating the educational and cognitive activity of students, is of great importance in its solution.*

*Relatively recently, business games have entered our lives, which have recently been widely used in higher education as an important didactic method that intensifies the learning process and closely connects it with practical activities. Practitioners consider it as a method of active learning, which is based on imitation, modeling, reproduction of a real production situation in a game form. In it, each participant plays a role, performs actions similar to the behavior of a teacher and a student. The business game is used as a method of practical training, serves as a means of learning moral and ethical norms, mastering the skills and abilities of making adequate decisions in imaginary professional situations.*

**Key words:** *medical specialists, business games, foreign language speech skills.*

*Стаття містить опис технології ігрового моделювання, яка використовується в прак-*

*тиці навчання студентів-медиків та формування у них професійних комунікативних навичок. Ділова гра є ефективним методом формування професійних умінь і навичок і сприяє підвищенню якості підготовки спеціаліста в цілому. Знання іноземної мови є професійною необхідністю для багатьох фахівців. Медичні спеціалісти не є винятком. Специфіка їхньої професійної діяльності полягає в тому, щоб допомагати людям лікуватися від хвороб, а також рятувати їхнє здоров'я, а часто й життя.*

*Актуальним завданням вищої школи є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які відповідали б постійно зростаючим потребам сучасного суспільства та були конкурентоспроможними на ринку праці. Велике значення в її вирішенні має вдосконалення цілісного педагогічного процесу вищого навчального закладу, його технологізація, яка здійснюється шляхом впровадження нових сучасних технологій навчання і виховання, інноваційних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.*

*Відносно недавно в наше життя увійшли ділові ігри, які останнім часом широко використовуються у вищій школі як важливий дидактичний метод, що активізує процес навчання і тісно пов'язує його з практичною діяльністю. Практики розглядають його як метод активного навчання, в основі якого лежить імітація, моделювання, відтворення реальної виробничої ситуації в ігровій формі. Кожен учасник грає свою роль, виконує дії, схожі на поведінку викладача і здобувача вищої освіти. Ділова гра використовується як метод практичної підготовки, служить засобом засвоєння морально-етичних норм, оволодіння вміннями та навичками прийняття адекватних рішень в уявних професійних ситуаціях.*

**Ключові слова:** *медичні спеціалісти, ділові ігри, навички іншомовного мовлення.*

UDC 614.253

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.26>

**Rusalkina L.H.,**

Doctor of Pedagogical Sciences,  
Associate Professor,  
Professor at the Department of  
Philosophy, Bioethics and Foreign  
Languages  
Odessa National Medical University

**Grigoriev E.,**

Candidate of Medical Sciences,  
Associate Professor,  
Associate Professor at the Department  
of Clinical Disciplines with Courses in  
Internal Medicine, Surgery,  
Obstetrics and Gynecology  
International European University

**Lazor N.,**

Senior Lecturer at the Department of  
Philosophy, Bioethics and Foreign  
Languages  
Odessa National Medical University

**Introduction.** It is known that graduates of Ukrainian universities of various specialties, such as: therapists, cardiologists, surgeons, neurologists, who are undergoing training or working abroad must be able to provide qualified medical care to every patient regardless of his age, social status, nationality. Obviously, treatment does not consist only in diagnosis, pharmacological prescription, medical manipulations, and also involves the ability to establish contact with the patient, listen to him, sympathize, and calm him down.

The intensive development of education is directly related to innovations that relate to the process of forming the professional skills of a modern doctor. As you know, professional decisions form the basis of doctors' activities. A professional decision is a creative, volitional action of the subject on the basis

of knowledge of the objective laws of the functioning of a certain system and the analysis of information about its state, which consists in choosing the goal, program and methods of collective activity to solve the problem [1, 5, 6].

When making professional decisions, models and quantitative methods are most often used: modeling, experimentation, economic-mathematical, sociological dimensions, etc. The theory is the basis of games, modeling for making a professional decision, representing a method of modeling, assessing the impact of a decision on the professional situation. One of the types of game models is a business game [8].

The business game is understood as the process of working out and making a decision in conditions of step-by-step clarification of the necessary factors, analysis of information that is additionally received and

processed at individual stages of the game. Step-by-step constraint parameters can change, in connection with which new and new production situations arise, the solution of which must be subordinated to the general purpose of the business game. Unlike other traditional learning methods, business games allow you to more fully reproduce the activities of managers and specialists, to identify problems and their causes based on a systematic approach, to evaluate each of the options for solving the problem, to make a final decision and to determine the mechanism of its implementation. This makes it possible to consider the issue not in general, but as a specific problem arising from the activities of a specific medical institution [2, 6].

One of the requirements of business games in our case is to simulate the most characteristic elements of the doctor's activity, as much as possible approach to reality, which makes it necessary to take into account the specifics and conditions of activity of a particular institution or the corresponding ones

structural subdivisions [5].

The advantages of the method of business games are that it allows:

- consider a certain problem in the conditions of a compressed time;
- practicing certain tasks and skills of making decision;
- supplement the theoretical ones obtained during the course of studying
- gaining knowledge during preparation and making professional decisions for orientation in non-standard situations;
- focusing attention on the main aspects of the problem and establishing causal relationships;
- development of mutual understanding between participants.

It is the business game that simulates the real medical process, "set in motion" directly by the participants, their decisions, allows to artificially reproduce realistic, professional and vital significant situations for the doctor. Thus, in the process business game participants experience events in a game form, which allows them to practice professional abilities and skills.

Usually, specialists distinguish such skills that are formed in business game process:

- communicate on a formal and informal basis and interact effectively;
- demonstrate leadership qualities;
- navigate conflict situations and resolve them correctly;
- to receive and process the necessary information, evaluate, compare and assimilate it;
- make decisions in difficult situations;
- manage your time, distribute the work of colleagues, give them the necessary powers, quickly make organizational decisions;
- show business qualities: set long-term goals, use favorable opportunities;

- critically assess the likely consequences of their decisions, in particular mistakes, draw correct conclusions and correct mistakes in a timely manner.

Obviously, all the listed skills are related in any case with professional medical activity. In general, business games aimed at the formation of professional skills contribute to obtaining significant experience regarding decision-making in the real educational process. Developing technology of effective learning, the business game removes contradictions between the abstract nature of the theory and the real nature of professional activity. There are many names and varieties of business games, which may differ in the method of conducting and the set goals: didactic and management games, research and problem-oriented games, organizational-active and reflective-evaluative games, motivational and motivational, psychological, etc.

A special analysis of the ratio of the elements of the business game was carried out in the works of O. Hryshchenko that distinguish eight parameters for designing a business game: modeling; imitation; duality; availability of goals, roles, rules, scenario, evaluation criteria; game interactions of players; analysis and decision-making in a specific situation; practicing professional skills and qualities; an atmosphere of uncertainty and incomplete information.

The above is logically confirmed by the scheme of the business game, which is proposed by L. Romanyshina [7].

The basis of the business game is the creation of simulation and game models. So, the simulation model displays the selected fragment of reality, which can be called a prototype or an object imitation, setting the objective context of professional activity

specialist in the educational process. A game model is actually a way of describing the participants' work on the simulation model that conveys social context of professional activity of specialists.

Business games, which are used in the process of developing the communicative competence of future doctors, fulfill certain pedagogical goals of both didactic and educational nature. In particular, the didactic pedagogical goals of the game are to consolidate the system of knowledge in the fields of business game designing; improvement of collective decision-making skills; development of students' communication skills.

In turn, educational pedagogical goals involve motivation of students to creative thinking, developing an attitude towards the practical use of the business game, overcoming the psychological barrier in communication. Game objectives are aimed at developing project options and demonstration of techniques for creating a game context.

The aim of the game is the activity of the game participants, which in a specific form replaces the subject of real professional activity.

The script is the basic element of the game procedure. The scenario of a business game is understood as a description in verbal or graphic form subject content, which is expressed in the nature and sequence of actions of the players, as well as the teacher conducting the game. The script shows the general sequence of the game, indicates the main stages, operations and steps. Our practical experience gives reasons to assert that it is the most expedient to present the game scenario in the form of a block diagram.

The roles and functions of the players should adequately reflect the fragment of professional activity that is modeled in the game. In turn, the rules of the game reflect the characteristics of real processes and phenomena taking place in the prototypes of the simulated reality. At the same time, the rules of the game must reflect the fact that both the models created in the game and the game itself is a simplification of reality.

The game rating system should provide, on the one hand, control the quality of decisions made from the standpoint of norms and requirements of professional activity, and on the other hand, to promote the deployment of gaming plan of educational activities. Evaluation performs functions not only for control, but also for self-control of quasi-professional activities, ensures the formation of game, cognitive and professional motivation of participants of the business game [7].

As for methodical and technical support, these components also have a significant impact on the gameplay, its efficiency and participant satisfaction. It is important that the business game involves various types of interaction: physical interaction of participants, movement during the game, working in groups, drawing, gesturing, etc., social such as choosing an interaction strategy, dialogues, discussions, and cognitive which include formulating a problem, choosing options of problem solving, project development, etc. When developing a general scenario, it is important to fully immerse the participants in the game, evenly distribute the game task, apply the technique of group competition, simulate a realistic and relevant situation [4, 8].

In the process of conducting business games, the following difficulties were noted:

- relative complexity of its preparation;
- lack of formalized criteria that allow making the assessment more objective and comparing it with the real one actually the expected result;
- the impossibility of observing a clear consistent single business game algorithm;
- the correct organization of the business game with clearly established time and regulations for its implementation.

As a rule, the results of the business game are not repeated because each of them is a kind of

experiment. At the same time, there are mandatory conditions in the offered business games. They imply attention - the student must think only about the game, focus on what is happening in the group or subgroup, because then it would be necessary to catch up and divert the attention of others; inclusion - it is necessary to immediately enter the game; involvement - all students in subgroups work together, follow each other's opinion and are tolerant to the statements of others, even when it does not coincide with their own reasoning; scalability - the participants of the game see the problem and ways to solve it without taking into account the strict framework of laws, regulations, instructions, which makes it possible to expand the framework of conducting business games and ensures the relaxation of every student. In such a situation, as a rule, new ideas appear that can be adapted to practical actions; own manifestation - each participant of the game tries to manifest himself, to make his own contribution to solving the problem.

The practice of conducting business games and specific situations proves that the responsibilities of teachers include the need to bring to main points and conclusions of the participants of the game, give clear justifications, demonstrate their achievements to the participants of the game and pay attention to wrong decisions and mistakes.

**Conclusions.** The principle of game situations in education is not new. In fact, situational problems, which have firmly entered the arsenal of methodical tools, is a preliminary stage to business games. It is based on a scenario that reproduces the situation of professional activity in detail. Each participant of the game receives and fulfills his official function-role. The initial situation is explained orally by the teacher or communicated in writing. Its development is ensured sequential introduction of additional tasks that need to be solved promptly. The effectiveness of the game is determined by the teacher, who must direct its course, specify, supplement, control, accept different opinions, adjust wrong decisions.

#### REFERENCES:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гуманістичний потенціал педагогічної комунікації [Текст] : наук.-метод. посіб. / С. О. Мусатов [та ін.] ; ред. С. О. Мусатов ; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. К. : Педагогічна думка, 2008. 96 с.
3. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко ; [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
4. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібн. К.: Каравела, 2005. 352 с.
5. Прищак, М. Д. Ділове спілкування : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська, О. М. Слободянюк. Вінниця : ВНТУ, 2015. 128 с.



# ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА, КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА І СТУДЕНТА У ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

## ORGANIZATION OF CREATIVE INTERACTION OF TEACHER, CONCERT MASTER AND STUDENT IN THE PROCESS OF LEARNING VOCAL AND CHORAL DISCIPLINES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, а саме налагодженню творчої взаємодії викладача, концертмейстера і студента під час вивчення дисциплін вокально-хорового циклу. Зокрема, розкриваються передумови такої взаємодії для створення сприятливого середовища навчально-виховного процесу. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах організації навчального процесу майбутніх педагогів-музикантів у вокально-хоровій діяльності. Висвітлюються робочі завдання на заняттях з постановки голосу, хорового диригування, хорового класу та шляхи їхньої реалізації у процесі вивчення навчального репертуару. У результаті вивчення наукової літератури творчу взаємодію викладача, концертмейстера і студента інтерпретовано як процес і результат їхньої сумісної професійної діяльності, побудованої на партнерських міжособистісних взаєминах та творчій співпраці, під час якої реалізуються навчально-виховні й художньо-творчі завдання. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовуються педагогічні принципи взаємодії викладача, концертмейстера і студента під час вивчення дисциплін вокально-хорового циклу. Такими принципами виявлено: принцип послідовного вдосконалення вокально-хорових умінь і навичок, принцип систематичного навчання, принцип індивідуального підходу, принцип цілеспрямованого створення художньо-творчого середовища, принцип доступності навчання, принцип наочності навчання, принцип свідомого накопичення знань, принцип емоційної стабільності, принцип комунікативності, принцип свідомого аналізу. Зазначається також, що успішна сумісна діяльність викладача мистецьких дисциплін, концертмейстера і майбутнього вчителя музичного мистецтва забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів.

**Ключові слова:** творча взаємодія, професійна підготовка студентів, учитель музич-

ного мистецтва, вокально-хорові дисципліни, концертмейстерська діяльність.

The article is devoted to one of the actual problems of training future music teachers, namely the establishment of creative interaction between the teacher, concertmaster and student during the study of the disciplines of the vocal and choral cycle. In particular, the prerequisites for such interaction to create a favorable environment for the educational process are revealed. The main focus is on the theoretical and methodological foundations of the organization of the educational process of future teachers-musicians in vocal and choral activities. Work assignments in classes on voice production, choral conducting, choral class and the ways of their implementation in the process of studying the educational repertoire are highlighted. As a result of the study of scientific literature, the creative interaction of the teacher, concertmaster and student was interpreted as the process and result of their joint professional activity, built on partnership interpersonal relationships and creative cooperation during which educational and artistic and creative tasks are implemented. Based on the analysis of the psychological and pedagogical literature, the pedagogical principles of the interaction of the teacher, accompanist and student during the study of the disciplines of the vocal and choral cycle are substantiated. These principles revealed: the principle of consistent improvement of vocal and choral abilities and skills, the principle of systematic learning, the principle of individual approach, the principle of purposeful creation of an artistic and creative environment, the principle of accessibility of learning, the principle of clarity of learning, the principle of conscious accumulation of knowledge, the principle of emotional stability, the principle of communicativeness, the principle of conscious analysis. It is also noted that the successful joint activity of a teacher of art disciplines, a concertmaster and a future music teacher is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodical aspects.

**Key words:** creative interaction, professional training of students, music teacher, vocal and choral disciplines, concertmaster activity.

УДК 378.011.3-051:78  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.27>

**Сідорова І.С.,**  
канд. пед. наук,  
доцент кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти  
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

**Стребкова Д.В.,**  
концертмейстер кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти  
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

**Науменко І.В.,**  
викладач, концертмейстер кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії  
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Актуальність питання організації ефективної роботи викладача і концертмейстера у процесі викладання вокально-хорових дисциплін та навчання майбутніх учителів музичного мистецтва у вищій школі зумовлюється потребами сучасного суспільства щодо підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, певними вимогами до професійно-творчої спрямованості педагогів-музикантів, їхньої комунікативності і успішної педагогічної взаємодії для створення сприятливого навчального середовища.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання організації взаємодії викладача, концертмейстера і студента у процесі викладання вокально-хорових дисциплін і нині викликає посилений науковий і практичний інтерес. Проблематику мистецької освіти у власних дослідженнях здійснюють І. Бех, Н. Гончаренко, І. Заболотний, А. Козир, Н. Миропольська, В. Фрицюк, Г. Ципін та інші. Особливості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлюються в роботах вітчизняних дослідників, таких як Т. Белінська, Л. Василевська-Скупа, Н. Кравцова, О. Олексюк, Л. Онофрійчук, Г. Падалка, В. Пустовіт, О. Рудницька, І. Швець, О. Щолокова та

інших. Останні розробки загальної концепції дистанційної музичної освіти здійснено І. Адамовою, В. Беліковою, В. Безпалько, Т. Головачук, Р. Гуревичем, О. Тамаркіною та іншими авторами.

Специфіка та основні методи роботи сумісної діяльності педагога, концертмейстера, студента описуються у дослідженнях В. Задоя, Т. Карпенко, С. Ключевої, Ж. Колоскової, О. Піхтар, М. Печенюк та інших. У спеціальній літературі висвітлюються окремі питання, пов'язані із загальною підготовкою концертмейстера (Л. Бонь, Дж. Мур, О. Люблінський, Н. Скоробагатко, І. Стотика, Я. Сопіна, Є. Шендерович та інші), розглядаються проблеми техніки виконання, транспонування нотного тексту, підбору по слуху та читання з листа (Е. Власенко, О. Клименко, В. Кононенко, Є. Нікітська, Т. Молчанова, О. Островська та інші). Окремо, варто виокремити роботи, присвячені співтворчому процесу спільної діяльності соліста та концертмейстера (Е. Економова, Н. Інюточкіна, О. Попова, О. Стотика та інших). Саме ці автори ставлять завдання в роботі концертмейстера: втілити технічні засоби виконання, відтворити художні образи та намітити різні варіанти виконавських трактувань; приділити увагу змісту, композиційній структурі, формі, характеру фактури, поетичному тексту, а головне, партії виконавця-соліста.

**Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.** Дослідження присвячене визначенню педагогічних принципів творчої взаємодії викладача, концертмейстера і студента у процесі викладання і освоєння вокально-хорових дисциплін, що до останнього часу не мали належного висвітлення у науково-методичній літературі.

**Мета статті** – визначення педагогічних принципів взаємодії викладача, концертмейстера і студента у процесі вивчення вокально-хорових дисциплін у вищій педагогічній школі.

**Виклад основного матеріалу.** Важливою передумовою успішної організації навчального середовища є наявність певних особистісних і професійних якостей педагога і концертмейстера у процесі викладання вокально-хорових дисциплін. Важливим є толерантне ставлення до своїх професійних обов'язків, та, зокрема «внутрішня» взаємодія, налагодження контакту під час занять. В основі формування толерантності, зазначає Белінська Т. є «музичне мистецтво з художньо-творчим спрямуванням освітнього середовища, змістовні можливості якого сприяють розвитку загальної музичної культури, творчих здібностей, музичного мислення, художнього сприйняття майбутнього фахівця, формуванню вмінь організувати творчу взаємодію в колективі» [1, с.13].

Одним із завдань спільної роботи викладача, концертмейстера і студента на заняттях є виконання музичного твору. Зазвичай, кожне виконання – індивідуальне, неповторне відображення

музичної думки, яке має власну інтерпретацію. Виконавська інтерпретація вокально-хорового твору будується на знаннях, вміннях, особистісних відчуттях, творчому досвіді кожного, хто бере участь у зазначеному процесі. Вивчення і виконання твору реалізується у процесі творчої діяльності, тобто співтворчості усіх трьох учасників взаємодії. Творча взаємодія, у такий спосіб, розглядається як процес і результат сумісної професійної діяльності педагога, концертмейстера і студента під час якої реалізуються навчальні та художньо-творчі завдання.

Взаємодія усіх учасників навчального процесу реалізується через власну творчу активність, індивідуальні якості, обдарованість, певні відчуття та особливості сприймання музики. Спільною метою взаємодії є прагнення до узгодженості, взаємопроникнення та доповнення творчих задумів партнерів, досягнення ансамблевого звучання. У результаті чого, утворюється індивідуальний виконавський стиль, тобто власна інтерпретація твору.

Формування творчої взаємодії відбувається на всіх етапах навчальної роботи, а саме, під час вибору репертуару, розучування, створення єдиного художньо-творчого стилю та підсумкового виконання. Педагог обирає відповідний навчальний репертуар, виходячи з індивідуальних особливостей, можливостей, музичного розвитку студента. У процесі вивчення твору, викладач працює над вокальними навичками, текстом та змістом, вокальною технікою тощо. Також, потрібно приділяти увагу на розвиток у студента навичок соліста з усвідомленим розумінням партнерських відносин, співтворчого виконання твору. Викладач повинен намагатися досягнути високого рівня професійної майстерності у студента та налагодження співтворчості з концертмейстером.

Завданням студента є ретельне вивчення вокально-хорового твору, спрямоване на пізнання його епохи, стилю, форми, змісту, образів, наділених певними почуттями і формування особистісного сприймання, шляхів відтворення й інтерпретації твору. У ході вивчення репертуару відбувається послідовний розвиток професійних компетентностей, удосконалення рівня виконавської майстерності, особистісних якостей, педагогічної культури майбутнього учителя музичного мистецтва. Крім того, на заняттях відбувається підготовка студента до концертно-виконавської практики, яка є одним з ефективних форм педагогічного впливу. На думку, Л. Онофрійчук концертно-творча діяльність допомагає «відчути радість духовно-емоційного піднесення в момент відтворення цілісного музичного образу, формує потреби бачити і втілювати прекрасне як у мистецтві, так і в дійсності, надає стимул для всебічного самовдосконалення особистості» [2, с. 290].

Варто зазначити, що особливе місце у налагодженні творчої взаємодії та у фаховій підготовці

студентів відіграє робота концертмейстера. Вона «відбиває не лише педагогічну, але передусім акомпаніаторську спрямованість формування і розвитку музично-творчих навичок, специфіка яких полягає в поєднанні різних музично-виконавських дій» [3, с.6]. Основним завданням концертмейстера в процесі підготовки майбутніх учителів-музикантів є формування вмінь та навичок необхідних для роботи в загальноосвітніх та мистецьких школах, в цьому полягає специфічна відмінність діяльності концертмейстера у вищому закладі педагогічної освіти від аналогічної роботи з професійними виконавцями.

Допомога концертмейстера у вивченні різного музичного матеріалу під час освоєння вокально-хорових дисциплін передбачає певну інтеграцію професійних знань і спеціальних практичних вмінь та навичок студентів, необхідних для розвитку музично-педагогічної майстерності. Разом з тим, завданням концертмейстера є допомога у роботі студента над акомпанементом творів шкільного репертуару, хорової партитури тощо. В останні роки складається тенденція підготовки студентів без спеціальної музичної освіти, що ускладнює навчальний процес, а разом з тим, вимагає посилення практичного освоєння основ гри на фортепіано. Адже, основою виконавської діяльності майбутнього педагога-музиканта є вільне володіння музичним інструментом, читання нот з листа, транспонування, добір і гармонізація музичного матеріалу на слух, розвинуте почуття ансамблю.

Для реалізації творчої взаємодії завданням концертмейстера є оволодіння різними видами діяльності при роботі з солістами та колективами; розуміння специфіки виконання акомпанементу у вокальних і хорових творах; приділення уваги аналізу роботи над фортепіанною партією і власне виконавською діяльністю, нерідко пов'язаної із взаємоузгодженістю слова і звуку; налагодження контакту з солістом, зробивши акцент на особливостях поєднання партії соліста з акомпанементом. Це стосується акомпанування як класичних творів, так і сучасної музики. Отже, в основу діяльності концертмейстера покладено освоєння різних форм роботи з солістами-вокалістами, диригентами, ансамблями, хоровими колективами.

Програма концертмейстера, у нашому контексті, базується, насамперед, на вокально-хоровій музиці, піснях шкільного репертуару та дитячій хоровій літературі. Це природно, тому що майбутня діяльність вчителя-музиканта пов'язана з виступами шкільного хору, роботою з солістами та ансамблями різних вікових груп. Разом з тим, вивчення різножанрових творів є важливим фактором професійного зростання концертмейстера, формування його виконавської майстерності. Ефективність роботи забезпечується чіткою системою занять та певною організацією навчального

матеріалу, ґрунтується на принципах поєднання різних видів діяльності та індивідуального розвитку усіх учасників навчального процесу. Творча взаємодія, застосована у системі роботи зі студентами на заняттях з хорового диригування та хорового класу (при здачі держаного іспиту з диригування), сприяє формуванню їх хормейстерських умінь та здійсненні хормейстерської роботи у майбутній професійній діяльності.

Також, варто зазначити, що універсальність професійної діяльності концертмейстера, у дискурсі нашої проблеми, потребує оволодіння комплексом знань, вмінь і навичок теоретичного та практичного спрямування:

1) володіння основами теорії і методики концертмейстерської роботи; 2) освоєння шкільного пісенного матеріалу, вокальних, оперних, хорових творів); 3) акомпанування солістам, хорам, вокальним ансамблям; 4) транспонування акомпанементу у потрібну тональність; 5) швидке, якісне читання та акомпанування з листа; 6) підбір по слуху мелодій та акомпанементу до них.

Проаналізувавши специфічні особливості кожного з учасників творчої взаємодії доцільним є визначення педагогічних принципів для пошуку шляхів оптимального вирішення освітніх завдань. Для нашого дослідження важливі загальні педагогічні принципи, серед яких, принцип систематичного і послідовного навчання, принцип свідомого засвоєння знань, принцип ґрунтового засвоєння знань, принцип доступності навчання, принцип наочності навчання, принцип індивідуального підходу, принцип активності.

Узагальнення досвіду наукових досліджень уможливило визначення сукупності взаємоузгоджених принципів творчої взаємодії педагога, концертмейстера і студента у процесі освоєння вокально-хорових дисциплін:

– принцип послідовного вдосконалення вокально-хорових умінь і навичок, що характеризується розвитком музичних здібностей, освоєнням вокально-технічних прийомів;

– принцип систематичного навчання, що характеризується регулярністю відвідування занять, усвідомленням важливості самостійного опрацювання музичного матеріалу, накопиченням виконавського репертуару від простого до складного;

– принцип цілеспрямованого створення художньо-творчого середовища, що характеризується творчою активністю спільної діяльності, формуванням навичок ансамблевої узгодженості, досягненням співтворчості;

– принцип свідомого накопичення знань, що характеризується вмінням свідомо засвоювати та використовувати вироблені вміння й навички на новому вокально-хоровому матеріалі;

– принцип емоційної стабільності, що відображається в готовності до психологічної підтримки,

співпереживання, розуміння емоційного стану партнера, отримання зауважень та адекватної реакції на них, позитивним налаштуванням на робочий процес;

– принцип комунікативності, що виявляється в створенні специфічних партнерських взаємин, побудованих на вмінні досягати спільної думки у вирішенні питань, взаємоповазі, взаємодопомозі, співробітництві, взаємовпливах у навчальному процесі;

– принцип свідомого аналізу, що характеризується вмінням оцінити власні досягнення і недоліки, намітити шляхи досягнення узгодженого виконання з концертмейстером, виконавської майстерності, професійного розвитку.

**Висновки.** Узагальнення досвіду наукових досліджень дає змогу констатувати, що у сучасних умовах майбутні учителі музичного мистецтва повинні не тільки досконально оволодіти фаховими знаннями і вміннями, а й оволодіти навичками творчої взаємодії, тобто володіти достатнім рівнем розвитку інтересу до своєї майбутньої професії, комунікативними вміннями, навичками партнерської діяльності, професійної взаємодії у творчому процесі, високим рівнем відповідальності за спільну працю і усвідомленого ставлення до

своїх обов'язків як до учасника творчої співпраці. Використання визначеного комплексу принципів творчої взаємодії педагога, концертмейстера і студента у процесі вивчення вокально-хорових дисциплін, сприятиме формуванню якісних особистісних і професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белінська Т.В., Газінська О.В., Стребкова Д.В., Науменко І.В. Формування художньо-творчої толерантності майбутніх педагогів-музикантів у процесі диригентсько-хорової підготовки. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 85'2022 Серія 5. С. 13-17.

2. Онофрійчук Л.М., Сушкевич Л.В. Компетентісний підхід у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до педагогічної практики в середніх навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. В.45. 2016. С. 288-292.

3. Теорія і практика акомпанементу: [навчально-методичний посібник до курсу «Концертмейстерський клас» та «Основи праці в студії» для студентів мистецьких спеціальностей] / Уклад.: І.Г. Стотика, Е.А.Власенко, Я.В.Сопіна, О.В.Стотика / Заг. ред Стотики І.Г. Мелітополь: МДПУ, 2018.127 с.

## ВИКОРИСТАННЯ МЕДІА ДЛЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

### THE USE OF THE MEDIA FOR ADVERTISING ACTIVITIES IN THE FIELD OF EDUCATION ON THE BASIS OF A SYNERGETIC APPROACH

У статті обґрунтовано концептуальні засади використання засобів рекламної діяльності у сфері освіти на засадах синергетичного підходу. Такий підхід вимагає нових ідей, нових методів, нових видів та форм соціальної діяльності, можуть забезпечити стабільність суспільства. Рекламна діяльність формує нові суспільні цінності та правила спілкування між людьми, тому дуже важливо спрямувати її зміст у правильне русло, підвищити позитивні аспекти та звести до мінімуму шкідливі. Сучасна реклама має суттєвий вплив на освіту як засіб опанування світу, тому вона має забезпечити інтеграцію різних способів отримання знань і збільшити творчий потенціал людини. Особливістю реклами є її емоційна насиченість, яка дозволяє швидко включати людину в систему конкретних сфер та галузей діяльності. Доцільно враховувати, що реклама апелює не лише до цінностей споживання, що закладено в самій природі людини, але й впливає на зміст і спрямованість ціннісних орієнтирів. Синергетика як інтегральний принцип самоорганізації передбачає проникнення реклами у різні сфери життя і завдяки цим саморегулюючим можливостям створює упорядкований, наповнений сенсом світ буття людини. Нові можливості синергетичної реклами доцільно конструктивно використовувати для вирішення низки освітніх проблем, вибираючи зі спектру можливих шляхів розвитку атракторні напрямки. Сучасна реклама створює базу для появи нових уявлень про світ, змушує мислити по-іншому, тому у сфері освіти нині спостерігається значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливо значення набувають фактори інформатизації і цифровізації освіти. Завданням реклами в освітній сфері, як і завданням синергетики, є сукупність способів навчити людину жити в стані невизначеності, нестабільності, допомогти моделювати та передбачити розвиток суспільства шляхом руйнування догматичних стереотипів. Синергетична освіта, стимулюючи власні, часто потенціальні лінії розвитку, приводить до розуміння того, як уміло і раціонально поступати з складними системами, як оптимізувати свою діяльність в умовах нестандартного розвитку.

**Ключові слова:** концептуальні засади, освіта, синергетичний підхід, використання,

реклама, рекламна діяльність, інтеграція, ціннісні орієнтири.

The article substantiates the conceptual principles of the use of means of advertising activity in the field of education on the basis of a synergistic approach. This approach requires new ideas, new methods, new types and forms of social activity that can ensure the stability of society. Advertising activity forms new social values and rules of communication between people, therefore it is very important to direct its content in the right direction, increase positive aspects and minimize harmful ones. Modern advertising has a significant impact on education as a means of mastering the world, therefore it should ensure the integration of various ways of obtaining knowledge and increase the creative potential of a person. An emotional saturation is its special feature of advertising, which allows you to quickly include a person in the system of specific spheres and branches of activity. It is appropriate to take into account that advertising appeals not only to the values of consumption, which is embedded in the very nature of a person, but also affects the content and direction of value orientations. Synergetics as an integral principle of self-organization involves the penetration of advertising into various spheres of life and thanks to these self-regulating possibilities creates an ordered, meaningful world of human existence. It is expedient to constructively use the new possibilities of synergistic advertising to solve a number of educational problems, choosing attractor directions from the spectrum of possible ways of development. Modern advertising creates a basis for the emergence of new ideas about the world, forces us to think differently, therefore, in the field of education. There is now a significant expansion of the scale of intercultural interaction, in connection with which the factors of informatization and digitalization of education are gaining special importance. The task of advertising in the educational sphere, as well as the task of synergy, is a set of ways to teach a person to live in a state of uncertainty and instability, to help model and predict the development of society by destroying dogmatic stereotypes. Synergistic education, stimulating one's own, often potential lines of development, leads to an understanding of how to skillfully and rationally deal with complex systems, how to optimize one's activities in conditions of non-standard development.

**Key words:** conceptual principles, education, synergistic approach, advertising, advertising activity, integration, value orientations.

УДК 378.147+659.113(075)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.28>

**Стечкович О.О.,**  
канд. пед. наук, ст. науковий співробітник,  
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти  
Національного університету «Львівська політехніка»

**Козловський П.-В.Ю.,**  
магістрант кафедри педагогіки та інноваційної освіти  
Національного університету «Львівська політехніка»

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Для нашого часу характерне проникнення реклами в різні сфери життя, починаючи від виборних і політичних кампаній до сприяння у вирішенні соціальних проблем. У широкому сенсі реклама – це особливий вид людської практики, без якої не можна створити не тільки сучасне виробництво, а й культуру. Реклама апелює не лише до цінностей споживання, що закладено в самій природі

людини, а й впливає на зміст і спрямованість ціннісних орієнтирів.

Освітня політика враховує загальні тенденції світового розвитку, що зумовлюють необхідність істотних змін у системі освіти: прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей соціального вибору, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, яке характеризується щораз вищим рівнем цифровізації. Водночас,

компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій зазнає значного впливу через швидкий розвиток цих технологій.

Поєднання давнього та сучасного досвіду рекламної діяльності доцільно використати у сфері освіти для популяризації як дисциплінарних знань, так і науки і культури загалом. Зростаючі постійно можливості цифрових ресурсів мають змогу рекламувати освітні цілі та освітню продукцію, використовуючи популярні і цікаві для молоді засоби. А відкритість системи реклами в сфері освіти цифровими засобами базується на ідеях самоорганізації та синергетичних систем.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Глобальний процес цифрової трансформації «призвів до появи значних викликів в освіті, зокрема і професійній. Забезпечити ефективний освітній процес у цифровому освітньому середовищі нової доби стає здатним педагогічний працівник із високим рівнем цифрової культури» [1, с. 28]. Ми погоджуємося з думкою І. Сліпучіної, Н. Поліхун та І. Чернецького, що «нині феноменологічне навчання неможливе без використання цифрових технологій, адже останні є інструментом візуалізації й оцінювання процесу навчання, пошуку, отримання та опрацювання даних різноманітного походження. Цей процес сьогодні став природним, систематичним і повсякденним. Електронні навчальні матеріали витісняють традиційні шкільні підручники, класні кімнати змінюються на багатомодульні просторово-матеріальні зони, а самі навчальні середовища стають відкритими» [7, с. 232].

Важливу роль у процесі цифровізації освіти, належить педагогічному дизайну, який доцільно поєднати з рекламним дизайном. Зокрема, С. Наход вважає, що «саме педагогічний дизайн є тим засобом, що забезпечить активне включення студентів у навчально-виховний процес. У рамках здійснення модернізації освіти неминуча нова форма навчання, що базована на використанні інтернет-технологій, сучасного мультимедійного інтерактивного устаткування і забезпечує ефективність реалізації основних освітніх програм – e-learning» [4, с. 318].

У дослідженні проблеми використання медіа для рекламної діяльності у сфері освіти на засадах синергетичного підходу ми спиралися на низку науково-педагогічних праць, зокрема щодо функцій відгуку рекламних звернень за умови періодичності реклами (Т. Блудова, М. Островська [2]), моделювання реклами нового споживчого товару довгострокового використання (В. Заруба, О. Парфентенко [3]), медіа та рекламної картини світу (Т. Недашківська, О. Денисевич [4]) та ін. Особливої уваги заслуговує фундаментальна праця А. Свідзинського щодо синергетичної концепції культури [5] та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Водночас, маємо суперечності між можливістю використання велетенського

досвіду реклами та її реально недостатнім застосуванням в освіті, між потужними можливостями цифрових ресурсів для освітньої реклами та лише частковим використанням цих можливостей в сучасних освітніх системах, між теоретичними здобутками синергетики та практично відсутнім застосуванням властивостей відкритих самоорганізованих системи реклами в сфері освіти засобами цифрових технологій.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета статті – обґрунтування концептуальних засад використання засобів рекламної діяльності у сфері освіти на засадах синергетичного підходу в умовах інтенсивного розвитку цифрових ресурсів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Перехід від індустріального суспільства до інформаційного поставив проблему значущості результатів людської діяльності в контексті соціальної дії та її продукту. Процеси інтеграції та дезінтеграції зумовлюють вимоги до заміни образів дійсності на нові, які змінюють саму оцінку продуктів нової економіки та прогресивних технологій. Процеси у суспільстві, зокрема ті, що стосуються культури чи економіки, перейшли у відкритий нерівноважний стан, для якого характерна інша логіка існування, інші закономірності розвитку.

У сучасному світі значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості особистості, економіки і суспільства зростає разом з ростом впливу людського капіталу. Суспільству, що розвивається, потрібні сучасно освічені, моральні, заповзятливі люди, що можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи можливі наслідки. Ці люди здатні до співробітництва, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, мають розвинуте почуття відповідальності тощо.

Сучасна освіта як засіб опанування світу має забезпечити інтеграцію різних способів його освоєння і тим самим збільшити творчий потенціал людини. Вузька спеціалізація і професіоналізація спричинили часткове, розірване знання, відчужене від людини.

Для сучасної освіти характерні виникнення і ріст глобальних проблем, що можуть бути вирішені лише в результаті міжнародного співтовариства, а це, своєю чергою, вимагає: формування цифрової компетентності фахівців; динамічного розвитку економіки; скорочення сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці; глибокі структурні зміни в сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовці працівників; росту професійної мобільності фахівців; зростання ролі людського капіталу, що зумовлює випереджальний розвиток освіти.

Цифрове суспільство змінило спосіб виробництва індустріального суспільства на інновації,

нові продукти, новий стиль життя і навіть нові бізнес-моделі. Швидка еволюція та зміни в технологіях висувають щораз вищі вимоги до фахівців. Ці вимоги, пов'язані не лише із впровадженням нових цифрових технологій, а й із розумінням суспільних та культурних вимірів інформаційно-комунікаційних технологій стосовно освіти. Таким чином, компонент, що стосується цифрових ресурсів, пов'язаний з поняттями оптимізації, добору цифрових ресурсів, достатньої підстави, доцільності, розробки цифрового контенту, управління цифровим вмістом, когнітивності, відповідальності.

Реклама входить у сферу суспільних зв'язків і відносин, виступаючи специфічною формою життя та діяльності суспільства. А це, своєю чергою, вимагає нових ідей, нових методів, нових видів та форм соціальної діяльності, за допомогою яких суспільство, соціальні інститути, влада можуть забезпечити стабільність суспільства. Однією з таких форм соціальної діяльності є саме реклама, емоційна насиченість якої дозволяє швидко включати людину і саме суспільство в систему соціальних відносин і зв'язків.

Тривалий час вважали основою буття порядок, стабільність, зрівноваженість, але це не означало, що світ справді стабільний, рівноважний, лінійний. Це швидше була психологічна установка, аніж відображення реальності. У постіндустріальному суспільстві зростає роль ірраціонального, нестійкого, неусвідомленого у людській поведінці. І лише завдяки саморегулюючим можливостям культури зберігається безпека самої соціальної системи, де взаємодоповнюючий вплив створює упорядкований, наповнений сенсом світ буття людини, який пояснює наука синергетика.

Термін синергетика вказує на узгоджену дію енергетичних потоків, впливів [6, с.24]. Ми стикаємося з проявом самоорганізації: це явище в багатьох порівняно простих випадках вдається описати математично, але загальної причини самоорганізації вказати не можна, вона певним чином закладена в природі речей нашого світу.

Світ синергетики – це світ, в якому життя і людина існують не випадково, це світ складних людиномірних систем. У цьому сенсі антропний принцип, що увійшов з фізики через космологію як принцип самовідбору, стає в синергетиці одним з центральних як інтегральний принцип самоорганізації і людиномірності еволюції. Але життя і людина в синергетичній картині світу стають невідповідними саме тому, що в ній є місце для хаосу – цього універсального засобу еволюції і її універсального посередника.

Однією з характерних особливостей синергетичного підходу є те, що синергетична освіта діє приховано. Вона стимулює власні, ще не проявлені, приховані лінії розвитку і веде до розуміння того, як уміло і раціонально поступати з складними

системами, як оптимізувати свою діяльність в умовах нестандартного розвитку різних подій в навколишньому світі.

Синергетична освіта націлена на підвищення ролі фундаментальної базової освіти. Фундаментальна база освіти спирається на ідеї цілісності навколишнього живого і неживого світу з урахуванням парадигмальних змін науки, переходу її в міждисциплінарну стадію. Синергетичну освіту не слід виділяти як самостійну частину безперервної освіти, її можна реалізовувати, актуалізуючи матеріали з синергетичним змістом і інтегруючи природничо-наукові і гуманітарні знання.

Загалом, мета синергетичної освіти полягає у становленні розвиненої особистості на основі формування її синергетичної культури. Синергетика прагне переглянути онтологію буття, визначити майбутнє як стан, до якого прямує система у процесі своєї еволюції.

Якщо *рекламна синергетична діяльність* розвиватиметься відповідно до принципів, цінностей, цілей синергетичної освіти, то вона стане значущою і важливою складовою цілого комплексу відносин складаються в суспільстві і формують суспільні цінності та зміну правил спілкування між людьми.

Це завдання буде повністю виконане лише за умови формування *цифрової компетентності* фахівців, що супроводжується динамічним розвитком економіки; скороченням сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці; глибокими структурними змінами в сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовці працівників; росту професійної мобільності; зростання ролі людського капіталу, що обумовлює інтенсивний, випереджальний розвиток освіти тощо.

Рекламна діяльність може також допомогти моделювати та передбачати розвиток культури, руйнуючи стереотипи. Реклама створює базу для появи нових соціальних інститутів, нових уявлень про світ і змушує мислити по-новому. Її завданням, так само як і завданням синергетики, стає навчити людину жити в стані невизначеності, нестабільності. Загалом, нові можливості синергетичної реклами доцільно конструктивно використовувати для вирішення тих чи інших освітніх проблем.

**Висновки.** Таким чином, обґрунтовано такі концептуальні засади використання засобів медіа для рекламної діяльності у сфері освіти на засадах синергетичного підходу: рекламна діяльність формує нові суспільні цінності та правила спілкування між людьми; реклама має суттєвий вплив на освіту, тому має забезпечити інтеграцію різних способів отримання знань і збільшити творчий потенціал людини; особливістю реклами є її емоційна насиченість, яка дозволяє швидко включати людину в систему конкретних сфер та галузей діяльності; реклама апелює не лише до цінностей споживання,

але й впливає на зміст і спрямованість ціннісних орієнтирів; синергетика передбачає упорядкований, наповнений сенсом світ буття людини; можливості синергетичної реклами доцільно конструктивно використовувати для вирішення низки освітніх проблем; реклама створює базу для появи нових уявлень про світ, змушує мислити по-іншому, тому у сфері освіти де нині особливого значення набувають фактори інформатизації і цифровізації; завданням реклами в освітній сфері, як і завданням синергетики, є сукупність способів навчити людину жити в стані невизначеності, нестабільності, передбачати розвиток шляхом руйнування стереотипів тощо.

**Подальші перспективи в цьому напрямі** вбачаємо у дослідженні можливостей медіа реклами конкретних освітніх проблем на засадах синергетичного підходу.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базелюк О. Організаційно-педагогічні умови розвитку цифрової культури педагогічних працівників *Професійна педагогіка*. 2020. № 1(21). С. 21–28.
2. Блудова Т. В., Островська, М. С. Моделювання функції відгуку рекламних звернень за умови періодичності реклами в короткостроковому періоді. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2018. № 95. С. 30–44.
3. Заруба В. Я., Парфентенко І. А. Моделювання реклами нового споживчого товару довгострокового використання. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2018. № 15 (1291). С. 31–36.
4. Наход С. А. Педагогічний дизайн як засіб підвищення мотивації студентів у процесі e-learning. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2020. № 2 (20). С. 311–319.
5. Недашківська Т. Є., Денисевич О. В. Медіа та рекламна картини світу: спільне та відмінне. *Intermarum*. 2014. № 1 С. 345–356.
6. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури: монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 696 с.
7. Сліпухіна І. А., Поліхун Н. І., Чернецький І. С. Педагогіка ХХІ століття: формування цифрової дидактики. *Педагогічні науки : збірник*. 2018. Вип. LXXXIII. Т. 1. С. 232



## МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

### GRAMMAR TEACHING METHODS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DISTANCE EDUCATION

У статті проаналізовано тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання. Відзначено, що на сучасному етапі реформування системи вищої освіти гостро стоїть питання розвитку граматичної компетентності, яка є однією з головних складових професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, оскільки сприяє ефективній комунікації в різних сферах діяльності, зокрема й професійній. Граматика відіграє важливу роль у шкільному та вищому навчанні української мови, вона є основою для розвитку майбутніх професійних мовних навичок.

Здійснено аналіз останніх публікацій, присвячених методиці навчання граматики в закладах освіти в контексті педагогіки, лексикології та синтаксису. Визначено, що сучасні тенденції у викладанні морфології та синтаксису в закладах загальної середньої та вищої освіти набули еволюцію на основі сформованих традицій викладання мови.

У статті зазначено, що зміст і характер граматики змінювалися з часом внаслідок нових наукових знань та ідей тогочасних лінгвістичних шкіл, лінгвісти намагалися пов'язати вивчення теорії мови в школі з новими методами навчання мови.

У пропонуваній розробці заакцентовано на особливостях розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання. Аналіз сайтів університетів України (накази, новини, розпорядження) показав, що найпоширенішими засобами дистанційної освіти на сьогодні є: додатки-месенджери (Telegram, Viber); електронна пошта; веб-сервіси Moodle, Googleclassroom, Microsoft Office 365; цифрові репозитарії університетів; додатки, що надають можливість відеозв'язку (Skype, Zoom, Discord, Google Meet).

Наголошено, що проаналізовані тенденції, очевидно, є наслідком сучасних вимог до майбутніх учителів, а також зміни мети мовної освіти, якою є формування особистості, конкурентоспроможного спеціаліста, здатного до ефективної комунікації, творчого розвитку і самореалізації, який може продовжувати навчатися протягом усього життя. Трансформація величезної кількості інформації в більш стислий і зручний формат, який може бути використаний і засвоєний студентами, що виявлюваний у використанні цифровізації, є одним із основних завдань викладачів сьогодні.

**Ключові слова:** дистанційне навчання; сучасні технології; професійне навчання; синтаксис української мови; методика навчання.

The article analyzes trends in the development of grammar teaching methods in educational institutions in the context of distance learning. It was noted that at the current stage of the reform of the higher education system, the issue of developing grammatical competence is acute, which is one of the main components of the professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature, as it contributes to effective communication in various spheres of activity, including professional ones. Grammar plays an important role in school and higher education of the Ukrainian language, it is the basis for the development of future professional language skills.

The analysis of the latest publications devoted to the methodology of teaching grammar in educational institutions in the context of pedagogy, lexicology, and syntax was carried out. It was determined that modern trends in the teaching of morphology and syntax in institutions of general secondary and higher education have evolved based on established language teaching traditions.

The article states that the content and nature of grammar changed over time because of new scientific knowledge and ideas of linguistic schools of that time, linguists tried to connect the study of language theory at school with new methods of language learning.

The proposed development focuses on the peculiarities of the development of grammar teaching methods in educational institutions in the context of distance learning. The analysis of the websites of Ukrainian universities (orders, news, orders) showed that the most common means of distance education today are: messenger applications (Telegram, Viber); Email; web services Moodle, Google Classroom, Microsoft Office 365; digital repositories of universities; applications that provide the possibility of video communication (Skype, Zoom, Discord, Google Meet).

It is emphasized that the analyzed trends are a consequence of modern requirements for future teachers, as well as a change in the goal of language education, which is the formation of a personality, a competitive specialist capable of effective communication, creative development, and self-realization, who can continue to study throughout life. The transformation of a huge amount of information into a more concise and convenient format that can be used and learned by students, which is manifested in the use of digitalization, is one of the main tasks of teachers today.

**Key words:** distance learning, modern technologies, vocational training, syntax of Ukrainian language, teaching methods.

УДК 378.811.161.2'36 (07)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.29>

**Тарапата Є.В.,**  
аспірантка кафедри української мови  
Київського університету  
імені Бориса Грінченка

**Постановка проблеми.** На сьогоднішньому етапі перебудови системи вищої освіти вагомим значення набуває питання формування граматичної компетенції, яка є однією з найважливіших складників професійної підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури, що

суттєво впливає на ефективність спілкування в різних сферах, зокрема в професійній сфері. Граматика відіграє значну роль як у навчальній програмі з української мови, так і у вищій школі, оскільки є основою для розвитку предметних знань і розвитку мовної особистості майбутнього фахівця.

В сучасних реаліях, коли країна вимушено перейшла до дистанційного навчання, для вчителів та викладачів постає питання організації освіти в такому вимірі. Деякі університети прийняли рішення працювати дистанційно, інші – у змішаному режимі навчання. Це свідчить про те, що наразі не всі готові до викликів сьогодення, які визнають сучасні педагоги. Питання розвитку дистанційної освіти порушувало багато зарубіжних науковців (Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон ін.) та вітчизняних дослідників (Н. Морзе, В. Олійник та ін.). Згідно з Положенням про дистанційне навчання (далі Положення) перелік веб-ресурсів навчальних дисциплін (програм), необхідних для забезпечення дистанційного навчання, визначувані навчальним закладом залежно від профілю навчальної дисципліни [14]. Тому керівництво університетів у наказах і розпорядженнях зауважує на тому, що викладачі повинні забезпечувати дистанційне навчання будь-якими інформаційно-комунікаційними технологіями.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

У науковій літературі теоретичне обґрунтування методологічних засад окремих аспектів граматики розглядається в працях зарубіжних і вітчизняних лінгводидактів, зокрема С. Омельчук, С. Одайник, Р. Христіанінова, С. Єрмоленко, М. Чабайовська, І. Кухарчук, С. Караман, О. Караман, О. Біляєв, О. Горошкіної та ін. Однак, незважаючи на значний доробок вищезгаданих учених, у вітчизняній лінгводидактиці немає фахових досліджень, присвячених розробці проблеми формування граматичної компетентності вчителів української мови та літератури засобами інформаційних технологій.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійних навичках майбутніх учителів української мови та літератури представлено дослідженнями Т. Горохової, С. Карамана, О. Караман, О. Семенов та ін. Питання цифрової трансформації в освіті досліджували Ю. Вакал, О. Жерновникова, М. Сільченко та інші. Доречно підкреслити, що, незважаючи на повноту та значущість згаданих вище теоретичних праць, у лінгводидактиці відсутні дослідження, пов'язані із особливостями розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання.

Пропоноване дослідження претендує на заповнення прогалини в особливостях розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання.

**Мета статті.** Висвітлити особливості розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання, відстежити доцільність традиційних та інноваційних методик для ефективного засвоєння граматики з використанням інформаційних технологій.

Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою розв'язання низки конкретних завдань: з'ясувати зміст і характер курсу граматики в різні історичні етапи, а також судження тодішніх лінгвістичних шкіл; визначити особливості методики навчання граматики в умовах дистанційного навчання.

**Виклад основного матеріалу.** Сьогочасний розвиток у навчанні морфології та синтаксису в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти еволюціонував за рахунок усталених традицій лінгводидактики.

До середини XVIII ст. навчання грамоти рідної мови базувалося на наслідуванні прикладів без надання лінгвістичних знань із граматики. Протягом XIX та початку XX ст. різні теорії та міркування на роль граматики у вивченні рідної мови призвели до появи нових лінгвістичних шкіл, що зумовило важливі тенденції в методиці викладання граматики:

- психологічного (О. Потебня);
- елементарно-практичного (М. Кульман);
- семантико-граматичного (А. Загородський, В. Масальський, С. Чавдаров);
- структурно-семантичного (О. Біляєв, І. Олійник, М. Пентиліук, М. Плющ, С. Караман);
- комунікативно-діяльнісного (М. Вашуленко, С. Караман, О. Караман, М. Пентиліук, О. Горошкіна) [10, с. 198].

Психологічний напрям у мовознавстві сформувався цілковито в другій половині XIX ст. Засновником суб'єктивного психоаналізу в лінгвістиці вважають німецького вченого Г. Штейнтала, а психологічний напрям у дослідженні граматики вперше знайшов відображення в працях О. Потебні, який розглядав мову як суто психічне явище, [15] що пояснює лінгвістичне питання взаємозв'язку між мовою і розумом, тобто взаємозв'язок між відчуттями, думками, поняттями та словами. Вчений виявив взаємозв'язок між цими категоріями і дійшов висновку, що переведення образу предмета у форму людської думки і в окремі поняття відбувається за допомогою мови, а свідоме використання мови передбачає мимовільні і неусвідомлені розумові дії. Встановивши зв'язок між мовою і мисленням та єдність змісту і форми в мові, О. Потебня категорично відкидає ототожнення логіки і граматики. У його інтерпретації мовні категорії є суто формальними. Цілком природною є думка вченого про те, що судження як логічна одиниця є вужчим поняттям, ніж речення як граматична категорія, і що правила формування думки та побудови речення не є тотожними.

О. Потебня наголошував, що слова мають два значення: матеріальне і формальне; вчений доречно визначає роботу граматики як вивчення граматичного значення слів і речень. У методиці навчання граматики представники психологічного напрямку наголошують на тому, що основний акцент у вивченні граматичних категорій робиться

на розвиток учнів, спираючись на психологічне відчуття мови. На думку вчених, учні початкових класів повинні засвоювати базові відомості про морфеми, тоді як уроки мови для старшокласників повинні включати наукову основу, що базується на відомостях про психологію мислення і засвоєння мови. Досягнення теоретиків у цій галузі заслуговують на особливу увагу за їхній внесок у подальше вивчення граматичних явищ з опорою на мовне чуття учнів. На протиположний психологічному напрямку, перша конференція викладачів мови у військових навчальних закладах у 1903 році, яка встановила елементарно-практичний напрям, базову та практичну спрямованість навчання граматики. Згідно з цією директивою, у перших трьох класах мали викладатися лише основні граматичні теми, необхідні для орфографії та пунктуації, а вивченню теоретичного матеріалу з граматики не приділялося жодної уваги. Основним методом вивчення цього матеріалу є спостереження над явищами орфографії та пунктуації, які учні проводять самостійно та під керівництвом учителя, досліджують факти, класифікують і роблять власні висновки, які потім використовують в аналізах і письмових вправах. Для учнів старших класів доречним є введення історичних наративів у розвиток мови. Сучасні лінгвісти застерігають, що елементарно-практичний напрям є прогресивним у деяких аспектах, загалом він є неправильним, оскільки не навчає основам лінгвістики [10].

У 1930-х роках утвердився семантико-граматичний підхід до навчання мови, згідно з яким засвоєння граматичних фактів було пов'язане з розвитком мислення учнів та їхнього вміння аналізувати мовний матеріал. Семантико-граматичний напрям у дослідженні граматики теоретично обґрунтований у методичних працях С. Чавдарова, В. Масальського та широко представлений у роботах А. Загородського, Б. Кулика, А. Медушевського. У процесі вивчення граматичних явищ увага учнів зосереджується на єдності змісту і форми, на виявленні різних відтінків значення. У вивченні граматичних категорій на основі семантичних і формальних ознак на перше місце виходять семантичні ознаки. Для підвищення граматичної компетенції учнів теоретичне навчання тісно поєднується з практичним застосуванням набутих знань у різних видах мовленнєвої діяльності; С. Чавдаров і В. Масальський довели, що знання лише граматичних правил не є достатнім для забезпечення грамотності учнів [9]. Під час вивчення граматичного матеріалу використовують різноманітні методи та прийоми, що враховують зміст навчання, базуються на аналізі та синтезі, розвивають індуктивний та дедуктивний підходи до розуміння мовних явищ та передбачають самостійну роботу студентів. А. Медушевський стверджував: «активність школярів на уроках рідної

мови може бути високою тільки тоді, коли їх діяльність не зводиться лише тільки до слухання вчителя, простого відтворення вивченого, а й включає спостереження над фактами мови, їх осмислення і зіставлення, застосування знань на практиці. Безперечно, вчитель повинен розвивати активність дітей не тільки під час відтворення засвоєного матеріалу, але й на основі їх самостійного підходу до розв'язання пізнавальних завдань, тобто розвивати творчу активність, яка проявляється в їх бажанні усвідомити суть завдання, підібрати відомі способи його розв'язання, застосовувати їх у нових умовах» [8, с. 21].

Оскільки знання граматики є основою орфографічних і пунктуаційних навичок учнів, прихильники семантико-граматичного напрямку наголошують на застосуванні загальних принципів навчання – зв'язності та наступності. Тобто вивчення теоретичного матеріалу, який спирається на те, що учні вже вивчили, та заохочення зв'язків з інформацією, яку вони вивчатимуть на наступному уроці. Такий підхід до викладання граматики дозволяє ширше зрозуміти зміст програми та закладає необхідні основи для якісного викладання мови.

На початку 60-х рр. ХХ ст. утвердився структурно-семантичний напрям, як методики навчання граматики, що вивчає нерозривну єдність структури граматичних одиниць та їхнього значення, встановлюючи взаємозалежність частин, які складають ціле. Прихильники структурно-семантичного напрямку (О. Біляєв, І. Олійник) наголошували на важливості свідомого вживання учнями граматичних форм.

Методика І. Олійника висвітлює основні положення в навчанні граматики цього періоду:

1) вивчення граматичних форм, у непорушному зв'язку зі значенням слова. Для того, щоб усвідомлено засвоїти граматичні явища, студенти повинні «зрозуміти і засвоїти основну закономірність мови: залежність між формою і її змістом» [11, с. 131], бо зміни в значенні слова завжди виражаються у відповідній граматичній формі;

2) створення граматичних понять, які спираються на два фактори: морфологічний і синтаксичний. Морфологічні поняття ґрунтуються на їхніх значеннях, морфологічних ознаках і синтаксичних функцій, а синтаксичні — на логіко-семантичних, граматичних та інтонаційних ознаках. Тому для повного розуміння граматичних понять необхідно свідомо засвоїти всі ці притаманні їм понятійні ознаки;

3) заглиблення в граматичну термінологію має вирішальне значення для студентів, щоб зрозуміти мовні явища та розрізнити поняття. Опанування спеціальних назв дозволяє студентам точно ідентифікувати граматичні поняття, прокладаючи шлях до чіткого розуміння та формування граматичного досвіду.

4) вивчення морфології та синтаксису тісно пов'язане, оскільки розуміння граматичних форм слова вимагає їх аналізу в контексті фрази чи речення. Це означає розглядати їх поза межами однієї лексеми. У свою чергу, вивчення синтаксису допомагає учням відновити свої знання з морфології, вивчаючи, як виражаються члени речення, і визначаючи сполучні слова та сполучники;

5) взаємозалежність морфології та фонетики проявляється у вираженні граматичних значень за допомогою чітких закінчень, чергування звуків, перенесення наголосу, подовження, спрощення та інших фонетичних змін;

6) формування орфографічних і пунктуаційних навичок тісно пов'язане з граматиною через застосування морфологічного принципу орфографії та семантико-граматичного принципу пунктуації.

7) взаємозв'язок між граматиною та розвитком мовлення має вирішальне значення. Щоб досягти майстерності, необхідна відповідна система вправ, зосереджена на вивченні граматики, а також на правильному застосуванні граматичних структур у різних стилістичних способах письмового та усного спілкування.

Застосовуючи структурно-семантичний підхід до вивчення граматики, студенти можуть отримати більш повне розуміння граматичної структури мови. Цей підхід підкреслює важливість аналізу семантичного аспекту граматичних явищ і зв'язків, які вони передають, а також різноманітних прийомів, які використовуються для вираження граматичних значень [11, с. 131-139].

Прихильники структурно-семантичного напрямку наголошували на змістовому аспекті уроків граматики. О. Біляєв підкреслював, що «урок повинен містити певний обсяг інформації, теоретичних відомостей, засвоєння яких збагачувало б учнів науковими знаннями, мовними і мовленнєвими вміннями і навичками» [3, с. 34]. Застосовуючи структурно-семантичний підхід до вивчення граматичних явищ, студенти можуть отримати більш повне розуміння граматичної структури мови. Такий підхід дозволяє студентам зосередитися на семантичному аспекті граматичних явищ і зв'язках, які вони передають, на додаток до вивчення різних способів вираження граматичних значень. У результаті учні можуть отримати глибше розуміння граматичних концепцій, а шкільну програму з граматики можна узгодити з науковими стандартами, покращуючи тезаурусний апарат.

У XXI столітті центр навчання студентів зміщується в бік нового погляду на організаційні та ціннісні орієнтації. Мета навчальної діяльності – дати можливість студентам застосувати набуті знання, акцентуючи увагу на формуванні комунікативної компетентності. Отже, комунікативно-діяльнісний підхід став важливою стороною навчального процесу. Свої праці учені-методисти О. Горошкіна,

В. Луценко, С. Караман, В. Мельничайк, С. Омельчук, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Попова, Г. Шелехова та ін. присвятили розробці методики вивчення граматики на основі комунікативно-діяльнісного підходу.

Методика вивчення граматики на базі комунікативно-діяльнісного підходу передбачає вивчення мови на основі створення ситуацій, які б підштовхували б суб'єктів до відтворення комунікативних актів [4], вивчення мови спрямоване на розвиток комунікативної компетентності безпосередньо в комунікативній діяльності. У цьому підході вибір змісту навчання визначається навичками і вміннями мовленнєвої діяльності та завданням засвоєння граматичних знань, пов'язаних з розвитком мовлення. У комунікативно-діяльнісному підході пріоритет надається таким методам, як створення комунікативних ситуацій, вправ і завдань, які спонукають особистість освітнього процесу висловлювати свої думки, почуття, враження, демонструвати свої переконання. Комунікативно-діяльнісний підхід до формування граматичної компетентності базується на мовленнєвій діяльності та враховує когнітивні, емоційні та мовленнєві здібності учнів.

Шанувальники комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, О. Копусь, О. Кулик, І. Кухарчук, О. Кучерук, О. Любашенко, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Стахів, С. Омельчук солідарні з ідеєю, що комунікативна діяльність може сприяти розвитку вмінь самостійно поповнювати і творчо використовувати знання в різних ситуаціях, пов'язаних зі змістом навчального предмета та закласти міцний фундамент мовної освіти, розкрити невичерпне багатство рідної мови, що відобразиться свідомим ставленням до рідної мови [10, с. 197-201].

Аналіз розгляду спеціальних наукових джерел у часі дозволив з'ясувати, що сучасне мовознавство спирається на різні підходи до навчання граматики та створює нові, які задовольняють вимоги нової філософії освіти.

Сьогоднішні реалії життя ставлять перед лінгводидактами нові питання в освіті, а саме визначення особливості методик навчання граматики в умовах дистанційного навчання. Питання дистанційного навчання гостро стоїть на часі. Спираючись на досвід та час, можна сказати, що цифровізація навчання допомагає легко суб'єкту навчання здобувати необхідні знання та навички. Сьогодні наявна значна кількість мультимедійних продуктів та веб-сайтів, які містять інформацію, необхідну для навчання граматики. Однак цей потік інформації потребує адаптації з боку вчителя.

Інформаційно-комунікаційні технології в освіті можна використовувати в двох формах: змішане навчання, онлайн навчання. Перша форма є результатом безпосереднього отримання знань

із двох різних джерел, а саме електронного матеріалу та викладача, а друга – опосередкована взаємодія, де викладач є більш рівноправним партнером у навчальній комунікації, ніж "носієм знань". З вищезазначеної точки зору, використання електронних навчальних матеріалів – це цифрові технології під час опанування дисциплін професійної підготовки суб'єктами, а саме «Сучасної української літературної мови. Синтаксису» може виявлятися у використанні таких засобів як:

- інфографіка: поєднання інформації та дизайну для полегшення розпізнавання та засвоєння незрозумілих правил;

- флешкарти, засновані на принципах гри. Вони спрямовані на візуальне розпізнавання інформації та створення асоціативних послідовностей;

- інтерактивні навчальні ігри, призначені для перевірки теоретичних знань на практиці та дозволяють викладачам оцінити загальне розуміння студентами теми у вигляді відсотків та оцінок;

- мультимедійні презентації як інструмент навчання, що транслює інформативний контент;

- соціальні мережі – блоги та спільноти, їх можна використовувати для закріплення теорії та практичних занять, наближаючи процес навчання до реального життя;

- електронні словники та електронні книги можна використовувати для створення синтаксичних вправ, а сучасні українські літературні твори для синтаксичного аналізу.

Привілеями дистанційного навчання можна вважати розвиток критичного, аналітичного та творчого мислення в предметі пізнавальної діяльності, також розвиток самовизначення, самовираження, впевненості в собі та самоствердження тих, хто вивчає мову, заохочення до активного та безперервного навчання студентів, залучення до комунікативної діяльності в онлайн середовищі та заощадження часу. Навчання за допомогою цифрових технологій включає в себе ідеї, орієнтовані на людину, активність, креативність, компетентність.

**Висновки.** Ретроспективне теоретичне узагальнення дало змогу виявити, що методика навчання граматики базується на наукових знаннях і досягненнях відповідного історичного періоду: у XIX й на початку XX століття сформувалися лінгвістичні напрями, які є фундаментом сучасної методики навчання граматики, а саме: психологічний напрям, який заперечує тотожність логіки і граматики та наголошує на зв'язку між мисленням і мовленням та єдності змісту і форми; елементарно-практичний, який підкреслює практичну значущість навчання граматики і заперечує теоретичні елементи; семантико-граматичний, який ґрунтується на єдності змісту і форми, на різних відтінках значення та на тотожності смислових ознак граматичних категорій. Структурно-семантичний вивчає

будову граматичних одиниць як невід'ємну частину значення, встановлюючи взаємозалежність структурних частин слова, словосполучення і речення. Комунікативно-діяльнісний надає пріоритет активним аспектам мови і вивчає сукупність методів, прийомів і матеріалів, заснованих на моделюванні ситуацій, що сприяють комунікативній дії.

Сучасна лінгвістика інтегрує результати вчених різних напрямів і періодів і в контексті навчання граматики характеризує: єдність змісту і форми, структури граматичних одиниць та їх значення, поєднання теоретичного навчання з формуванням практичних навичок і вмінь, застосування міжпредметних зв'язків, навчання на основі тексту, формування комунікативної компетенції тощо.

Причина виявлених й проаналізованих тенденцій є сучасні вимоги до майбутніх фахівців освітньої галузі, а також зміною цілей викладання мови, які полягають у формуванні конкурентоспроможних особистостей та професіоналів, здатних ефективно спілкуватися, розвивати творчі здібності та самореалізовуватися, а також навчатися впродовж усього життя. Очевидно, що це дійсно так, тому основним завданням викладачів сьогодні є трансформація величезної кількості інформації в більш стислий і зручний формат, який може бути використаний і засвоєний студентами, що проявляється у використанні цифровізації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці методики застосування запропонованих засобів навчання для професійного розвитку майбутніх учителів, зокрема граматичної компетентності.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Brennen S. Digitalization and Digitization URL: <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/>
2. Daniel Adeboye Digital Pedagogy: Education, Then Technology! URL: <https://elearningindustry.com/digital-pedagogy-education-technology> (дата звернення: 10.03.2020)
3. Беляєв О. Наукові основи змісту уроку мови в загальноосвітній школі. Методика викладання української мови і літератури. Республіканський науково-методичний збірник. 1978. Вип. 8. С. 86- 95.
4. Горошкіна О. М., Нікітіна А. В., Попова Л. О. Крок до викладацької майстерності: Педагогічна практика в магістратурі: метод. рекомендації. Луганськ: Знання, 2006. 28 с.
5. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. № 1. С. 23-27.
6. Лист Міністерства освіти і науки №1/9-154 від 11 березня 2020. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/03/11/1\\_9-154.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/03/11/1_9-154.pdf)
7. Луценко Н. Л. Сучасні світові тренди у сфері вищої освіти. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали : тези міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Харків, 14 лист. 2019 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. С. 318–322.

8. Медушевський А.П. Викладання фонетики і граматики української мови в восьмирічній школі: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 12.00.03. Київ, 1964. 21 с.
9. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник / М.І.Пентилюк та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.
10. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ: Вища школа. 1979. 311 с.
11. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. Українська мова і література в школах України. 2014. № 10. С. 14-19.
12. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
13. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібн. / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.
14. Українська мова: Енциклопедія. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 833 с.
15. Чавдаров С.Х., Масальський В.І. Методика викладання української мови в середній школі: навч. посібник. Київ: Радянська школа, 1962. 372 с.

## ІННОВАЦІЙНА ПОЗИЦІЯ ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ

### THE INNOVATIVE POSITION OF THE EDUCATOR: ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT

Стаття присвячена дослідженню проблеми інноваційної позиції педагога. Розвиток та становлення активної інноваційної позиції педагога свідчить про усвідомлену суб'єктність під час оновлення та осучаснення освітнього процесу в закладах освіти. Висвітлюється проблема ставлення педагога до інноваційної діяльності та визначення факторів, що впливають на роль педагога в ній та його інноваційну поведінку. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності інноваційної позиції педагога у контексті сучасних тенденцій розбудови національної системи освіти.

Теоретико-методологічну основу дослідження інноваційної позиції педагога склали праці зарубіжних і вітчизняних науковців з вивчення особистих цінностей та інноваційної поведінки, з розвитку інноваційної компетентності та розвитку інноваційного потенціалу педагога, з дослідження розвитку інноваційної культури педагогів та ін. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується та вперше надається визначення поняття «інноваційна позиція педагога». Зазначається, що інноваційна позиція є важливим компонентом професійної реалізації можливостей педагога та розкриття його творчого потенціалу. З'ясовано, що суть інноваційної позиції педагога полягає у визначенні власної ролі в інноваційному процесі, усвідомлення мотивів до інноваційної діяльності. Визначено, що інноваційна позиція педагога являє собою складне явище, яке у своєму змісті відображає сукупність інтересів, ціннісних орієнтацій, потреб, які пов'язані з інноваційною діяльністю та є маркером педагога-інноватора, здатного до якісного впровадження нових методів та технологій. Увага приділяється взаємозв'язку інноваційної позиції педагога з такими поняттями, як «позиція особистості», «професійна позиція», «педагогічна позиція» та «мотивація до професійної діяльності». Основними ознаками інноваційної позиції педагога-інноватора визначено стійкість та активність.

**Ключові слова:** педагогічні інновації, інноваційна позиція педагога, інноваційна актив-

ність, інноваційність особистості, інноваційні технології.

The article deals with the problem of the innovative position of an educator. The development and formation of an active and innovative position of an educator is an indication of a conscious subjectivity in the renewal and updating of the educational process in educational institutions. The problem of educators' attitudes towards innovation is highlighted and the factors influencing their role and their innovative behaviour are identified. The article aims to theoretically substantiate the nature of the innovative position of an educator in the context of the current trends in the development of the national educational system.

The works of foreign and national scientists devoted to the study of personal values and innovative behaviour, to the development of innovative competence and potential of an educator, to the study of the development of an innovative culture of educators, etc. form the theoretical and methodological basis for the study of the innovative position of an educator. Based on the analysis of the literature in psychology and education, a definition of the term 'innovative position of an educator' is made and given for the first time. It is noted that the innovative position is an important component in realising the professional skills of an educator and unleashing their creative potential. It is found that the essence of the innovative position of an educator is to define their own role in the innovation process and to recognise their motives for innovating. It is established that the innovative position of an educator is a complex phenomenon, which in its content reflects the totality of interests, value orientations, needs related to innovative activity and is the mark of an innovative educator capable of implementing new methods and technologies in a high quality. Attention is given to the relationship between the innovative position of an educator and concepts such as 'personal position', 'professional position', 'pedagogical position' and 'motivation for professional activity'. Sustainability and activity are defined as the main attributes of the innovative position of an innovative educator.

**Key words:** educational innovation, innovative position of an educator, innovative activity, individual innovativeness, innovative technologies.

УДК 378.091:004.5.65.01.303:005](045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.30>

**Трофименко О.А.,**  
здобувачка вищої освіти ступеня  
доктора філософії (поза аспірантурою)  
Комунального закладу вищої освіти  
«Одеська академія неперервної освіти  
Одеської обласної ради»

**Постановка проблеми.** Під впливом соціальних, економічних і політичних змін у світі посилились виклики, що постали перед національною системою освіти, а відтак – виник запит на педагога як конкурентоспроможного фахівця, здатного швидко орієнтуватися у нестабільній ситуації, використовувати освітні інновації у професійній діяльності, удосконалювати навички самоосвіти та саморозвитку. Контрверзи між традиційною системою освіти та викликами сучасності, що є результатом змін в усіх сферах суспільного життя у світі й у країні зокрема, закономірно призводять до розробок і впровадження освітніх і педагогічних

інновацій як рушійної сили реформування освіти. Все це визначає для педагогів пріоритети розвитку та удосконалення професійних і загальних компетентностей, пов'язаних з інноваційною діяльністю, пошуку нових підходів для здійснення інноваційної діяльності та активної участі у реформах освіти. Виникнення, розвиток та впровадження інноваційних освітніх технологій не можливе без активної участі педагогів, адже пасивна позиція педагога у впровадженні інноваційних технологій або ненадання переваг у роботі сучасним розробкам і оновленим підходам та методам гальмують хід реформ та не дають бажаних результатів з покращання

якості освіти. Отже, на теперішній час учені і практики приділяють багато уваги розвитку інноваційної компетентності, інноваційного потенціалу педагога, здатності здійснювати інноваційну діяльність, що цілком відповідає вимогам часу і новим тенденціям вітчизняної системи освіти. У контексті сучасних тенденцій розбудови системи освіти пропонуємо розглянути поняття «інноваційна позиція педагога», яке у своєму загальному розумінні інтегрує вище названі поняття.

У результаті **аналізу останніх досліджень і публікацій** визначено основні тенденції розвитку вітчизняної системи освіти. Відомо, що відповідно до умов європейської інтеграції відбувається зміна змісту освіти та підходів до організації освітнього процесу, провідними стають ідеї *гуманізації* та *демократизації* освіти [5; 7; 19]. Увага педагогів акцентується на особистості, її інтересах і потребах, адже сучасна модель освіти – особистісно орієнтована. Також важливе місце в удосконаленні системи освіти відводиться *цифровізації*. Багато науковців [2; 12; 13] відмічають, що впровадження цифрових технологій оптимізує освітній процес, особливо – в умовах дистанційного та змішаного навчання. Однією із провідних тенденцій розвитку сучасної системи освіти є *інклюзія*. Наразі розробляються підходи до адаптації та інтеграції здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір [11; 15; 23].

Гуманізація, демократизація, цифровізація й інклюзія – є одними із провідних тенденцій розвитку освіти та основними освітніми інноваціями на сучасному етапі розбудови вітчизняної системи освіти. Відтак, дослідження науковців та практиків направлені не лише на впровадження інноваційних технологій навчання та виховання, але й на розробку технологій формування педагога нової формації, здатного до впровадження цих технологій. Сучасний педагог повинен не лише перебувати у вирі змін, а бути активним творцем реформ: проявляти рішучість, відповідальність, ініціативність, креативність і самостійність – мати активну інноваційну позицію.

Теоретико-методологічну основу дослідження інноваційної позиції педагога склали праці зарубіжних і вітчизняних науковців, серед них: Е. Ригс (2019), М. Лагун (2019) (особисті цінності та інноваційна поведінка); О. Буднук (2019), А. Єрмоленко (2020), В. Кулішов (2020), С. Шевчук (2020) (розвиток інноваційної компетентності); А. Т. Р. Роза (2020) (розвиток інноваційного потенціалу педагога); О. Гошко (2018), В. Староста (2018), О. Цюняк (2020), (готовність педагогів до інноваційної діяльності); І. Коновальчук (2019), Т. Собченко (2020) (підготовка педагогів до інноваційної педагогічної діяльності); О. Григорович (2019), Н. Пахальчук (2019) (розвиток інноваційної культури педагогів) та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про широкий спектр дослідження окремих аспектів інноваційної позиції педагога, проте у науково-педагогічному тезаурусі інноваційної діяльності відсутнє визначення самого поняття «інноваційна позиція». Внаслідок цього виникає низка суперечностей між:

- потребою суспільства у педагогах нової формації з активною інноваційною позицією та недостатньою теоретичною розробкою цієї проблеми [9; 21];

- вимогами до високої інноваційної активності в професійній сфері та недостатньо розвиненою інноваційною позицією педагога. Від педагогів очікують достатній рівень внутрішньої мотивації, розвинені навички саморефлексії та самоаналізу інноваційного потенціалу та готовності до інноваційної діяльності, розвинену здатність будувати власну траєкторію розвитку інноваційної спрямованості [6; 24];

- необхідністю розвитку інноваційної позиції педагогів та недостатньою розробленістю відповідного навально-методичного забезпечення й науково-методичного супроводу цього процесу в умовах післядипломної освіти.

Потреба у розв'язанні названих суперечностей і необхідність подолання різноманітних складних питань у розвитку інноваційної позиції педагогів потребує подальших досліджень. Це дозволить оптимізувати і якісно вдосконалити впровадження інновацій, що забезпечить успіх освітніх змін.

**Мета статті** полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності інноваційної позиції педагога у контексті сучасних тенденцій розбудови національної системи освіти

**Виклад основного матеріалу.** Науково-теоретичним підґрунтям інноваційної позиції педагога стали результати досліджень у сфері економіки, психології, педагогіки та соціології з проблеми інноваційності особистості та інноваційної діяльності. Отже, в своїй роботі при спробі визначити, що являє собою інноваційна позиція педагога ми враховуємо міждисциплінарний характер ключових понять «позиція» та «позиція особистості».

Пряме значення слова «позиція» у Академічному тлумачному словнику [1] визначено як «положення, постава тіла; поза». В межах теми дослідження звертаємось до переносного значення цього слова: «точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії» [1]. Варто зауважити, що поняття «позиція» по відношенню до особистості вперше запропонував австрійський психолог і психіатр А. Адлер, який вважав позицію головною рушійною силою і умовою психічного та соціального розвитку людини [25, с. 22]. Становлення особистісної позиції відбувається через систему стосунків людини зі світом. Ставлення людини до суспільного буття, інших людей і самої себе крізь призму власних цінностей, ідеалів, інтересів і переконань утворює



життєву позицію, що впливає на поведінку особистості, на зміст і характер її взаємодії з оточуючими.

За сферою функціонування цінностей розрізняють громадянську позицію (у суспільній сфері життя), соціальну позицію (у соціальній сфері) професійну позицію (у професійній сфері) тощо [17, с. 34]. Як зауважують науковці Л. Біленкова та О. Костащук [3], соціальна позиція знаходиться у тісній взаємодії з професійною позицією, в яку інтегруються різноманітні соціальні ролі особистості, що також виражається у зовнішньому прояві поведінки та ставлень до навколишньої дійсності.

У загальному значенні життєва позиція – це ідеали, переконання і цінності особистості, які концентрують у собі основоположні принципи її поведінки і діяльності. Життєва позиція є невід’ємною частиною соціального середовища та доповнюється соціальною позицією. Соціальна позиція, в свою чергу, визначається як відчуття належності людини до певної соціальної спільноти, прояв власних інтересів і цінностей, які вона свідомо відстоює і прагне. Соціальна позиція тісно пов’язана з професійною позицією, в яку інтегруються різноманітні соціальні ролі особистості, що виражається у зовнішньому прояві поведінки та ставлень до навколишньої дійсності [3; 17].

У складній системі поглядів, цінностей і ставлень особливе місце посідає педагогічна позиція, адже вона знаходиться на межі особистісної і професійної позиції [16, с. 156]. Щодо становлення педагогічної позиції вчені виділяють зовнішні та внутрішні джерела, що взаємопов’язані між собою. Зовнішні джерела – це вимоги, запити, очікування та можливості суспільства. Внутрішні джерела – це потяги, переживання, мотиви та цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали [16, с. 154].

Аналізуючи основні підходи до визначення поняття «позиція» у різних сферах буття людини та враховуючи складність та багатомірність самого явища, можна зробити наступні висновки:

– позиція – це інтегральна, узагальнена характеристика особистості, яка складається з переконань, ідеалів, інтересів і цінностей, які людина здатна свідомо відстоювати та реалізувати;

– прояв власної позиції відбувається людиною у всіх сферах життєдіяльності; форми прояву – зовнішня поведінка та ставлення особистості до навколишньої дійсності;

– позиція – це динамічна система, якій властиво розвиватися, змінюватися;

– позиція з однієї сфери буття людини здатна інтегруватися в позиції інших сфер, адже зміст самого явища (переконання, інтереси, ідеали, цінності) має властивість трансформуватися протягом життя.

Слід зазначити, що позицію визначають як компонент структури особистості та класифікують за ступенем особистісної зрілості (стійка / нестійка) та

за ступенем активності (активна / пасивна). Якщо при прояві (демонстрації) позиції людина здатна проявляти наполегливість у діях та твердість у намірах, то така поведінка свідчить про стійкість позиції. Відповідно, якщо людина проявляє ознаки нестійкості у намірах та якщо цінності, інтереси та переконання змінює в залежності від ситуації, то це свідчить про нестійку позицію. Ознаками активної позиції є творчий підхід людини до життя, здатність генерувати ідеї, приймати нестандартні рішення та брати відповідальність за їх результати. Відсутність прагнення впливати на події та стосунки з іншими людьми у особистісній, соціальній, професійній сфері, нездатність брати на себе відповідальність за прийняття рішень тощо – свідчить про пасивну позицію людини. Важливим, на нашу думку, в процесі впровадження інноваційних технологій є прояв стійкої, активної позиції. Адже така позиція свідчить про усвідомлення себе суб’єктом інноваційної діяльності.

Поняття «інноваційна позиція» вживається переважно в науково-технічній сфері при оцінці інноваційної діяльності підприємства і являє собою інтегральний розгляд інноваційного потенціалу та інноваційного клімату за допомогою різних матриць [4, с. 136].

У сфері освітніх, педагогічних наук вищезазначений термін не поширений, проте І. Дичківська (2011) зазначає, що готовність до інноваційної діяльності становить внутрішню потребу, яка формує *інноваційну позицію педагога* як важливий компонент професійної реалізації його можливостей та розкриття творчого потенціалу [10].

При визначенні змісту поняття «інноваційна позиція педагога» ми враховуємо також значення слова «інноваційний», що, безумовно, визначає характер переконань, ідеалів, інтересів і цінностей як складових позиції педагога по відношенню до інноваційної діяльності й інноваційних технологій. Поняття «інноваційний» застосовують по відношенню до діяльності взагалі (інноваційна діяльність) та процесу зокрема (інноваційний процес), а також – до технології (інноваційна технологія), методу (інноваційний метод), потенціалу особистості або підприємства (інноваційний потенціал особистості, інноваційний потенціал підприємства) тощо. Прикметник «інноваційний» указує на відношення до інновації або на ознаку форми та якості об’єкта чи суб’єкту процесу створення, впровадження та супроводу нововведення чи його результат. У цьому контексті слово «інноваційна» у понятті «інноваційна позиція педагога» підкреслює спрямованість цінностей, інтересів, потреб, побажань, ідеалів на інноваційну сферу діяльності.

Підсумовуючи вище сказане, визначаємо *інноваційну позицію педагога* як складне багатогатторне явище, яке відображає інноваційну спрямованість педагога (інтереси, ціннісні орієнтації,

потреби, пов'язані зі здійсненням нововведень), його ставлення до інновацій та їх впровадження у освітній процес, що визначає характер інноваційної поведінки та роль педагога в інноваційній діяльності. Інноваційна позиція педагога тісно пов'язана з професійною педагогічною позицією і знаходиться у її підструктурі та в залежності від внутрішньої позиції особистості. Якщо педагогічна позиція – це система інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних ставлень педагога до професійної діяльності та педагогічної дійсності взагалі, то інноваційна позиція – це визначення педагогом власної ролі в інноваційному процесі, усвідомлення мотивів до інноваційної діяльності, та являє собою систему емоційно-оцінних ставлень педагога до нововведень у професійній діяльності. Усвідомлена професійна позиція – один із компонентів інноваційної позиції.

Розвиток інноваційної позиції педагога обумовлюється системою зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів відносимо комплекс необхідних знань про інноваційні технології та методи їх впровадження і навички застосування необхідних методик для осучаснення освітнього процесу. Прикладом можуть слугувати знання цифрових інструментів для організації дистанційного, змішаного або онлайн навчання; знання особливостей психофізіологічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; знання основних принципів педагогіки партнерства та навички ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу; організація інноваційного середовища у закладі освіти, в якому працює педагог. До внутрішніх факторів відносимо мотивацію до виконання професійної діяльності (інноваційної діяльності зокрема); внутрішню позицію до професійної діяльності; сукупність творчих характеристик особистості педагога тощо.

Як ми зазначали вище, задля впровадження інноваційних методик і технологій важливим є прояв стійкої, активної позиції. Процес прийняття інновації, опанування і впровадження її у практику доволі складний. Так, І. Дичківська наголошує, що внесення новоутворень у традиційну систему передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості [10]. Складність впровадження інновацій обумовлена тим, що, по-перше, цей процес пов'язаний з порушенням усталеної, традиційної системи роботи. З одного боку, системи мають властивість до стійкості, тому для того, щоб порушити або змінити структуру чи механізм функціонування її елементів, треба докласти зусиль [14;18]; з іншого – професійна діяльність педагога без творчого підходу, творчого мислення, тяжіє до шаблонності. Отже, інновації порушують «стабільність» і змушують відмовлятися від шаблонності та проявляти ініціативність, рішучість і наполегливість в опануванні та впровадженні

нового. По-друге, ціла низка факторів особистісного характеру може стати педагогу на заваді до активного впровадження інноваційних підходів у професійній діяльності.

Як свідчать результати наукових досліджень [8; 20; 22], одним із головних факторів, що впливає на формування інноваційної позиції, є професійна мотивація педагога і ступінь сформованості та усвідомлення внутрішньої позиції. Педагоги з неусвідомленою внутрішньою позицією проявляють байдужість до самої діяльності та / або до її результатів, вони є безініціативними, нерішучими у виконанні трудових обов'язків та функцій. У такої категорії педагогів переважає зовнішня мотивація до професійної діяльності (прагнення отримати нагороди, захоочення або уникнення доган і покарань). В інноваційній позиції педагога це відображено у прояві відчуття страху перед новим, невпевненості у результативності нововведень. Переважання зовнішньої мотивації над внутрішньою проявляється у тому, що педагоги не відчують інтерес до нових технологій, до оновлення та осучаснення системи освіти, не виявляють стійке бажання та потребу використовувати у своїй професійній діяльності інноваційні освітні та педагогічні технології. Якщо такими педагогами робота і проводиться, то лише за вказівкою адміністрації закладу або якщо це є необхідною умовою для проходження атестації.

Педагоги з усвідомленою професійною позицією захоплені творчим педагогічним процесом, здатні продуктивно розв'язувати проблемні педагогічні ситуації, ініціативні та відповідальні. У такої категорії педагогів або переважає внутрішня мотивація до професійної діяльності, або внутрішня та зовнішня гармонійно поєднані між собою, і при цьому педагоги відчують стійке бажання та потребу долати виклики та постійно підвищувати свою майстерність. Педагоги цієї групи цілеспрямовано і самостійно планують траєкторію саморозвитку у відповідності до трансформацій суспільства та реформування освіти, а не за вказівкою адміністрації (керівника) закладу. В інноваційній позиції педагога це відображено у прояві відчуття впевненості у результативності нововведень, а у разі невдач або суперечливих результатів педагог проявляє навички самоаналізу роботи та саморефлексії задля удосконалення процесу та результативності впровадження інновацій. Найчастіше педагоги саме цієї категорії стають новаторами та інноваторами.

**Висновки.** Отже, на теперішній час, коли перед вітчизняною системою освіти постають завдання з модернізації її змісту, розробки та впровадження нових методів і технологій організації освітнього процесу, виникає запит на педагога з активною інноваційною позицією, здатного до усвідомленого визначення власної ролі в інноваційних процесах

в освіті, здатності працювати в інноваційному режимі та при достатньому рівні інноваційної компетентності. Враховуючи той факт, що сучасні тенденції в освіті за своєю суттю є інноваційними, виникає необхідність поглибити теоретичні знання та удосконалити методичні розробки з розвитку інноваційної позиції педагога.

Систематизація поглядів до структурних елементів інноваційної позиції дозволяє покращити рівень підготовки педагогів до впровадження інновацій, підвищення їхньої кваліфікації відповідно до вимог часу та здійснити якісний науково-методичний супровід інноваційної діяльності педагогів.

Інноваційна позиція, як складне явище, у своєму змісті відображає сукупність інтересів, ціннісних орієнтації, потреб педагога, які пов'язані з інноваційною діяльністю та є маркером педагога-інноватора, здатного до якісного впровадження нових методів та технологій.

У перспективі подальшого дослідження ми вбачаємо уточнення структури інноваційної позиції педагога та визначення педагогічних умов її розвитку в умовах післядипломної освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/prozuciya> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Беспалий А., Дегтярьова Т., Жмуренко О. Використання цифрових інструментів для забезпечення ефективного дистанційного й змішаного навчання в кризових умовах. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. Вип. (15). С. 224–240.
3. Біленкова Л. М., Костащук О. І. Формування активної лідерської позиції майбутнього вчителя. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 9–13.
4. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб та доповн. К.: Центр учбової літератури. 2012. 388 с.
5. Власюк О., Драган Т. Демократизація освітнього процесу. *Нові технології навчання*. 2020. № 93. С. 43–49.
6. Венцева О. В., Карапетрова О. В. Інноваційна компетентність як складова професійної діяльності сучасного педагога. *Вісник університету ім. А. Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2022. № 1(33). С. 109–115.
7. Гаврілова Л. Г., Бескорса О. С., Ішутіна О. Є. Європейський досвід підготовки майбутніх учителів англійської мови початкової школи в умовах цифровізації освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 5 (5). С. 153–171.
8. Горохівська Т. М. Професійна мотивація як педагогічна умова розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 74. С. 18–23.
9. Дидаскал : часопис : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку», 20-21 листопада 2018

року / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В.Г. Короленка. Полтава, 2019. № 19. 206 с.

10. Дичківська І. М. Готовність до інноваційної діяльності у структурі професійно-особистісної підготовки педагога. *Наука і освіта*. 2011. № 5. С. 13–15
11. Комар О. А., Пісняк В. С. Інклюзія як інноваційний шлях розвитку освіти. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2021. Вип. 194. С. 24–29.
12. Конопляник Л. М., Пришупа Ю. Ю., Коваленко Ю. О. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти України з використанням технологій дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/232> (дата звернення: 20.03.2023).
13. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір в контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22 Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». С. 91–94.
14. Максименко С., Меєрович М., Шрагіна Л. Системне мислення: формування і розвиток. К.: Видавництво «Києво-Могилянська академія». 2020. 251 с.
15. Маляр Л., Шикітка Г. Інклюзія в умовах дошкільної і початкової освіти. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 63–69.
16. Марусинець М. М. Розвиток рефлексивної позиції майбутнього вчителя початкової школи в умовах освітніх змін. *Професійна освіта: методологія, теорія та технологія*. 2018. Вип. 7/1. С. 152–168.
17. Мельник О. Життєва, соціальна, громадянська позиції особистості: компаративний аналіз. Філософська антропологія і філософська культура. 2018. Вип. 11 (384). С. 33–38.
18. О'Коннор Дж., Макдермот І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень. К.: Видавництво «Наш формат». 2018. 240 с.
19. Півнева Л. М. Напрямки реформування вищої освіти України як чинник демократизації. *Проблеми сучасної освіти*. 2020. Вип. 11. С. 42–48.
20. Пріма Д. До питання формування соціальної позиції майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. №2 (13). С. 155 – 159.
21. Силадій І. М. Соціальний запит на педагога-інноватора. Освітній дискурс : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2020. Вип. 26 (9). С. 81–90. URL : <http://enpuiir.npu.edu.ua/handle/123456789/32225> (дата звернення: 20.03.2023).
22. Січкаренко Г. Професійна мотивація педагогів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* : науковий збірник. 2018. Том 3, № 20. С. 116–119.
23. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність та перспективи розвитку : колективна монографія у 2 частинах. Частина 1. *Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні* / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платан. Чернівці : «Технодрук». 2021. 352 с.
24. Староста В. І., Шикітка Г. М. Мотивація професійної діяльності педагогів дошкільної і початкової освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Випуск 2 (49). С. 208–214.
25. Столяренко О. Б. Психологія особистості : підручник. К.: ВД «Сварог». 2019. 280 с.

## ВІТЧИЗНЯНІ І ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА»

## DOMESTIC AND FOREIGN APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF "PROFESSIONAL CULTURE"

Стаття присвячена розгляду питання трактування поняття «професійна культура» у різних галузях науки.

На підставі аналізу інформаційних джерел розкрито сутність понять «культура» та «професійна культура». Встановлено, що поняття «культура» має філософське походження і відображає історичний рівень розвитку суспільства й людини, виражений у матеріальних і духовних цінностях, у системі соціальних норм, ставлень до себе, інших, до природи.

Розглянуто науково-методологічні підходи до трактування поняття «культура», серед яких: філософський, антропологічний, соціологічний, інтегралістичний, аксіологічний, діяльнісний, історичний, особистісно-творчий, семіотичний; структуралістський і гуманітарний.

Виокремлено і розглянуто функції феномена «культура» в суспільстві: креативна, комунікативна, сигніфікативна, нормативна, релаксаційна. Обґрунтовано зв'язок культури і діяльності, оскільки діяльність окреслює предметну сферу культури, відображає її зміст. Підкреслено гуманістичну спрямованість культури, орієнтованість на підтримання відносин між людьми, дотримання ними відповідних суспільних норм.

Виокремлено основні положення, які розкривають змістове наповнення поняття «культура» (гуманістичність; людиноцентрованість; діяльність як джерело розвитку культури; спосіб і результат діяльності людини). Окреслено види культури: естетичну, моральну, професійну, політико-правову, економічну, екологічну, побутову, фізичну.

Проаналізовано походження і зміст поняття «професійна культура». Розглянуто особливості трактування цього поняття у соціології, психології, педагогіці. Формування професійної культури майбутніх фахівців розглядалося в межах запровадження і реалізації культурологічного підходу в освіті в таких аспектах: аксіологічному, технологічному і особово-творчому.

На підставі узагальнення напрацьованих вітчизняних і закордонних учених було встановлено, що професійна культура є складовою загальної культури особистості, охоплює професійні знання, уміння і навички, цінності, установки, необхідні для високоєфективної професійної діяльності, виявляється у способах діяльності, спілкування та прийняття рішень.

**Ключові слова:** культура, професійна культура, особистість.

Domestic and foreign approaches to interpreting the concept of "professional culture" are the subject of this article, which explores the issue in various fields of science. Through an analysis of information sources, the essence of the terms "culture" and "professional culture" is revealed. It is established that the concept of "culture" has a philosophical origin and reflects the historical level of society and human development, expressed in material and spiritual values, social norms, attitudes towards oneself, others, and nature.

Scientific and methodological approaches to interpreting the concept of "culture" are examined, including philosophical, anthropological, sociological, integrative, axiological, activity-based, historical, personal-creative, semiotic, structuralist, and humanitarian. The functions of the phenomenon of "culture" in society are distinguished and discussed, including creative, communicative, significant, normative, and relaxing functions. The relationship between culture and activity is substantiated, as activity delineates the subject area of culture and reflects its content. The humanistic orientation of culture is emphasized, oriented towards maintaining relationships between people and adhering to relevant social norms.

The main provisions that reveal the content of the concept of "culture" are identified, including humanism, human-centeredness, activity as a source of culture development, and the way and result of human activity. Types of culture are outlined, including aesthetic, moral, professional, political-legal, economic, ecological, household, and physical cultures.

The origin and content of the concept of "professional culture" are analyzed, and the peculiarities of interpreting this concept in sociology, psychology, and pedagogy are considered. The formation of the professional culture of future specialists is discussed within the framework of introducing and implementing a cultural approach to education, in such aspects as axiological, technological, and personal-creative.

Based on the generalization of the works of domestic and foreign scholars, it has been established that professional culture is a component of the overall culture of the individual, encompassing professional knowledge, skills, and abilities, values, attitudes necessary for high-performance professional activity, and manifested in ways of activity, communication, and decision-making.

**Key words:** culture, professional culture, personality.

УДК 37.013.74:008

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.31>

**Федоренко О.І.,**

докт. пед. наук, професор,  
завідувачка кафедри педагогіки  
та психології  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ

**Забора А.В.,**

канд. наук з фіз. вих. та спорту, доцент,  
професор кафедри тактичної  
та спеціальної фізичної підготовки  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ

### Аналіз сучасних досліджень і публікацій.

Вивчення сучасної педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про посилену увагу науковців до проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців різних галузей. Концептуальні засади формування професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей висвітлено в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних

дослідників Г. Балл, І. Бех, А. Вілсон, Т. Глушман, Л. Зеліско, І. Зязюн, І. Іозіс, К. Клакхон, А. Кребер, О. Пілевич, О. Попчук, С. Сливка, І. Хоржевська, С. Шумовецька, В. Ягупов та інші.

Огляд психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить, що для розуміння поняття «професійна культура», необхідно визначити,

передусім, підходи до розуміння самої категорії «культура».

**Мета статті** – проаналізувати вітчизняні і зарубіжні підходи до тлумачення феномену «професійна культура».

**Виклад основного змісту.** Культура є складним суспільним феноменом. Вона впливає на працю, побут, дозвілля, менталітет, спосіб життя як всього суспільства в цілому, так і окремої особистості. Розвиток культури тісно пов'язаний з прогресом людства, його перспективами, важлива запорука людської цивілізації, збереження загальнолюдських цінностей.

Поняття «культура» є складним і неоднозначним. Культура в різних її проявах є об'єктом і предметом вивчення значної кількості наук як суспільно-історичних (історія, філософія, археологія, етнографія та ін.), так і соціальних (педагогіка, психологія, соціологія та ін.). Кожна з цих наук відтворює своє розуміння та уявлення про цей феномен. В цілому налічують від 150 до 250 визначень цього поняття в різних галузях, а всього у світовій науковій літературі їх близько 500.

Слід зазначити, що філософський фундамент феномена «культура» закладено в наукових працях Е. Баллера, П. Друкера, А. Кребера, К. Клакхона та ін. Для філософії на відміну від інших наук властиво, по-перше, розгляд культури в її загальних рисах, тобто з світоглядних позицій, по-друге, під кутом зору з'ясування її місця в суспільстві та історичному процесі в цілому.

У «Філософському енциклопедичному словнику» поняття «культура» (лат. Culture – «обробіток», «обробляти») – історично вихідне значення – обробіток і догляд за землею; догляд, поліпшення, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних сил і здібностей людини; сукупність способів і прийомів організації та поступу людської життєдіяльності; виховання, розвиток, загалом вдосконалення [15, с. 313].

У філософському словнику соціальних термінів культура визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації [14]. Термін «культура» вказує на відмінність людської життєдіяльності від біологічного життя, а також на якісну своєрідність конкретних проявів цієї життєдіяльності.

У широкому розумінні поняття «культура» можна визначити як історичний рівень розвитку суспільства й людини, виражений у матеріальних і духовних цінностях, у системі соціальних норм, ставлень до себе, інших, до природи. У вузькому сенсі «культура» є виразником рівня освіченості, вихованості людини, а також рівня оволодіння певною галуззю знань або діяльності.

В Українському педагогічному словнику [2, с. 182] «культура» визначається як сукупність

практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і виражаються в результатах діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької). Водночас культура – це рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння певною галуззю знань або діяльності.

Отже, ємність й універсальність поняття «культура» дозволяє розглядати її поліваріантно, багатаспектно: як зріз суспільного життя, характеристику рівня розвитку суспільства і особистості, систему суспільно регулятивних норм, механізм трансляції досвіду, феномен самодетермінації тощо.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиної позиції щодо сутності та структури культури. Відсутність єдиного універсального погляду на феномен культури зумовлена різноманітними підходами щодо її трактування, серед яких: філософський, антропологічний, соціологічний, «інтегралістичний»; аксіологічний, діяльнісний, історичний, особистісно-творчий, семіотичний; структуралістський і гуманітарний (В. Багацький, Т. Гриценко, А. Кондратюк, Л. Кормич, Т. Мельничук, С. Сироватський та ін.).

Так, філософський підхід характеризує культуру як систему відтворення та розвитку людини. У межах такого підходу складовими культури вважають ідеї та їх матеріальне втілення. Антропологічний підхід трактує культуру як систему артефактів, знань та вірувань, що є її складовими. Для соціологічного підходу характерна нормативність, оскільки в межах цього підходу культура – це система цінностей та норм, що опосередковують взаємодію людей; соціальний інститут, що надає суспільству суто людської системної якості і відрізняє його від природи. В межах цього підходу складовими культури є цінності, норми, закони та ін. З позицій «інтегралістичного» підходу, культура – це метасистемна діяльність людей, складовими якої є предметні та організаційні форми цієї діяльності [7].

У межах аксіологічного підходу культура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей створених людством. З позицій діяльнісного підходу, культура – це сукупність форм і способів діяльності людини, історично закріплених у людській практиці і суспільній свідомості, а з позицій особистісно-творчого підходу – сукупність особистісних якостей людини, що обумовлюють міру її розвитку як суб'єкта творчої діяльності. Семіотичний підхід трактує культуру як специфічну мову або знакову систему [7].

Структуралістичний підхід визначає «культуру» як сукупність соціальних елементів – носіїв ціннісних відношень, що регулюють людську діяльність.

При гуманітарному підході культура розглядається як процес, що поєднує всі види людської творчості і регулюється людиною [15].

Залежно від підходу, в межах якого розкривається зміст досліджуваних феноменів, можна виокремити функції феномена «культура» у суспільстві.

Так, захисна функція культури полягає в тому, що за допомогою зафіксованих у культурі суспільних досягнень людство розширює можливості з адаптації до довкілля. Креативна – це функція перетворення і засвоєння миру, завдяки чому людство розширює середовище проживання. Комунікативна функція культури полягає у передаванні інформації у будь-якому її вигляді. Сигніфікативна функція – це функція приписування значущості предметам та явищам дійсності: поширюючи сферу засвоєння миру, людина поширює галузь предметів, що визначаються і оцінюються. Завдяки цій функції культура виступає усвідомленим уявленням про світ. Нормативна функція позначає, що саме культура є створеною людством сукупністю норм, стандартів, правил поведінки людей, водночас вона є умовою їх тиражування, розповсюдження в суспільстві. Релаксаційна функція культури – це функція зняття суспільного напруження (свята, ритуали, фестивалі і т.ін.) [7].

Різноманіття проявів культури обумовлено різноманіттю людської діяльності. Структурування культури як системи передбачає виокремлення за її носієм: загальнолюдської (або світової), національної культури, культури соціальної групи, територіальної культури та культури окремої людини. З погляду філософії визначити культуру можна з різних позицій і відношень до суспільства, і дій людини, і у її традиційній формі, і в структурах діяльності [15].

Дослідники звертають увагу на різні аспекти такого багатогранного явища як культура. Всі вчені відзначають гуманістичну спрямованість культури, її орієнтованість на підтримання відносин між людьми, дотримання ними відповідних суспільних норм.

Зокрема О. Рудницька вважає, що культура людини визначається багатством набутих соціально-людських якостей (знань, умінь, ідеалів та ін.), що відрізняють її від світу природи [12].

Поняття «культури» Т. Глушман аналізує як гармонію культури знання, культури творчої дії, культури почуттів і спілкування [1].

О. Пілевич також звертає увагу на діяльнісний аспект культури. Він зазначає, що культура не зводиться тільки до діяльності (бо охоплює, окрім актів діяння, духовні обрії людини, її внутрішній досвід, ідеальний образ буття, прагу краси та бажання бути не засобом, а самоціллю), саме діяльність є умовою ґенези смислових потенціалів «життєвого світу», його ціннісно визначених

утворень. Діяльність окреслює предметну сферу культури, конфігурації її змісту [8].

Серед безлічі визначень поняття «культура» є одне, яке, на наш погляд, являється більш доречним враховуючи тенденції розвитку людства на початку XXI століття: «Культура – це спосіб діяльності людини по оволодінню світом». Існує загальновизнаний поділ культури на матеріальну, соціальну і духовну. Матеріальною культурою вважається все, що відноситься до взаємостосунків людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. Під соціальною культурою розуміється ставлення людей один до одного, побудова стосунків в соціальних групах, система статусів і соціальних інститутів. Духовна культура – це суб'єктивні аспекти життя людей, ідеї, установки, цінності і способи поведінки, що орієнтуються на них [17].

Незважаючи на велику кількість визначень поняття «культура», можна виокремити такі основні положення:

- суть культури – гуманістична, людиноцентрована, творча, що полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей стосовно кожної людини;
- продуктом і одночасно творцем культури є людина;
- головним джерелом культури є діяльність людини;
- культура включає в себе способи і результати діяльності людини.

Якщо розглядати культуру в різних формах суспільного життя, то мова йде про такі її види: естетичну, моральну, професійну, політико-правову, економічну, екологічну, побутову, фізичну. До кожної з названих видів культури можна застосувати загальне визначення культури як специфічного засобу організації і розвитку людської діяльності, відображеного в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі соціальних норм, в духовних цінностях, у відношеннях людей до природи, між собою, до себе. Але кожний з вищевказаних видів має свою специфіку.

Поняття «професійна культура» вперше почали розглядати у соціології – соціології праці, соціології культури та соціології соціальних інститутів і організацій. Серед перших досліджень, що порушують проблематику професійної культури, були праці О. Конта, Г. Спенсера, Р. Оуена, Г. Лебона та ін. У XX столітті ці питання вивчали такі провідні соціологи, як П. Бурдьє, М. Вебер, Ю. Габермас, Е. Дюркгайм, Дж. Мердок, Т. Парсонс.

Соціологи розглядають поняття «професійна культура» в аспекті соціалізації особистості, як характеристику соціально-професійної якості суб'єкта праці, спосіб формування і докладання його соціальних сил. Як зазначає, І. Іозіс, основою соціалізації є відтворення і передача культури наступним поколінням, оскільки культура не

набувається біологічним шляхом, а відбувається шляхом засвоєння тих моделей поведінки, які члени суспільства визнають і передають як певний взірець у спадщину іншим [6]. Професійна культура певним чином регламентує і регулює поведінку та діяльність людини у межах професії.

У вітчизняній педагогіці поняття «професійна культура» отримало широке поширення у 80-их роках ХХ століття. Це було поєднано з розробкою культурологічного підходу, з позицій якого розглядалось багато педагогічних процесів і явищ.

Суть поняття «професійна культура» особистісному рівні, на думку авторів Т. Глуштман, І. Іозіс, О. Пономарьова, О. Попчук, пов'язано із оволодінням необхідними професійними знаннями, навичками й уміннями, професійним досвідом, ступенем інтеграції професійних і соціальних якостей особистості; здатністю застосовувати сукупність найбільш раціональних способів, прийомів роботи в різних ситуаціях, що складаються в процесі діяльності й забезпечують її високу ефективність. У своєму реальному функціонуванні професійна культура особистості виступає, насамперед, як сукупність конкретних соціально-значущих професійних дій та особистісних характеристик фахівця.

Термін «професійна культура» підкреслює, що культура розглядається у контексті певної професії, визначає її специфічність та предметний зміст, впливає на якість її здійснення. У «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» термін «професійна культура» визначений як:

– цілісна, складноієрархічна система професійної структури особистості, що складається і функціонує у взаємодії двох форм: об'єктивної (мобікультурні об'єкти та реалії) та суб'єктивної (відбиток культури у свідомості);

– колективне програмування людського розуму, яке відрізняє членів даної групи людей від іншої;

– специфічна сукупність засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей у професійному середовищі, які вони виробляють в сумісній професійній діяльності;

– система колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників – професіоналів. При цьому професійна культура формується як важливий механізм взаємодії, що допомагає людям жити в професійному середовищі, зберігати єдність і цілісність науково-практичної діяльності [13].

В «Енциклопедії освіти» [4, с. 724] зазначено, що професійна культура охоплює сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють процес, діяльність людини. Основу професійної культури становлять знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях.

На ціннісний аспект професійної культури звертають увагу І. Бех, І. Зязюн, В. Сухомлинський та

ін. Узагальнюючи позиції вчених в аксіологічному контексті, можна сказати, що професійна культура є сукупністю духовних цінностей, смислів, духовних традицій, духовних потреб і інтересів, цілей, ідеалів, культурних норм, обрядів, традицій різних соціальних верств і груп. Як система норм і правил культура у такий спосіб регулює відносини у професійній сфері та характеризує рівень і якість професійної діяльності людини.

Професійна культура є також інтегрованим соціо професійним феноменом, результатом людської діяльності в різних сферах життя, показником освіченості та вихованості людини, показником оволодіння певною галуззю знань у певній сфері професійної діяльності.

Психологи (І. Хоржевська, В. Ягупов та ін.) визначають феномен «культура» як систему духовних форм забезпечення життєдіяльності людини, як сукупність знань, здібностей і звичок, вірувань, моральних установок та ін., засвоєних людиною як членом суспільства. Дослідники зазначають, що культура є механізмом регуляції поведінки людини завдяки цій системі, її можна визначити через систему цінностей особистості: культура визначає, наскільки людина готова залишатися самою собою, не перетворюючись на конформіста. На думку зарубіжних дослідників (Е. Сміт, А. Вілсон), культура – це набір установок, цінностей, уявлень і моделей поведінки, що розділяються групою людей та передаються від покоління до покоління. Це соціопсихологічний конструкт, який поєднує такі психологічні феномени, як моральні цінності, установки, уявлення і поведінка. У психологічному контексті поняття «культура» трактують як гармонійне поєднання знань, творчої дії, культуру почуттів і спілкування. Психологи підкреслюють, що культура є основою і одночасно результатом поведінки людини, її рівень впливає на її думки, емоції, мотивацію.

У сучасній педагогіці поняття «професійна культура» поєднано із запровадженням культурологічного підходу у професійну освіту.

Концептуальні положення культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу в контексті цього підходу в умовах навчання за різними профілями розроблено такими дослідниками як Г. Балл, І. Бех, Л. Зеліско, І. Зязюн, Н. Нічкало та ін.

Культурологічний підхід передбачає вирішення освітніх завдань на основі культурних традицій, що склалися в конкретному суспільстві, відповідають особливостям і менталітету нації. Культурологічний підхід як методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності має три взаємопов'язані аспекти дії:

– аксіологічний аспект культурологічного підходу обумовлений тим, що кожному виду людської діяльності, як цілеспрямованій, мотивованій,

культурно організованій, властиві свої підстави, оцінки, критерії (цілі, норми, стандарт т. д.) та способи оцінювання;

– технологічний аспект культурологічного підходу пов'язаний із розумінням культури як специфічного способу людської діяльності;

– особово-творчий аспект культурологічного підходу обумовлений об'єктивним зв'язком індивіда і культури. Індивід є носієм культури, тож у зв'язку з цим в руслі особово-творчого аспекту культурологічного підходу освоєння культури слід розуміти як проблему зміни самої людини, її становлення як творчої особистості.

Аналіз наукової літератури (І. Іозіс, О. Пономарьов, О. Попчук, С. Сливка та ін.) дозволяє зробити висновок, що професійна культура розглядається як вищий рівень підготовленості фахівців, яка інтегрує глибоку обізнаність у відповідній галузі професійної діяльності, пов'язана із дотриманням норм і правил етичної поведінки в колективі, здатністю ефективно спілкуватися, взаємодіяти та працювати у команді при вирішенні професійних завдань. Інтегруючою основою для підготовленості фахівців виступає ціннісно-сенсова складова, яка виконує мотиваційну та регулятивну функцію.

С. Шумовецька визначає професійну культуру фахівця як «інтегративне системне утворення, що характеризує спосіб його професійної діяльності, охоплює сукупність ціннісних орієнтацій, світоглядних та спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, визначає професійний тип мислення, поведінку в професійному середовищі, професійні моделі взаємодії і спілкування» [16, с. 106]. У структурі професійної культури майбутнього фахівця авторка виокремлює ціннісний, пізнавальний, комунікативний, діяльнісний та професійно-особистісний компоненти.

В. Гриньова підкреслює, що професійна культура має дві форми прояву: статичну й динамічну. Статична форма має прояв як репродуктивний рівень професійної культури, що забезпечує її стабільність у певних життєвих і професійних ситуаціях, але не забезпечує її подальший розвиток. Динамічна форма професійної культури має прояв в уміннях реагувати на зміни в навколишній дійсності й оточенні, змінювати й удосконалювати себе у відповідності зі змінами навколишнього середовища, використовуючи набуту систему цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі створюються умови для розвитку особистості та її професійної культури в процесі професійної діяльності, яка повсякчас змінюється [3].

Розглядаючи феномен «професійна культура», вчені виокремлюють у структурі різні компоненти, в першу чергу, це професійні знання, уміння,

навички, здатності (О. Пілевич) [8], професійну моральність (пріоритети та принципи поведінки), професійну компетентність (професійні знання), професійну майстерність (професійні вміння), професійно-значущі види особистісної культури, механізми соціокультурної самоідентифікації (Л. Зеліско) [5], сукупність світоглядних і спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, почуттів ціннісних орієнтацій особистості, які виявляються в її предметно-трудої діяльності і забезпечують її ефективність (В. Гриньова) [3], як особистісне утворення, інтегровану єдність знань, умінь, досвіду та цінностей, що формуються, виявляються та вдосконалюються в різноманітних видах професійної діяльності й спілкування (Т. Глушман) [1], як комплекс спеціальних знань, умінь, навичок і здібностей, професійних цінностей, володіючи якими фахівець певної галузі стає майстром своєї справи, професіоналом (О. Попчук) [10], як сукупність принципів, норм, правил, методів, що склалися історично та регулюють професійну діяльність людини (О. Пономарьов) [9], як спосіб творчої самореалізації особистості в різноманітних видах діяльності та спілкування (О. Рудницька) [12] та ін.

Отже, натепер склався інтегрований багатоаспектний підхід до визначення суті феномена «професійна культура» – філософський, соціологічний, педагогічний, культурологічний, ціннісний, діяльнісний. Поняття «професійна культура» використовують для аналізу специфічної якості діяльності фахівця та характеристики специфіки і предметного змісту професії. Більшість сучасних досліджень трактують професійну культуру як суспільний, соціальний та особистісний феномен, що має діяльнісну та ціннісну природу. Професійна культура є необхідним елементом загальної культури фахівця як особистості, визначаючи специфічні цінності, норми, стереотипи, установки його професійної діяльності.

Проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що професійна культура як особистісна характеристика фахівця виявляється в світосприйнятті, моделях поведінки, в етичному ставленні до інших, поєднується з етичними нормами, професійною компетентністю, спонукаючи людину до високого професіоналізму.

Різноманітність трактувань цього поняття зумовлена як складністю самого феномена, так і різними науковими підходами. Узагальнення напрацьованих учених дозволяє стверджувати, що професійну культуру слід розглядати як складову загальної культури особистості, як складну особистісну характеристику, що охоплює професійні знання, уміння і навички, цінності, установки, необхідні для високоефективної професійної діяльності, та виявляється у способах діяльності й прийнятті рішень. При чому професійна культура є найважливішим системоутвірним фактором



становлення фахівця, яка забезпечує ефективне виконання завдань професійної діяльності, гармонію професійних відносин, особистісний розвиток, високоякісне прогнозування, успішне професійне зростання.

Отже, одним з найважливіших завдань сучасної вищої професійної освіти повинно стати пошук ефективних шляхів і напрямів удосконалення процесу формування у майбутніх фахівців професійної культури під час їх навчання у ЗВО, що являється перспективним напрямком подальших досліджень і яке потребує подальшого вивчення та впровадження в системі вищої професійної освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глушман Т. М. Феномен професійної культури фахівця в наукових дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 44. С. 103–110.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Гриньова В. М. Професійна компетентність учителя: суть, структура, умови формування : навч. посіб. Харків: Вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2011. 109 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Зеліско Л.І. Культурологічна освіта майбутнього юриста : монографія. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-та ім. В. Стефаника, 2010. 233 с.
6. Іозіс І. Поняття «професійної культури» у сучасній науці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 289–297.
7. Культурологія : навч. посіб. / Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю., Сироватський С. А., Мельничук Т. Ф. та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 392 с.
8. Пілевич О. А. «Культура», «Професійна культура» як базові категорії дослідження професійної культури майбутнього економіста. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2014. Вип. 7. С. 41–46.
9. Пономарьов О. С. Професійна культура в системі категорій філософії освіти. *Науковий вісник. Сер.: «Філософія»*. Харків : Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2007. Вип. 26. С. 21–27.
10. Попчук О. В. Теоретичні аспекти дефініції феномена професійної культури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 13. С. 404–410.
11. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
12. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
14. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В.П. Андрущенко. Харків: Корвін, 2002. 672 с.
15. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
16. Шумовецька С. П. Сутність, структура й особливості змісту професійної культури офіцера-прикордонника. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця: Нілан ЛТД, 2019. Вип. 60. С. 105–110.
17. Kroeber A., Klaxon K. Culture. critical review of concepts and definitions. *Journal of Counseling and Development*. 1996. Vol. 41.1. Jan. P. 59–71.
18. Wilson A. Professional Identity and Culture. Association of American Colleges and Universities, 2001. 137 p.

## ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

### INCREASING THE LEVEL OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE IN FUTURE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS

УДК 37.04

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.32>**Чаговець А.І.,**

докт. пед. наук,  
професор кафедри теорії  
та методики дошкільної освіти  
Комунального закладу «Харківська  
гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради

**Колосова С.В.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри теорії  
та методики дошкільної освіти  
Комунального закладу «Харківська  
гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради

**Сирова Ю.В.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри теорії  
та методики дошкільної освіти  
Комунального закладу «Харківська  
гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради

**Пивоваренко М.С.,**

докт. філософії,  
викладач кафедри теорії  
та методики дошкільної освіти  
Комунального закладу «Харківська  
гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради

У сучасних соціально-економічних умовах використання цифрових технологій в освіті набуває нагальності й передбачає набуття відповідних компетентностей у педагогічних працівників закладів усіх рівнів освіти, й зокрема дошкільної. В статті розкрито значення формування інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти, наведено аналіз чинного нормативно-правового забезпечення підвищення рівня сформованості досліджуваної компетентності. Під час здійснення наукового пошуку визначено, що диджиталізація освітнього процесу в закладах усіх рівнів освіти набуває стрімких темпів, що обумовлює нагальну потребу в підвищенні цифрової грамотності освітян. На підставі здійсненого аналізу передового педагогічного досвіду та нормативно-правового забезпечення представлено досвід розробки програми підвищення цифрової грамотності здобувачів вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Упровадження програми передбачало підвищення в майбутніх фахівців дошкільної освіти рівня здатності до використання цифрових технологій, інструментів комунікації або мереж для отримання доступу до інформації, управління нею, її інтеграції, оцінки й створення для функціонування в сучасному суспільстві загалом та галузі освіти зокрема. За результатами впровадження програми підвищення цифрової грамотності майбутніх фахівців дошкільної освіти, проведено опитування, результати якого представлено у відсотках за окремими питаннями. Відповідно до одержаних результатів оцінювання ефективності зазначеної програми визначено передумови виникнення потреби в підвищенні рівня сформованості досліджуваної компетентності та актуальні теми з досліджуваного напрямку. Проведене опитування, також, сприяло визначенню перспектив подальшої роботи, з урахуванням рекомендацій та пропозицій учасників програми.

**Ключові слова:** цифрова грамотність, інформаційно-комунікативна компетентність, майбутні фахівці дошкільної освіти.

In today's socio-economic conditions, the use of digital technologies in education is gaining urgency and involves the acquisition of appropriate competences by teaching staff at all levels of education, including preschool. The article reveals the importance of the formation of informational and communicative competence in future specialists of preschool education, provides an analysis of the current regulatory and legal support for increasing the level of formation of the studied competence. During the scientific search, it was determined that the digitization of the educational process in institutions of all levels of education is gaining rapid pace, which determines the urgent need to increase the digital literacy of educators. On the basis of the analysis of advanced pedagogical experience and regulatory legal support, the experience of developing a program to improve digital literacy of students of higher education in the specialty 012 Preschool education is presented. The implementation of the program envisaged increasing the level of ability of future preschool education specialists to use digital technologies, communication tools or networks to gain access to information, manage it, integrate it, evaluate it and create it for functioning in modern society in general and the field of education in particular. According to the results of the implementation of the program to improve the digital literacy of future preschool education specialists, a survey was conducted, the results of which are presented in percentages for individual questions. According to the obtained results of the evaluation of the effectiveness of the specified program, the prerequisites for the need to increase the level of formation of the studied competence and relevant topics from the researched direction were determined. The conducted survey also contributed to the determination of prospects for further work, taking into account the recommendations and suggestions of program participants.

**Key words:** digital literacy, information and communication competence, future specialists of preschool education.

**Постановка проблеми.** В умовах сьогодення, що відбуваються в сучасному суспільстві визначають оновлення траєкторії розвитку усіх галузей життєдіяльності людини й освітньої зокрема. Інформатизація й технологізація усіх процесів суспільного життя безпосередньо впливає на освітню галузь. Її модернізація потребує підготовки фахівців з високим рівнем інформаційно-комунікативної культури, зокрема, у ланці дошкільної освіти. Майбутній вихователь закладу дошкільної освіти має володіти сучасними інформаційно-комунікативними технологіями, що сприятимуть його професійному й особистісному вдосконаленню, збагаченню професійного досвіду для ефектвної реалізації власного потенціалу в навчанні

й вихованні дітей. З огляду на зазначене вище, інформаційно-комунікативна компетентність постає як одна з ключових, що мають бути в арсеналі майбутнього вихователя. Тому, нагальності набуває пошук ефективних шляхів формування та вдосконалення інформаційно-комунікативної компетентності фахівців дошкільної освіти.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Значення сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти обґрунтовано в наукових працях В. Горленко (зміст та структура поняття «інформаційно-комунікативна компетентність») [4], А. Лазаренко (педагогічні умови формування цифрової компетентності у майбутніх вихователів)

[6], М. Портян (процеси розробки та успішної реалізації програм навчання майбутніх вихователів і вчителів початкових класів) [7], А. Клеби (формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів) [12] та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** У дослідженнях науковців визначено напрями формування інформаційно-комунікативної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. Проте, враховуючи значні зміни в організації освітнього процесу в період дії воєнного стану в Україні, проблема організації спеціального навчання щодо формування цієї компетентності залишається відкритою для подальших наукових розвідок.

**Мета статті** полягає в здійсненні аналізу нормативно-правового забезпечення процесу підвищення рівня інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти та презентації досвіду впровадження програми підвищення цифрової грамотності майбутніх фахівців дошкільної освіти «Цифрова трансформація дошкільної освіти» в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В умовах воєнного стану в Україні, цифрова трансформація дошкільної освіти набуває особливого значення. Активне залучення вихователів, батьків та дітей до реалізації спільних завдань на основі цифрових технологій актуалізує аналіз нормативно-правової бази для забезпечення сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Потреба суспільства на особистість, що володіє інформаційно-комунікативною компетентністю, спрямована на комплексну роботу з цифровою трансформації освітнього простору та зазначено в переліку нормативно-правових документах, а саме: концепції розвитку цифрових компетентностей, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. Вона спрямована на збільшення темпів розвитку цифрових технологій, впровадженням інноваційних потреб в усіх сферах життя особистості, і тому виникає необхідність у підвищенні якості висококваліфікованих фахівців, зокрема освітян, для створення можливості модернізації економіки країни відповідно до сучасних вимог. В концепції висвітлено проблеми, які потребують розв'язання, мету і строки їх реалізації, основні завдання, шляхи та способи розв'язання проблем, прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін, визначено очікувані результати реалізації концепції, обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів та представлено план заходів з реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей [5].

Одним із важливих нормативно-правових документів є наказ Міністерства науки і освіти України від 10.12.2021 № 1340 «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності», що сьогодні є актуальним в контексті цифрової трансформації. Серед завдань пріоритетними є: поглиблення знань слухачів із питань безпеки в цифровому суспільстві та цифровому освітньому середовищі закладу дошкільної освіти; удосконалення розуміння слухачів щодо особливостей процесу використання технологій дистанційного навчання; вміння оцінювати достовірність інформаційних джерел, формування інформаційної культури; розвиток уміння підтримувати комунікацію, співпрацю, творчість та інноваційність, вирішувати професійні проблеми за допомогою використання цифрових технологій; мотивація слухачів до самонавчання та самовдосконалення впродовж життя в освітній сфері у напрямку цифрових технологій і електронних освітніх ресурсів; розвиток уміння оцінювати, обирати, використовувати в освітньому процесі наявні електронні освітні ресурси; мотивація до проєктування, створення, поширення нових електронних ресурсів; розвиток уміння застосовувати цифрові технології для моніторингу, контролю об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності, а також зворотного зв'язку та рефлексії; поглиблення знань щодо питань індивідуалізації та диференціації навчання за допомогою цифрових сервісів і технологій; розвиток навичок щодо роботи використання цифрових технологій для підтримки навчання здобувачів з особливими освітніми потребами; розширення знання слухачів щодо розвитку інформаційної грамотності та основ медіаграмотності здобувачів освіти [9].

В рамках даної публікації необхідним є наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 р. № 725-21 «Про затвердження професійного стандарту вихователя закладу дошкільної освіти», який детально розкриває основні професійні компетентності фахівця дошкільної освіти щодо інформаційно-комунікативної компетентності. Досліджувану компетентність характеризують такі вміння та навички як здатність: орієнтуватися в інформаційному просторі; ефективно використовувати інформаційно-комунікативні технології та електронні освітні ресурси в професійній діяльності; дотримуватись правил безпечної поведінки в цифровому середовищі; знаходити, опрацювати, критично оцінювати зміст, достовірність, надійність інформаційних джерел та застосовувати їх у професійній діяльності; дотримуватись правових вимог використання електронних освітніх ресурсів та санітарно-гігієнічних вимог використання ІКТ; дотримання вимог кібергігієни та охорони прав інтелектуальної власності. І зазначені також відповідні знання: про основи

медіаграмотності, способів та правил використання сучасного медіапростору, культури користування мережею Інтернет; нормативно-правове забезпечення використання ІКТ та електронних освітніх ресурсів в професійній діяльності та санітарно-гігієнічні вимоги використання ІКТ; правила безпечної поведінки в цифровому осередку, способів контролю контенту та реагування на ризики в цифровому середовищі [6].

В листі МОН від 27.07. 2022 № 1/8504-22 «Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладу дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році» значна увага приділяється реалізації освітнього процесу в ЗДО з використанням дистанційної форми здобуття освіти. Відповідно до методичних рекомендацій у процесі організації освітньої діяльності в дистанційному форматі адміністрації закладу дошкільної освіти слід звернути особливу увагу на такі аспекти: організація навчання педагогічних працівників щодо дистанційної роботи з дітьми та надання їм методичної підтримки; систематичність організації освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку. Рекомендовано використовувати синхронне і асинхронне навчання [8].

Окрім опанування вихователями інформаційно-комунікативної компетентності, працівники дошкільної освіти повинні сприяти формуванню цифрової компетентності у дітей дошкільного віку. Про це наголошено в Базовому компоненті дошкільної освіти (2021). В якому зазначено, що цифрова компетентність – це здатність використовувати інформаційно-комунікативні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання освітніх, ігрових завдань на основі набутих елементарних знань, вмінь, позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки [1].

Зіставний аналіз нормативної бази дослідження свідчить, що сучасний педагог має володіти цифровими навичками та на основі цих знань уміти аналізувати, прогнозувати та планувати співпрацю з батьками та дітьми дошкільного віку.

Аналіз наукової літератури свідчить, що диджиталізація освітнього простору створила такий імпульс нововведень, що справедливо можна розцінювати її як основний засіб інноваційного розвитку. Наразі все більш потужно вчені і педагоги говорять про інформатизацію освіти як закономірний процес соціально-педагогічних перетворень, що зв'язані з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами та технологією, впровадженням у освітні установи інформаційних засобів, що базуються на інформаційній продукції та педагогічних технологій [13, с. 1].

Як зазначають О. Винославська та Г. Козлакова, освітні програми підготовки майбутніх вихователів мають бути спрямовані на формування вміння не

тільки використовувати інформаційні технології, але й інтегрувати їх з педагогічними технологіями та вдосконалювати цю інтеграцію у майбутньому [2, с. 124].

Р. Гладишевський визначив основну мету інформаційної підготовки майбутніх педагогів, а саме формування в них готовності до впровадження та використання інформаційних технологій навчання. Готовність визначається як інтегративна властивість особистості педагога, в якій органічно поєднуються професійні якості, інформаційна культура, що дає йому змогу успішно розробляти, впроваджувати, використовувати інформаційні технології навчання. Показниками такої готовності є сформованість інформаційно-комунікативної компетентності педагога, його інформаційної культури та інформаційного мислення [3, с. 45].

В. Шинкарьова в своєму дослідженні пропонує узагальнені організаційні принципи побудови цифрового освітнього простору для підвищення якості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: уніфікованість ( інтегроване логічне впровадження різних варіантів цифрових технологій, які сприяють розв'язанню завдань в різних освітніх сферах; відкритість до комплексної взаємодії цифрових освітніх технологій; доступність (необмежене функціонування комерційних і некомерційних освітніх цифрових ресурсів, які відповідають вимогам стандартів освіти та ліцензійних умов); конкурентність (можливі варіації збагачення цифрового освітнього простору конкуруючими технологіями, системами, платформами); відповідальність (медіаграмотне використання завдань з обміну інформацією з суміжними інформаційними системами); валідність (раціональне впровадження інформаційних технологій в освітній процес, відповідно цілей, повноваженням і можливостям, для якого вона створювалася); корисність (використання цифрового освітнього простору в формування нових можливостей та/або зниження трудовитрат користувача) [14, с. 312].

Вивчаючи низку останніх досліджень з нашої проблеми, вчені визначити сутність поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність», що характеризується як властивість майбутнього вихователя, який профкомпетентно, тобто цілеспрямовано і самостійно, із знанням вимог до професійної діяльності в умовах інформатизації освітнього простору та особистих можливостей та якостей здатен застосовувати ІКТ у процесі навчання, виховання, методичної, дослідницької діяльності, власної неперервної професійної діяльності, і на основі аналізу педагогічних ситуацій може бачити і формулювати педагогічні завдання, знаходити оптимальні способи їх розв'язання з найбільш вдалим застосуванням ресурсів ІКТ [11, с. 86].

Актуальні дослідження з питань цифрової грамотності довели, що сучасний педагог повинен

вміти застосувати нові технології у своїй професійній діяльності та, відповідно, володіти основними завданнями у сфері інформатизації освіти, а саме: ознайомлення з позитивними і негативними аспектами використання інформаційно-комунікативних технологій в освіті; формування уявлення про роль і місце інформатизації освіти в інформаційному суспільстві, про видовий склад і сфери ефективного застосування засобів інформатизації освіти, технологій обробки, представлення, зберігання і передачі інформації; ознайомлення із загальними методами інформатизації, адекватними до потреб освітнього процесу, формування знань про вимоги до засобів інформатизації освіти, про основні принципи оцінки їх якості, навчання педагогів стратегії практичного використання засобів інформатизації у сфері освіти; надання додаткової можливості пояснити тим, хто навчається, роль і місце інформаційних технологій у сучасному світі; навчання мові інформатизації освіти, що формується (з паралельною фіксацією і систематизацією термінології).

Отже, диджиталізація освітнього процесу в закладах усіх рівнів освіти набуває стрімких темпів, що обумовлює нагальну потребу в підвищенні цифрової грамотності освітян.

У зв'язку з вищеозначеним, заклади освіти які забезпечують реалізацію освітніх програм зі спеціальності 012 Дошкільна освіта постають перед низкою викликів, а саме:

- пошуком моделей формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх вихователів дошкільної освіти;
- визначенням пріоритетних завдань та видів діяльності фахівців дошкільної освіти в цифровому освітньому просторі;
- пошуком відповідним освітнім завданням методів і прийомів з використання інформаційно-комунікативних технологій;
- інтеграцією традиційного освітнього простору в поєднанні з віртуальними мультимедійними формами представлення інформації.

Відповідно до сучасних соціокультурних вимог розвитку дошкільної освіти, в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради здобувачі вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта є активними учасниками програми підвищення цифрової грамотності майбутніх фахівців дошкільної освіти «Цифрова трансформація дошкільної освіти», яка розроблена в рамках діяльності науково-дослідної лабораторії «Духовні основи дошкільного дитинства», колективом науково-педагогічних працівників кафедри теорії та методики дошкільної освіти (М. Роганова, А. Чаговець, І. Апрелева, С. Колоцова, Ю. Сирова, М. Пивоваренко). Програму розроблено з урахуванням положень: Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну

освіту», наказу Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності» (2021 р), Концепції розвитку цифрових компетентностей, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р., наказу Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту вихователя закладу дошкільної освіти» (2021 р.). Оновлення змісту програми заплановано щорічно, відповідно до оновлення змісту освітньо-професійних програм.

Мета програми полягає в підвищенні в майбутніх фахівців дошкільної освіти рівня здатності до використання цифрових технологій, інструментів комунікації або мереж для отримання доступу до інформації, управління нею, її інтеграції, оцінки й створення для функціонування в сучасному суспільстві загалом та галузі освіти зокрема.

Завданнями програми є такі:

- сформувати знання основ медіа-грамотності, способів та правил використання сучасного медіапростору, культури користування мережею Інтернет, правил безпечної поведінки в цифровому середовищі, способів контролю контенту та реагування на ризики в цифровому середовищі;
- забезпечити формування здатності до оволодіння цифровою грамотністю та технологіями дистанційного навчання з використанням різних платформ та інструментів;
- формувати здатність до впровадження інформаційних та комунікаційних технологій і генерування нових ідей в організації освітнього процесу закладів дошкільної освіти різного типу; створити умови для формування й подальшого удосконалення вміння знаходити, опрацьовувати, критично оцінювати зміст, достовірність, надійність інформаційних джерел та застосовувати їх у професійній діяльності;
- удосконалити навички дотримання вимог щодо безпечної поведінки та використання інструментів контролю контенту, захисту персональних даних, охорони прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі.

Впровадження програми передбачає використання таких інструментів реалізації мети та завдань: технічне забезпечення: комп'ютери (ноутбуки, планшети, смартфони), що оснащені або підтримують програми та сервіси Microsoft Office, Zoom, Google та інші хмарні сервіси; програмне забезпечення дистанційного зв'язку: платформа Zoom, інструменти Google (пошта, форми, клас), різні типи месенджерів, мобільний зв'язок; методичне забезпечення: матеріали, що підготовлено відповідно до теми та виду заняття.

Серед форм реалізації програми визначено такі як-от: вебінари, онлайн-тренінги, семінари-практикуми за допомогою застосунків дистанційного

зв'язку Zoom та Google Meet для загальної аудиторії з використанням інтерактивних методів і сучасних технологій навчання; практичні заняття в режимі онлайн з розподілом здобувачів вищої освіти на підгрупи для роботи з різними хмарними сервісами; вебінари-презентації творчих робіт здобувачів вищої освіти з означеної теми; участь в підсумкових онлайн-конференціях.

За результатами участі в заходах відповідно до змісту програми було проведено опитування учасників за допомогою використання форми зворотнього зв'язку «Опитування щодо результативності програми підвищення цифрової грамотності майбутніх фахівців дошкільної освіти». Опитування містило питання, відповіді на які забезпечило рефлексію наприкінці участі в серії вебінарів. За результатами опитування було визначено передумови участі здобувачів освіти в програмі, теми вебінарів, які були більш корисними та пропозиції щодо перспектив розвитку діяльності програми. Таким чином, передумовами участі в діяльності програми визначено: прагнення до особистісного та професійного самовдосконалення (58,3%), перехід до дистанційного формату роботи закладів дошкільної освіти (45,8%), глобальна диджиталізація освітніх процесів (37,5%), потреба у формуванні "soft skills" (12,5%). Отже, доходимо висновків, що формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх вихователів впливає не лише на професійний розвиток, але й сприяє формуванню індивідуальної траєкторії особистісного розвитку й становлення.

Серед вебінарів та семінарів-практикумів, актуальними і корисними, здобувачами освіти, було визначено такі: «Віртуальний простір для дитини дошкільного віку: проблема чи перевага сучасності?» (75%), «Міжособистісна взаємодія засобами цифрових технологій: особливості комунікації у віртуальному просторі ЗДО» (54,2%), «Створення цифрового контенту як перевага сучасної дошкільної освіти» (50%), «Шляхи налагодження міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу ЗДО засобами ІКТ» (45,8%), «Цифровізація освітнього простору ЗДО крізь призму євроінтеграційних процесів» (41,7%), «Сайт в роботі педагога дошкільної освіти» (37,5%). Здійснивши аналіз одержаних даних, можемо свідчити, що актуальності набувають питання налагодження взаємодії в освітньому процесі ЗДО засобами дистанційного навчання. З огляду на це, можемо зауважити на вагомому значенні досягнення високого рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності в майбутніх вихователів та керівників ЗДО.

Результатом роботи відповідно до змісту програми є досягнення мети програми, а саме: підвищення у майбутніх фахівців дошкільної освіти рівня здатності до використання цифрових технологій,

інструментів комунікації або мереж для отримання доступу до інформації, управління нею, її інтеграції, оцінки й створення для функціонування в сучасному суспільстві загалом та галузі освіти зокрема. Відповідно до даних, що було одержано за результатами проведеного опитування, кожен учасник відзначив підвищення рівня сформованості у себе досліджуваної компетентності.

**Висновки і перспективи подальших розробок.** Формування цифрової грамотності в майбутніх фахівців дошкільної освіти забезпечить належний рівень знань основ медіа-грамотності, способів та правил використання сучасного медіапростору, культури користування мережею Інтернет, правил безпечної поведінки в цифровому середовищі, способів контролю контенту та реагування на ризики в цифровому середовищі. А також, дозволить розширити спектр фахових умінь, а саме: знаходити, опрацьовувати, критично оцінювати зміст, достовірність, надійність інформаційних джерел та застосовувати їх у професійній діяльності; дотримуватися вимог щодо безпечної поведінки та використання інструментів контролю контенту, захисту персональних даних, охорони прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://inlink.ru/oelE5Y> (дата звернення 28.11.2021).
2. Винославська О.В., Козлакова Г.О. Інтеграція педагогічних та інформаційних технологій у просторі вищої освіти. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2009. № 1. С. 123–130.
3. Гладишевський Р. Формування готовності майбутнього педагога до застосування інформаційних технологій навчання у вищій школі: Вісник Львівського університету. Серія: Педагогіка. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 40–52.
4. Горленко В. М. Інформаційно-комунікаційна компетентність вихователя дошкільного навчального закладу: поняття та структура. Веб-сайт. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/704883/1/Horlenko\\_Chernihiv\\_135.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/704883/1/Horlenko_Chernihiv_135.pdf) (дата звернення: 24.02.2023).
5. Концепція розвитку цифрових компетентностей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. №167-р. URL: <http://surl.li/btjil> (дата звернення 01.03.2023).
6. Лазаренко А. Педагогічні умови формування цифрової компетентності майбутніх вихователів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. Вип. 50. С. 335–338. URL: [https://er.chdtd.edu.ua/bitstream/ChSTU/4151/1/50\\_2022.pdf#page=335](https://er.chdtd.edu.ua/bitstream/ChSTU/4151/1/50_2022.pdf#page=335) (дата звернення: 28.01.2023).
7. Портян М. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх вихователів та вчителів початкових класів. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі*: матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, Харків, 15–16 квіт. 2019 р. / Харків. нац. пед.

ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за ред. Н. О. Пономарьової, О. А. Жерновнікової]. Харків : ХНПУ, 2019. С. 146–149.

8. Про затвердження професійного стандарту вихователя закладу дошкільної освіти: Наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 р. № 725-21. URL: <https://inlnk.ru/NDBmjv> (дата звернення 02.01.2022).

9. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності: наказ Міністерства науки і освіти України від 10.12.2021 № 1340. URL: <http://surl.li/fgyuu> (дата звернення 01.03.2023).

10. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році: лист МОН від 27.07. 2022 № 1/8504-22. 18 с.

11. Таран І. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців з дошкіль-

ної освіти. Педагогічні науки : Міжнародна конференція, м. Київ, (2 лютого 2013 року). Київ : Центр, с. 86.

12. Формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів : метод. реком. / уклад.: А. І. Клеба. Харків, 2017. 80 с.

13. Шykuла Г. Розвиток інформаційних технологій у ВНЗ України: історичний аспект. URL: [/wpcontent/uploads/2013/11/Педагогіка\\_Shykula\\_2013\\_11\\_26\\_12\\_01\\_11\\_708.pdf](#).

14. Шинкарьова В. Засади формування цифрового освітнього простору для підвищення якості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. О. Бартош. – Ужгород : Говерла, 2022. – Вип. 1 (50). – С. 311–314.

## ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО УПРАВЛІННЯ МОРСЬКОЮ ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ

### PROBLEMS OF TRAINING FUTURE MANAGERS FOR OPERATION THE MARINE LOGISTICS SYSTEM

*У статті йдеться про транспортну логістику, що є однією із ключових складових морської логістичної системи, ключовим завданням якої є повноцінне задоволення потреб споживачів у перевезенні їх вантажів, до того ж ефективні транспортні системи забезпечують економічні та соціальні можливості та переваги, такі як краща доступність до ринків, зайнятість та додаткові інвестиції, разом з тим, транспорт впливає на такі економічні фактори як географічна спеціалізація, масштаб і сфера виробництва, посилена конкуренція, підвищена вартість землі і все це відбувається на фоні зростання вимог щодо необхідного рівня логістичного обслуговування та гнучкості логістичних послуг.*

*Судноплавство – дуже специфічна сфера економічної діяльності, яка представляє найбільш міжнародний характер у світовій торгівлі, адже ланцюг поставок включає багато ланок – від постачання сировини до доставки перероблених товарів споживачеві.*

*Морська торгівля має цілісну структуру, яка охоплює економіку, бізнес, політику, право, техніку та логістику, а також пов'язані з ними й інші аспекти, зокрема технологічні, соціальні та культурні.*

*У результаті технологічного вдосконалення судноплавство швидко змінюється. Так, цифровізація та високий рівень автоматизації призводять до важливих змін функціонування морського бізнесу та перегляду способів роботи судноплавства. Судноплавний бізнес стає більш технічним і вимагає висококваліфікованих і спеціалізованих фахівців, готових прийняти новітні технології. Означене обумовлює актуальність проблеми підготовки майбутніх менеджерів морської галузі.*

*У статті менеджери морської галузі розглядаються як глобальні бізнес-одиниці, чії операції здійснюються більш ніж в одній країні.*

**Ключові слова:** транспортна логістика, економічні фактори, управління ланцюгами

*постачання, система морської логістики, менеджери морської галузі.*

*The deals with transport logistics, which is one of the key components of the maritime logistics system, the key task of which is to fully satisfy the needs of consumers in the transportation of their goods, in addition, efficient transport systems provide economic and social opportunities and advantages, such as better access to markets, employment and additional investments, at the same time, transport affects such economic factors as geographic specialization, scale and scope of production, increased competition, increased land value, and all this occurs against the background of increasing requirements for the required level and flexibility of logistics services.*

*Shipping is a very specific sphere of economic activity, which represents the most international character in world trade, because the supply chain includes many links – from the supply of raw materials to the delivery of processed goods to the consumer.*

*Maritime trade has a holistic structure that encompasses economics, business, politics, law, technology and logistics, as well as other related aspects, including technological, social and cultural.*

*As a result of technological improvement, shipping is changing rapidly. Thus, digitalization and a high level of automation lead to important changes in the functioning of the maritime business and a revision of the way shipping works. The shipping business is becoming more technical and requires highly qualified and specialized professionals ready to adopt the latest technologies. This determines the urgency of the problem of training future managers of the maritime industry.*

*The article treats managers of the maritime industry as global business units whose operations are carried out in more than one country.*

**Key words:** transport logistics, economic factors, supply chain management, maritime logistics system, managers of the maritime industry.

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.33>

**Чиж С.Г.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри гуманітарних  
дисциплін  
Дунайського інституту  
Національного університету  
«Одеська морська академія»

#### **Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Висока конкуренція у сфері морського транспортування обумовлює постійну необхідність пошуку шляхів скорочення витрат та можливостей отримання цінних конкурентних переваг в умовах одночасного скорочення гарантованих термінів доставки вантажів, та підвищення надійності каналів поставок.

Судноплавство є одним із найважливіших елементів світової економіки. При цьому концепцію доставки доцільно розглядати як всесвітню, адже її планування здійснюється на регіональній основі, а реалізація – на місцевій/національній основі. З цієї причини доставка товарів відбувається відповідно до міжнародних і національних правил і вимог.

Фундаментальними вимогами до менеджерів морської галузі може бути підвищення операційної

ефективності та ефективності обслуговування, щоб вони могли реалізувати більшу задоволеність клієнтів. Як наслідок, вища вартість морської логістики може сприяти вищій продуктивності як окремих менеджерів морської галузі, так і всієї логістичної системи. У цьому сенсі підвищення цінності морської логістики можна розглядати як важливий стратегічний аспект, який менеджери морської галузі повинні враховувати у своїй щоденній діяльності та управлінні.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності фахівців морського профілю розкрито у працях С. Волошинова, В. Захарченка, С. Козак, О. Літкової, І. Литвиненко, У. Ляшенко, І. Сокола та ін. Поняття транспортної логістики



та ланцюга поставок розглядають M. Christopher, S. Šamiĳa, I. Сокур, О. Тридід та ін.

Аналіз досліджень проблем транспортної логістики дає змогу сконцентруватись на цьому виді логістичної діяльності, пов'язаної з переміщенням продукції транспортним засобом за певною технологією в ланцюгу постачання.

**Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.** Специфічність професійної діяльності майбутніх менеджерів морської галузі, необхідність забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці, ставлять підвищені вимоги до професійної підготовки здобувачів освіти вищих морських навчальних закладів України.

Незважаючи на внесок, зроблений вітчизняними та зарубіжними науковцями у розв'язання проблеми підготовки фахівців морського флоту до майбутньої професійної діяльності, є протиріччя між потребою міжнародних організацій у висококваліфікованих менеджерах та недостатнім рівнем сформованості їх компетентностей щодо шляхів оптимізації якості послуг суднових перевезень.

**Мета статті** – систематизація знань майбутніх менеджерів морської галузі щодо транспортної логістики як процесу організації ланцюга поставок.

**Виклад основного матеріалу.**

Думки науковців щодо поняття «транспортна логістика» розділились, що свідчить про певне розмаїття поглядів на цей рахунок.

Так, лаконічними є визначення О. Тридід, згідно з якими транспортна логістика є частиною логістичних операцій матеріального потоку від постачальника до кінцевого споживача, що здійснюються транспортними засобами та є системою з переміщення будь-яких матеріальних предметів, речовин тощо з однієї точки в іншу за оптимальним маршрутом [2].

У роботі І. Сокур це поняття визначається таким чином: це вид логістики, що управляє комплексом операцій, які забезпечують фізичне переміщення товарно-матеріальних цінностей між учасниками ланцюга поставок з мінімальними витратами, тобто переміщення потрібної кількості товару в необхідну точку, оптимальним маршрутом за необхідний час і з найменшими витратами [1].

Проаналізувавши та розглянувши різні визначення поняття «транспортна логістика» можна зазначити, що це процес організації ланцюга поставки, а також оптимізації транспортних систем, вибір виду і типу транспортних засобів, що виконуються за допомогою процесу планування, контролю за всіма транспортними та іншими операціями, наданням відповідної інформації вантажовласникам та здійснюється з мінімальними витратами.

Зауважимо, що транспортна послуга несе ряд витрат таких як праця, паливо, технічне обслуговування, адміністративні та інші витрати. Логістичні

витрати поділяються на ті витрати, які залежать від послуг або обсягу (змінні витрати), і ті, що не залежать (постійні витрати). Так, фіксовані витрати - це витрати на придбання та технічне обслуговування автомобільних доріг, кінцеві споруди і транспортне обладнання. Змінні витрати зазвичай включають витрати на лінійне перевезення, такі як паливо та праця, обладнання технічне обслуговування, обробка та пікап та доставка [4].

Транспортна логістика також є важливою складовою економіки через інтенсивне використання інфраструктури. Мобільність людей та вантажів, а також інформаційні та комунікаційні технології з кожним роком грають все більшу роль у глобальній економіці та є індикаторами економічних можливостей тої чи іншої країни [5].

Логістика та управління ланцюгом поставок інтегровані в різні бізнес-функції та прогреси з метою мінімізації витрат, максимізації вигод і прибутку та, таким чином, створення задоволеності клієнтів. Ланки цього ланцюга зосереджені на управлінні, плануванні, постачанні сировини та/або напівфабрикатів, плануванні виробництва, обробці сировини та/або напівфабрикатів, виробництві, пакуванні, зберіганні, складуванні, управлінні запасами, розподілі, транспортуванні, оптовій торгівлі, роздрібній торгівлі, маркетингу, продажу і охопленні клієнтів як кінцевих споживачів.

Таким чином, логістика та управління ланцюгом постачання не тільки координують діяльність готової продукції, вони також сприяють комунікації, розвитку інформаційних технологій, гуманітарних та суспільних наук.

Кожна ланка логістичної діяльності та ланцюгів постачання має бути інтегрована, щоб протистояти викликам глобалізації, а також використовувати ринкові умови всередині країни та за кордоном.

Морські перевезення, як центральний інтегрований компонент глобальних логістичних систем, змушені надавати не лише пов'язані з транспортом послуги, але й інші ширші логістичні послуги більш ефективним способом. Морську транспортну систему, яка бере участь у всіх логістичних потоках, часто називають «морською логістикою». Головною цінністю морської логістики було визнано досягнення високого рівня як операційної ефективності (наприклад, скорочення часу виконання робіт і бізнес-витрат), так і ефективності обслуговування (таких як гнучкість, оперативність і надійність обслуговування). Таким чином, максимізація вартості морської логістики та успішна інтеграція її цінності в глобальну логістику стають критично важливими стратегічними цілями морської галузі.

Логістика стала важливою сферою інтересів у глобальному бізнесі та управлінні та розглядається як засіб для покращення продуктивності та результатів фірм. Важливість логістики різко зросла, про що свідчить значна кількість уваги, яку

приділяють їй як практики, так і науковці, значною мірою завдяки внутрішнім і зовнішнім факторам, таким як глобалізація, зміна вимог споживачів, технологічні досягнення і промислова дерегуляція.

Управління логістикою та ланцюгами постачання необхідно для того, щоб контролювати потік матеріалів, товарів, інформації та інших ресурсів із циклічними зв'язками між джерелом виробництва та джерелом споживання у відповідь на вимоги та потреби клієнтів.

Морський транспорт є одним із ключових компонентів логістичної системи та відповідає за перевезення і обробку вантажів через океан а, отже, поєднує віддалені транспортні зв'язки між вантажовідправниками та вантажоодержувачами. Він також відіграє сполучну роль у з'єднанні всіх суб'єктів логістики (зокрема: клієнтів, постачальників, заводів, складів та інших каналів).

Якщо морський транспорт недостатньо інтегрований у цілі логістичні потоки, можуть виникнути додаткові витрати, непотрібні затримки та аварії, що порушить плавність логістичних потоків. Таким чином, морські перевезення повинні обробляти вантажі високоінтегрованим способом, йдучи в ногу з іншими компонентами логістики. У цьому відношенні морські перевезення можна розглядати як стратегічно важливу частину системи логістичної інтеграції.

Інтегрований попит на морський транспорт сформував концепцію «морської логістики», під якою розуміється процес планування, впровадження та управління переміщенням товарів. Так, морська логістика включає не лише діяльність, пов'язану з морським транспортуванням (укладання контрактів, доставка, переміщення вантажу та завантаження/розвантаження), але й інші логістичні послуги, зокрема: розпакування/наповнення, зберігання, складування, управління запасами, контроль якості, тестування, складання, пакування, перепакування, ремонт, внутрішній зв'язок і повторне використання.

Систему морської логістики складають три ключові компоненти: доставка, експлуатація порту/терміналу та експедирування вантажів.

Основною функцією судноплавної системи є переміщення вантажів вантажовідправників з одного порту в інший. Судноплаводство також надає інші логістичні послуги, зокрема: самовивіз, сповіщення про доставку, спеціальну службу обробки для клієнтів, які потребують певних послуг, вхідний/вихідний коносамент, відстеження та інформація про контейнери, а також інтермодальні послуги.

Ключовою функцією роботи порту/терміналу є завантаження/вивантаження вантажів на судно/з нього та підготовка вантажів для доставки до кінцевого пункту призначення споживача внутрішнім транспортом. Щоб гарантувати безперебійну та

швидку передачу вантажів до наступного етапу логістичної системи, портові/термінальні операції в сучасних логістичних системах передбачають не лише завантаження/розвантаження вантажів на/з судна, а й різні види послуг, включаючи складування, зберігання, пакування та організацію внутрішніх видів транспорту.

Іноді в процесі морських перевезень залучається третя сторона-посередник для організації складних процесів міжнародної торгівлі. Наприклад, експедитори бронюють судно від імені вантажовідправників або готують необхідні документи для морських перевезень та інші документи, необхідні для митних зборів та/або вимог до страхування. Вони також надають інші логістичні послуги, наприклад, управління запасами, пакування та складування.

Ці додаткові логістичні послуги є основною частиною діяльності фізичного розподілу, наприклад, складування, обробка матеріалів, пакування, інвентаризація товарів, планування розподілу, обробка замовлень, транспортування та обслуговування клієнтів. Таким чином, продуктивність морської логістичної діяльності неминуче впливає на загальну ефективність управління фізичним розподілом. Оскільки фізичний розподіл є одним із двох стовпів усього логістичного ланцюга, успішне управління морською логістикою має прямий вплив на загальне управління та операції як фізичного розподілу, так і управління логістикою.

Основна діяльність морської логістики складається з основних функцій менеджерів морської галузі (тобто судноплавних ліній, операторів портів/терміналів та експедиторів). Додаткові логістичні послуги менеджерів морської галузі та їхній організаційний потенціал, тобто управління людськими ресурсами, інформаційні системи, адміністративні навички та фінансова підтримка, є важливими для підтримки основної діяльності.

Клієнтами морської логістики є переважно вантажовідправники, які мають попит на послуги з доставки та експедирування вантажів, а судноплавні лінії є клієнтами операторів портів/терміналів. Однак, оскільки всі види діяльності в логістичній системі взаємопов'язані одна з одною, а на їх діяльність прямо чи опосередковано впливають інші, якість морських логістичних послуг також може впливати на поведінку всіх учасників інтегрованої логістичної системи. Наприклад, затримки в доставці або перевезенні вантажів можуть викликати серйозні проблеми не тільки з виконанням інших послідовних робіт, але й із своєчасною доставкою товарів кінцевим споживачам. Такі проблеми можуть призвести до серйозного незадоволення серед кінцевих споживачів та інших учасників усієї логістичної системи.

Що стосується потреб клієнтів морської логістичної системи, слід враховувати загальні вимоги

всіх клієнтів логістичної системи. Так, сучасні клієнти шукають послугу, яка є швидкою, надійною, гнучкою та водночас має найнижчу ціну.

Беручи до уваги вищезазначене, дослідниками пропонуються два основні показники цінності морської логістики: 1) скорочення часу виконання та комерційних витрат; 2) покращення якості послуг (наприклад, гнучкості, оперативності та надійності). Перший фактор полягає в тому, що час виконання замовлення в системі морської логістики справді суттєво впливає на загальні переміщення вантажу та пов'язані з цим витрати. Так, вантажі, які не доставлені вчасно, можуть мати такі наслідки, як затори на судноплавстві, неефективне використання транспортного обладнання, затримки в обробці вантажів і невдоволення клієнтів. Щодо другого фактора, клієнти можуть бути набагато більше стурбовані якістю та ціною послуг, ніж ступенем корисності активів постачальників послуг, оскільки якість та ціна послуг можуть мати прямий вплив на витрати та ступінь задоволеності клієнтів послугами морської логістики.

Морський транспорт є однією з найбільш динамічних та перспективних галузей міжнародного господарства, де працюють фахівці, професійна діяльність яких пов'язана з морською транспортною системою, експлуатацією морських портів, морською промисловістю. Задля оптимальної стратегії їх роботи компетентний менеджер морської галузі повинен володіти не лише професійними, а й мовленнєвими знаннями, вміннями та навичками. Важливим напрямом професійної підготовки майбутніх менеджерів морської галузі є приведення її до вимог міжнародних конвенцій та стандартів вищої освіти у сфері водного транспорту [3].

Загальними та фундаментальними вимогами до менеджерів морської галузі може бути підвищення операційної ефективності та ефективності обслуговування, щоб вони могли реалізувати більшу задоволеність клієнтів. Як наслідок, вища вартість морської логістики може сприяти вищій продуктивності як окремих менеджерів морської галузі, так і всієї логістичної системи. У цьому сенсі підвищення цінності морської логістики можна розглядати як важливий стратегічний аспект, який менеджери морської галузі повинні враховувати у своїй щоденній діяльності та управлінні [6].

Отже, логістика та управління ланцюгом поставок інтегровані в різні бізнес-функції та прогреси з метою мінімізації витрат, максимізації вигод і прибутку та, таким чином, створення задоволеності клієнтів. Ланки цього ланцюга зосереджені на управлінні, плануванні, постачанні сировини та/або

напівфабрикатів, плануванні виробництва, обробці сировини та/або напівфабрикатів, виробництві, пакуванні, зберіганні, складуванні, управлінні запасами, розподілі, транспортуванні, оптовій торгівлі, роздрібній торгівлі, маркетингу, продажу і охопленні клієнтів як кінцевих споживачів.

Таким чином, загальними та фундаментальними вимогами до менеджерів морської галузі може бути підвищення операційної ефективності та ефективності обслуговування, щоб вони могли реалізувати більшу задоволеність клієнтів. Як наслідок, вища вартість морської логістики може сприяти вищій продуктивності як окремих менеджерів морської галузі, так і всієї логістичної системи. У цьому сенсі підвищення цінності морської логістики можна розглядати як важливий стратегічний аспект, який менеджери морської галузі повинні враховувати у своїй щоденній діяльності та управлінні.

Професійна діяльність менеджера полягає у проектуванні та вдосконаленні системи управління підприємством, його організаційної структури, впровадженні стандартів якості та інформаційних технологій, реалізації загальних функцій управління, прийнятті стратегічних і тактичних рішень відповідно до займаної посади.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сокур І.М. Транспортна логістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.М. Сокур, Л.М. Сокур, В.В. Герасимчук. К. : Центр учбової літератури, 2009. 222 с.
2. Тридід О.М. Логістика: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 566 с.
3. Чиж С.Г. Організація роботи з підвищення іншомовної комунікативної компетентності майбутніх менеджерів морської галузі відповідно до міжнародних вимог / Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 32 (1-2022). Київ: Міленіум, 2022. 372 с. С. 331-341. (URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/259602>)
4. Christopher, M. Logistics and supply chain management, 4th edition, Pearson, Great Britain. 2011, 276 p., P.156. (URL: <https://old.mu.ac.in/wp-content/uploads/2021/02/Logistics-and-Supply-Chain-Management-Martin-Christopher.pdf>)
5. Jean-Paul Rodrigue, Claude Comtue, Brian. Geography of transport systems. New York, 2013, 432 p., P.130-132. (URL: [https://transportgeography.org/wp-content/uploads/GTS\\_Third\\_Edition.pdf](https://transportgeography.org/wp-content/uploads/GTS_Third_Edition.pdf))
6. Maritime Logistics: A Guide to Contemporary Shipping and Port Management. (URL: <https://www.marinesocietyshop.org/maritime-logistics-a-guide-to-contemporary-shipping-and-port-management-3rd-edition>)

## НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

### NEW UKRAINIAN SCHOOL: STATE OF IMPLEMENTATION OF MODERN FORMS AND METHODS OF TEACHING STUDENTS

У даній статті проаналізовано стан впровадження сучасних форм та методів навчання здобувачів освіти в умовах Нової української школи за допомогою анкети, створеної в Google Form на початку 2023 року. Дослідження здійснювалось в різних регіонах України, а також на курсах підвищення кваліфікації в Центральному інституті післядипломної освіти за тематичними курсами «НУШ: форми і методи навчання здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти» (на базі Коростенського ЦПРПП Житомирської області). В опитуванні взяли участь майже 200 учителів закладів загальної середньої освіти за віком: до 30 років – 9,6%, 31-40 років – 35,6%, 41-50 років – 20,2%, понад 50 років – 34,6%; за кваліфікаційною категорією: спеціалісти – 12,5%, учителі другої категорії – 12,5%, учителі першої категорії – 23%, учителі вищої категорії – 26%, старші вчителі – 12,5%, учителі-методисти – 13,5%; за стажем педагогічної діяльності: 0-3 роки – 7,7%, 4-10 років – 15,4%, 11-20 років – 26,9%, понад 20 років – 50%; за місцевістю: сільська – 21,2%, міська – 78,8%. Виявлено, що більшість опитаних хотіли б підвищити свій професійний рівень саме із теми «Цифрові технології у професійній діяльності вчителя» (73,3%), що свідчить про потребу вчителів в опануванні цифрових технологій, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності в умовах Нової української школи та необхідність забезпечення безперервного розвитку цифрових компетентностей вчителів у системі підвищення кваліфікації. Визначено, що є низка ризиків, які пов'язані із відсутністю часу, інтернету та енергопостачання; матеріальної бази закладу загальної середньої освіти відповідно до вимог; відсутністю теоретичних знань та допомоги; підготовкою сучасних інтерактивних матеріалів відповідно до потреб та індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що вчителі закладів загальної середньої освіти потребують підвищення рівня цифрових компетентностей для того, щоб приділяти значну увагу впровадженню сучасних дієвих форм та методів навчання здобувачів освіти в Новій українській школі.

**Ключові слова:** форми та методи навчання, цифрові технології, вчителі закладів загальної середньої освіти, здобувачі освіти, Нова українська школа.

This article analyzes the state of implementation of modern forms and methods of education for education seekers in the conditions of the New Ukrainian School using a questionnaire created in Google Form at the beginning of 2023. The research was conducted in different regions of Ukraine, as well as at advanced training courses at the Central Institute of Postgraduate Education on the thematic courses «NUS: Forms and Methods of Education of Students in General Secondary Education Institutions» (on the basis of the Korostensky CPDPW). Almost 200 teachers of general secondary education institutions took part in the survey by age: under 30 years old – 9.6%, 31-40 years old – 35.6%, 41-50 years old – 20.2%, over 50 years old – 34.6 %; by qualification category: specialists – 12.5%, teachers of the second category – 12.5%, teachers of the first category – 23%, teachers of the highest category – 26%, senior teachers – 12.5%, methodical teachers – 13.5 %; by length of teaching experience: 0-3 years – 7.7%, 4-10 years – 15.4%, 11-20 years – 26.9%, over 20 years – 50%; by location: rural – 21.2%, urban – 78.8%. It was found that the majority of respondents would like to improve their professional level precisely on the topic «Digital technologies in the professional activity of a teacher» (73.3%), which indicates the need of teachers to master digital technologies necessary for the successful implementation of professional activities in the conditions of the New Ukrainian School and the need to ensure the continuous development of digital competences of teachers in the professional development system. It was determined that there are a number of risks associated with the lack of time, Internet and energy supply; the material base of the general secondary education institution in accordance with the requirements; lack of theoretical knowledge and help; preparation of modern interactive materials in accordance with the needs and individual characteristics of education seekers. The conducted research made it possible to draw conclusions that teachers of general secondary education institutions need to increase the level of digital competences in order to pay significant attention to the implementation of modern effective forms and methods of training education seekers in the New Ukrainian School.

**Key words:** forms and methods of learning, digital technologies, teachers of general secondary education institutions, education seekers, New Ukrainian School.

УДК 373:371.3  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.34>

**Шабала Ю.А.,**  
доктор філософії,  
ст. викладачка кафедри філософії  
і освіти дорослих  
Центрального інституту післядипломної  
освіти Державного закладу вищої освіти  
«Університет менеджменту освіти»  
Національної академії педагогічних  
наук України

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Сучасний образ світу формується в кореляції з посиленням творчого потенціалу людини і можливостями цифрових технологій, мережі Інтернету, штучного інтелекту, численних медійних продуктів [1]. Під впливом стрімкого розвитку цифрових технологій особливого значення набуває підготовка випускника Нової української школи – освіченого, всебічно розвинутого, здатного до інновацій,

відповідального громадянина і патріота. Реформування загальної середньої освіти, відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти, Державного стандарту базової середньої освіти, передбачає реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизацію, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток

життєвокомпетентного здобувача освіти, готового до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Відповідно до цього змінюються і підходи до вибору форм і методів навчання здобувачів освіти в Новій українській школі.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Аналіз науково-методичних праць свідчить, що проблема впровадження сучасних форм та методів навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти розкривається дослідниками з різних позицій. Вагомий внесок у розвиток загальних методів навчання та історії педагогіки в цілому здійснили відомі вітчизняні та зарубіжні педагоги, фахівці галузі дидактики, зокрема: А. Алексюк, Г. Ващенко, С. Гончаренко, Я. Коменський, В. Онищук, О. Савченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Фіцула та ін. Різні підходи до класифікації методів навчання у педагогіці досліджували Ю. Бабанський, С. Бондар, М. Ігнатенко, Т. Крилова, С. Мартиненко, І. Підласий, Л. Хоружа та ін. Впровадження інтерактивних методів навчання знаходимо у сучасних наукових доробках В. Бикова, Л. Пироженко, О. Пехоти, О. Пометун, С. Сисоєвої та інших. У працях В. Коваленко, М. Мар'єнко, А. Сухих, С. Толочко розглянуто напрями цифровізації ЗЗСО, особливості організації змішаного навчання з використанням цифрових технологій та організацію навчального процесу ЗЗСО під час воєнного стану.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Однак вагомі дослідження щодо впровадження сучасних форм та методів навчання здобувачів освіти в умовах Нової української школи не вичерпують всіх аспектів цієї проблеми, а зумовлюють потребу у подальшому розгляді та вивченні, чим пояснюється актуальність даної статті.

**Мета статті:** проаналізувати стан впровадження сучасних форм та методів навчання здобувачів освіти в умовах Нової української школи.

**Виклад основного матеріалу.** З початку повномасштабної війни з російською федерацією система української освіти зазнала важких випробувань. Війна негативно вплинула на організацію освітнього процесу, що зумовило потребу в гнучкій трансформації діяльності освітньої сфери та необхідність швидкої інтеграції цифрових технологій з метою підвищення якості навчання на період дії воєнного стану. У цьому контексті МОН спільно з компанією «Google Україна» в перші дні війни створило Всеукраїнський онлайн-розклад. Стартував освітній проєкт «Навчання без меж», у рамках якого здійснювалася трансляція відеоуроків для учнів 5–11-х класів. Усім учасникам освітнього процесу було рекомендовано використовувати всі наявні електронні ресурси, насамперед можливості Всеукраїнської школи онлайн, регіональні платформи, електронні ресурси окремих

закладів освіти, у т. ч. приватних [3]. Водночас для успішного та ефективного формування ключових компетентностей здобувачів освіти залишається потреба у сучасному навчально-методичному забезпеченні освітнього процесу, що передбачає врахування багатоманітності сучасних форм та методів організації освітнього процесу в умовах Нової української школи.

Як зазначено у Законі України «Про освіту» метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4]. Тому під час підготовки до уроків перед учителем постає завдання обрати найбільш ефективну форму навчання для вивчення конкретної теми, це відкриває можливість поєднання кількох методів навчання для вирішення проблеми, яка сприяє кращому розумінню здобувачами освіти матеріалу.

З метою вивчення стану впровадження сучасних форм і методів навчання здобувачів освіти в умовах НУШ на початку 2023 року за запропонованою анкетною, створеною в Google Form, було проведено дослідження в різних регіонах України, а також на курсах підвищення кваліфікації в Центральному інституті післядипломної освіти за тематичними курсами «НУШ: форми і методи навчання здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти» (на базі Коростенського ЦПРПП Житомирської області) та охоплено близько 200 учителів закладів загальної середньої освіти за віком: до 30 років – 9,6%, 31-40 років – 35,6%, 41-50 років – 20,2%, понад 50 років – 34,6%; за кваліфікаційною категорією: спеціалісти – 12,5%, учителі другої категорії – 12,5%, учителі першої категорії – 23%, учителі вищої категорії – 26%, старші вчителі – 12,5%, учителі-методисти – 13,5%; за стажем педагогічної діяльності: 0-3 роки – 7,7%, 4-10 років – 15,4%, 11-20 років – 26,9%, понад 20 років – 50%; за місцевістю: сільська – 21,2%, міська – 78,8%.

Аналізуючи результати анкетування, було з'ясовано, що 44,2% учителів працюють за очною формою навчання, 51% – за змішаною формою навчання та 4,8% – за дистанційною формою навчання.

На запитання «Які із поданих веб-ресурсів Ви використовуєте під час дистанційного навчання? (оберіть із запропонованих)» 72,1% обрали «Google Classroom»; 71,2% – «Zoom»; 51,9% – «Google

Meet»; 4,8% – «Class Dojo»; 3,8% – «Skype Meet Now»; «Інше»: 2,9% – «Human»; 2% – «Viber»; 1,9% – «Moodle».

Як бачимо, найбільш пріоритетними під час дистанційного навчання виявилися такі веб-ресурси як Google Classroom (72,1%) та Zoom (71,2%).

На запитання «Які форми онлайн-комунікації Ви використовуєте в освітній діяльності із здобувачами освіти? (оберіть із запропонованих)» 78,8% обрали – «відеоконференції»; 68,3% – «соціальні мережі»; 55,8% – «чат»; 42,3% – «електронна пошта»; 5,8% – «форум»; 5,8% – «блог»; 2% – «інше».

Спираючись на отримані результати, можемо стверджувати, що вчителі найчастіше використовують відеоконференції (78,8%) в освітній діяльності із здобувачами освіти, проте більша половина опитаних також використовують соціальні мережі (68,3%) і чат (55,8%).

На запитання «Які сервіси Ви найчастіше використовуєте для підготовки до уроку? (оберіть із запропонованих варіантів)» 89,4% обрали «ресурси зі створення презентацій»; 84,6% – «тестування та перевірка знань»; 44,2% – «вікторини, кросворди і ребуси»; 44,2% – «онлайн демонстрації та симуляції»; 28,8% – «електронні інтерактивні дошки»; 11,5% – «ментальні карти та карти знань».

Як бачимо, найбільш затребуваними у підготовці до уроку є ресурси зі створення презентацій (89,4%) та ресурси зі створення тестувань та перевірки знань (84,6%).

На запитання «Які застосунки для створення навчального контенту Ви використовуєте?» 36,5% обрали «Edpuzzle»; 24% – «Loom»; 10,6% – «TEDed»; 11,5% – «Vibby»; 13,5% – «Wakelet»; 19,7% – «Жодних із запропонованих».

Отримані відповіді на поставлене запитання спонукають констатувати, що вчителі використовують різні застосунки для створення навчального контенту, проте 19,7% вчителів зазначили інше – «жодних із запропонованих», що може свідчити про відсутність потреби у використанні зазначених застосунків або відсутність теоретичних знань та практичних навичок щодо використання запропонованих застосунків.

На запитання «Які форми організації роботи учнів на уроках Ви використовуєте найчастіше?» 75% обрали «комбіновані»; 51% – «групові»; 42,3% – «індивідуальні».

На запитання «Яким методам навчання Ви віддаєте перевагу?» 73,1% віддають перевагу «інтерактивним»; 60,6% – «активним»; 1,9% – «пасивним».

На запитання «Яким формам подачі візуальної інформації Ви віддаєте перевагу на уроках?» 81,6% учителів обирають «відеоролики»; 64,1% – «зображення, карти, зарисовки, фотографії»; 59,2% – «карти, схеми, таблиці, графіки, діаграми»; 53,4% – «квести, кросворди, ребуси, пазли»; 42,7% – «віртуальні екскурсії»; 20,4% – «ментальні та інтерактивні карти»;

10,7% – «комікси»; 5,8% – «креслення»; 3,9% – «гіфки, меми».

Отримані результати показують, що переважна більшість опитаних (81,6%) віддають перевагу такій формі подачі візуальної інформації як «відеоролики», що може свідчити про те, що така форма подачі полегшує процес навчання, оживляє навчальний процес, є зручним засобом у використанні та сприйнятті, забезпечує індивідуалізацію навчального процесу, створює краще емоційне сприйняття матеріалу, демонструє сучасність освітнього процесу.

На запитання «Які із запропонованих методів Ви найчастіше використовуєте для розвитку критичного мислення здобувачів освіти?» 82,7% учителів обрали «мозковий штурм»; 71,2% – «асоціативний куц»; 69,2% – «дискусія»; 28,8% – «сенкан»; 26,9% – «шкала думок»; 25% – «есе»; 23,1% – метод «Фішбоун»; 22,1% – «сторітелінг»; 18,3% – «клас-тер»; 4,8% – метод «РАФТ»; 4,9% – «інше».

Як бачимо, найпопулярнішими методами для розвитку критичного мислення здобувачів освіти серед вчителів є «мозковий штурм» (82,7%), «асоціативний куц» (71,2%) та «дискусія» (69,2%).

На запитання «Які методи навчання Ви використовуєте для розвитку креативного мислення здобувачів освіти? (оберіть із запропонованих)» 58,7% учителів використовують метод «Шість капелюхів Едварда де Боно»; 31,7% – «тихий штурм (6-3-5)»; 21,2% – «метод гейміфікації»; 18,3% – «метод Уолта Діснея»; 14,4% – «метод синектики»; 4,8% – «SCAMPER».

Як бачимо, більша половина опитаних вчителів (58,7%) використовують для розвитку креативного мислення здобувачів освіти метод «Шість капелюхів Едварда де Боно».

На запитання «Які, на Вашу думку, найрезультативніші методи для розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти?» 68,3% учителів обрали «метод проєктів»; 63,5% – «мозковий штурм»; 51% – метод «Мікрофон»; 48,1% – метод «Коло ідей»; 33,7% – метод «Шість капелюхів»; 19,2% – «метод гейміфікації»; 18,3% – «Діаграма Венна»; 17,3% – «кейс-метод»; 15,4% – метод «Акваріум»; 10,6% – «метод використання креалізованих текстів»; 1,9 – «Таблиця Елвермана»; 1% «інше».

Отже, переважна більшість вчителів вважають, що найрезультативнішими методами для розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти є «метод проєктів» (68,3%), «мозковий штурм» (63,5%) та метод «Мікрофон» (51%).

За пропозицією «Оберіть, будь ласка, три Ваші найулюбленіші онлайн-інструменти для навчання здобувачів освіти у ЗЗСО з поданого нижче переліку» 56,7% учителів обрали «онлайн-інструменти Google»; 41,3% – «Learning Apps»; 38,8% – «ClassTime»; 25,8% – «Генератор QR –коду»; 24% – «Kahoot»; 22% – «Padlet», «Word Art»; 12,5% – «Wordwall»; «Mind Maps (інтелект карти)»; 11,5% – «Edpuzzle»;

8,7% – «Quizizz»; 5,8% – «PowToon», «Miro»; 2,9% – «Popplet», «Duolingo».

Як бачимо, вчителі використовують різні онлайн-інструменти для навчання здобувачів освіти у ЗЗСО, проте більша половина опитаних обирають саме «онлайн-інструменти Google» (56,7%).

На запитання «Що є для Вас перешкодою в опануванні цифрових технологій?» 55,8% учителів зазначили «відсутність часу»; 30,8% – «відсутність матеріальної бази відповідно до вимог»; 18,3% – «відсутність теоретичних знань»; 15,4% – «відсутність допомоги»; 9,6% – «відсутність мотивації»; 5,8% – «відсутність новаторів у закладі»; 5,9% – «відсутність стабільного інтернету та енергозабезпечення»; 2,9% – «немає перешкод».

Серед запропонованих варіантів відповідей складно виділити одну чи дві причини щодо перешкод в опануванні цифрових технологій. Всі зазначені проблеми функціонують у взаємозв'язку та стосуються державного, локального та особистісного рівнів. Хоча є низка ризиків, що пов'язані із відсутністю часу, інтернету та енергопостачання; матеріальної бази закладу загальної середньої освіти відповідно до вимог; відсутністю теоретичних знань та допомоги.

За пропозицією «Оцініть, будь ласка, Ваш рівень володіння онлайн-інструментами для організації навчання здобувачів освіти у ЗЗСО (1-зовсім не володію; 5 – дуже добре володію)» 2,9% учителів оцінюють свій рівень на «2» бали; 42,4% – на «3» бали; 45,2% – на «4» бали; 9,5% – на «5» балів.

Слід зазначити, що лише 9,5% респондентів оцінюють свій рівень володіння онлайн-інструментами для організації навчання здобувачів освіти у ЗЗСО на «5» балів, що свідчить про потребу у підвищенні рівня цифрових компетентностей вчителів.

На запитання «З яких тем Ви хотіли б підвищити свій професійний рівень?» 73,3% опитаних обрали тему «Цифрові технології у професійній діяльності вчителя»; 35,6% – «Попередження професійного стресу та «професійного вигорання» педагогічних працівників»; 27,9% – «Використання сервісів Google Workspace for Education для організації дистанційного та змішаного навчання»; 25% – «Сучасні підходи до викладання в Новій українській школі»; 23% – «Сучасні технології професійного розвитку педагогічних працівників у системі методичної роботи ЗЗСО»; 21% – «Зарубіжний досвід інновацій з використанням цифрових технологій в ЗЗСО»; 20,1% – «Педагогічні інновації та техніки для професійного розвитку педагогічних працівників»; 21,2% – «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників»; 11,5% – «Soft skills» та «hard skills» у професійному розвитку педагогічних працівників»; 8,7% – «Організація освітнього процесу для дітей з ООП у ЗЗСО»; 7,7% – «Педагогіка партнерства: сутність, основні ідеї і принципи»; 1% – інше «Подивитися «живий» урок за новою програмою НУШ 5 класу».

Узагальнення отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що більшість опитаних хотіли б підвищити свій професійний рівень саме із теми «Цифрові технології у професійній діяльності вчителя» (73,3%), що свідчить про потребу вчителів в опануванні цифрових технологій, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності в умовах Нової української школи, а також необхідність забезпечення безперервного розвитку цифрових компетентностей педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації.

**Висновки.** Отже, підсумовуючи отримані результати, можемо стверджувати, що вчителі закладів загальної середньої освіти потребують наукової, методичної та консультативної підтримки; підвищення рівня цифрових компетентностей для того, щоб приділяти значну увагу впровадженню сучасних дієвих форм та методів навчання здобувачів освіти в умовах Нової української школи. Визначено, що є низка ризиків, які пов'язані із відсутністю часу, інтернету та енергопостачання; матеріальної бази закладу загальної середньої освіти відповідно до вимог; відсутністю теоретичних знань та допомоги; підготовкою сучасних інтерактивних матеріалів відповідно до потреб та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Перспективами подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці навчально-методичного комплексу для вчителів закладів загальної середньої освіти щодо застосування сучасних форм та методів навчання здобувачів освіти в умовах Нової української школи.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кремень В. Г., Биков В. Ю., Ляшенко О. І., Литвинова С. Г., Луговий В. І., Мальований Ю. І., Пінчук, О. П., & Топузов О. М. (2022). НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18-19 листопада 2022 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 4(2), 1-49. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>
2. Мартиненко С. М. Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. К. : МАУП, 2002. 176 с.
3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шарлєта. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
4. Про освіту. Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року; № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 28.02.2023).
5. Про повну загальну середню освіту. Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р.; № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 28.02.2023).
6. Giorgdze, M., Dgebuadze, M.: Interactive teaching methods: challenges and perspectives. Int. E-J. Adv. Edu. 3(9), 544–548 (2017).

## ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КУЛЬТУРИ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

### FORMATION OF THE CULTURE OF INTERPERSONAL INTERACTION IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PROPEDEUTIC PRACTICE

*Актуальність проблем.* Актуальність проблеми обумовлена необхідністю підготовки вчителя здатного до постійного самовдосконалення, саморозвитку критичного мислення, когнітивної гнучкості, налагодження комунікації, які є складовими soft skills. Культура міжособистісної взаємодії є однією з «м'яких навичок», якою мають володіти майбутні учителі.

Відзначено значний змістовий потенціал пропедевтичної практики у формуванні культури міжособистісної взаємодії майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті полягає обґрунтуванні змістового потенціалу пропедевтичної практики у формуванні культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи. Задля реалізації мети важливим стало розв'язання наступних завдань: 1) уточнити сутність культури міжособистісної взаємодії та формування культури міжособистісної взаємодії; 2) проаналізувати завдання пропедевтичної практики з формування в здобувачів освіти культури міжособистісної взаємодії.

Культуру міжособистісної взаємодії по трактовано як складову загальної культури майбутнього вчителя початкової школи та сформоване інтегральне ціннісно-особистісне утворення, яке забезпечує його розвиток через свідоме гармонійне поєднання його внутрішнього світу із зовнішнім соціальним середовищем, проявляється у поведінкових актах, сприяє успішній комунікації у колективній діяльності на основі усвідомлених морально-етичних норм, знань, умінь і навичок спілкування, а формування культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи визначено як багатоаспектний, цілеспрямований та керований процес професійної підготовки через включення студентів у наукову, виховну, практичну діяльність, яка забезпечує набуття системи знань щодо норм та правил міжособистісних взаємин; розвиток ціннісних та емоційних переконань для гармонізації стосунків із суб'єктами взаємодії; формування комунікативних умінь та навичок для її здійснення у професійній діяльності.

Здійснено аналіз змістового потенціалу пропедевтичної практики студентів спеціальності 013 Початкова освіта у Волинському національному університеті імені Лесі Українки. Відзначено спрямованість програмових результатів навчання (ПРН 1, ПРН 4, ПРН 8, ПРН 16) на формування в здобувачів освіти окресленого феномена. Проаналізовано види завдань, які мають на меті удосконалення в майбутніх учителів початкової школи культури міжособистісної взаємодії (знайомство та встановлення контакту з дітьми закріпленого класу; залучення до проведення позакласної роботи, ігрової та дозвільної діяльності, режимних моментів з учнями; збір інформації про окремого школяра; організація і проведення екскурсій та виховних заходів зі школярами; презентація та захист портфоліо професійних досягнень, здобутих у ході пропедевтичної практики).

**Ключові слова:** майбутні учителі початкової школи, пропедевтична практика, культура міжособистісної взаємодії, м'які навички, портфоліо професійних досягнень.

The urgency of the problem is due to the need to train a teacher capable of constant self-improvement, self-development of critical thinking, cognitive flexibility, and establishing communication, which are components of soft skills. The culture of interpersonal interaction is one of the "soft skills" that future teachers should possess.

Significant content potential of propaedeutic practice in forming a culture of interpersonal interaction of future primary school teachers was noted.

The purpose of the article is to substantiate the content potential of propaedeutic practice in the formation of a culture of interpersonal interaction among future primary school teachers. In order to realize the goal, it became important to solve the following tasks: 1) clarify the essence of the culture of interpersonal interaction and the formation of a culture of interpersonal interaction; 2) to analyze the tasks of propaedeutic practice in forming a culture of interpersonal interaction in students of education.

The culture of interpersonal interaction is interpreted as a component of the general culture of the future primary school teacher and a formed integral value-personal formation that ensures his development through a conscious harmonious combination of his inner world with the external social environment, manifests in behavioral acts, promotes successful communication in collective activities based on conscious moral and ethical norms, knowledge, skills and communication skills, and the formation of a culture of interpersonal interaction in future primary school teachers is defined as a multifaceted, targeted and managed process of professional training through the inclusion of students in scientific, educational, practical activities that ensure the acquisition of a system of knowledge about norms and rules of interpersonal relations; development of value and emotional beliefs to harmonize relations with subjects of interaction; formation of communication skills and skills for its implementation in professional activities.

An analysis of the content potential of the propaedeutic practice of students of the specialty 013 Primary education at the Volyn National University named after Lesya Ukrainka was carried out. The orientation of program learning outcomes (PRN 1, PRN 4, PRN 8, PRN 16) to the formation of the outlined phenomenon in the students of education is noted. The types of tasks aimed at improving the culture of interpersonal interaction in future elementary school teachers were analyzed (getting to know and establishing contact with children of a fixed class; involvement in extracurricular work, play and leisure activities, regular moments with students; gathering information about an individual student; organization and holding excursions and educational events with schoolchildren, presentation and defense of a portfolio of professional achievements gained during propaedeutic practice).

**Key words:** future primary school teachers, propaedeutic practice, culture of interpersonal interaction, soft skills, portfolio of professional achievements.

УДК 373.3.011.3-051:378]:37:008  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.35>

**Яструб О.О.**,  
канд. пед. наук,  
ст. викладач кафедри теорії  
і методики початкової освіти  
Волинського національного  
університету імені Лесі Українки



**Постановка проблеми.** Модифікація сучасної освіти відповідно до положень Концепції Нової української школи вимагають підготовки вчителя здатного до постійного самовдосконалення, саморозвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, когнітивної гнучкості, креативності, налагодження комунікації, які є складовими *soft skills*.

У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» зазначено, що успішна самореалізація людини можлива за наявності у неї особистої системи цінностей, яка має відповідати мінливим умовам сьогодення, оскільки основою суспільного розвитку є міжлюдська взаємодія, орієнтована на досягнення визначених цілей шляхом інтенсивної праці, поєднаної з підвищенням інтелекту, що потребує високого рівня сформованості культури міжособистісних стосунків [7].

Культура міжособистісної взаємодії є однією з «м'яких навичок», якою мають володіти майбутні учителі початкової школи. Значний потенціал для виховання культури міжособистісної взаємодії має пропедевтична практика, яка є органічною складовою освітнього процесу закладу вищої освіти та забезпечує поєднання теоретичної підготовки студентів з педагогічних дисциплін з їх практичною діяльністю в школі.

Українським педагогічним словником педагогічна практика визначається як спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів [2]. Тому розробка основних концептуальних положень практичної підготовки повинна базуватися на філософському трактуванні практики як специфічно людського способу освоєння світу: у процесі практичної діяльності студенти мають не тільки відтворювати теоретичні знання, але й конструювати нові алгоритми практичної діяльності та поведінки, формувати та досягати принципово нових цілей, що забезпечить професійну активність студента [4].

Пропедевтична практика відіграє системоутворюючу роль серед усіх форм навчальної діяльності студента у ЗВО, дозволяє узагальнити та систематизувати теоретичні знання, здобуті в процесі вивчення професійних дисциплін; забезпечує безперервність і послідовність формування вмінь і навичок, професійне становлення майбутнього педагога. Це перша практика, яка має переважно пасивний характер та проводиться у II семестрі 1 курсу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми практичної підготовки майбутніх фахівців вивчали О. Бартків, Н. Білоусова, О. Лаврінченко, Т. Підгорна, Л. Тополя та ін. Особливості пропедевтичної практики в процесі підготовки вчителів початкової школи досліджують Т. Гордієнко, Н. Козачек, О. Філоненко та ін. Так, О. Бартків окреслює одну з головних проблем практичної підготовки в Україні – низький відсоток годин, які відведено на практику майбутніх фахівців,

у загальному обсягу часу навчання, порівняно з навчальними закладами інших країн світу (Україна – 11%; Франція – 55- 65%, США – 50%, Великобританія – 40-50% та ін.) [1, с. 73]. Тому, важливим завданням професійної освіти є удосконалення умов її проходження, зокрема, розширення термінів проходження, та розробка методичного забезпечення для її реалізації. Уже О. Філоненко, Н. Білоусова та Т. Гордієнко досліджують шляхи ефективної організації пропедевтичної навчальної практики студентів педагогічних спеціальностей та визначають її як безперервну навчальну практику, яка містить взаємозумовлені етапи (мотиваційно-пізнавальний, тренувально-виконавчий й рефлексивно-творчий), для кожного з яких авторами виділені певні критерії (ступінь багаторівневої підготовки вчителя та рівень оволодіння педагогічною майстерністю), мета, особливості, орієнтовні завдання для студентів на основі Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та навчальних програм для 1–4 класів [5, с. 235].

Н. Козачек досліджує особливості проведення пропедевтичної педагогічної практики в умовах воєнного стану дистанційно. Оскільки, через широкомасштабне вторгнення росії в Україну студенти не мали змоги проходити практику очно, то на допомогу прийшли дистанційні технології, які дали змогу здобувачам освіти покращити свої знання, розвивали комунікативність, а саме спілкування за допомогою цифрових застосунків, критичність мислення, крім того, практика в дистанційному форматі виконувала і виховну функцію – сприяла вихованню основних якостей особистості: активність, самовдосконалення, креативність та самостійність [3, с. 71]. Отже, як засвідчує аналіз, питання пропедевтичної практики майбутніх учителів початкової школи є в полі зору науковців, проте відсутні дослідження, які б розкривали змістовий потенціал пропедевтичної практики у формуванні в здобувачів освіти культури міжособистісної взаємодії.

**Мета статті** полягає обґрунтуванні змістового потенціалу пропедевтичної практики у формуванні культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи. Задля реалізації мети важливим стало розв'язання наступних завдань: 1) уточнити сутність культури міжособистісної взаємодії та формування культури міжособистісної взаємодії у студентів; 2) проаналізувати завдання пропедевтичної практики з формування в здобувачів освіти культури міжособистісної взаємодії.

У ході дослідження використовуємо *теоретичні* (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація) та *емпіричні* (спостереження, вивчення досвіду діяльності) **методи дослідження**.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Формування компетентного учителя Нової

української школи зі сформованою культурою міжособистісної взаємодії, фахівця, який відповідає вимогам Професійного стандарту вчителя початкової школи, можливе за умови поєднання в закладах вищої освіти теоретичної та практичної підготовки. Практична підготовка студентів є обов'язковий компонент освітньо-професійної програми і має на меті узагальнення майбутнім фахівцем не лише професійних навичок та вмінь, а й виховання професійно-важливих якостей.

Значну увагу у формуванні в майбутнього вчителя професійних якостей ми відводимо культурі міжособистісного спілкування, оскільки, задля успішної та конструктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчитель початкової школи має досконало володіти вміннями професійного педагогічного спілкування, вправно організувати і провести діалог чи полілог; добирати ефективні методи взаємодії з молодшими школярами; здійснювати педагогічно доцільну імпровізацію; моделювати професійно-комунікативні навчально-розвивальні ситуації з урахуванням вікових, психо-фізіологічних особливостей учнів початкової школи; вміти використовувати діалогічну взаємодію в організації навчально-виховного процесу [7, с. 1].

У процесі наукового пошуку культуру міжособистісної взаємодії аналізуємо як складову загальної культури майбутнього вчителя початкової школи та сформоване інтегральне ціннісно-особистісне утворення, яке забезпечує його розвиток через свідоме гармонійне поєднання його внутрішнього світу із зовнішнім соціальним середовищем, проявляється у поведінкових актах, сприяє успішній комунікації у колективній діяльності на основі усвідомлених морально-етичних норм, знань, умінь і навичок спілкування, а формування культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи визначаємо як багатоаспектний, цілеспрямований та керований процес професійної підготовки через включення студентів у наукову, виховну, практичну діяльність, яка забезпечує набуття системи знань щодо норм та правил міжособистісних взаємин; розвиток ціннісних та емоційних переконань для гармонізації стосунків із суб'єктами взаємодії; формування комунікативних умінь та навичок для її здійснення у майбутній професійній діяльності [7, с. 5].

Нами визначено ознаки культури міжособистісної взаємодії вчителя початкової школи:

- наявність зовнішньої стосовно взаємодіючих суб'єктів мети (об'єкта), здійснення якої обумовлене необхідністю докладання сумісних зусиль;
- експліційність – доступність до спостереження та реєстрації;
- ситуативність – достатньо жорстка регламентація конкретними умовами міжособистісної взаємодії тривалості, інтенсивності, норм і правил інтеграції;

- рефлексивна багатозначність – можливість міжособистісної взаємодії як прояву усвідомлених суб'єктивних намірів, неусвідомлених або частково усвідомлених, які є наслідком сумісної участі в складних видах суспільної діяльності [7, с. 7]. Саме ці та інші особливості культури міжособистісної взаємодії вчителя початкової школи ефективно формуються у процесі пропедевтичної практики.

Пропедевтична практика студентів спеціальності 013 Початкова освіта у Волинському національному університеті імені Лесі Українки є важливим складником професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, що поєднує теоретичну підготовку з практичною педагогічною діяльністю, та передбачає формування інтегральної, загальних та спеціальних (фахових) компетентностей здобувача вищої педагогічної освіти.

Предметом пропедевтичної практики є процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в Новій українській школі, педагогічні спостереження за роботою вчителя-класовода, формування початкових професійних умінь організації освітнього процесу та дозвілєвої діяльності в здобувачів вищої педагогічної освіти [6, с. 3].

Поряд з формуванням *hard skills*, пропедевтична практика має на меті формування м'яких навичок (*soft skills*), таких як:

- комунікативні уміння й навички – готовність до вільної комунікації з учасниками освітнього процесу, вміння аргументувати, переконувати та захищати власні думки й переконання;
- аналітичне та критичне мислення – вміння/здатність знаходити і структурувати матеріал, встановлювати взаємозв'язки між окремими елементами, визначати головну та другорядну інформацію;
- когнітивна гнучкість – здатність швидко адаптуватися до змін, успішно вирішувати нові виклики, проблеми;
- емоційний інтелект – ментальні здібності, які беруть участь в усвідомленні і розумінні власних емоцій, емоцій навколишніх (дітей, батьків, колег) та вміння керувати емоціями;
- креативність, оригінальність та ініціативність – здатність генерувати інноваційні ідеї, знаходити оригінальні творчі рішення, уміння вільно мислити;
- уміння працювати в команді – налагоджувати ефективну співпрацю в групі, мікрогрупі для досягнення спільної мети; лідерські якості – сукупність умінь, навичок, рис характеру, визнання високих результатів у діяльності, що забезпечують успіх [6, с. 8].

Силабусом практики визначено програмові результати, які мають бути сформовані в майбутніх учителів початкової школи. Сформованість культури міжособистісної взаємодії безпосередньо відображають такі програмові результати: ПРН 1 (організувати монологічну, діалогічну

та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти); ПРН 4 – спілкуватися із професійних питань засобами державної та іноземної мов в усній та письмовій формах, застосовувати в освітньому процесі прийоми збагачення усного й писемного мовлення молодших школярів; ПРН 8 – організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування; ПРН 16 – використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати професійним розвитком осіб та груп [6, с. 6].

На формування культури міжособистісної взаємодії силабусом практики спрямовані такі завдання: знайомство та встановлення контакту з дітьми закріпленого класу, відвідування уроків, спостереження за організацією освітнього процесу; залучення до проведення позакласної роботи, виховної роботи, ігрової діяльності з учнями, дозвілля на перервах, режимних моментів (ранкових зустрічей, фізкультхвилинок на уроках) та ін.

Навички культури міжособистісної взаємодії здобувачів узагальнюються і в процесі виконання завдань пропедевтичної практики, що передбачають збір інформації про окремого школяра (біографія, сімейні обставини, особливості перебування у класному колективі, позашкільні інтереси, особливості спілкування) шляхом вивчення документації, співбесіди з ним, його вчителями, батьками, спостереження за його поведінкою під час проведення занять, на перерві тощо); спостереження за учнівським колективом та робота щодо згуртування його членів, вивчення міжособистісних взаємин учнів за допомогою соціометрії. У процесі реалізації вказаних завдань майбутні вчителі мають уміти будувати взаємодію з учнем, його вчителями та батьками задля виявлення його здібностей, інтересів, потреб; рівня навчальних досягнень, сформованості особистісних якостей та рівня вихованості. Поряд з цим, у студентів закріплюються знання норм, цінностей міжособистісної взаємодії, її видів; поняття спілкування, його структури і видів; знання про сутність, культуру й особливості міжособистісної взаємодії; психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку; усвідомлення необхідності дотримання культури у щоденній поведінці; формування цінностей та емоційних установок до співробітництва; прагнення до виявлення морально-етичних дій у взаємодії; дотримання загальноприйнятих правил

поведінки у взаємодії з іншими; активність у налагодженні конструктивної взаємодії; ініціативність і активна позицію в професійному педагогічному спілкуванні [автореф. с. 8].

Формуванню культури міжособистісної взаємодії сприяє організація і проведення екскурсій, прогулянок, подорожей зі школярами в ході пропедевтичної практики. У процесі реалізації цих форм виховної роботи у майбутніх учителів формуються здатності розподіляти увагу і підтримувати її стійкість; обирати відповідно до класу й окремих учнів найдоцільніші способи поведінки звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях. Поряд з цим, участь здобувачів освіти у підготовці та проведенні різних форм виховної роботи формує у них здатність осмислювати реальні результати своїх вчинків та уміння вносити корективи у власну поведінку, розвиває саморегуляцію, емпатію та емоційну стійкість.

Рівень сформованості культури міжособистісної взаємодії яскраво ілюструє презентація та захист майбутніми учителями початкової школи портфоліо професійних досягнень, здобутих у ході пропедевтичної практики, на підсумковій конференції «Мій перший педагогічний досвід». Портфоліо професійних досягнень – це набір документів (збірки різного виду ігор, конспекти екскурсій, подорожей і ін.), які були зібрані студентами в процесі проходження пропедевтичної практики. Підготовка портфоліо педагогічної практики допомагала здобувачам визначати та документувати власні успіхи й досягнення, простежувати їх динаміку; здійснювати систематичну самооцінку власної професійної діяльності; порівнювати результати самооцінки з оцінкою вчителя і методистів. У процесі захисту практики студенти презентували зразки виконаних робіт, що підтверджували зазначений рівень професійно орієнтованих компетентностей.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, пропедевтична практика є першою практикою в системі практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Саме пропедевтична практика має значний змістовий потенціал для удосконалення культури міжособистісної взаємодії. Силабусом практики передбачені завдання, які прямо або опосередковано спрямовані на вдосконалення навичок ефективної комунікативної взаємодії та *soft skills*. Вдало організований перший вид практики забезпечуватиме успішність подальшої професійної підготовки здобувачів за спеціальністю 013 Початкова освіта.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд проблеми, подальшого вивчення потребує експериментальне визначення рівнів сформованості культури міжособистісної взаємодії в майбутніх учителів початкової школи у ході пропедевтичної практики.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Бартків О. С. До проблеми практичної підготовки соціальних педагогів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки* : Педагогічні науки. 2009. № 21. С. 71 – 75.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ «Либідь» 1997. 366 с.
3. Козачек Н. Особливості проведення пропедевтичної педагогічної практики для студентів 2 курсу ХНПУ імені Г.С. Сковороди в умовах військового стану. *Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язберезувальної освіти*, (20 жовтня 2022 р.) / за загальною редакцією проф. Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 70-73
4. Підгорна Т. В., Тополя Л. В. Педагогічна пропедевтична практика майбутніх учителів інформатики. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Випуск 129, 2016. С. 174-180.
5. Філоненко О.С., Білоусова Н. В., Гордієнко Т. В. Організація пропедевтичної практики майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020 р., № 71, Т. 1. С.235-240.
6. Яструб О. О., Вітюк В. В. Силабус пропедевтичної практики. Луцьк, 2022. 13 с. : <https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2022-2021.pdf>
7. Яструб О.О. Формування культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи у позааудиторній роботі : автореф. дис. к.п.н: 13.00.07. Умань, 2016. 20 с.

## ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

### PROFESSIONAL SELF-FULFILLMENT OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті досліджується професійна самореалізація майбутніх педагогів дошкільної освіти в умовах євроінтеграції. Висвітлено напрями формування педагогічної кваліфікації педагогів спеціальності «Дошкільна освіта». Встановлено, що під професійною самореалізацією майбутніх педагогів дошкільної освіти необхідно розуміти комплекс проявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього педагога дошкільної освіти, внаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності у процесі взаємодії із дітьми дошкільного віку. З'ясовано, що характерні ознаки професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти висвітлюються в педагогічних діях та відношеннях, ідентифікації себе з педагогічною професією, що найбільш яскраво визначається під час освітнього процесу та педагогічної практики. Виявлено, що серед найбільш інноваційних форм безперервної освіти та професійного саморозвитку вихователів перше місце має дистанційне навчання, яке передбачає організацію взаємодії між учасниками освітнього процесу у закладі дошкільної освіти, а також між ними та інтерактивними джерелами інформації, що відображає всі внутрішні компоненти навчального плану. Встановлено, що другою за ефективністю формою навчання та методом професійного саморозвитку майбутніх вихователів є електронне навчання (e-learning), яке об'єднує медіаресурси та завдяки якому майбутній вихователь може змінювати темп, місце та час навчання. Виділено ключові особливості професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти в Україні та країнах ЄС. З'ясовано, що однією з нових форм організації освітньої діяльності у закладах дошкільної освіти пропонується запровадження мобільних дитячих садків на основі формування пересувного транспортно-комплексу для надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти за місцем проживання дітей на територіях, де відсутні суб'єкти освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти.

**Ключові слова:** професійна самореалізація, педагог, дошкільна освіта, євроінтеграція.

The article examines the professional self-realization of future teachers of preschool education in the conditions of European integration. Areas of formation of pedagogical qualifications of teachers specializing in "Preschool education" are highlighted. It was established that the professional self-realization of future teachers of preschool education should be understood as a set of manifestations of constantly growing individual professional and personal qualities of the future teacher of preschool education, as a result of which he reproduces himself in pedagogical activities in the process of interaction with children of preschool age. It was found that the characteristic signs of professional self-realization of future teachers of preschool education are highlighted in pedagogical actions and attitudes, self-identification with the pedagogical profession, which is most vividly determined during the educational process and pedagogical practice. It was found that among the most innovative forms of continuous education and professional self-development of educators, distance learning takes first place, which involves the organization of interaction between the participants of the educational process in the preschool education institution, as well as between them and interactive sources of information that reflect all internal components of the curriculum. It was established that the second most effective form of training and method of professional self-development of future educators is electronic learning (e-learning), which combines media resources and thanks to which the future educator can change the pace, place and time of learning. Key features of professional training of future preschool teachers in Ukraine and EU countries are highlighted. It was found that one of the new forms of organizing educational activities in preschool education institutions is the introduction of mobile kindergartens based on the formation of a mobile transport complex for the provision of educational services in the field of preschool education at the place of residence of children in territories where there are no subjects of educational activity in the field of preschool education.

**Key words:** professional self-realization, teacher, preschool education, European integration.

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.36>

**Яценко В.В.,**

канд. пед. наук, доцент,  
ст. викладач кафедри теорії  
та методики дошкільної освіти  
Гуманітарно-педагогічна академія  
Харківського обласного ради

**Пехарєва С.В.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та методики  
дошкільної освіти  
Гуманітарно-педагогічна академія  
Харківського обласного ради

**Постановка проблеми.** Зміна освітньої парадигми відповідно до державних стандартів характеризується переходом від традиційної до людиноцентричної освіти, що у результаті вимагає від ЗВО ґрунтовної підготовки майбутніх педагогів, у тому числі педагогів дошкільної освіти. У зв'язку з цим не слабшає інтерес науковців до підвищення рівня професійного становлення особистості здобувачів освіти, особливо в плані самореалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Професійна самоосвіта майбутнього вихователя має сприяти формуванню у них професійної гнучкості та мобільності, що дозволяє

адаптуватися до мінливих умов і змісту професійної діяльності та створює умови для успішної самореалізації особистості. Це допомагає уникнути внутрішніх особистих конфліктів і професійних невдач. Від професійної діяльності майбутніх педагогів дошкільної освіти залежить якість навчання та виховання підростаючого покоління, а рівень розвитку сучасного педагога дошкільної освіти безпосередньо залежить від здатності до саморозвитку та самовиховання, а також від самореалізації.

З огляду на те, завдання дошкільної освіти в європейському контексті – сприяти розвитку

громадянської свідомості, заснованої на таких цінностях, як солідарність, демократія, рівність, взаємна повага і повага до культурної та етнічної самобутності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Тематику професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти в умовах євроінтеграції досліджують такі науковці, як: Волинець Ю., Стаднік Н. та Волинець Є. [12], які проаналізували процес формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до провадження професійної діяльності в умовах євроінтеграції; Ярославцева М. [11], яка дослідила процес формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики; Передерій О. та Крамаренко С. [10], які дослідили професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу та зауважили, що цей процес сприяє формуванню професійної гнучкості та мобільності у таких фахівців.

**Метою статті** передбачено розкрити особливості професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти в умовах євроінтеграції.

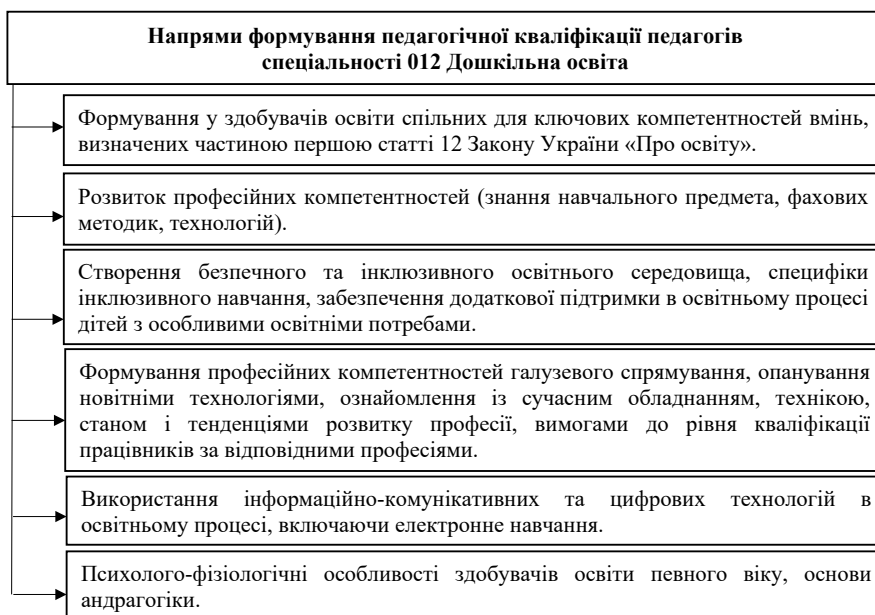
**Виклад основного матеріалу дослідження.**

Освіта педагогічних працівників є необхідною складовою освіти впродовж життя, до якої відноситься й післядипломна освіта, що передбачає вдосконалення фахових компетентностей на основі здобутої вищої, професійної або фахової передвищої освіти та практичного досвіду [5]. Педагогічна освіта включає формування кваліфікації педагогічних працівників, набуття педагогічних компетентностей у межах професійної

діяльності та досягнення визначених професійних результатів на підставі освітньої програми та організованого комплексу освітніх складових [8]. Порядок методичної підготовки майбутніх педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта [7] визначає такі основні напрями формування кваліфікації, які відображені на рис. 1.

Ці напрями визначають майже усі сфери професійного кругозору майбутніх педагогів дошкільної освіти, де найбільш важливим є розвиток саме професійних компетентностей. Сучасна система освіти вимагає у майбутніх педагогів дошкільної освіти розвитку здібностей та прагнення до самоосвіти, самореалізації та самовдосконалення, активного ставлення до життя та професійного зростання як основи професійної діяльності.

Провідною ланкою системи дошкільної освіти є професійна підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності в умовах євроінтеграції. Сучасні заклади дошкільної освіти висувають підвищені вимоги до організації освітнього процесу підростаючого покоління, тому потребують компетентних педагогів дошкільної освіти, які володіють високими професійними навичками. Підготовка висококваліфікованого педагога дошкільної освіти, педагога-дослідника, педагога-майстра, який спрямовує свої ідеї, знання та вміння на інноваційний освітній процес у закладах дошкільної освіти з метою забезпечення освітніх потреб та сприяння розвитку здібностей й інтересів в підростаючого покоління мають особливе значення. Освітній процес у своєму історичному поступі завжди був певним чином пов'язаний із



**Рис. 1. Напрями формування педагогічної кваліфікації майбутніх педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта**

Примітки: сформовано авторами на основі [7].

філософськими проблемами, які «на відповідному світоглядному рівні розглядали відношення людини до світу, культури, вихідних цінностей буття людини в світі, співвідношення його свободи і відповідальності, форми і типу людської психіки» [12].

Розуміння професійної самореалізації як педагогічної категорії слід пов'язати з особливостями професії педагога як фахівця, як особистості та головного суб'єкта освітньої діяльності. Характерні ознаки професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти визначаються в педагогічних діях та відношеннях, ідентифікації себе з педагогічною професією, що найбільш яскраво висвітлюються під час безпосередньо освітнього процесу та педагогічної практики. Професійна самореалізація майбутніх педагогів дошкільної освіти визначається як комплекс проявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього педагога дошкільної освіти, внаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності у процесі взаємодії з дітьми дошкільного віку.

Так, серед найбільш інноваційних форм безперервної освіти та професійного саморозвитку майбутніх педагогів дошкільної освіти перше місце посідає дистанційне навчання. Таке навчання передбачає організацію взаємодії між учасниками освітнього процесу у ЗВО, а також між ними та інтерактивними джерелами інформації. Варто зауважити, що заняття в системі дистанційного навчання базуються на засобах комунікації та освітніх ресурсах в мережі Інтернет. У той же час майбутні педагоги дошкільної освіти можуть використовувати цифрові технології для роботи із інформацією (інфографіка, скрайбінг, інтелектуальні карти, скетчинг, розповідь), щоб дистанційне навчання, на основі чого вони здобувають освіту за спеціальністю 012 Дошкільна освіта зробити диференційованим і справді продуктивним [7].

Другою за ефективністю формою навчання та методом професійного саморозвитку майбутніх педагогів дошкільної освіти є електронне навчання (e-learning), яке об'єднує медіаресурси (гіпермедіа, електронні підручники, онлайн-презентації, записи в цифровому вигляді, відеоматеріали) та завдяки якому майбутній педагог дошкільної освіти може змінювати темп, місце та час навчання [5].

Акцентуючи увагу на досвіді країн ЄС, який узагальнила Беленька Г., слід відзначити, що характерними ознаками професійної підготовки майбутніх вихователів у цих країнах є [1]: високі вимоги до відбору потенційних здобувачів педагогічної освіти; впровадження дистанційного навчання; акцент на культурологічній складовій професійної підготовки майбутніх вихователів; цифровізація професійної підготовки здобувачів освіти; акцент на формуванні рефлексивних умінь і розвитку критичного мислення.

Досить поширеною для професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти є така форма самостійної роботи, як випереджувальні завдання у підготовці до інтерактивної лекції, тобто завдання, скеровані на повне або часткове оволодіння матеріалом до його вивчення за програмою на лекціях [2]. Принцип мобільності, який визнано Європейською комісією, сприяє відкриттю перспектив для одержання знань за обраним фахом у диференційованих навчальних закладах, у такий спосіб принцип сприяє професійній самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти [4].

Поділяючи узагальнену позицію Беленької Г. щодо досвіду професійної підготовки вихователів у країнах ЄС, доцільно відзначити, що у вітчизняній практиці професійної підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти акцент також націлений на цифровізацію освітнього процесу.

Щодо конкретизації зарубіжного досвіду підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти у країнах ЄС, то слід зауважити наступне. У Польщі, як зауважує Скшетуська Є., незважаючи на намагання забезпечити майбутніх педагогів дошкільної освіти повною вищою освітою, нормативно-правові акти дозволяють залучати до роботи з дітьми фахівців без ступеня магістра. Багато ЗВО пропонують факультети та спеціалізації в цій сфері, але не можуть повністю забезпечити достатній рівень освіти. Останні зміни в стандартах підготовки педагогів дошкільної освіти змусили підвищити рівень вимог до освіти таких фахівців дошкільних закладів [13].

Професійна самореалізація майбутніх педагогів дошкільної освіти забезпечується упровадженням сучасних форм навчання на засадах демократичності й мобільності у відповідності до індивідуальної освітньої траєкторії й зацікавленень здобувача освіти. Варто зауважити, що доступність та ефективність професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти у ЗВО Польщі забезпечується через різновекторну імплементацію поряд із традиційними інноваційними формами навчання сучасних практикоорієнтованих технологій: активних перегонітних технологій; тренінгових технологій; ігор із прийняття рішень як активного методу навчання консультування; драматичних технік; феномену транзакційних ігор; моделювання практичних навичок тощо [10].

Акцентуючи увагу на досвіді Польщі у контексті професійної підготовки педагогів дошкільної освіти, варто відзначити, що вітчизняним ЗВО слід переймати таку практику і активно впроваджувати в освітній процес підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти такі практикоорієнтовані технології як ігри із прийняття рішень, моделювання практичних навичок, що стане важливою засадою професійної самореалізації майбутніх педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Також відповідно до професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» [6] та проєкту Закону України «Про дошкільну освіту» [9], професійна підготовка майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти має такі особливості: підвищені вимоги до допуску до роботи; обов'язкове підвищення кваліфікації; використання інформаційних технологій у сфері дошкільної освіти; акцент на формуванні загальних компетентностей, зокрема: громадянської, соціальної, культурної, лідерської, підприємницької та етичної, де:

1) громадянська компетентність повинна характеризувати відповідальні та свідомі дії майбутнього педагога дошкільної освіти, що ґрунтуються на усвідомленні прав і свобод громадянина, реалізації ним своїх прав та обов'язків, цінностей громадянського суспільства та необхідності сталого розвитку);

2) соціальна компетентність повинна відображати здатність майбутнього педагога дошкільної освіти до організації міжособистісної взаємодії, командної роботи, спілкування з представниками різних професійних груп на різних рівнях;

3) культурна компетентність майбутнього педагога дошкільної освіти має характеризувати повагу до української національної культури та полікультурності у суспільстві, вираження національної культурної ідентичності та творчого самовираження);

4) лідерська компетентність характеризує прийняття ефективних рішень у професійній діяльності, відповідальне ставлення до своїх обов'язків, мотивацію інших до досягнення спільних цілей;

5) підприємницька компетентність характеризує творчий пошук та реалізацію нових ідей, самовираження результатів професійної діяльності, планування та управління культурними та соціальними проєктами, критичне мислення, управління кар'єрою;

6) етична компетентність виконуються лише в рамках професійних компетенцій, заснованих на етичних міркуваннях, чесності, соціальній відповідальності, повазі до різноманітності та багатокультурності.

Окрім того, згідно проєкту Закону України «Про дошкільну освіту» [9] однією з нових форм організації освітньої діяльності у закладах дошкільної освіти пропонується запровадження мобільних дитячих садків на основі формування пересувного транспортного комплексу для надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти за місцем проживання дітей на територіях, де відсутні суб'єкти освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти. Основи таких нововведень у дошкільній освіті неодмінно мають бути закладені в освітній процес професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Доцільно відзначити, що основна проблема професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога дошкільної освіти полягає в тому, щоб

пов'язати вимоги і завдання його майбутньої діяльності з можливостями, здібностями і бажанням залучати дітей до різних форм освітньої діяльності. Успішне виконання таких дій визначатиме рівень професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти [3, с. 88].

Тому в процесі професійної освіти майбутніх педагогів дошкільної освіти важливо подолати студентами стереотипи, які блокують їхній професійно-творчий потенціал в освітньому процесі вищої школи. З огляду на те, професійна підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти потребує розвитку організаторських, комунікативних, інтелектуальних, педагогічних здібностей та педагогічної кмітливості. Цьому сприяють активні форми роботи: участь у науково-дослідних роботах, науково-практичних конференціях, цікаві творчі проєкти, організація спільної роботи учасників освітнього процесу у ЗВО. Це дозволяє майбутнім педагогам дошкільної освіти активно формувати сучасні та інноваційні форми роботи, вільно висловлювати думки, подавати наукові доповіді та брати участь в дискусіях на запропоновані теми.

Професійна підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти до майбутньої педагогічної діяльності має бути пов'язана з розвитком таких важливих якостей особистості, як відкритість до нового педагогічного досвіду, цілеспрямованість, організованість, активність, ініціативність, професійна впевненість у собі та висока потреба в педагогічній творчості. Майстер-класи, участь у вебінарах, круглих столах, програмах обміну студентів – це головні сучасні інструменти професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти.

**Висновки.** На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів та модернізації освіти підвищення професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти набуває все більшої актуальності. Доведено, що для формування професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільної освіти ефективним засобом є педагогічна практика. Встановлено, що професійна самореалізація педагогів дошкільної освіти в процесі педагогічної практики визначається як процес впровадження потенційних педагогічних можливостей, уміння вдосконалювати себе як індивідуальність у контексті освітньої діяльності тощо. Професійна самореалізація майбутніх педагогів дошкільної освіти починається з бажання прийняти себе, усвідомлення необхідності професійного саморозвитку та зміни свідомості і мислення. Забезпечення повного циклу руху в освітній сфері дасть змогу майбутнім педагогам дошкільної освіти здійснювати професійний саморозвиток за індивідуальною траєкторією відповідно до актуальних стратегій життєдіяльності.



**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Бєленька Г. Підготовка вихователів дітей дошкільного віку: вектор євроінтеграції. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 35 (1). С. 30-35.
2. Біла Л. Організаційно-педагогічні й соціальні умови професійної самореалізації педагога. *The 6th International scientific and practical conference «Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice»* (November 01 – 04, 2022) Edmonton, Canada. International Science Group. 2022. С. 462-464.
3. Волинець Ю., Волинець К. Формування професійних здібностей майбутніх педагогів дошкільної освіти в умовах євроінтеграції. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 2 (29). С. 80-91.
4. Отич О. М. Особистісно-діяльнісний підхід до професійної самореалізації науково-педагогічних працівників. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 2(4). С. 411-419.
5. Передерій О. Л., Крамаренко С. Г. Професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу як необхідний складник його професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73, Т. 1. С. 82-85.
6. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»: Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2020 р. №572. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf>
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Проект Закону України «Про дошкільну освіту». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40443>
10. Шевченко Ж. М. Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01. Кривий Ріг, 2019. 20 с.
11. Ярославцева М. І. Формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький. 2015. 24 с.
12. Volynets Y., Stadnik N., Volynets E. Formation of future specialists' readiness for preschool education in carrying out professional activity in the conditions of european integration. *Chapter «Pedagogical sciences»*. 2020. Pp. 38-55. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-38-9-3>
13. Skrzetuska, E. Przemiany w kształceniu nauczycieli wczesnej edukacji w XXI w. w Polsce. *Studia BAS*. 2022. № 2. С. 9-26.

## РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ  
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯFORMATION OF SPEECH COMPETENCE OF STUDENTS OF PRIMARY  
GRADES AGE IN THE LESSONS OF LITERATURE READING

Стаття присвячена визначенню способів формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів на уроках літературного читання. Актуальність статті зумовлена необхідністю формування мовленнєвої компетентності, яка визначена у Державному стандарті початкової освіти. Мета статті полягає у визначенні способів формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів на уроках літературного читання. Автори статті наголошують, що мовленнєва компетенція полягає в умінні слухати, сприймати і відтворювати інформацію, розуміти прочитане, дискутувати, відстоювати свою думку, судження і погляди в усній та письмовій формах. На думку авторів статті, основне завдання вчителя полягає у створенні оптимальних умов для реалізації творчого потенціалу кожної дитини на уроках літературного читання, у створенні атмосфери праці та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Доведено, що важливим елементом успішного компетентнісного навчання є вибір ефективних методів, прийомів навчання та форм організації навчальної діяльності. Автори зазначають, що формування мовленнєвої компетенції у початкових класах потрібно починати з розвитку знань учнів про одиниці мовних рівнів, тому певна частина навчального часу має бути присвячена роботі над значенням слів, збагаченням звичайного запасу та мовлення різними граматичними формами, а також розвитку вміння користуватися мовою відповідно до літературних норм. Встановлено, що формування навичок говоріння передбачає побудову діалогічних і монологічних висловлювань, тому на уроках літературного читання необхідно створювати ситуації, які будуть спонукати учнів до говоріння, висловлення думки: відповіді на запитання; складання діалогів за зразком або картиною; обговорення певних ситуацій; складання текстів; інсценування прослуханих або прочитаних творів; словесне малювання тощо. У статті окреслено основні підходи у роботі над розвитком діалогічного та монологічного мовлення на уроках літературного читання.

**Ключові слова:** діалогічне мовлення, мовленнєва компетенція, молодший шкільний

вік, монологічне мовлення, урок літературного читання.

The article is devoted to identifying ways to form the speech competence of students of primary grades age at the lessons of literary reading. The relevance of the article is due to the need to form speech competence, as defined in the State Standard for Primary Education. The purpose of the article is to identify ways to form the language competence of students of primary grades age in the lessons of literary reading. The authors of the article emphasize that speech competence consists in the ability to listen, perceive and reproduce information, understand what is read, discuss, defend one's opinion, express one's thoughts and views orally and in writing. According to the authors of the article, the main task of the teacher is to create optimal conditions for the realization of the creative potential of each child in the lessons of literary reading, to create an atmosphere of work and interaction between all participants in the educational process. It is proved that an important element of successful competent education is the choice of effective methods, teaching methods and forms of organization of educational activities. The authors note that the formation of speech competence in primary school should begin with the development of students' knowledge about the units of language levels, so a certain part of the study time should be devoted to working on the meaning of words, increasing the vocabulary, enriching speech with various grammatical forms and the ability to use the norms of the literary language. The authors found that the formation of speaking skills involves the construction of dialogic and monologue statements, therefore, in the lessons of literary reading, it is necessary to create situations that will encourage students to speak, express opinions: answers to questions; drawing up dialogues according to a model or a picture; discussion of certain situations; writing texts; dramatization of listened or read works; word drawing, etc. The article defines the main approaches to the development of dialogic and monologue speech in the lessons of literary reading.

**Key words:** dialogic speech, speech competence, primary school age, monologue speech, literary reading lesson.

УДК 373.3.016:003-028.31  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.37>

**Вінтоняк О.В.,**  
канд. філол. наук,  
завідувач кафедри педагогіки  
та методик навчання освітніх галузей  
і технологій початкової освіти  
Коломийського педагогічного фахового  
коледжу Івано-Франківської  
обласної ради

**Зварич Г.І.,**  
голова циклової комісії філологічних  
дисциплін і методики навчання  
мовно-літературної освітньої галузі  
Коломийського педагогічного фахового  
коледжу Івано-Франківської  
обласної ради

**Постановка проблеми.** Сьогодні світ, який стає все більш динамічним та більш глобалізованим, вимагає інтеграції в сучасне суспільство й пошуку свого місця в житті, що потребує від кожної людини дедалі більших зусиль і компетенцій, які починають формуватися вже у школі. У цьому контексті Державний стандарт початкової освіти [3] передбачає «всебічний розвиток дитини, її

талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості».

Сучасна українська школа має забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої та активної особистості, здатної жити в принципово

нових умовах, досягати самореалізації та життєвого успіху, робити свій внесок у розвиток суспільства [6; 9]. У сучасних умовах модернізації шкільної освіти дедалі більшого значення набуває формування мовленнєвої компетенції, яка полягає в умінні слухати, сприймати і відтворювати інформацію, розуміти прочитане, дискутувати, відстоювати свою думку, висловлювати свої судження і погляди в усній та письмовій формах.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти мета мовно-літературної освітньої галузі полягає у формуванні комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвитку особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися нею в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагаченні емоційно-чуттєвого досвіду, розвитку мовленнєво-творчих здібностей [3]. Релевантність цього питання зумовлена прагненням відповідати основним положенням Концепції НУШ. Тому основним завданням навчання рідної мови в початковій школі є формування особистості, яка володіє навичками й уміннями вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами під час сприйняття висловлювань у різних сферах комунікації. Формування навичок спілкування реалізується шляхом практичного застосування умінь учнів розв'язувати комунікативні завдання з метою набуття високого рівня спілкування українською мовою.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз теоретичної та методичної літератури засвідчує значну увагу науковців до формування мовленнєвої компетенції, яка має різноманітні трактування: «уміння адекватно й доречно на практиці користуватися мовою в конкретних ситуаціях, застосувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жест) та інтонаційні засоби виразності мовлення» (А. Богуш); «мовленнєвий досвід» (Є. Божович); «лінгвістична компетенція» (Загальноєвропейські рекомендації) тощо. Свої наукові розвідки вивченню феномена «мовленнєва компетенція» у лінгвістичному аспекті присвятили такі вчені, як І. Черних [13], О. Корніяка [7] та О. Дідик [4]. Формування мовленнєво-комунікативних компетентностей молодших школярів висвітлено у роботах І. Гончарової та Л. Полохової [2], а також О. Скоблікової [11]. Зі свого боку, Л. Діхтяренко [5] та О. Савченко [10] досліджували процес формування мовної особистості молодшого школяра.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Попри значну кількість робіт, присвячених розвитку мовленнєвої компетентності учнів, формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів на уроках літературного читання потребує подальшого вивчення.

**Формулювання цілей статті.** Мета статті полягає у визначенні способів формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів на уроках літературного читання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Основне завдання вчителя початкових класів Нової української школи полягає у створенні оптимальних умов для реалізації творчого потенціалу кожної дитини на уроках літературного читання, атмосфери праці та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Мовленнєва компетенція учнів є одним з найважливіших показників цілісності та самодостатності особистості. Суспільство майбутнього потребує людей із сучасними знаннями, гнучким і критичним мисленням та високим адаптаційним потенціалом. Формування такої людини неможливе без оволодіння «мовою як засобом спілкування, пізнання, самоствердження в житті та творчого самовираження» [12, с. 31].

Поняття «мовленнєва компетентність» не має у наукових колах єдиного трактування, подібно до інших наукових термінів. Ми погоджуємося з думкою А. Богуш та Н. Гавриш, які наголошують, що «мовленнєва компетентність – це вміння адекватно й правильно використовувати мову на практиці (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), керуватися при цьому як мовними, так і позамовними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами виразності мовлення» [1, с. 75]. Зі свого боку, О. Корніяка підкреслює, що «мовленнєва компетентність – здатність особистості (система її знань та вмінь) до отримання інформації, адекватного розуміння її смислу, програмування і висловлення своїх думок; спроможність вільно (дохідливо, виразно) оперувати усним і письмовим висловлюванням; розглядається нами як структурна складова комунікативної компетентності» [7, с. 85].

Важливим елементом успішного компетентнісного навчання є вибір ефективних методів, прийомів навчання та форм організації навчальної діяльності. Навчання мови у початкових класах спрямоване на розвиток знань учнів про одиниці мовних рівнів. З огляду на це, певна частина навчального часу має бути присвячена роботі над значенням слів, кількісному збільшенню словникового запасу, збагаченню мовлення здобувачів освіти різними граматичними формами та розвитку вміння користуватися мовою відповідно до норм літературної мови. У цьому разі стають у нагоді ігри, які допомагають розвивати мовлення та збагачувати словниковий запас.

Важливе місце у формуванні мовленнєвої компетентності учнів початкових класів відводиться розвитку навичок усного діалогічного і монологічного мовлення. Формування навичок говоріння передбачає побудову діалогічних і монологічних висловлювань, тому на уроках необхідно

створювати ситуації, які будуть спонукати учнів до говоріння, висловлення думки: відповіді на запитання; складання діалогів за зразком або картинкою; обговорення певних ситуацій; складання текстів; інсценування прослуханих або прочитаних творів; словесне малювання тощо.

У процесі роботи над діалогічним мовленням виділяють два етапи: відтворення діалогу на основі прослуханого або прочитаного тексту; самостійне складання діалогу на основі образів ситуації та усно описаної ситуації, з використанням додаткових матеріалів і дотриманням правил етикету та культури спілкування. Для створення діалогу необхідна мотивація до висловлення певної думки, яка може бути реалізована по-різному відповідно до ситуації, в якій відбувається мовлення. Тому необхідно будувати освітній процес таким чином, щоб у школярів виникало бажання щось повідомити, висловити своє ставлення до питання, що розглядається.

Учасники діалогу повинні знати, які їхні комунікативні цілі і що вони хочуть дізнатися в ході розмови. Важливу роль у створенні діалогу відіграє ініціююче висловлювання. Воно є стимулом і темою мовлення. Принциповою умовою досягнення цілей діалогу є володіння школярами мовою як засобом комунікації, тому діалогічне мовлення ґрунтується на чітких запитаннях, точних і лаконічних відповідях, ввічливих звертаннях, толерантному висловленню зауважень, спростувань і порад.

Дітям необхідно пояснити, що діалог можна вважати ефективним за умови досягнення мети всіма учасниками спілкування, коли ніхто не залишився ображеним, не почутим і не зрозумілим у ході розмови. У процесі розгортання діалогічного мовлення велика увага має приділятися засвоєнню здобувачами освіти формул мовленнєвого етикету, тобто ввічливих слів, які використовуються для вітання, прощання та прохання. Учні початкових класів повинні запам'ятати найуживаніші етикетні формули, знати ситуації, у яких кожна з них уживається, і правильно та доречно застосовувати їх під час комунікації.

На уроках літературного читання важливою є робота з художнім твором. Необхідно навчати учнів вести діалог із автором твору, ставити йому запитання. Окрім того, на основі змісту тексту можна формувати мовленнєву компетенцію, розкриваючи та засвоюючи цінності твору, обговорювати результати в класі. Важливо, щоб виконання завдань супроводжувалося читанням усього тексту або окремих абзаців з подальшим наданням оцінок поведінці героїв твору, думок щодо розвитку подій у творі. Для того, щоб зацікавити учнів, у тексті необхідно шукати об'єкти, які б стали стимулом для творчих висловлювань дітей, наприклад, запитати, які почуття викликає у них твір; що здивувало у творі; що схвилювало.

Дієвим прийомом, що допоможе зацікавити школярів роботою над текстом, стане моделювання змісту за допомогою рухомої картини відповідно до сюжету твору. У цьому разі учні не лише опрацьовують зміст твору, а й відтворюють сюжетні сцени, використовуючи предметні малюнки, залучаючись при цьому до образотворчої діяльності. Для розширення словникового запасу учнів «необхідно використовувати вправи на добір синонімів, антонімів, працювати з фразеологізмами» [8, с. 127]. Наприклад, можна запропонувати дітям дібрати порівняння, подібні або протилежні за значенням слова та скласти з ними речення. Такі творчі вправи будуть спонукати учнів уважно слухати співрозмовника та реагувати на його висловлення.

Формування монологічного мовлення передбачає переказ прочитаного або почутого тексту та конструювання власного тексту на основі побаченого або пережитого. Монологи, як правило, адресовані не одній людині, а декільком особам. Тому автор повинен побудувати його таким чином, щоб монолог міг зрозуміти будь-який слухач. Це ставить високі вимоги до монологічного мовлення, яке повинно характеризуватися змістовністю, логічністю, точністю, багатством мови, виразністю, чіткістю і правильністю. Щоб гарантувати змістовність мовлення, дітям потрібно пояснити, що вони мають говорити та писати тільки про те, що вони добре знають. Розповідь учнів має ґрунтуватися на відомих їм фактах, власних спостереженнях і життєвому досвіді. Вони повинні висловлювати добре обдумані ідеї та щирі почуття.

Рекомендовано пояснити учням, що принциповою вимогою до монологу є логічність його побудови, яка ґрунтується на послідовності, адекватності у викладі думок, відсутності пропусків чи повторів і обов'язково – висновках. Точність у монологічному мовленні досягається не лише вмінням відтворювати факти, спостереження і почуття, а й умінням добирати для цього відповідні мовні одиниці – слова і словосполучення, які максимально схарактеризують події та їхніх учасників. Точність, таким чином, вимагає володіння всіма мовними засобами і вмінням відбирати слова і структури речень, які найкраще відповідають повідомленню і змісту твору в кожному конкретному випадку. Оскільки монолог звернений до слухача, мовцям, зацікавленим у тому, щоб бути зрозумілими і правильно сприйнятими слухачем, необхідно бути уважними до відбору своїх виразних засобів мовлення.

На уроках літературного читання також значну увагу слід приділяти виразному читанню. Варто донести учням, що «виразність – це не лише дотримання правил пунктуації та інтонації, а й вміння яскраво, переконливо і лаконічно висловлювати свої думки, впливати на інших за допомогою

підібраних фактів, слів і словосполучень, структури фрази і атмосфери розмови» [8, с. 77]. Важливою частиною завдання розвитку монологічного мовлення є постійний контроль за його чистотою. Учні мають знати, що у монологі слід уникати так званих «слів-паразитів», «замінювати діалектизми літературними аналогами» [1, с. 78] тощо.

У формуванні мовленнєвої компетенції особливе значення має правильність мовлення, зокрема необхідно зосереджувати увагу здобувачів освіти на правильній вимові слів відповідно до літературних норм і розпізнаванні їхнього лексичного значення; інтонувати речень різної структури та мети висловлювання; паузах, мелодичі; смислово членуванні речень.

На уроках літературного читання необхідно заохочувати здобувачів освіти до активності, перекопувати у необхідності засвоєння матеріалу і знань, які їм стануть у нагоді у майбутньому, «стимулювати мотивацію і створювати умови для досягнення успіху» [8, с. 47]. Такий підхід до навчання знизить психологічну напругу у дітей, допоможе учням подолати страх помилок і дозволить вільно співпрацювати з іншими учнями, а також створює умови, необхідні для успішного навчання, допоможе у самовираженні та саморозвитку, підвищить комунікабельність, креативність й ініціативність. Учні з більшою ймовірністю виконають успішно завдання, якщо будуть відчувати себе повноправними партнерами з учителем. За таких умов урок стає форумом для активного діалогу та обміну інформацією. Досягти цієї мети допоможуть різні форми роботи, як-от, відомі «Рольові ігри», «Карусель», «Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», «Броунівський рух», «Дискусія» [1; 2; 5; 7] тощо.

**Висновки.** У початковій школі на уроках літературного читання закладається фундамент формування мовленнєвої компетенції здобувачів освіти, тому заняття мають бути організовані таким чином, щоб кожен учень висловлював свої думки як усно, так і письмово, продукував зв'язні тексти відповідно до мети, комунікативних умов і норм літературної мови. Навчання діалогічному та монологічному мовленню є основою для формування вміння користуватися всіма засобами рідної мови в будь-якій мовленнєвій ситуації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні міждисциплінарного підходу

у формуванні мовленнєвої компетенції здобувачів освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А. М. Богуш. К.: Вища шк., 2007. 542 с.
2. Гончарова І. М., Полохова Л. М. Формування мовленнєво-комунікативних компетентностей молодших школярів. Уроки розвитку зв'язного мовлення в 1 класі. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 139 с.
3. Державний стандарт початкової освіти: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.03.2023).
4. Дідик О. В. Компетентісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 144 с.
5. Діхтяренко Л. Урок літературного читання у 2 класі з використанням технології критичного мислення. *Початкова школа*. 2019. № 3. С. 14–18.
6. Концепція гуманітарного розвитку України на період 2020 років. URL: [http://osvita.ua/legislation/Vishya\\_osvita/30817/](http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/30817/). (дата звернення: 10.03.2023).
7. Корніяк О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Вип. 16. С. 82-92.
8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах [М. І Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.]; за ред. М. І. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2004. 400 с.
9. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентісного підходу в українській освіті. *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики I Під заг. ред. О.В.Овчарук. К.: «К.І.С.»*, 2004. С. 66-72.
10. Савченко О. Метод проектів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2015. Вип. 11. С. 26–31.
11. Скоблікова О. В. Розвиток комунікативного мовлення першокласників. Х.: Вид. група «Основа», 2013. 159 с.
12. Ткаченко Л. І. Г. С. Сковорода і В. О. Сухомлинський про розвиток особистості: традиція гуманістичної педагогічної думки. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 4. С. 31-40.
13. Черних І. Висвітлення поняття «мовленнєва компетентність» у сучасній лінгвістиці. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. Ч. 2, № 22(209). С. 38-44.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ  
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИINNOVATIVE APPROACHES TO SOCIALIZATION OF CHILDREN  
WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена дослідженню інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти України. Актуальність дослідження зумовлена важливістю соціалізації дітей з певними фізичними, психічними чи розумовими обмеженнями в сучасному суспільстві.

Мета статті – розроблення шляхів вирішення проблем інклюзивної освіти, які уповільнюють впровадження інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Для досягнення мети в процесі дослідження було вирішено низку завдань: визначено поняття «соціалізація», основні етапи та результати соціалізації; розглянуто інноваційні підходи до соціалізації дітей з обмеженими освітніми можливостями; визначено сучасний стан та проблеми інклюзивної освіти, які перешкоджають впровадженню інноваційних методів та технік організації роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби; запропоновано шляхи вирішення таких проблем. В ході дослідження використано загальнонаукові методи пізнання: індукції та дедукції, аналізу та синтезу, асоціації та аналогії.

За результатами дослідження встановлено, що на сьогоднішній день розроблена велика кількість інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, які використовуються навчальними закладами України: навчання ровесників ровесниками, випадкове навчання, тренінг зі зворотним реагуванням, візуальні підказки, Денверська модель раннього втручання тощо. Однак впровадження таких підходів ускладнюють проблеми інклюзивної освіти: відсутність кваліфікованих фахівців; недостатнє фінансування інклюзивної освіти; відсутність необхідної інфраструктури; невідповідність вихователів та вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; відсутність відповідної законодавчої бази. Для вирішення зазначених проблем пропонується здійснення наступних заходів: розвиток спеціальних програм для підготовки вчителів та фахівців з інклюзивної освіти; збільшення фінансування інклюзивної освіти та покращення інфраструктури закладів освіти; створення належної законодавчої бази та розробка чітких інструкцій для виконання законодавчих норм щодо інклюзивної освіти; проведення інформаційної роботи серед батьків та громадськості з метою підвищення рівня обізнаності про інклюзивну освіту та роз'яснення її переваг.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів органами державної влади для розвитку інклюзивної освіти України.

**Ключові слова:** соціалізація, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, випадкове навчання; інклюзивно-ресурсні центри.

The article is devoted to the study of innovative approaches to the socialization of children with special educational needs who study in educational institutions of Ukraine. The relevance of the study is due to the importance of socialization of children with certain physical, mental or intellectual disabilities in modern society.

The purpose of the article is to develop ways to solve the problems of inclusive education that slow down the implementation of innovative approaches to the socialization of children with special educational needs. To achieve this goal, the study solved a number of tasks: the concept of "socialization", the main stages and results of socialization are defined; innovative approaches to the socialization of children with special educational needs are considered; the current state and problems of inclusive education that hinder the introduction of innovative methods and techniques for organizing work with children with special educational needs are identified; ways to solve such problems are proposed. The study used general scientific methods of cognition: induction and deduction, analysis and synthesis, association and analogy.

The study found that a large number of innovative approaches to the socialization of children with special educational needs have been developed to date and are used by educational institutions in Ukraine: peer-to-peer education, randomized training, feedback training, visual cues, the Denver Model of Early Intervention, etc. However, the implementation of such approaches is complicated by the problems of inclusive education: lack of qualified specialists; insufficient funding for inclusive education; lack of necessary infrastructure; unpreparedness of educators and teachers to work with children with special educational needs; lack of an appropriate legislative framework. To solve these problems, the following measures are proposed: development of special programs for training teachers and specialists in inclusive education; increasing funding for inclusive education and improving the infrastructure of educational institutions; creation of an appropriate legislative framework and development of clear instructions for the implementation of legislative norms on inclusive education; conducting information work among parents and the public to raise awareness of inclusive education and explain its benefits.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying the results obtained by public authorities for the development of inclusive education in Ukraine.

**Key words:** socialization, children with special educational needs, inclusive education, incidental learning; inclusive resource centers.

УДК 373.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.38>

**Врочинська Л.І.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки,  
дошкільної та початкової освіти  
Кременецької обласної  
гуманітарно-педагогічної академії  
імені Тараса Шевченка

**Вербовський І.А.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри професійно-  
педагогічної, спеціальної освіти,  
андрагогіки та управління  
Житомирського державного  
університету імені Івана Франка

**Котломанітова Г.О.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри спеціальної освіти  
і соціальної роботи  
Полтавського національного  
педагогічного університету  
імені В.Г. Короленка

**Постановка проблеми.** Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами є важливим завданням, що стоїть перед українською системою освіти. Виконання цього завдання можливе за умови використання інноваційних підходів,

які дозволяють забезпечити повноцінну участь у житті суспільства дітей з особливими освітніми потребами, їх ефективну самореалізацію у різних сферах професійної та соціальної діяльності. Застосування таких підходів змінює стереотипи

та негативне ставлення до дітей, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі, дозволяє підвищити якість їх навчання та забезпечити оптимальні умови для розвитку. В цілому, використання інноваційних підходів є важливим для покращення якості життя та інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта, якої вони потребують, є педагогічною інновацією, що знаходиться на стадії розвитку. Українська влада усвідомлює важливість інклюзивної освіти для соціалізації цієї категорії дітей, тому робить значні кроки в напрямку її впровадження. Попри це, значна частина закладів освіти продовжує надавати підтримку дітям з нормальним розвитком, не звертаючи увагу на особливості психофізичного розвитку дітей з обмеженими можливостями. Використовуються переважно застарілі підходи до навчання та виховання таких дітей, що призводить до формування у них негативного ставлення до навчально-виховного процесу та ускладнює соціалізацію [1, с. 125]. В зв'язку з цим особливо актуальним є питання імплементації інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Застосування таких підходів є важливим кроком на шляху до створення в Україні відкритого, інклюзивного та доступного суспільства, де всі діти мають рівні можливості для отримання якісної освіти та повноцінної участі у соціальному житті.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Соціалізація особистості є досить актуальною темою, яка розглядається в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: Холодія О. М. [1], Циби В. Г. [2], Безпалько О. В. [3], Ярмаченка М. Д. [4], Герасимів Т. З. [5], Rogers S. J [10], Thompson B. [11] та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Не дивлячись на велику кількість наукових праць, присвячених соціалізації особистості, недостатньо дослідженим залишається питання застосування інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми

потребами, які є однією з найуразливіших категорій населення України.

**Формулювання цілей статті.** Мета статті – розроблення шляхів вирішення проблем інклюзивної освіти, які уповільнюють впровадження інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

**Виклад основного матеріалу.** В науковій літературі міститься величезна кількість трактувань поняття «соціалізація». Вперше дане поняття використав американський соціолог Ф. Гіддінгс у своїй книзі «Теорія соціалізації», опублікованій у 1887 році. Вчений визначив процес соціалізації як «розвиток соціальної природи та характеру індивіда», який полягає в підготовці людського матеріалу до соціального життя. Гіддінгс описав соціалізацію як процес, який може відбуватися як стихійно, під впливом оточення, так і цілеспрямовано, за допомогою інститутів соціалізації, таких як сім'я, заклад освіти, релігійна організація тощо [2, с. 114-115].

Іншими широко вживаними визначеннями поняття «соціалізація» є:

- процес засвоєння та відтворення соціокультурного досвіду, який складається зі знань, цінностей, норм, традицій та зразків поведінки, що визнаються у суспільстві. Завдяки цьому людина може стати соціальним індивідом та розвиватись у відповідності з соціальними нормами та цінностями [3, с. 208];
- процес засвоєння знань, норм і цінностей, які дозволяють ефективно функціонувати як повноправному члену суспільства [4, с. 5-12];
- процес становлення особистості шляхом навчання, засвоєння цінностей, норм, установок та зразків поведінки, притаманних групі, соціальній спільності чи суспільству [5, с. 156-161].

Соціалізація відбувається в декілька етапів, які відповідають хронології розвитку особистості – раннє дитинство, дошкільний та шкільний вік, юність тощо. Основні етапи соціалізації наведені на рис. 1.

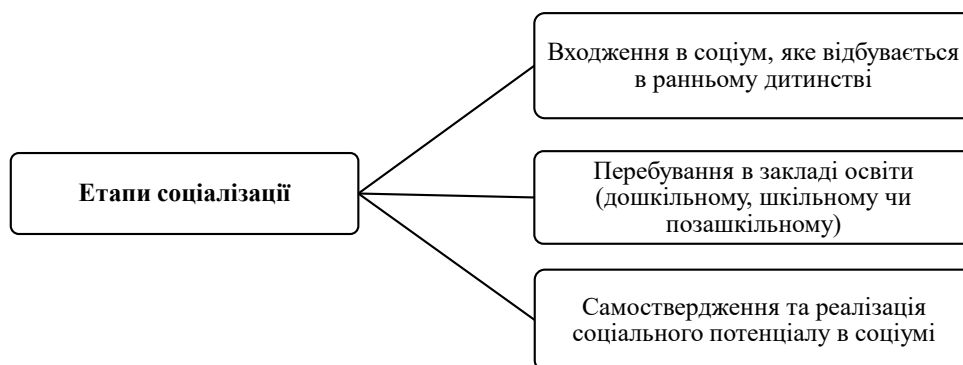


Рис. 1. Основні етапи соціалізації [6, с. 95-101]

Примітка: систематизовано авторами

Результатом проходження всіх вищезазначених етапів є успішна соціалізація, а саме, готовність дитини до виконання соціальних ролей в суспільстві – ролі успішного учня, працівника чи сім'янина.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що соціалізація особистості – це поетапний процес засвоєння знань, норм, цінностей, установок та зразків поведінки, притаманних суспільству, результатом якого є успішне функціонування в цьому суспільстві.

Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, має свої особливості [7]. Зазначена категорія дітей має певні фізичні, психічні чи розумові обмеження. З цієї причини їх соціалізація може бути ускладненою, але не менш важливою. Для пришвидшення та полегшення цього процесу запроваджується інклюзивне навчання, основним принципом якого є забезпечення права дітей на освіту [8]. Інклюзивне навчання передбачає застосування ефективних інноваційних підходів, які включають різні практичні методи та техніки організації роботи з дітьми з ООП (табл. 1).

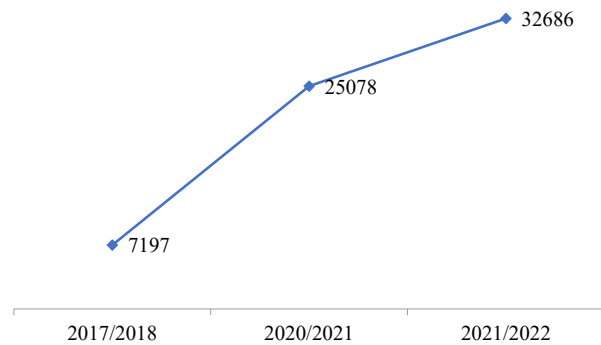
Зазначений перелік інноваційних підходів до соціалізації дітей з ООП не є вичерпним. У педагогічній практиці використовуються й інші техніки та методики: відео-моделювання (video-modeling techniques), прямі інструкції (direct instruction procedure), Денверська модель раннього втручання тощо [11].

Таким чином, існує велика кількість інноваційних підходів до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, які використовуються навчальними закладами України, що свідчить про розвиток інклюзивної освіти в нашій державі.

Активний розвиток інклюзивної освіти в Україні почався в 2001 році. Саме в цей час розпочалася реалізація першого пілотного проєкту, спрямованого на соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство дітей, які мають певні фізичні, психічні чи розумові обмеження. В 2006 році був розроблений проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з ООП в Україні». Він був реалізований за підтримки Уряду, громадських організацій та інших зацікавлених сторін. Завдяки внесенню змін до законів, які регулюють освітню галузь України та прийняттю нових законодавчих актів, діти з особливими освітніми потребами отримали можливість навчатися в інклюзивних групах та класах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Серед основних законодавчих актів, спрямованих на покращення освіти дітей цієї категорії варто відзначити Закон України «Про освіту»; Закон України «Про освіту дітей з особливими потребами»; Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про інклюзивну освіту в Україні»; Національну стратегію зі створення

безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року; Концепцію Нової української школи (НУШ) тощо.

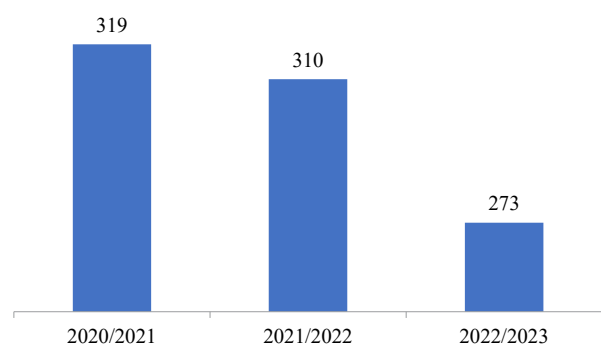
Україна докладляє значних зусиль для того, щоб зробити якісну освіту доступною для дітей з особливими освітніми потребами. Результатом цих зусиль є щорічне збільшення кількості дітей, які навчаються в інклюзивних групах та класах закладів освіти (рис. 2).



**Рис. 2. Кількість дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах та класах закладів освіти з 2017 по 2022 рр, осіб [12]**

Примітка: систематизовано авторами

В 2021/2022 навчальному році нараховувалось 23216 інклюзивних класів. Дані за 2022/2023 навчальний рік знаходяться в обробці, однак вже відомо, що інклюзивне навчання відбувається в 43% шкіл [13]. Що стосується спеціальних закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), то в зв'язку з війною та активними бойовими діями на значній території України відбулося скорочення їх кількості (рис. 3).



**Рис. 3. Кількість спеціальних ЗЗСО з 2020 по 2023 рр, одиниць [12; 14]**

Примітка: систематизовано авторами

Серед інших досягнень України в сфері інклюзивної освіти, які сприяють соціалізації дітей з ООП варто відзначити:

- створення та розширення мережі інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), основною метою



Таблиця 1

**Інноваційні підходи до соціалізації дітей з ООП [9, с. 399-409; 10, с. 1406]**

Підходи	Практичне застосування
Навчання ровесників ровесниками (peer-mediated strategies)	Зазначена методика передбачає зміщення функції педагогів в сторону «педагогічного менеджменту», тобто вони повинні правильно організувати та коригувати «навчання ровесників ровесниками». Роль педагогів та психологів полягає в навчанні дітей без ООП, як взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами, щоб підтримувати їхню соціалізацію. Використовуючи наставників-ровесників, можна досягти цілеспрямованої педагогічної взаємодії з інклюзивними дітьми в дошкільних та шкільних установах, позашкільних закладах, санаторіях тощо
Випадкове навчання (incidental teaching)	Методика «випадкового навчання» передбачає використання вчителями, терапевтами та батьками природних можливостей навчання. Згідно з нею, основним інструментом навчання є гра, яка підбирається відповідно до вікових особливостей та психофізіологічного розвитку дитини. Навчання в ігровій формі не тільки приносить задоволення й позитивні емоції, а й розвиває соціальні навички. Гра спрощує моделювання та закріплення бажаного варіанту соціальної реакції. «Випадкове навчання», яке відбувається в процесі гри, тренує бажані моделі поведінки дітей з обмеженими освітніми можливостями
Тренінг зі зворотним реагуванням (pivotal response training, PRT)	Згідно з даною методикою, базовою моделлю поведінки є поведінка дитини з обмеженими освітніми можливостями. Зміна базової моделі призводить до зміни та корекції похідних моделей поведінки. Для розширення та тренування цільових навичок дитини з ООП тренінг зі зворотним реагуванням поєднується з ігровими методиками (symbolic play training) та мовними тренуваннями (language training). Основними перевагами поєднання зазначених методів є зменшення залежності дитини від дорослих наставників та покращення навичок самостійного вирішення тих чи інших завдань
Візуальні підказки (visual cuing system)	Технологія візуальних підказок допомагає у навчанні мовлення та комунікативних соціальних навичок, особливо корисна для дітей з аутизмом. Ця технологія ґрунтується на процедурі згасання сценарію, яка полягає в тому, щоб використовувати фіксовані на аудіоносіях слова, фрази або речення як модель для тренування комунікативних навичок. Мета процедури згасання сценарію полягає в тому, щоб збільшити кількість незаписаних соціальних взаємодій, які генеруються учасниками під час згасання та зникнення фіксованих сценаріїв. За допомогою цієї технології діти з аутизмом можуть вчитися точно передавати фіксовані сценарії та систематично збільшувати кількість незафіксованих соціальних взаємодій

Примітка: систематизовано авторами

яких є допомога в організації інклюзивного навчання в закладах освіти України;

- забезпечення якісного інклюзивного навчання за допомогою асистентів вчителів, які є педагогічними працівниками та зараховані до штату освітніх закладів;
- запровадження посади асистента дитини, який опікується побутовими потребами учнів під час освітнього процесу;
- введення інклюзивної субвенції на підтримку дітей з ООП, яка дозволяє надавати якісні корекційно-розвивальні послуги та купувати допоміжне корекційне обладнання. Так, розмір інклюзивної субвенції на 2023 рік складає 304,6 млн гривень [15].

Не дивлячись на досягнення в сфері інклюзивної освіти, існує низка проблем, які уповільнюють її розвиток та запровадження інноваційних підходів до соціалізації дітей з ООП. До найбільш поширених належать такі проблеми:

- відсутність кваліфікованих фахівців. У багатьох школах відсутня необхідна кількість фахівців з інклюзивної освіти, які могли б забезпечити належну роботу з дітьми з особливими потребами. З початком війни велика кількість профільних спеціалістів виїхала за кордон. Багато людей

звільнилося в зв'язку з низькою заробітною платою. Відсутність фахівців ускладнює роботу вчителів та психологів, які не завжди можуть відповісти на всі запитання та потреби цих дітей;

- недостатнє фінансування інклюзивної освіти. На сьогодні інклюзивна освіта вимагає додаткових витрат на придбання спеціального обладнання, техніки, підручників та матеріалів, які забезпечують навчання дітей з особливими потребами. Відсутність необхідного обладнання та матеріалів ускладнює впровадження інноваційних підходів до соціалізації таких дітей;

- відсутність необхідної інфраструктури. Щоб забезпечити комфортне навчання дітей з особливими потребами, необхідно розробляти і впроваджувати нові підходи до навчання та виховання. Але, недостатня кількість спеціальних кабінетів та іншої інфраструктури унеможлиблює організацію якісної інклюзивної освіти. Наприклад, брак пандусів або ліфтів у школах може ускладнювати доступ до навчальних приміщень для дітей з фізичними обмеженнями. Крім того, не всі школи мають достатньо місця для розташування додаткового обладнання та інших матеріалів для навчання дітей з особливими потребами;

- невідповідність вихователів та вчителів до роботи з дітьми з особливими потребами. У багатьох випадках вони не отримують достатньої підготовки для роботи з дітьми з особливими потребами та не мають необхідних знань та навичок для розуміння та використання інноваційних інклюзивних підходів у навчальному процесі;

- відсутність відповідної законодавчої бази. Україна має відповідні закони та нормативні документи щодо інклюзивної освіти. Однак, відсутність чіткої інструкції для їх виконання може ускладнювати роботу педагогічних працівників та директорів шкіл, а також спричиняти конфлікти між батьками та навчальним закладом.

Для вирішення цих проблем рекомендується здійснення наступних заходів:

- розвиток спеціальних програм для підготовки вчителів та фахівців з інклюзивної освіти;

- збільшення фінансування інклюзивної освіти та покращення інфраструктури закладів освіти, зокрема закупівля обладнання для спеціальних кабінетів, створення умов для безбар'єрного доступу до навчальних приміщень та розширення можливостей для використання сучасних технологій у навчальному процесі;

- створення належної законодавчої бази та розробка чітких інструкцій для виконання законодавчих норм щодо інклюзивної освіти. Вихователі, вчителі та профільні фахівці повинні отримувати достатню підготовку для роботи з дітьми з особливими потребами, а також постійно удосконалюватись у цій галузі;

- проведення інформаційної роботи серед батьків та громадськості з метою підвищення рівня обізнаності про інклюзивну освіту та роз'яснення її переваг.

Здійснення зазначених заходів сприятиме розвитку інклюзивної освіти в Україні та розширить можливості для використання інноваційних підходів у навчальному процесі.

**Висновки.** Соціалізація є особливо важливим процесом для дітей з обмеженими освітніми потребами. Оскільки такі діти мають певні обмеження в розвитку інтелектуальних та соціальних навичок, вони можуть мати складнощі у взаємодії з іншими людьми та в соціальній адаптації. З метою забезпечення повноцінної участі у житті суспільства дітей з особливими освітніми потребами, їх ефективної самореалізації у різних сферах професійної та соціальної діяльності, під час навчання в закладах освіти необхідно використовувати інноваційні підходи до їх соціалізації. На сьогоднішній день впровадження таких підходів ускладнюють проблеми, які існують в інклюзивній освіті України. Такими проблемами є: відсутність кваліфікованих фахівців; недостатнє фінансування інклюзивної освіти; відсутність необхідної інфраструктури; невідповідність вихователів та вчителів до роботи з дітьми з особливими потребами; відсутність відповідної законодавчої бази. Для вирішення зазначених проблем пропонується здійснення наступних заходів: розвиток спеціальних програм для підготовки вихователів, вчителів та фахівців з інклюзивної

освіти; збільшення фінансування інклюзивної освіти та покращення інфраструктури закладів освіти; створення належної законодавчої бази та розробка чітких інструкцій для виконання законодавчих норм щодо інклюзивної освіти; проведення інформаційної роботи серед батьків та громадськості з метою підвищення рівня обізнаності про інклюзивну освіту та роз'яснення її переваг.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів органами державної влади для розвитку інклюзивної освіти України.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Холодїй О. М. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Черкаси, 2014. 125 с.
2. Циба В. Г. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). Київ: МАУП, 2000. С. 114-115.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Ярмаченко М. Д. Основні педагогічні категорії. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 5–12.
5. Гарасимів Т. З. Особистість та проблеми її соціалізації. *Форум права*. 2009. № 3. С. 156-161.
6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. С. 95-101.
7. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. ВРУ. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Інклюзія в освітньому процесі як одна із форм соціалізації дитини з особливими освітніми потребами. Педрада. 2022. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2993-nklyuzya-v-osvtnomu-protses-yak-odna-z-form-sotsalzat-ditini-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami>
9. Rogers S. J. Interventions that facilitate socialization in children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*. 2000. № 30(5). P. 399-409.
10. Thompson B. The Effects of Behavior Skills Training and Self-Monitoring on Paraprofessionals' Use of Incidental Teaching Procedures in a Preschool Classroom. *All Graduate Plan B and other Reports*. 2019. 1406 p.
11. Марковська М. Денверська модель раннього втручання. 17 принципів, як працювати. НУШ. 2022. URL: <https://nus.org.ua/articles/denverska-model-rannogo-vtruchannya-17-pryntsyviv-yak-pratsyuvaty/>
12. Статистичні дані. МОН. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
13. В Україні працює понад 18 тисяч інклюзивних класів. PON. 2022. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10067-v-ukraini-pracuie-ponad-18-tysiach-inklyuzivnykh-klasiv.html>
14. Заклади освіти на TOT, кількість учнів і вчителів за кордоном, актуальна статистика за формами навчання – звіт МОН. НУШ. 2023. URL: <https://nus.org.ua/news/zaklady-osvity-na-tot-kilkist-uchniv-i-vchyteliv-za-kordonom-aktualna-statystyka-z-formamy-navchannya-zvit-mon/>
15. Уряд розподілив субвенцію на інклюзивну освіту на 2023 рік. Децентралізація. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15980>

## ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕТОДУ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ

### EDUCATION OF SOUND SPEECH CULTURE OF YOUNGER PRESCHOOL STUDENTS USING THE CASE TECHNOLOGY METHOD

Стаття присвячена проблемі виховання звукової культури мовлення в дітей дошкільного віку через використання методу кейс-технології, підтверджено актуальність даної проблеми в державних документах, що регламентують дошкільну освіту. У статті розкрито актуальність, завдання і зміст роботи з виховання звукової культури мовлення дітей в закладах дошкільної освіти, виокремлено компоненти звукової культури мовлення, надана їм характеристика. Обґрунтовано важливість та актуальність здійснення освітньої роботи в закладах дошкільної освіти засобами сучасних інтерактивних педагогічних технологій. У статті розкрито поняття й сутність методу кейс-технології, в основі якого лежить аналіз проблемної ситуації, позначена його роль в освітній діяльності з навчання та виховання дітей дошкільного віку, описано можливості використання цього методу для розвитку різних сторін мовлення дитини дошкільного віку. Надано перелік та характеристику методів кейс-технології, які можливо використовувати в освітній діяльності, в тому числі в закладі дошкільної освіти в роботі як загалом з розвитку мовлення дітей, так і при засвоєнні звукової сторони мовлення зокрема. Презентовано метод кейс-технології як інтерактивний метод, спрямований передусім на формування якостей і вмінь, окреслено можливості методу кейс-технології в освітній діяльності з виховання звукової культури мовлення в дітей молодшого дошкільного віку. Надана характеристика методу кейс-технології як методу проблемного навчання, презентовано його використання як методу ситуативного підходу до освітньої роботи з дітьми. Описано вимоги до використання методу кейс-технології, розкрито послідовність його використання в освітній діяльності з дітьми дошкільного віку. Наведено приклади змісту й алгоритму використання авторських кейсів з метою виховання звукової культури мовлення в дітей молодшого дошкільного віку.

**Ключові слова:** звукова культура мовлення, звуковимова, мовленнєвий слух, мовленнєве дихання, дикція, інтонаційна виразність

мовлення, діти молодшого дошкільного віку, проблемне навчання, метод кейс-технології.

The article is devoted to the problem of raising the sound culture of speech in preschool children through the use of the case technology method, the relevance of this problem is confirmed in state documents regulating preschool education. The article reveals the relevance, task and content of the work on the education of the sound culture of speech of children in preschool education institutions, the components of the sound culture of speech are singled out, and their characteristics are given. The importance and relevance of carrying out educational work in preschool education institutions using modern interactive pedagogical technologies is substantiated. The article reveals the concept and essence of the case technology method, which is based on the analysis of a problem situation, its role in the educational activity of learning and raising preschool children is indicated, the possibilities of using this method for the development of various aspects of the speech of a preschool child are described. A list and characteristics of case technology methods that can be used in educational activities, including in a preschool education institution, are given, both in general work on the development of children's speech and in learning the sound side of speech. The method of case technology is presented as an interactive method aimed primarily at the formation of qualities and skills, the possibilities of the method of case technology in educational activities for the education of the sound culture of speech in children of younger preschool age are outlined. The description of the case technology method as a method of problem-based learning is provided, and its use as a method of a situational approach to educational work with children is presented. The requirements for the use of the case technology method are described, the sequence of its use in educational activities with preschool children is disclosed. Examples of the content and algorithm of using author's cases for the purpose of raising the sound culture of speech in children of younger preschool age are given.

**Key words:** sound culture of speech, sound language, speech hearing, speech breathing, diction, intonation expressiveness of speech, children of younger preschool age, problem-based learning, case technology method.

УДК 373.3:37.016:81-028.31:534.78(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.39>

**Попова І.І.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти  
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

**Діхтяренко С.В.,**

викладач-стажист кафедри теорії та методики дошкільної освіти  
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку є пріоритетним напрямком освітньої діяльності закладів дошкільної освіти. Педагоги і батьки мають забезпечити повноцінний комунікативний розвиток дітей, оскільки, якщо можливі труднощі в мовленнєвій комунікації не будуть своєчасно усунуті, то можуть стати надалі причиною недостатнього рівня соціальної компетентності та негативно позначатися на успішності дитини в різних видах діяльності та самореалізації загалом. Найважлива ситуація спостерігається, якщо причиною

комунікативних невдач є мовленнєві порушення. Відомо, що дефекти вимови звуків негативно позначаються на встановленні соціальних контактів, перешкоджають повноцінному розвитку дошкільника.

Роботу з виховання правильної вимови всіх звуків рідної мови необхідно завершити саме в дошкільному віці з урахуванням того, що найчастіше правильна вимова всіх звуків повною мірою спостерігається у дошкільнят чотирьох-п'яти років.

Як зазначає А. Богуш [4], необхідно забезпечити спеціальне навчання у сфері засвоєння

звукової сторони мови дітьми дошкільного віку, оскільки до п'яти років за відсутності цілеспрямованої роботи значна частина дітей не оволодіває звуковим складом рідної мови повною мірою і, як наслідок, це негативно позначається на комунікації дітей й успішності навчання в школі.

На наш погляд, зазначена проблема може успішно вирішуватися за допомогою сучасних освітніх інтерактивних технологій, до яких, безперечно, належить кейс-технологія.

Перевагою методу кейс-технології в порівнянні з традиційними технологіями є його спрямованість на формування компетенцій певного рівня та складності в ході вирішення реальних чи вигаданих проблемних ситуацій – кейсів – відповідно до тих областей дійсності, в рамках яких вони представлені. Подані проблемні ситуації (кейси) можуть бути вирішені в короткий термін і за активної пізнавальної діяльності дітей.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Процес виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку освітлений у працях багатьох вчених: А. Богуш [4], О. Бавольська [2], Л. Березовська [3], В. Борова [6], Л. Іщенко [10], Н. Маліновська [5], І. Марченко [12], Л. Швірник [15] та ін.

Розглянемо основні категорії даної проблеми, розкриті в наукових працях зазначених авторів. Як зазначає А. Богуш [4], результатом роботи над звуковою стороною мовлення є виховання звукової культури як сукупності навичок усного мовлення відповідно до норм літературної мови та ситуації спілкування. Її підструктурами її є мовленнєвий слух і культура мовлення.

Так, на думку Л. Березовської, «звукова культура мовлення» – це правильна й чітка вимова всіх звуків рідної мови відповідно до фонетичних та орфоепічних норм, правильна дикція, темп, тембр та сила голосу, мовленнєве дихання, інтонаційна виразність мовлення, розвинений фонематичний слух» [3, с. 176].

Розділяючи думку вченої, В. Борова трактує даний феномен як полікомпонентний утвір, який охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання та розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків, звуковимову); загальні мовленнєві навички (дихання, дикцію, темп і ритм мовлення, силу голосу, наголос) та орфоепічну правильність мовлення (відповідність унормованій літературній вимові) [6, с. 85].

За твердженням О. Бавольської, «звукова культура мовлення» – це складова загальної мовленнєвої культури людини, уміння правильно користуватися всіма мовними засобами, зокрема, інтонацією, лексичним запасом, граматичними формами [2, с. 49].

Як визначає Л. Іщенко, звукова культура мовлення – це чітка артикуляція звуків рідної мови,

фонетична та орфоепічна правильність мови, мовленнєве дихання, сила голосу, темп мовлення, фонематичний слух та засоби інтонаційної виразності (наголоси, логічні паузи, ритм, тембр, мелодика) [10, с. 76].

Більш широко розглядають поняття «звукова культура мовлення» учені (А. Богуш, Н. Маліновська) які пояснюють його як багатокомпонентне явище, складниками якого є фонетична й орфоепічна правильність мовлення: чітка артикуляція (вимова) звуків і звукосполучень у словах, слів у реченнях, мовленнєве дихання, інтонаційні засоби виразності (сила і висота голосу, тембр і темп мовлення, фонематичний слух) [5, с. 111].

І. Марченко зазначає, що поняття «звукова культура мовлення» є досить складним і широким, воно включає в себе фонетичну та орфоепічну правильність мовлення, виразність його та чітку дикцію [12, с. 134].

Як влучно підкреслює Л. Швірник, стосовно поняття «звукова культура мовлення», його тлумачення необхідно розглядати не лише з позиції правильної й чіткої вимови всіх звуків рідної мови, правильний наголос, але й уміння користуватися силою голосу, правильним темпом, інтонацією, виразністю мови, мовленнєвим диханням та сформованим фонематичним слухом [15, с. 4].

Вирішуючи завдання виховання звукової культури мовлення в дітей дошкільного віку, педагоги повинні працювати над формуванням правильної звуковимови, розвитком мовленнєвого слуху й дихання, якостей голосу та інтонаційної виразності мовлення за допомогою сучасних технологій, серед яких важливе місце займає кейс-технологія як одна з найбільш ефективних технологій, що дозволяють реалізувати ситуативний підхід в організації освітнього процесу у ЗДО відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Кейс-технологія широко використовується в психології, є інноваційною в практиці дошкільної освіти, в тому числі щодо розвитку мовлення, проте в галузі звукової культури мовлення питання її використання розроблено недостатньо.

**Мета статті:** показати можливості використання методу кейс-технології для виховання звукової культури мовлення дітей молодшого дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу.** Т. Алексєнко визначає поняття «кейс-технологія» (case-study) як інтегральний інструмент, здатний орієнтувати на комплексне осмислення певної проблеми й всебічно підходити до пошуку конкретного її рішення, у процесі чого активізуються психічні процеси залучених до роботи над визначеною педагогом ситуацією, відбувається формування свідомості в заданому метою напрямі та моделюються

мисленнєві образи, поведінкові й вчинкові особливості особистості [1, с. 8].

Низка вчених (Т. Алексєєнко, Л. Возняк, М. Гриньова, Н. Грицай, О. Ісаєва, В. Ляпунова, О. Норкіна, Т. Пащенко, І. Розман, Г. Шайнер та ін.) приділяли значну увагу питанню використання кейс-методу в освітньо-виховному процесі ЗДО. Звернімося до поглядів науковців.

Учені (М. Гриньова, Н. Грицай) під поняттям «кейс-технологія» розуміють освітні технології, засновані на навчанні шляхом вирішення конкретних ситуацій (кейсів) [8, с. 73].

На думку Т. Пащенко [14], «кейс-технологія» полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називають «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень.

За О. Норкіною «кейс-технологія», – це використання педагогічних методів, спрямованих на осмислення, аналіз і вирішення різних навчальних завдань та життєвих ситуацій. Дана технологія за словами авторки, є інтерактивною і дає змогу кожній дитині проявляти свої здібності, виражати емоції, інтереси та обрати зміст освітньої діяльності [13, с. 76].

Погоджуємося з думкою Л. Возняк, яка розкриває феномен «кейс-стаді» як інтерактивну технологію, яка ґрунтується на реальних чи уявних ситуаціях та спрямована не так на вивчення знань, як на формування життєвих компетентностей та м'яких навичок в учнів [7, с. 116]. Авторка зазначає, що моделі «кейсів» розробляють на основі життєвих ситуацій, їхня мета спровокувати дискусію, підштовхнути дітей до обговорення та аналізу ситуацій та прийняття рішень [7, с. 114].

За словами учених (О. Ісаєва, Г. Шайнер, І. Розман), «кейс-технологія» – це сучасний прийом формування професійної компетентності, який широко використовується у процесі дистанційного навчання з метою актуалізації фахових компетентностей майбутніх спеціалістів [9, с. 40].

В. Ляпунова розглядає окреслений вище феномен з різних позицій. По-перше, це – аналіз конкретних ситуацій, метод конкретних ситуацій, кейс-стаді, метод ситуаційного аналізу. По-друге – це метод навчання, який використовує опис реальних професійних, соціальних ситуацій. По-третє – це ділова або рольова гра [11, с. 117].

Метод кейсів є складною системою, що інтегрує інші когнітивні методи: моделювання (створення моделі ситуації в розумовому плані), системний аналіз (діяльність з її вивчення), уявний експеримент (перетворення ситуації), опис (словесне зображення) ситуації, класифікацію (виділення аспектів запропонованої ситуації), проблемний метод (визначення проблемних питань), ігровий метод (визначення ймовірної поведінки гравців), мозковий штурм (нарощування ідей щодо

вирішення проблеми), дискусію (обмін учасниками різними точками зору з цього питання).

На наш погляд, використання методу кейс-технології сприяє формуванню навичок комунікативної взаємодії, оскільки у дітей формуються навички роботи в команді; діти вчаться доводити свою думку, аргументувати відповідь, формулювати питання, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, що виникають, бути активними в мовленнєвій діяльності. І, за умови створення педагогом ігрового змісту цих конфліктних ситуацій, їх вирішення безпосередньо позитивно впливатиме як загалом на мовленнєвий розвиток дітей, так і, зокрема, на засвоєнні ними звукової сторони рідної мови. Таким чином, використання методу кейс-технології дозволяє педагогам досягати вищого рівня сформованості звукової культури мовлення в дітей дошкільного віку.

На наш погляд, за умови адаптації різноманітних методів кейс-технології до роботи з дітьми дошкільного віку та наповнення ігровим змістом, їх можна успішно використовувати в освітній діяльності у вихованні звукової культури мовлення дітей дошкільного віку. Основними, на нашу думку, є ситуаційний аналіз, аналіз інцидентів, ситуаційно-рольова гра, розбір ділової кореспонденції, ігрове проектування, дискусія. Розглянемо їх.

Метою ситуаційного аналізу є вивчення справжньої чи імітованої ситуації. Його різновиди – ситуаційні завдання та вправи, «кейс-стаді». Ситуаційні вправи та завдання містять перелік питань, що потребують відповіді, та спрямовані на формування нових знань та практичних умінь. «Кейс-стаді» відрізняється наявністю самостійного виділення проблем у ході осмислення ситуації, передбачає безліч рішень та застосовується у груповій роботі.

Метою аналізу інцидентів є набуття навичок пошуку інформації та її обробки. Учасникам взаємодії надаються неповні відомості про інцидент («Трапилось...», «Відбулося...»), тому значна частина часу приділяється діяльності зі здобуття даних, необхідних для прийняття рішення.

Ситуаційно-рольова гра має на меті моделювання реальної соціально-педагогічної ситуації (через імпровізовану інсценізацію) з можливістю подальшої оцінки ігрової поведінки дійових осіб.

Розбір ділової кореспонденції адаптовано до роботи з дітьми має на меті навчання дітей вибору правильного способу дії. Учасники індивідуально чи в малих групах проходять «інформаційний лабіринт»: з вибору одного з кількох варіантів рішень (правильного чи помилкового) наданого факту виникає нова ситуація, що потребує вирішення тощо. У разі неправильного вибору учасник повертається на вихідну позицію і починає знову.

При використанні ігрового проектування переслідується мета організації ігрової взаємодії щодо виконання або вдосконалення проектів.

Передбачається об'єднання в підгрупи з різними темами проєктів. з різних «функціонально-рольових» позицій учасників ігрового проєктування відбувається обмін досвідом.

Під час дискусії як методу кейс-технології переслідуються мета вироблення єдиного вирішення проблеми під час колективного її обговорення.

З наведених методів найчастіше у роботі з дітьми дошкільного віку застосовується ситуаційний аналіз, під час якого діти розглядають і вирішують певні ігрові ситуаційні кейси. Кейс може подаватися дітям як опис: з початком події, при цьому необхідно визначити наслідки; з початком і кінцем, і рішення полягає в заповненні опису відсутньої основної частини; без закінчення.

Кейс має відповідати меті його створення, задовольняти вимоги доступності та актуальності, зображувати типові ситуації, сприяти розвитку аналітичного мислення та спонукати до дискусії й активного мовлення.

Отже, кейс має пробуджувати інтерес дітей до проблеми. Альтернативою класичному кейсу, що пред'являється в письмовій формі і вимагає значного обсягу часу, для дитини дошкільного віку, яка не вміє читати і потребує постійної підтримки уваги, може бути графічне зображення проблемної ситуації (з коментарем педагога) з тривалістю обговорення понад десять хвилин. У такому разі доречно використання фото-кейсів та кейсів-ілюстрацій. Також можуть використовуватися проблемні ситуації з літературних творів чи реального життя.

Низкою вчених рекомендується вирішувати кейс у п'ять етапів: по-перше, ознайомитись із ситуацією; по-друге, виділити проблему (проблеми); по-третє, організувати «мозковий штурм»; по-четверте, проаналізувати наслідки прийняття рішень; по-п'яте, запропонувати один або кілька варіантів вирішення.

Нині досвід використання кейс-технології у процесі виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку представлений недостатньо. Організована нами експериментальна робота з виховання звукової культури мовлення дітей молодшого дошкільного віку передбачала розробку кейсів, які можна використовувати з метою формування в дітей правильної звуковимови, фонематичного слуху, мовленнєвого дихання, інтонаційної виразності мовлення та ін.

Наведемо приклади розроблених нами кейсів з виховання звукової культури мовлення в дітей молодшого дошкільного віку, інтегрованих із пізнавальним розвитком дітей.

Фото-кейс «Зламана машинка».

Мета: постановка ізольованого звуку [а], розвиток мовленнєво-рухового апарату.

Опис кейсу. Вихователь показує дітям світліну зламаної дитячої машинки та спонукає їх до постановки проблеми:

– Діти, подивіться на світліну. Що це? Вам радісно чи сумно, коли ви дивитесь на цю машинку? Я вчора на дитячому майданчику побачила зламану машинку, засмутилася та сфотографувала її. Думаю, хтось із малюків грав, радів, а тепер уже не буде в нього такої гарної іграшки.

– Як ви вважаєте, що сталося, чому машина зламалася? (Припущення дітей.)

– Чи потрібна така машинка? Так, діти, тепер уже з нею не пограєш.

– Як ви вважаєте, чи можна її полагодити? (Деталі зіпсовані, не можна.)

– Як потрібно поводитися з машинкою? Чи можна ламати машину? А як поводитися з іншими іграшками? Потрібно дбайливо поводитися з іграшками, адже тепер потрібно купувати нову машинку. Де можна придбати машинку?

– Хто знає, де великі справжні машини де виготовляють? (На заводах.)

– Які бувають машини? (Вантажні, легкові.)

– Які марки машин ви знаєте?

– А ви знаєте, що наш рот працює, як завод? І також випускає свої машини – звукові. Вони сигналять по-різному. Сьогодні ми з вами вперше разом випустимо машину звук марки «А». Для цього треба, щоб у порядку були прилади. Які є інструменти на нашому заводі-ротуку? (язику, зуби, губ). Розглядають ротову порожнину у дзеркалі.

– Які двері нашого заводу? (Губи.) Двері нашого заводу допомагають відкрити спеціальні механізми – щелепи. Підготуємо наші інструменти до випуску звукового автомобіля. Педагог організує проведення артикуляційних ігрових вправ: Дорога: висунути язик і сховати в роті (3-4 рази). Ось широка дорога, Тут машин проїде багато.

«Гараж»: відкрийте наш рот, потримайте відчиненими двері, щоб машина виїхала, закрийте двері (3-4 рази по 3-5 секунд). Гараж двері відчиняє, І машина виїжджає. Викликає звук наслідування.

– Наша машина марки «А» сигналізує так, ніби співає коліскову пісеньку: а-а-а. Наберіть бензин для машини, тобто зробіть гарний вдих. Вдихаємо носом, відкриваємо рот, натискаємо на кнопку (вказівним пальцем лівої руки натиснути на середину долоні правої руки) і сигналімо, відпускаємо кнопку звукового сигналу.

– Молодці! Ось які чудові у нас вийшли машинки. Якщо у дитини не виходить якийсь звук, педагог повідомляє, що на заводі випадково випустили несправну машинку, пропонує знову спробувати (пояснює артикуляцію).

Кейс-ілюстрація «Що потім?»

Мета: автоматизація голосних звуків [а], [у] у складах та словах, розвиток інтонаційної виразності мовлення.

Опис кейсу. Педагог пропонує дітям розглянути картинку. Ілюстрація «Діти в лісі збирають ягоди та гриби».

– Хто зображений на малюнку? Де вони знаходяться? Що роблять діти? Звуконаслідування. Хорові та індивідуальні повторення. Діти лісом гуляють і грибочки збирають: "Ау-ау-ау-у-у". Діти «відгукуються» голосно та тихо, імітують голос «дитини» – високий та «тата одного з дітей» – низький. Педагог ставить дітям проблемне питання:

– Як ви вважаєте, що далі з ними може статися? (Відповіді дітей.) Педагог демонструє картинку, діти за допомогою вихователя називають дії: вони можуть заблукати (якщо відстануть від тата та мами), повернутися (додому), зварити варення та ін.

Ілюстрація «Мама годує кашею дочку».

– Хто зображений на зображенні? Що робить дівчинка? Звуконаслідування. Хорові та індивідуальні повторення.

– Наша донька Маша їсти не хоче кашу: "Уа-уа-уа-а-а!". Діти імітують тихий та гучний плач дитини.

Проблемне питання. – Що дівчинка далі робитиме? (Відповіді дітей.) Педагог демонструє картинку, діти за допомогою вихователя називають дії: спати, грати у ляльки, прибирати іграшки разом із мамою, гуляти на вулиці тощо.

Кейс-завдання «Як відправити кораблик у подорож?»

Мета: розвиток у дітей мовленнєвого дихання.

Опис кейсу. Вихователь демонструє дітям модель вітрильника та ставить запитання:

– Діти, я знаю, що у нас є такі хлопчики – майбутні моряки. Хочу вас попросити. Подивіться, я зробила вдома кораблик, але не розумію, як змусити його плавати. Ви допоможете мені кораблик відправити у подорож?

– Може хтось знає, як називаються частини біля корабля? (Корабель складається з корпусу та вітрил.) Вихователь вказує деякі частини корабля, під час розмови з дітьми пояснює їх призначення, а діти повторюють його назви: кермо, корми, прапор. Педагог ставить кораблик на стіл:

– Що ж потрібно зробити, щоб наш кораблик почав рухатися? (Припущення дітей.)

– Де плавають кораблики? (У морі.) – Що треба зробити, щоб наш кораблик поплив? (Опустити його на воду). Пустимо наш кораблик у море. Вихователь ставить кораблик у таз із водою.

– Що не так із нашим корабликом? Чому він не пливе? Що потрібно зробити, щоби кораблик поплив? (Подути на вітрила.) Давайте подивимося, як можна гнати хвилями маленькі вітрильники. Подуйте на вітрила.

– Що змушує кораблики рухатись? Чого не вистачало корабликам? (Вітра.) То навіщо потрібні кораблику вітрила?

– Що потрібно зробити, щоб кораблики поплили швидше? (Сильніше дмухати).

Гра «Штиль-шторм». Діти за командою педагога змінюють «силу вітру»: за командою «штиль» та «шторм».

**Висновки.** На завершення зазначимо, що метод кейс-технології, побудований на доступних дітям ігрових або реальних ситуаціях, має розвиваючий та освітній потенціал. Його використання робить процес засвоєння дітьми молодшого дошкільного віку звукової сторони рідної мови цікавим і захоплюючим заняттям, оскільки ігрові кейси ні до чого не примушують, цікаві за сюжетом і сповнені позитивних емоцій. Завдяки ним дошкільнята проявляють активність у виконанні ігрових вправ зі звуконаслідування, мовленнєвого дихання, інтонаційної виразності мовлення, становлення різних якостей голосу. Тож подібні до описаних у статті проблемні ситуації (кейси) можна ефективно використовувати в роботі з виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєнко, Т. Розвивальний потенціал case-study (кейс-технології) у формуванні ключових компетентностей здобувачів освіти: до методичного інструментарію сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*, (29), 2023. С. 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-5-13>
2. Бавольська О. Роль малих фольклорних жанрів у вихованні звукової культури мовлення дошкільників. *Методика. Досвід.* №1—2 (62-63). 2013. С. 44-49.
3. Березовська Л.І., Фаїна В. Удосконалення звукової культури мовлення дітей дошкільного віку засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молод. вчен. Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. Т 1. С. 235-241.
4. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / за ред. А.М. Богуш. 2-ге вид., допов. К. : Слово, 2011. 704 с.
5. Богуш А. Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник для учнів педагогічних коледжів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Вид. 2-е. перер. та доповн. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2022. 344 с.
6. Борова В. Реалізація педагогічних ідей В. Сухомлинського у діяльнісному підході до коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. Вип. 172. 2018. С. 85-88.
7. Возняк Л. Організація уроків у початковій школі з використанням методу вивчення технологій. *Педагогічні науки. Молодий вчений.* №10 (86). 2020. С. 113-116.
8. Гриньова М., Грицай Н. Кейс-технології у методичній підготовці майбутніх учителів біології. *Витоки педагогічної майстерності*. Випуск 17, 2016. С. 72-79.
9. Ісаєва О., Шайнер Г., Розман І. Кейс-технологія як інноваційний підхід викладання дисциплін у кризових ситуаціях. *Молодь і ринок.* №11-12 (197-198), 2021, С. 39-43.
10. Іщенко Л. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови: навч. посіб. Умань: ПП «Жовтий», 2013. 138 с.

11. Ляпунова В. Використання діалогічних методів навчання у підготовці майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип. 17. 2016. С. 114-121.

12. Марченко І. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навч. посіб. Вид. 3-е перер. та доп. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 312 с.

13. Норкіна О. Особливості використання кейс-технології у роботі з дітьми дошкільного віку. *Іннова-*

*ційні технології в дошкільній освіті*: м-ли в міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 квітня). Переяслав-Хмельницький, 2022. С. 75-79.

14. Пащенко Т. Застосування кейс-технологій у підготовці кваліфікованих робітників. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8792/1/%D0%9F%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE2.pdf>

15. Швірник Л. В. Ігрова діяльність, як засіб формування звукової культури мовлення дошкільників. мет. посіб. Херсон. 2016. 48.



## ПОЗИТИВНА МОТИВАЦІЯ ДО ЗАНЯТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК УСПІШНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

## POSITIVE MOTIVATION FOR CLASSES AS A SIGNIFICANT FACTOR IN THE SUCCESS OF SCHOOLCHILDREN IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES

На жаль, стан здоров'я сучасних школярів має тенденцію до погіршення. Провівши ретроспективний аналіз літературних джерел, можна окреслити той факт, що більшість патологічних станів дітей можна полегшити, або попередити засобами фізичної культури, адже рухова активність є основоположним фактором підтримання здоров'я, стимулятором розвитку психо-емоційної, інтелектуальної та інших сфер індивіда. Шкільний вік найсприятливішим періодом для формування валеологічного світогляду, мотивування до регулярних занять руховою активністю тощо.

При цьому, принагідно зазначити, що зниження рівня рухової активності може брати початок ще в молодшому шкільному віці, попри те, що мотиваційний компонент до занять фізичними вправами знаходиться досі на високому рівні. Основним чинником такої проблеми є відсутність комплексного підходу та систематичності у процесі роботи із формування мотивації у загальноосвітніх закладах, що спричинене відсутністю методичних підходів щодо вирішення цього питання. У сфері фізичного виховання доволі часто можна спостерігати утилітарні установки стосовно особливостей фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів. У відповідності до психологічної теорії діяльності, її виховний ефект, першочергово, знаходиться в залежності від формування адекватної мотивації щодо включення в дану діяльність індивіда.

Готовність дитини до залучення до фізкультурної діяльності напряму залежить від коректної роботи мотиваційної підсистеми. Проте, необхідно обов'язково врахувати, що фізичне виховання є специфічною сферою, прояв цього є в тому, що інформація після усвідомлення стає певним мотиваційним стимулом для систематичних занять фізичними вправами та використання природних чинників, підтримання такого способу життя діяльності, що буде сприяти досягненню особистих та загально-соціальних цілей. Одним з основних критеріїв результативності даного процесу є рівень здоров'я та фізичної працездатності школярів, а також їх соціальна дієздатність.

Принагідно зазначити, що мотиваційний аспект та ціннісні орієнтації дітей необхідно розглядати через призму когнітивних, емоційних, поведінкових компонентів, водночас необхідно розуміти той факт, що ціннісні орієнтації це основоположна складова мотиваційної діяльності школярів.

**Ключові слова:** фізичне виховання, мотивація, школярі, загальноосвітній заклад, заняття.

Unfortunately, the state of health of modern schoolchildren tends to deteriorate. After conducting a retrospective analysis of literary sources, it is possible to outline the fact that most pathological conditions of children can be alleviated or prevented by means of physical culture, because physical activity is a fundamental factor in maintaining health, a stimulator of the development of psycho-emotional, intellectual and other spheres of an individual. School age is the most favorable period for the formation of a valeological worldview, motivation for regular exercise activities, etc. At the same time, it is worth noting that the decrease in the level of motor activity can begin as early as elementary school age, despite the fact that the motivational component for physical exercises is still at a high level. The main factor of this problem is the lack of a comprehensive approach and systematicity in the process of working on the formation of motivation in general educational institutions, which is caused by the lack of methodical approaches to solving this issue. In the field of physical education, one can quite often observe utilitarian attitudes regarding the peculiarities of physical development and physical fitness of schoolchildren. In accordance with the psychological theory of activity, its educational effect primarily depends on the formation of adequate motivation for the inclusion of an individual in this activity.

A child's willingness to engage in physical activity directly depends on the correct functioning of the motivational subsystem. However, it is necessary to take into account that physical education is a specific field, the manifestation of this is that the information after awareness becomes a certain motivational stimulus for systematic physical exercises and the use of natural factors, maintaining such a way of life that will contribute to the achievement of personal and general social goals. One of the main criteria for the effectiveness of this process is the level of health and physical capacity of schoolchildren, as well as their social capacity.

It is worth noting that the motivational aspect and value orientations of children must be considered through the prism of cognitive, emotional, behavioral components, at the same time it is necessary to understand the fact that value orientations are a fundamental component of the motivational activity of schoolchildren.

**Key words:** physical education, motivation, schoolchildren, secondary school, classes.

УДК 373.3:37.016:796(045)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.40>

**Романенко С.С.,**  
докт. екон. наук,  
доцент кафедри спортивних ігор  
Навчально-наукового інституту  
фізичної культури, спорту  
та реабілітації Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Бандура В.А.,**  
ст. викладач кафедри спортивних ігор  
Навчально-наукового інституту  
фізичної культури, спорту  
та реабілітації Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського»

**Панасюк О.В.,**  
канд. пед. наук, доцент,  
викладач, спеціаліст вищої категорії  
Одеського торговельно-економічного  
фахового коледжу

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Необхідність більш глибокого аналізу впливу мотиваційних чинників на перебіг освітнього процесу школярів, зокрема на заняттях з фізичного виховання. Формування шляхів до підвищення мотиваційної сфери дітей.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Після ретроспективного аналізу літературної бази, було виокремлено низку науковців, що розглядали у своїх працях питання мотиваційної сфери школярів:

- Міхеєв А.І. розкривав питання утворення інтересу до занять руховою активністю у дітей із

проблемами поведінки. Він виокремив загальні прояви відхилень у їх поведінці (несерйозне ставлення до навчального процесу в школі; замкнутість; впертість; прояви агресії до дорослих; схильність до вживання алкоголю та скоєння крадіжок).

- Войлоков А.М. та Попов В.О. вивчали питання ставлення школярів до занять з фізичного виховання. Після проведення порівнянь особливостей ставлення до різних навчальних дисциплін, Войлоков А.М. розкрив перелік основних провокаторів зниження інтересу учнів старших класів до фізичної культури та виявив вплив цих причин на ставлення школярів до занять фізичними вправами.

- Михайлова Н., Зємсков А., Круцевич Т., Кардяліс К., Ашмарін Б., Москаленко Н. акцентували на тому, що інтерес до занять фізичною активністю – це прояв мотиваційної сфери.

#### **Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.**

– Проведення більш детального розгляду мотиваційних факторів, для підвищення інтересу школярів до занять фізичними вправами.

#### **Формулювання цілей статті (постановка завдання).**

- Охарактеризувати чинники впливу на рівень зацікавленості учнів до занять з фізичного виховання.

- Аналіз та узагальнення даних фахової літератури із питань формування мотиваційних та ціннісних орієнтацій у дітей до занять руховою активністю в умовах загальноосвітнього закладу.

- Виявлення факторів, що мають вплив на формування мотивації школярів до занять з фізичного виховання.

- Обґрунтування педагогічних умов, які необхідні для забезпечення якісного формування ціннісних напрямлень, що стануть підґрунтям для підвищення мотивації до занять фізичною активністю, та перевірка їх ефективності.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

У сучасних реаліях чітко простежується тенденція до поступового зниження рівня рухової активності учнів, що має негативний вплив на показники їх фізичного стану. У зв'язку з цим, все більш актуальними стають питання щодо пошуку шляхів формування, зміцнення та підтримки здоров'я школярів. Особливо важливу роль у процесі оптимізації даної ситуації відіграє збільшення мотивації до занять з фізичного виховання та до застосування засобів фізичної культури у повсякденні [3, с. 68-72].

У найбільш загальному розумінні, поняття мотиву — це те, що формує, стимулює, призводить людину до виконання певної дії. Питання вивчення тих мотивів, що здатні активізувати прагнення учнів до систематичних занять руховою активністю, є важливою педагогічною проблемою фізичного виховання, адже мотиви мають

неабияке значення на поведінкову сферу та стимуляцію активної діяльності, а мотиваційна складова, за дослідженнями науковців, більш динамічна, аніж пізнавальна чи інтелектуальна [5, с. 375].

Одним із основоположних напрямів сучасної концепції фізичної культури є позитивний вплив виховання під час освітнього процесу на підвищення мотивації учнів до занять з фізичного виховання, він спрямований на підвищення рівня фізичної підготовки та удосконалення загального фізичного стану школярів [5, с. 375]

Важливо розуміти, що покращення рівня фізичного стану учнів можливе лише за умови систематизації цільових занять з фізичного виховання. У загальноосвітніх закладах базовими формами таких занять є безпосередньо уроки фізичної культури, різноманітні секції, а також самостійні заняття фізичними вправами вдома. [6. С. 17-23]

Оскільки мотив — це провокатор до дії, вчинку чи реакції, важливо розуміти, що пріоритетними мотивами до систематичних занять фізичною культурою школярів є наступні:

- профілактика захворювань та зміцнення здоров'я;

- удосконалення тілобудови;

- досягнення високих спортивних результатів,

- контактування із друзями та активний відпочинок [5, с. 375].

Для розуміння мотивації учнів у сфері фізичного виховання та виокремлення шляхів її підсилення, необхідно чітко виокремити ті імпульси, що спонукають учнів до своїх учинків та бажань під час аудиторної та позакласної діяльності. Потрібно розуміти, що завжди є ряд спонукань, що формують мотиваційну сферу: ідеали та ціннісні орієнтації, потреби, мотиви, цілі, інтереси тощо. Ці мотиви можуть відігравати різні ролі у загальній картині мотиваційної сфери, адже на різних періодах вікового розвитку вони то більш значимі то незначні, тому розуміння цих мотивів допоможе учителю здійснювати більш диференційований вплив на стимулювання учнів до фізичного самовдосконалення. Початком будь-якої діяльності є наявність певної потреби. Цікаво, що усі ці потреби, навіть біологічні, утворюються при взаємодії дитини із оточуючим середовищем та залежать від низки факторів. Термін «потреба» — це чітка спрямована активність людини, певний психологічний стан, що формує передумови для діяльності. Проте самостійно потреба не визначає характер виконуваних дій, адже може бути задоволена різноманітними предметами і методами. Предмет «задоволення» можна визначити лиш у тому випадку, коли особистість почне діяти. Простежуються певні розбіжності у структурі зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на позитивний чи негативний ріст мотивації до систематичного виконання фізичних

активностей як способу самовдосконалення учнів [1, с. 29-31].

Програми дисципліни фізичного виховання у загальноосвітніх закладах передбачає такі форми організації занять, що мають змогу певною мірою нівелювати наявний дефіцит рухової активності у дітей та гіподинамію, що виникають через доволі насичений освітній процес. Проте в реальних умовах функціонувати може лише одна форма – заняття з фізичного виховання, що проводиться тричі на тиждень. Додатковим компонентом є самостійні заняття фізичними вправами в домашніх умовах чи на вулиці в позаурочний час, що здійснюються «стихійно» у форматі рухових та спортивних ігор [3, с. 68-72].

Такі поняття як потреба, мотив чи інтерес у сфері фізичного виховання характеризуються своїми віковими особливостями та безпосередньо пов'язані із психологічним розвитком, темпераментом, формуванням особистості у соціумі, а також соціально-економічними умовами життєдіяльності конкретної сім'ї [4, с. 22-24].

**Висновки.** Підсумовуючи все вищезгадане, можна зробити висновок про зниження інтересу та мотиваційної сфери школярів до занять з фізичного виховання та рухової активності із віком. Ефективним методом посилення якісного функціонування системи фізкультурного освітнього середовища, а також фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів усіх вікових категорій є формування відповідної та повноцінної мотивації до занять.

Одним із способів вирішення цього завдання є отримання та засвоєння школярами нових навичок та інформації, завдяки яким школярі здобувають певні знання про фізичне виховання

та рухову активність загалом, що, в свою чергу, може сприяти зміні чи трансформації їх позитивного ставлення до фізкультурно-оздоровчих занять. Принагідно зазначити, що для корекції та активного управління навчально-виховним процесом, якісного впровадження превентивних заходів, утілення новітніх форм та засобів фізичного виховання з метою стрімкого підвищення показника ефективності занять з фізичною культурою та спорту – існує нагальна необхідність мати чітке уявлення про реальний стан вмотивованості, способу життя, стану психоемоційної сфери та кола інтересів школярів.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васкан І., Цюпак Ю. Інтерес до фізичного виховання в учнів середнього шкільного віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. № 4 (12). Київ. 2010. С. 29-31.
2. Іщенко О.С. Формування мотивації підлітків до занять фізичною культурою в умовах навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи: автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. наук з фіз. вих. та спорту. 24.00.02. Київ. 2016. 25 с.
3. Круцевич Т., Іщенко О., Імас Т. Мотивація учнів 6-9 класів до уроків фізичної культури. *Фізичне виховання різних груп населення. Спортивний вісник Придністров'я*. № 2. 2014. С. 68-72.
4. Кунашенко М. Мотиваційні пріоритети до занять фізичною культурою і спортом підлітків 7–9 класів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. № 1. 2010. С. 22–24.
5. Москаленко Н.В. Фізичне виховання молодших школярів: монографія. Дніпро. 2014. 375 с.
6. Щирба В.А. Проблема формування інтересу та мотивації до занять фізичною культурою старших школярів. *Теорія та методика фізичного виховання*. № 1. Рівне. 2016. С. 17-23.

ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ  
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІA VIEW OF THE PROBLEM OF FORMING TOLERANCE  
OF YOUTH STUDENTS

У статті розглянуто сутність феномену толерантності студентської молоді, його функціональне значення для формування особистості та становлення майбутніх учителів за умов сьогодення. Наголошено на дуальності прищеплення толерантності особистості у процесі підготовки майбутніх учителів з огляду на статус, з одного боку, як професійної якості особистості студента, що підлягає формуванню під час навчання, а з іншого – як принципу освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти. Толерантність знаходить відображення у ключових компетентностях, вирізняється низкою важливих характеристик і постає однією з найбільш значущих якостей особистості студента як майбутнього вчителя. За видами впливу психологічних чинників на особистість розмежовують зовнішній і внутрішній типи толерантності. З'ясовано, що специфіка розвитку в особистості надає толерантності природного, морального й етичного вимірів. Толерантність студентської молоді як вагома професійна якість набуває вияву в розумінні, сприйнятті та визнанні всіх учасників освітньо-виховного процесу такими як вони є, з їхніми поглядами, цінностями, поведінкою, способами мислення, соціальним досвідом. Констатовано, що толерантний учитель – це той, хто може взаємодіяти, знаходити компроміси, відстоювати свої інтереси, оперуючи фактами й аргументами, а не вдаючись до примусу чи насилля, який має стати прикладом толерантності й для учнів, і для колег. Підґрунтям формування толерантності майбутнього вчителя виступає спектр принципів, зокрема рівності та гуманізму, яким він послуговується в ході побудови освітньо-виховного процесу. Виокремлено два підходи до розвитку толерантності студентської молоді як майбутніх учителів, а саме: створення сприятливих умов для розвитку демократичного суспільства та протидія інтолерантності. Схарактеризовано види толерантності студентської молоді як морального поняття, заснованого на загальнолюдських цінностях і нормах моралі й такого, що виконує певні функції.

**Ключові слова:** толерантність, студентська молодь, освітньо-виховний процес, майбутній учитель, заклад вищої освіти.

The article examines the essence of the phenomenon of tolerance among student youth, its functional significance in the formation of personality and the formation of future teachers in today's conditions. It is emphasized that the formation of personality tolerance in the process of training future teachers acts as a professional trait of the student's personality, which is formed during training, and, at the same time, as a principle on which the educational process in a higher education institution is based. It is tolerance that is reflected in key competencies and has a number of important characteristics and is one of the most important qualities of a student's personality as a future teacher. It is noted that tolerance is distinguished by the types of influence of psychological factors on the personality and external and internal types of tolerance are distinguished. It was found out that according to the nature of the development of tolerance in an individual, it can have a natural, moral and ethical character. It has been studied that the tolerance of student youth as an important professional quality is manifested in the understanding, perception and recognition of all participants of the educational process, as they are, with their views, values, behavior, ways of thinking, social experience. It was determined that a tolerant teacher is one who can interact, find compromises, defend his interests with the help of facts and arguments, and not by coercion or violence, which should become an example of tolerance, both for students and colleagues. It was found that the formation of tolerance of the future teacher should be based on a number of principles, in particular equality and humanism, on which he should build the educational process in the future. Two approaches to the development of student youth tolerance as future teachers are singled out: creation of favorable conditions for the flourishing of a democratic society; countering intolerance. The types of tolerance of student youth are characterized as a moral concept based on universal human values and norms of morality, which performs a certain number of functions.

**Key words:** tolerance, student youth, educational process, future teacher, higher education institution.

УДК 378.015.31-057.87:172  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.41>

**Сойчук Р.Л.,**

докт. пед. наук, професор,  
завідувач кафедри педагогіки  
початкової, інклюзивної та вищої освіти  
Рівненського державного гуманітарного  
університету

**Лісова С.В.,**

докт. пед. наук, професор,  
завідувач кафедри професійної освіти,  
трудового навчання та технологій  
Рівненського державного гуманітарного  
університету

### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний світ особливий своєю різноманітністю, що її створює поліетнічність більшості держав, зокрема й України. Уміння мирно співіснувати в поліетнічному суспільстві – це засадничий чинник стабільності та розвитку країни. Відтак очевидно, що становлення демократичного суспільства неможливе без формування базових загальнолюдських цінностей, як-от толерантності.

З огляду на те, що формування толерантності особистості відбувається ще в дитинстві, провідником демократичних ідей і моралі для

підростаючого покоління виступає вчитель – професіонал, спроможний самостійно думати та діяти, ухвалювати рішення за нестандартних ситуацій, використовувати нові технології, творчо застосовувати власні знання на практиці, знаходити спільну мову з учнями, батьками й учительським колективом, а також демонструвати індивідуальну активну позицію, толерантність і здатність досягати поставлених цілей. Це увиразнює логіку побудови освітньо-виховного процесу на гуманістичних ідеях, у руслі суб'єкт-суб'єктного підходу, в системі координат дитиноцентризму, з орієнтацією на

плекання в учнів основ взаєморозуміння та співробітництва, а найважливіше – з актуалізацією професіоналізму та педагогічної майстерності самого вчителя, що передбачає переорієнтацією системи вищої освіти, зокрема педагогічної, на формування особистості студента, його особистісних і професійних якостей.

Ідею толерантності регламентує низка визначених в Україні міжнародних документів, серед яких: «Декларація принципів толерантності», «Конвенція про права дитини» тощо, та легітимізує Конституція України в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції «Нова українська школа».

У Концептуальних засадах Нової української школи толерантність обґрунтовано у визначенні соціальної та громадянської компетентностей як «уміння працювати з іншим на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів», «повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціально-культурного різноманіття», обізнаність і самовираження у сфері культури як «глибоке розуміння власної національної ідентичності, як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до різноманітності культурного вираження інших» [8]. За умов інтеграції української держави до європейської спільноти проблеми толерантності, терпимості, етичності набувають дедалі більш очевидної актуальності.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Шляхом аналізу науково-педагогічної літератури встановлено, що проблема толерантності була предметом уваги вчених різних галузей знань. Так, психологічні аспекти формування толерантності у студентської молоді містять доробки І. Бега, В. Галузяк, О. Шаук та ін.; педагогічні особливості формування толерантності у підростаючого покоління – напрацювання О. Безкоровайної, О. Біди, Л. Канішевської, О. Орловської й ін.

Аналіз наукових джерел із проблеми формування толерантності особистості розкриває бачення крізь призму процесу підготовки майбутніх учителів цього феномену як професійної якості особистості студента, формування якої відбувається під час навчання, а також як принципу освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти. Толерантність знаходить відображення у ключових компетентностях, відзначається низкою важливих характеристик і фігурує зі значенням однієї з найбільш вагомих якостей особистості студента як майбутнього вчителя. На сьогодні розмежовують: терпимість, емпатійність, комунікативність, емоційну стабільність, соціальну активність, достатній рівень культури й освіти; достатній рівень розвитку мислення [11].

**Мета статті** полягає в розкритті сутності феномену толерантності студентської молоді, його функціонального значення для формування особистості та становлення майбутніх учителів за умов сьогодення.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Вік студентства прикметний інтенсивним формуванням особистості за певних соціальних умов і набуває вияву в здатності до рефлексії – знання про межі власних знань і вміння виходити за них. Останнє слугує детермінантом потреби оновлення змісту й форм організації освітньо-виховного процесу в закладах вищої освіти з акцентом на формуванні толерантності, емпатії і розвитку творчої індивідуальності педагога, що сприяє самовдосконаленню його як особистості та підвищенню компетентності та професіоналізму.

У контексті пропонованого дослідження видаються присутніми твердження О. Орловської про «толерантність» як моральну цінність і погляд на розв'язання проблеми формування толерантності на основі гуманізації системи освіти [9]. Слушно звучать зауваження Д. Черенщикова про те, що мета сучасного освітньо-виховного процесу – це не тільки теоретична підготовка майбутнього професіонала, а й здатність за допомогою особистих якостей викладачів спонукати до розвитку духовних цінностей підростаючого покоління [23, с. 405–414]. Толерантність є рівноцінним ставленням до іншої людини, як до самої себе, що набуває вияву у свідомому пригніченні почуття агресії до «інакшості» в зовнішності, поглядах, інтересах, способі життя, манері розмовляти інших людей [22].

В Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка толерантність – це якість, яка передбачає коректне ставлення до думок та вірувань іншого [2, с. 394]. «Декларація принципів толерантності» проголошує толерантність не лише моральним обов'язком, а й правовою та політичною потребою. Формування толерантності, відповідно до положень Декларації, відбувається на засадах рівних прав і свобод людини, тобто є активною дією, а не поступкою чи поблажливістю [4, с. 4].

Зазначимо, що толерантність є багатокомпонентним явищем, яке складається з духовних цінностей особистості, її соціального досвіду, позитивного мислення, особистісних якостей, спроектованих на єдиний напрям [13].

На сучасному етапі вивчення природи толерантності за соціальною сферою толерантність розмежовують на:

- гендерну – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей статевої дискримінації;
- вікову – неупередженість до дітей і людей похилого віку, шанобливе ставлення до них;
- освітню – терпиме ставлення до висловлювань і поведінки людей із низьким рівнем освіти до високоосвічених людей і навпаки;
- міжнаціональну – ставлення до представників різних націй і культур як до рівних, «без почуття

національної переваги», етноцентризму, ксенофобії, агресивного націоналізму;

– расову – відсутність упереджень, расової дискримінації, расизму до людей іншої раси, національності;

– релігійну – терпиме ставлення до віросповідання людей, відсутність міжконфесійної неприязні та релігійного фанатизму;

– географічну – неупередженість до жителів невеликих провінційних міст, сіл від столичних жителів і навпаки;

– міжкласову – адекватне ставлення до представників різних майнових верств населення (багатих до бідних і навпаки);

– фізіологічну – терпиме ставлення до хворих, осіб з обмеженими можливостями та фізичними вадами здоров'я;

– політичну – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їхніх членів і, як наслідок, перешкода для поширення ідеології фашизму, тоталітаризму, політики політичних репресій;

– сексуальну – неупередженість у ставленні до осіб із нетрадиційною сексуальною орієнтацією;

– маргінальну – неупередженість до маргіналів: жебраків, наркоманів, алкоголіків та інших людей з адиктивною поведінкою [20; 21].

За видами впливу психологічних чинників на особистість толерантність класифікують на: толерантність до стресу, у стресових ситуаціях або фрустрації як готовність до непередбачених робочих обставин чи до роботи з недобррозичливо налаштованими батьками й дітьми; толерантність до тривоги та до дискомфорту; афективну толерантність або до емоційного стресу; до фізичного навантаження, одноманітної, монотонної діяльності; до критики та до негативу; до слави тощо [10].

Водночас за спрямованістю толерантність буває зовнішньою – до інших (здатність розуміти позицію іншої людини; вміння залагоджувати конфліктні ситуації, беручи до уваги різні погляди, аспекти й аргументи; вибудовувати міжособистісні взаємини на принципах не насилля; вміння вибачати помилки іншої людини; керуватися у своїх вчинках законами, а не думкою більшості), а також внутрішньою – внутрішня стійкість (уміння зберігати спокій у стресових, конфліктних, екстремальних ситуаціях тощо; здатність швидко ухвалювати рішення та почуватися відповідальним за наслідки) [7, с. 29].

Посутньо, що розвиток толерантності в особистості може вирізнятися природним характером, який властивий дітям і прикметний довірливістю, відкритістю, допитливістю (дитина ще не розмежує індивідуальний і соціальний досвід, тому може сприймати за правильну поведінку навіть жорстокість батьків), а також моральним характером, який притаманний сформованій особистості

та спроектований на зовнішнє «Я» особистості, відзначається вмінням стримувати емоції для психологічного захисту за потреби не показувати внутрішні переживання; етичним виявом, що відповідає внутрішньому «Я» особистості, здатністю сприймати й свою, й цінність інших людей, асоціюється із прийняттям і довірою [10].

Вищеперераховані різновиди толерантності є важливими в контексті пропонованого дослідження, адже певною мірою відображають сформовані якості особистості студента як майбутнього вчителя, що визначають його готовність до толерантного виховання підростаючого покоління. Толерантність студентської молоді як вагома професійна якість набуває вияву в розумінні, сприйнятті та визнанні всіх учасників освітньо-виховного процесу такими як вони є, з їхніми поглядами, цінностями, поведінкою, способами мислення, соціальним досвідом. Відтак толерантний учитель – це той, хто спроможний взаємодіяти, знаходити компроміси, відстоювати свої інтереси, оперуючи фактами й аргументами, а не вдаючись до примусу чи насилля. Такий педагог має стати прикладом толерантності й для учнів, і для колег [1].

Зважаючи на це, толерантність – це значуща якість особистості студента, що уможливорює розуміння без агресії різноманітності поглядів, відмінностей духовних цінностей іншої людини, уміння поважати їх; набуває вияву в умінні за допомогою співпраці, компромісу, довіри, товарищескості вибудовувати мирні взаємини з усіма суб'єктами освітньо-виховного процесу, а також у здатності з гідністю ставитися до людей, судження, зовнішність, характер чи інші особливості яких відрізняються від власних [19].

Процес формування толерантності майбутнього вчителя базується на принципі рівності та гуманізму, вагомому для побудови ним у майбутньому освітньо-виховного процесу. Це є апорі неможливим без сформованості професійної толерантної позиції самого вчителя, адже за таких умов вияви толерантності будуть нестійкими та ситуативними [5].

Цікаво, що О. Гуренко пов'язує принцип толерантності з полікультурною освітою, що «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовиявлення людської особистості, включає в себе глибокі правові засади, врахування інтересів одне одного, рівноправність народів, їхніх культур, без чого неможливий розвиток, прогрес цивілізації» [3, с. 96].

Загалом засадничими принципами процесу формування толерантності студентської молоді постають такі принципи, як: ненасильництва – вміння розв'язувати конфліктні питання без застосування примусу; свободи – право на висловлювання власної думки; самостримування – налаштованість почути думку іншого без

її осуду; законослухняності – дотримання норм, правил і традицій суспільства; сприйняття іншого – розуміння та сприймання виявів «інакшості». Формування толерантності студентської молоді є можливим за умови співпраці, конструктивного діалогу та взаємодопомоги, потенціал утілення якої мають такі соціальні інститути, як заклади вищої освіти. Саме в середовищі останніх толерантність виступає механізмом взаємодії, що припускає досягнення розуміння з іншими без насилля та примусу. Взаєморозуміння супроводжується діалогом і співробітництвом, прийняттям людей та їхньої різноманітності, а відтак мислиться однією з важливих умов соціалізації людини, її адаптації в суспільстві [23].

На сучасному етапі в науковій парадигмі фігурують два підходи до розвитку толерантності студентської молоді як майбутніх учителів, як-от: створення сприятливих умов для розквіту демократичного суспільства, де прерогатива належить правам людини та її свободам, а також протидія інтолерантності (остання передусім залежить від умінь людини без агресії сприймати думки та судження інших людей).

Толерантність – це не тільки протиотрута інтолерантності, а й вагома умова конструктивного розв'язання мовних, національних, релігійних та інших соціальних конфліктів. Подолати проблему інтолерантності майбутніх учителів дає змогу відмова від професійного догматизму, умінь сприймати та «чути» думки іншої людини, розуміння багатогранності суспільства, а також безперервність освіти та постійні самовдосконалення та саморозвиток учителя й у професійній діяльності, й у духовному розвитку [17].

Відтак для формування толерантності студентської молоді є критично присутніми розвиток довіри та відкритості учасників освітньо-виховного процесу, сприйняття різноманітності й інакшості кожного з його членів, умінь мирно залагоджувати конфліктні ситуації.

У проєкції вищевикладеного основними цілями освіти в аспекті формування толерантності студентської молоді виступають такі, як: навчити мирно розв'язувати конфлікти; навчити сприймати різноманітність суспільства; прищеплювати вміння почуватися відповідальними за власні дії та вчинки. Тому толерантним учителем можна назвати людину, здатну вимогливо ставитися до дій і вчинків не тільки учнів, а й власних, спроможну вибудовувати освітньо-виховний процес на принципах партнерства, взаємодопомоги та взаємопідтримки. Детермінантом розвитку всього демократичного суспільства слугує формування толерантності студентської молоді – запоруки згуртування соціуму, мирного співіснування, ефективної взаємодії всіх його членів, взаєморозуміння та взаємодопомоги між ними [10].

З огляду на мету та види діяльності толерантність студентської молоді як моральне поняття,

ґрунтоване на загальнолюдських цінностях і нормах моралі, може виконувати низку функцій: інформаційну (фіксації інформації); соціально значущої цінності; емоційного підкріплення (емоційне сприйняття знань про соціально значущу цінність толерантності); смислової (пошук, усвідомлення та прийняття особистісного сенсу соціально значущої цінності толерантності); регулятивну (регуляція власних дій з особистісним смыслом толерантності); психологічну (нормалізація психологічної атмосфери – довіри, поваги, визнання, підтримки, а також формування й розвитку етнічної самосвідомості, забезпечення етнічної та соціальної самоідентифікації, підтримка розвитку самооцінки особистості, зниження порогу чутливості до несприятливих факторів, фрустраційних ситуацій); виховну (забезпечення передавання позитивної соціальної взаємодії й досвіду людства загалом, успішної соціалізації, розвитку морального розуміння, співпереживання, умінь лояльно оцінювати вчинки інших); комунікативну (готовність до спілкування, співпраці, взаєморозуміння, налагодження конструктивного спілкування із представниками різних груп, іншого світогляду); мирозабезпечувальну (гармонійне та мирне співіснування всіх членів суспільства на основі розуміння різноманітності поглядів та інтересів кожної особистості); культурозберігальну (збереження та збагачення культурного досвіду людства); креативну (творче бачення навколишнього світу); феліцитологічну (забезпечення прийняття та розуміння і своєї унікальності, й цінності іншої особистості, задоволення від спілкування з різними членами суспільства) [6].

Утім, виокремлюючи значну кількість функцій феномену «толерантність», дослідники надають особливого значення дієвому характеру толерантності, її соціалізуючій та інструментальній ролі, виявленню активної життєвої позиції особистості, прийняттю ідеї толерантності як загальнолюдської цінності, налагодженню конструктивної діалогічної взаємодії, емпатії під час організації спільної діяльності.

**Висновки.** Отже, толерантність студентської молоді – це багатоаспектна особистісна та професійна якість, що постає обов'язковою умовою організації освітньо-виховного середовища на основі сприйняття його різноманітності та мінливості, умінь поєднувати власні погляди й без агресії сприймати судження інших суб'єктів освітньо-виховного процесу, вміння розділяти їх, терпимо та з повагою ставитися до кожного. Це увиразнює потребу набуття для підтримання статусу професіонала сукупності особистісних і професійних якостей, постійного розвитку та самовдосконалення останніх у майбутньому, тобто розкриття потенціалу як учителя, що унеможливорює несформованість його толерантності як особистості.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в розгляді форм і методів формування толерантності студентської молоді в освітньо-виховному процесі закладів вищої освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрєєв М. В. Формування толерантності вчителя загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2009. 217 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1977. 543 с.
3. Гуренко О. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2014. 588 с.
4. Декларація принципів толерантності: затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. *Освіта України*. 2003. № 83. С. 4.
5. Зверева І. Д., Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості школярів. Київ: ІСДО, 1995. 156 с.
6. Козлова О. Г., Гребеник Т. В. Формування толерантності у процесі громадянського виховання студентської молоді. *Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів: тези доповідей* (м. Конотоп, 29 березня 2012 р.). Суми: СумДУ, 2012. Ч. 2. С. 115–120.
7. Ляпунова В. А. Функції толерантності як соціально значущої цінності. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. LXIX. Т. 3. С. 119–122.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ, 2016. 134 с.
9. Орловська О. В. Толерантність та її сутнісні характеристики. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 159–163.
10. Орловська О. В. Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 21 с.
11. Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М. М. Рубінштейна. *Психологія: реальність і перспективи*. 2017. Вип. 8. С. 215–220.
12. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 10.08.2018 р. № 1143 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/20180815.pdf> (дата звернення 19.10.2021).
13. Розум К. В. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховній роботі з учнями: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2015. 21 с.
14. Сковорода Г. С. Педагогічні ідеї. Київ, 1972. 67 с.
15. Сойчук Р. Л. Відповідальність як найважливіша характеристика зростаючої особистості. *Інноватика у вихованні: зб. наук. праць / упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 2. С. 212–221.*
16. Сойчук Р. Л. До проблеми сутності смислоттєвих цінностей особистості. *Сучасні інформаційні та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць*. Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 77–81.
17. Солодка А. К. Теоретико-методичні засади кроскультурної взаємодії учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2015. 460 с.
18. Соціологія: соціологічний словник / за ред. Є. А. Біленького. Київ: Кондор, 2006. 347 с.
19. Таргоній І. В. Форми і методи виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності. *Education, Law, Business. Cartero Publishing House* (Мадрид, Іспанія 24 квітня 2020 року). Мадрид, Іспанія, 2020. С. 82–84.
20. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності: дис. ... пед. наук. Київ, 2009. 532 с.
21. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2004. 23 с.
22. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
23. Черенщикова Д. В. Викладач як суб'єкт конструювання освітнього середовища у ВНЗ. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка*. Київ, 2009. С. 405–414.



## КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

### COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF THE FORMATION OF GENDER CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

У вступі зазначено що виміром повноти прояву й рівня розвитку гендерної культури (ГК) є певні критерії, сутнісні ознаки, обрані за основу оцінювання досліджуваного явища, за умови конкретних та об'єктивних показників. Розглянуто форми вияву ознаки, обраної за основу критерію, що уможливило його якісний та кількісний його опис, визначено як показник. В основній частині зазначено, що поняття «критерій» позначає основу для оцінки, визначення чи класифікації будь-якого явища, його мірило. В педагогіці через складність та багатозначність проявів предмета його дослідження розробка критеріїв являє собою певні труднощі. Виокремлено та охарактеризовано в складі гендерної культури основні блоки: когнітивний – знання для успішної самореалізації особистості, як представника певної статі; мотиваційний – мотиви до підвищення ГК; операційний (процесуальний) – вміння та навички для успішної самореалізації; особистісний – необхідні особистісні якості людини; спрямованість на ціннісні орієнтири. Встановлено, що навіть попри незначні розбіжності в назвах компонентів гендерної культури, науковці пропонують загальноприйняте бачення щодо визначення критеріїв і відповідних їм показників, які характеризують сформованість гендерної культури дітей, підлітків, молоді. Розглянуто процес формування гендерної культури студентів закладу вищої освіти через вияв сформованості структурних компонентів: когнітивного (знаннєво-змістового), рефлексивного (аналітичного, аксіологічного, емоційно-ціннісного), діяльнісного (практико-орієнтованого, дієво-практичного), відповідно до предмета нашого дослідження, ми виокремили загальноприйняті компоненти ГК (когнітивний, рефлексивний та дієво-практичний), що характеризують сформованість гендерної культури, і конкретизували критерії кожного з них. Отримані результати можуть бути використані у практиці роботи закладів вищої освіти з формування гендерної культури студентів, організації методичної роботи з викладачами та розроблення її методичного забезпечення.

**Ключові слова:** критерій, гендерна культура, формування гендерної культури, заклад вищої освіти.

In the introduction, it is stated that the measure of the completeness of the manifestation and level of development of gender culture (GC) is certain criteria, essential signs, chosen as a basis for evaluating the phenomenon under study, under the condition of specific and objective indicators. Forms of manifestation of the characteristic selected as the basis of the criterion that enables its qualitative and quantitative description are considered, defined as an indicator.

In the main part, it is stated that the concept of "criterion" denotes the basis for evaluation, definition or classification of any phenomenon, its measure. In pedagogy, due to the complexity and ambiguity of the manifestations of the subject of its research, the development of criteria represents certain difficulties. The main blocks of gender culture are distinguished and characterized: cognitive - knowledge for successful self-realization of an individual as a representative of a certain gender; motivational - motives to increase blood pressure; operational (procedural) – skills and abilities for successful self-realization; personal - necessary personal qualities of a person; focus on value orientations. It has been established that, despite minor differences in the names of the components of gender culture, scientists offer a generally accepted vision regarding the definition of criteria and their corresponding indicators that characterize the formation of the gender culture of children, adolescents, and young people. The process of forming the gender culture of students of a higher education institution was considered through the identification of the formation of structural components: cognitive (knowledge-content), reflective (analytical, axiological, emotional-value), activity (practical-oriented, effective-practical), according to the subject of our research, we singled out the generally accepted components of GC (cognitive, reflexive and effective-practical) characterizing the formation of gender culture, and specified the criteria for each of them. The obtained results can be used in the work practice of higher education institutions for the formation of the gender culture of students, the organization of methodical work with teachers and the development of its methodical support.

**Key words:** criterion, gender culture, formation of gender culture, institution of higher education.

УДК [378.015.311:305 (477.7)]:338.431  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.42>

**Шлеїна Л.І.,**

докт. філософії, освітні, пед. науки,  
доцент кафедри  
суспільно-гуманітарних наук  
Таврійського державного  
агротехнологічного університету  
імені Дмитра Моторного

**Зімонова О.В.,**

ст. викладач кафедри  
суспільно-гуманітарних наук  
Таврійського державного  
агротехнологічного університету  
імені Дмитра Моторного

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні серед пріоритетів зовнішньої політики найвищим пріоритетом України виступає євроінтеграція. Сучасні умови суспільного розвитку України позначені прагненням країни до вступу в загальноєвропейський культурно-політичний простір, що робить злгоденням питання реформування всієї системи освіти шляхом переорієнтації на світові стандарти. Істотно змінюється структура освіти, переглядаються концептуальні підходи до змістової та функціональної сторони. Головне завдання сучасної освіти полягає у формуванні не лише

освіченої особистості. Випусник навчального закладу сьогодні повинен бути людиною, спрямованою на подолання стереотипних уявлень минулого, вільною від будь-яких дискримінаційних установок, тобто бути людиною дійсно культурною, яка добре знайома з інтелектуальним досвідом попередніх поколінь та намагається поєднати кращі його надбаня із сучасним рівнем наукового знання.

#### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми гендерної освіти та гендерної педагогіки в Україні стали предметом дослідження П. Горностаєв, І. Іванової, В. Кравця, Н. Кутової, Л. Харченко,

О. Цокур, Л. Штильової. Особливості впровадження гендерного підходу в систему сучасної освіти обґрунтовані О. Гродською, О. Ільченко, А. Керимовою, В. Кравцем, А. Матляк, О. Місюкевич, А. Тюрменко, Л. Штильовою. Проблеми гендерного виховання та формування гендерної культури розкривають О. Андрусик, Т. Бутурлін, Е. Кучеренко, Н. Самойленко, К. Троян, О. Цокур, А. Чайка, М. Воронка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення компонентів, критеріїв та показників сформованості ГК студентів ЗВО.

**Мета статті** визначити та конкретизувати компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО.

**Виклад основного матеріалу.** Виміром повноти прояву й рівня розвитку ГК є певні критерії, сутнісні ознаки, обрані за основу оцінювання досліджуваного явища, за умови конкретних та об'єктивних показників. Форму вияву ознаки, обраної за основу критерію, що уможлиблює його якісний та кількісний його опис, визначаємо як показник. Об'єктивні критерії є показниками ефективності процесу формування ГК.

Поняття «критерій» позначає основу для оцінки, визначення чи класифікації будь-якого явища, його мірило. В педагогіці через складність та багатозначність проявів предмета його дослідження розробка критеріїв являє собою певні труднощі. В словнику зазначається, що критерій являє собою необхідну та достатню умову прояву або існування явища або процесу. Зрозуміло, що розгляд досліджуваного явища передбачає не тільки визначення його ознак, компонентів, але й критеріїв, що визначають вияв тієї чи іншої ознаки процесу чи явища [9, с. 95].

В словнику за редакцією В. Радула критерій визначається як ознака, за якою класифікуються, оцінюються (та отримують оцінки) відповідним індикатором психічні явища, дії або діяльність [10]. Основними критеріями оцінки будь-якого процесу або явища є показники з певним ступенем виразності. На підставі саме такої логіки доречно пов'язувати критерії ГК з її структурою.

У визначенні переліку компонентів ГК основою стали роботи науковців. Ю. Бичихін виокремив в структурі ГК компоненти: аксіологічний – система гендерних цінностей як ідеологічна основа процесу, що дозволяє усвідомити свою статевою рольову ідентичність; операційний – сформованість умінь технологічно грамотно та ефективно вирішувати завдання, пов'язані з реалізацією гендерних ролей та функцій, визначати ціннісні орієнтації, позицію, висловлювати точку зору, оцінювати гендерні відносини; особистісно-творчий – своєрідність та неповторність гендерної поведінки особистості, що забезпечують її привабливість, ефективність взаємодії з представниками протилежної статі. При

цьому критеріями сформованості ГК дослідник вважає: когнітивний – здатність визначити свою статевою приналежність, диференціювати позитивні та негативні гендерні стандарти спільноти; готовність засвоювати форми гендерних відносин (норми етики); аксіологічний – ціннісне ставлення до представників іншої статі, сформованість гендерних норм і функцій, здатність усвідомлювати та диференціювати позитивну та негативну поведінку; поведінковий – вміння досягати взаєморозуміння, встановлювати позитивні гендерні відносини, опанувати полісуб'єктний стиль спілкування, ефективно здійснювати гендерні ролі та функції; особистісно-творчий – креативність у гендерній поведінці, адекватність суб'єктної позиції особистості в гендерних відносинах, індивідуальний стиль у спілкуванні з представниками протилежної статі.

П. Терзі в структурі ГК студентів технічних ЗВО визначає наявність трьох провідних компонентів, пов'язаних один з одним: когнітивного, аксіологічного та дієво-практичного. Критеріями їх виміру, відповідно, пропонує наступні: інтелектуальний, ціннісний і поведінковий [11].

На думку О. Цокур, основними компонентами ГК студентів є:

- когнітивний, що забезпечує знання понятійно-термінологічного апарату та розуміння основних ідей гендерної теорії; наявність адекватних уявлень про діапазон ролей, обов'язків і норм маскулінності / фемінності в історичній ретроспективі й на сучасному етапі розвитку суспільства; знання сутності основних психологічних теорій маскулінності та фемінності (психоаналітичної, компліментарності, андрогінії, соціального навчання і т.д.); осмислення функцій гендерних стереотипів та гендерних схем; розуміння особливостей становлення гендерної ідентичності особистості;

- аксіологічний, що забезпечує визнання доцільності ідей гендерної рівності, цінності кожної особистості та її самореалізації, незалежно від статевої приналежності; орієнтація на забезпечення рівних можливостей та участі представників жіночої та чоловічої статі в публічній і приватній сферах життя; відмова від застарілих гендерних (патріархатних) стереотипів (ігнорування жіночого досвіду, ролі в суспільстві; поляризація чоловічих і жіночих якостей, діяльностей, абсолютної фемінності / маскулінності; асиметрія в розподілі влади та доступу до ресурсів, обмеження прав і можливостей у виборі професії, розподілі добробуту тощо); спрямованість на самопізнання гендерних особливостей своєї особистості; позитивне ставлення до себе як представника певної статі; орієнтація на самовдосконалення якостей своєї особистості за допомогою розширення репертуару та діапазону гендерних ролей;

- дієво-практичний, що забезпечує прояв поваги до особистості, незалежно від її статевої

приналежності та виявлення рис маскулінності / фемінності; толерантність у взаємодії з людьми різного спрямування їх гендерної ідентичності; демонстрація досвіду егалітарної поведінки з людьми протилежної статі в різних ситуаціях (навчальних, професійних, ділових, сімейно-побутових і т.д.); непримиренність у боротьбі з гендерними стереотипами в особистому досвіді статевої ролі взаємодії; виконання дій в типових та нетипових для чоловічих і жіночих ролей видах діяльності; самовиховання якостей особистості, що сприяють становленню гендерної ідентичності позитивної спрямованості, що відповідає біологічній статі [12, с. 244–246].

Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець та ін. визначають когнітивний (знанняво-змістовий); діяльнісний (практико-орієнтований); рефлексивний (аналітичний) компоненти ГК [4; 6; 8; 7]; О. Васильченко, Т. Говорун, В. Кравець та ін. конкретизують такі структурні компоненти ГК: когнітивний, емоційно-оцінний (ціннісно-смісловий, рефлексивний), практичний (поведінковий) [3, с. 5–19].

Як бачимо, навіть попри незначні розбіжності в назвах компонентів ГК, науковці пропонують загальноприйняте бачення щодо визначення критеріїв і відповідних їм показників, які характеризують сформованість ГК дітей, підлітків, молоді. Відповідно до теоретичних засад гендерного виховання, спираючись на підходи більшості науковців [1; 2; 5; 11; 12] щодо розгляду процесу формування ГК студентів ЗВО через вияв сформованості структурних компонентів: когнітивного (знанняво-змістового), рефлексивного (аналітичного, аксіологічного, емоційно-ціннісного), діяльнісного (практико-орієнтованого, дієво-практичного), відповідно до предмета нашого дослідження, ми виокремили загальноприйняті компоненти ГК (когнітивний, рефлексивний та дієво-практичний), що характеризують сформованість ГК студентів ЗВО, і конкретизували критерії кожного з них.

Компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО конкретизуємо, з урахуванням логіки розвитку особистісного зростання.

**Когнітивний компонент** (знанняво-змістовий) маємо оцінювати за допомогою критерію «гендерна обізнаність», що містить показники:

– **розуміння** сутності та значення гендерної проблематики щодо гендерної ідентичності, гендерних ролей, гендерних відносин, гендерної рівності, гендерних стереотипів, шляхів та засобів формування гендерної ідентичності, ефективного виконання гендерних ролей, позбавлених гендерної нерівності, побудови конструктивних гендерних відносин на основі егалітарності в публічній і приватній сферах життя;

– **усвідомлення** необхідності ГК, просування ідей і цінностей гендерної рівності, дотримання законодавства щодо забезпечення гендерної рівності;

– **осмислення** нових гендерних досліджень, ідей і цінностей гендерної рівності, гендерних стратегій особистості, основних теорій маскулінності/фемінності.

**Рефлексивний компонент** (аксіологічний, аналітичний) маємо оцінювати за допомогою критерію «гендерна чутливість», що містить показники:

– **визнання** гендерних цінностей, гендерних прав, гендерної рівності;

– **прийняття** гендерної ідентичності інших людей, гендерних відносин, заснованих на системі загальнолюдських та національних моральних цінностей;

– **спрямованість** на самовиховання, гармонійне поєднання маскулінних і фемінних рис у цілісній особистості, досягнення гендерної ідентичності, ефективного виконання гендерних ролей.

**Дієво-практичний компонент** (діяльнісний, практико-орієнтований) маємо оцінювати за допомогою критерію «доцільна гендерна поведінка», що містить показники:

– **прояв** гендерної ідентичності, з якою пов'язаний психосоматичний потенціал, доцільної гендерної поведінки, ефективного виконання гендерних ролей, конструктивних гендерних відносин на основі егалітарності в публічній і приватній сферах життя, поваги до особистості, незалежно від її статевої приналежності та гендерної ідентичності;

– **розвиток вмінь та навичок** керування мотивами доцільної гендерної поведінки, боротьби з деструктивним впливом гендерних (патріархатних) стереотипів (ігнорування ролі жінок у суспільстві, поляризація чоловічих і жіночих якостей, абсолютної фемінності/маскулінності, асиметрія в розподілі влади й доступу до ресурсів, обмеження прав і можливостей у виборі професії і т.д.) в особистому досвіді взаємодії;

– **здійснення** самовиховання, гармонійне поєднання маскулінних і фемінних рис у цілісній особистості, досягнення гендерної ідентичності, виконання сімейних, професійних, соціальних ролей, позбавлених гендерної нерівності, та видів діяльності, типових й нетипових для чоловіків і жінок для досягнення гендерного балансу в сучасному суспільстві, просування ідей і цінностей гендерної рівності.

**Висновки.** Компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО конкретизували, з урахуванням логіки розвитку особистісного зростання, виокремивши когнітивний, рефлексивний, дієво-практичний компонент. Отримані результати можуть бути використані у практиці роботи закладів вищої освіти з формування ГК студентів, організації методичної роботи з викладачами та розроблення її методичного забезпечення.

## БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильченко О. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 23 с.
2. Вовк Л. М. Педагогічні умови виховання гендерної культури молодших школярів у навчально-виховній діяльності початкової школи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2017. 219 с.
3. Говорун Т. Ідентифікація як соціально-педагогічний феномен диференціації статі : дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012, 381 с.
4. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.
5. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогіка»*. 2009. № 147. С. 61–66.
6. Кікінежді О. Гендерна ідентифікація молоді як психолого-педагогічна проблема. *Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи* : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТДПУ, 2003. С. 6–12.
7. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
8. Олійник В. Гендерна політика Європейського Союзу в Україні. Аналітична доповідь / за ред. О. Кисельової. URL: [http://ua.boell.org/sites/default/files/lsi\\_gender\\_analyse\\_ukr.pdf](http://ua.boell.org/sites/default/files/lsi_gender_analyse_ukr.pdf)
9. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
10. Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін. / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕКСОБ, 2004. 304 с.
11. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2007. 20 с.
12. Цокур О. Формування гендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних засад дослідження проблеми. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 27–29 квітня 2011 р., Тернопіль : Київ, 2011. С. 244–246.
13. Шлеїна Л.І. Сутність компетентнісного підходу у вищій освіті / Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки Випуск 81 (3) 2018. С 50-54.

## РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

### ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАУКОВІЙ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

### THE PROBLEM OF THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCES IN PRE-SCHOOL CHILDREN IN SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-METHODICAL LITERATURE

Проблема формування соціокультурних компетентностей дітей дошкільного віку залишається в полі зору сучасних науковців. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати наукові джерела з проблеми формування соціокультурних компетентностей у дітей-дошкільників у науковій та науково-методичній літературі. Подати розмежування понять «компетентність» і «компетенція» з посиланням на відповідних дослідників. Розкрити поняття «соціокультурна компетентність» та виокремити її складові компоненти. Використати мовну й мовленнєву компетентності дітей дошкільного віку.

Даючи визначення поняття «компетентність», подамо його тлумачення за І. Зимньою, яка розуміє її як «інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях». Також у науково-педагогічних розвідках поряд з поняттям «компетентність» натрапляємо й на інший термін – «компетенція», здебільшого ці два поняття підмінюють одне одного. Ще одним ключовим поняттям нашого наукового аналізу є «соціокультурна компетентність». З огляду на новітні пошуки наведемо погляди І. Черезової: вона під окресленим поняттям розуміє здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність процесу комунікації. У лінгводидактиці також розрізняють мовну й мовленнєву компетентності, які активно вивчає А. Бозуш. За її твердженням, мовна компетентність – це засвоєння та усвідомлення мовних норм та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності. Мовленнєва компетентність – це вміння адекватно і правильно використовувати мову в практичній діяльності, послуговуватися при цьому як мовними, так і позалінгвістичними та інтонаційними засобами мовленнєвої виразності. Сукупність мовної та мовленнєвої компетентностей є підґрунтям для формування й розвитку соціокультурної компетентності дитини-дошкільника.

Отже, у статті нами проаналізовано погляди науковців і педагогів-практиків на проблему дефініції «компетентність» і «компетенція», взаємовідношення між ними та їх взаємозалежність; виокремлено зміст і структурні компоненти соціокультурної компетентності дитини-дошкільника, подано їх характеристику; розведено, за А. Бозуш, поняття «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність»; описано структуру формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, її змістове наповнення та структурні елементи.

**Ключові слова:** діти дошкільного віку, компетентність, компетенція, соціокультурні компетентності дітей, мовна та мовленнєва компетентності.

The problem of the formation of sociocultural competences of preschool children remains in the field of view of modern scientists.

The purpose of the article is to analyze scientific sources on the problem of the formation of socio-cultural competences in preschool children in scientific and scientific-methodological literature. Provide a distinction between the concepts of «competence» and «competency» with reference to relevant researchers. To reveal the concept of «socio-cultural competence» and to distinguish its constituent components. To identify language and speech competence of preschool children.

Defining the concept of «competence», we will present its interpretation according to I. Zimnaya, who understands it as «intellectually and personally determined social and professional life activity of a person, which is based on knowledge, competences». Also, in educational and pedagogical surveys, along with the concept of «competence», we come across another term – «competency», mostly these two concepts replace each other. Another key concept of our scientific analysis is «cultural competence». In view of the latest research, we will present the views of I. Cherezova: she understands the defined concept as the ability to establish and maintain the necessary contacts with other people, as well as a certain set of knowledge, abilities and skills that ensure the effectiveness of the communication process. Linguistics also distinguishes between language and speech competence, which A. Bogush actively studies. According to her, language competence is the acquisition and awareness of language norms and their adequate implementation in any human activity. Speech competence is the ability to adequately and correctly use language in practical activities, using both linguistic and extra-linguistic and intonation measures of speech expression. The set of language and speech competence is the basis for the formation and development of sociocultural competence of a preschool child.

So, in the article, we analyzed the views of scientists and practicing teachers on the problem of the definitions of «competence» and «competency», the relationship between them and their interdependence; the content and structural components of the sociocultural competence of a preschool child are singled out, their characteristics are given; according to A. Bogush, the concepts of «language competence» and «speech competence» are diluted; the structure of the formation of socio-cultural and speech activity, its content and structural elements are described.

**Key words:** children of preschool age, competence, competency, children's socio-cultural competence, language and speech competence.

УДК 81'27:373.2.091  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.43>

**Іншаков А.Є.**,  
канд. філол. наук,  
доцент кафедри дошкільної освіти  
Криворізького державного педагогічного  
університету

**Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Проблема формування соціокультурних компетентностей дітей дошкільного віку нині перебуває на часі та потребує наукового узагальнення й практичних рекомендації до впровадження в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Поняття «компетентність» нині активно вивчається як у теоретичному, так і в практичному аспектах. У цьому плані заслуговує на увагу низка ґрунтовних наукових пошуків А. Маркової, Ю. Жукова, Л. Петровської та ін. Зокрема, у їхніх працях бачимо уточнення, доповнення і розширення поняття «компетентність», аналізуються та вивчаються шляхи її формування. Проблемою формування соціокультурних компетентностей дошкільників активно займається вітчизняний лінгводидакт А. Богуш.

**Мета статті:** проаналізувати наукові джерела з проблеми формування соціокультурних компетентностей у дітей-дошкільників у науковій та науково-методичній літературі. Подати розмежування понять «компетентність» і «компетенція» з посиланням на відповідних дослідників. Розкрити поняття «соціокультурна компетентність» та виокремити її складові компоненти. Використати мовну й мовленнєву компетентності дітей дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу.** Даючи визначення поняття «компетентність», подамо його тлумачення за І. Зимньою, яка розуміє її як «інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях» [5, с. 97-108]. У своїх дослідженнях І. Зимня виводить кілька видів основних компетентностей, які мають формуватися в дитини-дошкільника в процесі її соціального становлення: компетентності особистості як суб'єкта діяльності; особистісно-суб'єктна компетентність; компетентності, що належать до галузі спілкування особистості та її взаємодії з іншими людьми; соціально-соціокультурна компетентність; компетентності, що характеризують діяльність людини в усіх типах і формах; професійна компетентність.

Також у науково-педагогічних розвідках поряд з поняттям «компетентність» натрапляємо й на інший термін – «компетенція», здебільшого ці два поняття підміняють одне одного.

Виокремимо кілька тлумачень понять «компетенція» та «компетентність», які подаються в наукових джерелах: наприклад, під поняттям «компетенція» О. Кучай розуміє «сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них» [4, с. 44-48]. О. Пометун виокремлює

в розглядуваному понятті такі ключові аспекти: «готовність до цілепокликання; готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії» [6, с. 15-24].

Виходячи із низки поданих визначень двох педагогічних категорій вбачаємо за необхідне подати їх розмежування, яке зводиться до того, що «компетенція» визначається зовнішніми чинниками, а «компетентність» є неодмінним атрибутом самої особистості, її кількісними та якісними характеристиками у процесі здійснення певного виду діяльності.

Ще одним ключовим поняттям нашого наукового аналізу є «соціокультурна компетентність», яке є багатогранним і активно вивчається з різних боків науковцями й практиками. Донедавна поняття «соціокультурна компетентність» тлумачилося доволі однобічно, як «сукупність умінь і навичок, необхідних для ефективного спілкування», однак, подане тлумачення майже повністю нівелювало особистісний аспект дитячої особистості, на який усе ширше почали зосереджувати увагу.

З огляду на новітні пошуки наведемо погляди І. Черезової на проблему формування соціокультурної компетентності. Дослідниця під окресленим поняттям розуміє здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність процесу комунікації [7]. Заслуговує на увагу й той факт, що вона виокремила складові компоненти соціокультурної компетентності: уміння дитини орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування (врахування місця комунікації, налаштування співрозмовника, його вік, соціальний статус, психоемоційний стан тощо); спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням; адекватна орієнтація людини в самій собі; готовність і вміння будувати контакт з людьми; знання, уміння і навички конструктивного спілкування; внутрішні ресурси, задіяні для побудови соціокультурної дії.

Звернемося до нової редакції Базового компонента дошкільної освіти, де можемо побачити таке тлумачення: соціокультурна компетентність – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Крім того, вважаємо доцільним твердження з цього ж документа, що соціокультурній компетентності, як і іншим видам мовленнєвої компетентності дітей, потрібно навчати ще з раннього віку. До вступу до школи дошкільник має засвоїти відповідні мовленнєві знання, уміння та навички, що стануть йому в нагоді в процесі соціальної комунікації [1]. Отже, можемо стверджувати, що соціокультурна компетентність є складним, цілісним та

інтегрованим психічним утворенням, яке покладено в основу ефективності процесу спілкування.

Більшість дослідників сходиться на думці, що структурними компонентами соціокультурної компетентності є такі: соціокультурні знання, соціокультурні уміння і соціокультурні здібності.

Під соціокультурними знаннями маємо на увазі уявлення про те, що таке мовленнєва комунікація, які її види, фази й закономірності розвитку. Тобто це уявлення про те, які існують соціокультурні методи й прийоми взаємодії, як вони впливають на процес спілкування та які насуттєвіші їх можливості та обмеження.

Соціокультурні вміння передбачають оволодіння складною системою психічних і практичних дій, необхідних для успішної регуляції діяльності наявними в суб'єкта знаннями та навичками.

Соціокультурні здібності – це індивідуально-психологічні властивості особистості, які будуть співвідносні з соціокультурною діяльністю та забезпечують її швидке й дієву провадження.

У лінгводидактиці також розрізняють мовну й мовленнєву компетентності. Питанням формування мовної компетентності активно займається й корифей дошкільної лінгводидактики А. Богуш. За твердженням професора А. Богуш, мовна компетентність – це засвоєння та усвідомлення мовних норм, що склались у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови [3]. Крім того, поняття «мовна компетентність» є таким, що поєднує в собі набір інших, спеціальних здібностей, а також умінь і навичок та стратегій мовної поведінки особистості. Мовленнєва компетентність, за твердженням А. Богуш, – це вміння адекватно і правильно використовувати мову в практичній діяльності (уміння висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), послуговуватися при цьому як мовними, так і позалінгвістичними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами мовленнєвої виразності. Отже, мовленнєва компетентність є похідною від мовної та залежить від конкретного мовця та безпосередньої ситуації спілкування. Сукупність мовної та мовленнєвої компетентностей є підґрунтям для формування й розвитку соціокультурної компетентності дитини-дошкільника.

Мовленнєве спілкування дітей-дошкільників, на думку А. Богуш, здійснюється в процесі формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, а змістове наповнення її розвитку пов'язане з формуванням когнітивно-соціокультурної, орієнтувально-планувальної, організаційно-соціокультурної, мовленнєвої, соціокультурно-діяльнісної компетентностей [2, с. 422-424].

Подано короткий зміст кожної із запропонованих А. Богуш компетентностей

соціокультурно-мовленнєвої діяльності: Когнітивно-соціокультурна компетентність передбачає наявність знань про правила мовленнєвого спілкування з дорослими й однолітками в кожній окремо взятій мовленнєвій ситуації; дотримання норм мовленнєвого етикету; знання етичних правил спілкування; психоемоційного стану співрозмовника; усвідомлення ролі невербальних засобів комунікації (пози, жестів, міміки).

Орієнтувально-планувальна компетентність – це вміння орієнтуватись у ситуації спілкування (часово-просторових, змістових особливостях, соціальних стосунках), врахування в процесі комунікації особистісних характеристик співрозмовника (його статі, віку, соціальної ролі, психоемоційного стану, намірів та інтересів і т. ін.), використання мовцем вербальних і невербальних засобів в конкретних соціокультурних умовах; вміння враховувати результати орієнтування при плануванні мовленнєвої поведінки: доборі лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, побудові лаконічного або розгорнутого висловлювання, регулюванні зовнішніх характеристик мовлення (сили голосу, темпу й тону мовлення).

Організаційно-соціокультурна компетентність передбачає володіння дошкільниками вербальними і невербальними прийомами долучення до мовленнєвого контакту, підтримку і розгортання діалогу, ввічливе і логічне завершення спілкування; готовність виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими й однолітками, вміння знаходити у колі ровесників партнера-співрозмовника, пропонувати тему розмови, спрямовувати її в потрібне русло з урахуванням власних і спільних з партнером інтересів; організовувати спілкування у спільних видах діяльності, планувати і коригувати практичну діяльність через налагоджування мовленнєвої взаємодії.

Соціокультурно-діялісна компетентність – це вміння досягати соціокультурної мети завдяки комплексному використанню мовленнєвих форм і невербальних засобів, які адресовані партнеру-співрозмовнику. А. Богуш цілком доцільно розглядає поняття соціокультурної компетентності дошкільника в контексті в тому числі й культури мовленнєвого спілкування. Складниками культури мовленнєвого спілкування дитини є культура її мовлення, його виразність і мовленнєвий етикет [2, с. 422-424].

**Висновки.** Отже, у статті нами проаналізовано погляди науковців і педагогів-практиків на проблему дефініцій «компетентність» і «компетенція», взаємовідношення між ними та їх взаємозалежність; виокремлено зміст і структурні компоненти соціокультурної компетентності дитини-дошкільника, подано їх характеристику (соціокультурні знання, соціокультурні уміння і соціокультурні

здібності); розведено, за А. Богуш, поняття «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність»; описано структуру формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, її змістове наповнення та структурні елементи: когнітивно-соціокультурний, орієнтувально-планувальний, організаційно-соціокультурний, мовленнєвий, соціокультурно-діяльнісний.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція / наук. кер. Т. О. Піроженко; авт. кол.: О. М. Байер, О. К. Безсонова, Н. В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Vazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Vazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf).

2. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Слово, 2015. 2-ге вид., доп. 704 с.

3. Богуш А. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D1%80%D1%82%D1%83%D1%80/Downloads/2135-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3837-1-10-20190424.pdf>.

4. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. Рідна школа, 2009, №11, С. 44-48.

5. Марущак О. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97-108.

6. Пометун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 15-24.

7. Черезова І. Комунікативна компетентність як умова успішної професійної діяльності вчителя початкової школи. URL: <https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>.



## ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

### SIGNS AND FEATURES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

У дошкільній мовленнєвості являє собою універсальну умову формування та розвитку особистості дитини. Одним із центральних завдань в аспекті мовленнєвого розвитку дитини є формування зв'язності мовлення, що передбачає засвоєння дитиною правильної звуковимови, широкий словниковий запас та граматична правильність мовлення. Зв'язне мовлення забезпечує можливість брати участь у комунікації з дорослими та іншими дітьми, а також здобувати необхідну дитині інформацію, отримувати знання про навколишній світ, адекватно висловлювати власні наміри, побажання, уміти підтримувати розмову, налагоджувати контакт тощо. Нині сучасні дослідники продовжують активно розробляти різні аспекти проблеми мовленнєвого розвитку дітей, наприклад, А. Богущ, Л. Іценко, Л. Калмикова, К. Крутий, К. Стрюк, Т. Піроженко, М. Вашуленко, О. Кононко, Л. Михайлова, Т. Науменко, О. Білан, Л. Зданевич, Н. Савінова, Т. Завязун, Л. Шалімова та ін.

Мета статті – окреслити актуальні аспекти формування дитячого мовлення, визначити перспективні напрямки лінгводидактичних досліджень, дібрати та опрацювати наукову та методичну літературу в окресленому напрямку.

У статті розглянуто ознаки та особливості формування мовленнєвих умінь і навичок дітей відповідно до вікових періодів їх розвитку за основними напрямками: формування звукової культури мовлення, розширення та збагачення словникового запасу дітей, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного монологічного та діалогічного мовлення, вплив художньої літератури на мовленнєвий розвиток дошкільників, формування мовленнєвих якостей особистості, таких як правильність, зв'язність, точність, логічність тощо.

Одним із надважливих завдань сучасної дошкільної педагогіки є розвиток і формування правильного мовлення дитини. Мовленнєва сформованість є запорукою інтелектуального, психо-емоційного розвитку дошкільника, а також його уваги та мислення. У процесі соціалізації особистості рівень сформованості мовлення є одним із першооснов та підґрунтям. Мовлення дозволить дитині активно та невимушено вступати в процес спілкування, доносити свої переконання, наміри, бачення; отримувати соціальний досвід та успішно взаємодіяти з оточенням.

**Ключові слова:** мовленнєвий розвиток, діти дошкільного віку, словниковий запас, звукова культура мовлення, спілкування.

In preschool, speech is a universal condition for the formation and development of a child's personality. One of the central tasks in the aspect of a child's speech development is the formation of speech coherence, which involves the child's acquisition of correct phonetic speech, a wide vocabulary and grammatical correctness of speech. Coherent speech provides an opportunity to participate in communication with adults and other children, as well as to obtain the necessary information for the child, gain knowledge about the surrounding world, adequately express one's own intentions, wishes, be able to maintain a conversation, establish contact, etc. Today, modern researchers continue to actively develop various aspects of the problem of children's speech development, for example, A. Bogush, L. Ishchenko, L. Kalmykova, K. Krutiy, K. Stryuk, T. Pirozhenko, M. Vashulenko, O. Kononko, L. Mykhaylova, T. Naumenko, O. Bilan, L. Zdanovich, N. Savinova, T. Zavyazun, L. Shalimova, and others.

The purpose of the article is to outline the current aspects of the formation of children's speech, to determine the promising directions of linguistic didactic research, to select and process the scientific and methodical literature in the outlined direction.

The article examines the signs and peculiarities of the formation of children's speech abilities and skills in accordance with the age periods of their development in the main areas: the formation of sound culture of speech, the expansion and enrichment of children's vocabulary, the formation of grammatical correctness of speech, the development of coherent monologic and dialogic speech, the influence of artistic literature on the speech development of preschoolers, the formation of speech qualities of the individual, such as correctness, coherence, accuracy, logic, etc.

One of the most important tasks of modern preschool pedagogy is the development and formation of a child's correct speech. Speech formation is the key to intellectual, psycho-emotional development of a preschooler, as well as his imagination and thinking. In the process of socialization of an individual, the level of formation of speech is one of the primary foundations and foundations. Speech will allow the child to actively and casually enter into the process of communication, convey his beliefs, intentions, vision; gain social experience and successfully interact with the environment.

**Key words:** speech development, children of preschool age, vocabulary, sound culture of speech, communication.

УДК 81'233:373.2.091  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.44>

**Іншакова І.Є.**,  
канд. філол. наук,  
доцент кафедри дошкільної освіти  
Криворізького державного  
педагогічного університету

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

У процесі індивідуального розвитку дитина-дошкільник з усіх видів діяльності в першу чергу оволодіває мовленням. У дошкільній мовленнєвості являє собою універсальну умову формування та розвитку особистості дитини. Одним із центральних завдань в аспекті мовленнєвого розвитку

дитини є формування зв'язності мовлення, що передбачає засвоєння дитиною правильної звуковимови, широкий словниковий запас та граматична правильність мовлення. Зв'язне мовлення забезпечує можливість брати участь у комунікації з дорослими та іншими дітьми, а також здобувати необхідну дитині інформацію, отримувати знання

про навколишній світ, адекватно висловлювати власні наміри, побажання, уміти підтримувати розмову, налагоджувати контакт тощо.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблема розвитку й формування дитячого мовлення була і залишається актуальною для дослідників різних галузей науки, зокрема для психологів, лінгводидактів і педагогів. Нині сучасні дослідники продовжують активно розробляти різні аспекти проблеми мовленнєвого розвитку дітей, наприклад, А. Богуш, Л. Іщенко, Л. Калмикова, К. Крутий, К. Стрюк, Т. Піроженко, М. Вашуленко, О. Кононко, Л. Михайлова, Т. Науменко, О. Білан, Л. Зданевич, Н. Савінова, Т. Завязун, Л. Шалімова та ін.

**Мета статті** – окреслити актуальні аспекти формування дитячого мовлення, визначити перспективні напрямки лінгводидактичних досліджень, дібрати та опрацювати наукову та методичну літературу в окресленому напрямку.

**Виклад основного матеріалу.** У період дошкільного дитинства ускладнюються види дитячої діяльності, виникає активна потреба в комунікації, в соціалізації, а як наслідок – у комунікації з оточенням (однолітками, старшими за віком дітьми, дорослими тощо). Коло такого спілкування постійно розширюється, дитина активно комунікує з сім'єю, вихователями, іншими дітьми з колективу групи. Основним засобом такої комунікації є мовлення та мовленнєва діяльність дитини-дошкільника. До завершення дошкільного дитинства особистість має в повній мірі оволодіти усіма засобами спілкування (як вербальними, так і невербальними), засвоїти основи засобів комунікативної виразності (темп мовлення, сила голосу, правильне мовленнєве дихання, різні види пауз, правильне інтонування та ін.).

Мовленнєвий розвиток дітей здійснюється за декількома напрямками: активно формується правильна звуковимова, розширюється, збагачується та уточнюється словниковий запас, формується граматична правильність мовлення, його зв'язність, здійснюється художньо-мовленнєвий розвиток, відбувається елементарне усвідомлення явищ мови і мовлення, мовлення стає знаряддям мислення, активно перебудовуються всі психічні процеси (пам'ять, увага, мислення, уява).

Стосовно формування дитячого словника, то запас слів активно та суттєво зростає, що напряму пов'язано з умовами життя та підходами у вихованні, а також особливостями індивідуального розвитку [1, с.13].

Аналіз частиномовної приналежності дитячого словника засвідчує, що найбільше лексем в активному і пасивному словнику належать до іменників, з-поміж них значна частка дієслів, прикметників, займенників. Однак, збільшення словникового запасу не матиме належного ефекту, якщо не навчити дитину поєднувати лексеми

в реченні, дотримуючись граматичних норм. У цей же період відбувається засвоєння норм в практичному оволодінні відмінюванням слів, погодження їх у реченні в роді та числі. У практичній комунікативній діяльності дитина вчиться правильному словотворенню, уживанню префіксів та суфіксів.

Усі ці процеси відбуваються з огляду на практичне використання мовних засобів спілкування, поступово формується чуття мови в першу чергу за рахунок наслідування мовленнєвого зразка соціального оточення. У цьому процесі важливу роль відіграє спеціальне мовленнєве навчання та розвиток, які формуються в дошкільників.

У процесі мовленнєвого розвитку достатньо уваги має приділятися формуванню фонематичного слуху, що здійснюється винятково засобом мовленнєвої комунікації. У дошкільників має формуватися здатність диференціювати слова, особливо схожі за звучанням, правильно ототожнювати їх з явищами, об'єктами і предметами навколишньої дійсності, сприймати на слух та розрізняти голосні і приголосні звуки, визначати твердість і м'якість приголосних, визначати місце звуків у слові, їх кількість, здійснювати звуковий аналіз слів, визначати перший і останній звуки у слові, особливості вимови звуків з огляду на спосіб їх творення. Повний звуковий аналіз слова дошкільник спроможний здійснити у п'яти-шести річному віці, що потім, у молодшому шкільному віці, стане основою для оволодіння дитиною процесом читання і письма.

На третьому році життя у дитини зростає необхідність у спілкуванні з однолітками та дорослими. Дитина розуміє найбільш прості запитання, наприклад, «Де лялька?», «Де лежить іграшка?»; інтерес до предметів, що оточують дитину, змушують її запитувати в дорослого «Що це?», «Навіщо?», «Куди?», «Коли?» і т. ін.; активно формується розуміння змісту мовлення.

Словниковий запас поступово збільшується; дитина розрізняє лексеми на позначення різних предметів, таких як елементи одягу, назви іграшок тощо, тобто тих, що оточують малюка у повсякденні. Щодо частиномовної приналежності дитина починає активніше послуговуватися дієсловами, однак найбільше спостерігаємо іменників (близько 60 % від тих слів, які вживає дитина), близько 30 % дієслів і кількісно найменше прикметників (близько 10 %).

Дошкільники цього віку активніше використовують займенники та прийменники, за допомогою прикметників дитина називає кольори предметів, їх найістотніші властивості та якості (н-д, зелений, маленький, холодний, солодкий тощо); форму предметів (круглий м'яч). Проте спостерігаємо проблеми в узгодженні роду прикметників з іменниками. Отже, у мовленні дитини названого віку можемо проспостерігати практично всі частини мови, хоч їх співвіднесеність і не однакова, практично відсутні числівники та форми дієслова.

Третій рік життя характеризується поліпшенням звуковимови, що покликано розвитком артикуляційного апарату (нижньої щелепи, м'язів язика, губ), але звуковимова все ще не відповідає нормативним вимогам. Характерною особливістю звуковимови є те, що ті звуки, які не піддаються дитячій вимові, вони замінюють артикуляційну простішими, наявне загальне пом'якшення твердих приголосних (здебільшого передньоязикових). Стосовно вимови голосних звуків, особливих ускладнень у дітей не виникає [2, с.21]. Утруднення також спостерігаємо при вимові дітьми слів, у яких наявний збіг двох і більше приголосних поряд.

Активної роботи з боку педагога потребує також формування правильного мовленнєвого дихання, сили голосу, проте в переважній більшості діти розглядуваного вікового періоду спроможні відтворювати різноманітні інтонації та послуговуватися ними у власному мовленні.

Третій рік життя характеризується активним розвитком мислення, пам'яті та уваги, тому почасти в процесі гри дитина супроводжує свої дії словами і цілими фразами. Діти цілком схильні до наслідування дорослих у мовленнєвій практиці, що є значним фактором для формування активного мовлення дитини.

На четвертому році життя дошкільник спроможний подавати найбільш прості судження про предмети, явища навколишньої дійсності, висловлювати найпростіші висновки.

Дошкільник спроможний до мовленнєвої комунікації з оточенням, він відчуває потребу у зверненні до дорослого з найрізноманітніших питань.

На завершення чотирирічного віку словниковий запас дитини активно зростає і досягає орієнтовно 1500-2000 слів. Активніше використовуються займенники, прислівники, а також спостерігаємо появу числівників, збільшується кількість прийменників та сполучників.

Під час засвоєння слів дитина спроможна засвоювати їх звуковий бік, усе активніше встановлює зв'язок між предметом і лексемою на його позначення [3, с.23]. Продовжується активне формування та зміцнення мовленнєвого апарату, укріплення м'язів кінчика і спинки язика, сприяють виправленню пом'якшеної вимови твердих приголосних, усе частіше відзначаємо правильну вимову зі збігом приголосних. Діти усе чіткіше вимовляють свистячі приголосні звуки, відзначаємо почву звука [ц], проте більшість відчуває утруднення при вимові шиплячих приголосних і замінює їх твердими свистячими. Сонорні звуки [р] та [л] замінюють звуками [й] або [л'].

Як і в попередній період дитині важко в оволодінні своїм голосовим апаратом, змінювати темп мовлення, його гучність, висоту і тембр голосу. Є помітним ненормативне вживання словесного наголосу, мовлення є ситуативним та

недосконалим, у словниковому та граматичному плані, з погляду вимови – недостатньо нормативне і правильне.

П'ятий рік життя засвідчує активний розумовий і мовленнєвий розвиток дошкільника. Суттєво збільшується активний словник дитини (від 2500 до 3000 слів під кінець року), що надає можливість вихованцеві більш точно будувати власні висловлювання та викладати свої думки. Усе частіше у мовленні з'являються прислівники, особові займенники, збірні іменники (одяг, фрукти, овочі, транспорт), проте їх уживання спостерігається ще доволі рідко. У використанні речень дитина віддає перевагу простим конструкціям, хоча й складні речення уживає частіше між у попередньому періоді.

Суттєвим зрушенням у мовленнєвому розвитку є практичне використання монологічного мовлення. Слова узгоджуються у непрямих відмінках, однак певна частина дітей все ще потребує допомоги дорослого в переказі творів літератури, що вивчаються.

Чимало дітей спроможні правильно вимовляти шиплячі приголосні, звуки [р], [р'], [л]. Усе частіше використовується нормативний словесний наголос, загалом спостерігається дотримання нормативності у вимові слів.

На шостому-сьомому році життя відзначаємо суттєве удосконалення усіх сторін дитячого мовлення, вимова стає частішою, з'являється точність мовлення, дитина намагається виокремити найбільш істотні ознаки явищ і предметів та встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними. Дошкільник прагне до ясності, чіткості і зрозумілості у власному висловлюванні, спостерігається критичне ставлення до мовлення однолітків. Дитина цього віку спроможна називати окремі частини і деталі предметів, активніше уживає суфікси та префікси, протягом шостого року життя дитячий словник розширюється на 1000-1200 слів різних частин мови. Педагог спонукає дошкільника до добору антонімів (холодний-гарячий, швидкий-повільний, гарний-потворний); синонімів (гарний, красивий, уродливий).

Активно формується зв'язність мовлення, яке тісно пов'язано із засвоєнням граматичного ладу мовлення. Речення, якими послуговується дитина, ускладнюється за структурою, збільшується їх обсяг. Дошкільник набагато рідше припускається мовленнєвих помилок в узгодженні слів у роді, числі та відмінку, вправно вживає множину іменників (столи, лампи, стільців).

Стосовно словотвору дитина широко використовує суфіксальний, префіксальний та суфіксально-префіксальний способи творення слів. Дитина практично без допомоги дорослого спроможна послуговуватися зв'язним монологічним мовленням (переказати казку, оповідання, пережиті події), при цьому вдаючись до певних деталей.

На шостому році життя сформованість м'язів артикуляційного апарату дають можливість дитині чітко та правильно вимовляти усі звуки рідної мови., в окремих дітей ще не завершився процес правильної вимови шиплячих приголосних звуків, а також [р] та [л]. Діти спроможні регулювати гучність свого голосового апарату, враховуючи ситуацію спілкування, відстань до співрозмовника тощо. Темп мовлення є помірний, проте при емоційних підйомах, отримавши сильні емоційні враження, дошкільники часто пришвидшують темп мовлення та збільшують його гучність. Загалом мовлення характеризується досконалістю, відповідністю вимогам літературних норм і до семирічного віку за умови правильної роботи з боку педагога і батьків над мовленням усі загальні мовленнєві помилки мають бути виправлені та усунені [4, с. 24].

**Висновок.** Одним із надважливих завдань сучасної дошкільної педагогіки є розвиток і формування правильного мовлення дитини. Мовленнєва сформованість є запорукою інтелектуального,

психо-емоційного розвитку дошкільника, а також його уяви та мислення. У процесі соціалізації особистості рівень сформованості мовлення є одним із першооснов та підґрунтям. Мовлення дозволить дитині активно та невимушено вступати в процес спілкування, доносити свої переконання, наміри, бачення; отримувати соціальний досвід та успішно взаємодіяти з оточенням.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. Методика організації художньо – мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
2. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Дитячий садок. 2015. №2. С. 21-23.
3. Гончаренко А. Щоб дитина заговорила. Дошкільне виховання. 2015. №3. С. 23-25.
4. Гринько Є. Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Вісник Глухівського держ. пед. ун-ту. 2010. Вип. 16. С. 169-171.

## ДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

### DIDACTIC APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL STUDENTS IN THE SENSORY-COGNITIVE SPACE

У статті висвітлено основні аспекти дидактичного підходу до розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі. Визначено, що Базовий компонент дошкільної освіти передбачає підготовку дитини до систематичного навчання в умовах Нової української школи (НУШ), тобто формування у неї життєвої компетентності та навчальних навичок: мотивації, саморегуляції, комунікативних вмінь, пізнавальної діяльності. Встановлено, що Базовий компонент дошкільної освіти визначає здатність дитини у сенсорно-пізнавальному просторі як здатність до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та самоконтролю; використання власних сенсорних систем у логіко-математичній та дослідницькій діяльності, орієнтація сенсорних процесів в органах чуття, сприйняття, увага до пізнання об'єктів навколишнього середовища, диференціація сенсорних норм за уподобаннями щодо форми, розміру, кольору, положення в просторі. Виділено навички дитини, які формуються у процесі логіко-математичної та пізнавальної діяльності. З'ясовано, що завданнями логіко-математичного розвитку є тренування логічних навичок розумової діяльності та вміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і робити прості висновки з таких причин. Виокремлено функції засобів навчання у логіко-математичному розвитку дошкільника. Визначено, що велике значення в логіко-математичному розвитку дошкільнят мають дидактичні ігри, а саме у формуванні логіко-математичної компетентності, за допомогою якої діти самостійно пізнають довкілля, можуть застосовувати набуті знання та вміння в практичній діяльності, що розвиває розумові процеси, мовленнєву діяльність, збагачує словниковий запас. Встановлено, що розвиток дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі спрямований на поглиблення змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, базових математичних уявлень, цілісного світогляду та компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

**Ключові слова:** сенсорно-пізнавальний простір, логіко-математичний розвиток,

заклад дошкільної освіти, дошкільник, освітній процес, дидактичні ігри.

The article highlights the main aspects of the didactic approach to preschooler development in the sensory-cognitive space. It was determined that the basic component of preschool education involves preparing a child for systematic learning in the conditions of the New Ukrainian School (NUS), that is, the formation of life competence and learning skills: motivation, self-regulation, communication skills, cognitive activity. It was established that the Basic component of preschool education defines the child's ability in the sensory-cognitive space as the ability to analyze, synthesize, compare, generalize, and self-control; the use of one's own sensory systems in logico-mathematical and research activities, the orientation of sensory processes in the senses, perception, attention to the knowledge of environmental objects, the differentiation of sensory norms according to preferences regarding shape, size, color, position in space. The child's skills, which are formed in the process of logical-mathematical and cognitive activities, are highlighted. It was found that the tasks of logical-mathematical development are the training of logical skills of mental activity and the ability to understand and trace the cause-and-effect relationships of phenomena and draw simple conclusions from such reasons. The functions of teaching aids in the logico-mathematical development of a preschooler are highlighted. It was determined that didactic games are of great importance in the logical-mathematical development of preschoolers, namely in the formation of logical-mathematical competence, with the help of which children independently learn about the environment, can apply the acquired knowledge and skills in practical activities that develop mental processes, speech activity, enriches the vocabulary. It has been established that the development of a preschooler in the sensory-cognitive space is aimed at deepening the content of preschool education, the formation of children's search and research skills, basic mathematical concepts, a holistic worldview and competent behavior in various life situations.

**Key words:** sensory-cognitive space, logical-mathematical development, preschool education institution, preschooler, educational process, didactic games.

УДК 373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.45>

**Маляр Л.В.,**

канд. пед. наук,  
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи  
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

**Шикітка Г.М.,**

канд. пед. наук,  
ст. викладач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи  
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

**Постановка проблеми.** Дошкільний вік унікальний тим, що в ньому відбувається формування і розвиток особистості, накопичення уявлень про навколишній світ. Це найсприятливіший час для розвитку дитини у сенсорно-пізнавальному просторі, в якому відбувається розвиток сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, величину, розташування в просторі, запах, смак і т.д. Набуття чуттєвих вражень тісно пов'язане з пізнавальним інтересом кожної дитини до оточення людей, предметів

і природи. Підтримання та розвиток природної цікавості дітей до навколишнього світу, збагачення їх чуттєвого досвіду та розвиток мислення є важливими завданнями вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО).

У сучасних умовах у сфері освіти спостерігається тенденція до створення та застосування інноваційних технологій в навчанні, що передбачає створення та обґрунтування педагогічних технологій для розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі ЗДО. Це питання є актуальним

і потребує детального вивчення з позиції дидактичного підходу реалізації такого процесу.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

У наукових колах зацікавленість особливостями розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі виявляють О. Ємчик, Г. Каракуц, Т. Пагута, І. Підлипняк, Л. Титаренко, Н. Хорошун та інші. Проте, не зважаючи на низку робіт, присвячених розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі, з позиції дидактичного підходу цей процес залишається малодослідженим.

**Мета статті** полягає у висвітленні основних аспектів дидактичного підходу до розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі.

**Виклад основного матеріалу.** Базовий компонент дошкільної освіти, як державний стандарт, визначає основні завдання дошкільної освіти – озброїти дитину не тільки системою галузевих знань, а й наукою життя. Суспільство потребує життєздатних, незалежних, практичних, кваліфікованих і творчих людей. Базовий компонент дошкільної освіти передбачає підготовку дитини до систематичного навчання в умовах Нової української школи (НУШ), тобто формування у неї життєвої компетентності та навчальних навичок: мотивації, саморегуляції, комунікативних вмій, пізнавальної діяльності [1, с. 4].

Розвиток пізнавальної уваги є однією з актуальних проблем сучасного освітнього процесу. Як відомо, знання, отримані без інтересу, не приносять користі. Пізнавальний інтерес позиціонується як активна пізнавальна спрямованість, пов'язана з позитивним, емоційно забарвленим ставленням до здобуття знань, задоволення від знань, подолання труднощів, досягнення успіху, самовираження і утвердження особистості, що розвивається.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає здатність дитини у сенсорно-пізнавальному просторі як здатність до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та самоконтролю; використання власних сенсорних систем у логіко-математичній та дослідницькій діяльності, орієнтація сенсорних процесів в органах чуття, сприйняття, увага до пізнання об'єктів навколишнього середовища, диференціація сенсорних норм за уподобаннями щодо форми, розміру, кольору, положення в просторі. Результатами формування сенсорно-пізнавальних здібностей, таких як використання різноманітних прийомів дослідження, отриманих у взаємодії з дорослими та однолітками, методів раціонального порівняння тощо, є також пізнавальна мотивація дітей, логіко-математичні дослідницькі знання, уміння та навички, які накопичуються дітьми в різних видах діяльності [1, с. 9-10].

Сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька компетентність згідно Базового компонента дошкільної освіти – це здатність дитини використовувати власну сенсорну систему під час

логіко-математичної і дослідницької діяльності [1, с. 10].

Така компетентність характеризує наявність пізнавальних мотивацій, що лежать в основі набутих дітьми логіко-математичних, дослідницьких знань, умій і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, самоконтролю), а також накопиченого пізнавального досвіду, який використовується в різних видах дитячої діяльності в сенсорно-пізнавальному просторі.

Акцентуючи увагу на логіко-математичному розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі, доцільно відзначити спеціальні дидактичні умови логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема це: відсутність примусу; підтримка ігрової атмосфери; перехід від найпростіших форм і способів проведення ігрової діяльності до більш складних [2, с. 205].

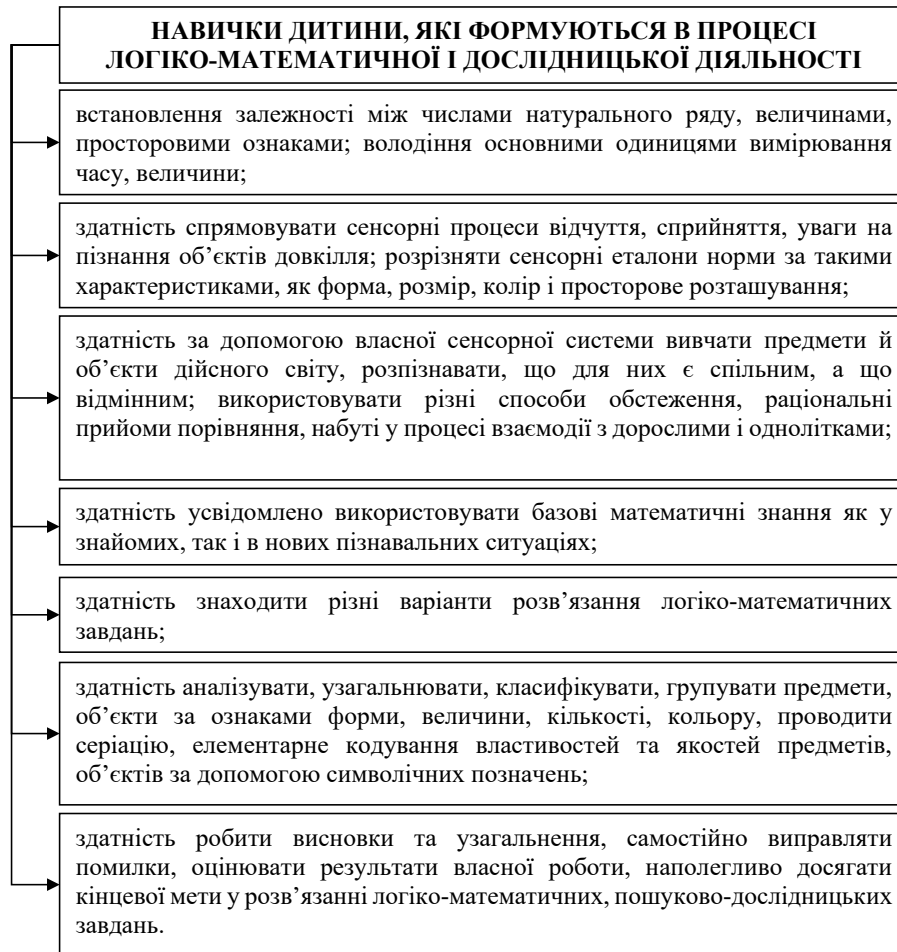
У процесі логіко-математичної та пізнавальної діяльності формується ряд навичок у дитини (рис. 1).

Завданнями логіко-математичного розвитку є тренування логічних навичок розумової діяльності та вміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і робити прості висновки з таких причин і взаємозв'язок ефекту. Оскільки математичні знання засвоюються за допомогою логічних методів, логічний і математичний компоненти взаємозалежні. Тільки правильно організована діяльність дітей і вихователів в освітньому процесі забезпечує достатній рівень логіко-математичного розвитку дітей. Всі логіко-математичні уявлення та вміння формуються крок за кроком і поступово на основі виконання математичних і логічних операцій, доступних певним підгрупам дітей. Тому, працюючи з логіко-математичним розвитком дошкільників, необхідно враховувати порядок засвоєння ними логічних операцій [3, с. 195].

У процесі логіко-математичного розвитку дошкільників засоби навчання виконують ряд функцій (рис. 2).

Велике значення в логіко-математичному розвитку дошкільнят мають дидактичні ігри, а саме у формуванні логіко-математичної компетентності, за допомогою якої діти самостійно пізнають довкілля, можуть застосовувати набуті знання та вміння в практичній діяльності, що розвиває розумові процеси, мовленнєву діяльність, збагачує словниковий запас.

Тому ігрова освітня діяльність необхідна і відкриває різноманітні можливості для підготовки до НУШ. За допомогою логіко-математичних ігор можна зробити діяльність дітей цікавою та захоплюючою на творчо-дослідницькому рівні. Вони допомагають дітям застосовувати знання в нових ситуаціях, у тому числі матеріал, отриманий за допомогою певних вправ, і додають різноманітності та цікавості освітньому процесу.



**Рис. 1. Навички дитини, які формуються в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності**

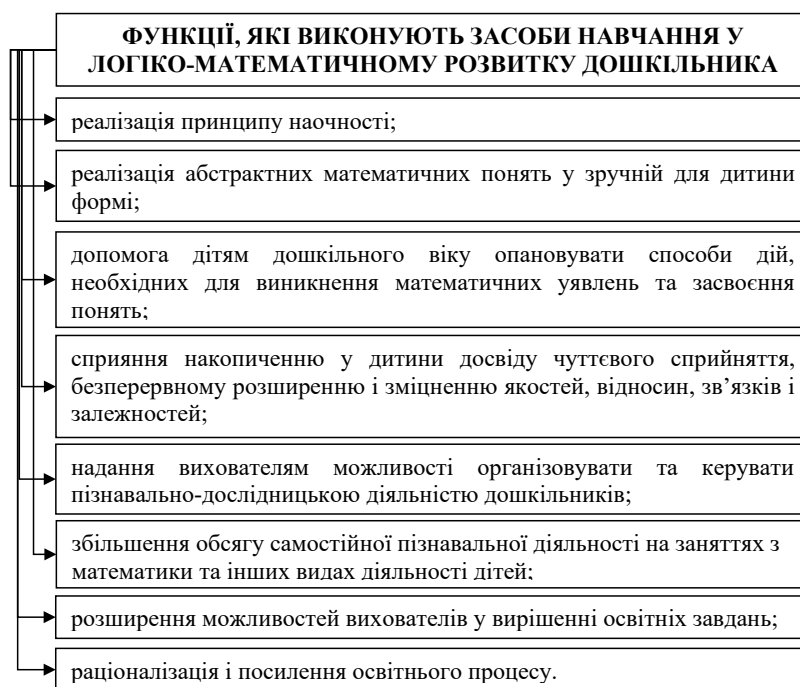
*Джерело: сформовано на основі [1, с. 11].*

Роль дидактичних ігор у формуванні елементарних математичних уявлень полягає в сприянні засвоєнню дошкільниками знань і вмінь, а також у розвитку у дітей нових пізнавальних мотивів. Дидактичну ігрову систему слід будувати з урахуванням послідовності та складності програмових завдань. Кожна гра повинна будуватися на практичному застосуванні математичних знань, отриманих дітьми на заняттях з математики, забезпечуючи тісний взаємозв'язок двох основних видів навчально-ігрової діяльності [4, с. 163].

Дидактичні ігри поділяються на тематичні, настільні і словесні. Серед дидактичних ігор з особливою логіко-математичною спрямованістю виділяють ігри з числами та цифрами, ігри на просторове орієнтування, ігри з геометричними фігурами, ігри в подорожі в часі, ігри на логічне мислення. Дидактичні ігри є ефективним засобом і методом формування у дітей елементарних математичних уявлень і розвитку логічного мислення дошкільників різного віку. Дидактичні ігри сприяють навчанню, вихованню та розвитку особистості дошкільників [5, с. 28].

Дидактичні ігри та ігрові вправи стимулюють спілкування, тому що в процесі проведення цих ігор стосунки між дітьми, дітьми та батьками, дітьми та вихователями починають набувати більш невимушеного та емоційного характеру. Залучення дітей до ігор має бути добровільним. Йдеться не про нав'язування гри, а про залучення дітей до гри. Діти повинні добре розуміти зміст гри, правила та ідею кожної ігрової ролі. Зміст гри-дійства має відповідати змісту дії в реальних життєвих ситуаціях, щоб основний зміст гри-дії можна було втілити в реальну життєву діяльність. У грі потрібно дотримуватися моральних норм, прийнятих у суспільстві, заснованих на гуманізмі та загальнолюдських цінностях. У грі, особливо при поразці, не можна принижувати гідність учасників. У дошкільному віці закладаються основи уявлень про світ, про предмети і явища дійсності, про певний стиль мислення. Важливо не втрачати час, який дитині природно дається для інтенсивного розвитку.

Обов'язковою частиною дидактичної гри є демонстрація наочності, структури ігрових завдань, правил гри, дій гравців і підсумку.



**Рис. 2. Функції, які виконують засоби навчання у логіко-математичному розвитку дошкільника**

*Джерело: сформовано на основі [2, с. 206].*

Вихователі ЗДО можуть використовувати різноманітні дидактичні ігри. Роль дидактичних ігор у сенсорно-пізнавальному вихованні є вирішальною. Адже це навчальна гра, яка допоможе дитині отримати інформацію про навколишній світ і розширити кругозір. Можна з упевненістю визнати, що провідною формою сенсорно-пізнавального виховання є дидактичні ігри. Успішність сенсорного розвитку дітей дошкільного віку забезпечить побудова відповідної системи проведення дидактичних ігор [6, с. 202].

Регулярне використання спеціальної дидактичної ігрової системи поза заняттями з математики невід'язливо сприяє ефективному формуванню у дошкільників математичних умінь і навичок у процесі гри, мислення, конструювання, вимірювання та розв'язування різноманітних логічних задач і навичок. Те, що діти вивчають на уроці математики, вони використовують в ігровій діяльності [4, с. 166].

Педагогічна робота з розвитку логіко-математичних здібностей у дітей полягає у створенні належних умов для формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку, яка передбачає практикувати вміння досліджувати, деформувати, експериментувати та моделювати об'єкти різного розміру, кількості та просторового розташування; використовувати розумові маніпуляції і логічні навички; виконувати вимірювання та основні розрахунки.

Створення різних структур покращує уявлення дітей про форму, розмір і простір. Велике значення

у процесі розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі надається принципу взаємодії вихователя і дитини.

Тому найважливішим результатом логіко-математичного розвитку дитини є накопичення певних знань і вмінь, а також розумовий розвиток дитини, формування певних необхідних пізнавальних і розумових здібностей для успішного засвоєння математики та іншого узагальненого змісту. Таким чином, дитина, оволодівши прийомами логічного мислення і математичними навичками, може свідомо використовувати їх не тільки в дошкільному віці, а й протягом усього життя в рамках своєї життєдіяльності в різних сферах [3, с. 195].

Зміст дошкільної освіти у контексті розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі спрямовується на формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, базових математичних уявлень, цілісного світогляду та компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях. Без спеціального сенсорно-пізнавального виховання дітей раннього та дошкільного віку воно прогресує повільно і не завжди досягає рівня, необхідного для забезпечення подальшого розвитку пізнавальної діяльності дитини, успішного навчання та готовності до всіх видів фізичної та розумової діяльності.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, за результатами проведених досліджень виявлено, що розвиток дошкільнят у сенсорно-пізнавальному просторі має важливе значення для їхнього загального розвитку. Зміст такого виховання ґрунтується на засадах



збагачення та поглиблення шляхом розвитку у дітей дошкільного віку здатності до вільного пізнання навколишнього світу. Останні дослідження показують, що успішність розвитку дошкільників у сенсорно-пізнавальному просторі значно підвищується в умовах використання дидактичних ігор. Використання дидактичних ігор з математичним змістом сприяє логіко-математичному розвитку дошкільників. Використання логіко-математичних ігор та застосування інноваційних підходів сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей і розумових процесів і є сучасними підходами до підготовки дітей до систематичного навчання в умовах НУШ. Систематичне і послідовне використання логіко-математичних ігор, створення відповідного розвивального середовища, активна співпраця батьків і систематична підтримка цієї діяльності надають освітньому процесу в ЗДО ігровий характер, сприяють інтенсивному та гармонійному розвитку дошкільників.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розкритті особливостей логіко-математичного розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державний стандарт дошкіль-

ної освіти) нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 року № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

2. Ємчик О. Г. Педагогічні умови логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку. Інноваційна педагогіка. 2021. Випуск 2(32). С. 203-207.

3. Підлипняк І. Ю. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: особливості освітньо-виховного процесу. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 2. С. 194-197.

4. Каракуц Г. М., Титаренко Л. І. Використання дидактичних ігор у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки: збірник наукових праць. 2019. Випуск 16. С. 159-167.

5. Пагута Т. І. Дидактичні ігри як засіб формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку. Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11-12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 27-30.

6. Хорошун Н. В. Дидактичні ігри як засіб розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дитини дошкільного віку. Магістерські студії. Альманах. Вип. 21. Херсон. ХДУ, 2021 С. 200-203.

## ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

### FORMATION OF THE BASIS OF RESEARCH COMPETENCE IN CHILDREN IN THE THIRD YEAR OF LIFE

Стаття присвячена одній з важливих проблем виховання й розвитку дітей третього року життя – формуванню основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя. Визначається актуальність досліджуваної проблеми. Окреслюються теоретико-методичні основи проблеми дослідження. Доводиться можливість її вирішення на означених наукових засадах. Висвітлюються раніше недостатньо досліджені питання проблеми. Констатується дефіцит наукових теоретико-методичних джерел, присвячених вивченню змісту та особливостей психолого-педагогічного супроводу становлення основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя, недостатня успішність вирішення досліджуваної проблеми в освітній практиці сучасних закладів дошкільної освіти. На основі результатів аналізу Державного стандарту дошкільної освіти (2021 р.) та освітньої програми «Дитина» (2020 р.) визначається сутність досліджуваної компетентності дітей третього року життя як цілісної, інтегративної, складної за змістом якості особистості, що розглядається як сукупність таких компонентів – емоційного, когнітивного, поведінкового, які в дослідженні визначаються й критеріями розвитку досліджуваної якості. Окреслюються показники означених критеріїв: емоційний критерій з показниками – інтерес до предметного й природного довкілля; бажання пізнавати предмети, маніпулювати ними, використовувати у власній діяльності; яскраві емоційні прояви тощо; когнітивний критерій з показниками – елементарні знання про способи перцептивного обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; предмети довкілля, їх функціональне призначення, використання відповідно до призначення; об'єкти та явища природи тощо; діяльнісний критерій з показниками – цілісне сприйняття предметного й природного довкілля; перцептивне обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; знаходження в довкіллі знайомого й незнайомого; об'єднання предметів за певними ознаками, знаходження в них схожого й відмінного тощо. Визначаються мета, об'єкт, предмет, завдання дослідження, ігрова діяльність як важливий засіб формування досліджуваної компетентності.

**Ключові слова:** дослідницька компетентність, діти третього року життя, компетентнісний підхід, психолого-педагогічний супровід, ігрова діяльність.

*The article is devoted to one of the important problems of education and development of children of the third year of life - the formation of the foundations of research competence in children of the third year of life. The relevance of the investigated problem is determined. The theoretical and methodological foundations of the research problem are outlined. The possibility of its solution on the specified scientific basis is proved. Previously insufficiently researched issues of the problem are highlighted. There is a shortage of scientific theoretical and methodological sources dedicated to the study of the content and features of psychological and pedagogical support for the formation of the foundations of research competence in children of the third year of life, insufficient success in solving the researched problem in the educational practice of modern preschool education institutions. Based on the results of the analysis of the State Standard of Preschool Education (2021) and the educational program «Child» (2020), the essence of the investigated competence of children in the third year of life is determined as a holistic, integrative, complex in terms of personality quality, which is considered as a set of such components - emotional, cognitive, behavioral, which in the study are also determined by the criteria for the development of the investigated quality. Indicators of the specified criteria are outlined: emotional criterion with indicators - interest in the subject and natural environment; the desire to learn about objects, manipulate them, use them in one's own activities; bright emotional manifestations, etc.; cognitive criterion with indicators - elementary knowledge of methods of perceptual examination of objects, manipulation with them, use in one's own activities; objects of the environment, their functional purpose, use in accordance with the purpose; objects and phenomena of nature, etc.; activity criterion with indicators - holistic perception of the subject and natural environment; perceptual examination of objects, manipulation with them, use in one's own activity; being in a familiar and unfamiliar environment; combining objects according to certain characteristics, finding similarities and differences in them, etc. The goal, object, subject, research task, game activity are determined as an important means of forming the researched competence.*

**Key words:** research competence, children of the third year of life, competence approach, psychological and pedagogical support, game activity.

УДК 373.2(075)  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.46>

**Пономаренко Т.О.,**  
доктор пед. наук,  
професор кафедри дошкільної освіти  
Київського університету  
імені Бориса Грінченка

**Лакман Д.О.,**  
аспірантка кафедри дошкільної освіти  
Київського університету  
імені Бориса Грінченка

#### Постановка проблеми в загальному вигляді.

Однією з вимог сучасного українського суспільства є реформування освітянської галузі, її вдосконалення й розвиток відповідно до потреб часу. Трансформації, що здійснюються в системі освіти, розглядаються як глобальний соціальний чинник розвитку й визначальний фактор прогресу України.

Сучасний етап розвитку психолого-педагогічної науки й практики характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення особливостей виховання й розвитку дітей раннього віку, здійснення педагогічного супроводу освітнього процесу з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, потенційних

можливостей. Розуміння дитини, як найвищої цінності, зумовлює необхідність удосконалення освітньої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, спонукає педагогів і батьків до забезпечення активної позиції дитини в процесі пізнання та взаємодії з довкіллям.

Увага до вивчення проблем раннього дитинства зумовлюється тим, що саме цей період є вирішальним у фізичному й психічному становленні особистості дитини, яка в процесі життєдіяльності засвоює соціальний досвід, набуває знань, умінь, навичок, певних компетентностей. Тож сучасна вітчизняна освіта дітей раннього віку, дітей третього року життя, здійснюється на засадах компетентнісного підходу, зокрема формування основ їх дослідницької компетентності як основи світосприйняття, світорозуміння, становлення світогляду.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Теоретична платформа й наукова обґрунтованість сучасної теорії й практики освіти дітей раннього віку ґрунтується на концепції їх розвитку й виховання, розробленої рядом науковців (Н. Гавриш, Т. Піроженко, О. Рейпольська) [1; 2].

Значний внесок у дослідження проблеми формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя, як одного з важливих факторів їхнього розумового розвитку, внесли Н. Горопаха, Ю. Волинець, Н. Кондратьєва, Н. Лисенко, Л. Макарова, Т. Науменко, О. Половіна та ін.

Ученими доведено переваги компетентнісної парадигми у сфері освіти (Н. Бібік, А. Богуш, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, та ін.). Висвітлено актуальність ефективного психолого-педагогічного супроводу формування в дітей тих соціальних компетентностей, які зумовлюють їх здатність результативно діяти в швидко змінюваному, турбулентному суспільстві (І. Бех, І. Княжева, В. Кремень, В. Луговий, І. Рогальська-Яблонська, Т. Поніманська та ін.).

Отже, результати аналізу теоретико-методичних засад освіти дітей третього року життя дозволяють констатувати наявність наукової бази стосовно можливості вирішення досліджуваної проблеми. Разом з тим спостерігається дефіцит наукових досліджень, присвячених вивченню особливостей змісту, психолого-педагогічного супроводу становлення основ дослідницької компетентності в дітей раннього віку.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Вивчення теоретичних і методичних основ досліджуваної проблеми, аналіз освітньої практики дали змогу виявити низку суперечностей між:

– об'єктивними вимогами сучасного вітчизняного суспільства до ефективного виховання й розвитку дітей третього року життя, зокрема становлення основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти, й недостатньою

розробленістю теоретико-методичних засад досліджуваної проблеми;

– необхідністю цілеспрямованої консолідації зусиль фахівців дошкільної освіти й батьків дітей третього року життя для успішного виховання й розвитку малюків, становлення основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти й недостатньою теоретико-методичною розробленістю змісту, форм і методів їх освітньої взаємодії;

– потребою сучасної освіти дітей раннього віку у висококваліфікованих фахівцях, здатних до проєктування, конструювання та ефективною реалізації сучасного змісту, форм, методів, педагогічних умов освіти дітей третього року життя, формування основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти, й відсутністю в умовах університетського навчання відповідної цілісної системи формування компетентності майбутніх педагогів із цієї актуальної проблеми.

Таким чином, проблема формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя є досить непростою й недостатньо вивченою, що й зумовило тему нашого дослідження «Формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти».

**Метою статті** є окреслення важливості досліджуваної проблеми; уточнення змісту основного поняття дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя»; визначення раніше не вирішених аспектів проблеми дослідження, суперечностей, що зумовлюють необхідність її подальшого вивчення; висвітлення теоретичних засад, мети, предмету, об'єкту, завдань дослідження.

**Виклад основного матеріалу.** Пізнавальні дії дітей раннього віку мотивовані їх природною цікавістю. Так, немовля звертає увагу на яскраве брязкальце, бажає торкнутися його. Навчившись спочатку повзати, а потім і ходити, дитина вже може сама рухатися в певному напрямку до предмета, що її цікавить, вивчати його за допомогою доступних способів. Поступово дитина в процесі предметної діяльності набуває досвіду порівняння й класифікації об'єктів, запам'ятовування їх відмінних властивостей (кольору, розміру, форми), засвоює сенсорні еталони та перцептивні дії. Маленька дитина ще недостатньо знає про довкілля, вона готова до усвідомлення нової інформації, намагається набувати самостійного досвіду в процесі пізнавально-дослідницької діяльності. Тож можливо констатувати, що дитина третього року має природну здатність невтомного дослідника, її мотивація до пізнання, дослідження, вивчення довкілля є невичерпною.

Дослідницьку діяльність дитини третього року життя стосовно освоєння навколишнього світу

вчені визначають [1; 2; 3;] як її активність, що спрямовується на пошук об'єктивної інформації про сутність довкілля шляхом власного досвіду, експериментування з об'єктами вивчення. При цьому під дослідженням розуміється не тільки пізнавальна діяльність, а й проникнення в особливості довкілля в широкому сенсі, розуміння сутності природного, предметного, соціального, інформаційного середовища.

Пошуково-дослідницька діяльність розглядається фахівцями як діяльність, що реалізується засобом спостереження, вирішення проблемних ситуацій, моделювання, практично-перетворювальних дій, та спрямована на оволодіння новими знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності.

Для дитини третього року життя дослідницька діяльність є природним станом, звичним щоденним заняттям, у якому знаходить дієву та продуктивну реалізацію його природна цікавість – «що це?; чому так? як?». Відкриття, пошук дітьми саме раннього віку нового для себе знання, досвіду, є творчим актом, творчим процесом. Як і будь-яке дослідження, воно об'єднує постановку проблеми, мети, пропозицію гіпотези, спостереження, власне експериментування й висновок, який дитина отримує й привласнює собі, навіть якщо вона відкриває для себе очевидний дорослій людині факт чи «новий» закон природи.

Основа пізнавальної активності дитини в дослідній діяльності полягає в усвідомленні протиріч між вже наявними в її досвіді знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності та результатом, отриманим у ході власних спроб та помилок у незнайомих ситуаціях та умовах. Усунення такої суперечності, бажання інтегрувати новий досвід у власний досвід різних видів життєдіяльності є джерелом пізнавальної активності дитини. Доведено, що пізнання навколишнього світу дітьми відбувається в процесі актуалізації різноманітних видів діяльності. Проте слід пам'ятати, що пізнавально-дослідницька дії дитини, які супроводжують всі види її життєдіяльності, мають основоположний потенціал для розвитку пізнавального ставлення до довкілля. При цьому експериментування може бути компонентом дитячої гри, тому виділяють особливий вид ігрової діяльності дітей – ігри-експериментування.

**На засадах** результатів аналізу вищезазначених досліджень, Державного стандарту дошкільної освіти (2021 р.) [6], освітньої програми виховання й навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина» [4] – освітні напрями «Екопростір розвитку дитини»; «Предметний світ: що навколо мене»; «Природний світ: дитина у світі природи»; «Дитина у світі мистецтва» (перша молодша група «Крихітка»; третій рік життя) було визначено сутність основного поняття нашого дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя».

Отже, дослідницька компетентність дітей третього року життя – це цілісна, інтегративна, складна за змістом якість особистості, що розглядається як сукупність компонентів: емоційного (інтерес до предметного й природного довкілля; бажання пізнавати предмети, маніпулювати ними, використовувати у власній діяльності; яскраві емоційні прояви тощо); когнітивного – елементарні знання про: способи перцептивного обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; предмети довкілля, їх функціональне призначення, використання відповідно до призначення; об'єкти та явища природи тощо; діяльнісного – цілісне сприйняття предметного й природного довкілля; перцептивне обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; знаходження в предметному й природному довкіллі знайомого й незнайомого; об'єднання предметів за певними ознаками, знаходження в них схожого й відмінного тощо.

У межах нашого дослідження визначено необхідність формування саме основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя, бо особливості фізичного, психологічного, емоційного розвитку дітей означеного віку дозволяють здійснювати психолого-педагогічний супровід формування лише основ, початків досліджуваної компетентності.

На основі вищезазначеного окреслено мету, об'єкт, предмет, завдання нашого дослідження.

**Метою дослідження** визначено теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку ефективності психолого-педагогічного супроводу формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – психолого-педагогічний супровід формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено завдання дослідження.

1. Дослідити теоретичні й методичні засади формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

2. Виявити критерії, показники й схарактеризувати рівні розвитку основ дослідницької компетентності дітей третього року життя.

3. Визначити й обґрунтувати зміст та особливості впровадження ефективного психолого-педагогічного супроводу формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність застосування психолого-педагогічного супроводу

формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

В контексті нашого дослідження ми опирались на тому, що іграм, як одному із засобів формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя, вченими та практиками в галузі дошкільної освіти приділяється певна увага, оскільки саме ігрова діяльність вважається важливим видом діяльності дітей означеного вікового періоду. При цьому серед усіх видів ігор особливе значення для формування досліджуваної компетентності мають саме дидактичні ігри, в процесі яких дитина в ігровій формі досліджує особливості довкілля (К. Карасьова, Т. Піроженко) [5]. Тож ігрова діяльність, зокрема дидактичні ігри, визначено в нашому дослідженні одним із основних засобів формування досліджуваної компетентності дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

**Висновки.** Таким чином, окреслено важливість досліджуваної проблеми; уточнено зміст основного поняття дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя»; визначено раніше не вирішені аспекти проблеми дослідження, суперечності, що зумовлюють необхідність її подальшого вивчення; висвітлено теоретичні засади, мету, предмет, об'єкт, завдання дослідження. Подальших

наукових розвідок потребує дослідження особливостей формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: колективна монографія / за наук. ред. Н. В. Гавриш. Київ: ІПВ НАПН України, 2021. 145 с.
2. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
3. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.] ; наук. ред. Г. В. Беленька ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
5. Піроженко Т., Карасьова К. Ігрова діяльність дошкільника. Старший дошкільний вік : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2014. 96 с.
6. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)\_\_\_\_\_ (дата звернення: 02.04.2023).

## РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

ПРОГРАМОВЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ  
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА  
В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІSOFTWARE, LEARNING AND TEACHING MATERIALS FOR THE FORMATION  
OF EMOTIONAL AND ETHICAL COMPETENCY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS  
IN THE LESSONS OF MUSICAL ART IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Статтю присвячено одній з найбільш актуальних проблем в галузі початкової освіти – реалізації компетентнісного підходу на уроках музичного мистецтва. Закцентовано увагу на аналізі законодавчого, програмового та навчально-методичного забезпечення реалізації інтегрованого курсу «Мистецтво» як одного з найбільш чутливих для формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра.

Аналіз Закону України «Про освіту» та Державного стандарту початкової освіти дозволив виокремити ключові та актуальні наскрізні компетентності, які мають опанувати учні Нової української школи та які охоплює емоційно-етична компетентність особистості.

Поряд із цим, вивчення змісту типових освітніх програм, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна уможливило конкретизувати та деталізувати мету та завдання інтегрованого курсу «Мистецтво» як основного у процесі вивчення мистецької освітньої галузі в початкових класах закладів загальної середньої освіти.

Стаття містить аналіз змісту підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, для учнів 1-4 класів, які є основним дидактичним засобом досягнення ключової мети мистецької освітньої галузі в Новій українській школі.

З'ясовано, що програмове та навчально-методичне забезпечення уроків музичного мистецтва в Новій українській школі містить широкий спектр можливостей для формування предметних та ключових компетентностей здобувачів початкової ланки освіти. Однак, на нашу думку, у змісті означених першоджерел децю нівелюється місце і роль формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів, необхідної для всебічного і гармонійного становлення підростаючої особистості в умовах шкільного навчання.

**Ключові слова:** Нова українська школа, компетентнісний підхід, учні початкових класів, мистецька освітня галузь, музичне мистецтво, навчально-методичне забезпечення, компетентність, емоційно-етична компетентність.

The article is devoted to one of the most pressing problems in the field of primary education: how to implement a competency-based approach in the lessons of musical art. Attention is focused on the analysis of the legislative support, software, learning and teaching materials for implementing the integrated course «Art» as one of the most sensitive for the formation of a well-rounded and harmoniously developed personality of a primary school pupil.

The analysis of the Law of Ukraine «On Education» and the State Standard of Primary Education helped us to identify the key and relevant cross-cutting competencies that the pupils of the New Ukrainian School should master and that are covered by the emotional and ethical competency of the personality.

At the same time, the study of the content of typical educational programs developed under the guidance of O. Savchenko and R. Shyian made it possible to specify and detail the goal and objectives of the integrated course «Art» as the main one in the process of studying the art education industry in the initial link of complete general secondary education institutions.

The article contains the analysis of the content of textbooks that the Ministry of Education and Science of Ukraine recommends for pupils in the 1st to 4th grades and that are the main didactic means to achieve the key goal of the art education industry in the New Ukrainian School.

It is established that the software, learning and teaching materials of the lessons of musical art in the New Ukrainian School offer a lot of opportunities for primary education seekers to form both subject and key competencies. However, in our opinion, the place and role of the formation of the primary school pupils' emotional and ethical competency, which is necessary for the comprehensive and harmonious development of the growing personality in the conditions of school education, are somewhat neutralized in the content of the mentioned original sources.

**Key words:** New Ukrainian School, competency-based approach, primary school pupils, art education industry, musical art, learning and teaching materials, competency, emotional and ethical competency.

УДК 378.37.0134  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.47>

**Гречаник С.В.,**  
аспірантка  
Навчально-наукового інституту  
педагогіки і психології  
Глухівського національного  
педагогічного університету  
імені Олександра Довженка

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Вхідження України до європейського освітнього простору, тенденції розвитку сучасного суспільства (глобалізація, інформатизація, гуманізація), соціально-економічні зміни в країні зумовлюють

пріоритетні напрями реформування системи освіти.

Зміст вітчизняної системи освіти та її компетентнісна спрямованість відображені в чинних державних актах різної модифікації, зокрема

в низці законів, стандартів, концепцій щодо підготовки здобувачів за всіма рівнями. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), Державного стандарту початкової освіти (2018), Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016) сучасна початкова освіта законодавчо зорієнтована на компетентнісний підхід як провідний, стратегічний напрям, який акцентує увагу на програмних результатах навчання, що виявляється не в сукупності засвоєної молодшим школярем інформації, а в здатності особистості діяти в різних ситуаціях.

Нова українська школа є ключовою реформою Міністерства освіти та науки України, головна мета якої полягає у створенні школи, в якій буде приємно навчатися і яка буде давати учням не лише знання з різних предметів, як це відбувалося раніше, а й озброювати їх уміннями послуговуватися цими знаннями в повсякденній діяльності [6].

Організація нового освітнього середовища потребує від учителя пошуку інноваційних шляхів та методів з урахуванням компетентнісного підходу.

Зокрема, у Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа» зазначено, що «ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця» [6]. Саме завдяки новому змісту освіти практика домінує над теорією, що робить випускника конкурентноздатним у сучасному соціокультурному просторі.

Зміст низки законодавчих документів має значний потенціал для модернізації змісту освіти щодо формування у здобувачів початкової освіти емоційно-етичної компетентності на уроках музичного мистецтва.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Упродовж останніх років відбувається розширення напрямів досліджень у галузі педагогічної освіти. Значне місце займають питання формування духовно-моральних цінностей особистості (І. Бех, В. Білоусова, Л. Божович, К. Гавриловець, І. Зязюн, В. Киричок, О. Киричук, Г. Костюк, О. Скрипченко та ін.); ключові аспекти розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку (Л. Груша, С. Курносова, Ю. Савченко, Л. Стрелкова, М. Шпак, В. Юркевич та ін.). Проблема реалізації компетентнісного підходу в Новій українській школі відображена в науковому доробку таких вчених, а саме: І. Беха, Н. Бібік, І. Єрмакова, Н. Гавриш, М. Гончарової-Горянської, А. Мудрика, Л. Лепіхової, Т. Поніманської, Д. Пузікова, М. Савченко, Л. Соханя, М. Степаненка, В. Цветкова та інших. Методичні аспекти уроків музичного мистецтва розкрито в працях Л. Аристової, О. Калініченко, М. Масол, С. Садовенко, І. Стеценко та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Не зважаючи на значну

кількість ґрунтовних досліджень українських науковців щодо реалізації ідей компетентнісно орієнтованої освіти в умовах Нової української школи, проблема формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти і визначення ролі, місця та статусу в цій «системі координат» емоційним та етичним здатностям дітей на уроках музичного мистецтва, на нашу думку, потребує більш глибокого висвітлення. Відтак, комплексний аналіз програмового та науково-методичного забезпечення уроків музичного мистецтва набуває особливого значення.

**Мета статті** полягає у здійсненні аналізу програмового та навчально-методичного забезпечення уроків музичного мистецтва в Новій українській школі на предмет формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів.

**Виклад основного матеріалу.** Основним законом, що регулює освіту в Україні, є Закон України «Про освіту». Нормативні вимоги окремих статей цього правового документа формують інституційні шляхи стабілізації та розвитку суспільства й закріплюють положення етичних цінностей, які є значущими для українського суспільства у сфері освіти.

Відтак, у Законі України «Про освіту» визначено основну *мету освіти*, що полягає у всебічному розвитку людини як «особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2].

Досягнення означеної освітньої мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, які необхідні кожній людині в сучасному світі для успішної особистісно-професійної діяльності. Зокрема, в статті 12 Закону України «Про освіту» визначено основні компетентності, серед яких виокремлено «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» [2].

Своєю чергою, на виконання сучасних вимог суспільства у сфері освіти щодо обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти було розроблено Державний стандарт початкової освіти [1]. Цей освітній акт – сукупність трьох вимог: до результатів засвоєння освітніх програм, до структури цих програм та умов їх реалізації, що спрямовано на реалізацію якісно нової особистісно-орієнтованої розвивальної моделі

початкової школи та покликано забезпечити досягнення основної мети – «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

Варто зазначити, що в Державному стандарті початкової освіти наголошено на тому, що «спільними для всіх компетентностей є такі *вміння*: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [1].

Також цей документ декларує 11 ключових компетентностей, якими мають оволодіти здобувачі початкової освіти, до яких зокрема віднесено такі: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (за відмінностями від державної) та іноземною мовою; математична грамотність; компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентність «навчання протягом життя»; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність, а також такі компетентності як підприємливість та фінансова грамотність [1].

Поряд із цим, стандарт репрезентує комплекс *ціннісних орієнтирів*, на яких ґрунтується реалізація мети початкової освіти. В аспекті предметного поля нашого дослідження виділимо такі, як: «утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо)»; «плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави»; «формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу» [1].

Вагомим потенціалом для формування ціннісних орієнтирів здобувачів початкової освіти в площині формування вмінь і навичок емоційних реакцій і етичної поведінки володіє інтегрований курс «Мистецтво», що реалізується через такі змістові лінії як «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які розкривають основну місію загальної мистецької освіти [8, с. 87-88].

З метою конкретизації та деталізації мети та завдань мистецької освітньої галузі в контексті формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів і уточнення її змістової

характеристики вважаємо доречним звернути увагу на дві навчальні програми, за якими відбувається освітній процес в Новій українській школі, а саме: типову освітню програму, розроблену під керівництвом О. Савченко [7; 8] та типову освітню програму Р. Шияна [9; 10].

Зокрема, за типовою навчальною програмою, розробленою під керівництвом О. Савченко та нещодавно затвердженим наказом «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів МОН України» № 743-22 від 12.08.2022 р., мета інтегрованого курсу «Мистецтво» полягає у всебічному художньо-естетичному розвитку особистості дитини, освоєнні нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плеканні пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формуванні ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті [8, с. 87].

Реалізація означеної мети на уроках музичного мистецтва відбувається під час вивчення таких змістових ліній: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво» [7; 8].

Відповідно до основних вимог Державного стандарту початкової освіти, Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», типових освітніх програм для початкової школи у практику навчання впроваджено інтегровані підручники з мистецтва.

В контексті досліджуваної проблеми вважаємо доречним коротко проаналізувати їх зміст. Для цього нами було обрано 4 підручники різних авторів для учнів 1-4 класів.

Підручник інтегрованого курсу «Мистецтво» для 1-го класу закладів загальної середньої освіти [3] чітко структурований за темами відповідно до вікових особливостей дітей 6-ти років та спрямований на формування в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, художнього смаку, моральних та естетичних почуттів: любові до Батьківщини, гордості за великі досягнення музичного мистецтва Вітчизни, поваги до історії, традицій, музичної культури своєї країни та інших народів світу.

У другому класі зміст підручника поглиблюється за допомогою залучення ширшого контексту музичних явищ. Відбувається розвиток та поглиблення таких тем, як «Музично-театральні жанри», «Музичні інструменти», «Музика – живопис – поезія», «Основи музичної грамоти», які мають значний вплив на емоційну сферу школярів [4]. Відбір музичних творів здійснено з урахуванням їхньої доступності, художньої виразності, очевидної емоційної та етичної спрямованості.



Аналіз підручника «Мистецтво» для 3-го класу [5] засвідчив, що на уроках музичного мистецтва приділяється особлива увага розширенню уявлень учнів про красу народного мистецтва, розмаїття мелодій та чарівність вокальної музики, особливостей музичних інструментів, різновидів та жанрів музичного мистецтва тощо.

За підручником «Мистецтво» для 4-го класу діти продовжують освоєння мистецького світу та відкривають чарівний світ музики українського народу та інших країн – Китаю, Індії, Іспанії, що забезпечує формування в дітей інтересу та поваги до своїх витоків, почуття гордості за свою Батьківщину, український народ та його історію, усвідомлення своєї етнічної та національної приналежності на основі вивчення найкращих зразків фольклору, шедеврів музичної спадщини українських композиторів, різних напрямів сучасного музичного мистецтва України та інших зарубіжних країн [11].

Отже, можемо констатувати, що чинні підручники «Мистецтво» для учнів 1-4 класів в цілому забезпечують формування ключових компетентностей, сприяють розвитку музично-естетичної свідомості учнів, становленню естетичних знань та розвитку чуттєвої сфери, формуванню високого рівня смаку та потреб, розвитку навичок судження дітей про музичне мистецтво. Проте, на нашу думку, в підручниках використано не всі потенційні їхні можливості, щодо формування емоційно-етичної компетентності. Уважаємо за необхідне доповнити навчальні видання завданнями, які б спрямовували учнів на суспільно значущі цінності та етичні норми поведінки (ввічливість, вміння слухати, чесність, мовленнєва культура тощо), сприяли б розвитку словникового запасу учнів, формуванню вмінь передавати свої емоції, переживання та враження, збагаченню власного життєвого досвіду та внутрішнього світу.

**Висновки.** На основі аналізу вітчизняної нормативно-правової освітньої бази, типових програм для учнів 1-2 та 3-4 класів, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна, підручників для 1-4 класів з інтегрованого курсу «Мистецтво» з'ясовано, що програмове та навчально-методичне забезпечення уроків музичного мистецтва містить широкий спектр можливостей для формування предметних та ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Однак, на нашу думку, у змісті означених документів дещо нівелиюється роль емоційно-етичної компетентності, необхідної для всебічного і гармонійного становлення підростаючої особистості в умовах шкільного навчання.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо обґрунтування психолого-педагогічних умов формування емоційно-етичної

компетентності молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
2. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с.
4. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 112 с.
5. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 128 с.
6. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).
7. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 05.03.2023).
8. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (Дата звернення: 05.03.2023).
9. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (Дата звернення: 12.11.2022).
10. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf> (Дата звернення: 12.11.2022).
11. Стеценко І. Б., Садовенко С. М. Мистецтво: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ: Світич, 2021. 128 с.

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ  
ЧИ КЛЮЧОВА ПОТРЕБАDIGITAL COMPETENCIES: THE BASIS OF EDUCATION  
TRANSFORMATION OR A KEY NEED

У статті авторами розглядається роль цифрових компетентностей, адже світ праці наразі характеризується потужними змінами в процесах навчання. Зокрема, інтенсивно впроваджується діджиталізація в усіх сферах життя, і освіта не є виключенням. В суспільстві інформації та знань, де технології стрімко розвиваються і глибоко проникають у наше життя, дискусія про цифрову компетентність сьогодні стала гарячою темою. Після появи коронавірусу та його величезного впливу на індустрію освіти занепокоєння щодо цифрової компетентності досягло нового рівня в усьому світі. Було встановлено, що цифрова компетентність складається з кількох елементів (інформаційні навички, створення контенту, комунікація, етичні навички, вирішення проблем, технічні навички/використання та стратегічні навички). Авторами виявлено, що найчастіше в літературі використовуються терміни «цифрова грамотність» і «цифрова компетентність».

Для визначення рівня цифрової компетентності здобувачів було проведено дослідження, інструментом якого був опитувальник для студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та закладу вищої освіти «Подільський державний університет». Всього в опитуванні взяли участь 115 здобувачів, з яких 66 здобувачів 1 курсів та 69 здобувачів 4 курсів. Питання містили закриті відповіді із множинним варіантом. Сприйняття здобувачами ЗВО своєї цифрової компетентності було представлено за такими сферами компетентностей: інформаційна грамотність та грамотність даних; спілкування та співпраця; створення цифрового контенту. В процесі дослідження авторами встановлено, що поточний сприйнятий здобувачами рівень своєї цифрової компетентності є достатнім, хоча питання, що стосувались створення цифрового контенту показують середній рівень як «задовільний». Було також помічено, що здобувачі продемонстрували високу цифрову компетентність у сфері інформаційної грамотності

та грамотності даних, спілкування та співпраця.

**Ключові слова:** дистанційне навчання, інформаційно-комунікаційні технології, освітнє середовище, навички, діджиталізація.

The article discusses the role of digital competencies, as the world of work is currently characterized by powerful changes in learning processes. In particular, digitalization is being intensively implemented in all spheres of life, and education is no exception. In the information and knowledge society, where technology is rapidly evolving and deeply penetrating our lives, the discussion of digital competence has become a hot topic today. Following the emergence of the coronavirus and its huge impact on the education industry, concerns about digital competence have reached a new level around the world. It has been found that digital competence consists of several elements (information skills, content creation, communication, ethical skills, problem solving, technical skills/use, and strategic skills). The authors found that the terms "digital literacy" and "digital competence" are most often used in the literature.

To determine the level of digital competence of students, a study was conducted using a questionnaire for students of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University and the Podilskyi State University. A total of 115 students took part in the survey, including 66 first-year students and 69 fourth-year students. The questions contained closed and multiple-choice answers. The perception of digital competence by HEI students was presented in the following competence areas: information and data literacy; communication and collaboration; and digital content creation. In the course of the study, the authors found that the current perceived level of digital competence of students is sufficient, although the questions related to digital content creation show an average level as "satisfactory". It was also noted that students demonstrated high digital competence in the areas of information and data literacy, communication and collaboration.

**Key words:** distance learning, information and communication technologies, educational environment, skills, digitalization.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.48>

**Громик А.П.,**

канд. тех. наук, доцент,  
завідувач кафедри математики,  
інформатики та академічного письма  
Закладу вищої освіти «Подільський  
державний університет»

**Семенишина І.В.,**

канд. фіз.-мат. наук, доцент,  
доцент кафедри математики,  
інформатики та академічного письма  
Закладу вищої освіти «Подільський  
державний університет»

**Брюховецька І.В.,**

канд. хім. наук, доцент,  
доцент кафедри біології  
та хімії факультету здоров'я людини  
та природничих наук  
Дрогобицького державного  
педагогічного університету  
імені Івана Франка

### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Освіта може надати здобувачам активність і цілеспрямованість, а також компетентності, необхідні для того, щоб формувати власне життя і робити внесок у життя інших людей. Наукові знання та інновації створюють нові можливості та рішення, які можуть збагатити наше життя, але водночас можуть бути руйнівними. За останні три роки у світі та в Україні, зокрема, відбулась інтенсифікація впровадження цифрових технологій, різних методик дистанційного навчання. Безпрецедентні інновації в науці та технологіях, особливо в біотехнологіях та розвитку EdTech ставлять

фундаментальні питання про те, які необхідно мати цифрові навички, щоб бути в тренді. На цьому тлі постає питання, зокрема, про те, які цифрові компетентності будуть потрібні в яких секторах у майбутньому, і які форми навчання можуть покращити засвоєння цифрових компетентностей.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що питання впливу ІКТ на освітній процес досліджують як зарубіжні, так і українські вчені: Дж. Маккуейд, Дж. Левенталь, Е. Полат, К. Мередіт, Х. Беккер, Ж. Перре, Дж. Равен та інші.

Питання, які стосуються «компетентності» та «цифрової компетентності» вивчали О. Спірін, Л. Карташова, Н. Бібік, С. Бондар, М. Загірняк, К. Осадча, Н. Гущина, Н. Морзе, О. Дубасенюк, С. Сисоєва, А. Хуторський, В. Кухаренко, А. Квятковська та ін.

**Метою статті** є визначення ролі цифрових компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах диджиталізації суспільства та освіти зокрема.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** В умовах нестабільного, невизначеного, складного і неоднозначного світу освіта може вплинути на те, чи приймуть люди виклики, які стоять перед ними, і актуальним завданням сьогодення для закладів освіти всіх рівнів є підготовка майбутнього фахівця, який матиме відповідний набір професійних якостей. У результаті аналізу наукових праць встановлено, що недостатньо уваги приділено цифровим компетентностям здобувачів у процесі навчання в ЗВО.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) запустила проект «Майбутнє освіти та навичок до 2030 року» (The Future of Education and Skills 2030) [3]. В цьому документі йдеться про те, що «освіта відіграє життєво важливу роль у розвитку знань, навичок, поглядів і цінностей, які дають людям змогу робити свій внесок в інклюзивне та стале майбутнє і користуватися його благами. Вчитися формувати чіткі цілі, працювати з людьми з різними поглядами, знаходити невикористані можливості та визначати численні рішення є актуальною проблемою сьогодення. Освіта має бути спрямована не лише на підготовку молодих людей до світу праці, а й на формування у здобувачів вищої освіти навичок, необхідних для того, щоб вони стали активними, відповідальними та зацікавленими громадянами. В епоху цифрової трансформації та з появою великих даних цифрова грамотність і грамотність роботи з даними стають дедалі важливішими, так само як фізичне здоров'я і психічне благополуччя».

Для інтеграції у світові процеси цифровізації Кабінет Міністрів України у 2016 році запровадив проект «Цифровий порядок денний України 2020» («Digital Agenda for Ukraine 2020»), а 17 січня 2018 року на засіданні Уряду була схвалена Концепція та План дій розвитку цифрової економіки в Україні, які впевнено можна назвати інноваційно-еволюційними. Ухваленими документами передбачено розвиток Індустрії 4.0, створення смарт-фабрик, цифрових робочих місць, STEM-освіти та цифрових освітніх послуг, цифрових інфраструктур для Інтернету-речей, блокчейну, eHealth та e-безпеки тощо, тобто розвиток країни було спрямовано на масштабну цифровізацію всіх галузей економіки та базових сфер життєдіяльності – освіти

й медицини, із максимальним інвестуванням у розвиток цифрових інфраструктур, інновації та сучасні технології. У пріоритеті першочергових сфер та ініціатив цифровізації України – поширення цифрової освіти. У названому документі широко вживані поняття «цифрової грамотності», «цифрової компетентності», «цифрового інтелекту», зокрема вказано на актуальність формування наскрізної (кросплатформової) цифрової компетентності, коли вивчення предметів відбувається через використання цифрових технологій (ЦТ) [9]. Після того, як Європейська комісія визнала цифрову компетентність однією з восьми ключових життєвих навичок, вони розробили DigComp (Європейську структуру цифрової компетентності) як еталонну структуру, щоб пояснити, що означає бути «цифровою компетентністю».

Звернімось до поняття «компетентності». У сучасній науці компетентність розглядають як найважливішу умову ефективної діяльності особистості, як показник її здібностей та визначають як інтегративну якість особистості, яка проявляється у здатності й готовності до діяльності і базується на знаннях і досвіді [2]. Компетентності, на думку науковців, є індикаторами, що дозволяють визначити готовність до конкретної діяльності, особистого розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. Їх набуття дає людині можливість орієнтуватися в умовах сучасного суспільства, інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти та мінливому ринку праці. Водночас позиції дослідників щодо окреслення поняття «компетентність» неоднозначні: одні ототожнюють їх з компетенціями, сукупністю знань, умінь, навичок особистості, готовністю до діяльності, інші підтримують точку зору, що ця категорія є окремим особистісним утворенням [4].

Науковець Г. Селевко дає наступне визначення: «це інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності» [5].

Але в межах даної статті, важливо акцентувати на понятті «цифрова компетентність». Європейський парламент та Рада Європейського Союзу у 2006 році назвали саме цифрову компетентність ключовою складовою для навчання людини протягом всього життя. Згідно з цим, цифрова компетентність передбачає впевнене та критичне використання доступних технологій інформаційного суспільства для повсякденного спілкування, роботи та відпочинку [6]. В деяких дослідженнях можна знайти таке поняття, як «інформаційно-комунікаційна компетентність». Наприклад, В. Браздейкіс даний термін розглядає як знання, вміння, ставлення, цінності, а також індивідуальні риси особистості, які дозволяють їй успішно

вирисовувати ІКТ в освітній діяльності [7]. Дослідники Т. Сабаліускас, Д. Букантате та К. Пукеліс виділили сім окремих сфер цифрової компетентності, а саме: базову, технологічну, сферу стратегічного розвитку ІКТ, етичну, сферу інтеграції ІКТ у конкретний предмет викладання, дидактичну та сферу управління освітнім процесом з використанням ІКТ [8].

Підсумовуючи, можна відмітити, що поняття компетентності означає більше, ніж просто набуття знань і навичок: воно передбачає мобілізацію знань, навичок, ставлень і цінностей, щоб відповідати складним вимогам. Майбутні фахівці потребують широких, спеціалізованих знань та вмінь. Дисциплінарні знання залишатимуться важливими як сировина, з якої розвиваються нові знання, а також здатність мислити буде простягатись поза межами дисциплін.

Спираючись на ключові компетентності (проект DeSeCo: Визначення та відбір компетентностей), проект ОЕСР «Освіта 2030» визначив три додаткові категорії компетентностей, які назвали «Трансформаційні компетентності», що відповідають потребам майбутніх фахівців закладів вищої освіти бути інноваційними, відповідальними та обізнаними [3]:

- Створення нових цінностей. Основні компоненти, які лежать в основі цієї компетентності, включають адаптивність, креативність, допитливість і відкритість, адже інновації виникають не завдяки індивідуальному мисленню і роботі, а завдяки співпраці та взаємодії з іншими людьми, які використовують наявні знання для створення нових знань.

- Подолання напруженості та дилем. Майбутні фахівці повинні мислити більш інтегровано, уникаючи передчасних висновків і визнаючи взаємозв'язки між різними даними/дисциплінами/поняттями. Щоб бути готовими до майбутнього, студенти повинні навчитися мислити і діяти більш інтегровано, беручи до уваги взаємозв'язки і взаємовідносини між різними ідеями, логікою і позиціями, як з короткострокової, так і з довгострокової перспективи. Іншими словами, вони повинні навчитися мислити системно.

- Брати на себе відповідальність. Третя трансформаційна компетентність є передумовою двох інших. Робота з новизною, змінами, різноманітністю та невизначеністю передбачає, що майбутні фахівці можуть мислити самостійно і працювати в команді. Центральним для цієї компетентності є поняття саморегуляції, яке включає в себе самоконтроль, самоефективність, відповідальність, вирішення проблем та адаптивність.

Для підвищення цифрових навичок здобувачів закладів вищої освіти автори вважають необхідно:

- Реформувати навчальні програми. Часто розрив між намірами навчальної програми та

результатами навчання, занадто великий, особливо в умовах сьогодення, коли дистанційне навчання займає достатньо значне місце в освіті. Теми мають бути такими, щоб спонукати здобувача до глибокого осмислення та рефлексії.

- Зміст дисципліни має бути на базі якісного цифрового контенту для глибшого розуміння здобувачами, для підвищення мотивації та активізації попередніх знань, навичок.

- Ретельне планування та проведення занять на базі цифрових платформ. Заняття повинно бути доступним, зрозумілим та цікавим для здобувача. Використання програм симуляторів, віртуальної реальності, 3D проєкцій, гейміфікації спонукає здобувача до активності на заняттях.

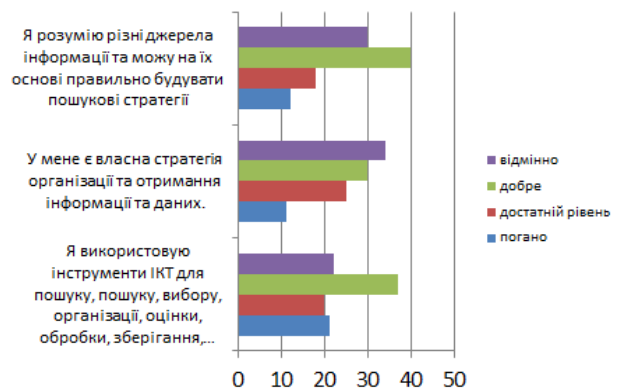
- Викладачі повинні мати можливість використовувати свої професійні знання, цифрові навички та досвід для ефективного викладання дисциплін.

- Проведення семінарів, майстер класів, інвестування в цифрові навички здобувачів освіти та викладачів, що покращить можливості працевлаштування та навчання.

Інструментом, використаним для цього дослідження, був опитувальник, адаптований на основі діагностичного опитувальника для здобувачів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та закладу вищої освіти «Подільський державний університет». Всього в опитуванні взяли участь 115 здобувачів, з яких 66 здобувачів 1 курсів та 69 здобувачів 4 курсів. Питання містили закриті відповіді із множинним варіантом.

Сприйняття студентами ЗВО своєї цифрової компетентності (10 пунктів) буде представлено за такими сферами компетентностей: інформаційна грамотність та грамотність даних (3 пункти); спілкування та співпраця (4 пункти); створення цифрового контенту (3 позиції).

Сприйняття здобувачами закладів вищої освіти цифрової компетентності в інформаційній грамотності та грамотності даних (рис. 1).



**Рис. 1. Сприйняття здобувачами закладів вищої освіти цифрової компетентності в інформаційній грамотності та грамотності даних**

Згідно опитування, більшість здобувачів вважали, що добре переглядають, шукають і фільтрують дані, інформацію та цифровий контент; 40% здобувачів вважали, що вони добре розуміють як користуватись різними джерелами даних, та можуть будувати стратегії свого навчання. Коли здобувачів запитали про власну стратегію організації та отримання інформації та даних, лише 11% вказали, що погано можуть це організувати, 37% відповіли, що відмінно.

Отримані результати стосуються спілкування та співпраці (рис.2) і вказують на те, що здобувачі добре дотримуються етики користування інтернетом (48% - відмінно, лише 5% - погано); оцінюють свої цифрові компетентності при використанні різних цифрових пристроїв, як відмінно 25% здобувачів, добре – 45%, і погано – 11%.

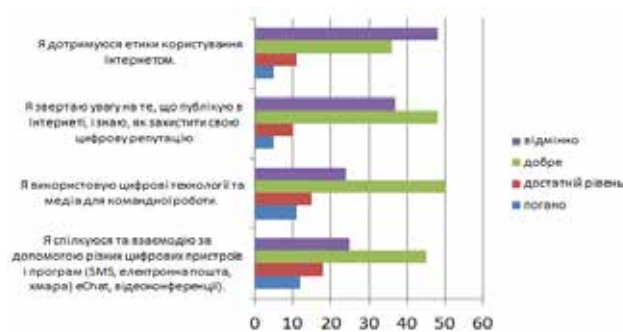


Рис. 2. Сприйняття здобувачами закладів вищої освіти цифрової компетентності в спілкуванні та співпраці

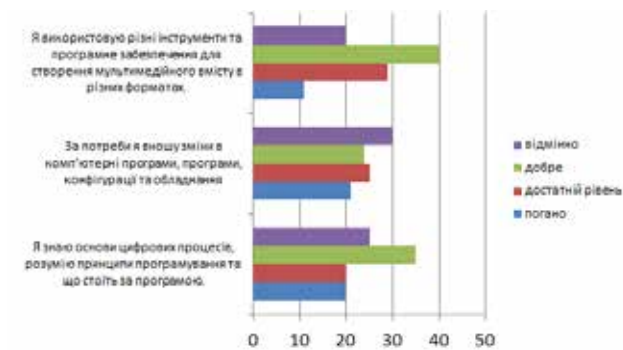


Рис. 3. Сприйняття студентами ЗВО цифрової компетентності при створенні цифрового контенту

Автори зазначають, що відповідно до рис.3 дані, що стосуються створення цифрового контенту показують, що лише 40% студентів вважали, що добре користуються різними інструментами та програмним забезпеченням для створення мультимедійного контенту в різних форматах, а 11% вказали себе як погані користувачі. Основи цифрових процесів на поганому рівні оцінили 20% здобувачів, і лише 35% на рівні «добре».

**Висновки.** Цифрова компетентність здобувачів часто досліджується та обговорюється академічними вченими та в державних документах, і вона також приділяє все більше уваги у вищій освіті.

У нашому дослідженні визначалось сприйняття здобувачами рівня їхньої цифрової компетентності в контексті вищої освіти. Загалом більшість здобувачів сприйняли свій рівень цифрової компетентності як «добре». Було також помічено, що здобувачі продемонстрували цифрову компетентність у різних сферах: інформаційна грамотність та грамотність даних, спілкування та співпраця, а цифрова компетентність при створенні цифрового контенту мала частково відмітки «достатній та поганий рівень». Спочатку пандемія, а потім війна в Україні призвела до швидшого та глибшого проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у сектор освіти, що робить важливим розуміння рівня цифрової компетентності здобувачів вищої освіти. У даній статті отримані результати демонструють поточний сприйнятий здобувачами рівень своєї цифрової компетентності, та надають довідкові дані для викладачів та закладів освіти при розробці відповідних стратегій навчання та освітніх програм.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Колесников А. Е. Формування інформаційного середовища університету для дистанційного навчання. *Управління розвитком складних систем*. 2014. № 63
2. Ткачук Г.В. Теоретичні і методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання, дис..д-ра. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т імені М.П.Драгоманова, Київ. 2019. 447 с.
3. The future of education and skills Education 2030. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (дата звернення 21.03.23)
4. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 97 – 108.
5. Селево Г. Компетентності та їх класифікація. *Народна освіта*. 2004. № 4. С. 138 – 143.
6. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Communities. 2006 URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>.
7. Brazdeikis V. The educators' competence of applying the information and communication technologies and its evaluation strategies. *Summary of dissertation. Kaunas*. URL: [http://formamente.guideassociation.org/wp-content/uploads/2008\\_3\\_4\\_Palmira\\_Juceviciene.pdf](http://formamente.guideassociation.org/wp-content/uploads/2008_3_4_Palmira_Juceviciene.pdf). (дата звернення 21.03.23)
8. Прохорова С. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету*. 2015. Випуск 4 (82).
9. Крутова А., Ставерська С. Цифрова грамотність як провідна компетентність майбутнього фахівця. матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Харківський держ. ун-т харч. та торг. Х. : ХДУХТ, 2021. 252 с.
10. Durán M., Gutiérrez I., Prendes M. P. Análisis conceptual de modelos de competencia digital del profesorado universitario. *RELATEC: Revista Latinoamericana de Tecnología* 2016. 15(1), 97-114. Doi:10.17398/1695

РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ  
ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІСИСТЕМА ЛАЗЕРНОГО СИМУЛЯТОРА ДВОСТОРОННЬОГО ВОГНЕВОГО  
КОНТАКТУ: АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ  
ДО УЧАСТІ В СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХTWO-SIDED FIRE CONTACT LASER SIMULATOR SYSTEM:  
ASPECTS OF TRAINING HIGHER EDUCATION GRADUATE STUDENTS  
FOR PARTICIPATION IN SPECIAL OPERATIONS

У статті розглядаються актуальні проблеми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із спеціалізації поглибленого вивчення тактико-спеціальних дисциплін в межах реалізації державної політики у сфері інформаційних технологій, як якісно нової парадигми освітніх цінностей у секторі безпеки і оборони України. Основна увага авторського колективу зосереджується на висвітленні теоретико-методичних засад культури самовираження під час навчання за умов створення ігрового навчального середовища з проблематики оперативно-службової, оперативно-бойової діяльності.

Незважаючи на значну кількість вдалих публікацій з вибраного нами наукового напрямку дослідження, питання формування загальних компетентностей у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в рамках реалізації державної політики у сфері інформаційних технологій є вкрай актуальним, що потребує системного, подальшого, вивчення всіх його аспектів за умов апробації створеного ігрового освітнього середовища, яке впливатиме на розвиток предметних компетентностей під час вивчення навчальних дисциплін (спекурсів).

В основу освітнього процесу пропонуємо покласти науково обґрунтовані та апробовані практикою тактичні прийоми (форми, способи, методи), які відповідають реальним можливостям їх застосування, правовим та морально-етичним нормам, усталеним у нашому суспільстві. Під час опанування спеціальної дисципліни з тактико-спеціальної підготовки в рамках реалізації державної політики здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти використовують під час навчання систему лазерного симулятора та мультимедійного лазерного симулятора «SKIF» та мультимедійного лазерного тиру Інгул-7.

Необхідно зазначити, що в розвинутих країнах світу у системі професійної підготовки сил спеціальних операцій широко використовуються сучасні педагогічні (інноваційні) технології та технічні засоби навчання, такі як TAKEL (Японія), VIKON-370 (Великобританія), PEAK-3D та QUALISIS (США, Канада, Німеччина), SKIF (Україна) тому впровадження в освітній процес здобувачів освітніх послуг сучасного наукового інструментарію та інтерактивних технологій є актуальним. Пропонуємо у статті розглянути та провести порівняльний аналіз сучасних систем лазерного симулятора «SKIF» та мультимедійного лазерного тиру Інгул-7

щоб з'ясувати ключових дефініцій, що становлять предмет пізнання інтерактивних технологій. як якісно нової парадигми освітніх цінностей в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Пошукова активність сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців дають підставу стверджувати, що на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства на ринок освіти виходять ігрові технології навчання. Реалізація в освіті державних стандартів третього покоління вимагає від науково-педагогічного складу закладів вищої освіти вміння застосовувати різноманітні методологічні засади з метою створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі, які спрямовуються не стільки на передачу знань, умінь та практичних навичок, а в широкому діапазоні слугуватимуть набуттю гнучкого мислення і формуванню професійних компетентностей здобувачами вищої освіти завдяки інтерактивним лазерним технологіям. Під інтерактивними лазерними технологіями слід розуміти технічні пристрої з використанням лазерного ефекту та методики їхнього використання, прикладом даної технології є мультимедійний лазерний тиру Інгул-7.

Ключеві слова: тактико-спеціальна підготовка, реалізації державної політики у сфері інформаційних технологій, система лазерного симулятора двостороннього вогневого контакту.

Formulation of the problem. The "SKIF" laser simulator system of two-way fire contact is intended for the acquisition of flexible thinking, openness to the application of theoretical provisions and acquired practical competences in a wide range of professional activities within the framework of training students of higher education to participate in special operations, under the conditions of creating a game-based learning environment on the issues of operational - official, operational and investigative activities. The implementation of third-generation state standards in education requires the scientific and pedagogical staff of higher education institutions to skillfully apply a variety of methodological principles in order to create a playful learning environment in the educational process, which are aimed not so much at the transfer of knowledge, skills and practical skills, but in a wide range will serve to acquire flexible thinking and formation of professional competencies by students of higher education thanks to interactive laser technologies [3]. The issue of introducing information and pedagogical technologies into the educational pro-

УДК 378.6  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.49>

**Романов І.В.**,  
канд. військ. наук, ст. науковий співробітник,  
доцент спеціальної кафедри  
Національної академії  
Служби безпеки України.

**Кочкін В.Г.**,  
ст. викладач спеціальної кафедри  
Національної академії  
Служби безпеки України

**Демченко О.М.**,  
ст. викладач спеціальної кафедри  
Національної академії  
Служби безпеки України

cess of a higher education institution was studied by such domestic and foreign scientists as I.V. Bizhan [1], O.V. Bespalov, V.V. Yagupov [2], A.A. Kalenskiy, P.V. Stefanko et al. Most of the indicated scientific studies are devoted to only one of the named technologies. However, the implementation of an interactive model of higher education requires complex solutions and the integration of a number of technical products, software tools for interactivity and electronic multimedia textbooks into a single complex. Research activity of modern foreign and domestic scientists [3; 5] makes it possible to state that at the current stage of the development of the information society, game learning technologies are entering the education market.

The basis of the special training of the laeing lsght show is the knowledge of special tactics, operational art, the main purpose and content of which is to work out and implement into the practice of the law enforcement agencies of Ukraine the latest means, methods and methods of operational and combat use of the subjects of ensuring the state security of Ukraine (hereinafter – sovereign subjects of Ukraine). During the mastering of special disciplines, applicants study the basic principles of preparation for participation in SO (events), for example, at the first stage of training, combat training (individual training) is carried out; at the second stage - combat coordination (as part of an operational unit); at the final stage - practical skills in management organization and interaction with other sovereign subjects of Ukraine.

**Key words:** tactical special training, implementation of state policy in the field of information technologies, laser simulator system of two-way fire contact.

**Постановка проблеми.** Система лазерного симулятора двостороннього вогневого контакту «SKIF» призначена для набуття гнучкого мислення, відкритість до застосування теоретичних положень та набутих практичних компетентностей у широкому діапазоні професійної діяльності в межах підготовки здобувачів вищої освіти до участі в спеціальних операціях, за умов створення ігрового навчального середовища з проблематики оперативно-службової, оперативно-розшукової діяльності.

Реалізація в освіті державних стандартів третього покоління вимагає від науково-педагогічного складу закладів вищої освіти вміння застосовувати різноманітні методологічні засади з метою створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі, які спрямовуються не стільки на передачу знань, умінь та практичних навичок, а в широкому діапазоні слугуватимуть набуттю гнучкого мислення і формуванню професійних компетентностей здобувачами вищої освіти завдяки інтерактивним лазерним технологіям [3].

**Аналіз останніх досліджень.** Питання впровадження інформаційних та педагогічних технологій у навчальний процес закладу вищої освіти досліджувалися такими вітчизняними й зарубіжними вченими, як І.В. Біжан [1], О.В. Беспалов, В.В. Ягупов [2], А.А. Каленський, П.В. Стефанко та ін. Більшість із вказаних наукових досліджень присвячена лише одній із названих технологій. Проте реалізація інтерактивної моделі навчання ЗВО потребує комплексних рішень й об'єднання низки технічних продуктів, програмних засобів забезпечення інтерактивності та електронних мультимедійних підручників у єдиний комплекс. Пошукова активність сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців [3; 5] дає змогу стверджувати, що на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства на ринок освіти виходять ігрові технології навчання.

За останні десятиліття українська система освіти перманентно зазнає суттєвих змін, які в більшості негативні, ніж позитивні. Впровадження європейські освітні цінності у вітчизняну практику ЗВО вводиться поспіхом, без системного вивчення інформаційних технологій, які впливають на розвиток фахових компетенції під час опанування навчальної (відбіркової) дисципліни.

Основу спеціальної підготовки ЗВО становить знання спеціальної тактики, оперативного мистецтва, головна мета та зміст яких – відпрацювання і втілення в практику правоохоронних органів України новітніх засобів, методів і способів оперативно-бойового застосування суб'єктів забезпечення державної безпеки України (далі – СЗДБ України). Під час опанування спеціальних дисциплін здобувачі вивчають базові принципи підготовки до участі в СО (заходах), наприклад, на першому етапі підготовки здійснюється бойовий вишкіл (одиначне навчання); на другому етапі – бойове злагодження (у складі оперативного підрозділу); на заключному етапі – практичні навички з організації управління та взаємодія з іншими СЗДБ України [3].

Питання впровадження інформаційних та педагогічних технологій навчання відпрацьовується на базі сучасних технічних продуктів, програмних засобів забезпечення інтерактивності освітньої діяльності, електронного навчального комплексу системи лазерного симулятора «SKIF». В умовах жорсткої конкуренції щодо надання послуг у галузі науки та освіти підвищуються вимоги до науково-педагогічного складу. Це потребує від них досконалого володіння активними формами та методами навчання. Під активними методами навчання розуміють такі способи навчання, які спонукають до розумової активності, проявлення творчого, дослідницького підходу та пошуку нових ідей, тобто здійснюється підвищення рівня професійних умінь та навичок відповідно до вимог освітньої програми.

Тому вважаємо, що активні форми і методи навчання нерозривно пов'язані між собою, їхня сукупність створює певний вид занять, на яких здійснюється активне навчання. Методи наповнюють форми конкретним змістом, а форми впливають на якість методів. Якщо на занятті викладач використовує активні методи навчально-виховного процесу, то зростає ефективність засвоєння навчального матеріалу зі спеціалізації, в нашому випадку тактико-спеціальної підготовки (далі – ТСП).

У цьому сенсі сама форма занять набуває активного характеру, що спонукає здобувачів вищої освіти до більш рішучих дій у складі оперативних груп СЗДБ України [6]. Отже, активні форми і методи навчання дозволяють перевести освітній процес на більш інтенсивний шлях розвитку

творчого (оперативного) мислення, тобто максимально активізувати здібності здобувачів до практичної діяльності за умов засвоєння матеріалу зі теоретичних основ ТСП, тобто здійснюється бойовий вишкіл за допомогою системи «SKIF» в умовах обмежених ресурсів нашої держави.

Розвиток уяви і творчості в практичній діяльності є найважливішими умовами формування особистості здобувача під час підготовки до участі в СО (заходах). Творчо мислити потрібно на всіх заняттях, адже це потребує активності, волевих та емоційних якостей, тривалої підготовки, напруженої праці й опанування сучасної системи «SKIF». Однак у процесі експлуатації системи лазерного симулятора «SKIF» у здобувачів виникають труднощі під час експлуатації цієї системи.

По-перше, елементи комплексу обладнання, що поставляються компанією, є складними пристроями, що вимагають дбайливого й обережного поводження. Здобувачі вищої освіти не повинні допускати попадання вологи всередину пристроїв. Якщо це сталося, необхідно негайно вимкнути обладнання й просушити його протягом 4-5 годин при кімнатній температурі.

По-друге, слід обережно обробляти корпуси обладнання від надмірних механічних зусиль. Якщо обладнання зберігалося при мінусовій температурі, то при використанні в опалювальних приміщеннях, щоб уникнути пошкодження електронних блоків через конденсат, перед вмиканням слід витримати його в теплі не менше 2-х годин.

По-третє, при використанні обладнання, що має вбудований акумулятор, необхідно дотримуватися правил безпеки при роботі з літій-іонними акумуляторами. Літій-іонні акумулятори володіють дуже високою питомою енергією. Варто бути обережним при їхньому використанні і тестуванні. Якщо виводи акумулятора забруднилися – перед використанням протріть їх сухою чистою тканиною. В іншому випадку можливий перегрів контактів при використанні в режимах підвищеної токовіддачі.

По-четверте, неможливо використовувати акумулятор при високих температурах (наприклад, в умовах впливу прямих сонячних променів, близькості від джерела тепла або відкритого вогню), адже при перегріванні зростає тиск газу всередині батареї, а це може призвести до вибуху або, як мінімум, до скорочення її терміну служби. Максимально допустимі температури, при яких можливе використання літій-іонних акумуляторів, від  $-40^{\circ}\text{C}$  до  $+50^{\circ}\text{C}$ .

Враховуючи наші практичні рекомендації здобувачі мають пам'ятати, що до початку проведення практичного заняття керівник повинен вимагати від них дотримуватися низку дій під час екіпування та застосування системи «SKIF», а саме:

– увімкнути керуючий блок жилета;

– увімкнути керуючий блок чохла на каску або пов'язки;

– увімкнути макет у сервісному режимі (зі затиснутим спусковим гачком);

– направити випромінювач макета в будь-який із датчиків жилета і з близької відстані (до 100 мм) вистрілити в нього, натиснувши на спусковий гачок. Датчики жилета повинні відреагувати двома короткочасними спалахами. ID жилета і макета повинні синхронізуватися з пристроєм отриманого ID комплекта.

Раціональне розподілення та розташування озброєння, засобів зв'язку, бронезахисту, продовольства і засобів забезпечення життєдіяльності досягається ешелонуванням. Тому викладач повинен звернути увагу на ешелонування та розподілення всього штатного озброєння (матеріально-технічного забезпечення), яке підвищить бойові спроможності (збереження боєготовності співробітника) здобувачів вищої освіти в автономному режимі протягом всього терміну виконання поставленого (бойового) завдання [5].

**Мета статті** – впровадження інтерактивних технологій, програмних засобів, систем лазерного симулятора «SKIF» у межах реалізації державної політики у сфері інформаційних технологій як якісно нової парадигми освітніх цінностей у секторі безпеки України, відповідно до вимог стандартів вищої освіти.

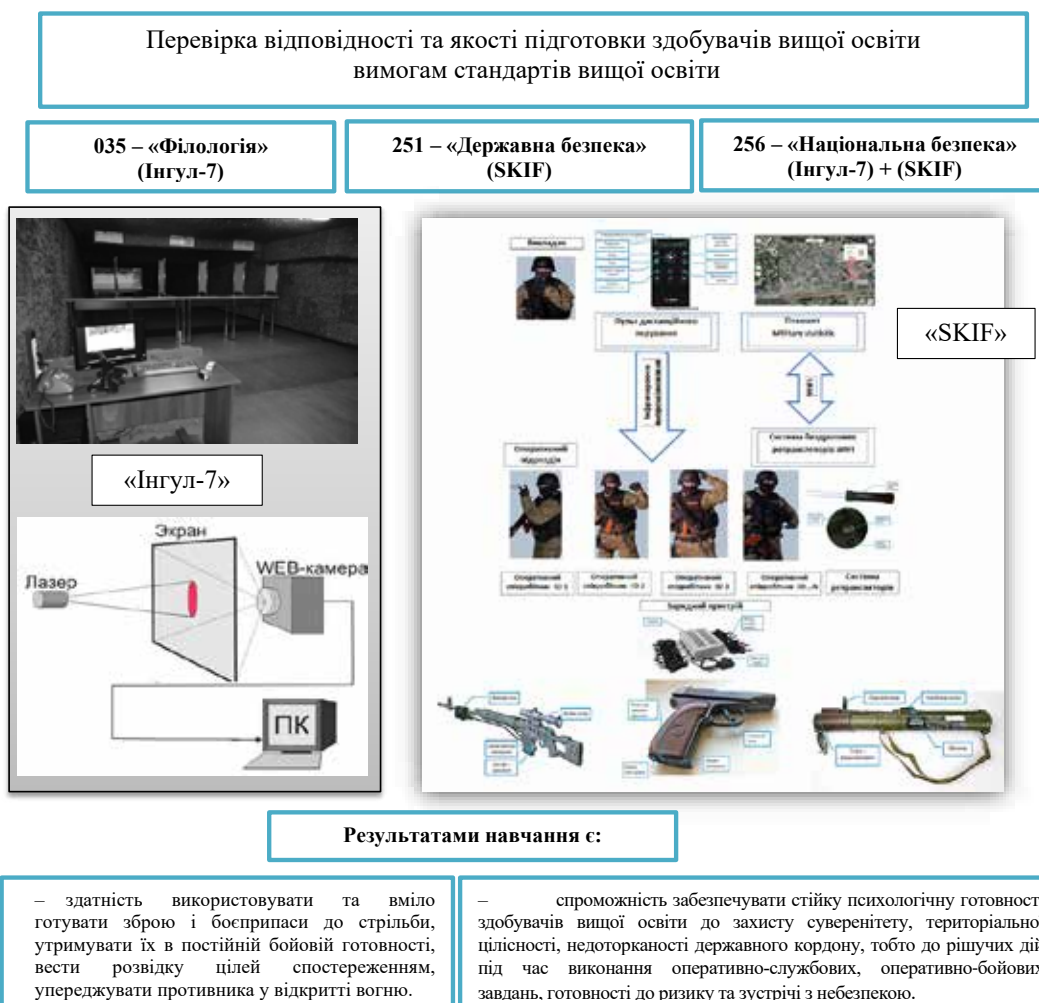
**Виклад основного матеріалу.** Системи лазерного симулятора двостороннього вогневого контакту є важливою складовою спеціального навчання та виховання в ЗВО, невід'ємною частиною професійної освіти. (див. рис 1).

В ігровій ситуації мотивація ЗВО спрямовується на своєчасне вирішення практичних завдань високого рівня складності, що в подальшому сприяє розвитку в особистості принципів моралі традиційних форм навчання

Досвід застосування системи лазерного симулятора «SKIF» показує, що бажання здобувачів вчитися значно зростає. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій «Інгул-7» та поширення індивідуальних електронних пристроїв системи «SKIF» сприяє розширенню спектра ігрового навчального середовища в освітньому процесі, удосконалює фахові компетенції набуті у процесі опанування навчальної (відбіркової) дисципліни.

Мультимедійний лазерний тир «Інгул-7». Мультимедійний лазерний тир має унікальні можливості надавати величезну кількість корисної інформації в максимально зручній, доступній формі і саме завдяки цьому здобувачі вищої освіти набувають загальні, фахові, предметні компетенції. Наприклад, здатність грамотно діяти в умовах вогневого контакту (збройного зіткнення) з незаконно озброєними формуваннями (диверсантами), терористами та іншими особами, які здійснюють насильницькі посягання на конституційний лад,





**Рис. 1. Підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за допомогою «Інгул-7» та «SKIF»**

територіальну цілісність і політичну незалежність України (див.: рис. 2).



**Рис. 2. Мультимедійний лазерний тир «Інгул-7»**

У базовий комплект мультимедійного тиру «Інгул-7» входять:

- екран мультимедійний (для пневматичного тиру – нержавіюча сталь; для бойового – резина);

- комплект електроніки;
- бокс для проектора з вентиляторами і фільтрами;
- програма управління тиром.
- набір відеофільмів (100) і вправ (300);
- апаратна реєстрація кількості вистрілів.

На нашу думку, мультимедійний лазерний тир «Інгул-7» має унікальні можливості надавати величезну кількість корисної інформації та дозволяє здійснювати повторення, узагальнення та систематизацію отриманих знань (умінь, навичок) допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, явище чи подію, дозволяє доповнити процес пізнання відтворенням та уточненням вже відомого, тобто поглибленням знань, формуванням і вдосконаленням професійних навичок і компетенцій [7].

Системи лазерного симулятора «SKIF». Зазначена система дає змогу здійснювати: імітацію двостороннього бойового контакту з фіксацією попадання, контроль статистики в режимі реального часу, візуальний контроль бойової обстановки через GPS-навігацію [6], наявність додаткових пристроїв

у вигляді електронних мін і гранат, звіт-статистику з можливістю детального аналізу дій військовослужбовців, що забезпечує ефективне моделювання умов, наближених до реального бою [4, 7].

Слід зазначити, що під час підготовки здобувачів до участі в СО (заходах) необхідно застосовувати систему бездротових ретрансляторів, які завчасно установлюються в районі проведення практичних занять або оперативно-тактичних навчань (далі – ОТН). Допоміжні точки бездротових ретрансляторів дозволяють розширити зону покриття системи до ~400-500x400-500 м (покриття кожної точки становить при умовах відкритого полігону або району в радіусі до 180 метрів). Система бездротових ретрансляторів забезпечує якісне зняття статистики навчального (практичного) заняття та виведення її на електронний пристрій (планшет) викладача (див.: рис. 3).



Рис. 3. Кріплення мачи бездротових ретрансляторів

Система обладнана центральною точкою, яка вбудована в кейс, та допоміжними точками, які розміщені теж в ньому для транспортування. Зв'язок Android-пристрою з обладнанням проводиться через роутер. Мова інтерфейсу програми обирається автоматично залежно від налаштувань пристрою. Для кріплення мачи потрібно спочатку розкласти та зафіксувати її хомутами в горизонтальному положенні – закріпити троси у верхній частині за допомогою фланця, на якому зафіксовано троси, закріпити допоміжну точку та увімкнути її. Елементи комплексу обладнання, що поставляються компанією, є складними пристроями, що вимагають дбайливого й обережного поводження.

Отже зрозуміло, що для використання системи лазерного симулятора «SKIF» необхідно, щоб ідентифікаційні номери (ID) блоку ЗВО та інших пристроїв комплексу (жилет тактичний, чохол на каску, пов'язка, Stress belt, друга зброя) були ідентичними. Тільки при виконанні цієї умови комплект буде працювати на одній радіочастоті й коректно обмінюватися інформацією як всередині комплексу, так і з сервером.

Слід зазначити, що в основі технології – імітація пострілу за допомогою сфокусованого імпульсу інфрачервоного діапазону, що передає закодовану інформацію, і датчиків на пристрої фіксації попадання озброєного злочинця, що фіксують попадання

і розшифровують отриманий сигнал. Усе це супроводжується світловою індикацією, звуковим сигналом і, в разі «вогневого ураження» співробітника, відключенням його зброї під час проведення СО із затримання озброєних злочинців (див. рис. 4).



Рис. 4. Комплект «SKIF»

На нашу думку, реалізація в освіті державних стандартів третього покоління вимагає від науково-педагогічного складу освітніх установ та спеціалізованих ЗВО вміння застосовувати різноманітні форми, способи та методи з метою створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі, які спрямовуються не стільки на передачу знань, умінь та практичних навичок, а в широкому діапазоні – виконання практичних знань, які слугуватимуть набуттю гнучкого мислення і формуванню професійних компетентностей. Питання впровадження інформаційних та педагогічних технологій з використанням системи лазерного симулятора «SKIF» набуває подальшого впровадження у процесі інноваційних педагогічних технологій із використання лазерних імітаторів вогню.

Пропонуємо розглянути деякі аспекти підготовки зброї та налаштування сервісного режиму системи лазерного симулятора «SKIF». Сервісний режим роботи необхідний насамперед для «прив'язки» складових комплексу (зброя і пристрої фіксації попадання) один до одного. Зброя, жилет і чохол (пов'язка) мають свої індивідуальні ідентифікаційні номери (ID), які повинні відповідати один одному. Датчики жилета повинні відреагувати двома короткочасними спалахами. ID жилета (макета) повинні синхронізуватися.

Аналогічну процедуру необхідно провести з іншим пристроєм фіксації – з короткої відстані вистрілити з випромінювача макета в один з датчиків чохла (пов'язки). Світлодіоди датчиків повинні короткочасно спалахнути 2 рази і пристрій отримає ID комплексу. Наступним кроком підготовки комплексу системи лазерного симулятора «SKIF» є інструктаж здобувачів про режими поводження зі зброєю – режим очікування; бойовий режим.

Режим очікування – це режим, у якому комплект знаходиться певний період часу – від моменту його увімкнення до моменту отримання команди про початок її застосування.

Бойовий режим – це режим, який здійснюється за допомогою пульта дистанційного керування (встановленого на планшеті або мобільному телефоні). За допомогою комп'ютерної програми необхідно налаштувати комплект (скорострільність, боезапас, режим вогню тощо) та встановити інтегрований у корпус спеціальний навісний блок (див. рис. 5).



Рис. 5. Спеціальний навісний блок

Слід пам'ятати, що при використанні обладнання у корпусі розміщений інфрачервоний випромінювач з системою юстирування, тобто плата, що управляє акумуляторною батареєю. Роз'єм

для живлення заряджаючої схеми акумулятора, світлодіод (імітація спалаху пострілу), кнопка увімкнення і роз'єм з'єднання зі спусковою системою знаходяться у навісному блоці. Підключення навісного блоку може бути двох типів – з активацією від холостого пострілу (fire tag) і з активацією від спускової системи (dry fire). Тому залежно від оперативної обстановки здобувачі самостійно обирає активацією пострілу (див. рис. 6).

Вмикання спускової системи відбувається автоматично при вмиканні приєднаного навісного блоку. У межах реалізації оперативних задумів встановлюється зв'язок між блоком і пристроями фіксації попадання – бездротовий, через радіоканал із частотою 868 МГц. Зв'язок комплектів із сервером здійснюється через захищений Wi-Fi канал.

Практичний досвід використання сучасних систем лазерного симулятора «SKIF» під час проведення ОТН виявив низку недоліків, які суттєво можуть впливати на реалізацію запланованих дій та скоротити час проведення заняття, а саме: до початку ОТН необхідно витратити багато часу на юстирування модуля випромінювача. Тому рекомендуємо для спрощення процедури юстирування виставити відповідність позначки червоного лазера з точкою прицілювання автомата. Можна вважати, що в ту ж точку прицілювання потрапить й інфрачервоний промінь (див. рис. 7) під час виконання СО (заходу).



Рис. 6. Інтегрований спеціальний навісний блок

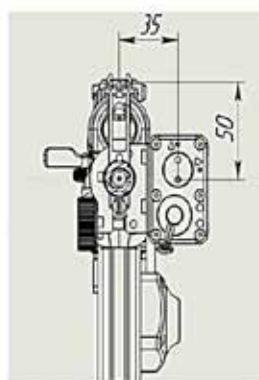


Рис. 7. Юстирування модуля та використання випромінювача

Правильність юстирування необхідно перевірити, стріляючи по електронній мішені або іншому комплексу з відстані щонайменш 100 м. (див. рис. 8).

Основні електронно-оптичні елементи комплексу інтегровані в корпус навісного блоку. У корпусі розміщений інфрачервоний випромінювач із системою юстирування, плата, що управляє, акумуляторна батарея, роз'єм для живлення заряджаючої схеми акумулятора, світлодіод імітації спалаху пострілу, кнопка увімкнення і роз'єм з'єднання зі спусковою системою.

Компанія виробник випускає різні види фіксаторів вогневого влучення в ціль. Наприклад, жилет тактичний (кевларова каска) входить до комплексу оперативного співробітника СДБ України і складається з текстильної основи, блоку управління і 12 датчиків попадання, які використовуються під час проведення оперативно-тактичних навчань з здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (див. рис. 9).

У корпусі блоку управління встановлені електронна плата, акумуляторні батареї, кнопка увімкнення, роз'єм для зарядного пристрою, плата і антена GPS – трекера. На будь-якому етапі між освітньої платформою і учасником освітнього процесу існує зворотний зв'язок, за допомогою якої експертна система платформи не тільки оцінює динаміку засвоєння навчального матеріалу, а й приймає рішення про те, як будувати подальше

навчання з метою коригування ходу навчального процесу.

Такий зв'язок досягається за допомогою вбудованих механізмів контролю, таких як, наприклад, індикатор вогневого ураження [7]. Розглядаючи можливості сучасних систем лазерного симулятора «SKIF» необхідно пам'ятати, що дана система невідривно пов'язана з розвитком і вдосконаленням усієї системи збройної боротьби та вибором найбільш раціонального варіанта рішення для кожної конкретної ситуації (див.рис. 10).

Враховуючи викладене, науково-педагогічний склад ЗВО повинен не тільки звертати увагу на сучасні педагогічні технології (ігрові методи), тобто здатності здобувача реалізовувати складні завдання під час проведення СО (заходів), а й суворого дотримання вимог стандартів вищої освіти. Розглянемо деякі аспекти підготовки та проведення оперативно-тактичних навчань (далі-ОТН) з використанням систем лазерного симулятора «SKIF» [5].

Нагадаємо, що активні форми навчання не повинні зводитися до ділової гри. Використовуючи систему лазерного симулятора «SKIF», необхідно пам'ятати, що здобувачі не повинні захоплюватися механікою застосування лазерного симулятора під час звільнення заручників. Їм потрібно усвідомити, що головна мета застосування «SKIF» – зміна поведінки загалом, тобто система потрібна не для розваг,

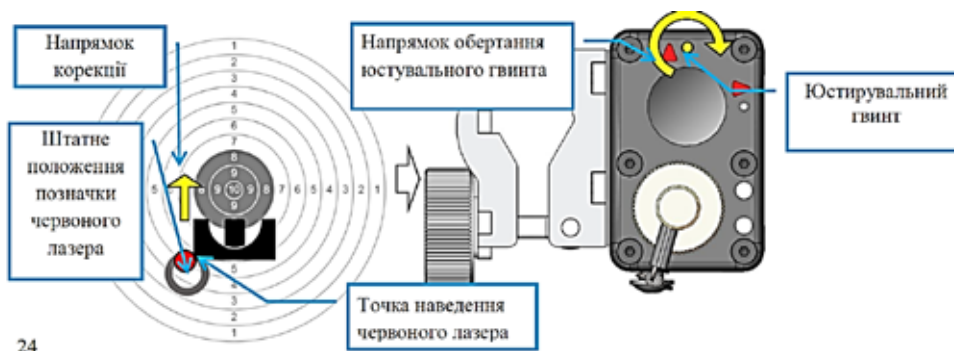


Рис. 8. Юстирування модуля випромінювача



Рис. 9. Датчики вогневого влучення в ціль

а для підвищення ефективності освітнього (виховного) процесу в умовах обмежених ресурсів нашої держави. Для формування у здобувачів фахових компетентностей потрібно до початку практичного заняття провести розподіл навчаємих за посадами та проінструктувати про заходи безпеки.

Відповідно до плану (задуму) проведення ОТН здобувачі вищої освіти розподіляються на підгрупи бойового розрахунку (захвату, прикриття, блокування, резерву, оперативного документування, оперативно-слідчої групи) для відпрацювання навчальних питань на навчальних точках. Розрахунок часу на підготовку та проведення СО (заходу) проводиться з урахуванням загального бюджету часу з моменту отримання завдання і до його виконання, пори року й доби, маршрутів висування у початковий район, особливостей місцевості, умов маскуванню під час розташування особового складу і характеру дій, що відбудуться[6].

Для забезпечення повноти (якості) оцінювання дій здобувачів під час проведення ОТН необхідно залучати оперативних співробітників СЗДБ України в якості учбових об'єктів (об'єктів оперативної зацікавленості), які здійснюють візуальне спостереження та оцінюють дії осіб, які навчаються. Використовуючи засоби зв'язку, вони протидіють оперативним групам, розкривають місце розташування оперативних груп захвату (фізичного затримання), прикриття, блокування, резерву, слідчої групи та оперативного документування (далі – ОД).

Слід зазначити, що ОД є засобом пізнання істини, складає інформаційну основу оперативно-розшукової діяльності, значною мірою забезпечує досягнення її мети під час здійснення оперативно-розшукових заходів. Наступним кроком проведення практичного заняття із здобувачами повинен бути розподіл за посадами начальників задіяних оперативних підрозділів СДБ України та персональна їхня відповідальність за планування кожного етапу СО (заходу), що відіграє важливу роль у формуванні оперативного мислення та фахових компетенцій здобувачів вищої освіти.

За результатами доповідей керівників оперативних груп та відповідних (запланованих) заходів, які спрямовані на реалізацію наявних у провадженні матеріалів за першочерговими напрямками ОРД, здійснюється оперативне документування фактів вчинення протиправних дій (розслідування кримінальних проваджень). Проведення спеціальних заходів в межах реалізації оперативних задумів за КРС/ОРС шляхом документування протиправних дій об'єктів оперативної зацікавленості повинні складатися з таких етапів: встановлення фактичних даних злочину, забезпечення можливості використання фактичних даних під час розслідування злочину та процесуальне оформлення результатів спеціальних дій в рамках реалізації оперативних задумів.

Оптимізація освітнього простору повинна здійснюватися на загально – педагогічному, методичному, модульному (локальному) рівнях, тобто всією сукупністю методів і засобів в межах реалізації певного змісту навчання і виховання здобувачів в межах спеціалізації. Під час підготовки здобувачів повинна навмисно створюватися складна, динамічна й повчальна оперативна обстановка, характерна для пріоритетних завдань оперативних підрозділів СБУ, яка вимагає від керівника СО (старших груп) прийняття оперативних рішень, рішучих і швидких дій з виконання оперативно-службових завдань, що раптово виникли, і спричиняє складні умови управління під час передислокації сил (засобів) оперативних груп. З огляду на це стає зрозумілим, що якість ОТН напряму залежить від ретельності роботи керівництва (посередницького апарату) в період підготовки до навчання та підготовки систем лазерного симулятора «SKIF» (див.: рис. 11).

Давайте розглянемо ретельно деякі аспекти підготовки до ОТН із використанням системи лазерного симулятора «SKIF». Пропонуємо проводити заняття в декілька етапів, наприклад, планування навчання, підготовка керівництва й посередницького апарату та груп бойових порядків. Підготовка повинна починатися завчасно, не



Рис. 10. Блок управління жилета



Рис. 11. Система лазерного симулятора «SKIF»

пізніше ніж за 10-15 днів до початку заняття. Вона повинна проводитися за календарним планом, у якому передбачаються такі заходи: розроблення документів навчання; рекогносцировка району його проведення; підготовка керівництва операції, посередницького апарату та оперативних співробітників, які залучаються до навчання в якості учбових об'єктів[4].

Отримавши завдання й адресу місця проведення СО (заходу), кожна підгрупа здобувачів (умовний оперативний підрозділ) повинна виїхати на навчальну точку і потай провести рекогносцирування, скласти схему місцевості. Кожна підгрупа повинна самостійно прийняти рішення на проведення СО (заходу) та розробити його текстуально і графічно. Рішення та схема-рішення складається одне на оперативну підгрупу[2].

Слід зазначити, що оперативний співробітник – розробник СО до початку проведення ОТН (здобувач вищої освіти) – складає план СО (заходу), подає його на затвердження своєму безпосередньому керівнику; під час проведення ОТН – виконує роль заступника керівника СО; після закінчення ОТН – складає звіт про проведення СО (заходу) та доповідає його безпосередньому керівнику.

Безпосередній керівник розробника СО до початку проведення ОТН – затверджує план проведення СО та доповідає його разом із дорученням слідчого і планом проведення візуального спостереження (далі – ВС), викладачам спеціальної кафедри; під час проведення ОТН – безпосередньо керує проведенням СО; після закінчення ОТН – доповідає звіт про проведення СО викладачам з пропозиціями щодо відповідного оцінювання учасників СО.

Начальник підрозділу ОД (здобувач вищої освіти) до початку проведення ОТН – складає план візуального спостереження та оперативного документування (далі – ОД) протиправних дій організованого злочинного угруповання (далі – ОЗУ), подає його керівнику оперативного співробітника ініціатора заходу та узгоджує його з ним; під час проведення ОТН: безпосередньо керує діями особового складу визначено під час проведення СО

для здійснення ОД; після закінчення ОТН – складає звіт за результатами проведення заходів ОД та подає його керівнику оперативного підрозділу-ініціатора заходу для доповіді викладачам спеціальної кафедри.

Начальник слідчого підрозділу до проведення активної фази ОТН – готує доручення оперативному підрозділу на здійснення необхідних негласних слідчих і розшукових дій; спільно з оперативним співробітником – розробником СО процесуально оформлює засоби необхідні для проведення СО (гроші, засоби запису звуку, відео тощо); під час проведення ОТН – здійснює процесуальну фіксацію заходів проведених оперативним підрозділом; після закінчення ОТН – подає начальнику оперативного підрозділу процесуально зафіксовані у вигляді відповідних протоколів результати проведення СО для доповіді викладачам [3, 5].

**Висновки.** Впровадження інноваційних педагогічних технологій вивчення СД на базі інтерактивної моделі освітньої діяльності із використанням електронного навчального комплексу та системи «SKIF» дозволило об'єднати розрізнені навчальні дисципліни кафедри, де умови стрілецьких вправ пов'язані з оперативною обстановкою на заняттях під час підготовки ЗВО до участі в СО.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що процес імплементації Кримінального процесуального кодексу України, що активно відбувається в державі, наочно демонструє і свідчить усьому світу не тільки про ґрунтовні зміни в українській правовій системі, а й про всебічний та всеохоплюючий процес модернізації відносин між громадянином і державою, які повинні відпрацьовуватися в освітньому процесі під час підготовки здобувачів до участі в СО (заходів). На нашу думку, необхідно активно використовувати електронні інформаційні платформи (ресурси) сучасної системи «SKIF» для створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі під час підготовки ЗВО до участі в СО (заходах) [6].

Вважаємо, що система «SKIF» – найдинамічніша частина оволодіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками здобувачів в умовах

обмежених ресурсів нашої держави. Рекомендуємо перед початком навчання зарядити акумулятори на пристроях. Увімкнути потрібну кількість комплектів, перевірити працездатність зброї, навісного блоку на виконання пострілу та перезарядки, фіксацію жилета на ураження кожного комплекту.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Романов І.В., Демченко О.М., Макух Д.Д. Формування професійних компетенцій та використання інформаційних освітніх технологій здобувачами вищої освіти майбутніми фахівцями сектору безпеки з військової підготовки/ Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій/ Науковий журнал Інноваційна педагогіка. Вип.54. том 1. Видавничий дім. Гельветика. стр. 22-28.
2. Романов І.В., Демченко О.М. Впровадження інформаційних та інтерактивних технологій в освітній процес вищого військового закладу освіти/ Науковий вісник. – Київ. НА СБ України № 83 стр. 215-227.
3. Розвиток сектора безпеки і оборони. Державна та воєнна безпека.: монограф / В.І. Строгий, І.В. Романов – Дніпропетровськ.: Дніпропетр. держ. ун-т. внутр. справ.– 2013. – 260 с.
4. Базові принципи підготовки оперативних підрозділів Служби безпеки України: навч. посіб.: в 2 ч. II/[І.В. Романов, С.А. Тимко, О.В. Шапар та інші; за заг.ред. В.І. Строгого]. – Київ. Нац.академ.СБУ, 2017.– 176 с.
5. Організація бойового вишколу оперативних підрозділів СБ України в умовах підготовки співробітників до участі в спеціальних операціях (заходах): в 2 ч./[І.В. Романов, В.А. Вісловух, О.В. Шапар, І.О.Тонконог, В.М. Шовкун та інші; за заг.ред. В.І. Строгого]. – Київ. Нац. академ. СБУ, 2017.– 356 с.
6. Тактико-спеціальна підготовка.: в 2 ч./[І.В. Романов, В.А. Вісловух, О.В. Шапар, І.О.Тонконог, та інші; за заг.ред. В.І. Строгого]. – Київ. Нац. академ. СБУ, 2017.– 336 с.
7. Фізична та тактико спеціальна підготовка співробітника СБ України до участі в спеціальних операціях (заходах): навч. посіб./Ю.П. Бондарович, М.С. Волков, О.В. Івахно, І.В.Романов, І.О. Тонконог та інш.]. – Київ: НА СБУ, 2021. – 256 с.

## THE ZOOM EFFECT: CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF ONLINE ESL LESSONS

### ZOOM-ЕФЕКТ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОНЛАЙН-УРОКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

*This article deals with the challenges English language teachers regularly face when working online. The article focuses on the importance to continue to implement teaching process seamlessly under difficult and challenging circumstances, using video conferencing platforms such as Zoom. Although this technology has opened up new opportunities for distant learning, it has also presented challenges for both ESL teachers and students. Taking into consideration the deficiency of system development of methods and approaches to teaching English online, the following scientific research is focused on scrutinising all sorts of possible solutions of the problems arising from the necessity to teach English on Zoom. The attempt to provide a comprehensive review of all challenges associated with the process of teaching English online was undertaken. The use of different strategies to keep students engaged, such as using interactive activities, discussions, and group settings in break-out rooms is examined. Communication barriers such as Internet disruptions, software glitches, background noise, etc. that may drastically exacerbate distant educational process are mentioned. The vital importance of facilitating favourable friendly atmosphere in virtual class to overcome the problem of psychological barrier is highlighted. All possible reasons for decreased attention span that can negatively affect the outcome of the studying process are considered. All the diversity of online resources that makes it possible to get in-depth information and allows not only to dramatically increase effectiveness of teaching, but also encourages students to self-study is mentioned. Advantages of using video conferencing platforms such as Zoom for teaching ESL are examined. In the following research Zoom's breakout rooms feature is taken into consideration as it offers a range of benefits for teaching ESL, especially in terms of enhancing speaking skills and student engagement. Being unavailable on other video conferencing platforms, breakout room feature makes Zoom a more suitable platform for ESL teachers who want to provide a more personalized and interactive learning experience for their students. The article is of great help to all foreign language teachers interested in the possible ways to deal effectively with challenges associated with the necessity to teach ESL on Zoom.*

**Key words:** *distant learning, Zoom platform, higher educational institution, motivation, psychological barrier, Zoom's breakout rooms.*

*Дана стаття присвячена розгляду актуальної проблеми, з якою регулярно стикаються викладачі англійської мови при дистанцій-*

*ному навчанні. У статті зосереджена увага на важливості продовжувати безперервне впровадження навчального процесу під час надзвичайних обставин, використовуючи платформи для відео конференцій, такі як Zoom. Хоча використання цифрових технологій відкриває нові можливості для дистанційного навчання, процес диджиталізації освіти створює ряд проблем як для викладачів, так і для студентів. Беручи до уваги недостатній розвиток системних методів і підходів до викладання англійської мови онлайн, дане наукове дослідження зосереджене на детальному розгляді всіляких можливих рішень проблем, що виникають у зв'язку з необхідністю викладання англійської мови, використовуючи платформу Zoom. Було зроблено спробу дати комплексний огляд усіх проблем, пов'язаних із процесом онлайн-викладання англійської мови. В статті перелічені комунікаційні бар'єри, які можуть суттєво ускладнювати ефективність дистанційного навчання. Вивчається використання різних стратегій для залучення студентів до навчального процесу, серед яких такі як використання інтерактивних заходів та живих дискусій у сесійних залах платформи Zoom. У статті підкреслюється надзвичайно важливе значення докладання зусиль задля створення сприятливої дружньої атмосфери у віртуальному класі для подолання проблеми психологічного бар'єру. Розглянуті всі можливі причини зниження концентрації уваги, які можуть негативно вплинути на результат навчального процесу. Відзначено все розмаїття інтернет-ресурсів, які дають змогу отримати інформацію та дозволяють не лише різко підвищити ефективність навчання, а й спонукають студентів до самостійної роботи. Розглянуті переваги використання такої платформи для відео конференцій як Zoom для навчання англійської мови. У статті розглядається така функція Zoom як сесійні зали, яка є надзвичайно важливою саме для викладачів іноземної мови, оскільки вона пропонує низку переваг з точки зору покращення мовленнєвих навичок і залучення студентів до роботи. Стаття дуже допоможе всім викладачам іноземних мов, які цікавляться можливими способами ефективного вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю викладання англійської мови онлайн.*

**Ключові слова:** *дистанційне навчання, платформа Zoom, вищий навчальний заклад, мотивація, психологічний бар'єр, сесійні зали платформи Zoom.*

UDC 37.01.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.50>

**Sytailo N.M.,**

Lecturer at the Department of English for Engineering № 1  
National Technical University of Ukraine  
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**Doronkina N.Ye.,**

Candidate of Philological Sciences,  
Senior Lecturer at the Department  
of English for Engineering № 1  
National Technical University of Ukraine  
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**Ivasiuk O.V.,**

Candidate of Philological Sciences,  
Lecturer at the Department of English  
for Engineering № 1  
National Technical University of Ukraine  
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**Problem statement.** It goes without saying that it is technological innovation that plays a crucial role in shaping our contemporary world. The outbreak of the Covid-19 and war in Ukraine has dramatically changed daily working routine of teachers. English as a second language (ESL) teachers are not an exception. It would not be an exaggeration to

claim that the habitual teaching methods used in the ESL classrooms had to be instantly adjusted to inevitable changes that were brought into the sphere of education because of the urgent necessity for all participants of the educational process to stay home. Since educational process couldn't be stopped despite any adverse circumstances, ESL teachers had to



continue to implement teaching process seamlessly under difficult and challenging circumstances.

The rapid transition to online teaching due to the pandemic and war in Ukraine has led to a surge in the use of video conferencing platforms such as Zoom for teaching ESL. While this technology has opened up new possibilities for distant learning, it has also presented a range of challenges for both teachers and learners. This article aims at exploring challenges and perspectives of teaching English on Zoom, with the goal of providing insights and recommendations for improving the online ESL teaching experience.

**The purpose** of this article is to take a closer look at challenges of digital transformation in teaching ESL. Unfortunately, digital transformation in education, as well as switch to online education is associated with many difficulties teachers have to face on a regular basis. It is necessary to highlight that the task of a teacher placed in online environment is to enhance the educational process and to take the most from technological benefits making transition from offline classes to online work as smooth as possible, while minimizing the drawbacks associated with online teaching.

**Analysis of recent research and publications.**

Despite the growing importance of teaching English on Zoom because of the outbreak of war in Ukraine, recent research and publications on this topic appear to be relatively scarce. While war in Ukraine has accelerated the shift towards distant teaching, many educators have had to rely on trial and error method to determine the most effective approaches to teaching online. Thus, there is a pressing need for more research and publications that focus on developing evidence-based strategies and best practices for teaching English on Zoom. Such research could provide valuable insights into the challenges and opportunities associated with the necessity to stay online, including the use of technology, as well as the promotion of student engagement and motivation.

**Presentation of the main material.** Let's take a look at challenges associated with teaching ESL on Zoom and consider all the possible ways to tackle the problems that inevitably arise. One of the main challenges that every ESL teacher faces in the higher educational institution is the lack of motivation to study. It concerns not only motivation to study foreign languages, but also unwillingness to study anything at all, caused by laziness, addiction to computer games/social networks/Internet, deficit of attention, etc.

Motivation is perhaps the most indisputable and essential factor in the success of learning in general and the study of foreign languages in particular. It goes without saying that if students lack motivation, it can significantly hinder the learning process. It won't be an exaggeration to claim that the lack of motivation can be a stumbling block in acquiring any skills and a foreign language is not an exception.

It should be emphasized that when trying to find out reasons for the reluctance to study, ESL teachers can usually hear that students realize the importance of knowing foreign languages in today's rapidly changing world and verbally demonstrate readiness to study, though as practice shows, students appear to be unprepared to make even the slightest effort. Such discrepancy between words and reality is caused by low level of self-organization, lack of time management skills, inability to self-study, etc.

Undoubtedly, we can claim that the shift to distant or online learning, unfortunately, made the things even worse for those students lacking motivation to study. [4, p. 113] Being the first-hand participants of digital transformation in the educational process, we may observe that the attention span of non-motivated students involved in the online learning process is significantly decreased, compared to those students who also lack motivation, but have to attend offline practical lessons.

It is necessary to highlight that reasons for decreased attention span are quite obvious, among which we can name such distractors as smart phone notifications, messaging using social networks or messengers that have become extremely popular among tech-savvy teenagers, Internet surfing, etc. Unfortunately, we can claim that in the majority of cases it becomes the biggest challenge for ESL teachers to compete with messengers for the attention of demotivated students. Thus, English teachers working on Zoom have to employ different strategies to keep their students engaged, such as using interactive activities, discussions, and group settings in break-out rooms. Although it can be challenging to create an interactive learning environment when students are not physically present, digitalization can make learning more interactive and engaging. Digital tools such as videos, podcasts, interactive quizzes and games, and online discussion forums allow learners to engage with the language in a more dynamic and stimulating way. This can help keep learners motivated and interested in their studies.

The other challenge that ESL teachers have to deal with is communication barriers. When teaching online, teachers may encounter communication barriers that make it difficult to convey ideas effectively. For instance, poor internet connectivity, background noise, frequent power cuts associated with the war consequences can affect communication between teachers and students. Participants of the distant educational process also have to cope with technical issues, such as network disruptions and software glitches, which can waste valuable teaching time. Teachers may have to repeat themselves frequently or use other means of communication such as chatboxes, which can be time-consuming and less effective.

Online learning can be challenging for both teachers and students, as it requires a different

approach to time management. Teachers have to manage their time efficiently to ensure they cover the required curriculum while allowing students to engage in interactive activities and discussions. Assessment and feedback can be another challenge in English teaching on Zoom. [5, p. 146] Assessing students' progress and providing feedback is critical to ensure that students understand the concepts being taught. However, it can be challenging to assess students' comprehension and understanding of the language when teaching online. Additionally, providing individualized feedback can be time-consuming, especially when teaching a large class.

Often ESL teachers have to deal with so-called psychological barrier that can become a serious stumbling block for any student. Needless to say that it is the task of a foreign language teacher to create a favourable friendly atmosphere in the class, where no student, even the shiest one, will be afraid to get in awkward situation while speaking a foreign language, though sometimes this task for the teacher is not the easiest one. Speaking activities in the offline ESL classroom for shy, unconfident students with low self-esteem and high levels of anxiety, i.e. people experiencing psychological distress in all situations associated with the evaluation of their activities could be quite embarrassing experience, leading to intimidation. [2, p. 21]

In case we deal with shy students lacking confidence, online educational process can have some advantages. Unavoidable digital transformations in teaching ESL have turned into huge plus for shy students with psychological barrier. Favourable and friendly home atmosphere, where a student is alone at home or among family members, facilitates participation in speaking activities. Moreover, the opportunity to study with the camera off can be very beneficial for the students with low self-esteem. Since online education is not associated with stressful situation of being in front of an audience and having the stage fright feeling, fear of speaking activities is not so intense in ESL virtual classroom.

Modern digitally transformed society dictates new requirements for the process of teaching foreign languages. Undoubtedly, the use of computer technology has a number of undeniable benefits. Learning a foreign language is associated with the necessity to process a lot of information. Electronic dictionaries and encyclopedias, multimedia resources, including authentic audio and video materials, digital versions of printed books, authentic newspapers and magazines, educational websites, forums, video conferencing platforms, digital educational tools - all this diversity makes it possible to get in-depth information, allows not only to dramatically increase effectiveness of teaching, but also encourages students to self-study. In this way, the benefits of using technology in teaching ESL are difficult to overestimate.

The platform Zoom has become increasingly popular for teaching ESL in recent years. This online platform offers many advantages for both teachers and students, making it an effective and convenient tool for language teaching as it offers real-time communication. With its video conferencing and chat features, students can interact with their teacher and classmates as if they were in a physical classroom. This provides students with a more immersive language learning experience, as they can hear and see their teacher's pronunciation and facial expressions, which can aid in understanding.

Moreover, Zoom offers a wide range of interactive tools that can be used to enhance the learning experience. Teachers can use features such as screen sharing, virtual whiteboards, and breakout rooms to create engaging and dynamic lessons. These tools allow teachers to share presentations, videos, and other multimedia resources with their students, as well as to divide students into smaller groups for group work and discussions. Undoubtedly, one of the most significant benefits of using Zoom in teaching ESL is the possibility of using breakout rooms. Breakout rooms enable teachers to divide large groups into smaller groups for practicing speaking skills. This is the feature that is not available on other video conferencing platforms, but it is the breakout rooms that can significantly enhance the teaching and learning experience for ESL students. Zoom's breakout rooms feature offers a range of benefits for teaching ESL, especially in terms of enhancing speaking skills and student engagement.

Breakout rooms enable students to work collaboratively with their peers and participate actively in discussions, which improves engagement levels and overall learning outcomes. With smaller groups, teachers can provide more personalized feedback and individual attention to each student, addressing their unique needs. It is quite understandable that ESL students need ample opportunities to practice speaking skills, which can be rather challenging in a large group. Breakout rooms allow students to interact with their peers in a more relaxed and comfortable setting, enabling them to develop their speaking skills at their own pace.

Moreover, breakout rooms promote collaborative learning, which is essential for ESL students. It enables them to learn from each other, share their ideas and experience, and work together to achieve a common goal. It won't be an exaggeration to claim that Zoom has become an indispensable tool for language learning. With its many benefits, it is no surprise that more and more teachers are turning to Zoom for their ESL classes.

**Conclusions.** All in all, it should be pointed out that a foreign language teacher working online has to adopt a mixture of solutions that would meet the needs of every single student in the ESL virtual classroom,

so that the educational process might be carried out to the full extent. That way it would become possible for all participants of the educational process to enjoy putting technology to work on your own needs, while trying to minimize all the drawbacks that the digital transformation has brought to our everyday life. With the right approach, ESL teachers can ensure that their students receive high quality education, regardless of the circumstances we are put in.

**REFERENCES:**

1. Harmer J. The practice of English language teaching. Harlow: Longman, 2001. 190 p.
2. Hordiienko N. M. Psychological aspects in teaching foreign languages. *Monografia pokonferencyjna*

*“Science, Research, Development. Pedagogy#11”*: Zbior artykulow naukowych recenzowanych. (Rotterdam, 29.11.2018 - 30.11.2018.) - Warszawa: “Diamond trading tour”, 2018. P. 21 -22.

3. Phillips E. Anxiety and Oral Competence: Classroom Dilemma. *The French Review*. 1991. Vol. 65, №1. P. 1-14.

4. Putri NA, Suryaman M. Students' Perception of Using Zoom Meetings for Online Learning in Teaching English Speaking Skills in Times of Covid-19. *ELite Journal: International Journal of Education, Language, and Literature*. 2022. Vol. 2, №2. P. 108-115.

5. Ramadani A., Xhaferi B. Teachers' Experiences with Online Teaching Using the Zoom Platform with EFL Teachers in High Schools in Kumanova. *SEEU Review*. 2020. Vol. 15, №1. P. 142-155.

## ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКА У ВИВЧЕННІ/ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

## THE USE OF ELECTRONIC DICTIONARIES IN ESL

У статті розглянуто питання використання словника під час вивчення/навчання іноземної мови. Словники спрощують пошук слів, відіграють важливу роль у наданні інформації для своїх користувачів та створюють оптимальні умови для творчого підходу до вивчення іноземної мови. Автори зазначають, що потрібно бути уважними та знати, як вибрати найкращий словник, оскільки в подальшому це слугуватиме основою знань при вивченні мови. Актуальність наукової статті визначається необхідністю висвітлення теми використання словника у вивченні/навчанні іноземної мови. Відповідно мета статті – розглянути та проаналізувати роль словника та його використання у вивченні/навчанні іноземної мови. Для ефективного засвоєння іноземної мови доцільно використовувати як одномовні, так і двомовні словники, тобто різні види словників. Використання словників учнями та студентами може забезпечити кращі успіхи у навчанні. Автори стверджують, що із появою прикладної лексикографії з'явилися різноманітні дослідження, зокрема такі теми, як аспекти та способи або стратегії використання словника, цілі використання словника, ставлення користувачів до словника, а також навчання користуванню словником. У статті описано алгоритми використання словників та вивчення нових слів, які можуть бути різними, залежно від мети навчання та виду мовної діяльності. У роботі проаналізовано роботу із індивідуальним словниковим журналом. З'ясовано, що для якісного опрацювання слова потрібно дотримуватися стратегії пошуку слова, а також певних кроків та алгоритмів. У нашому дослідженні наведено результати опитування про використання студентами Державного університету «Житомирська політехніка» словників при вивченні англійської мови. Перспективи подальших досліджень передбачають поглиблене вивчення кроків, алгоритмів та стратегій роботи із словником, оскільки це сприятиме кращій комунікації.

**Ключові слова:** вивчення лексики, використання словника, індивідуальний журнал, іноземна мова, користування словником, роль словника.

The article considers the issue of using a dictionary when studying/teaching a foreign language. Dictionaries simplify word searches, play an essential role in providing information for their users, and create optimal conditions for a creative approach to learning a foreign language. The authors point out that you need to be careful and know how to choose the best dictionary because, in the future, it will serve as the basis of knowledge when learning the language. The relevance of the scientific article is determined by the need to highlight the topic of using a dictionary in studying/teaching a foreign language. Accordingly, the article aims to consider and analyze the role of the dictionary and its use in studying/teaching a foreign language.

For effective learning of a foreign language, it is advisable to use monolingual and bilingual dictionaries, that is, different types. The use of dictionaries by pupils and students can ensure better academic success. The authors argue that with the advent of applied lexicography, various studies have emerged, including aspects and ways or strategies of dictionary use, purposes of dictionary use, user attitudes toward a dictionary, and dictionary use learning. The article describes algorithms for using dictionaries and learning new words, which may differ depending on the purpose of learning and the type of language activity.

The work analyzes the benefits of the use of an individual dictionary journal. It was found that you need to follow a word search strategy and specific steps and algorithms for high-quality word processing. Our study presents students when learning English. Prospects for further research include an in-depth study of the steps, algorithms, and strategies for working with the dictionary, as this will contribute to better communication.

**Key words:** learning vocabulary, using a dictionary, individual journal, foreign language, using a dictionary, the role of a dictionary.

УДК 31.091.3:811.133.1  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.51>

**Черниш О.А.,**

канд. філол. наук, доцент,  
декан факультету педагогічних  
технологій та освіти впродовж життя  
Державного університету  
«Житомирська політехніка»

**Вергун Т.М.,**

асистент кафедри педагогічних  
технологій та мовної підготовки  
Державного університету  
«Житомирська політехніка»

**Білошицька З.А.,**

ст. викладач кафедри педагогічних  
технологій та мовної підготовки  
Державного університету  
«Житомирська політехніка»

**Постановка завдання.** Інноваційні технології значно збагачують, урізноманітнюють та вдосконалюють процес вивчення/навчання іноземних мов. Вони сприяють активній взаємодії вчителя/викладача та учня/студента, а також створюють оптимальні умови для творчого використання інформації самостійної діяльності. Саме тому словники спрощують пошук слів, відіграють важливу роль у наданні інформації для своїх користувачів. Словник є визначним інструментом навчання, який має велику вагу у засвоєнні мови. Відповідно **мета статті** – розглянути та проаналізувати роль словника та його використання у вивченні/навчанні іноземної мови.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.**

У публікаціях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як О. Демська, Т. Піотровський, Ф. Бацевич,

І. Шевченко, П. Шофілд, Р. Гартманн, Г. Бішоп, Ю. Уінгейт та інших описано дидактичні можливості використання словників у вивченні/навчанні іноземної мови. Нині зростає актуальність вивчення іноземної мови за допомогою словників в Інтернеті, і це має свої переваги та більші можливості для стимулювання пізнавального інтересу та мотивації навчальної діяльності.

Зокрема П. Шофілд припускає, що стратегію пошуку та розуміння інформації, яка необхідна здобувачу, можна поділити на певні кроки. Відомий лінгвіст Г. Бішоп склав набір рекомендацій щодо використання двомовних словників для вивчення іноземної мови. Отже, використання словника має свою певну стратегію, якої потрібно дотримуватися для якісного опрацювання слова.

**Виклад основного матеріалу.** Словник є одним із найважливіших інструментів під час навчання у виші. Хороший словник може допомогти студенту краще зрозуміти предмет та покращити своє спілкування іноземною мовою. Вивчення нових слів і фраз – це перший крок, який учні/студенти роблять під час вивчення іноземної мови. Відповідно потрібно бути уважними та знати, як вибрати найкращий словник, оскільки в подальшому це слугуватиме основою знань під час вивчення мови. Зробивши ці перші кроки, ви зможете підтримувати плавний досвід навчання та досягати успіху на інших етапах вивчення мови. У своєму дослідженні ми з'ясували і стверджуємо, що використання словника сприяє свідомому вивченню нових слів та збагаченню словникового запасу, а також розвитку навичок мови. Ознайомившись із типологією сучасних лексикографічних видань, можна зробити висновок, що не всі словники однакові. Отже, важливо визначити, який варіант є найкращим для тих, хто вивчає іноземну мову. Використання одномовних словників вважається дуже важливим для вивчення лексики. Двомовні словники можуть бути найпростішими для учнів та студентів, оскільки вони включають мову, яку ми вже знаємо, і мову, яку ми вивчаємо. Однак для ефективного засвоєння іноземної мови доцільно використовувати різні види словників. Хоча в двомовних словниках ми можемо знайти лише еквівалентне значення невідомого слова, а словники для студентів можуть подавати декілька визначень, варіації за часом (для дієслів) і множиною (для іменників), вимови, частини мови, приклади речень, фраз, ідіоми та вирази. Отже, використання словників учнями та студентами може забезпечити краще навчання.

Словник синонімів і словник словосполучень – це два типи словників, якими слід користуватися незалежно від рівня володіння іноземною мовою. Вивчення нової мови полягає не лише у вивченні значень або визначень слова. Важливо вивчати пов'язані фрази, слова, ідіоми або речення, складені з невідомим словом. Коли студент досягає середнього рівня володіння мовою, він може почати використовувати одномовні та спеціальні словники. Оскільки одномовні словники складніші за інші типи, використовувати їх на початку вивчення мови не рекомендується. Спеціальні словники є унікальними для певної галузі. Якщо ви використовуєте їх на початковому рівні, ви не вивчаєте нову мову, а вивчаєте термінологію цієї галузі.

Нині студент може отримати доступ до словників різними способами:

– друковані словники, їх можна придбати онлайн або в книжковому магазині. Але через широке використання онлайн-словників, друковані словники здаються трохи старомодними;

– онлайн-словники, доступ до таких словників можна отримати за підпискою, наприклад Оксфордський словник англійської мови (Oxford English Dictionary). У таких словниках можна знайти все необхідне, адже вони дають вичерпну інформацію про словниковий запас [3]. Очевидно, що використання словника для вивчення лексики – це складний процес, який потребує розумових зусиль та поглиблене вивчення різноманітних стратегій. Учні/студенти повинні бути добре навчені як користуватися словником, щоб процес пошуку слів у словнику не був для них важким завданням. Для цього вони повинні знати про різні необхідні навички та алгоритми користування словником. В останні десятиліття спеціалісти зосереджували свої зусилля на цьому головному аспекті навчання/викладання іноземних мов. Це сприяло виникненню нової галузі знань, яку визначають як прикладна лексикографія.

Прикладна лексикографія поєднує різні теми, включаючи вивчення словника та його використання. У рамках цього з'явилися різноманітні дослідження, зокрема такі теми, як аспекти та способи або стратегії використання словника, цілі використання словника, ставлення користувачів до словника, а також навчання користуванню словником. В останні десятиліття спостерігається зростання інтересу у багатьох вчених таких, як П. Шофілд, Р. Гартманн, Г. Бішоп, Ю. Уінгейт у дослідженні різних стратегій, які використовують користувачі словника в процесі пошуку необхідної інформації. Крім того, дослідники досліджували і концептуалізували, що студенти використовують словники для двох функцій – декодування та кодування [1]. Одна з відомих моделей розроблена П. Шофілдом. Це стосується алгоритмів, яких повинні дотримуватися студенти під час використання словника для розшифровки мети пошуку. Фактично, П. Шофілд припускає, що стратегію пошуку та розуміння інформації, яка необхідна здобувачу, можна поділити на такі кроки:

1. Ідентифікуйте для себе незрозумілі слова та фрази.

2. Якщо невідома форма слова відмінюється, видаліть флексію, щоб поновити форму слова для пошуку.

3. Шукайте невідоме слово в алфавітному порядку.

4. Якщо ви не можете визначити, принаймні одну основну форму для невідомого слова, спробуйте такі кроки:

– якщо невідома форма схожа на сталий вираз, ідіому або словосполучення, спробуйте знайти кожен основний елемент;

– якщо схоже, що невідоме слово має суфікс, спробуйте ідентифікувати основу слова;

– якщо невідоме слово це неправильна відмінювана форма слова або різновид правопису,

перевірте слова поруч, також можна подивитися у додатку словника.

5. Якщо у слова є декілька значень або це омограф – їх скорочують.

6. Оберіть визначення, яке підходить, та інтегруйте його в контекст, де зустрілося невідоме слово.

7. Якщо жодне із знайдених значень не підходить, спробуйте зробити висновок про те, що може відповідати потрібному вам значенню. Якщо підходить більш ніж одне значення, то шукайте додаткові контекстуальні підказки у вихідному тексті, щоб усунути неоднозначність [5].

Кожен із перерахованих вище кроків вимагає різних стратегій. На першому кроці, наприклад, читач знаходить нове слово(а) або фразу(и), які можуть включати кілька складних стратегій. У випадку, коли читачеві важко зрозуміти ідіоматичну фразу, навіть якщо він розуміє значення окремих слів, що входять до складу фрази, йому може знадобитися пошук відповідного значення під різними заголовками. Студент має продовжити свій пошук, використовуючи ці кроки один за одним, поки не віднайде значення, яке шукає. Однак інший науковець, Ю. Уінгейт, припустила, що кроки, описані Шофільдом не пропонують вичерпного алгоритму, оскільки ці кроки є тільки для тих, хто залучений до читання. Ю. Уінгейт стверджує, що кількість кроків у алгоритмі має бути набагато більше, якщо метою використання словника є письмо [6]. Г. Бішоп склав набір рекомендацій щодо використання двомовних словників для вивчення іноземної мови. Мета посібника полягає в тому, щоб використовувати рекомендації під час письмових іспитів та особистого вивчення мови. Алгоритм складається з 10 кроків:

1. Перегляньте словник та ознайомтеся з тим, що в словнику містяться різні види інформації.

2. Визначте частину мови (напр. дієслово, іменник) слова, яке ви шукаєте, а також вивчіть символи, які вживаються для позначення дієслів, іменників тощо.

3. Використовуйте словник для пошуку синонімів, щоб збагатити ваш словниковий запас.

4. Використовуйте словник для накопичення спеціалізованої лексики перед написанням роботи на певну тему.

5. Переконайтеся, що ви розумієте, як використовувати граматичну інформацію, внесену до словника.

6. Навчіться читати фонетичні символи, наведені у словнику.

7. Переконайтеся, що ви знаєте, як перевірити необхідне слово в словнику (наприклад, формальне/неформальне, письмове/усне).

8. Перевірте значення в другій половині двомовного словника, щоб переконатися, що це саме

те, що ви шукаєте. Наприклад, коли ви перекладаєте нове слово англійською мовою у розділі з «Англійської українською мовою», щоб дізнатися, що воно означає українською, то знову знайдіть перекладене слово в розділі з «Української англійською мовою», щоб переконатися у правильності значення.

9. Обов'язково вичитуйте свою письмову роботу після написання.

10. Запам'ятайте, що словник не може бути заміною впевненого володіння власним словниковим запасом [2].

Очевидно, що ці рекомендації відрізняються від алгоритмів, які запропонував П. Шофільд. По-перше, вони в основному зосереджені на навичках користування словником, які можуть допомогти учням/студентам у їхньому письмі. По-друге, ці рекомендації були розроблені, щоб допомогти у користуванні двомовним словником, отже, вони можуть не справлятися з одномовними словниками. Учні/студенти можуть використовувати одномовні, двомовні або поєднання словників; словник можна використовувати для різноманітних видів діяльності на уроці/занятті, таких як читання або аудіювання, письмо чи говоріння. Отже, складність створення алгоритмів роботи зі словником полягає у тому, що важко охопити усі можливі цілі використання словника та типи словників.

Враховуючи алгоритм П. Шолфілда, Ю. Уінгейт запропонувала свою стратегію використання словника:

1. Словниковоорієнтовані стратегії ті, які стосуються знання словникових правил.

2. Мовноорієнтовані стратегії ті, які аналізують невідоме слово морфологічно і синтаксично.

3. Стратегії орієнтовані на значення слова, тобто ті, які визначають найбільш відповідне значення для багатозначного слова [6].

Дослідження Уінгейт стосується лише роботи зі словником тільки під час читання. Отже, така стратегія не може бути застосована з іншими видами діяльності, наприклад, у письмі. Тому Уінгейт підкреслювала необхідність подальших досліджень з більшою увагою до інших мовних видів діяльності.

Як ми з'ясували вище, алгоритми використання словників та вивчення нових слів можуть бути різними, залежно від мети навчання та виду мовної діяльності. Студент може спробувати та обрати для себе найбільш ефективний та підходящий алгоритм. Врахувавши стратегії, які визначили провідні науковці, ми можемо запропонувати один з дієвих методів для використання на уроках англійської мови – це запис нового слова в індивідуальний словниковий журнал, і такий «журнал» може мати вигляд таблиці.

Відповідно до Таблиці 1, алгоритм роботи зі словниками такий:

Приклад індивідуального словникового журналу

New Word	Dictionary Definitions	In My Language	Example Sentence	Parts of Speech	Collocates
lecture	talk that is given to a group of people to teach them about a particular subject, often as part of a university or college course	лекція	I have a lecture at nine tomorrow.	lectrice, lecture hall	go to /attend/deliver/ give/ present a lecture, course of/ program of /series of lecture, lecture course /program,series
seminar	a class at a university or college when a small group of students and a teacher discuss or study a particular topic	семинар	Teaching is by lectures and seminars.	seminary	give/teach/go to/attend/ hold/run/ conduct a seminar
tutorial	a period of teaching in a university that involves discussion between an individual student or a small group of students and a tutor	консультація	The total number of hours spent in lectures, tutorials and practicals varies according to the course of study.	tutor	group tutorial, individual tutorial, have tutorial, prepare for tutorial, go to tutorial,tutorial class, tutorial group
independent learning	self learning; by confident and without needing help from other people	самостійне навчання	The increased use of independent learning at higher levels within the pathway is reflected in the assessment pattern within the modules.	independence; independently	independent study, independent day, independent country/ region

1. Нове слово (New Word) – студент повинен записати слово, для якого ведеться словниковий журнал.

2. Словникове визначення (Dictionary Definitions) – потрібно переконатися, що вибрано правильне визначення зі словника для цієї частини. Якщо студент бачить будь-які інші контексти, у яких використовується це слово, він також повинен додати цю інформацію до свого журналу.

3. Моєю мовою (In my language) – якщо студент або учень не розуміє значення нового слова, він може скористатися двомовним словником і написати переклад. У цьому випадку потрібно пам'ятати, що слова можуть мати багато різних значень, тому доцільно записувати те значення слова, яке відповідає контексту виучуваного матеріалу та має сенс для учня.

4. Приклад речення (Example Sentence) – щоб зрозуміти, як вживати слово, спочатку доречно написати принаймні одне речення. Але якщо студент бачить нові та різні способи використання слова, йому слід продовжувати додавати приклади речень у свій журнал.

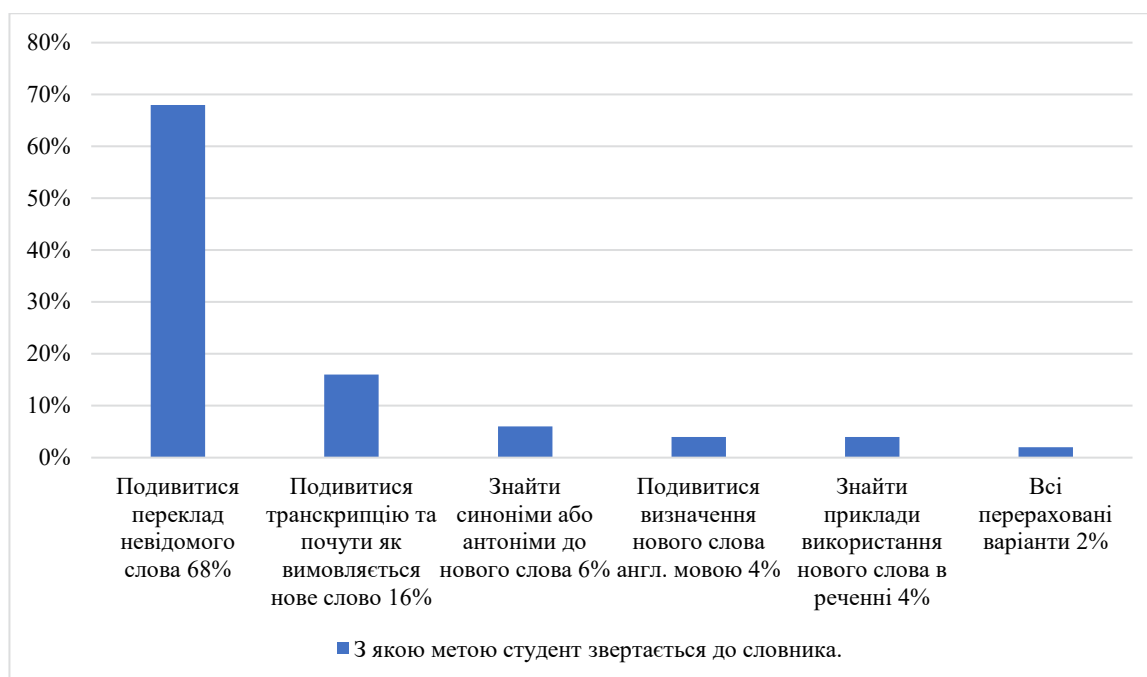
5. Частина мови (Parts of speech) – необхідно записати тип слова, який студент вивчив, і знайти інші частини мови. Наприклад, якщо вивчається слово «independent», то слід спочатку написати його частину мови (прикметник). Далі за допомогою словника потрібно пошукати та знайти інші варіанти до слова «independent», наприклад «independently» та «independence».

6. Словосполучення (Collocations) – майже всі слова мають спільні комбінації з іншими словами. При вивченні словосполучення, краще використовувати їх у реченні.

Вивчаючи іноземну мову, на перших порах цілком природно розгубитися. Щоб зрозуміти, як вживати те чи інше слово, спочатку напишіть хоча б один приклад речення. Приклади, наведені у цій статті, призначені для тих, хто вивчає англійську мову, але цей алгоритм можна легко застосовувати і при вивченні інших іноземних мов, адже вивчення нової мови починається з вивчення нових слів [3].

Для більш глибокого розуміння ситуації щодо використання студентами словників при вивченні англійської мови, нами було проведено дослідження серед студентів Державного університету «Житомирська політехніка». В опитуванні брало участь 50 студентів 1-3 курсів. Метою опитування було виявлення потреби студента у словнику, методу роботи зі словником, частоту використання словника та який саме словник є у постійному вжитку у студента. За результатами дослідження було виявлено: – 82% студентів використовують словник на заняттях з англійської мови, здебільшого це онлайн перекладач «Google Translate» (67,3%). На питання «З якою метою ви звертаєтесь до словника» респонденти надали різноманітні відповіді, але більшість (68%) все ж таки шукає тільки переклад невідомого слова.

## З якою метою студент звертається до словника



52% студентів відповіли, що мають свій індивідуальний алгоритм користування словником, але майже половина студентів (48%) такого алгоритму не мають, що доводить невміння немалої кількості студентів працювати зі словником. Також 52% опитуваних зізналися, що не ведуть індивідуального словникового журналу, і це означає, що ці студенти перекладають нове слово, виконуючи певне завдання, але надалі ніякої роботи щодо запам'ятовування та вжитку певного слова не проводять. Цю думку спростовує наступне питання з анкети, чи цікавиться студент іншими аспектами, окрім перекладу нового слова. У разі потреби респонденти звертаються до словника не тільки за перекладом невідомого слова:

- 43% цікавляться транскрипцією або як вимовляється нове слово;
- 24% як слово вживається у реченні;
- 20% зазвичай цікавить тільки переклад невідомого слова;
- 10% визначення слова англійською мовою;
- 3% інше.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Вивчення лексики має важливе значення, оскільки це необхідна умова для того, щоб студенти могли добре говорити, читати, писати та слухати. Вивчаючи лексику, вони засвоюють значення слова та його синонімічний ряд, що сприяє правильному виборі у контексті. Студентів спочатку необхідно познайомити з базовим словниковим запасом. Вони повинні знати і розуміти значення слів, правильно вимовляти слово. Тривалий час навчання словниковим навичкам не

включалося в підручники, оскільки, очевидно, вони не відігравали важливої ролі у вивченні іноземної мови. Як наслідок, використання словників не заохочувалося на заняттях англійської мови. Подібна ситуація склалася і з використанням перекладу на заняттях англійської мови, коли почали формуватися комунікативні підходи. Однак сьогодні ситуація змінилася, і словники, і переклад знову починають визнаватися корисними навичками у викладанні та вивченні мови [4]. Перспективи подальших досліджень передбачають поглиблене вивчення кроків, алгоритмів, стратегії роботи із словником, оскільки це сприятиме кращій комунікації.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Ahmed Lounas. Dictionary use strategies as an effective way to learn vocabulary of English as a Foreign Language. *Revue El-Bahith*.
2. Bishop, G. (2001). Using Quality and Accuracy Ratings to Quantify the Value Added of a Dictionary Skills Training Course. *Language Learning Journal*.
3. Deniz Mutlu. (2021). How to Use Dictionaries Effectively When Learning a Foreign Language. URL: <https://www.redefinergswl.org/post/how-to-use-dictionaries-effectively-when-learning-a-foreign-language>.
4. Sana Hajmi. (2022). The importance of dictionaries in learning a foreign language. URL: <https://hozir.org/the-importance-of-dictionaries-in-learning-a-foreign-language.html>
5. Scholfield, P. (1982). "Using the Dictionary for Comprehension" *TESOL Quarterly*.
6. Wingate, U. (2004). Dictionary use – the need to teach strategies. *Language Learning Journal*.



## DIGITAL COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT

### ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВІРТУАЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*The article deals with the formation of digital awareness of foreign language teachers (FLT) that is considered important in the structure of professional competences along with psychological, pedagogical, information, communicative, personal and methodological competences. Taking into consideration the on-going process of digitalization and development of smart learning, we focus on the implementation of the set of innovative technologies and a variety of digital tools widely used in the virtual learning environment by FLT. The study of the problem is the subject of research of many Ukrainian and foreign scientists and still is the issue the day. Taking into account different points of view, the author describes the model of teacher's digital competences which are used by her working with students of non-linguistic higher educational institution. It consists of four blocks: instrumental, creative, organizational and communicative. Each block has got its own characteristics and presents different tools that play significant role in students' progress. The author gives a detailed description of each block and presents such technologies as interactive exercises, multimedia presentations, programs for creating quests, flash-cards, podcasts, digital stories, educational web resources, learning management systems, tools to assess students' knowledge etc. Above-mentioned technologies contribute much to the development of students' skills in reading, writing, listening and speaking, motivate them to set new goals and achieve results. Much attention is also paid to teachers' digital training as the work in the online environment has increased the demand of teachers in obtaining professional digital competences for the recent years. The author mentions online platforms, projects, seminars that are specially organized for FLT to meet the requirements which computer technologies offer nowadays. As a result, digitally literate FLT can assist the needs of new generation learners, broadening the context of lessons in the virtual learning environment and contributing to the formation of students' communicative competence.*

**Key words:** digital competence, innovative technologies, smart learning, digital tools, professional training.

*У статті розглядається питання формування цифрової компетентності викладача іноземної мови (ВІМ), яка вважається важливою в структурі професійних компетент-*

*ностей поряд з психолого-педагогічною, інформаційною, комунікативною, особистісною та методичною. Беручи до уваги постійний процес цифровізації та розвитку розумного навчання, ми зосереджуємось на впровадженні набору інноваційних технологій та різноманітних цифрових інструментів, які широко використовуються ВІМ у віртуальному навчальному середовищі. Вивчення цієї проблеми є предметом досліджень багатьох українських, зарубіжних вчених та й досі залишається актуальною темою сьогодення. Аналізуючи різні точки зору, автор описує модель цифрових компетентностей викладача, яка використовується нею у роботі зі студентами неможливо вищого навчального закладу. Ця модель складається з чотирьох блоків: інструментального, творчого, організаційного та комунікативного. Кожен блок має свої особливості та представляє різні інструменти, які відіграють значну роль у роботі студентів. Автор надає докладний опис кожного блоку і представляє такі технології як інтерактивні вправи, мультимедійні презентації, програми для створення квестів, флеш-карт, подкастів, цифрових оповідань. У статті представлені освітні веб-ресурси, системи управління навчанням, інструменти для оцінки знань студентів. Вищезгадані технології роблять значний внесок у розвиток навичок читання, письма, аудіювання та говоріння студентів, мотивують їх ставити нові цілі і досягати результатів. Значна увага також приділяється цифровому навчання викладачів, оскільки робота в онлайн-середовищі в останні роки підвищила потребу спеціалістів в отриманні професійних цифрових компетентностей. Автор згадає онлайн платформи, проекти, семінари, які спеціально організуються для ВІМ, щоб відповідати вимогам часу. Таким чином, ВІМ, які володіють цифровою компетентністю, можуть задовольнити потреби студентів нового покоління, розширюючи контекст занять у віртуальному навчальному середовищі, сприяючи формуванню комунікативної компетентності студентів.*

**Ключові слова:** цифрова компетентність, інноваційні технології, розумне навчання, цифрові інструменти, професійна підготовка.

UDC 378.004.811  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.52>

**Shcherbyna Y.M.**,  
Senior Lecturer at the Foreign Languages  
Department  
Sumy National Agrarian University

**Problem statement.** Integration process of information communication technologies (ICT) into the learning context is one of the key points of modernization of the higher education system in Ukraine. In the modern Information Society the requirements to the teacher's proficiency are getting higher. The circumstances Ukrainian teachers are facing nowadays make us not only strong, but capable to look for new approaches in teaching, be able to adequately and methodically correctly implement

the means of ICT in the educational process. These factors encourage a foreign language teacher (FLT) to work at his (her) proficiency, taking part in different seminars, conferences, webinars and trainings. For the recent years the work in the online environment has increased the demand of teachers in obtaining professional digital competences.

**Analysis of recent research and publications.** The digital environment requires teachers to have a quite different mentality, as well as a different picture of

the world, innovative methods and forms of work with students. Bulman G. and Escueta M. prove that the results of the impact of the use of digital technologies in the educational aspect and for the organisation of effective learning process are still few and the results are still mixed [2; 4]. Blossfeld H. P. and Süß D. state that the use of digital technologies can provide innovative and stimulating learning conditions and improve individual learning strategies and positively affect students' motivation [1; 10, p.19–45]. Special attention to the concept of digital competence of a FLT is paid in the studies of such scientists such as Gorlenko V., Sidorenko V., Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. [3], Escueta M.[4], Krumsvik R.[5,6] and others.

A well-known Norwegian researcher Krumsvik R. [5] describes a teacher's digital competence as a skill of teachers implement ICT in their professional activities. He states that a teacher must critically evaluate different resources, use them, taking into consideration both pedagogy and didactics. "Digital competence is the individual teacher proficiency in using ICT in school with good pedagogical judgement and his/her awareness of its implications for learning strategies and the digital building of students" [5, p. 175]. Krumsvik's visual model of teachers' digital competence is presented in Figure 1.

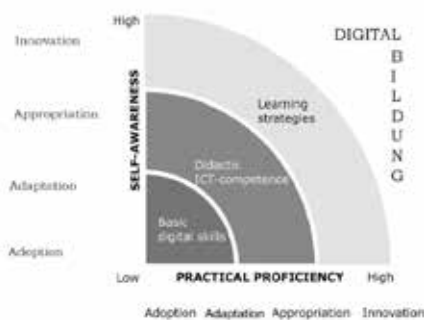


Fig. 1. Teachers' digital competence (Krumsvik, 2007; Krumsvik, 2012)

The vertical axes demonstrates self-awareness and shows that the 'digital competence journey' begins when teachers are relatively unaware (adoption) of what they can or cannot do in relation to educational technology and ICT. Then gradually they are becoming more aware and can reach different levels of adaptation, appropriation and innovation over time [6].

**The purpose of the article.** The lack of university teachers' competence to use the entire didactic potential of modern ICT hinders the process of informatization of education in general and the intensification of teaching foreign languages. So, the main scientific and practical purposes of the study are to analyse the main aspects of digital competence of

a FLT and demonstrate the effectiveness of English lessons implementing different tools, a range of new techniques, services and approaches in the learning process. A great attention to this problem is paid not only by school language teachers, but also by lecturers of higher educational institutions. We consider the stated problem is the issue of the day in Ukraine.

**Presentation of the main materials.** We think that the digital competence of a FLT should be considered as a significant component of the digitalization of the whole system of language learning. This competence is understood by us in this study as an integral professional and personal characteristic of a teacher, which reflects his (her) ability to design the educational process using digital technologies.

Having analysed a model of European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu) [9], as well as taking into consideration the experience of teaching a foreign language to students in non-linguistic higher education institutions, we propose the following model of digital competence of a FLT. This model was tested by the author in the virtual learning environment. It consists of four blocks: instrumental, creative, organizational and communicative.

The instrumental block includes the competencies of using digital devices, programs and online resources for teaching a foreign language, namely:

- ability to conduct lessons using Skype, Zoom, Google Meet, Microsoft Teams platforms;
- knowledge of the principles of the Google Classroom, Moodle, Teams and other learning management systems;
- proficiency in using PowerPoint, Prezi, Canva, Google slides to present students a new educational material;
- ability to integrate online resources into the learning process. The author uses the following web-resources: Listenaminute, Listeningenglish, EIllo, Newsinlevels, Eslvideo to work on listening skills; Forvo, Youghlish to practice correct pronunciation; Englishgrammar, Grammarbank, Grammarmonster can be proposed for improving students' grammar skills; Dictionsonline, Quill, Writeandimprove are good for developing writing skills; Randomlists, Wordhippo, Words-Explorer, Freecollocation are used for vocabulary learning; Eviebot, Personalityforge give students opportunities to improve their speaking skills; English E-reader, Commonlit we use to enhance students reading skills;
- willingness to use tools to assess students' knowledge. From our point of view the most popular services that teachers use in their work are Google forms, Easytestmaker, Classmaker, Liveworksheets, Kahoot, Quizizz;
- ability to use virtual pointers, timers and other virtual class tools;

- the ability to master new digital tools, assessing correctly their functionality and effectiveness;
- willingness to experiment with the implementation of new digital tools in the educational process.

The creative block includes competencies related to the creation of own digital educational materials and digital environment, namely:

- the ability to create various types of digital educational materials such as multimedia presentations using PowerPoint, Prezi, Canva, Google slides; interactive exercises for practicing new vocabulary and grammar, using Learningapps, Wordwall, Liveworksheets, En.islcollective; interactive videos working with the site En.islcollective. If a teacher is interested in making quests, we advise to implement Kahoot, Quizizz. For tests we propose such sites as Onlinetestpad, Easytestmaker. If there is a need in cards, we work with electronic vocabulary flash cards using Quizlet website.

Social nets like Instagram, Facebook, Telegram give a FLT an opportunity to create personal pages for publishing educational materials, posts and stories.

The organizational unit is related to the management of the process of teaching a foreign language using digital technologies focusing on the following competencies:

- ability to organize students' work in learning management systems (Google Classroom, Moodle, Teams);
- ability to organize a project work with students using Padlet, Google docs, Google slides, Jamboard tools;
- ability to organize individual work of students;
- teacher's willingness to provide students with any support they need;
- teacher's capability to motivate students and develop their skills in reading, writing, listening and speaking through innovative technologies of online teaching.

The communication block refers to the interaction of a teacher with students, colleagues, university administration. We think the following competencies should be taking into account:

- knowledge of modern digital technologies used for professional purposes;
- ability to create chats and channels in social networks for interaction with students and colleagues;
- ability to observe network etiquette rules and teach students to adhere to the rules and regulations of network etiquette;
- willingness to participate in digital professional communities, creating innovative educational projects, exchange experience and educational materials with colleagues.

Working with the first-year students of non-linguistic higher educational institution, using digital technologies in the virtual environment, we found out their effectiveness in teaching a foreign language.

Another example of tool that from our point of view is popular in teaching process is the use of QR codes. It provides students with quick and easy access to course materials. We must admit that QR code gives both teachers and students a lot of opportunities. The author often uses it in a teaching process. Text-based instructions, video presentations and URL self-test activities can be available to learners via QR codes. We can state that they diversify the learning process. Figure 2 demonstrates the QR codes that are created and proposed to students by the author of the article.



Fig. 2. The examples of QR proposed to students in the learning process.

Digitally literate FLT always uses modern pedagogical technologies, working in a close collaboration with students, creating strong teamwork that promotes students' success in language learning, motivating them always set new goals and achieve results.

Speaking about digital awareness of a FLT, we must pay special attention to the programs, projects, seminars specially organized for teachers. International Association of Teachers of English as a Foreign Language (IATEFL), British Council, Ukrainian Academy of Digital Development [11], Platforma Indyvidualnoi Traiektorii Profesiinoho Rozvytku Pedahoha (Ukraine) [8] and other organisations provide teachers with courses and different activities, let them acquire new skills, share their experience with others, be active participants of discussions and get professional development becoming more digitally literate.

**Conclusions from this study and further prospects in this direction.** Digital era of smart education is an innovation of the last few decades. It has revolutionized the approaches and strategies of the learning process giving new opportunities, opening access to information, providing valuable perspectives of ICT and benefits for further work. Digital competence is one of the key points in the modernization of education in Ukraine. A modern foreign language lesson must meet the requirements of new standards in teaching.

So, taking into consideration the results of study, foreign language teachers' digital competency includes the knowledge and ability to do the following: to provide students with the basics of information security during Internet project implementation; to use

Internet resources in a foreign language for academic purposes; to be able to create educational Internet resources, implementing different digital tools; to use tools to monitor students' progress in learning and assess their knowledge.

FLT are aware of the need to be digitally literate, applying new technologies and digital instruments in the virtual educational environment. Digitally professional teachers spark students' imagination, inspire them using effective learning activities in teaching. A variety of technologies and digital content of the lessons improve both the quality of teaching and learning, making lessons interesting, creative and enjoyable. All above-mentioned factors influence greatly both on the learning process in the whole and on a FLT's professional development.

#### REFERENCES:

1. Blossfeld H. P., et al. *Digitale Souveränität und Bildung*. Münster: Waxmann Verlag GmbH, 2018. 280 p.
2. Bulman G., Fairlie R. W. Technology and education: Computers, software, and the Internet. Ch.5. In: Hanushek E. A, Machinand S., Woessmann L. (eds.). *Handbook of the Economics of Education*. Amsterdam: Elsevier; 2016. Vol. 5. P. 239–280.
3. Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. *Digital literacies*. Pearson, 2013. P. 20-25. URL: <https://www.risevision.com/blog/benefits-of-digital-technology-in-the-classroom>
4. Escueta M., et al. Education technology: An evidence-based review. *NBER Working Paper*. 2017. 102 p. URL: <https://www.nber.org/papers/w23744.pdf>
5. Krumsvik, R.J. (Ed.). *Skulen og den digitale læringsrevolusjon* [The school and the digital learning revolution; in Norwegian]. Oslo: Universitetsforlaget. 2007. P.175.
6. Krumsvik, R.J. Teacher educators' digital competence. *Scandinavian Journal of Educational Research* 2012. I first article. №58(3). P. 269-280. DOI: 10.1080/00313831.2012.726273
7. Motteram G. *Innovations in learning technologies for English language teaching*. British Council, 2013. 197p.
8. Platforma Indywidualnoi Trajektorii Profesiinoho Rozvytku Pedahoha. URL: <http://platforma-teacher.com.ua/>
9. Redecker C., *European Framework for the Digital Competence of Educators DigCompEdu*, 2017. 95p.
10. Süß D., Lampert C., Wijnen C. *Mediensozialisation: Aufwachsen in mediatisierten Lebenswelten*. In: Süß D., Lampert C., Wijnen C. (eds.). *Medienpädagogik. Studienbücher zur Kommunikations- und Medienwissenschaft*. Wiesbaden: Springer VS, 2013. P. 19–45.
11. *Ukrainian Academy of Digital Development*. URL: <https://www.digitalacademy.in.ua>

## ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT В ОСВІТЬОМУ ПРОЦЕСІ USING THE CHATGPT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Стаття присвячена одному з актуальних та перспективних шляхів підвищення ефективності освітнього процесу – застосування штучного інтелекту, а саме chatgpt, навколо якого останнім часом виникає чимало дискусій. Мейнстрімом обговорень стають питання переваг штучного інтелекту над людиною, можливістю застосування штучного інтелекту в різних сферах, загрози для якості освіти та людства загалом через використання штучного інтелекту.

Наукова спільнота в розумінні щодо перспектив використання chatgpt розділилась на три категорії: ті, хто вбачають переваги його застосування, ті, хто заперечують його доцільність та підкреслюють загрози, ті, хто намагаються використати можливості та передбачити й нівелювати ймовірні загрози.

В статті автор наводить приклади власного випробування chatgpt в освітньому процесі в ході виконання декількох завдань різного типу при викладенні гуманітарних дисциплін, формулюючи в кожному випадку позитивні сторони та недоліки.

На основі узагальнення висновків представників різних сфер, а також самого chatgpt щодо власних можливостей, автор наводить переваги використання чат-боту в освітньому процесі, недоліки, а також спірні питання, які можуть бути вирішені на користь chatgpt за умов його удосконалення та навчання, що є його особливістю.

Серед переваг в статті визначені: масштабованість, швидкість відгуку, економія часу, зручність використання, структурованість, лаконічність, зрозумілість повідомлень, що генерує chatgpt.

Недоліками зазначені: надмірна залежність від технології, недостатня точність наданих відповідей, проблема безпеки даних.

Спірними питаннями стали: особиста адаптація до кожного здобувача освіти, надійність та повнота інформації, залучення здобувачів освіти до інтерактивних досліджень, розвиток навичок критичного мислення, можливість заміни викладачів штучним інтелектом.

**Ключові слова:** штучний інтелект, освітній процес, chatgpt, інформаційно-комп'ютерні технології.

The article is devoted to one of the actual and promising ways of increasing the effectiveness of the educational process – the using of artificial intelligence, namely chatgpt, which is now in a focus of discussions. Issues of the advantages of artificial intelligence over humans, the possibility of applying artificial intelligence in various fields, threats to the quality of education and humanity in general due to the use of artificial intelligence become the mainstream of discussions.

The scientific community is divided in the opinions of the perspectives of using chatgpt into three categories: those who see the advantages of its using, those who deny its feasibility and emphasize the threats, those who try to use the opportunities and predict and eliminate the probable threats.

In the article, the author gives examples of his own testing of chatgpt in the educational process during the performance of several different types tasks during the teaching humanitarian disciplines, formulating positive aspects and shortcomings in each case.

Based on the generalization of the conclusions of representatives of various fields, as well as chatgpt itself regarding its own capabilities, the author cites the advantages of using a chatbot in the educational process, disadvantages, as well as controversial issues that can be resolved in favor of chatgpt under the conditions of its improvement and training, which are its feature.

Among the advantages, the following are defined in the article: scalability, speed of response, time saving, ease of using, structuredness, brevity, clarity of messages generated by chatgpt.

The disadvantages are: excessive dependence on technology, insufficient accuracy of the answers provided, insufficient opportunity for the development of critical thinking, the problem of data security.

Controversial issues became: personal adaptation to each student, reliability and completeness of information, involvement of students in interactive research, development of critical thinking skills, the possibility of replacing teachers with artificial intelligence.

**Key words:** artificial intelligence, educational process, chatgpt, information and computer technologies.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.53>

**Яндола К.О.,**

викладач кафедри психології та педагогіки

Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання трансформації освіти було і залишається актуальним для будь-якого суспільства. Тому що розвиток суспільства відбувається у тісному взаємозв'язку із розвитком освітньої сфери. Але й розвиток освіти, безумовно, дає потужний поштовх для розвитку суспільства.

Важливість трансформації освіти в Україні знаходить відображення у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту»; «Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року» тощо.

Одним із шляхів трансформації системи освіти є впровадження інформаційних комп'ютерних технологій, які можуть бути використані на

різних етапах організації та реалізації освітнього процесу.

Проблема застосування інформаційних комп'ютерних технологій в освіті лежить в основі досліджень Д. Захарчук, К. Івашук, Ю. Коваль, С. Новікова, Т. Полілової, Л. Цветкової, Л. Ящинського, тощо.

Однак, експерти стверджують, що розвиток інформаційних технологій сьогодні дійшов до рівня 5.0, промислова революція на рівні 4.0, а освіта – 2.0 (К. Шваб, В. Співаковський).

Аналітичне бюро McKinsey & Company в своєму дослідженні у 2022 році виділило сім основних технологій, що використовуються все більше і зазнають найбільших змін у глобальній індустрії та

суспільстві. Серед них: робототехніка, комп'ютери та програмування нового покоління, хмарні технології, а також прикладний штучний інтелект. При чому останньому пророчать 75% усіх цифрових сервісів в найближчому майбутньому [1].

В наукових публікаціях [1-4] наведено можливості та алгоритми застосування штучного інтелекту. Останнім часом жвавого обговорення набуває застосування chatgpt. Сьогодні його тестують медійники, програмісти, викладачі, копірайтери, аналітики, розробники застосунку Дія тощо. Мета тестування схожа: визначити можливості штучного інтелекту, сформулювати потенційні загрози, з'ясувати, які функції він може виконувати без втручання людини, зрозуміти чи не витіснить він певні професії та як людині з ним конкурувати.

**Формулювання цілей статті.** Мета цієї статті полягає в теоретичному обґрунтуванні можливостей застосування chatgpt в освітньому процесі вищої школи.

Для досягнення поставленої мети необхідно: визначити особливості chatgpt, дослідити його можливості для учасників освітнього процесу, сформулювати переваги та загрози його використання в освітньому процесі у вищій школі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Chatgpt – це чат-бот, який відповідає на складні питання у діалоговому режимі. Він має здатність взаємодіяти у формі розмовного діалогу і давати відповіді, які можуть здатися людяними.

Chatgpt може писати коди, вірші, пісні, оповідання, генерувати музику, працювати з числами, формулами, зображеннями. На сьогодні навіть існує прецедент написання А. Решті дитячої книги за допомогою chatgpt та створення ілюстрації до неї у MidJourney. В іншому експерименті chatgpt успішно склав випускні іспити на МБА у Вортонській школі бізнесу при Пенсільванському університеті [4].

Chatgpt – чат-бот зі штучним інтелектом, прототип якого випустили в листопаді 2022 року. З того часу він еволюціонував до версії 4.0.

Chatgpt швидко набув популярності серед учасників освітнього процесу. Використання його серед здобувачів освіти стає зростаючою тенденцією. Опитування 100 респондентів (курсантів одного з провідних військових вишів) продемонструвало, що всі не тільки чули, а й активно використовують його в процесі навчання. При чому 20% респондентів мають платну удосконалену його версію.

Роботи, які здобувачі освіти зазвичай виконують за допомогою Chatgpt: есе, доповіді, контрольні, реферерати, курсові.

Щодо освітян, то штучний інтелект поділив їх на тих, хто: шукає можливості його застосування; критикує його доцільність та потенціал; намагається його використати з максимальною ефективністю.

З метою оцінити переваги та недоліки цього ресурсу ми провели частковий педагогічний експеримент в межах навчальної дисципліни «Військова педагогіка та психологія». Експеримент полягав у виконанні курсантами різних завдань за допомогою chatgpt (використовувалась загальнодоступна безкоштовна версія).

Одним із завдань було підготувати доповіді за темою «Провідні концепції навчання». Учасникам експерименту (33 курсанти) було запропоновано підготувати одну доповідь до заняття без використання штучного інтелекту, а іншу – під час проведення заняття із застосуванням chatgpt.

Серед переваг здобувачі освіти відмітили, що при застосуванні chatgpt вони значно зекономили час. Текст відповіді був зрозумілим, лаконічним, структурованим. Відмітили також можливість миттєвого доповнення повідомлення. Однак, контрольне опитування продемонструвало, що успішність засвоєння доповідей, що були підготовлені самостійно, на 5% вища. Крім того, за деякими питаннями chatgpt були сформульовані некоректні відповіді. Так, наприклад, при розкритті питання щодо програмованої концепції навчання, акцент був зроблений на застосуванні комп'ютерних програм та застосунків, а повідомлення про проблемне навчання здебільше містило перелік труднощів та вузьких місць в системі освіти. При тому, слід зазначити, що більш коректне переформулювання запиту, дало необхідну інформацію. До речі, корегування запиту можна сприймати як додаткову нагоду потренуватися у формулюванні питань, що є достатньо важливою навичкою в пізнавальній діяльності.

Іншим завданням було написання есе на тему «Як сформулювати певну рису характеру (рису обирається самостійно)». Приклади результатів написання есе наведені нижче.

Варіант1.

*Спочатку визначимо, що таке характер.*

*Характер – індивідуально упорядковане поєднання найстійкіших психологічних особливостей особистості, які виявляються в її діяльності та соціальній поведінці, зумовлюючи типові для неї способи ставлення до колективу, до інших людей, до праці, навколишньої дійсності та самої себе.*

*Тепер, коли ми знаємо, що таке характер, слід вирішити, які саме риси ви хочете сформувати у собі. А вже потім потрібно слідувати певним принципам і правилам, серед яких:*

1. Стати постійним і послідовним у русі до своєї мети.

2. Ставити перед собою реальні цілі. Не потрібно намагатись змінювати в собі щось кардинально і відразу. Це буде важко і, скоріш за все, ви просто здастесь. Але потрібно доводити їх до кінця.

3. Постійно аналізувати свої досягнення та невдачі.

4. Необхідно змінюватись не тільки духовно але фізично. Якщо ти хочеш виховати в собі сильний і вольовий характер, то не можеш дозволити собі залишатись слабким фізично.

5. Почни спілкуватись з людьми, які мають привабливі для тебе риси. Як ми впливаємо на середовище, що нас оточує, так і воно на нас.

6. Припини або обмеж спілкування із людьми, які заважають тобі. Особливо важко робити перший крок і коли хтось каже, що в тебе щось не вийде, то стає ще важче.

7. Не забувай з чого ти починав і які цілі ставив перед собою.

*Головне, слід пам'ятати та усвідомлювати мету, заради якої ми виховуємо себе, бо це є основною мотивацією.*

Варіант 2.

*Риси характеру – це якості, які визначають, ким ми є як особистості. Розвиток позитивної риси характеру може допомогти нам стати кращими людьми та покращити наші стосунки з іншими. Хоча деякі риси можуть бути природними, інші можуть вимагати навмисних зусиль і практики. У цьому есе ми обговоримо деякі кроки для розвитку рис характеру.*

*Крок 1. Визначте рису, яку ви хочете розвинути. Першим кроком у розвитку риси характеру є визначення конкретної риси, яку ви хочете виховати. Це може бути що завгодно: від доброти до терпіння, емпатії, чесності чи наполегливості. Обрана вами риса має бути значущою для вас і відповідати вашим цінностям.*

*Крок 2: Встановіть цілі. Після того, як ви визначили рису, яку хочете розвинути, поставте чіткі та досяжні цілі для досягнення цієї мети. Наприклад, якщо ви хочете стати більш терплячими, поставте собі за мету зробити глибокий вдих, перш ніж реагувати на стресові ситуації. Важливо розбити свої цілі на менші кроки, яких легше досягти.*

*Крок 3. Практикуйте рису. Практика є ключем до розвитку будь-якої риси характеру. Наприклад, якщо ви хочете стати більш співчутливими, спробуйте поставити себе на місце інших людей і зрозуміти їх точку зору. Якщо ви хочете бути більш чесними, будьте правдивими у всіх ваших взаємодіях, навіть коли це важко.*

*Крок 4. Отримайте відгук. Отримання зворотного зв'язку від інших має вирішальне значення для розвитку рис характеру. Попросіть своїх друзів, родину чи колег надати відгук про ваші справи. Будьте відкритими до конструктивної критики та використовуйте її, щоб покращити себе.*

*Крок 5. Залишайтеся відданими. Розвиток риси характеру потребує часу та зусиль, і дуже*

*важливо залишатися відданим цьому процесу. Навіть коли це стає важко чи незручно, згадайте, чому ви почали, і продовжуйте рухатися вперед.*

*Крок 6. Відзначайте свій прогрес. Нарешті, відзначте свій прогрес і досягнення на цьому шляху. Визнайте позитивні зміни, які ви зробили у своєму житті, і те, як вони вплинули на людей навколо вас.*

*На завершення, розвиток риси характеру вимагає навмисних зусиль, відданості та практики. Це вимагає часу, але результат того вартий. Дотримуючись цих кроків, ви можете розвинути позитивні риси характеру та стати кращою версією себе.*

Давайте порівняємо отримані відповіді. По-перше, слід відзначити, що вони мають загальну структуру: вступ, перелік кроків (пунктів) виховання рис характеру, висновок. Структурованість вважаємо перевагою відповіді. Можна передбачати, що якщо користуватися chatgpt в якості викладача, то наявність структурованих відповідей дозволить привчитися складати повідомлення (доповіді, промови тощо) у правильній структурі.

Також, слід зазначити багатоваріантність відповідей (хоча деякі пункти повторюються, наприклад, пункт 1 варіанту 1 та крок 2 варіанту 2). Аналіз більшої вибірки есе дає можливість знайти значно більше співпадінь (на 33 робіт співпадіння приблизно 70%), але їх обґрунтування трохи змінено як, наприклад, у пункті 5 варіанту 1 та кроці 4 варіанту 2.

Отже, якщо брати до уваги творчий характер і особливості написання окремих видів письмових робіт (есе, творів тощо), де необхідно висловити власну думку, то індивідуальність втрачається. Тексти схожі, легко розпізнається авторство штучного інтелекту і це при тому, що при перевірці на плагіат отримуємо 90-94% унікальності тексту.

Загалом те, що стосується авторства, плагіату та академічної доброчесності, то виникає низка питань. У вищезазначених доповідях, не було жодного посилання на першоджерело, хоча й наводились цитати деяких педагогів.

Ще одним заданням, було складання мотиваційної промови, яка стосується наявної цільової аудиторії (курсанти українського військового вишу віком 19-20 років). За умовами промова мала апелювати до сучасних цінностей, переконань та традицій. Отримані результати містили загальноприйняті заклики та фрази (наприклад, «я переконаний, що ви...», «я впевнений, що...», «ви, ті на кого рівняються...» тощо), апелювання до патріотизму, захисту Батьківщини тощо, однак вони не стосувались конкретної аудиторії (хоча в запиті вимоги були задані). Крім того, приклади, які використовувались у промові, були поза межами сучасного дискурсу (через те, що події після

2021 року не знаходять відображення у базі штучного інтелекту). Отже, загалом аудиторія відмітила недостатню переконливість промов через відсутність актуальних подій та прикладів, промови виявилися «чужими», «недушевними», а, отже, непереконливими.

З метою формулювання переваг та недоліків використання chatgpt ми проаналізували висновки експертів різних сфер, результати обговорення із здобувачами освіти, а також звернулися до самого предмету дослідження. Цікаво, що сам chatgpt виділяє низку переваг його застосування в освітньому процесі. Серед тих, з якими ми погоджуємося наступними.

**Масштабованість:** chatgpt здатний обробляти великі обсяги інформації в короткий проміжок часу. Він може швидко знайти відповіді на запитання здобувачів освіти і надати необхідну інформацію.

**Швидкість відгуку:** chatgpt може надавати миттєву відповідь на запитання здобувачів освіти, що дозволяє зменшити час очікування та підвищити продуктивність навчання.

**Зручність використання:** chatgpt може бути доступний на різних пристроях, що дозволяє здобувачам освіти звертатися до нього в будь-який час та з будь-якого місця.

Далі є низка переваг, які можна розглядати як з позитивної, так і з негативної точки зору.

Так, наприклад, chatgpt стверджує, що в роботі з ним відбувається особиста адаптація, він може бути настроєний для різних здобувачів освіти, враховуючи їхній рівень знань, інтереси та інші особисті характеристики. Він може підбирати матеріали, що відповідають індивідуальним потребам кожного здобувача. Вважаємо, що це не відповідає дійсності, оскільки здобувач отримує відповіді виходячи з точності формулювання питання (як було описано вище з прикладами щодо концепцій навчання). Позитивним є те, що здобувач освіти може отримувати багатозорову відповідь, ставлячи додаткові питання.

Під питанням й принцип надійності. Так, chatgpt зазначає, що може надавати точну та конкретну інформацію на запитання здобувачів освіти, оскільки він базується на величезній кількості даних, що постійно оновлюються. По-перше, повторимо той факт, що на сьогодні він має інформацію включаючи 2021 рік. Для деяких фундаментальних положень теорії це не має значення, а от для вирішення практичних завдань – це перешкода. Наприклад, для описаної вище аудиторії принциповим є перебіг російсько-української війни, про яку інформація в базі chatgpt обмежена періодом проведення АТО та ООС. Тому, наприклад, робити висновки, з питань протидії інформаційно-пропагандистському впливу неможливо. Крім того, сприймати поодинокі відповіді на деякі питання як правду не завжди доцільно через значну кількість

суджень та висловлювань власних точок зору, апелюванню до лідерів думок тощо.

Ще однією своєю перевагою chatgpt вважає підвищення залучення здобувачів освіти до інтерактивних досліджень, що забезпечують більшу вмотивованість останніх. В цьому контексті можемо погодитися, що додаткові запити допомагають сформулювати траєкторію особистого розвитку. Однак, якщо говорити про дослідження, то при перевірці власних гіпотез, слід враховувати не загальні тенденції (із загальної бази даних), а отримувати підтвердження для тих умов, які були задані конкретним дослідженням.

На наш погляд не витримує критики твердження chatgpt щодо його ефективності у здобутті освіти та можливості навчатися виключно з викладачем-штучним інтелектом (з-поміж всього це має зекономити кошти на освіту). Так, chatgpt може формулювати індивідуалізовані інструкції для кожного здобувача, виходячи з їх запити. Але це не означає, що коло питань, яке слід розглядати в процесі навчання або здобуття певної професії, обмежується виключно цим запитом. Такий формат скоріш підходить до закладів неформальної освіти та підвищення кваліфікації за окремими напрямками. Однак, справедливим є твердження, що на відміну від «живого» викладача, chatgpt не нервує та не дратується через велику кількість запитань.

Питання емоційної складової освітнього процесу також є важливим, тому що chatgpt ще не навчався емпатії та співчуттю, хоча дослідники вже відмічають позитивні тенденції в цьому напрямку (подяка за поставлені питання, вибачення за неможливість знайти відповідь через брак інформації тощо).

Серед недоліків застосування chatgpt в освітньому процесі зазначимо такі.

**Надмірна залежність від технології.** Використання chatgpt може призвести до залежності від технології та віддаленості від людського взаємодії, що може негативно вплинути на розвиток соціальних навичок у здобувачів освіти.

**Недостатня точність.** Хоча chatgpt може надавати швидкі відповіді на запитання, він не завжди може бути точним та повним у своїх відповідях. Це може призвести до неправильного засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

**Недостатня можливість для розвитку критичного мислення.** Використання chatgpt може призвести до відсутності стимулювання критичного мислення здобувачів освіти, оскільки він забезпечує швидкі та прості відповіді на запитання, не стимулюючи детальний аналіз матеріалу. Хоча окремі навички критичного мислення він стимулює: пошук, структурування інформації, узагальнення.

**Проблема безпеки даних.** Реєстрація в чаті є простою, але вимагає оприлюднення певних



персональних даних. Використання chatgpt може призвести до проблем з безпекою даних здобувачів освіти, які можуть бути викрадені або використані для недобросовісних цілей.

**Висновки.** Отже, як і будь-які засоби навчання, chatgpt має переваги та недоліки. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій ігнорувати його існування неможливо. Тому слід подальші дослідження спрямувати на пошук шляхів найбільш ефективних, доцільних та безпечних форм співробітництва, щоб, перш за все, відбувався розвиток не штучного інтелекту, а людини.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головіна О. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту Нова українська школа : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Елькін О. Віртуальне вчительство: чи замінить штучний інтелект людей у школах? *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/view/virtualne-vchytelstvo-chy-zaminyt-shtuchnyj-intelekt-lyudej-u-shkolah/> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Іващук К.О. Інформаційно-комунікаційні технології – як сучасний засіб в освіті. *Класна оцінка : освітній портал*. : веб-сайт. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/informatsiino-komunikatsiini-tekhnologiyi-yak-suc.html> (дата звернення: 20.03.2023).
4. Коваль О. ChatGPT доступний в Україні: що це таке і як він змінить освіту? *Освіторія* : веб-сайт. URL: <https://osvitoria.media/experience/kontrolnu-napyshe-shtuchnyj-intelekt-shho-take-chatgpt-ta-yak-vin-zminyt-osvitu/> (дата звернення: 20.03.2023).
5. Ломінська М. Що таке ChatGPT та як його використовувати? *Hillel blog* : веб-сайт. URL: <https://blog.ithillel.ua/articles/what-is-chatgpt-and-how-to-use-it> (дата звернення: 14.03.2023).

Наукове видання

# ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

*Науковий журнал*

**Випуск 57**

**Том 2**

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.  
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 31,67. Ум. друк. арк. 30,92.  
Підписано до друку 28.03.2023. Замов. № 0423/250. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»  
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1  
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08  
E-mail: mailbox@helvetica.ua  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.